चिंतयित्वैवमुर्वीशः सूदानिति समादिशत् । संघभुक्तावशेषं भो भोक्ष्येऽहं खल्वतः परम् ॥ ३८ ॥
मत्कृते कृतमन्नादि दातव्यं व्रतिनामतः । श्रावका भोजयितव्याः पृथक्सिद्धौदनेन हि ॥ ३९ ॥
तथेति प्रतिपद्याज्ञां राज्ञस्ते सूदपुंगवाः । तथैव विदधुर्नित्यं स्वयं चैच्छिष्ट पार्थिवः ॥ ४० ॥
नासिकापेयसौरभ्याः कलमाः कमला इव । स्थूला माषकणेभ्योऽपि मुद्गा रससमुद्गकाः ॥ ४१ ॥
घृतोदस्य पयांसीव प्रचुराणि घनानि च । सुधाया इव मित्राणि चित्राणि व्यंजनानि च ॥ ४२ ॥
मंरूकाः खंरूसंमिश्रा मोदकाश्च प्रमोदकाः । खाद्यानि स्वादहृद्यानि मंक्रिकाः खंडमंडिताः ॥ ४३ ॥
सुकुमारा मर्मराला वेटकाश्चातिपेशलाः । तेमनं च मनोहारि पिच्छलानि दधीनि च ॥ ४४ ॥
दुग्धानि क्वाथसिद्धानि मार्जिता क्षुत्प्रमार्जनी । राजभोजनवत्तत्र जाताः श्रावकभोजने ॥ ४५ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

एषणीयकल्पनीयप्रासुकानि पुनः स्वयम् । महामुनीनां स ददौ महाराजो महामनाः ॥ ४६ ॥
दुर्भिक्षकालसकलमेवं स वसुधाधवः । ददौ सकलसंघाय भोजनादि यथाविधि ॥ ४७ ॥
वैयावृत्त्यं समाधिं च सर्वसंघस्य कुर्वता । अर्जितं तीर्थकृन्नाम कर्म तेन महीभुजा ॥ ४८ ॥
निषण्णश्चंद्रशालांतरपरेद्युः स उद्यतम् । नभस्यपश्यदंभोदमातपत्रमिवावनेः ॥ ४९ ॥

---

१ पाचकान् । २ पाचकश्रेष्ठाः । ३ समुद्गकः संपुटः डबोइति भाषायां प्रसिद्धः । ४ तन्नाम्नः समुद्रस्य । ५ शाकानि । ६ भक्ष्यविशेषा भाषायां "मांडा" । ७ भक्ष्यविशेषा भाषायां "खाजा" । ८ मरमर शब्दवंतः । ९ वडा इति भाषायां प्रसिद्धिः । १० क्वाथिका कढी इति भाषायां । ११ हृद्यम् । १२ चिक्कणानि । १३ रसाला श्रीखंड इति भाषायां प्रसिद्धिः । १४ निर्दोषं । १५ सेवां । १६ समाधानम् । १७ प्रासादतलं अगाशी इति ख्यातम् ।

अथ श्रीत्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित्रे ३-४-५-६ पर्वाणि

श्रीसंभवनाथजिनादारभ्य मुनिसुव्रतस्वामिपर्यंतानां

चरित्राणि ॥

आसाद्यते दुरंतेनार्बुदाख्येन व्रणेन[1] वा । मोह्यते वा प्रवाहेण ग्रहण्या गृह्यतेऽथवा ॥ ६५ ॥
रुध्यते वापि विरुध्या कोशेन क्लिश्यतेऽथवा । श्वासेन पूर्यते वापि शूलेनोन्मूल्यतेऽथवा ॥ ६६ ॥
सदा संनिहितैर्दोषैरित्यादिभिरनेकशः । दूतैरिव कृतान्तस्य जन्तुः पंचत्वमाप्यते[2] ॥ ६७ ॥

॥ त्रयोदशभिः कुलकम् ॥

तथापि शाश्वतंमन्यः पशुवन्मंदधीर्जनः । प्रवर्त्तते न ग्रहीतुं जीवितव्यतरोः फलम् ॥ ६८ ॥
हा दुःस्थिता भ्रातरो मे बाला मेऽद्यापि सूनवः । अनूढा[3] कन्यका चेयं पाठ्यश्चायं कुमारकः ॥ ६९ ॥
नवोढैव हि भार्येयं वृद्धौ च पितराविमौ । दुःस्थितौ श्वशुरावेतौ विधवा भगिनी त्वियम् ॥ ७० ॥
इत्यजस्रं जनं पाल्यं विचिंतयति मुग्धधीः । हृदि बद्धशिलाकल्पं न तु वेत्ति भवार्णवम् ॥ ७१ ॥
न तृप्तोऽद्यापि दयितावपुराश्लेषशर्मणा । न भ्रातः पयसश्चापि माल्येच्छा न ह्यपूर्यत ॥ ७२ ॥
न चापूरि मनोहारि पदार्थेक्षामनोरथः । वीणावेण्वादिगीतानां न प्रीतोऽस्मि मनागपि ॥ ७३ ॥
अद्यापि च कुटुंबाय भांडागारं न पूरितम् । नवीकृतं समुध्दृत्य जीर्णमेतन्न मंदिरम् ॥ ७४ ॥
गमितेषु परां शिक्षां नारूढोऽस्म्येषु वाजिषु । नोक्षाणो वाहिताश्चामी सुस्यंदाः[4] स्यंदनोत्तमे ॥ ७५ ॥
करोतीत्यंतकालेऽपि पश्चात्तापं जडो जनः । धर्मश्चक्रे मया नेति नानुशेते मनागपि ॥ ७६ ॥

॥ पंचभिः कुलकम् ॥

इतः सदोद्यतो मृत्युरितो नानापमृत्यवः । व्याधयोऽवस्थिताश्चेत इतो बहव आधयः ॥ ७७ ॥

---

१ रोगविशेषः । २ मृत्युः । ३ अविवाहिता । ४ सुष्ठु स्यदः वेगः एषां ते ।

देवी प्रबुद्धा तान् स्वप्नान्नृपायाख्यान्नृपोऽपि च । व्याख्यात्त्रैलोक्यवंद्यस्ते नूनं सूनुर्भविष्यति ॥ १२३ ॥
इंद्राश्चासनकंपेन विज्ञायोपेत्य तत्र च । सेनादेवीं नमस्कृत्य स्वप्नार्थं व्याचचक्षिरे ॥ १२४ ॥
एतस्यामवसर्पिण्यां तृतीयस्तीर्थनायकः । भविष्यति जगत्स्वामी तव स्वामिनि नंदनः ॥ १२५ ॥
तेन स्वप्नविचारेण स्तनितेनेव केकिनी । मुदिता तं निशाशेषं देव्यनैषीत्प्रजाग्रती ॥ १२६ ॥
वज्रं वज्राकरोर्वीव कृशानुमिव चारणिः । महासारं पवित्रं च गर्भे देवी बभार तम् ॥ १२७ ॥
देव्याः स उदरे गर्भो निगूढं ववृधे ततः । गंगाया इव पानीये तपनीयपयोरुहम् ॥ १२८ ॥
तदाभूतां दृशौ देव्याः सविकाशे विशेषतः । सरस्या हि सरोजानि विशिष्यंते शरत्क्षणे ॥ १२९ ॥
लावण्यमंगे कुचयोः पीनत्वं मंदता गतौ । देव्याः प्रतिदिनं गर्भानुभावादत्यरिच्यत ॥ १३० ॥
फाल्गुनस्य सिताष्टम्यां द्यौरिवांभोदलक्षणम् । गर्भं तं बिभ्रती साभूज्जगतोऽपि मुदे तदा ॥ १३१ ॥
ततो नवसु मासेषु दिनेष्वर्धाष्टमेषु च । मार्गशुक्लचतुर्दश्यां चंद्रे मृगशिरःस्थिते ॥ १३२ ॥
जरायुरक्तप्रभृतिवर्जितं वाजिलांछनम् । प्राचीवार्कं स्वर्णवर्णं सुखं सा सुषुवे सुतम् ॥ १३३ ॥
ध्वांतध्वंसकृदुद्योतस्त्रैलोक्येऽपि तदा क्षणम् । क्षणं च सौख्यं संजज्ञे नारकप्राणिनामपि ॥ १३४ ॥
ग्रहाः स्वोच्चं ययुः स्थानं प्रसेदुः सकला दिशः । ववौ वायुः सुखं लोकश्चिक्रीड निखिलस्तदा ॥१३५॥

---

१ तन्नाम्नि कालविशेषे । २ मयूरी । ३ वज्राणां हीरकाणां आकरः खनिः यस्यां सा । ४ अरणिः काष्ठविशेषः । ५ जरायुः गर्भाशयः रक्तंरुधिरं तदादिभिर्वर्जितम् । ६ सुखं यस्मिन्यथा स्यात् तथा । ७ ध्वांतस्य अंधकारस्य ध्वंसः नाशः तं करोतीति तादृक् यः उद्योतः प्रकाशः ।

श्रीत्रिषष्टि शलाका पुरुष चरित्र.

पर्व ३–४–५–६

श्रीसंभवनाथजीथी मुनिसुव्रतस्वामी सुधी १८ तीर्थंकरोना, २ जाथी ८ मासुधी ६ चक्रीना, पहेलाथी सातमा सुधी सात सात वासुदेव बलदेव प्रतिवासुदेवना मळी एकंदर ४९ चरित्रो.

मुर्शिदाबादनिवासी बाबुसाहेब रायबुधसिंहजी बहादूर

तथा

मुंबइनिवासी शेठ वीरचंदभाइ दीपचंद सी. आइ. इ. नी

मददथी

छपावी प्रसिद्ध करनार,

श्रीजैनधर्मप्रसारकसभा,

भावनगर.

वीर संवत २४३२ विक्रम संवत १९६२.

मुंबई–निर्णयसागर प्रेस.

सत्पुरुषाभिधानश्च महापुरुष एव च । अतिकायमहाकायावपि गीतरतिस्तथा ॥ १७८ ॥
तथा गीतयशोनामा संनिहितः समानकः । तथा धातृविधातारावृषिश्च ऋषिपालकः ॥ १७९ ॥
ईश्वरो महेश्वरश्च सुवत्सकविशालकौ । हासहासरती श्वेतो महाश्वेतस्तथैव च ॥ १८० ॥
पवकपवकपती सूर्याचंद्रमसावपि । इंद्रास्त्रिषष्टिरेतेऽपि सर्वर्द्ध्या सपरिच्छदाः ॥ १८१ ॥
जिनजन्माभिषेकाय मेरुपर्वतमूर्धनि । त्वरमाणाः समाजग्मुः प्रतिवेश्मस्थिता इव ॥ १८२ ॥
॥ एकादशभिः कुलकम् ॥

अच्युतेंद्राज्ञया कुंभांस्त्रिदशा आभियोगिकाः । हैमान्[1] रूप्यमयान्[2] रालान् हेमरूप्यमयानपि[3] ॥१८३॥
हेमरत्नमयांश्चैव रूप्यरत्नमयानपि । हैमरूप्यरत्नान् भौमान्[4] सहस्रं साष्टकं पृथक् ॥१८४ ॥
भृंगारान्[5] दर्पणांश्चापि सुप्रतिष्ठान् करंडकान् । स्थालानि पात्रीश्चंगेरीर्विचि[6]क्रुस्तावतीरपि ॥ १८५ ॥
क्षीरोदादिसमुद्रेभ्योऽन्यतीर्थेभ्योऽपि वारि ते । मृत्स्नां[8] पद्मानि चानिन्युः शतमन्यु[9]मनोमुदे ॥१८६॥
हिमाद्रेरोषधीर्भद्रशालादेस्तु वरा[10]नपि । गंधद्रव्यमन्यदपि तत्रानिन्युर्दिवौकसः ॥ १८७ ॥
गंधद्रव्याणि सर्वाणि क्षिप्रं प्रक्षिप्य तानि ते । ततः सुरभयामासुस्तीर्थवारीणि भक्तितः ॥ १८८ ॥
अच्युतः पारिजातादिकुसुमांजलिपूर्वकम् । स्वामिनं स्नपयामास तैः कुंभैरमरार्पितैः ॥ १८९ ॥
चारुवाद्यगीतनृत्यप्रवृत्तमुदितामरम् । अजनि स्वामिनः स्नात्रमच्युतेंद्रविनिर्मितम् ॥ १९० ॥

१ हेमविकारान् । २ रूप्यविकारान् । ३ उभयविकारान् । ४ मृद्विकारान् । ५ सुवर्णपात्रविशेषान् भाषायां "झारी" इति विख्यातान् । ६ लघुपात्राणि । ७ पुष्पपात्राणि । ८ मृत्तिकां । ९ शतमन्युः इंद्रः । १० केशरान्

तदद्य दिष्ट्या दृष्टोऽयं पुण्यैः पुण्यानुबंधिभिः । प्रीतिदायी गुरुरिव मातेव च पितेव च ॥ ७१ ॥
कुमारश्चिंतयित्वैवमुपसृत्य च सत्वरम् । ववंदे हृदयानंदं मुनिं विनयनंदनम् ॥ ७२ ॥
कल्याणकंदलोद्भेदमेघवृष्टिसमानया[1] । मुनिरानंदयामास धर्मलाभाशिषाथ तम् ॥ ७३ ॥
भूयः कुमारस्तं नत्वा मुनिमेवमभाषत । चित्रीयसे व्रतधरो नवयौवनवानपि ॥ ७४ ॥
विषयाणां विमुखोऽसि वयस्यत्रापि यत्ततः । विज्ञस्तेषां दुर्विपाकं[2] किंपाकानामिव ध्रुवम् ॥ ७५ ॥
सारमत्र हि संसारे किं च मन्ये न किंचन । इत्थं तत्परिहारायोत्तिष्ठंते यद्भवादृशाः ॥ ७६ ॥
संसारतरणोपायं तन्ममापि समादिश । मां नय त्वं स्वेन पथा सार्थवाह इवाध्वगम् ॥ ७७ ॥
क्रीडार्थमागतेनेह त्वं प्राप्तोऽसि महामुने । कर्करान्वेषकेणेव माणिक्यं पर्वतावनौ ॥ ७८ ॥
एवमुक्तः कुमारेण मारारिः[3] स महामुनिः । आबभाषे नवांभोदघोषगंभीरया गिरा ॥ ७९ ॥
यौवनैश्वर्यरूपादिमदस्थानानि शांतये । मांत्रिकस्येव भूतानि पदातित्वाय साधनात् ॥ ८० ॥
संसारसिंधुतरणे यानपोत्रम्[4]अनर्गलम्[5] । भगवद्भिः समाम्नातो[6] यतिधर्मोऽयमुच्चकैः ॥ ८१ ॥
संयमः सूनृतं शौचं ब्रह्माकिंचनता[7] तपः । क्षांतिर्मार्दवमृजुता मुक्तिश्च दशधेति सः ॥ ८२ ॥
प्राणातिपातव्यावृत्तिरूपः संयम ईरितः । मृषावादपरीहारस्वरूपं सूनृतं पुनः ॥ ८३ ॥
शौचं संयमसंशुद्धिरदत्तादानवर्जनात् । उपस्थसंयमो ब्रह्म नवगुप्तिसमन्वितम् ॥ ८४ ॥

---

१ कल्याणांकुरस्योत्पादने मेघवृष्टिसदृशया । २ अनिष्टपरिणामम् । ३ मारस्य कामदेवस्य अरिः । ४ नौः । ५ अप्रतिबंधकम् । ६ कथितः । ७ अपरिग्रहता ।

नित्योद्युक्तो निर्ममश्चाकिंचनो गुणतत्परः । धारयेत्समितीः पंच तिस्रो गुप्तीश्च सर्वदा ॥ १०० ॥
मासादिकाश्च प्रतिमा विधातव्या यथाविधि । अभिग्रहा द्रव्यक्षेत्रकालभावनुगा अपि ॥ १०१ ॥
यावज्जीवितमस्नानं भूशय्या केशलुंचनम् । शरीरस्याप्रतिकर्म[1] वासो गुरुकुले सदा ॥ १०२ ॥
परीषहोपसर्गाणां सहनं सानुमोदनम्[2] । अष्टादशानां शीलांगसहस्राणां च धारणम् ॥ १०३ ॥
प्रव्रज्यायामुपात्तायां सुकुमार कुमारक । तदेते लोहचणकाश्चर्वणीया निरंतरम् ॥ १०४ ॥
बाहुभ्यां तरणीयोऽयमपारो मकराकरः[3] । निशातखड्गधारासु कार्यं चंक्रमणं क्रमैः[4] ॥ १०५ ॥
पातव्या[5] ज्वलनज्वाला[6] मेरुस्तोल्यस्तुलाधृतः । उत्पूरा च प्रतिश्रोतस्तरणीया सरिद्वरा ॥ १०६ ॥
एकाकिना च जेतव्यं बलवद्विद्विषद्बलम् । विधातव्यो भ्रमच्चक्रे राधावेधश्च खल्वहो ॥ १०७ ॥

॥ दशभिः कुलकम् ॥

महत्सत्त्वं महद्धैर्यं महती धीर्महद्बलम् । प्रव्रज्याया उपात्ताया यदा जन्मापि पालनम् ॥ १०८ ॥
तदाकर्ण्य कुमारोऽपि ससौष्ठवमभाषत । पूज्यपादा एवमेतत् प्रव्रज्येयं यदीदृशी ॥ १०९ ॥
किं तु विज्ञपयाम्येकमंशः शततमोऽपि किम् । भववाससमुत्थानां कष्टानामिह दृश्यते ॥ ११० ॥
तथाहि दूरे तिष्ठंतु साक्षान्नरकवेदनाः । वचनैर्दुर्वचा एव दुःश्रवाः श्रवणैरपि ॥ १११ ॥
इहापि दृश्यते लोके तिरश्चामकृतागसाम्[7] । नितांतं बंधनच्छेदतर्जनाद्यतिदुःसहम् ॥ ११२ ॥

---

१ असत्कारः । २ दुःखानामुपद्रवाणां च सहनम् । ३ समुद्रः । ४ पादैः । ५ पेया । ६ अग्निज्वाला । ७ निरपराधानाम् ।

हा रत्नघटितास्तंभा हा श्रीमन्मणिकुट्टिमाः । हा वेदिका रत्नमय्यः कस्य यास्यथ संश्रयम् ॥ १६८ ॥
हा रत्नसोपानचिताः कमलोत्पलमालिनः । भविष्यंत्युपभोगाय कस्येमाः पूर्णवापयः ॥ १६९ ॥
हे पारिजात मंदार संतान हरिचंदन । कल्पद्रुम विमोक्तव्यः किं भवद्भिरयं जनः ॥ १७० ॥
हहा स्त्रीगर्भनरके वस्तव्यमवशस्य मे । हहाशुचिरसास्वादः कर्तव्यो मयका मुहुः ॥ १७१ ॥
ह हा हा जठरांगारशकटीपाकसंभवम् । मया दुःखं विषोढव्यं बद्धेन निजकर्मणा ॥ १७२ ॥
रतेरिव निधानानि क्व तास्ताः सुरयोषितः । क्वाशुचिस्पंदबीभत्सा भोक्तव्या नरयोषितः ॥ १७३ ॥
एवं स्वर्लोकवस्तूनि स्मारं स्मारं दिवौकसः । विलपंतः क्षणस्यांतर्विध्यायंति प्रदीपवत् ॥ १७४ ॥
॥ नवभिः कुलकम् ॥

असारमित्थं संसारं चिंतयित्वा विमुक्तये । प्रयतेत परिव्रज्योपायेन शुभधीर्जनः ॥ १७५ ॥
भर्तुस्तया देशनया प्रतिबुद्धाः सहस्रशः । केचिदाददिरे दीक्षां सम्यक्त्वमपरे पुनः ॥ १७६ ॥
सुव्रताद्या गणभृतोऽभूवन् सप्तोत्तरं शतम् । जग्रंथुर्द्वादशांगीं ते प्रपद्य पदवीं प्रभोः ॥ १७७ ॥
देशनाविरते नाथे सुव्रतो देशनां व्यधात् । शिष्या गुरूणां कूपानामाहावा इव तत्क्रियाः ॥ १७८ ॥
विरते देशनातोऽस्मिन्नपि सर्वे सुरादयः । प्रणिपत्य जगन्नाथं स्थानं निजनिजं ययुः ॥ १७९ ॥
तत्तीर्थजन्मा कुसुमो नीलांगो मृगवाहनः । सफलं चाभयदं च बिभ्राणो दक्षिणौ करौ ॥ १८० ॥

१ भूगयः । २ जठरमेव अंगारशकटी तस्याः पाकात्संभूतम् । ३ अशुचिप्रस्रवणत्वेन बीभत्साः । ४ कूपस्य समीपे तज्जलस्थापनाय रचितः गर्तः आहव उच्यते ।

उपोद्घातः ।

प्रस्तुतग्रंथस्यास्मिन् विभागे तृतीय–चतुर्थ–पंचम–षष्ठपर्वाणि संगृहीतानि संति । तत्रैकस्मादारभ्य षष्टिसंख्यांकपर्यंतेषु पृष्ठांकेषु तृतीयं पर्व निबद्धम् । ततः पुनरेकस्मादारभ्य चतुर्विंशत्यधिकद्विशतसंख्यांकपर्यंतेषुपृष्ठांकेषु चतुर्थ–पंचम–षष्ठ पर्वाणि निवेशितानि ।

तृतीयपर्वणि अष्टौसर्गाः संति । तत्र तृतीयादिदशमांतजिनानामष्टानांचरितानि निबद्धानि संति ।

चतुर्थपर्वणि सप्त सर्गाः संति तत्राद्ये सर्गपञ्चके एकादशादिपंचदशांतजिनानां चरित्रैः सह प्रथमादिपंचमांतानां वासुदेव–बलदेव–प्रतिवासुदेवानां चरित्राणि निबद्धानि तथावशिष्ट (७–८) सर्गद्वये तृतीयचतुर्थयोश्चक्रवर्त्तिनोश्चरित्रे निवेशिते स्तः ।

पंचमपर्वणि पंचसर्गाः संति तत्र षोडशतीर्थेशितुः पंचमचक्रवर्तिनश्च शांतिनाथस्यचरित्रं केवलं वर्णितमस्ति । षष्ठे पर्वणि सप्तसर्गास्तत्राद्यसर्गद्वये सप्तदशाष्टदशजिनयोः कुंथुनाथारनाथयोस्तयोरेव षष्ठसप्तमचक्रवर्त्तिनोश्चरित्रे वर्णिते स्तः । तृतीयसर्गे षष्ठवासुदेवादीनां चरित्राणि चतुर्थसर्गेऽष्टमचक्रवर्त्तिनश्चरित्रं पंचमसर्गे सप्तमवासुदेवादीनां चरित्राणि षष्ठसप्तमसर्गयोः एकोनविंशजिनमल्लीनाथस्य विंशतितमजिनस्य मुनिसुव्रतस्य च चरित्राणि निबद्धानि संति.

एवं चतुर्षु पर्वसु सर्वसंख्यासंमीलनेन पंचचत्वारिंशच्छलाकापुरुषाणां चरितानि संगृहीतानि संति । अस्मिन् तीर्थे कृतां चरित्रेषु प्रसंगतो द्रव्याद्यनुयोगवर्णनेन सह विविधदेशनानां वर्णनानि शांतरसपरिप्लुतानि शब्दार्थालंकारगर्भितानि

जयन् परीषहचमूं तापं गिरिरिवाचलवत् । निराकांक्षः शरीरेऽपि समः स्वर्णतृणादिषु ॥ ६९ ॥
एकाकी मौननिरतो नित्यमेकांतनित्यदृक् । विविधाभिग्रहरतोऽनासीनो निर्भयः स्थिरः ॥ ७० ॥
विविधाः प्रतिमाः कुर्वंश्छद्मस्थो ध्यानमास्थितः । नव मासान् जगन्नाथो विजहार वसुंधराम् ॥ ७१ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

विहरंश्चाययौ भूयः सहस्राम्रवणं प्रभुः । शिरीषमूले षष्ठेन तत्रास्थात्प्रतिमाधरः ॥ ७२ ॥
द्वितीयशुक्लध्यानांते वर्तमानो जगद्गुरुः । संसारस्येव मर्माणि घातिकर्माण्यघातयत् ॥ ७३ ॥
फाल्गुनस्य कृष्णषष्ठ्यां विशाखास्थे निशाकरे । केवलज्ञानमुत्पेदे सुपार्श्वस्वामिनस्तदा ॥ ७४ ॥
सुरासुरेन्द्राः सद्योऽपि समागत्य नियुक्तवत् । चक्रुः समवसरणं स्वामिनो देशनाकृते ॥ ७५ ॥
पूर्वद्वारेण तत्राथ मोहद्वारं जगद्गुरुः । प्रविवेश यथार्हंस्तु द्वारैः सुरनरादयः ॥ ७६ ॥
चतुर्धन्वशताग्रैकक्रोशोच्चं चैत्यपादपम् । तत्र प्रदक्षिणीचक्रे प्रभुर्भूकल्पपादपः ॥ ७७ ॥
"तीर्थाय नम" इत्युक्त्वा तत्र सिंहासनोत्तमे । उपाविशज्जगन्नाथोऽतिशयैरुपशोभितः ॥ ७८ ॥
पृथ्वीदेव्या तदा स्वप्ने दृष्टं तादृग्महोरगम् । शक्रो विचक्रे भगवन्मूर्ध्नि छत्रमिवापरम् ॥ ७९ ॥
तदादि चाभूत्समवसरणेष्वपरेष्वपि । नाग एकफणः पंचफणो नवफणोऽथवा ॥ ८० ॥
स्वामिनः प्रतिरूपाणि देवा दिक्ष्वपरास्वपि । विकुर्वंति स्म तादृंशि तत्प्रभावेण भूयसा ॥ ८१ ॥
संघोऽपि भगवांस्तत्र यथास्थानमवास्थित । न स्थानव्यत्ययो जातु सामान्यस्यापि पर्षदि ॥ ८२ ॥

१ परीषहाणां चमूः सेना ताम् । २ भृत्यवत् । ३ प्रतिकृतीः ।

च संति । ग्रंथोऽयमपि प्रथमत आश्रयदात्रोः श्रावकरत्नयोरुदाराश्रयेण प्रकाशितः तस्मात्संस्कृताध्ययनरतमुनिवर्येभ्यो- जैनग्रंथभांडागारेषु चोपदीकरिष्यते। ग्रंथोऽयं लिखितपुस्तकत्रयेण संशोध्य संमुद्रितः तथापि प्रमादेन दृष्टिदोषेण वा स्खलितं चेत्तदा क्षमाशीलैर्विद्वद्भिः क्षंतव्यम् संशोधनीयं च । सर्वान् मुनिवरान् सम्यक्त्वालंकृतान् श्राद्धान् सविनयमभीक्ष्णं प्रार्थयामः—एनं ग्रंथं सकृदपि संगृह्यास्योपयुक्तता प्रत्यक्षतया पठनपाठनादिरूपेणानुभूयास्मत्प्रयत्नाः सफलीकर्त्तव्या इति शम्

संवत् १९६२ }
आश्विन }

श्रीजैनधर्मप्रसारकसभा,
भावनगर.

इहान्यत्वं भवेद्भेदस्तैलक्ष्यलक्षणः । आत्मदेहादिभावानां साक्षादेव प्रतीयते ॥ ९६ ॥
देहाद्या इंद्रियग्राह्या आत्मानुभवगोचरः । तदेतेषामनन्यत्वं[1] कथं नामोपपद्यते ॥ ९७ ॥
आत्मदेहादिभावानां[2] यद्यन्यत्वं स्फुटं ननु । ततो देहप्रहारादौ कथमात्मा प्रपीड्यते ॥ ९८ ॥
सत्यं येषां शरीरादौ भेदबुद्धिर्न विद्यते । तेषां देहप्रहारादावात्मपीडोपजायते ॥ ९९ ॥
ये तु देहात्मनोर्भेदं सम्यगेव प्रपेदिरे । तेषां देहप्रहारादावपि नात्मा प्रपीड्यते ॥ १०० ॥
भेदं विद्वान्न पीड्येत पितृदुःखेऽप्युपस्थिते । आत्मीयत्वाभिमानेन भृत्यदुःखेपि मुह्यति ॥ १०१ ॥
अस्वत्वेन गृहीतः सन् पुत्रोऽपि पर एव हि । स्वकीयत्वेन भृत्योऽपि स्वपुत्रादतिरिच्यते ॥ १०२ ॥
संबंधानान्मनो जंतुर्यावतः कुरुते प्रियान् । तावंतो हृदये तस्य जायंते शोकशंकवः ॥ १०३ ॥
सर्वमन्यदिदं तस्माज्जानीयात्पट्टधीर्जनः । कस्यापि हि विनाशात्तन्न मुह्येत्तत्त्ववर्त्मनि ॥ १०४ ॥
अस्यन्ममत्वमृल्लेपं[3] तुंबीफलमिवाचिरात् । भवं तरति शुद्धात्मा परिव्रज्याधरो नरः ॥ १०५ ॥
एवं च देशनां श्रुत्वाऽबुध्यंत बहवो जनाः । प्रव्रज्यां जगृहुः केऽपि श्रावकत्वमथापरे ॥ १०६ ॥
विदर्भाद्या गणभृतः पंचनवतिरभूवन् । ते चक्रुर्द्वादशांगीं च स्वामिवागनुसारतः ॥ १०७ ॥
स्वामिनो देशनांते च विदर्भो गणभृद्वरः । स्वाम्यंघ्रिपीठाध्यासीनो विदधे धर्मदेशनाम् ॥ १०८ ॥
विदर्भेऽपि गणधरे देशनाविरते सति । नमस्कृत्य प्रभुं जग्मुः स्वं स्वं स्थानं सुरादयः ॥ १०९ ॥

---

१ अभेदत्वम् । २ पूर्वपक्षोऽयम् । ३ ममत्वमेव मृद् मृत्तिका तस्या लेपस्तम् ।

॥ श्री ॥

त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित्रे तृतीयं पर्व ।

प्रथमः सर्गः

श्रीसंभवजिनचारित्रम्.

॥ ॐ अर्हम् ॥

त्रैलोक्यप्रभवे पुण्यसंभवाय भवच्छिदे । श्रीसंभवजिनेंद्राय मनोभवभिदे नमः ॥ १ ॥
धात्रीपवित्रीकरणं पवित्रं कर्मवीरुधाम् । चरित्रमथ वक्ष्यामि श्रीसंभवजिनेशितुः ॥ २ ॥
धातकीखंडद्वीपस्य क्षेत्रऐरावताभिधे । पुरी क्षेमपुरीनामा क्षेमधामास्ति विश्रुता ॥ ३ ॥
तस्यामासीत्समायात इवोर्व्यां मेघवाहनः । महीपतिर्विपुलधीर्नाम्ना विपुलवाहनः ॥ ४ ॥
आरामिकइवाराममविराममसौ प्रजाः । विधिवत्पालयामास छिंदन् शल्यानि सर्वतः ॥ ५ ॥
प्रीणयन्ती जनपदान् परितः पथिकानिव । नीतिकल्लोलिनी तस्य प्रससार निरंतरम् ॥ ६ ॥
अपराधं परस्येव स्वस्यापि न्यायतत्परः । असह्यशासनधरः स न सेहे मनागपि ॥ ७ ॥
उपायं प्रायुंक्त तुर्यं दोषमानेन दोषिषु । सोऽगदं गदमानेनातुरेष्विव चिकित्सकः ॥ ८ ॥
गुणानुरूपमकरोदर्चनं गुणिनामसौ । विवेकिनां विवेकस्य फलं ह्यौचित्यवर्तनम् ॥ ९ ॥

---

१ छेदकं । २ कर्मलतानाम् । ३ इन्द्रः । ४ दुःखानि । ५ नदी । ६ वैद्यः ।

सप्तमः सर्गः ।

श्रीसुविधिनाथचरित्रम् ।

वंदे श्रीपुष्पदंतस्य पुष्पदामेव निर्मलम् । जगत्रयशिरोवाह्यं शासनं पापनाशनम् ॥ १ ॥
नवमस्यार्हतस्तस्यानवमं चरितं प्रभोः । तत्प्रभावात्प्रभविष्णुधिषणः कीर्तयाम्यदः ॥ २ ॥
पुष्करवरद्वीपार्धे प्राग्विदेहेषु पुष्कले । विजये पुष्कलावत्यामस्ति पूः पुंडरीकिणी ॥ ३ ॥
तस्यां पुर्यामभून्नाम्ना महापद्मो महीपतिः । महाहिमाद्रौ गंभीरो महापद्म इव ह्रदः ॥ ४ ॥
आजन्मस्वीकृतस्तस्य शैशवे यौवनेऽपि च । धर्मो वपुःश्रिया सार्धमवर्धत यथोत्तरम् ॥ ५ ॥
स विरत्या विहीनेन मुहूर्त्तेनाप्यदूयत । धनेन वृद्धिहीनेन वृद्ध्याजीवइवान्वहम् ॥ ६ ॥
धर्मकृत्यानि कुर्वाणो राज्यकृत्यानि सोऽकरोत् । वारिपाणमिवाध्वन्यस्तरन्नध्वतरंगिणीम् ॥ ७ ॥
सम्यक् श्रावकधर्मं स निजं कुलमिवामलम् । सुचिरं पालयामास प्रमादरहितः सुधीः ॥ ८ ॥
प्रायः संतोषनिष्ठोऽपि न धर्मे संतुतोष सः । स्तोकधर्मानपि परान् मेने चाभ्यधिकान्स्वतः ॥ ९ ॥
दिव्यास्त्रमिव युत्पारे भवपारयियासया । परिव्रज्यां स जग्राह जगन्नंदगुरोः पुरः ॥ १० ॥
निर्व्यूढः श्रावकधर्मे दृढं सोऽपालयद्व्रतम् । कृतसंलेखन इवानशनं मारणांतिकम् ॥ ११ ॥

---

१ निर्दोषम् । २ प्रभविष्णुः समर्था धिषणा बुद्धिर्यस्य । ३ जलपानम् । ४ पान्थः । ५ युद्धपारे । ६ दृढः ।

नदीवन्न नदीजर्तुरुत्सेकाय घनागमः ॥ १० ॥

मदस्थानानि तस्यासन्न मदायान्यलोकवत् । नदीवन्न नदीभर्तुरुत्सेकाय घनागमः ॥ ११ ॥

तस्य चित्ते चैत्य इव सर्वज्ञोदेवता सदा । वाचि जैनागम इव सर्वज्ञगुणशंसनम् ॥ १२ ॥

देवाय तीर्थनाथाय गुरवे च सुसाधवे । स शिरोऽनमयत्पृथ्व्यां सर्वोऽप्यन्यस्तमानमत् ॥ १३ ॥

अनार्त्तरौद्रध्यानेन स्वाध्यायेन जिनार्चया । उपाददे स परमं मनोवाग्वपुषां फलम् ॥ १४ ॥

तस्मिन् श्रावकधर्मोऽभूत् स द्वादशविधोऽपि हि । अनारतमपि स्थेयान् नीलीराग इवांशुके ॥ १५ ॥

राजचक्रे जागरूको यथा द्वादशधा स्थिते । तथा श्रावकधर्मेऽपि स बभूव महामनाः ॥ १६ ॥

धर्मप्ररोहबीजानि द्रविणानि यथोचितम् । सप्तक्षेत्र्यां पवित्रात्मा निरंतरमुवाप सः ॥ १७ ॥

दीनानाथैकशरणादेककारुणिकात्ततः । न रिक्तो निर्ययावर्थी समुद्रादिव वारिदः ॥ १८ ॥

याचकेषु ववर्षार्थं स पर्जन्य इवोदकम् । केवलं निरहंकारो न जगर्ज मनागपि ॥ १९ ॥

कंटकोच्छेदपरशौ त्यागकल्पमहीरुहे । नाभवदुःस्थितः कोऽपि तस्मिन् शासति मेदिनीम् ॥ २० ॥

तस्मिन्नपि महीनाथे कदाचिदथ भीषणम् । महादुर्भिक्षमभवदुर्लंघ्या भवितव्यता ॥ २१ ॥

अंधकारीकृतदिशामंभोदानामभावतः । वर्षाकालः समजनि रौद्रो[7] ग्रीष्म इवापरः ॥ २२ ॥

शोषयन्तोऽशेषतोयान्यंघ्रिपोन्मूलनोन्मदाः । कल्पांतानिलसोदर्यो नैर्ऋता वायवो वबुः ॥ २३ ॥

मेघा बभूवुर्नभसि कांकोदरसहोदराः । कांस्यतालसमानश्रीरदृश्यत दिवाकरः ॥ २३ ॥

---

१ गृद्धये । २ वस्त्रे । ३ जागरणशीलः । ४ द्रव्याणि । ५ शून्यः । ६ दुष्कालः । ७ भयंकरः । ८ वृक्षोन्मूलनोन्मत्ताः । ९ काकपक्ष्युदरसमानाः ।

रतिर्न रतिमन्वाप न प्रीतिः प्रीतिमाययौ । रूपेणाप्रतिरूपेण भृशं तस्याः पराजिता ॥ २६ ॥
सुग्रीवनृपतेस्तस्याश्चान्योऽन्यमनुरूपयोः । क्रीडतोरगमत्कालो रोहिणीशशिनोरिव ॥ २७ ॥
इतश्च वैजयन्तस्थो महापद्मस्य भूपतेः । जीवोऽपूरयदायुः स्वं त्रयस्त्रिंशतमर्णवान् ॥ २८ ॥
फाल्गुनासितनवम्यां मूलस्थे रजनीकरे । च्युत्वा ततस्तस्य जीवो रामाकुक्षाववातरत् ॥ २९ ॥
ददर्श च तदा देवी महास्वप्नांश्चतुर्दश । गजादींस्तीर्थकृज्जन्मपिशुनान् विशतो मुखे ॥ ३० ॥
जगदाधारहेतुं तं देवी गर्भे दधार सा । क्रीरुन्तमंतः कलभं निम्नगेव हिमाद्रिजा ॥ ३१ ॥
अथ मार्गशीर्षकृष्णपंचम्यां मूलगे विधौ । श्वेतवर्णं मकरांकं सुतरत्नमसूत सा ॥ ३२ ॥
षट्पंचाशद्दिक्कुमार्यस्ततो भोगंकरादयः । स्वामिनः स्वामिमातुश्च सूतिकर्माणि चक्रिरे ॥ ३३ ॥
सौधर्मकल्पाधिपतिराभियोग्यइवामरः । आदाय स्वामिनं भक्त्या मेरुशैलशिरो ययौ ॥ ३४ ॥
तच्चूलाया दक्षिणतोऽतिपांडुकंबलास्थिते । सिंहासन उपाविक्षच्छक्रोऽङ्कारोपितप्रभुः ॥ ३५ ॥
अच्युताभृतयस्तत्राच्युताद्यास्त्रिदशेश्वराः । त्रिषष्टिः स्नपयामासुः स्वामिनं तीर्थवारिभिः ॥ ३६ ॥
अथेशमैशानपतेः सौधर्मेशः समार्पयत् । रक्ष्यवस्तु स्वयामांते यामिकस्येव यामिकः ॥ ३७ ॥
अथ स्वामिनमीशानोत्संगासीनं दिवस्पतिः । स्नपयामास वृषभशृंगोत्थैर्गंधवारिभिः ॥ ३८ ॥
अंगरागैर्नवैश्चर्चां सर्वां चाभरणादिभिः । आरात्रिकं च कृत्वेति प्रभुं तुष्टाव वासवः ॥ ३९ ॥
धर्महर्म्यदृढस्तंभ सम्यग्ज्ञानसुधाह्रद । जगदानंदजीमूत जय त्रिभुवनेश्वर ॥ ४० ॥

१ रतिप्रीती कामपत्न्यौ । २ रोहिणी चंद्रपत्नी । ३ गंगा । ४ भृत्यसदृशकर्मकरो देवविशेषः । ५ जगदानंदे मेघसमान ।

धान्याभावादजायन्त पौरजानपदा जनाः । तापसा इव वृक्षत्वक्कंदमूलफलाशिनः ॥ २४ ॥
कथंचिदपि लब्धेन ग्रासेन महतापि हि । न तृप्यंति स्म संजातभस्मका इव मानवाः ॥ २५ ॥
भिक्षया लज्जमानः सन् भिक्षाग्रहणहेतवे । बभूव लोकः प्रायेण मायातापसवेषभृत् ॥ २६ ॥
पितरो मातरः पुत्रा मिथस्त्यक्त्वाशनाशया । अन्यतश्चान्यतश्चायुर्दिक्संमोहवशादिव ॥ २७ ॥
अपि संपश्यमानस्य क्रंदतोऽतिबुभुक्षया । लब्धं कथंचिदन्नादि पुत्रस्य न ददौ पिता ॥ २८ ॥
विक्रीणीते स्म चणकप्रसृत्या[1] निजबालकम् । माता भ्रमंती रथ्यासु शूर्पादि[2] श्वपची[3] यथा ॥ २९ ॥
प्रातरीश्वरहर्म्याणां पतितानंगणे कणान् । वराकाश्चिक्यिरे[4] रंका गृहपारावता इव ॥ ३० ॥
अपि कादंबिकादीनामापणेषु[5] मुहुर्मुहुः । लब्ध्वा छलं श्वान इव भोज्यमाचिच्छिदुर्जनाः ॥ ३१ ॥
अप्यहः सकलं भ्रांत्वा कथंचिदहरत्यये[6] । ग्रासमात्रमपि प्राप्य मुदितं मेनिरे नराः ॥ ३२ ॥
रंकैः करंकसंकाशैर्लुठितैरतिभीषणैः[7] । स्मशानादत्यरिच्यंत पुरराजपथा अपि ॥ ३३ ॥
रवरोलैरविरलैः[8] प्रसरद्भिः पदे पदे । अदूयंत सतां कर्णाः क्षिप्ताभिरिव सूचिभिः ॥ ३४ ॥
कल्पांतकल्पे[9] दुष्काले तस्मिन् संघं चतुर्विधम् । क्षीयमाणं नृपः प्रेक्ष्य दध्याविति महामनाः ॥ ३५ ॥
इयं खलु धरित्री मे त्रातव्या सकलापि हि । किं करोमि परं पापः कालोऽयं नास्त्रगोचरः[10] ॥ ३६ ॥
तथाप्यवश्यं त्रातव्यः संघोऽयमखिलोऽपि हि । पात्रोपकारे प्रथमं महतां यदुपक्रमः ॥ ३७ ॥

---

१ अर्द्धांजलिना । २ शूर्पं वंशपात्रम् । ३ चांडाली । ४ दीनाः । ५ हट्टेषु । ६ दिनांते । ७ अस्थिपंजरसदृशैः । ८ कोलाहलैः ।
९ ईषन्न्यूनकल्पांतसदृशे । १० अस्त्रविषयः ।

कुमारयोर्दुर्ललितमिदं च भवतानघ । नाश्वग्रीवाय विज्ञाप्यं निकषोऽयं[1] क्षमावताम् ॥ ३३६ ॥
इति सामसुधावृष्ट्या शांतकोपहुताशनः । चंडवेगोऽप्युवाचैवं गिरा स्नेहादचंडया ॥ ३३७ ॥
त्वया सह चिरात् प्रेम्णा कोपोऽपि न मया कृतः । राजन् क्षंतव्यमिह किं त्वत्पुत्रौ न ममापरौ ॥३३८॥
डिंभानां दुर्नये दंडो ह्युपालंभः प्रकीर्तितः । निवेदनं राजकुले नेति लोकेऽपि हि स्थितिः ॥ ३३९ ॥
राज्ञे विज्ञपयिष्यामि नेदृक्षं त्वत्कुमारयोः । कवलः शक्यते क्षेप्तुं नाक्रष्टुं हस्तिनो मुखात् ॥ ३४० ॥
विस्रब्धीभव तद्राजन् गच्छामि विसृजाद्य माम् । मनागपि न कालुष्यं विद्यते मम चेतसि ॥ ३४१ ॥
इत्युक्तवंतं तं दूतं परिरभ्य स्वबंधुवत् । विरचय्याञ्जलिं राजा विससर्ज प्रजापतिः ॥ ३४२ ॥
अश्वग्रीवांतिकं दूतः स ययौ कतिभिर्दिनैः । तद्धर्षणकथा त्वग्रे वर्धापकपुमानिव ॥ ३४३ ॥
तदा हि चंडवेगस्य त्रस्तः सर्वपरिच्छदः । त्रिपृष्ठोदंतमखिलं शशंसागत्य भूपतेः ॥ ३४४ ॥
दूतोऽद्राक्षीद्धयग्रीवमुद्ग्रीवं रक्तलोचनम् । जगत्कवलनोद्युक्तमिव वैवस्वतं[2] स्थितम् ॥ ३४५ ॥
मन्ये मद्धर्षणोदंतो राज्ञो व्यज्ञपि केनचित् । दूतोऽपि निश्चिकायैवमिंगितज्ञा[3] हि सेवकाः ॥ ३४६ ॥
राज्ञा पृष्टः स आचख्यौ वृत्तांतमजितोपि तम् । उग्राणां स्वामिनां ह्यग्रे कोऽन्यथा वक्तुमीश्वरः ॥३४७॥
स्मरन् स्वप्रतिपन्नं[4] च दूत एवं व्यजिज्ञपत् । भक्तोऽहमिव ते देव स्वयं राजा प्रजापतिः ॥ ३४८ ॥
यच्चक्रे तत्कुमाराभ्यां सा बालसुलभाज्ञता । खिद्यते त्वधिकं तेन कर्मणा स कुमारयोः ॥ ३४९ ॥
अतिशेषे यथा शक्त्या त्वमशेषेषु राजसु । तथातिशेते भक्त्या च प्रजापतिर्नृपस्त्वयि ॥ ३५० ॥

---

१ क्षमाधारिणामियमेव परीक्षा इत्यर्थः । २ यमराजम् । ३ इंगितं मनोगतभावस्तज्ज्ञाः । ४ आत्मनांगीकृतम् ।

स्वप्ने स्वयंप्रभाधौताशेंदुलेखाविलोकनात् । स्वयंप्रभेत्यभिधया क्रमेण तनयाप्यभूत् ॥ ४१९ ॥
संप्राप्तयौवनं यौवराज्ये राजा महाभुजम् । अर्ककीर्तिं विनिदधे कीर्तिगंगाहिमाचलम् ॥ ४२० ॥
स्वयंप्रभापि संप्राप क्रमयोगेन यौवनम् । वनस्थलीव सुभगंकरणीं मधुसंपदम् ॥ ४२१ ॥
मुखचंद्रमसा रेजे राका मूर्तिमतीव सा । केशपाशतमिस्रेणामावास्येव च देहिनी ॥ ४२२ ॥
तस्याः कर्णांतगे नेत्रे कर्णोत्तंसांबुजे इव । कर्णौ च प्रसरंत्योर्दृक्सरस्योः संवराविव ॥ ४२३ ॥
पाणिपादाधरदलै रक्तैर्वल्लीव पल्लवैः । साक्षात् कुचाभ्यां चोच्चाभ्यां क्रीडाद्रिभ्यामिव श्रियः ॥ ४२४ ॥
आवर्त इव लावण्यसरितो नाभिराबभौ । अंतरद्वीपसदृशी तस्याः श्रोणी च विस्तृता ॥ ४२५ ॥
तस्याः सर्वांगसौभाग्यनिधेः प्रतिनिधिर्न हि । सुरस्त्रीष्वसुरस्त्रीषु विद्याधरवधूष्वपि ॥ ४२६ ॥
अथाभिनंदनजगन्नंदनौ चारणौ मुनी । विहायसा विहरंतौ पुरे तत्र समेयतुः ॥ ४२७ ॥
ऋद्ध्या महत्या श्रीदेवीमूर्त्यंतरमिवेयुषी । स्वयंप्रभापि तौ गत्वा ववंदे मुनिपुंगवौ ॥ ४२८ ॥
तद्देशनां समाकर्ण्य कर्णामृतरसायनम् । सम्यक्त्वं प्रतिपेदे सा नीलीरागमिव स्थिरम् ॥ ४२९ ॥
सम्यक् श्रावकधर्मं सा प्रत्यश्रौषीत्तदंतिके । प्रमाद्यंति शुभात्मानो न हि ज्ञात्वा मनागपि ॥ ४३० ॥
ततोऽन्यतो जग्मतुस्तौ विहर्तुं मुनिपुंगवौ । साप्यन्यदा पर्वदिने प्रत्यपद्यत पौषधम् ॥ ४३१ ॥
पारणेऽथ द्वितीयेऽह्नि कृत्वार्चादि जिनेशितुः । समानीय च तच्छेषामर्पयामास सा पितुः ॥ ४३२ ॥

---

१ स्वयंप्रभया धौता आशा दिशो येनैतादृश इन्दुः चंद्रस्तस्य लेखा तस्या विलोकनात् । २ कीर्तिरेव गंगा तस्या उद्भवत्वेन हिमाचलम् । ३ वसंतलक्ष्मीम् । ४ पूर्णिमा । ५ प्राकाराविव । ६ शुश्राव । ७ स्नानजलमित्यर्थः ।

नीलीरक्तांशुकमयः स व्योम्न इव कंचुकः । तडिल्लतामंडनभृत्समंताद्व्यानशे दिशः ॥ ५० ॥
अत्रांतरे समुत्तस्थावामूलांदोलितद्रुमः । पातालकुंभसर्वस्वमिवोच्चंडः समीरणः[2] ॥ ५१ ॥
वातेन तेन महता स महानपि वारिदः । अर्कतूलमिवोद्भूय दिशोदिशमनीयत ॥ ५२ ॥
आविर्भूतं क्षणान्मेघं विनष्टं च क्षणादपि । तं प्रेक्ष्य स क्षमानाथः सुधीरेवमचिंतयत् ॥ ५३ ॥
असौ संपश्यमानानां दृष्टनष्टो यथांबुदः । ज्ञातं तथान्यदपि हि संसारे सर्वमीदृशम् ॥ ५४ ॥
तथाहि स्वेच्छया जल्पन् गायन्नृत्यन् हसन्नथ । दीव्यन् विचित्रान्द्रविणार्जनोपायान् विचिंतयन् ॥ ५५ ॥
गच्छंस्तिष्ठन् शयानो वाधिरूढो वाहनेऽपि वा । कुप्यन्वा विलसन्वाऽपि गृहे वा बहिरेव वा ॥ ५६ ॥
कालादिष्टेन सद्योऽपि दंदशूकेन[3] दश्यते । विद्युद्दंडेन चंडेन विनिपत्य निपात्यते ॥ ५७ ॥
मतंगजेन मत्तेन पिष्यते वा रदादिभिः[4] । जीर्णवप्रादिभीत्त्या वा विनिपत्य पिधीयते ॥ ५८ ॥
व्याघ्रेण भक्ष्यते वापि बुभुक्षाक्षामकुक्षिणा । दोषेण वैक्रियेणाथ दुश्चिकित्स्येन गृह्यते ॥ ५९ ॥
अकस्माद्धुन्मदेनाश्व पात्यते तुरगादिना । वैरिचौरादिना वापि हन्यते क्षुरिकादिना ॥ ६० ॥
दह्यते वा प्रदीप्तेन प्रदीपनकवह्निना । कृष्यते वा महावृष्टिसरित्पूरादिरंहसा ॥ ६१ ॥
बलवद्वातदोषेण सर्वांगं भज्यतेऽथवा । आश्लिष्यंते श्लेष्मणा वा शांताशेषतनूष्मणा ॥ ६२ ॥
यदि वा पित्तदोषेण प्रबलेन विलुप्यते । सद्यस्कसन्निपातेन यदि वा परिभूयते ॥ ६३ ॥
लूतया[5] भक्ष्यते वाथ प्राप्यते राजयक्ष्मणा । विसूचिकोपद्रवेण[6] यदि वापि कदर्थ्यते[7] ॥ ६४ ॥

---

१ अतिमहान् । २ वायुः । ३ दंदशूकः सर्पः । ४ दंतादिभिः । ५ लूता रोगविशेषः । ६ रोगविशेषः । ७ पीड्यते ।

तेषां कलकलं श्रुत्वा दूरतोऽपि प्रजापतौ । किमेतदिति संभ्रांतेऽवादीज्ज्वलनजट्यदः ॥ ५३१ ॥
अमी खलु हयग्रीवेणादिष्टाः सुभटा इह । आयांत्यायांतु यूयं तु प्रेक्षध्वं मम कौतुकम् ॥ ५३२ ॥
मा त्रिपृष्ठो माचलो वा संप्रहार्षीन्ममाग्रतः । इत्युत्सुकः परिकरं बद्धोत्तस्थौ रणाय सः ॥ ५३३ ॥
प्रजह्रुर्युगपत्तस्मिन्नश्वग्रीवभटाः क्रुधा । स्वपक्षे हि विपक्षस्थे स्यादमर्शो विशेषतः ॥ ५३४ ॥
निरास तेषां शस्त्राणि शस्त्रैर्ज्वलनजट्यपि । अपवादैरिवोत्सर्गान् सोऽपवादबहिष्कृतः ॥ ५३५ ॥
उपदुद्राव तान् सर्वान्निशातशरवृष्टिभिः । स्तंबेरमानिवोत्पातमेघः करकवृष्टिभिः ॥ ५३६ ॥
विद्याबलाद्दोर्बलाच्च तेषां दर्पं चिरोद्भवम् । जहार ज्वलनजटी वांतिकः फणिनामिव ॥ ५३७ ॥
इत्यभाषत तानग्निजटी भाग्यात यात रे । निर्नाथान् वः समायातान् वराकान् को हनिष्यति ॥५३८॥
मध्येकृत्य हयग्रीवं नाथमायात पर्वते । रथावर्त्ते वयमपि समेष्यामोऽचिरादपि ॥ ५३९ ॥
तेनैवमुक्ताः सावज्ञं हयग्रीवभटा द्रुतम् । काकनाशं प्रणेशुस्ते प्राणानादाय भीरवः ॥ ५४० ॥
मषीलिप्तैरिवामंदमंदाक्षमलिनैर्मुखैः । तेऽपि गत्वा तदाचख्युर्मयूरग्रीवसूनवे ॥ ५४१ ॥
हुताशनइवाहुत्या तद्वचोभिरदीप्यत । सद्यो नीलांजनासूनुरक्षय्यभुजविक्रमः ॥ ५४२ ॥
कोपारुणकरालाक्षः स रक्षइव भीषणः । सामंतामात्यसेनानीप्रभृतीनेवमादिशत् ॥ ५४३ ॥
सर्वे सर्वाभिसारेण भो समागच्छत द्रुतम् । चलत्विदानीं नः सैन्यमुद्वेल इव सागरः ॥ ५४४ ॥

---

१ यथाऽपवादशास्त्रैर्विधिशास्त्राणि बाध्यंते तथा । २ गारुडिकः । ३ तिरस्कारसहितं यथा तथा । ४ अमंदं च तन्मंदाक्षं लज्जा च तेन मलिनैः । ५ सर्वसाधनेन ।

कुर्वंतो भीषणान्नादानाह्वयंतश्चांतकम् । वरूथिनीं त्रिपृष्ठस्य ते वेगादुपदुद्रुवुः ॥ ६११ ॥
अथ म्लानमुखाः सर्वे भग्नोत्साहाः क्षणादपि । एवं विचिंतयामासुः प्राजापत्यस्य सैनिकाः ॥ ६१२ ॥
मार्गभ्रांता वयमिह पैरेतनगरे किमु । राक्षसानां किमावासे विंध्यस्थल्यां किमागताः ॥ ६१३ ॥
भूतान्येतानि सत्वानि क्रूराण्यश्वगलाज्ञया । संप्रहर्तुं सहास्माभिः स्वस्थानेभ्यः किमाययुः ॥ ६१४ ॥
मन्ये कन्यानिमित्तो नः प्रलयोऽयमुपस्थितः । स्थितं नः पौरुषेणाथ त्रिपृष्ठश्चेत् स्वयं जयी ॥ ६१५ ॥
एवं चिंताप्रपन्नेषु तेषु व्यापन्नबुद्धिषु । पराङ्मुखीभवत्सूचे त्रिपृष्ठं वह्निजटयदः ॥ ६१६ ॥
विद्याधराणां मायेयं न किंचित् पारमार्थिकम् । वेद्म्यहं सर्पघर्षं हि सर्पो जानाति नापरः ॥ ६१७ ॥
अशक्तिः स्वयमाख्याता तस्यैवं मंदबुद्धिभिः । शक्तः क एवं कुरुते बालस्येव विभीषिकाम् ॥ ६१८ ॥
तदुत्तिष्ठ महावीर समारोह महारथम् । उत्तुंगादवरोहंतु मानशैलाच्च विद्विषः ॥ ६१९ ॥
त्वयि च स्यंदनारूढे देवेऽपि च दिवाकरे । समुद्यतकरे कस्य तेजो जृंभिष्यते ननु ॥ ६२० ॥
इत्युक्ते वह्निजटिना सैन्यमाश्वासयन्निजम् । त्रिपृष्ठो रथिनां श्रेष्ठोऽध्यारुरोह महारथम् ॥ ६२१ ॥
रथं सांग्रामिकं रामोऽप्यारुरोह महाभुजः । न मुंचत्यन्यदाप्येकं सोऽनुजं किं पुनर्युधि ॥ ६२२ ॥
विद्याधराश्च ज्वलनजटिप्रभृतयो रथान् । समारुरुहुरत्युच्चैः सिंहाइव गिरिस्थलीम् ॥ ६२३ ॥
पुण्याकृष्टास्ततो देवास्त्रिपृष्ठाय समार्पयन् । शार्ङ्गं नाम धनुर्दिव्यं गदां कौमोदकीमपि ॥ ६२४ ॥
पांचजन्याभिधं शंखं कौस्तुभं नामतो मणिम् । खड्गं च नंदकं नाम वनमालेति दाम च ॥ ६२५ ॥

१ प्रेतनगरे । २ नष्टबुद्धिषु । ३ समुद्यतहस्ते, अन्यत्र समुद्यतकिरणे । ४ श्रेष्ठः ।

रागद्वेषादयश्चेतो द्विषंतो नित्यमुद्यताः । इतः कषायाः प्रबलाः खला इव विपत्प्रदाः ॥ ७८ ॥
न किंचन सुखायेह संसारे मरुदेशवत् । सुखवासेन तिष्ठामीत्या[1]ः प्राणी न विरज्यति ॥ ७९ ॥
सुखावासे विमूढस्य प्रसुप्तस्येव सौप्तिकम्[2] । कालपाशः पतत्याशु सद्यः प्राणापहारकृत् ॥ ८० ॥
तदमुष्य शरीरस्य नश्वरस्य यथा तथा । फलं हि धर्माचरणं सिद्धान्नस्येव भोजनम् ॥ ८१ ॥
नश्वरेणशरीरेणाविनश्वरपदार्जनम् । अहो सुकरमप्येतद्विमूढैः क्रियते न हि ॥ ८२ ॥
वपुषा तदनेनाद्य क्रेतुं निर्वाणसंपदम् । भृशमेषोऽहमुत्सास्ये निधास्ये राज्यमात्मजे ॥ ८३ ॥
इति निश्चित्य सत्प्रसादाजूहवदिलापतिः । द्वारपालेन विमलकीर्त्तिं कीर्त्तिप्रियं सुतम् ॥ ८४ ॥
प्रकृष्टदैवतस्येव भक्त्या परमया पितुः । पादौ नत्वा कुमारः स बद्धांजलिरदोऽवदत् ॥ ८५ ॥
महतापि निदेशेन प्रसीदानुगृहाण माम् । पुत्रभांडमसौ बाल इति शंकां च मा कृथाः ॥ ८६ ॥
प्रत्यर्थिनः[3] पार्थिवस्य कस्याच्छिंदेऽद्य मेदिनीम् । सपर्वतं पर्वतीयं[4] नृपं कं साधयामि च ॥ ८७ ॥
सजलं जलदुर्गस्थमंतयामि रिपुं च कम् । यो वः शल्यायतेऽन्योपि तमप्याशूत्खनाम्यहम् ॥ ८८ ॥
बालोऽपि तव पुत्रोऽस्मि क्षमो दुःसाध्यसाधने । तातस्यैव प्रभावोऽयं न भटंमन्यता[5]त्र मे ॥ ८९ ॥
राजापि व्याजहारैवं प्रत्यर्थी पार्थिवो न मे । पर्वतीयो न वा कोऽपि व्यतिक्रामति मद्वचः ॥ ९० ॥
न च द्वीपाधिपः कोऽपि मदाज्ञां व्यतिलंघते । यत्साधनाय वत्स त्वां प्रहिणोमि महाभुज ॥ ९१ ॥
एकः शल्यायते किं तु भववासो ममानिशम् । तदुद्धर कुलोत्तंस धराभारं धुरंधर ॥ ९२ ॥

---

१ प्रवासात । २ रात्रियुद्धं । ३ शत्रोः । ४ पर्वते भवं । ५ भटं आत्मानं मन्यते तस्य भावः ।

रथस्थो व्योमयानेन क्रूरग्रहइवापरः । द्विषो ग्रसितुमव्यग्रो हयग्रीवोऽप्यथाचलत् ॥ ६४० ॥
ववर्ष बाणैः पाषाणैः शल्यैरस्त्रैरथापरैः । अधित्रिपृष्ठसैन्यं सोऽस्त्रमेघइव नूतनः ॥ ६४१ ॥
अस्त्रवृष्ट्या तयाक्राम्यत्त्रैपृष्ठमखिलं बलम् । धीरा अपि हि किं कुर्युर्भूचरा व्योमचारिषु ॥ ६४२ ॥
रामत्रिपृष्ठज्वलनजटिनः स्यंदनस्थिताः । उत्पेतुर्नभसा सद्यः समं विद्याधरैर्निजैः ॥ ६४३ ॥
नभस्युभयतो विद्याधरा युयुधिरेऽधिकम् । विद्याशक्तिं दर्शयंतो गुरुष्विव परस्परम् ॥ ६४४ ॥
भूचरा भूचरैः सार्धं सैन्ययोरुभयोरपि । क्रुध्यंतः[1] समयुध्यंत गजा इव गजैर्वने ॥ ६४५ ॥
विद्याधराणामन्योऽन्यं शस्त्रैः प्रहरतां भृशम् । अदृष्टपूर्वासृग्वृष्टिरुत्पातकृदिवाभवत् ॥ ६४६ ॥
अन्योऽन्याघातशब्देन शब्दायितनभस्तलम् । दंडसंगीतवत्[2] कैश्चिद्दण्डादण्डि प्रचक्रमे ॥ ६४७ ॥
खड्गदंडैः सदोर्दंडचंक्रमिानश्च केचन । डिंडिमानिव कोणेन[3] विपक्षान् पर्यताडयन् ॥ ६४८ ॥
मिलंतः केचिदन्योऽन्यमन्यजन्यजयासहाः[4] । रैंफारानास्फोटयामासुः स्फुरत्कान्[5] कांस्यतालवत् ॥६४९॥
शक्तीः प्रचिक्षिपुः केऽपि सीमंतितनभस्तलाः[7] । तरूत्तरूतिति कुर्वाणास्तरूतितस्तोयदाइव ॥ ६५० ॥
शल्यैः[6] प्रववृषुः केचिदुरगैरिव[8] दारुणैः । पत्रिभिः प्रस्फुरत्पत्रैः[9] पत्रिराजैरिवापरे ॥ ६५१ ॥
बले द्वयोरुत्पतितैः पतितैश्चैवमायुधैः । नानायुधमयीव द्यौर्धरित्रीवाभवत्तदा ॥ ६५२ ॥

---

१ कुप्यंतः । २ दंडान् परस्परमास्फाल्य यत् संगीतं क्रियते तद्दंडसंगीतं तद्वत् । ३ कोणं वीणादिवादनदंडः । ४ अन्यस्य युद्धजयस्तस्यासहाः । ५ दीप्तान् । ६ शस्त्रविशेषान् । ७ सीमन्तः केशवेशस्तेन यथा भागद्वयेन मध्ये मार्गो भवति तद्वत् कृतं नभस्तलं यैस्ते । ८ सर्पैरिव । ९ प्रस्फुरंति पत्राणि वाणाग्राणि गरुडपक्षे पक्षाणि येषां तैः पत्रिभिर्बाणैः, पत्रिराजैर्गरुडैरिव ।

मयेव गृह्यतामेतत्त्वया राज्यं क्रमागतम् । आत्तदीक्षो यथाभीक्ष्णं भववासं त्यजाम्यहम् ॥ ९३ ॥
अलंघनीयां गुर्वाज्ञां स्वसंधां चाधुना कृताम् । संस्मरन् वत्स भक्त्यापि नान्यथा कर्तुमर्हसि ॥ ९४ ॥
दध्याविति कुमारोऽपि तातेनाज्ञां प्रयच्छता । मत्संधां स्मारयता च हा कृतोऽस्मि निरुत्तरः ॥ ९५ ॥
इत्यादि चिंतयन् राजपुत्रो राज्ञा स्वपाणिना । आदाय राज्ये निदधे साभिषेकमहोत्सवम् ॥ ९६ ॥
राजापि कृतदीक्षाभिषेको विमलकीर्त्तिना । शिबिकारूढश्चागात् सूरिं नाम्ना स्वयंप्रभम् ॥ ९७ ॥
तस्य चाचार्यवर्यस्य समीपे स नृपाग्रणीः । प्राव्राजीत्सर्वसावद्यप्रत्याख्यानपुरःसरम् ॥ ९८ ॥
साम्राज्यवत्परिव्रज्यामंतरंगद्विषज्जयात् । स संयमरथारूढो विधिवत्पर्यपालयत् ॥ ९९ ॥
विंशतेः स्थानकानां च स्थानकैरपरैरपि । स पुपोष निजं कर्म तीर्थकृन्नामनामकम् ॥ १०० ॥
उपसर्गैरनुद्विग्नो मोदमानः परीषहैः । स आयुः क्षपयामास स्वयाममिव यामिकः ॥ १०१ ॥
विहितानशनो मृत्वा कल्पं स प्रापदानतम् । निर्वाणफलदायिन्या दीक्षायाः स्तोकमीदृशम् ॥ १०२ ॥
ततश्च जंबूद्वीपे प्राग्भरतार्धस्य भूषणम् । श्रावस्तीत्यस्ति विस्तीर्णा नगरी श्रीगरीयसी ॥ १०३ ॥
बभूव तस्यामिक्ष्वाकुकुलक्षीरोदचंद्रमाः । जितारिरित्यरिजयाद्यथार्थाख्यः क्षमापतिः ॥ १०४ ॥
मृगेष्विव मृगेंद्रस्य पक्षींद्रस्येव पक्षिषु । न समो नाधिको वापि तस्याभूत्कोऽपि राजसु ॥ १०५ ॥
स रेजे राजभीराजा पत्तीकृत्य प्रवेशितैः । ग्रहैरिव ग्रहपतिर्मरुलांतः प्रवेशिभिः ॥ १०६ ॥
नाधर्म्यं किंचिदप्यूचे नाचचार च तादृशम् । नाचिंतयच्च तादृक्षं स धर्म इव मूर्त्तिमान् ॥ १०७ ॥

---

१ प्रतिज्ञां ।

वक्षःस्थले शैलशिलाविशालकठिने हरेः । चपेटयैव तच्चक्रं पपात न तु धारया ॥ ७२६ ॥
आहतस्तस्य चक्रस्य तुम्बाग्रेण दृढीयसा । पपात मूर्छितो विष्णुः कुलिशेनेव ताडितः ॥ ७२७ ॥
तस्थौ तत्रैव तच्चक्रं प्रतिजाग्रदिवांबरे । हाहारवः समुत्तस्थौ विष्णुसैन्येऽखिलेऽपि हि ॥ ७२८ ॥
प्रतिपक्षप्रहारेण भ्रातरं प्रेक्ष्य मूर्छितम् । मुमूर्छ नो हतोऽप्याशु बलभद्रः प्रियानुजः ॥ ७२९ ॥
सिंहनादं हयग्रीवश्चक्रे सिंहइवोच्चकैः । तत्सैन्यैर्जयशंसीव चक्रे किलकिलारवः ॥ ७३० ॥
लब्धसंज्ञः क्षणाद्रामः श्रुत्वा तं चोर्जितध्वनिम् । अस्थाने कस्य हर्षोयमिति पप्रच्छ सैनिकान् ॥ ७३१ ॥
तेऽप्यूचुर्देव हृष्टानां कुमारव्यापदाधुना । हयग्रीवस्य सैन्यानामिदं गर्जितमूर्जितम् ॥ ७३२ ॥
ऊचे रामोऽपि मद्बंधोरपि व्यापत्तिरस्ति किम् । रथे शेते क्षणमसौ रणश्रांतो ममानुजः ॥ ७३३ ॥
मद्बंधोर्व्यापदमिमां व्यलीकां स्वमनीषया । तर्कयित्वा प्रहृष्टानामेष हर्षं हराम्यहम् ॥ ७३४ ॥
अरे तिष्ठ हयग्रीव सरथं सपरिच्छदम् । गदया चूर्णयाम्यद्य सद्यो मशकमुष्टिवत् ॥ ७३५ ॥
इत्युत्पाद्य गदां शृंगं रथावर्तगिरेरिव । दधाव यावत्तावच्च त्रिपृष्ठः प्रत्यबुध्यत ॥ ७३६ ॥
आर्यार्य भवतः कोऽयमायासो मयि सत्यपि । इति ब्रुवन् सुप्तइव समुत्तस्थौ जनार्दनः ॥ ७३७ ॥
त्रिपृष्ठमुत्थितं दृष्ट्वा ग्रामादिव समागतम् । दोर्दंडाभ्यामायताभ्यामालिलिंगाथ लांगली ॥ ७३८ ॥
स्वेशप्रबोधपिशुनो हृदि शल्यायितो द्विषाम् । हर्षकोलाहलश्चक्रे हृषीकेशस्य सैनिकैः ॥ ७३९ ॥

---

१ त्रिपृष्ठस्य व्यापदा । २ अचलः ।

विनेतरि दुराचारानर्थिभ्योऽर्थांश्च दातरि । अधार्मिको दुःस्थितो वा तस्मिन् राज्ञि न कोप्यभूत् १०८
सोऽस्त्रपाणिः कृपालुश्च शक्तिमांश्च क्षमापरः । विद्वांश्च गतमात्सर्यो युवा चासीज्जितेंद्रियः ॥ १०९ ॥
बभूव महिषी तस्यानुरूपा रूपसंपदा । सेनानीर्गुणसैन्यानां सेनादेवीति नामतः ॥ ११० ॥
अबाधमान इतरान् पुरुषार्थान् यथाक्षणम् । अरंस्त स तया देव्या रोहिण्येव हिमद्युतिः ॥ १११ ॥
इतश्च नवमे कल्पे स्वमायुः पर्यपूरयत् । जीवस्तदानीं विपुलवाहनस्य महीपतेः ॥ ११२ ॥
फाल्गुनस्य सिताष्टम्यां चंद्रे मृगशिरःस्थिते । आनंतात्स परिच्युत्य सेनाकुक्षाववातरत् ॥ ११३ ॥
क्षणं सुखं तदा जज्ञे नारकप्राणिनामपि । लोकत्रयेऽपि चोद्योतो विद्युदुद्योतसोदरः ॥ ११४ ॥
शयानया रात्रिशेषे प्रविशंतो मुखांबुजे । सेनादेव्या ददृशिरे महास्वप्नाश्चतुर्दश ॥ ११५ ॥
गर्जन् गजपतिर्गौरः शरन्मेघ इवोच्चकैः । वृषः स्फटिकशैलस्य गंडशैल इवामलः ॥ ११६ ॥
केसरी केसरभरेणातिकुंकुमकेसरः । क्रियमाणाभिषेका च करिभ्यां कमलालया ॥ ११७ ॥
पंचवर्णप्रसूनस्रक् संध्याभ्रछवितस्करा । राजतो दर्पण इव संपूर्णो रजनीकरः ॥ ११८ ॥
विसूत्रितांधकारं च चंद्रदीधीतिमंडलम् । प्रक्वणत्किंकिणीजालपताकश्च महाध्वजः ॥ ११९ ॥
तापनीयः पयस्कुंभः पयोजपिहिताननः । विकासिभिः स्मयमानमिव पद्मैर्महासरः ॥ १२० ॥
ऊर्मिविहस्तकैर्नृत्यन्निव क्षीरमहोदधिः । अदृष्टप्रतिमानं च विमानं रत्ननिर्मितम् ॥ १२१ ॥
रत्नपुंजो मणिगणः पातालफणिनामिव । विभावसुश्च निर्धूमः प्रत्यूषतपनोपमः ॥ १२२ ॥

---

१ देवलोके । २ तन्नाम्नो नवमदेवलोकात् । ३ गिरेश्च्युतः स्थूलोपलः । ४ लक्ष्मीः । ५ सौवर्णः ।

पवित्रं धारयामास हृदि सर्वज्ञशासनम् । श्रीवत्समिव शश्वत् स वत्सलो धर्मशीलिषु ॥ २४ ॥
स्वान्ववायसरोहंसी रतिरूपविजित्वरी । जया नाम महादेवी तस्यासीत् प्रीतिभाजनम् ॥ २५ ॥
सा जाह्नवीव गंभीरा वक्रमन्थरगामिनी । पूर्वाम्भोधिमिवास्ताघं वसुपूज्यमनोऽविशत् ॥ २६ ॥
सद्भक्त्या परमात्मेव शुद्धस्फटिकनिर्मले । वसुपूज्यनृपोऽप्यस्याः सदा चेतस्यवर्तत ॥ २७ ॥
रूपेण लवणिम्ना च गुणैस्तैश्चानुरूपयोः । तयोर्विलसतोः कालः कोऽप्यद्वैतसुखो ययौ ॥ २८ ॥
इतः कल्पे प्राणताख्ये पद्मोत्तरमहीपतेः । जीवः स्वमायुरुत्कृष्टं सुखमग्नोऽत्यवाहयत् ॥ २९ ॥
ज्येष्ठस्य शुक्लनवम्यां चंद्रे शतभिषग्गते । स च्युत्वा प्राणताज्जीवो जयाकुक्षाववातरत् ॥ ३० ॥
ईक्षांचक्रे तदानीं च तीर्थकृज्जन्मसूचकान् । सुखसुप्ता जयादेवी महास्वप्नांश्चतुर्दश ॥ ३१ ॥
मृगांकमभ्रलेखेवाद्रिगुहेव मृगाधिपम् । तं गर्भं धारयामास जया स्वामिन्यनुत्तमम् ॥ ३२ ॥
फाल्गुनश्यामभूतेष्टातिथौ भेऽपि च वारुणे । रक्तवर्णं महिषांकं सासूत समये सुतम् ॥ ३३ ॥
संजातासनकंपाः षट्पंचाशद्दिक्कुमारिकाः । स्वामिनः स्वामिमातुश्च सूतिकर्मेत्य चक्रिरे ॥ ३४ ॥
शक्रोऽपि पालकारूढस्तत्रैत्य सपरिच्छदः । स्वामिवत् स्वामिभुवनं प्रदक्षिण्यकरोद्द्रुतम् ॥ ३५ ॥
तत्प्रविश्य जयादेव्या दत्वावस्वापनीं हरिः । पार्श्वेऽर्हत्प्रतिबिंबं च न्यस्याभूत् पंचमूर्तिकः ॥ ३६ ॥
मूर्त्यैकयाग्रहीन्नाथमातपत्रमथान्यया । द्वाभ्यां तु चमरे वल्गन्नन्यया तु पुरो ययौ ॥ ३७ ॥

---

१ स्वान्ववायः स्ववंशः स एव सरस्तस्मिन् हंसी । २ अतिगंभीरं समुद्रं मनश्च अतिगंभीरं निष्पापम् । ३ सौन्दर्येण ।
४ फाल्गुनकृष्णचतुर्दश्याम् । ५ शतभिषानक्षत्रे । ६ भुवनम् । ७ उत्प्लुत्य गच्छन् ।

अपत्यासंभवे स्त्रीषु क्षेत्रजापत्यवादिनाम् । सदोषाणामपि स्त्रीणां रजसा शुद्धिवादिनाम् ॥ ३३७ ॥
श्रेयोबुद्ध्याध्वरहतच्छागशिश्नोपजीविनाम् । सौत्रामण्यां सशतंतौ सीधुपानविधायिनाम् ॥ ३३८ ॥
गूथाशिनीनां च गवां स्पर्शतः पूतमानिनाम् । जलादिस्नानमात्रेण पापशुद्ध्यभिधायिनाम् ॥ ३३९ ॥
वटाश्वत्थामलक्यादिद्रुमपूजाविधायिनाम् । वह्नौ हुतेन हव्येन देवप्रीणनमानिनाम् ॥ ३४० ॥
भुवि गोदोहकरणाद्विष्टशान्तिकमानिनाम् । योषिद्विडम्बनाप्रायव्रतधर्मोपदेशिनाम् ॥ ३४१ ॥
जटापटलभस्मांगरागकौपीनधारिणाम् । अर्कधत्तूरमालूरैर्देवपूजाविधायिनाम् ॥ ३४२ ॥
कुर्वतां गीतनृत्यादि पुतौ वादयतां मुहुः । मुहुर्वदननादेनातोद्यनादविनोदिनाम् ॥ ३४३ ॥
असभ्यभाषापूर्वं च मुनीन् देवान् जनान् भ्रताम् । विधाय व्रतभंगं च दासीदासत्वमिच्छताम् ॥३४४॥
अनन्तकायकंदादिफलमूलदलाशिनाम् । कलत्रपुत्रयुक्तानां वनवासजुषामपि ॥ ३४५ ॥
भक्ष्याभक्ष्ये पेयापेये गम्यागम्ये समात्मनाम् । योगिनाम्ना प्रसिद्धानां कौलाचार्यान्तवासिनाम् ॥३४६॥
अन्येषामपि जैनेन्द्रशासनास्पृष्टचेतसाम् । क्व धर्मः क्व फलं तस्य तस्य स्वाख्यातता कथम् ॥ ३४७ ॥
जैनेन्द्रस्यापि धर्मस्य यदत्रामुत्र वा फलम् । आनुषंगिकमेवेदं मुख्यं मोक्षं प्रचक्षते ॥ ३४८ ॥
सस्यहेतौ कृषौ यद्वत् पलालाद्यानुषंगिकम् । अपवर्गफले धर्मे तद्वत् सांसारिकं फलम् ॥ ३४९ ॥
एवं तां देशनां श्रुत्वा भूयांसः प्राव्रजञ्जनाः । प्राप द्विपृष्ठः सम्यक्त्वं श्रावकत्वं च लांगली ॥ ३५० ॥

---

१ स्वभार्यासु कुलजेनान्येन वा पुरुषेण पुत्रोत्पादनं क्षेत्रजः । २ ऋतुकालेन । ३ यज्ञविशेषावेतौ । ४ सीधुर्मद्यम् । ५ विष्ठाशिनीनाम् । ६ पुष्पविशेषैः । ७ कौलाचार्यस्य शिष्याणाम् । ८ गौणम् अवांतरफलम् ।

गंधांबुवृष्टिरभवद्दिवि दध्वान दुंदुभिः । रजोऽपनिन्ये पवनो मही चोच्छ्वासमासदत् ॥ १३६ ॥
तथाधोलोकतो भोगंकराद्या दिक्कुमारिकाः । अष्टैयुः स्वामिसदनमर्हज्जन्मविदोऽवधेः ॥ १३७ ॥
तास्त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य जिनं तज्जननीमथ । नत्वा स्वं ज्ञापयामासुर्मा भैषीर्वादपूर्वकम् ॥ १३८ ॥
दिश्यैशान्यां स्थिताः कृत्वा समुद्घातं च वैक्रियम् । जह्रुः संवर्तवातेनायोजनं कंटकादि च ॥ १३९ ॥
भगवन्तं ततो नत्वा तदासन्ने निषद्य च । गायन्त्यस्तद्गुणांस्तस्थुर्गोत्रस्त्रिय इवोच्चकैः ॥ १४० ॥
अथोर्ध्वलोकतो मेघंकराद्या दिक्कुमारिकाः । अष्टैयुस्तद्वदानेमुः स्वामिनं स्वामिमातरम् ॥ १४१ ॥
विकृत्याभ्राणि तद्वेश्मपार्श्वतो योजनावधि । रजांसि शमयामासुस्ता गंधोदकवृष्टिभिः ॥ १४२ ॥
जानुदघ्नीं पंचवर्णपुष्पवृष्टिं विधाय ताः । नत्वा जिनं जिनगुणान् गायंत्योऽस्थुर्यथोचितम् ॥ १४३ ॥
दिक्कुमार्यः प्राग्रुचकादष्ट नंदोत्तरादयः । एत्य नत्वा तथैवास्थुर्गायन्त्यो धृतदर्पणाः ॥ १४४ ॥
दिक्कुमार्योऽपाग्रुचकात्समाहारादयोऽष्ट च । एत्य नत्वा दक्षिणेऽस्थुः सभृंगाराग्रपाणयः ॥ १४५ ॥
प्रत्यग्रुचकतोऽष्टैयुर्दिक्कुमार्य इलादयः । नत्वास्थुर्व्यजनभृतो गायंत्यः पश्चिमेन तु ॥ १४६ ॥
अष्टोदग्रुचकादेयुर्देव्यश्चालंबुसादयः । नत्वा चोत्तरतस्तस्थुर्गायन्त्यो धृतचामराः ॥ १४७ ॥
एयुश्चतस्रश्चित्राद्या विदग्रुचकतोऽप्यथ । नत्वा विदिक्षु तस्थुश्च गायंत्यो दीपपाणयः ॥ १४८ ॥
एयुश्चतस्रो रूपाद्या देव्यो रुचकमध्यतः । चतुरंगुलवर्जं ता नालं निचक्रिरे प्रभोः ॥ १४९ ॥

---

१ गंधयुक्तं अम्बु तस्य वृष्टिः । २ योजनपर्यन्तम् । ३ जानुप्रमाणाम् । ४ भृंगारः स्वर्णरचितपात्रविशेषः झारी इति भाषायां तेन सहितः दक्षिणहस्तः यासां ताः । ५ तालवृन्तधराः ।

जीवो नंदिसुमित्रस्य सोऽनुत्तरविमानतः । प्रच्युत्य सुप्रभादेव्या उदरे समवातरत् ॥ ९३ ॥
चतुरोऽथ महास्वप्नान् हलभृज्जन्मसूचकान् । सुखसुप्ता निशाशेषे सुप्रभादेव्युदैक्षत ॥ ९४ ॥
ततो नवसु मासेषु दिनेष्वर्धाष्टमेषु च । सुप्रभा सुषुवे सूनुमनूनं शशितो रुचा ॥ ९५ ॥
भद्र इत्यभिधां तस्य विदधे रुद्रभूपतिः । कुलभद्रश्रिया सार्धं व्यवर्धिष्ट क्रमेण सः ॥ ९६ ॥
धनमित्रस्य जीवोऽपि प्रच्युत्याच्युतकल्पतः । उत्पेदे पृथिवीकुक्षौ सरसीव सरोरुहम् ॥ ९७ ॥
सापि सप्त महास्वप्नान् शार्ङ्गभृज्जन्मसूचकान् । सुखसुप्ता निशाशेषेऽपश्यत् प्रविशतो मुखे ॥ ९८ ॥
संपूर्णे समये सापि श्यामांगमतिभासुरम् । असूत सूनुं वैडूर्यं वैडूरगिरिभूरिव ॥ ९९ ॥
स्वयंभूरिति तस्यापि नामधेयं प्रमोदभाक् । विदधे रुद्रभूपाल उत्सवेन महीयसा ॥ १०० ॥
नित्यमेव हि धात्रीभिः पाल्यमानः स पंचभिः । व्यवर्धिष्ट समितिभिर्मुनेरिव तपोऽनघम् ॥ १०१ ॥
भद्रस्वयंभुवौ प्रीत्या संगच्छेते स्म सर्वदा । प्रवाहाविव तौ गांगयामुनौ श्वेतमेचकौ ॥ १०२ ॥
सेहिरे न तयोः पादघातान् राजकुमारकाः । तत्पादपरिघातेन भ्रश्यंति स्माद्रयोऽपि यत् ॥ १०३ ॥
नीलपीतांशुकभृतौ तौ तालगरुडध्वजौ । चलंतौ क्रीडयाप्युर्वीं पर्यचालयतामिमाम् ॥ १०४ ॥
अभ्यासः सर्वशस्त्रेषु सर्वशास्त्रेषु चाभवत् । दोर्वीर्यबुद्ध्योस्तारुण्यमिवलक्ष्मीविशेषकृत् ॥ १०५ ॥
पुरीपरिसरेऽन्येद्युः क्रीडन्तौ तावपश्यताम् । हस्त्यश्वकोशबहुलं सारक्षं शिविरं स्थितम् ॥ १०६ ॥

---

१ कान्त्या चंद्रादन्यूनम् चन्द्रसदृशमित्यर्थः । २ कुलस्य भद्रया शुभया लक्ष्म्या । ३ हर्षितः । ४ यथा मुनेस्तपः पंचभिः समितिभिर्वर्धते तथा । ५ श्वेतकृष्णौ । ६ आरक्षैः सहवर्तमानम् ।

ताः कृत्वा विवरं भूमौ न्यधुर्नालं विधानवत् । वज्रैरत्नैश्च संपूर्य दुर्वया पीठिकां व्यधुः ॥ १५० ॥
प्रत्यग्वर्जं प्रतिदिशं जिनजन्मगृहस्य ताः । विचक्रुः कदलीगृहं चतुःशालसमन्वितम् ॥ १५१ ॥
पाणिभ्यां जिनमादाय जिनांबां दत्तबाहवः । अपाग्रंभाचतुःशाले नीत्वा सिंहासने व्यधुः ॥ १५२ ॥
अभ्यञ्ज्य तैलेन लक्षपाकेन तास्ततः । सुगंधेनोद्वर्तनेनो[2]द्वर्तयामासुराशु च ॥ १५३ ॥
नीत्वोभौ प्राक्चतुःशाले न्यस्य सिंहासने च ताः । गंधोदकैरस्नपयन् देवदूष्येण[3] चामृजन् ॥ १५४ ॥
गोशीर्षेण व्यलिंपंश्च देवदूष्यांशुकान्यथ । भूषणानि च दिव्यानि ता द्वाभ्यां पर्यधापयन् ॥ १५५ ॥
उदग्रंभाचतुःशाले जिनं तज्जननीं च ताः । नीत्वोपवेशयामासूरत्नसिंहासनोपरि ॥ १५६ ॥
अथाभियोग्यैरानाय्य भूरि गोशीर्षचंदनम् । समिंधीकृत्य[6] जुहुवुर्वह्नावरणिनिर्मिते ॥ १५७ ॥
स्वामिनः स्वामिमातुश्च रक्षापोट्टलिकामथ । तद्वह्निभस्मना कृत्वा बबंधुस्ता यथाविधि ॥ १५८ ॥
पर्वतायुर्भवेत्युच्चैरुच्चारितगिरोऽथ ताः । कर्णाभ्यर्णे भगवतो ग्रावगोलावताडयन् ॥ १५९ ॥
शय्याजुषं सूतिगृहेऽर्हंतं तन्मातरं च ताः । कृत्वावस्थिरे तारं गायंत्यो मंगलान्यथ ॥ १६० ॥
स्वामिपादांबुजाभ्यर्णे यियासूनीव सर्वतः । तदा च पुरुहूतानामासनानि चकंपिरे ॥ १६१ ॥
जिनजन्मावधेर्ज्ञात्वोत्थाय शक्रोऽपपादुकः । दत्वा पदानि सप्ताष्टान्यवंदत जिनेश्वरम् ॥ १६२ ॥
घंटानिर्घोषसेनानी घोषणामिलितैः सुरैः । परिवव्रे सुरेंद्रोऽथ जिनजन्मोत्सवोत्सुकैः ॥ १६३ ॥

---

१ भाषायां 'चौक' तेन युक्तम् । २ लेपनेन । ३ देववस्त्रेण । ४ पीतचंदनेन । ५ सेवकदेवैः । ६ असमिधं समिधमिव कृत्वा । ७ निर्मथनीयेन काष्ठेन उत्पादिते । ८ पाषाणगोलकौ । ९ दीर्घं । १० इन्द्राणां ।

[1]भरतार्धोद्यानमधुरर्धचक्रधरो मधुः । त्वां शासितुं प्राहिणोन्मां श्रूयतां तदिदं नृप ॥ १४२ ॥

चतुर्भिः कलापकम् ।

त्वां कामं भक्तिकारीति पुरा संविद्महे वयम् । पुत्रौजसाद्यान्यथाभूरिति संशृणमहे जनात् ॥ १४३ ॥
तद्यदि त्वं स[3] एवासि न कश्चित्ते विपर्ययः । स्वामिने प्रेष्यतां दंडो मर्यादीकृत्य कुंचि[4]काम् ॥ १४४ ॥
भर्तुः प्रसादाद्भूयोऽपि तव सर्वं भविष्यति । आदत्ते ह्यंबु यद्भानुः पुनरुज्झति भूरि तत् ॥ १४५ ॥
तस्याप्रसादात्सदपि सर्वस्वं तव यास्यति । श्रियः स्वामिनि रुष्टे हि न तिष्ठंति भयादिव ॥ १४६ ॥
दूरे वा संपदः सन्तु यत् स्वामिनि विरोधिते । कलत्रपुत्रमित्रादि जीवितं च कुतस्तव ॥ १४७ ॥
कृत्वा स्वामिन आदेशं देशं शाधि यथास्थिति । गिरस्ताः संतु मोघा[5]स्त्वत्पिशुनानां शुनामिव ॥ १४८ ॥
अथोद्यद्रोषपरुषं बभाषे पुरुषोत्तमः । दूतत्वेन न वध्योऽसि तेनेदं क[6]द्वदावदः ॥ १४९ ॥
किमुन्मत्तोऽथवा मत्तः प्रमत्तोऽथ पिशाचधीः । ईदृग्भाषी त्वं त्वदीश ईदृग्भाषयिता च सः ॥ १५० ॥
यथा क्रीडासु बालानां स्वेच्छया कोऽपि बालकः । नृपायते तथा मूढः सोऽपि स्वामीयते स्वयम् ॥ १५१
प्रतिपन्नः कदास्माभिः स्वामित्वेन स दुर्मदः । इष्टं वचः[7]प्रमाणं चेदिन्द्रो भवति किं न सः ॥ १५२ ॥
प्राज्यराज्यबलेनाद्य सोऽज्ञो मयि समागतः । [8]तिमिस्तटे वेलयेव मरिष्यति न संशयः ॥ १५३ ॥
गच्छानय रणाय स्वं स्वामिनं दंडकामिनम् । तस्य प्राणैः सहादास्ये दासीमिव हठाच्छ्रियम् ॥ १५४ ॥

---

१ भरतार्धमेवोद्यानं तस्मिन् मधुर्वसन्तसदृशः । २ इतिनाभिहितत्वात् प्रथमा । ३ पूर्ववद्वशवर्तीत्यर्थः । ४ उद्घाटनसाधनम् । ५ असत्याः । ६ कुत्सितमत्यंतं वदतीति कद्वदावदः । ७ वचसा प्रमाणं सिद्धमित्यर्थः । ८ मत्स्यः ।

आरुह्य पालकं[1] शक्रः सामरः सपरिच्छदः[2] । मध्येनंदीश्वरं गत्वा स्वामिवेश्मायया ततः ॥ १६४ ॥
स प्रदक्षिणयामास स्वामिवेश्म विमानगः ॥ मुक्त्वा विमानं चैशान्यां[3] ततो हरिरवातरत् ॥ १६५ ॥
अथ तत्स्वामिनो वेश्म प्रविवेश पुरंदरः । तमालोकनमात्रेऽपि प्रणनाम च भक्तितः ॥ १६६ ॥
स त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवंतं समातरम् । पंचांगस्पृष्टभूपीठो[4] भूयोऽपि प्रणनाम च ॥ १६७ ॥
अवस्वापनिकां[5] दत्त्वा देव्याः पार्श्वे निधाय च । प्रतिच्छंदं[6] विभोः शक्रः पंचमूर्त्तिरभूत्स्वयम् ॥ १६८ ॥
तत्र चैको दधौ नाथं शक्रश्छत्रमथापरः । चामरे द्वावथैकोऽगाद्वज्रमुल्लालयन् पुरः ॥ १६९ ॥
सुरैर्जयजयारावकारिभिः परिवारितः । गृहीत्वा स्वामिनं शक्रः क्षणान्मेरुशिरो ययौ ॥ १७० ॥
अतिपांडुकंबलायां शिलायां तत्र वासवः । सिंहासने निषसाद कृत्वोत्संगे जगद्गुरुम् ॥ १७१ ॥
तदैवासनकंपेनावधिज्ञानमनाहतम्[7] । प्रयुज्य तत्क्षणादेवाच्युतेंद्रः प्राणतोऽपि च ॥ १७२ ॥
सहस्रारो महाशुक्रो लांतको ब्रह्मवासवः । माहेंद्रः सनत्कुमार ईशानश्चमरो बलिः ॥ १७३ ॥
धारणो भूतानंदश्च हरिर्हरिसहस्तथा । वेणुदेवो वेणुदारी चाग्निशिखोऽग्निमाणवः ॥ १७४ ॥
वेलंबः प्रभंजनश्च सुघोषाभिध एव च । महाघोषो जलकांताभिधानोऽथ जलप्रभः ॥ १७५ ॥
अथ पूर्णोऽवशिष्टश्चामितोऽथामितवाहनः । तथा कालमहाकालौ सुरूपप्रतिरूपकौ ॥ १७६ ॥
पूर्णभद्रस्तथा माणिभद्रो भीमाभिधोऽपि च । महाभीमः किन्नरश्च तथा किंपुरुषाभिधः ॥ १७७ ॥

---

१ तन्नामकं विमानं । २ सपरिवारः । ३ ईशानादिशि । ४ पंचांगैः स्पृष्टः भूभागो येन । ५ तन्नाम्नीं निद्रां । ६ प्रतिबिंबम् । ७ न आहतं अनाहतं अप्रतिहतं.

अभंजि मधुसैन्येन विष्णुसैन्यं क्षणादपि । द्रुमखंडं प्रचंडेनौत्पातिकेनेव वायुना ॥ १६८ ॥

रथिना बलभद्रेणान्वीयमानो रथी हरिः । अपूरयत् पांचजन्यमजन्यमिव विद्विषाम् ॥ १६९ ॥

पांचजन्यस्य नादेन तत्कालं मधुसैनिकाः । त्रेसुः केऽपि मुमूर्छुः केऽप्यपतन् केऽपि भूतले ॥ १७० ॥

इत्थं विधुरमालोक्य सैन्यं मधुरपि स्वयम् । धनुरास्फालयन् स्फारमाह्वास्त पुरुषोत्तमम् ॥ १७१ ॥

अधिज्यीकृत्य तरसा शार्ङ्गं शार्ङ्ग्यप्यवादयत् । रोदसी वादयदिव गरीयस्या प्रतिश्रुता ॥ १७२ ॥

कर्षंकर्षं निषंगात्ताविषून् मुमुचतुः शितान् । अन्योऽन्यं मृत्यवे सर्पानिव वार्तिकवादिनौ ॥ १७३ ॥

जयलक्ष्म्या इव प्राणान् बाणान् बाणैरुभावपि । व्यवच्छेदकलाछेकौ चिच्छेदाते परस्परम् ॥ १७४ ॥

एवमस्त्रांतरैरस्त्रांतराण्यपि मिथस्तयोः । रज्जुकर्तमकृंत्यंत रणो ह्येवं समौजसाम् ॥ १७५ ॥

अन्योऽन्यसाम्यकुपितो दिदर्शयिषुरन्तरम् । चक्रं सस्मार च मधुस्तत्पाणौ तत्पपात च ॥ १७६ ॥

जिघांसुरप्यभिदधे मधुर्विस्फुरिताधरः । भो याहि याहि किं बाह्याद्व्याघ्रीदंतान् दिदृक्षसि ॥ १७७ ॥

को नाम मे बलोत्कर्षस्त्वयि बाले निबर्हिते । किं रंभोन्मूलने स्थामवर्णनं वरदंतिनः ॥ १७८ ॥

एषोऽपि सुभटंमन्यस्तव ज्यायान् ममाग्रतः । लघीयान् कुंजरइव महानपि गिरेः पुरः ॥ १७९ ॥

व्याजहार प्रतिहरिं हरिरप्युल्लसत्स्मितः । तमांसि हंति प्रौढानि बालोऽपि हि दिवाकरः ॥ १८० ॥

---

१ उत्पातसंबंधिना । २ प्रलयकारिणम् उत्पातकारिणं वा । ३ प्रतिध्वनिना । ४ कृष्ट्वा कृष्ट्वा । ५ विषवैधवादिनौ । ६ छेदनकलाकुशलौ । ७ रज्जुकर्त्तनमिवाच्छिघंतेत्यर्थः । ८ साम्यं तुल्यत्वं पराक्रमेणेत्यर्थः । ९ नाशिते ।

स्वामिनः स्वामिशिष्याणां तेषां चाभ्येत्य वासवाः । सामराश्चक्रिरे तत्र निर्वाणमहिमोत्सवम् ॥ ३०० ॥
कौमारे सप्त लक्षाणि सार्धानि शरदामथ । पृथिवीपालने वर्षलक्षाणि दश पंच च ॥ ३०१ ॥
अर्धाष्टमा वर्षलक्षाः प्रव्रज्यापरिपालने । इति त्रिंशद्वर्षलक्षाण्यनंतजित आयुषि ॥ ३०२ ॥
विमलस्वामिनिर्वाणादनंतस्वामिनिर्वृतिः । व्यतिक्रांतेषु नवसु वारिराशिष्वजायत ॥ ३०३ ॥
स त्रिंशद्वर्षलक्षायुर्विष्णुरत्युग्रकर्मभिः । तमःप्रभाख्यामगमत् षष्ठीं नरकमेदिनीम् ॥ ३०४ ॥
कौमारेऽब्दसप्तशती मंडलित्वे त्रयोदश । वर्षशतान्यथाशीतिर्वर्षाणि ककुभां जये ॥ ३०५ ॥
राज्येऽब्दानामथैकोनत्रिंशल्लक्षी सहस्रकाः । नवतिः सप्त च नवशती विंशतिरस्य तु ॥ ३०६ ॥
सुप्रभः पंचपंचाशद्वर्षलक्षायुरुच्चकैः । सभ्रातुरवसानेन दुःखितोऽस्थाच्चिरं भुवि ॥ ३०७ ॥

सोऽप्यथानुजविपत्तिविरक्त्यात्तव्रतो मुनिमृगांकुशपार्श्वे ।
प्राप्य केवलमनंतचतुष्कीं स्थानमापदपुनर्भवरूपम् ॥ ३०८ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
चतुर्थे पर्वणि श्रीअनंतस्वामिपुरुषोत्तमसुप्रभमधुवर्णनो नाम
चतुर्थः सर्गः संपूर्णः ।

दिव्यांगरागपूजादि भक्त्या जिनपतेर्व्यधात् । स आरणाच्युतपतिर्ववंदे च यथाविधि ॥ १९१ ॥
इंद्रा द्वाषष्टिरन्येऽपि शक्रवर्जं तथा व्यधुः । जगत्पवित्रीकरणं स्नात्रं त्रिभुवनेशितुः ॥ १९२ ॥
भूत्वाथ पंचधेशान एकोंऽके नाथमग्रहीत् । अन्यश्छत्रं चामरे द्वावन्योऽग्रेऽस्थाच्च शक्रवत् ॥ १९३ ॥
शक्रः प्रभोश्चतसृषु दिक्षूक्ष्णः स्फाटिकानथ । उत्तुंगशृंगांश्चतुरो भक्त्यैकचतुरोऽकरोत् ॥ १९४ ॥
तेषां शृंगेभ्य उत्पेतुर्वारिधारा मनोरमाः । मूले भिन्नाः प्रांते मिश्राः पेतुश्च स्वामिमूर्धनि ॥ १९५ ॥
अकरोदित्थमन्यैंद्रकृतस्नात्रविलक्षणम् । स्नात्रं सौधर्मकल्पेंद्रो जिनेंद्रस्यातिभक्तितः ॥ १९६ ॥
उक्षणस्तानुपसंहृत्य चर्चार्चादि जगद्गुरोः । चक्रे शक्रः सप्रमोदं प्रणम्यैवमथास्तवीत् ॥ १९७ ॥
नमो भगवते तुभ्यं विश्वनाथाय तायिने । तृतीयतीर्थनाथाय सनाथाय महर्द्धिभिः ॥ १९८ ॥
ज्ञानैस्त्रिभिश्चतुर्भिश्चातिशयैः सहजन्मभिः । जगद्विलक्षणोऽप्यष्टसहस्रस्फुटलक्षणः ॥ १९९ ॥
सदैव हि प्रमत्तानां प्रमादच्छेदकारणम् । इदं त्वज्जन्मकल्याणं कल्याणायाद्य मादृशाम् ॥ २०० ॥
सकलापि श्लाघनीया यामिनीयं जगत्पते । अकलंकतनुर्यस्यामुदगास्त्वं सुधाकरः ॥ २०१ ॥
अमर्त्यलोकवन्मर्त्यलोकोऽप्यस्त्वधुना प्रभो । देवैस्त्वद्वंदनाहेतोरेहिरे याहिरापरैः ॥ २०२ ॥
देव त्वद्दर्शनसुधास्वादसंतुष्टचेतसाम् । पर्याप्तं जीर्णसुधयातः परेण सुधांधसाम् ॥ २०३ ॥
भगवन् भरतक्षेत्रसरोवरसरोरुह । भूयान्मधुव्रतस्येव त्वयि मे परमो लयः ॥ २०४ ॥

---

१ अच्युतेंद्रः । २ वलिवर्दान् । ३ भक्त्यां एकः एव चतुरः । ४ चर्चा अंगचर्चनं अर्चा पूजनं आदी यस्य तत् । ५ रक्षणकर्त्रे । ६ युक्ताय । ७ अकलंका तनूर्यस्य । ८ स्वर्गलोकवत् ।

नालं क्षणमपि श्रोतुं विधवेत्यक्षराण्यहम् । कौसुंभधारिणी यास्याम्यग्रतस्त्वत्पितुस्ततः ॥ १२१ ॥
कृतार्थं मेऽभवज्जन्म पत्या शिवमहीभुजा । पुत्र त्वया च पुत्रेण पंचमेनार्धचक्रिणा ॥ १२२ ॥
पत्युर्विपत्तौ यास्यंति मत्प्राणाः स्वयमेव हि । त्यक्ष्यामि तान् प्रविश्याग्नौ मा भून्मे हीनसत्वता ॥१२३॥
तत्क्षत्रियकुलाचारमाचरंत्या ममाधुना । मा स्म भूरन्तरायस्त्वं वत्स वात्सल्यतोऽपि हि ॥ १२४ ॥
समं सुदर्शनेन त्वं पुत्र नंद मदाशिषा । पत्युरग्रे प्रयाम्येषा कृष्णवर्त्मैकवर्त्मना ॥ १२५ ॥
अंतिमां प्रार्थनां तेऽद्य कुमारैनां करोम्यहम् । निषेधकं विधेरस्य त्वया वाच्यं न किंचन ॥ १२६ ॥
एवमुक्त्वा तु सा स्वामिविपच्छ्रवणकातरा । परलोकपुरद्वारं प्रवेष्टुमनलं ययौ ॥ १२७ ॥
दुःखानुबंधिभिर्दुःखैः श्लथांगो वीवधैरिव । समेऽपि प्रस्खलत्पादः पितुः पार्श्वे ययौ हरिः ॥ १२८ ॥
स्मरन् स्वां मातरं पश्यंस्तथा पितरमातुरम् । प्रतीकारासहो विष्णुः क्लीबमान्यपतद्भुवि ॥ १२९ ॥
राजा दाहज्वरार्तोऽपि बभाषे धैर्यमाश्रयन् । किमेतद्वत्स कातर्यं स्वकुलानुचितं तव ॥ १३० ॥
इयं हि त्वद्भुजाधारा वत्स देवी वसुंधरा । अधैर्यान्निपतन्नस्यां कथं नाम न लज्जसे ॥ १३१ ॥
त्वय्युच्चैः पुरुषसिंह इत्याख्याकारिणो मम । अज्ञानकारितां मा दास्त्वमेवं धैर्यमुत्सृजन् ॥ १३२ ॥
एवं शार्ङ्गिणमाश्वास्य शिवराजः शिवाशयः । कालधर्मं ययौ सायं कः कालं यातुमीश्वरः ॥ १३३ ॥
श्रुत्वा च मूर्छितो विष्णुः पपात धरणीतले । महाद्रुमो वात्ययेव वातेनेव च वातकी ॥ १३४ ॥

१ कृष्णवर्त्मा वह्निः । २ मरणविधेः । ३ समप्रदेशेऽपि । ४ रोगग्रस्तम् । ५ रोगोपायासमर्थः । ६ भीरुत्वम् । ७ वातसमूहेन झंझावातेन वा । ८ वातरोगी पुमान् ।

मानवा अपि ते धन्या ये त्वां पश्यंति नित्यशः । त्वद्दर्शनोत्सवोऽधीश स्वाराज्याद[1]तिरिच्यते ॥ २०५ ॥
स्तुत्वैवं पंचधा भूत्वेशानात्स्वामिनमाददे । मूर्त्त्यैकया परो[2]भिश्च प्राग्वत्कर्माणि सोऽकरोत् ॥ २०६ ॥
सेनादेव्याः क्षणात्पार्श्वे वस्त्रालंकारभूषितम् । मुमोच प्रभुमुल्लोचे[3]ऽबध्नाच्छ्रीदाम[4]गंडुकम् ॥ २०७ ॥
कुंडले च दुकूले च प्रभोरुच्छीर्षके[5]ऽमुचत् । तामवस्वापनीमर्हत्प्रतिबिंबं च सोऽहरत् ॥ २०८ ॥
अथाभियोगिकान् देवान् दिवस्पति[6]रघोषयत् । कल्पवासिषु देवेषु भवनाधिपतिष्वपि ॥ २०९ ॥
व्यंतरेषु ज्योतिष्केषु प्रभोर्देव्याश्च योऽशुभम् । चिंतयिष्यति तन्मूर्धा[7] सप्तधैव स्फुटिष्यति ॥ २१० ॥ युग्मम् ॥
सोऽथ संक्रमयामासांगुष्ठे भर्तुः सुधारसम् । अर्हतोऽस्तन्यपा[8] यस्मात्क्षुधि स्वांगुष्ठपायिनः ॥ २११ ॥
सर्वाणि धात्रीकर्माणि सदा कारयितुं प्रभोः । समादिदेशाप्सरसः पंच धात्रीः सुरेश्वरः ॥ २१२ ॥
एवमासूत्र्य सुत्रामा नत्वार्हंतं ततो ययौ । मेरुतः पुनरन्येंद्रा द्वीपं नंदीश्वराभिधम् ॥ २१३ ॥
शाश्वतार्हत्प्रतिमानां तत्र चाष्टाह्निकोत्सवम्[9] । कृत्वा निजनिजं स्थानं ययुः सर्वे सुरासुराः ॥ २१४ ॥
प्रातर्जितारिणा राज्ञा पुत्रभूयमुपेयुषः । अर्हतो जगदर्हस्य चक्रे जन्मोत्सवो महान् ॥ २१५ ॥
गृहेगृहे पथिपथि विपणौ विपणावपि । पुर्यां तत्रोत्सवो जज्ञे सर्वस्यां राजवेश्मवत् ॥ २१६ ॥
यद्गर्भस्थेऽत्र संभूतं धान्यं शंबाभवत्ततः । संभवः शंभवश्चेति पिता नाम विभोर्व्यधात् ॥ २१७ ॥
मुहुर्मुहुरुदैक्षिष्ट[10] बालरूपं जगत्पतिम् । सुधामग्नमिवात्मानं मन्यमानो महीपतिः ॥ २१८ ॥

---

१ स्वर्गराज्यात् । २ अन्याभिः मूर्तिभिः । ३ विताने । ४ पुष्पदामगुच्छकं । ५ उपधाने । ६ इन्द्रः । ७ तन्मस्तकं । ८ स्तने भवं स्तन्यं तत् न पिबन्ति ते । ९ अष्टसु अहःसु भवः आष्टाह्निकः स चासौ उत्सवश्च तं । १० दृष्टवान् ।

षष्ठः सर्गः ।

श्रीमघवचक्रवर्तिचरित्रम् ।

ॐ भरतेऽत्रैव नगरे महीमंडलनामनि । वासुपूज्यस्य तीर्थेऽभून्नाम्नामरपतिर्नृपः ॥ १ ॥
अनाथानामेकनाथः पृथिवीनाथपुंगवः । सुसाधुरिव चारित्रे स न्यायेऽवहितोऽभवत् ॥ २ ॥
अप्यसौ पुष्पवृन्तेन नाजघान जनं क्वचित् । केवलं पालयामास यत्नेन नवपुष्पवत् ॥ ३ ॥
कामार्थौ पादकटकवद्धर्मं तु किरीटवत् । अधरोत्तरभावेन स दधार विवेकवान् ॥ ४ ॥
अर्हन् देवो गुरुः साधुर्धर्मश्च करुणेति सः । मंत्राक्षरमिवाध्यायदनुत्तरसुखप्रदम् ॥ ५ ॥
राज्यं रुजमिवान्येद्युरुत्सृज्य स महाशयः । परिव्रज्यामुपादत्त दत्तविश्वाभयः सुधीः ॥ ६ ॥
स समितिप्राप्तजयो गुप्तिरक्षणतत्परः । विधिवत् पालयामास प्रव्रज्यां राज्यवच्चिरम् ॥ ७ ॥
अनवद्यैर्मूलगुणैः स उत्तरगुणैरपि । अधिकं शुशुभे दिव्यरत्नालंकरणैरिव ॥ ८ ॥
चिरं व्रतं पालयित्वा कालधर्ममुपेत्य सः । ग्रैवेयके मध्यमेऽभूदहमिंद्रः सुरोत्तमः ॥ ९ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् क्षेत्रे भरतनामनि । श्रावस्तीत्यस्ति नगरी नगरीणां गरीयसी ॥ १० ॥
गुणरत्नैरसंख्यातैः समुद्रइव मूर्तिमान् । समुद्रविजयस्तत्र विजयी समभून्नृपः ॥ ११ ॥

---

१ पृथ्वीपतिषु पुंगवः श्रेष्ठः । २ मुकुटवत् । ३ कामार्थावधरभावेन धर्मं चोत्तरभावेनेत्यर्थः । ४ व्याधिवत् ।

भूपतिर्धारयामासोत्संगे हृदि शिरस्यपि । प्रकृष्टमिव माणिक्यं प्रभुं तत्स्पर्शलालसः ॥ २१९ ॥
धात्र्यः शक्रकृताः पंच ताः प्रपंचितभक्तयः[1] । कदापि देहच्छायावत्पार्श्वं न मुमुचुः प्रभोः ॥ २२० ॥
स धात्रीं खेदयामासांकादुत्तीर्य परिभ्रमन् । अपेतसाध्वसः सिंहीमिव सिंहकिशोरकः ॥ २२१ ॥
रत्नाश्मभूमिसंक्रांते[2] चंद्रे स ज्ञानवानपि । करं चिक्षेप लोकस्य दर्शयन् बालचापलम् ॥ २२२ ॥
आगतैः सवयोभूय[3] मर्त्यरूपधरैः सुरैः । सहाक्रीडत्प्रभुः कोऽन्यस्तत्क्रीडायामपि क्षमः ॥ २२३ ॥
क्रीडया धावतो भर्तुर्वलद्ग्रीवा दिवौकसः । प्रतिकारा[4] इवेभ्यस्य[5] धावन्ति स्म पुरः पुरः ॥ २२४ ॥
लीलया पातितेष्वेषु रक्ष रक्षेतिवादिषु । तथापि विदधे स्वामी परिणामोचितां कृपाम् ॥ ॥ २२५ ॥
एवं विचित्रक्रीडाभिश्चित्रैः क्रीडनकैश्च सः । शैशवं व्यतिचक्राम प्रदोषमिव चंद्रमाः ॥ २२६ ॥
चतुर्धनुःशतोत्तुंगः स्वर्णवर्णो जगद्गुरुः । बभासे कौतुकान्मेरुरिव पुंस्त्वमुपागतः ॥ २२७ ॥
घनवृत्तोन्नतोष्णीषः[6] स्निग्धश्यामलकुंतलः । अष्टमीन्दुललाटश्रीः कर्णविश्रांतलोचनः ॥ २२८ ॥
स्कंधावलंबिश्रवणो वृषस्कंधो महाभुजः । विशालभुजमध्यश्च सिंहोदरकृशोदरः ॥ २२९ ॥
करींद्रकरकल्पोरुरेणीजंघोऽल्पगुल्फकः[7] । कूर्मपृष्ठोन्नतसमतलांघ्रिः सरलांगुलिः ॥ २३० ॥
असंपृक्तोद्गतश्याममृदुलस्निग्धरोमकः । पद्मामोदिमुखश्वासः सदा मालिन्यवर्जितः ॥ २३१ ॥
एवं निसर्गसर्वांगसुभगोऽपि जगत्पतिः । पार्वणः[8] शरदेवेंदुर्यौवनेनाधिकं बभौ ॥ २३२ ॥

---

१ विस्तारितभक्तयः । २ रत्नोपलनिबद्धभूमिप्रतिबिम्बिते । ३ सवयसः मित्राणि भूत्वा इति । ४ उपायाः । ५ धनिकस्य । ६ शिरोवेष्टनम् । ७ अल्पौ गुल्फौ घुटिके यस्य । ८ पर्वणि भवः ।

अविरतश्रावकत्वेनातिवाह्यायुरात्मनः । सोऽन्तकाले परिव्रज्यामुपादत्त यथाविधि ॥ ५४ ॥
कौमारेऽब्दसहस्राणि पंचविंशतिस्तस्य तु । मंडलित्वेऽपि तावंति दशैव तु दिशां जये ॥ ५५ ॥
चक्रित्वे तु त्र्यब्दलक्षी सहस्रा नवतिस्तथा । व्रतकाले च पंचाशत्सहस्राः शरदां पुनः ॥ ५६ ॥

पंचाब्दलक्षीमतिवाह्य जन्मतः पंचामलात्मा[1] परमेष्ठिनः स्मरन् ।
पंचत्वमाप्येंद्रसमानवैभवः सनत्कुमारेऽजनि सोमराग्रणीः ॥ ५७ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये चतुर्थे पर्वणि मघवचक्रवर्तिचरितवर्णनो नाम षष्ठः सर्गः ।

---

१ निर्मलात्मा पंच परमेष्ठिनः स्मरन्नित्यन्वयः ।

पितृभ्यामुत्सवातृष्णया परेद्युः प्रार्थितः प्रभुः । परिणेतुं नृपकन्याः सुरकन्यासहोदराः ॥ २३३ ॥
जानन् भोगफलं कर्म पित्रोराज्ञां च पालयन् । कन्यानामुपयमनं[1] सोऽनुमेने महामनाः ॥ २३४ ॥
राज्ञा जितारिणा साक्षाच्छक्रेण च समेयुषा[2] । हाहाहूहूप्रभृतिषु गायत्सु मधुरस्वनम् ॥ २३५ ॥
गंधर्वेषु मृदंगादि गंभीरं वादयत्सु च । रंभातिलोत्तमाद्यासु नृत्यंतीष्वप्सरःसु च ॥ २३६ ॥
धवलानुद्गृणंतीषु[3] कुलनारीषु चोच्चकैः । कारितः संभवः स्वामी कन्योद्वाहमहोत्सवम् ॥ २३७ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥
नंदनोद्यानकल्पासु[4] कदाप्युद्यानवीथिषु[5] । रत्नाद्रिशृंगतुल्येषु क्रीडाद्रिषु कदापि च ॥ २३८ ॥
सुधाकुंडसदृक्षासु[6] कदाचित् केलिवापिषु । कदाचिच्चित्रशालासु द्युविमानसनाभिषु[7] ॥ २३९ ॥
वैदग्ध्य[8]रमणीयाभीरमणीभिः सहस्रशः । रेमे श्रीसंभवस्वामी करिणीभिरिव द्विपः ॥ २४० ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥
भुंजानो विविधान् भोगान् कौमारे परमेश्वरः । गमयामास पूर्वाणां[9] लक्षाणि दश पंच च ॥ २४१ ॥
राजाथ भवनिर्विण्णः संभवस्वामिनं तदा । उपरुध्य न्यधाद्राज्येऽगुंलीये[10] वररत्नवत् ॥ २४२ ॥
सद्गुरोः पादपद्मांते जितारिनृपतिः स्वयम् । उपादाय परिव्रज्यां निजमर्थमसाधयत् ॥ २४३ ॥
तातोपरोधादादाय राज्यं प्राज्यं पराक्रमः[11] । ररक्ष संभवस्वामी पृथिवीं पुष्पदामवत् ॥ २४४ ॥

---

१ विवाहं । २ आसदता । ३ उद्गायन्तीषु । ४ नंदनोद्यानादीषन्न्यूनासु । ५ उद्यानराजिषु । ६ सदृक्षा तुल्या । ७ सनाभिः सदृशा । ८ चातुर्यं । ९ षट्पंचाशत्सहस्राधिकसप्ततिलक्षकोटिवर्षात्मकः कालविशेषः पूर्वः । १० मुद्रिकायाम् । ११ पराक्रमवान् ।

स्त्रीशस्त्रेणापि चेत् कामो जगदेतज्जिगीषति । तुच्छपिच्छमयं शस्त्रं किं नादत्ते स मूढधीः ॥ ३९ ॥
संकल्पयोनिना येन हहा विश्वं विडंबितम् । तदुत्खनामि संकल्पमूलमस्यैव सर्वतः ॥ ४० ॥
एवं विचिंत्य संसारविरक्तः स महामनाः । सुव्रताचार्यपादांते गत्वा दीक्षामुपाददे ॥ ४१ ॥
चतुर्थषष्ठमासादितपोभिर्देहनिस्पृहः । आत्मानं शोषयामास करैर्जलमिवार्यमा ॥ ४२ ॥
दुस्तपं स तपस्तप्त्वा कालयोगाद्विपद्य च । सनत्कुमारे कल्पेऽभूत् प्रकृष्टायुः सुरोत्तमः ॥ ४३ ॥
ततोऽप्यायुःक्षये च्युत्वा पुरे रत्नपुराभिधे । अजायत श्रेष्ठिसुतो जिनधर्मोऽभिधानतः ॥ ४४ ॥
आ बाल्यादपि श्रावकधर्मं द्वादशधापि हि । मर्यादामर्णव इव सदैव परिपालयन् ॥ ४५ ॥
आराधयंस्तीर्थंकरान् पूजयाष्टप्रकारया । एषणीयादिदानेन साधूंश्च प्रतिलाभयन् ॥ ४६ ॥
असाधारणवात्सल्यः साधर्मिकजनानपि । प्रीणयन् बंधुवद्दानैः कंचित् कालमलंघयत् ॥ ४७ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

इतश्च नागदत्तोऽपि प्रियाविरहदुःखितः । आर्तध्यानान्मृतोऽभ्राम्यत्तिर्यग्योनिषु जंतुषु ॥ ४८ ॥
भवं भ्रांत्वा चिरं सोऽथ पुरे सिंहपुराभिधे । अग्निशर्माभिधानेन द्विजन्मतनयोऽभवत् ॥ ४९ ॥
कालेन च त्रिदंडित्वं स आदाय समाययौ । पुरं रत्नपुरं तीव्रद्विमासादितपोरतः ॥ ५० ॥
तत्र चासीत् पुरे राजा नामतो हरिवाहनः । स च [2]भागवतोऽश्रौषीत् परिव्राजं तमागतम् ॥ ५१ ॥
राज्ञा निमंत्रितस्तेन स पारणकवासरे । [3]राजौकस्यागतं दैवाज्जिनधर्मं ददर्श च ॥ ५२ ॥

१ कामदेवेन । २ वैष्णवः । ३ राजगृहे ।

निरीतयो[1] निरातंका[2]ः पुरुषायुषजीविताः । संभवस्वामिनो राज्ये प्रभावादभवन् प्रजाः ॥ २४५ ॥
न कस्याप्युपरि स्वामी भ्रुवमप्यध्यरोपयत् । चापारोपणवार्त्ताया अवकाशोऽपि कीदृशः ॥ २४६ ॥
भोग्यं कर्म क्षिपन् राज्ये सपूर्वांग[3]चतुष्टयम् । चतुश्चत्वारिंशत्पूर्व[4]लक्षीं स्वाम्यत्यवाहयत् ॥ २४७ ॥
ज्ञानत्रयपरी[5]तात्मा स्वयंबुद्धो जगत्प्रभुः । तदा च चिंतयामास संसारस्थितिमीदृशीम् ॥ २४८ ॥
संसारे विषयास्वादसुखं सविषभोज्यवत् । आपातमात्रमधुरं परिणामे त्वनर्थदम् ॥ २४९ ॥
अस्मिन्नसारे संसारे कथंचिद्धि शरीरिभिः । अवाप्यते मानुषत्वमूष[6]रे स्वादुवारिवत् ॥ २५० ॥
मानुषत्वमवाप्यापि मूढैर्विषयसेवया । मुधा निर्गम्यते पादशौचेनेव सुधारसः ॥ २५१ ॥
इति चिंतयतो भर्तुरेयुर्लोकांतिकामराः । नत्वा व्यज्ञपयंश्चैवं स्वामिंस्तीर्थं प्रवर्त्तय ॥ २५२ ॥
गतेषु तेषु देवेषु दीक्षादानोत्सवोत्सुकः । सांवत्स[7]रिकमारेभे दानं दातुं जगत्पतिः ॥ २५३ ॥
देवाश्च जृंभ[8]काः शक्रादिष्टैर्वैश्रवणे[9]रिताः । क्षीणस्वामीनि निर्नष्टसेतून्यपडिगतानि च ॥ २५४ ॥
श्मशानस्थानवर्तीनि निगूढानि गृहांतरे । चिरभ्रष्टानि नष्टानि स्वर्णादीनि धनान्यथ ॥ २५५ ॥
आनीय पुर्यां श्रावस्त्यां चत्व[10]रेषु त्रिके[11]षु च । अन्येष्वपि प्रदेशेषु राशींश्चक्रुर्गिरींद्रवत् ॥ २५६ ॥
यो येनार्थी स तद्द्रव्यं स्वैरमर्थयतामिति । आयुक्तै[12]र्घोषणामुच्चैः श्रावस्त्यां स्वाम्यकारयत् ॥ २५७ ॥

---

१ निर्गता अतिवृष्टि अनावृष्टि प्रभृतय ईतयः याभ्यः ताः । २ आतंकः व्याधिः । ३ चतुरशीतिलक्षवर्षं पूर्वांगं तस्य चतुष्टयं तेन सहितं यथा तथा । ४ चतुश्चत्वारिंशत् लक्षपूर्वान् । ५ युक्तः । ६ क्षारभूमौ । ७ संवत्सरे भवं । ८ देवविशेषाः । ९ इन्द्रकृताज्ञकुबरेण प्रेरिताः । १० चतुष्पथेषु । ११ मार्गत्रयसंयोगेषु । १२ नियुक्तजनैः ।

कौमारे वर्षलक्षार्धं मंडलित्वे तदेव हि । दशवर्षसहस्राणि ककुब्जामुपसाधने ॥ ४०२ ॥
चक्रित्वे नवतिवर्षसहस्राणि व्रते पुनः । वर्षलक्षमिति त्र्यब्दलक्षायुस्तुर्यचक्रिणः ॥ ४०३ ॥

ज्ञातेऽवसानसमयेऽनशनं प्रपद्य लक्षत्रयेण शरदां परिपूरितायुः ।
सुध्यानपंचपरमेष्ठिसनत्कुमारः कल्पे सुरः समजनिष्ट सनत्कुमारे ॥ ४०४ ॥
पंचार्हन्तः सीरिणः पंच पंचोपेन्द्राः पञ्चैतद्द्विषश्चक्रिणौ द्वौ ।
यत्रोक्ता द्वाविंशतिः सूत्ररत्नांभोधेस्तुर्यं पर्व तद्वः श्रियेऽस्तु ॥ ४०५ ॥
सूत्रात् किंचिदुदीरितं कथान्यः किंचिद्योगपटाच्च किंचिदत्र ।
तेषु स्याद्यदि किंचनापि मिथ्या मिथ्यादुष्कृतमस्तु तत्र सन्तः ॥ ४०६ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
चतुर्थे पर्वणि सनत्कुमारचरितवर्णनो नाम
सप्तमः सर्गः संपूर्णः ।

॥ समाप्तं चेदं चतुर्थं पर्व ॥

---

१ दिशां जये । २ बलभद्राः । ३ वासुदेवाः । ४ संबोधनम् ।

स्वामी कोटिं साष्टलक्षां हाटकस्यान्वहं ददौ । अर्थिनस्तावतोऽर्थस्य भवंति ददतोऽर्हतः ॥ २५८ ॥
कोटीशतत्रयं स्वर्णस्याष्टाशीतिश्च कोटयः । लक्षाशीतिश्च ददिरे स्वामिना वत्सरेण तु ॥ २५९ ॥
सांवत्सरिकदानांते वासवाश्चलितासनाः । सांतःपुरपरीवाराः स्वामिवेश्म समाययुः ॥ २६० ॥
ततः प्रदक्षिणीकृत्य स्वामिवेश्म विमानतः । अवतेरुश्चास्पृशंतः पृथिवीं चतुरंगुलम् ॥ २६१ ॥
द्युसन्नाथा जगन्नाथमथो विनयशालिनः । सर्वे प्रदक्षिणीचक्रुर्नमश्चक्रुश्च भक्तितः ॥ २६२ ॥
जन्माभिषेकवद्भर्तुरभिषेकमथाच्युतः । आभियोग्याहृतैस्तीर्थांभस्कुंभैर्विधिवद्व्यधात् ॥ २६३ ॥
क्रमेण तद्वदन्येऽपि विदधुर्विबुधाधिपाः । दीक्षाकल्याणकस्नात्रं भक्तिकल्यां जगत्पतेः ॥ २६४ ॥
सुरासुरेंद्रवद्भक्त्या नरेंद्रा अपि तत्क्षणम् । संभवस्वामिनश्चक्रुः पवित्रैः स्नात्रमंबुभिः ॥ २६५ ॥
वपुर्देवाधिदेवस्य देवदूष्यैर्दिवौकसः । ममृजुः स्नानतोयार्द्रमादर्शमिव कांचनम् ॥ २६६ ॥
गोशीर्षचंदनेनाथ नाथं विलिलिपुः सुराः । दिव्यानि च दुकूलानि भक्तितः पर्यधापयन् ॥ २६७ ॥
किरीटं मूर्ध्नि सर्वस्वमिव वज्राकरावनेः । कुंडले कर्णयोरभ्रमुक्तामणिमये इव ॥ २६८ ॥
कंठे हारं नीहाराद्रिभ्रश्यद्गंगानुहारकम् । केयूरकंकणान् बाह्वोः सूर्यज्योतिर्मयानिव ॥ २६९ ॥
कुंडलीभूतनालाभान् कटकान्पादपद्मयोः । एवं निदधिरे देवा भूषणानि जगद्विभोः ॥ २७० ॥

---

१ द्युसदां देवानां नाथाः इंद्राः । २ मुकुटम् । ३ वज्राणां आकरः खानिः यस्यां सा चासौ अवनिश्च तस्याः । ४ मेघमौक्तिकमणिप्रचुरे । ५ हिमगिरिपतद्गंगागमनुकुर्वंतम् । ६ अंगदकरभूषणानि । ७ रवितेजोव्याप्तान् । * भक्तिचतुराः ।

न ज्ञायते पिता माता स्वसा भ्राता परोऽपि वा । इ हा जन्मान्तरतिरस्करिण्यन्तरितैर्जनैः ॥ १२६ ॥
यावज्जीवमसौ जीवः संवेष्टयति देहजैः । रागद्वेषादिभिर्लालाजालकैरिव जालिकः ॥ १२७ ॥
रागं द्वेषं च मोहं च तत्परित्यज्य दूरतः । निर्वाणनगरद्वारं प्रव्रज्यां श्रयत द्रुतम् ॥ १२८ ॥
अथ तावूचतुर्मोहादस्माभिः श्वापदैरिव । धिग्धिक्किमिदमारब्धं भगिनीभोगहेतवे ॥ १२९ ॥
त्वं नौ पूर्वभवे माता गुरुरस्मिन् भवे पुनः । आवां येनोत्पथादस्मात् प्रबोध्य विनिवर्तितौ ॥ १३० ॥
इत्युक्त्वा मुक्तसन्नाहौ गुरोर्धर्मरुचेः पुरः । राज्ञां चतुर्भिः सहस्रैः समं जगृहतुर्व्रतम् ॥ १३१ ॥
तौ ततो ध्यानवह्निभ्यां प्लुष्टकर्माध्वकंटकौ । लोकाग्रं जग्मतुर्दुर्गं सरलेनैव वर्त्मना ॥ १३२ ॥
श्रीषेणप्रमुखास्तेऽपि चत्वारो युग्मधर्मिणः । विपद्य प्रथमे कल्पे देवभूयं प्रपेदिरे ॥ १३३ ॥
इतश्चात्रैव भरते वैताढ्येऽस्ति नगोत्तमे । नगरं रथनूपुरचक्रवालमभिख्यया ॥ १३४ ॥
तत्राभूज्ज्वलनजटी नाम विद्याधरेश्वरः । पुरंदरानुज इव सनाथो विविधर्द्धिभिः ॥ १३५ ॥
तस्यार्ककीर्तिस्तनयः प्रौढार्क इव तेजसा । युवराजोऽभवद्वैरिराज्यलक्ष्मीस्वयंवरः ॥ १३६ ॥
अन्वर्ककीर्तिं समभूत् पुत्री तस्य स्वयंप्रभा । प्रभेव शशिनो विश्वनयनानंददायिनी ॥ १३७ ॥
प्रथमो वासुदेवानां प्राजापत्योऽचलानुजः । त्रिपृष्टः पोतनपुरेश्वरः परिणिनाय ताम् ॥ १३८ ॥
तदा च वह्निजटिने स हृष्टः प्रथमो हरिः । ददौ विद्याधरश्रेणिद्वयराज्यमखंडितम् ॥ १३९ ॥

---

१ जन्मांतरमेव तिरस्करिणी तयानंतरितैश्छन्नैः । २ उन्मार्गात् । ३ निवारितौ । ४ दग्धाः कर्माण्येव अध्वकंटका मोक्षमार्गकंटका याभ्यां तौ । ५ देवत्वम् । ६ सहितः । ७ अर्ककीर्तेः पश्चात् । ८ प्रजापतेः पुत्रः

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

सिद्धार्थां नामतः सांघ्रिपीठसिंहासनां[1] ततः । शिबिकां रचयांचक्रुर्जंभजुजः स्वामिनः कृते ॥ २७१ ॥

अच्युतेंद्रोऽप्याभियोग्यैः शिबिकां तां व्यकारयत् । वैमानिकविमानानामधिदेवीमिवोच्चकैः[2] ॥ २७२ ॥

स्वयंकृतां तां शिबिकां नरेंद्रशिबिकांतरे । श्रीचंदनेऽगरुमिवाच्युतेंद्रोऽन्तरभावयत् ॥ २७३ ॥

अथारुरोह भगवान् दत्तहस्तो बिडौजसा[3] । शिबिकायां तत्र सिंहासनं हंस इवांबुजम् ॥ २७४ ॥

आदौ तामुद्दधुर्मर्त्या रथ्या[4] इव महारथम् । अनंतरं दिविषदो घनवाता[5] इवावनिम् ॥ २७५ ॥

ध्वनत्सु तूर्यवर्येषु समंताद्वारिदेष्विव । गंधर्वेषु च कुर्वत्सु गीतिं[6] कर्णसुधोपमाम् ॥ २७६ ॥

चित्रांगहारकरणं[7] नृत्यंतीष्वप्सरःसु च । पठत्सु बंदिवृंदेषु ब्रह्मसु ब्रह्मगेषु च ॥ २७७ ॥

आशंसंतीषु मांगल्यं कुलवृद्धासु चोच्चकैः । धवलांश्च[8] कुलस्त्रीषु गायंतीषु मनोरमान् ॥ २७८ ॥

अग्रे पृष्ठे पार्श्वयोश्चाश्ववद्वल्गत्सु नाकिषु[9] । दृश्यमानः स्मेरनेत्रैर्[10] दर्श्यमानोऽगुलीदलैः ॥ २७९ ॥

स्थाने स्थाने नागराणां प्रतीच्छन्मंगलानि च । पीयूषदृष्टिभिरिव[11] दृग्भिरानंदयन् जगत् ॥ २८० ॥

दोधूयमानचमरो[12] धृतछत्रश्च नाकिभिः । श्रावस्तीमध्यतः स्वामी सहस्राम्रवणं[13] ययौ ॥ २८१ ॥

॥ षड्भिः कुलकम् ॥

---

१ पादपीठसिंहानाभ्यां सहितां । २ देवविशेषाः । इन्द्रेण । ४ रथं वहन्ति रथ्याः अश्वाः । ५ तन्नामानो वायवः । ६ संगीतं । ७ चित्राणां अंगहाराणां अभिनयानां करणं यस्मिन्यथा तथा । ८ गीतविशेषान् । ९ देवेषु । १० विकसितचक्षुर्भिः । ११ अमृतदृष्टिभिः । १२ अतिशयेन कंप्यमाने चामरे यस्य । १३ तन्नामकसुद्यानम् ।

तदा च कपिलजीवोऽशनिघोषो विहायसा । विप्रतारणिकां विद्यां साधयित्वा समापतत्[1] ॥ २४१ ॥
रममाणां समं पत्या पतिवत्नीं[2] सुलोचनाम् । देवीं सुतारामैक्षिष्ट प्राग्जन्मगृहमेधिनीम्[3] ॥ २४२ ॥

॥ युग्मम् ॥

ततः प्राग्जन्मसंस्कारात् संबंधमविदन्नपि । चक्रेऽनुरागादुत्कंठां तस्यां स्वस्यामिव स्त्रियाम् ॥ २४३ ॥
विद्यावलाद्विचक्रे च प्लवमानं तयोः पुरः । दिव्यकंडुकवद्धैमं[4] हरिणं नेत्रहारिणम् ॥ २४४ ॥
खुरैरथ विषाणाभ्यामिंद्रनीलमयैरिव । नीलोत्पलविलासिभ्यां लोचनाभ्यां विराजितम् ॥ २४५ ॥
पीतधातुमिवोज्झंतं देहभासातिपीतया । मंडयंतं नभः फालैः पादपातैश्च भूतलम् ॥ २४६ ॥
दृष्ट्वा सुतारा देवी तमिति भर्तारमब्रवीत् । असौ क्रीडनकं मे स्यात्स्वामिन्नानीयतां मृगः ॥ २४७ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

इत्युक्तः कांतया राजान्वधावत तमेणकम्[5] । विश्लिष्टं वाहनमिव वायोर्वायुसमस्यदम्[6] ॥ २४८ ॥
क्वचिद्वक्रः क्वचिदृजुर्मृगः स सरिदोघवत् । मनागप्यस्खलन् दूरं निनाय जगतीपतिम् ॥ २४९ ॥
क्वापि दृश्यः क्वाप्यदृश्यः कदाप्युर्व्यां कदापि खे[7] । स मायादैवतमिव गृहीतुं न ह्यशक्यत ॥ २५० ॥
दूरे गते श्रीविजयेऽशनिघोषः शनैस्ततः । अभिसृत्याहरद्देवीं वनदेवीमिवैककाम् ॥ २५१ ॥
ततः प्रतारणी विद्या तेनायुक्ता[8] दुरात्मना । सुतारीभूय[9] पूच्चक्रे दष्टाहं कुर्कुटाहिना ॥ २५२ ॥

---

१ आगच्छत् । २ पतिरस्त्यस्या इत्यर्थे निपातः । ३ प्राग्जन्मपत्नीम् । ४ सौवर्णम् । ५ मृगम् । ६ वायुसमानवेगम् । ७ आकाशे । ८ प्रयुक्ता । ९ सुतारारूपं कृत्वा ।

तस्माच्च शिबिकारत्नात्पादपादिव बर्हिणः । दीक्षां द्वारमिवादित्सुरुत्ततार जगद्गुरुः ॥ २८२ ॥

मुमोच तत्र भगवान् माल्यालंकरणादिकम् । इंद्रन्यस्तं देवदूष्यं स्कंधदेशे दधार च ॥ २८३ ॥

मार्गशीर्षस्य राकायां[1] चंद्रे मृगशिरःस्थिते । अह्नश्च पश्चिमे भागे कृतषष्ठतपास्ततः ॥ २८४ ॥

पंचभिर्मुष्टिभिमूर्ध्नो लीलयैव जगत्पतिः । उत्पाटयामास केशान् क्लेशान्पूर्वार्जितानिव ॥२८५॥ युग्मम् ॥

शक्रस्तान् स्वामिनः केशान् स्वकीयवसनांचले[2] । शेषामिव प्रतीयेष क्षीरोदे चाक्षिपत्क्षणात् ॥ २८६ ॥

सुरासुरनृणामाशु तुमुलं[3] मुष्टिसंज्ञया । निषिषेध द्वाःस्थइव[4] क्षीरोदादेत्य वासवः ॥ २८७ ॥

सावद्यं[5] योगमखिलं[6] प्रत्याख्यामीत्युदीरयन् । देवादिपर्षत्प्रत्यक्षं[7] चारित्रं शिश्रिये प्रभुः ॥ २८८ ॥

मनःपर्यवमुत्पेदे ज्ञानं तुर्यं[8] प्रभोरथ । ज्ञानस्य केवलस्येव सत्यंकार उपस्थितः ॥ २८९ ॥

एकांतदुःखदग्धानां प्रक्षिप्तानामिवानले । अपि नारकजंतूनां तदा सुखमभूत्क्षणम् ॥ २९० ॥

उत्सृज्य तृणवद्राज्यं सहस्रं पृथिवीभुजः । सह त्रैलोक्यनाथेन दीक्षामाददिरे स्वयम् ॥ २९१ ॥

अथ शक्रो नमस्कृत्य भगवंतं कृतांजलिः । स्तोतुमेवं समारेभे भक्तिनिर्भरया गिरा ॥ २९२ ॥

चतुर्ज्ञानधर चतुर्यामधर्मप्रदर्शक । चतुर्गतिप्राणिगणप्रीतिदायिञ्जय प्रभो ॥ २९३ ॥

धन्यास्त्रिजगन्नाथ भरतक्षेत्रभूमयः । तीर्थेश जंगमं तीर्थं यासु त्वं विहरिष्यसे ॥ २९४ ॥

अस्मिन् वससि संसारे संसारेण न लिप्यसे । पंकजं पंकजमपि[9] याति पंकिलतां[10] न हि ॥ २९५ ॥

---

१ पूर्णिमायां । २ वस्त्रप्रान्तभागे । ३ कोलाहलम् । ४ द्वारपालः । ५ सदोषं । ६ मनोवचनकायात्मकं । ७ देवादीन सभासमक्षम् । ८ चतुर्थं । ९ पंकात् जातमपि । १० पंकयुक्तताम् ।

इतश्च चमरचंचां मरीचिरविशत्पुरीम् । गृहे चाशनिघोषस्य मातुः पार्श्वमुपाययौ ॥ ३७३ ॥
हिमार्तामिव नलिनीं पंकमग्नामिवार्जुनीम्[1] । दवप्राप्तामिव लतां वागुरास्थां[2] मृगीमिव ॥ ३७४ ॥
इन्दुलेखामिवाह्स्थां[3] तटस्थां शफरीमिव । वारीबद्धामिव[4] वशां हंसीं मरुगतामिव ॥ ३७५ ॥
सुतारामुपवासस्थां तत्र चात्यंतदुःखिताम् । मंत्रवत् पतिनामैव स्मरन्तीं स ददृक्षत ॥ ३७६ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

ततः स आख्यदशनिघोषमातुरशेषतः । यत्सुतारानयनायादिष्टोऽस्म्यमिततेजसा ॥ ३७७ ॥
सुतारां समुपादायाशनिघोषजनन्यपि । आययावचलस्वामिसन्नायां यत्र तत्पतिः ॥ ३७८ ॥
सा तत्कालमपि हि श्रीविजयामिततेजसोः । सुतारामर्पयामासानर्घां[5] न्यासीकृतामिव ॥ ३७९ ॥
बलदेवं भगवंतं केवलज्ञानिनं ततः । सा वंदित्वा यथास्थानं निषसाद प्रसादभाक् ॥ ३८० ॥
तदा चाशनिघोषोऽपि क्षमयामास सामवाक् । नरविद्याधरेन्द्रौ श्रीविजयामिततेजसौ ॥ ३८१ ॥
शान्तवैरास्ततः सर्वेऽप्यभवंस्तत्र पर्षदि । देशनां चाचलस्वामी विदधे शुद्धिदायिनीम् ॥ ३८२ ॥
देशनांतेऽशनिघोषो बलभद्रमहामुनिम् । इति विज्ञपयामास ललाटघटितांजलिः ॥ ३८३ ॥
स्वस्थाने तस्थुषी सेयं दंतिनेवारविंदिनी । न हि दुष्टेन मनसा सुतारापहृता मया ॥ ३८४ ॥
किं त्वहं चमरचंचानगर्यां गतवान् पुरा । आयतने भगवतो जयंतस्य महामुनेः ॥ ३८५ ॥
तत्र च भ्रामरीं विद्यां किंचिद्भ्रमरवद्भ्रणन् । असाधयमहं स्वामिन् सप्तरात्रमुपोषितः ॥ ३८६ ॥

---

१ धेनुम् । २ पाशबद्धाम् । ३ दिवसस्थां । ४ वारी गजबंधनस्थानं तस्यां बद्धां वशां हस्तिनीम् । ५ निर्दोषाम् ।

तवासिधारासोदर्य[1] जयतीदं महाव्रतम् । कर्मपाशच्छेदनाय भर्त्रेविष्णु जगत्प्रभो ॥ २९६ ॥

निर्ममोऽपि कृपालुस्त्वं निर्ग्रंथो[3]ऽपि महर्द्धिकः[2] । तेजस्व्यपि सदा सौम्यो धीरोऽपि भवकातरः[4] ॥२९७॥

नितांतं[5] पूजनीयः स नाकिनां मानवोऽपि सन् । विहरन् कार्यसे येन पारणं विश्वतारणम् ॥ २९८ ॥

महोपकारजनकं स्वामिन्नविरतस्य[6] मे । औषधं व्याधितस्येव[7] भवद्दर्शनमीदृशम् ॥ २९९ ॥

त्रिजगन्नाथ नार्थामि[8] त्वयि भूयान्मनो मम । अनुस्यूतमिवोत्कीर्णमिव[9] श्लिष्टमिवानिशम्[10] ॥ ३०० ॥

इति स्तुत्वा प्रभुं शक्रोऽन्येऽपींद्रा अच्युतादयः । स्थानं निजनिजं जग्मुः स्मरंतः प्रभुसंनिधिम् ॥३०१॥

द्वितीयस्मिन् दिने पुर्यां तस्यामेव जगत्पतिः । राज्ञः सुरेंद्रदत्तस्य गृहेऽगात् पारणेच्छया ॥ ३०२ ॥

सोऽभ्युत्थाय जगन्नाथं नमस्कृत्य च भक्तितः । परमान्नमुपादाय गृह्यतामित्यभाषत ॥ ३०३ ॥

एषणीयं कल्पनीयं प्रासुकं[11] पायसं[12] च तत् । पाणिपात्रेण विश्वैकपात्रं प्रभुरुपाददे ॥ ३०४ ॥

कल्याणकारणं दातुः प्राणमात्रकधारणम् । चकार पारणं तेन स्वादागर्द्धमनाः[13] प्रभुः ॥ ३०५ ॥

तदाभूद्दुन्दुभेर्नादो दिग्गजस्येव गर्जितम् । वसुधारापतद्दिव्या[14] दिवः शीर्णेव कंठिका ॥ ३०६ ॥

नंदनस्येव सर्वस्वं पुष्पवृष्टिः पपात खात्[15] । गंधांबुवृष्टिरभवद्दिग्दंतिमदसोदरा ॥ ३०७ ॥

एकरश्मिधृतानीव चेलान्युच्चिक्षिपुः[16] सुराः । अहोदानमहोदानं सुदानं चेति गीरभूत् ॥ ३०८ ॥

---

१ सदृशं । २ सशक्तिकम् । ३ निर्धनः । ४ भवात् कातरः भीरुः । ५ अत्यंतं । ६ अनिवृत्तस्य । ७ व्याधिः संजातः यस्य तस्य । ८ याचे । ९ प्रोतं । १० खचितं । ११ प्रासुकं अचित्तं । १२ पयसा पक्वं क्षीरान्नं इत्यर्थः । १३ स्वादे अगर्द्धं अलुब्धं मनः यस्य सः । १४ वसु धनं । १५ आकाशात् । १६ चेलानि वस्त्राणि ।

तत्राप्यज्ञाग्यादप्राप्तजिनधर्मस्तपस्व्यहम् । बहुकष्टं स्वल्पफलं हहा बालतपो व्यधाम् ॥ ४३१ ॥
कृत्वा निदानं तस्यापि तपसोऽहमिहाभवम् । पुर्यां चमरचंचायां विद्याधरपतिः प्रभो ॥ ४३२ ॥
निदानिनोऽपि तपसः परस्त्रीहरणस्य च । महाज्वालामहाविद्याप्रभवस्य जयस्य च ॥ ४३३ ॥
परिणामः शुभोदर्को ममाजनि जगद्गुरो । शरणं यदवाप्तोऽसि सर्वदुःखविमोचनः ॥ ४३४ ॥
वस्त्विवबोधः पुरोवर्ति जिनधर्ममसंविदन् । इयतोऽहं भवान् भ्रांतो रक्ष रक्षाधुनापि माम् ॥ ४३५ ॥
अतःपरं क्षणोऽप्येको यतिधर्मोज्झितस्य मे । मा गादिति विभोऽद्यैव दीक्षां शैक्षाय देहि मे ॥ ४३६ ॥
युक्तमेतदिति प्रोच्यानुगृहीतोऽचलेन सः । प्रश्रयं संश्रयन्नेवमुवाचामिततेजसम् ॥ ४३७ ॥
ज्वलनः कर्मकक्षाणां पूज्यो ज्वलनजव्ययम् । धर्मः साक्षादिव जयी तव यस्य पितामहः ॥ ४३८ ॥
अयं च भगवान् धन्यस्तृणवत्त्यक्तवैभवः । तपस्तेजोभिरर्कोऽर्ककीर्तिर्यस्य च ते पिता ॥ ४३९ ॥
भाविनश्चक्रिणस्तस्य भाविनश्चार्हतस्तव । प्रणिपातं कुर्वतो मे न लज्जा मानिनोऽपि हि ॥ ४४० ॥
इदं चमरचंचायां मम राज्यममी सुताः । अश्वघोषादयोऽन्यच्च त्वदीयं विद्धि मान्यथा ॥ ४४१ ॥
इत्युदित्वा सोऽश्वघोषं ज्यायांसं निजमात्मजम् । क्षीरकंठमिवाक्षैप्सीदुत्संगेऽमिततेजसः ॥ ४४२ ॥
ततो नरेन्द्रैर्भूयोभिः सहेन्द्राशनिनंदनः । उपादत्त परिव्रज्यामचलस्वामिसंनिधौ ॥ ४४३ ॥
माता श्रीविजयस्यापि तत्रागत्य स्वयंप्रभा । अचलस्वामिपादान्ते परिव्रज्यामुपाददे ॥ ४४४ ॥
बलं नत्वामिततेजा राजा श्रीविजयोऽपि च । अश्वघोषादयश्चेयुः स्थानं निजनिजं ततः ॥ ४४५ ॥

---

१ शिष्याय । २ कर्माण्येव कक्षानि तृणानि तेषां ज्वलनोऽग्निः । ३ बालमिव ।

भगवान् पारयामास यत्र तत्र तदैव हि । सुरेंद्रदत्तो विदधे पीठं स्वर्णमणीमयम् ॥ २०९ ॥
त्रिसंध्यं पूजयामास तत्पीठं स्वामिपादवत् । सुरेंद्रदत्तोऽसंपूज्य बुभुजे जातुचिन्न हि ॥ २१० ॥
स्थानात्ततश्च भगवान् ग्रामे द्रोणमुखे[1] पुरे । आकरे कर्पटे[2] खेटे[3] मंडंबे[4] पत्तने वने ॥ २११ ॥
नवे नवेऽनवस्थानो विविधाभिग्रहोद्यतः । द्वाविंशतिमनुद्विग्नः सहमानः परीषहान् ॥ २१२ ॥
त्रिगुप्तिः[5] पंचसमितिर्[6] मौनभागिर्जयः स्थिरः । एकाग्रदृग्विजहार वत्सराणि चतुर्दश ॥ २१३ ॥
तदानीं च सहस्राम्रवणे सालतरो[7]स्तले । द्वितीयशुक्लध्यानस्थस्तस्थौ प्रतिमया प्रभुः ॥ २१४ ॥
ध्यानांतरे तिष्ठतश्च घातिकर्मचतुष्टयम् । संभवस्वामिनोऽत्रुट्यद्भाविनः शुष्कपत्रवत् ॥ २१५ ॥
ततश्च कार्तिके मासि पक्षे च धवलेतरे । पंचम्यां च तिथौ शीतरश्मौ मृगशिरःस्थिते ॥ २१६ ॥
स्वामिनः कृतषष्ठस्योत्पेदे केवलमु[8]ज्ज्वलम् । सद्भाविभूतवस्तूनां दर्शनप्रतिभूरिव[9] ॥ २१७ ॥
परमाधार्मिककृतक्षेत्रजान्योऽन्यजन्मनः । दुःखस्यांतात्क्षणं सौख्यं तदा निरयिणामभूत् ॥ २१८ ॥
सुरासुरेंद्राः सर्वेऽपि तदानीं चलितासनाः । केवलज्ञानमहिम[11] कर्तुं तत्र समाययुः ॥ २१९ ॥
ततः समवसरणकृते क्षौ[12]मेकयोजनाम् । ममृजुर्वायुकुमाराः सिषिचुश्च पयोमुचः ॥ २२० ॥
बबंधुर्व्यंतरास्तां च स्वर्णरत्नाश्मभिः शुभैः । पंचवर्णानि पुष्पाणि विकिरंति स्म तत्र च ॥ २२१ ॥

---

१ चतुःशतग्रामेषु एकरम्यं ग्रामं द्रोणमुखं । २ स्थानभेदे । ३ कृषीवलग्रामे । ४ धूलिप्राकारवेष्टितो ग्रामः मडंबः । ५ तिस्रः मनोवचनकायरूपाः गुप्तयः यस्य । ६ पंच ईर्यादयः समितयः यस्य । ७ वृक्षविशेषस्य । ८ केवलज्ञानं । ९ प्रतिभूः प्रतिनिधिभूतः भाषायां "जामीन" इति ख्यातः । १० प्रकारत्रयोद्भवस्य । ११ महिमानं । १२ पृथ्वीं ।

वर्षे वर्षे चक्रतुः श्रीविजयामिततेजसौ । श्रीमतामर्हतां चैत्येषूच्चकैर्महिमत्रयम् ॥ ४६० ॥
तत्र चैत्रे चाश्विने चाष्टाह्निकौ महिमोत्सवौ । देवा नंदीश्वरेऽन्ये तु स्वस्वचैत्येषु कुर्वते ॥ ४६१ ॥
ततश्चैत्राश्विनयोस्तौ त्रैपृष्ठ्यमिततेजसौ । स्वस्वचैत्येषु चक्राते परमष्टाह्निकोत्सवम् ॥ ४६२ ॥
महिमानं तृतीयं तु सीमाद्रौ तावशाश्वतम् । नाभेयचैत्ये च बलज्ञानभूमौ च चक्रतुः ॥ ४६३ ॥
अन्येद्युरमिततेजाः सुमेरौ भानुमानिव । स्थितः स्वहर्म्ये प्रकृतिपुरुषैः परिवारितः ॥ ४६४ ॥
तपसाशोषिताशेषमांसशोणितसंचयम् । ग्रीष्मर्तुनेव संशुष्कपंकवारिसरोवरम् ॥ ४६५ ॥
दृश्यमानशिराजालमुद्वेलमिव सागरम् । जीर्णवंशकटमिव किंटत्किटितसंधिकम् ॥ ४६६ ॥
व्यक्तापर्शुमपि क्षामकुक्षिमप्यबिभीषणम् । दीप्यमानं तपस्तेजः संपदा निरवद्यया ॥ ४६७ ॥
मासक्षपणकं कंचिन्मुनिं भिक्षार्थमागतम् । धर्मादर्शं ददर्शैकं प्रियैकजिनदर्शनः ॥ ४६८ ॥
अभ्युत्थायामिततेजाः कृत्वा च त्रिःप्रदक्षिणाम् । वंदित्वा शुद्धैरन्नाद्यैस्तं मुनिं प्रत्यलाभयत् ॥४६९ ॥
तदा च तत्र सत्पात्रान्नादिदानप्रभावतः । वसुधाराप्रभृतीनि पंचदिव्यानि जज्ञिरे ॥ ४७० ॥
धर्म्यया चेष्टयैवं श्रीविजयामिततेजसोः । जग्मुर्वर्षसहस्राणि भूयांसि सुखमग्नयोः ॥ ४७१ ॥
अन्यदा नंदनवने वंदितुं शाश्वतार्हतः । संभूयामिततेजःश्रीविजयावीयतुर्नृपौ ॥ ४७२ ॥
शाश्वतार्हद्वंदनां तौ कृत्वा यावत् कुतूहलात् । भ्रांत्वा निरीक्षांचक्राते नंदनोद्यानभूमिकाम् ॥ ४७३ ॥
तावद्ददृशतुः स्वर्णशिलास्थौ चारणोत्तमौ । महर्षी विपुलमतिमहामत्यभिधानकौ ॥ ४७४ ॥

---

१ अनियमम् । २ प्रधानपुरुषैः । ३ शिराजालं स्नायुसमूहः । ४ ध्वनेरनुकरणमेतत् ।५ "प्रिये च निचदर्शनात्" इति पाठांतरम् ।

श्वेतछत्रध्वजस्तंभमकरास्यादिभूषितान् । प्रत्याशं चतुरस्तत्र तोरणांस्ते विचक्रिरे ॥ ३२२ ॥
रत्नपीठं विकृत्यांतः परितस्तं विचक्रिरे । रौप्यं वप्रं भवनेशाः सौवर्णकपिशीर्षकम् ॥ ३२३ ॥
ज्योतिष्का मध्यमं वप्रं सरत्नकपिशीर्षकम् । तापनीयं विदधिरे भूवधूवलयोपमम् ॥ ३२४ ॥
अथ रत्नमयं वप्रं माणिक्यकपिशीर्षकम् । तत्रोपरितनं चक्रुर्विमानपतयोऽमराः ॥ ३२५ ॥
बभूव प्रतिवप्रं च गोपुराणां चतुष्टयम् । द्वितीयवप्रे चैशान्यां देवछंदं व्यधुः सुराः ॥ ३२६ ॥
ऊर्ध्ववप्रांतराधन्या मध्ये चैत्यतरुं व्यधुः । साष्टधन्वशतक्रोशद्वयोच्चं व्यंतरास्ततः ॥ ३२७ ॥
तस्याधो मणिभिर्बद्धे पीठे ते छंदकं व्यधुः । तन्मध्ये प्राक् सांघ्रिपीठं रत्नसिंहासनं ततः ॥ ३२८ ॥
छंदकोपरि चक्रुश्च ते छत्रत्रितयं शुभम् । दधाते पार्श्वयोर्यक्षौ चामरे चेंदुपांडुरे ॥ ३२९ ॥
चक्रे समवसृत्यग्रे धर्मचक्रं च भासुरं । व्यंतरैर्धर्मचक्रित्वसूचकं परमेशितुः ॥ ३३० ॥
सुरैः संचार्यमाणेषु सौवर्णेष्वंबुजन्मसु । नवस्वारोपयन्पादौ सुरकोटीभिरावृतः ॥ ३३१ ॥
प्रातः समवसरणं पूर्वद्वाराविशद्विभुः । त्रिः प्रदक्षिणयामास तत्र तं चैत्यपादपम् ॥ ३३२ ॥
नमस्तीर्थायेति जल्पंश्छंदकांतर्निवेशितम् । सिंहासनमथाध्यास्त प्राङ्मुखः परमेश्वरः ॥ ३३३ ॥
प्रभावात्स्वामिनः स्वामिप्रतिबिंबानि चक्रिरे । रत्नसिंहासनस्थानि व्यंतरा अन्यदिक्ष्वपि ॥ ३३४ ॥
शिरसः पश्चिमे भागेऽभवद्भामंडलं प्रभोः । इंद्रध्वजः पुरस्ताच्च दुंदुभिश्चाध्वनद्दिवि ॥ ३३५ ॥

---

१ प्रतिदिशं । २ कपिशीर्षकं प्राकाराग्रं भाषायां "कांगरा" इति प्रख्यातं । ३ सूर्यचंद्रादिदेवविशेषाः । ४ सुवर्णमयं । ५ पुरद्वाराणां । ६ विश्रामपीठम् । ७ छायार्थं वृक्षविशेषं । ८ पूर्वद्वारा पूर्वद्वारेण ।

राजापि व्याजहाराथ देवि देव इव श्रिया । लोकोत्तरबलो भावी बलभद्रस्तवात्मजः ॥ १३ ॥
निधानं रत्नगर्भेव मुक्तां वंशलतेव च । तं गर्भं धारयामास ततो देवी वसुंधरा ॥ १४ ॥
श्रीवत्सांकं श्वेतवर्णं पूर्णावयवलक्षणम् । समये सुषुवे सूनुं महादेवी वसुंधरा ॥ १५ ॥
पुत्रस्य जन्मना तेन राजा स्तिमितसागरः । मुमुदे पार्वणस्येन्दोरुदयेनेव सागरः ॥ १६ ॥
दिवसे द्वादशे प्राप्ते द्वादशादित्यतेजसः । अपराजित इत्याख्यां तस्य सूनोर्व्यधात्पिता ॥ १७ ॥
पश्यंश्चुंबन् समाश्लिष्यन्नंके चारोपयन् सुतम् । न व्यरंसीन्नृपो जातु प्राप्तं धनमिवाधनः ॥ १८ ॥
इतश्च सुस्थितावर्ताज्जीवः श्रीविजयस्य तु । प्रच्युत्यानुद्धरादेव्याः कुक्षाववततार सः ॥ १९ ॥
शयानया निशाशेषे विशंतो वदने निजे । देव्यानुद्धरया सप्त स्वप्ना ददृशिरे तदा ॥ २० ॥
तत्रादौ केशरियुवा कुंकुमारुणकेसरः । इन्दुलेखानिभनखश्चमरोपमवालधिः ॥ २१ ॥
कुंजराभ्यां पूर्णकुम्भहस्ताभ्यां क्षीरवारिभिः । क्रियमाणाभिषेका च पद्मा पद्मासनस्थिता ॥ २२ ॥
ध्वंसमानो महाध्वान्तं दोषापि जनयन्नहः । उद्दंडतेजःप्रसरस्त्विषामधिपतिस्ततः ॥ २३ ॥
स्वच्छस्वादुपयःपूर्णः पुंडरीकार्चिताननः । सुवर्णघटितः पुष्पमाली कुंभस्ततोऽपि च ॥ २४ ॥
नानाजलचराकीर्णो रत्नसंभारभासुरः । गगनोदंचिकल्लोलस्ततः कल्लोलिनीपतिः ॥ २५ ॥
पंचवर्णमणिज्योतिःप्रसरैर्गगनांगणे । विपंचितेन्द्रचापश्री रत्नानां संचयस्ततः ॥ २६ ॥

---

१ पूर्णिमासंबंधिनश्चंद्रस्य । २ रात्रिरपि । ३ सूर्यः । ४ पुष्पाणां मालाः संति अस्य । ५नदीपतिः समुद्रः । ६ विस्तारिता इन्द्रधनुषः शोभा येन सः ।

प्रविश्य प्राग्द्वारार्हंतं नत्वाग्नेय्यामुपाविशन् । साधवोऽथ वैमानिक्यः साध्व्यश्चोर्ध्वज्ञवः स्थिताः ॥३३६॥
अपाग्द्वारा प्रविश्यार्हत्पादान्नत्वा च नैर्ऋते । अतिष्ठन् भवनपतिज्योतिष्कव्यंतरस्त्रियः ॥ ३३७ ॥
प्रत्यग्द्वारेण प्रविश्यार्हंतं नत्वा मरुद्दिशि । तस्थुः क्रमाद्भवनेशज्योतिष्कव्यंतराः सुराः ॥ ३३८ ॥
उदग्द्वारा प्रविश्याथ जिनं नत्वा क्रमेण तु । वैमानिका नरा नार्य ऐशान्यामवतस्थिरे ॥ ३३९ ॥
आद्यवप्रे चास्थितैवं श्रीमान् संघश्चतुर्विधः । वप्रे द्वितीये तिर्यंचस्तृतीये वाहनानि च ॥ ३४० ॥
अथ शक्रो नमस्कृत्य स्वामिनं रचितांजलिः । इति प्रचक्रमे स्तोतुं वाचा भक्तिसनाथया ॥ ३४१ ॥
अनाहूतसहायस्त्वं त्वमकारणवत्सलः । अनभ्यर्थितसाधुस्त्वं त्वमसंबंधबांधवः ॥ ३४२ ॥
अनक्तस्निग्धमनसममृजोज्ज्वलवाक्पथम् । अधौतामलशीलं त्वां शरण्यं शरणं श्रये ॥ ३४३ ॥
अचंडवीरव्रतिना शमिना समवर्त्तिना । त्वया काममकुट्यंत कुटिलाः कर्मकंटकाः ॥ ३४४ ॥
अभवाय महेशायागदाय नरकच्छिदे । अराजसाय ब्रह्मणे कस्मैचिद्भवते नमः ॥ ३४५ ॥
अनुच्छितफलोदग्रादनिपातगरीयसः । असंकलितकल्पद्रोस्त्वत्तः फलमवाप्नुयाम् ॥ ३४६ ॥
असंगस्य जिनेशस्य निर्ममस्य कृपात्मनः । मध्यस्थस्य जगत्त्रातुरनंकस्तेऽस्मि किंकरः ॥ ३४७ ॥
अगोपिते रत्ननिधावर्वृते कल्पपादपे । अचिंत्यचिंतारत्ने च त्वय्यात्मायं मयार्पितः ॥ ३४८ ॥
फलानुध्यानवंध्योऽहं फलमात्रतनुर्भवान् । प्रसीद यत्कृत्यविधौ किंकर्तव्यजडे मयि ॥ ३४९ ॥

१ चतुष्प्रकारः । २ भक्तियुक्तया । ३ अनक्तं अभ्यंगरहितम् । ४ अमृजः मलापकर्षरहितः ।५ शरणे साधुं । ६ रजोगुणरहिताय । ७ न अंकं त्रिशूलादि चिन्हं यस्य । ८ अवेष्टने ।

दमितारिस्तु तच्छ्रुत्वा कोऽसाववनिगोचरः । मर्तुकामस्तपस्वीति वदन्नित्यादिशद्भटान् ॥ २०५ ॥
सभ्रातरममुं क्षुद्रं हत्वा धृत्वाथवा द्रुतम् । समानयध्वं तनयामस्मिन् फलतु दुर्नयः ॥ २०६ ॥
तेनैवमुक्ताः सुभटाः स्फुटमुद्भटवृत्तयः । अधावन्तोदस्तशस्त्रा उद्दंता इव दन्तिनः ॥ २०७ ॥
तदापराजितानंतवीर्ययोर्वीर्यशालिनोः । सीरशार्ङ्गप्रभृतीनि दिव्यरत्नानि जज्ञिरे ॥ २०८ ॥
दमितारिभटास्ते प्राग्नैकशो दमितारयः । प्रजह्रुर्युगपच्छस्त्रैर्धाराभिरिव वारिदाः ॥ २०९ ॥
ततोऽचलितयोः क्रोधात् पुरुषव्याघ्रयोस्तयोः । अनायासरणेनापि त्रेसुस्ते हरिणा इव ॥ २१० ॥
श्रुत्वा पलायितांस्तांस्तु दमितारिरमर्षणः । अचालीद्गगनं कुर्वन् शस्त्रैर्वनमिवोद्द्रुमम् ॥ २११ ॥
अरे युध्यस्व युध्यस्व तिष्ठ तिष्ठापतापत । मुंच मुंचायुधमदं मरिष्यसि मरिष्यसि ॥ २१२ ॥
एष रक्षामि ते प्राणान् मुंचेमां स्वामिकन्यकाम् । इत्यादि सुभटालापान् विकटाटोपभीषणान् ॥ २१३ ॥
आकर्ण्य कर्णकटुकान् कनकश्रीरजायत । आर्यपुत्रार्यपुत्रेति जल्पंती मोहविह्वला ॥ २१४ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

स्माहेत्यनन्तवीर्यस्तामंबरे पितृडंबरात् । किं मुह्यसि मुधा मुग्धे मंडूकरटितादिव ॥ २१५ ॥
दमितारिं ससैन्यं त्वं मैनाकमिव वज्रिणा । त्रास्यमानं मया पश्य हन्यमानमथापि वा ॥ २१६ ॥
एवमाश्वास्य कनकश्रियं शार्ङ्गधरो युधि । पंचास्यस्तर्जित इव ववले सापराजितः ॥ २१७ ॥
कोटिशो वैरिकुट्टाकाः दमितारेर्महाभटाः । शार्ङ्गिणं वेष्टयामासुः प्रदीपं शलभा इव ॥ २१८ ॥

---

१ वराकः । २ उद्भटोद्धता वृत्तिर्येषां ते । ३ उदधिकाद्रुमा यस्मिंस्तत् । ४ आगच्छागच्छ । ५ पितुराडंबरेण । ६ सिंहः । ७ वैरिनाशकाः ।

स्तुत्वैवं विरते शक्रे विश्वस्योपचिकीर्षया । भगवान् संभवस्वामी विदधे देशनामिमां ॥ ३५० ॥
अनित्यं सर्वमप्यस्मिन् संसारे वस्तु वस्तुतः । मुधासुखलवेनापि तत्र मूर्च्छा शरीरिणाम् ॥ ३५१ ॥
स्वतोऽन्यतश्च सर्वाभ्यो दिग्भ्यश्चागच्छदापदः । कृतांतदंतयंत्र[1]स्थाः कष्टं जीवंति जंतवः ॥ ३५२ ॥
वज्रसारेषु देहेषु यद्यास्कंदत्यनित्यता । रंभागर्भसगर्भा[2]णां का कथा तर्हि देहिनाम् ॥ ३५३ ॥
असारेषु शरीरेषु स्थेमानं यश्चिकीर्षति । जीर्णशीर्णपलाला[3]त्थे चंचापुंसि[4] करोतु सः ॥ ३५४ ॥
न मंत्रतंत्रभैषज्यकरणानि शरीरिणाम् । त्राणाय मरणव्याघ्रमुखकोटरवासिनाम् ॥ ३५५ ॥
प्रवर्द्धमानं पुरुषं प्रथमं ग्रसते जरा । ततः कृतांतस्त्वरते धिगहो जन्म देहिनाम् ॥ ३५६ ॥
यद्यात्मानं विजानीयात्कृतांतवशवर्तिनम् । को ग्रासमपि गृह्णीयात् पापकर्मसु का कथा ॥ ३५७ ॥
समुत्पद्य समुत्पद्य विपद्यंतेऽप्सु बुद्बुदाः[5] । यथा तथा क्षणेनैव शरीराणि शरीरिणाम् ॥ ३५८ ॥
आढ्यं निःस्वं[6] नृपं रंकं ज्ञं[7] मूर्खं सज्जनं खलम् । अविशेषेण संहर्तुं समवर्ती प्रवर्तते ॥ ३५९ ॥
न गुणेष्वस्य दाक्षिण्यं द्वेषो दोषेषु वास्ति न । दवाग्निवदरण्यानीं[8] विलुंपत्यंतको जनम् ॥ ३६० ॥
इदं तु मा स्म शंकध्वं कुशास्त्रैरपि मोहिताः । कुतोऽप्युपायतः कायो निरपायो[9] भवेदिति ॥ ३६१ ॥
ये मेरुं दंडसात्[10]कर्तुं पृथ्वीं वा छत्रसात्क्षमाः । तेऽपि त्रातुं स्वमन्यं वा न मृत्योः प्रभविष्णवः[11] ॥ ३६२ ॥
आ कीटादा च देवेंद्रात्प्रभावन्तकशासने । अनुन्मत्तो न भाषेत कथंचित्कालवंचनम् ॥ ३६३ ॥

---

१ दंताः एव यंत्राणि तेषु तिष्ठंतीति । २ सगर्भाणां सदृशाम् । ३ पलालो घासः । ४ तृणनिर्मिते पुरुषे । ५ जलविकाराः भाषायां "परपोटा" इति ख्याताः । ६ निर्धनं । ७ पंडितं । ८ महत्अरण्यं । ९ नाशरहितः । १० कृत्स्नः मेरुः दंडः संपद्यते इति दंडसात् । ११ समर्थाः ।

आपदं मरणांतां तां ज्ञात्वा च शुभभावने । विदधाते अनशनं नमस्कारपरायणे ॥ २९८ ॥
कनकश्रीर्विपद्याहं सौधर्मस्वर्गशासितुः । अभूवमग्रमहिषी नाम्ना नवमिका स्वसः ॥ २९९ ॥
विपद्य च धनश्रीस्त्वं धनदस्य महिष्यभूः । च्युत्वा ततोऽत्र सुमतिः सीरिणस्त्वं सुताभवः ॥ ३०० ॥
आसीत्तदा नौ संकेतश्च्यवते प्रथमं हि या । सार्हद्धर्मं बोधनीया समुपेत्य द्वितीयया ॥ ३०१ ॥
त्वां बोधयितुमेषाहमागतास्मि तव स्वसा । जैनं बुध्यस्व धर्मं त्वं संसारोदधितारणम् ॥ ३०२ ॥
नंदीश्वरमहाद्वीपेऽष्टाह्निकाः शाश्वतार्हताम् । यथास्थानं जन्मस्नात्राद्युत्सवाञ्जगमार्हताम् ॥ ३०३ ॥
तांश्च ता देशनावाचः स्वानुभूताः पुराभवे । स्मरानया विस्मरसि किं जन्मांतरनिद्रया ॥ ३०४ ॥
॥ युग्मम् ॥

देवानामप्यसुलभां मर्त्यजन्मतरोः फलम् । तदादत्स्व[1] परिव्रज्यां सिद्धेः प्रियसखीमिव ॥ ३०५ ॥
इत्युक्त्वा शक्रमहिषी विमानमधिरुह्य सा । द्युतिभिर्द्योतयन्ती द्यां ययौ विद्युदिवोपरि ॥ ३०६ ॥
संजातजातिस्मरणा तद्गिरा सुमतिस्ततः । पपात मूर्छिता भूमौ सद्यो भवभयादिव[2] ॥ ३०७ ॥
संसिक्ता चंदनांभोभिर्वीजिता व्यजनानिलैः । लब्धसंज्ञा समुत्तस्थौ निशात्यय इवाथ सा ॥ ३०८ ॥
सा कृताञ्जलिरित्यूचे भो भोः सर्वे कुलोद्भवाः[3] । प्रार्थये पृथिवीनाथा जातिस्मरणवत्यहम् ॥ ३०९ ॥
मदर्थं यूयमाहूता अनुजानीत तेन माम् । उपादास्ये पारिव्रज्यां भवभ्रमिरुगोषधिम्[4] ॥ ३१० ॥
॥ युग्मम् ॥

---

१ गृहाण । २ संसारभयादिव । ३ उच्चकुलोत्पन्नाः । ४ संसारे भ्रमणमेव व्याधिस्तत्सौषधतुल्याम् ।

पूर्वेषां चेत्कचित्कश्चिज्जीवन् दृश्येत कैश्चन । न्यायपथातीतमपि स्यात्तदा कालवंचनम् ॥ ३६४ ॥
अनित्यं यौवनमपि प्रतियंतु मनीषिणः । बलरूपापहारिण्या जरसा जर्जरीभवत् ॥ ३६५ ॥
यौवने कामिनीभिर्ये काम्यंते कामलीलया । निकामकृतथूत्कारं त्यज्यंते तेऽपि वार्द्धके ॥ ३६६ ॥
यदर्जितं बहुक्लेशैरभुक्त्वा यच्च पालितम् । तद्याति क्षणमात्रेण निर्धनं धनिनां धनम् ॥ ३६७ ॥
उपमा न पदं किं स्यात्फेनबुद्बुदविद्युता । धनस्य नश्यतोऽवश्यं पश्यतामपि तद्वताम् ॥ ३६८ ॥
समागमाः सापगमाः सुहृद्भिर्बंधुभिर्जनैः । स्वस्य वान्यस्य वा नाशे विकृतेऽपकृतेऽपि वा ॥ ३६९ ॥
ध्यायन्ननित्यतां नित्यं मृतं पुत्रं न शोचति । नित्यताग्रहमूढस्तु कुंड्यभंगेऽपि रोदिति ॥ ३७० ॥
शरीरयौवनधनबांधवादि न केवलम् । अनित्यं किंतु भुवनमप्येतत्सचराचरम् ॥ ३७१ ॥
इत्यनित्यं विदन् सर्वं शरीरी निष्परिग्रहः । नित्याय नित्यसौख्याय पदाय प्रयतेत तत् ॥ ३७२ ॥
श्रुत्वा तां देशनां भर्तुः पादपद्मांतिके ततः । नरा नार्यश्च बहवो दीक्षामाददिरे तदा ॥ ३७३ ॥
तदा चारुप्रभृतीनां गणभृन्नामकर्मणाम् । स्वाम्युद्दिदेश त्रिपदीं स्थित्युत्पादव्ययात्मिकाम् ॥ ३७४ ॥
द्व्यग्रं शतं गणधरास्ते त्रिपद्यनुसारतः । असूत्रयन् द्वादशांगीं सचतुर्दशपूर्विकाम् ॥ ३७५ ॥
उत्थायादाय शक्रोपनीतं चूर्णं क्षिपन्प्रभुः । अनुयोगगणानुज्ञे तेषां द्रव्यादिभिर्ददौ ॥ ३७६ ॥
वासान् सुरादयस्तेषु ध्वनद्दुंदुभि चिक्षिपुः । स्वामिवाचं प्रतीच्छंतस्तस्थुर्गणभृतश्च ते ॥ ३७७ ॥
दिव्यसिंहासनं भूयोऽप्यध्यास्य प्राङ्मुखो विभुः । अनुशिष्टिमयीं तेषां विदधे धर्मदेशनाम् ॥ ३७८ ॥

१ नाशं । २ बुद्बुदो जलविकारः । ३ नाशयुक्ताः । ४ भित्तिःभंगेऽपि । ५ द्वौ अग्रे यस्य। ६वासक्षेपान्।७ध्वनंतःदुंदुभयःयस्मिन्यथातथा ।

सुचिरं स तपस्तेपे सहमानः परीषहान् । अन्ते चानशनं कृत्वा विपद्येन्द्रोऽच्युतेऽभवत् ॥ ४०५ ॥
अनंतवीर्यजीवोऽपि भुक्त्वा दुष्कर्मणां फलम् । निर्ययौ नरकाच्छुद्धः स्वर्णधातुरिवानलात् ॥ ४०६ ॥
सोऽस्यैव जंबूद्वीपस्य क्षेत्रे भरतनामनि । वैताढ्यस्योत्तरश्रेण्यां पुरे गगनवल्लभे ॥ ४०७ ॥
विद्याधरपतेर्मेघवाहनस्य महात्मनः । जायायां मेघमालिन्यां मेघनादः सुतोऽभवत् ॥ ४०८ ॥
॥ युग्मम् ॥

क्रमेण यौवनं प्राप्तं तं राज्ये मेघवाहनः । निवेश्य परलोकाय निजकार्यमसाधयत् ॥ ४०९ ॥
उभयोरपि वैताढ्यश्रेण्योरधिपतिः क्रमात् । स बभूवैकतेजस्वी द्यावाभूम्योरिवार्यमा[1] ॥ ४१० ॥
दशोत्तरं देशशतं विभज्य तनुजन्मनाम्[2] । दत्वान्येद्युर्मंदराद्रिं सोऽगात् प्रज्ञप्तिविद्यया ॥ ४११ ॥
तत्रांतर्नंदनवनं सिद्धचैत्येऽर्चनं व्यधात् । तदा तत्रावतेरुश्च त्रिदशाः कल्पवासिनः ॥ ४१२ ॥
प्राग्भवभ्रातृसौहार्दादच्युतेन्द्रो विलोक्य तम् । प्राबोधयद्गुरुरिव संसारस्त्यज्यतामिति ॥ ४१३ ॥
तदामरगुरुर्नाम मुनीन्द्रः समुपाययौ । विद्याधरपतेस्तस्य स्वार्थसिद्धिरिवांगवान् ॥ ४१४ ॥
तत्पादमूले जग्राह मेघनादस्ततो व्रतम् । अपालयच्चाप्रमत्तस्तपो नियमपूर्वकम् ॥ ४१५ ॥
सोऽपरेद्युरथारुह्य गिरिं नंदनपर्वतम् । ध्यानी तस्थौ समालंब्य प्रतिमामेकरात्रिकीम् ॥ ४१६ ॥
तथास्थितं च प्राग्जन्मवैर्यश्वग्रीवनंदनः[3] । भवं भ्रांत्वा चिरं दैत्यजन्म प्राप्तो ददर्श तम् ॥ ४१७ ॥
प्राग्वैरादुपसर्गान् स क्रुद्धस्तस्य महामुनेः । चक्रे निसर्गधीरस्य महाद्रोरिव कासरः[4] ॥ ४१८ ॥

---

१ सूर्यः । २ पुत्राणाम् । ३ पूर्वजन्मशत्रुः । ४ महिषो महावृक्षस्येव ।

पूर्णायामथ पौरुष्यां व्यसाक्षीद्देशनां प्रभुः । शाल्यांढकबली राजन्नवनादाजगाम च ॥ ३७९ ॥
द्विसस्य तस्य खाद्धस्यदर्धं देवैश्चयुतस्य तु । नृपैरर्धं नरैरर्धं विभज्य जगृहे मुदा ॥ ३८० ॥
अथोछायोत्तरद्वारा विनिर्गत्य जगद्गुरुः । देवछंदे विशश्रामाश्रांतोऽपि स्थितिरीदृशी ॥ ३८१ ॥
स्वाम्यंघ्रिपीठमध्यास्य चारुर्गणधराग्रणीः । स्वामिप्रभावाद्विदधे देशनां संशयछिदम् ॥ ३८२ ॥
द्वितीयस्यां च पौरुष्यां पूर्णायां देशनाविधेः । व्यरंसीत् कालवेलायामागमाध्ययनादिव ॥ ३८३ ॥
ततश्च स्वामिनं नत्वा सुरासुरनृपादयः । स्वं स्वं स्थानं ययुः सर्वे मुदा वीतोत्सवा इव ॥ ३८४ ॥
तीर्थे तत्र समुत्पन्नस्त्रिमुखो नाम यक्षराट् । त्रिनेत्रस्त्रिमुखः श्यामः षड्बाहुर्बर्हिवाहनः ॥ ३८५ ॥
दक्षिणैर्नकुलधरगदाभृदभयप्रदैः । युतो वामैर्भुजैर्मातुलिंगदामाक्षसूत्रिभिः ॥ ३८६ ॥
तीर्थे तत्रैव चोत्पन्ना दुरितारिरभिख्यया । चतुर्भुजा गौरवर्णा मेषवाहनगामिनी ॥ ३८७ ॥
दक्षिणाभ्यां भुजाभ्यां तु वरदेनाक्षसूत्रिणा । वामाभ्यां शोभमाना तु फणिनाभयदेन च ॥ ३८८ ॥
त्रिमुखो दुरितारिश्च ततः शासनदेवते । सन्निधाने सदा भर्तुरभूतामात्मरक्षवत् ॥ ३८९ ॥
ततः स्थानात् प्रभुरपि साधुभिः परिवारितः । चतुस्त्रिंशदतिशयान्वितो व्यहरदन्यतः ॥ ३९० ॥
विभोर्विहरतोऽभूवन् द्वे लक्षे व्रतिनामथ । व्रतिनीनां तु षट्त्रिंशत्सहस्राणि त्रिलक्ष्यपि ॥ ३९१ ॥
सर्वपूर्वभृतां सार्धा शतानामेकविंशतिः । शतानि च षण्णवतिरवधिज्ञानशालिनाम् ॥ ३९२ ॥

---

१ आढकप्रमाणः शालिबलिः । २ आकाशात् । ३ विश्रामस्थानविशेषे । ४ निवृत्तोत्सवाः ५ मयूरवाहनः । ६ नाम्ना । ७ चतुर्दशपूर्वधारिणां ।

अथतृतीयः सर्गः ।

अस्यैव जंबूद्वीपस्य प्राग्विदेहेषु विद्यते । सीताया दक्षिणतटे विजयो मंगलावती ॥ १ ॥
तत्रास्ति नगरी रत्नसंचया नाम विस्तृता । रत्नसंचयवत्त्वेन रत्नाकरवधूरिव ॥ २ ॥
तत्र क्षेमंकरो नाम योगक्षेमकरः श्रियः । समीरण इवौजस्वी बभूव वसुधाधरः ॥ ३ ॥
निर्मला रत्नमालेव रत्नमालेति नामतः । पुष्पमालेव मृद्वंगी तस्याभूत्सहचारिणी ॥ ४ ॥
अपराजितजीवः सोऽच्युतेन्द्रः प्रच्युतोऽच्युतात् । शौक्तिकेयमिव शुक्तौ तत्कुक्षावुदपद्यत ॥ ५ ॥
चतुर्दश महास्वप्नान् वज्रं पंचदशं तथा । सुखसुप्ता महादेवी निशाशेषे ददर्श सा ॥ ६ ॥
पत्ये प्रबुद्धा साचख्यौ व्याचख्यौ सोऽपि यत्तव । वज्रीव वीरतनयश्चक्रवर्ती भविष्यति ॥ ७ ॥
काले सा सुषुवे पुत्रं पवित्रं मधुराकृतिम् । षष्ठमिव लोकपालं लोकोत्तरपराक्रमम् ॥ ८ ॥
गर्भस्थितेस्मिन्सा स्वप्ने देवी वज्रं व्यलोकयत् । तेन वज्रायुध इति तस्य नाम ददौ पिता ॥ ९ ॥
लोकोत्तरवपुर्लोकचक्षुर्दोषाद्दिने दिने । [१]स्फुटल्ललंतिकारिष्टो व्यवर्धिष्ट क्रमेण सः ॥ १० ॥
सुरासुरनरस्त्रीणामेकं हृदयमोहनम् । स प्राप यौवनं सर्वकलाजलधिपारगः ॥ ११ ॥
सोऽथ लक्ष्मीवतीं नाम लक्ष्मीमिव वपुष्मतीम् । राजपुत्रीमुपायंस्त हस्तविन्यस्तकंकणः ॥ १२ ॥

---

१ मौक्तिकम् । २ स्फुटंती विकसंती ललंतिका माला तया अरिष्टः शुभः ।

तुर्यज्ञानिनां द्वादश सहस्राः सार्धकं शतम् । सहस्राणि पंचदश केवलज्ञानिनां पुनः ॥ ३९३ ॥
वैक्रिय[1]लब्धिसहस्रा विंशतिर्द्विशतोनिता । द्वादशैव सहस्राणि वादलब्धिमतां पुनः ॥ ३९४ ॥
सहस्रैः सप्तभिर्न्यूना श्रावकाणां त्रिलक्ष्यथ । श्राविकाणां च षड्लक्षी सषट्त्रिंशत्सहस्रिका ॥ ३९५ ॥
आरभ्य केवलात्पूर्वलक्षं व्यहरत प्रभुः । चतुर्दशाब्द्या च चतुःपूर्वांग्या च विवर्जितम् ॥ ३९६ ॥
ज्ञात्वात्मनो मोक्षकालं सर्वज्ञो भगवानथ । संमेतशैलशिखरं जगाम सपरिच्छदः ॥ ३९७ ॥
समं मुनिसहस्रेण तत्र च प्रत्यपद्यत । पादपोपगमं नामानशनं संभवप्रभुः ॥ ३९८ ॥
सुरासुराणामधिपास्तदानीं सपरिच्छदाः । तत्रैत्य भक्तितस्तस्थुः सेवमाना जगत्प्रभुम् ॥ ३९९ ॥
मासांते संभवस्वामी सर्वयोगनिरोधिनीम् । शैलेशीं[2] शैलनिष्कंपः प्रपेदे ध्यानमंतिमम् ॥ ४०० ॥
चैत्रस्य सितपंचम्यां विधौ मृगशिरःस्थिते । सिद्धानंतचतुष्कोऽगादव्याबाधपदं प्रभुः ॥ ४०१ ॥
सहस्रं मुनयस्तेऽपि स्वामिनोंऽशा इवामलाः । तेनैव विधिना प्रापुस्तदेव परमं पदम् ॥ ४०२ ॥
पूर्वलक्षाः कुमारत्वे ययुः पंचदश प्रभोः । चतुश्चत्वारिंशद्राज्ये सपूर्वांगचतुष्टयाः ॥ ४०३ ॥
प्रव्रज्यायां पूर्वलक्षं चतुष्पूर्वांगवर्जितम् । इत्यायुः पूर्वलक्षाणि षष्टिः श्रीसंभवप्रभोः ॥ ४०४ ॥
अजितस्वामिनिर्वाणात् कोटिलक्षेषु त्रिंशति । सागराणां गतेष्वासीन्निर्वाणं संभवप्रभोः ॥ ४०५ ॥

तत्राथ संभवजिनाधिपतेः शरीरसंस्कारमन्यदपि कर्म यथावदिन्द्राः ।
चक्रुर्विभज्य जगृहुश्च यथार्हमेते दंष्ट्रा रदान्[3] दिविषदः[4] पुनरस्थिजातम् ॥ ४०६ ॥

---

१ अनेकरूपोत्पादकतन्नाम्नि लब्धिविशेषवतां । २ तन्नामकं ध्यानम् । ३ दन्तान् । ४ देवाः ।

विद्याधरोऽस्मि वैताढ्यशैलादर्थेन केनचित् । अग्रतो गा वलितः सन्निहोद्याने समापदम् ॥ १६९ ॥
क्षणमस्थामहमिह पश्यन्नुद्यानरम्यताम् । अस्मार्षं यावदुत्पित्सुर्विद्यामाकाशगामिनीम् ॥ १७० ॥
विद्यायाः पदमेकं मे विस्मृतं तावदेव तत् । आबद्धपक्षः[2] पक्षीवोत्पतामि निपतामि च ॥ १७१ ॥
॥ युग्मम् ॥
व्याजहार कुमारोऽपि पुरस्तादपरस्य चेत् । युज्यते पठितुं विद्या महापुरुष तत् पठ ॥ १७२ ॥
सोऽप्यूचे सामान्यपुंसां पुरो विद्या न पठ्यते । महात्मनां त्वादृशां सा देया पाठे तु का कथा ॥ १७३ ॥
सोऽथ विद्याधरो विद्यां पदहीनां पपाठ ताम् । पदानुसारिधी[3]राख्यत् कुमारोऽपि हि तत्पदम् ॥ १७४ ॥
विद्याधरः पुनर्भूतविद्याशक्तिस्ततश्च सः । कुमाराय ददौ विद्याः कृतज्ञा हि विवेकिनः ॥ १७५ ॥
ययौ विद्याधरः सोऽथ कुमारोऽपि यथाविधि । विद्यास्ताः साधयित्वा च महाविद्याधरोऽभवत् ॥ १७६ ॥
पैतृष्वस्रेयो वसंतसेनायां स च रोपभाक् । अक्षमः कनकशक्तेरपकर्तुं मनागपि ॥ १७७ ॥
लज्जया भक्तपानादि परिहृत्य विपद्य च । हिमचूल इति नाम्ना त्रिदशः समजायत ॥ १७८ ॥
॥ युग्मम् ॥
वसन्तसेनाकनकमालाभ्यां सहितो मही[1]म् । बभ्राम कनकशक्तिर्विद्याशक्त्या समीरवत् ॥ १७९ ॥
स जगामैकदा स्वैरी हिमवन्तं महागिरिम् । तत्रापश्यच्च विपुलमत्याख्यं चारणं मुनिम् ॥ १८० ॥
उत्तप्तस्वर्णवर्णं तं तपस्तेज इ[4]वांगवत् । कृशांगं विजितानंगमवन्दिष्ट[5] स भक्तितः ॥ १८१ ॥

१ महीम् । २ ईषद्बद्धौ पक्षौ यस्य सः । ३ पदस्यानुसारिणी बुद्धिर्यस्य सः । ४ मूर्तिमत् । ५ विजितः अनंगः कामो येन ।

स्वं स्वं स्थानं जग्मुरिंद्राः सुराश्च स्वाम्यस्थीनि स्थापयामासुरुच्चैः ।
अर्चाहेतोर्माणवस्तंभमूर्ध्नि तीर्थेशानामर्चनीयं न किंवा ॥ ४०१ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिशष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये तृतीयपर्वणि श्रीसंभवस्वामिचरितवर्णनो

नाम प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

उष्ट्रग्रांकाररावैश्च वेसराणां खरस्वनैः । नादैश्च रणतूर्याणां जगद्बधिरयन् क्षणात् ॥ ४० ॥
सुरेन्द्रदत्तनृपतिः सद्यः सर्वाभिसारतः । उपतस्थे मेघरथं रणातिथ्यविधित्सया ॥ ४१ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

जैत्रं रथं मेघरथोऽप्यथो दृढरथश्च सः । आरुरोह युधे ध्वान्तध्वंसायेव दिवाकरः ॥ ४२ ॥
शंकून् शल्यानि चक्राणि प्रासान्दंडान् गदा अपि । तीरीतैद्बलनाराचप्रभृतीन् विशिखानपि ॥ ४३ ॥
पाषाणलोहगोलांश्च कैर्यंत्रैश्च सैन्यकाः । अस्त्रमेघा इवोन्नम्य सैन्ययोर्ववृषुर्द्वयोः ॥ ४४ ॥
नीरंध्रः शस्त्रसंपातः सैन्ययोरुभयोरपि । तदाभूत् खेचरस्त्रीणां युद्धदर्शनविघ्नकृत् ॥ ४५ ॥
अस्त्रैरस्त्राण्यखंड्यंताभज्यंत च रथै रथाः । समरे तत्र यादांसि यादोभिरिव वारिधौ ॥ ४६ ॥
अस्खल्यमानप्रसरैः क्षणादपि परैरथ । प्रभंजनैर्वनमिवाभंजि सैन्यं कुमारयोः ॥ ४७ ॥
क्रुद्धावथ कुमारौ तावद्वैतभुजविक्रमौ । परसैन्यं जगाहाते महासर इव द्विपौ ॥ ४८ ॥
उद्भ्रान्तयोरिवांभोध्योस्तयोरस्त्रोर्मिमालिनोः । स्खलनाय न केऽप्यग्रे तस्थुः प्रत्यर्थिसैन्यकाः ॥ ४९ ॥
मथ्यमाने बले ताभ्यां करिभ्यामिक्षुवाटवत् । सुरेन्द्रदत्तोऽधाविष्ट युवराजान्वितो युधे ॥ ५० ॥
सुरेन्द्रदत्तः श्रीमेघरथेन युयुधे समम् । युवराजो युवा तस्य समं दृढरथेन तु ॥ ५१ ॥
अन्योऽन्यं चिच्छिदुः शस्त्राण्यस्त्राणि च बबाधिरे । रणाजिरे रेजिरे ते चत्वारो लोकपालवत् ॥ ५२ ॥

---

१ ग्रांकारः शब्दविशेषः । २ अश्वतराणाम् । ३ युद्धाय । ४ सर्वाणि शस्त्रविशेषाणि । ५ सर्वे बाणविशेषाः । ६ जलजंतवः । ७ शत्रुसैनिकाः ।

द्वितीयः सर्गः ।

श्रीमदभिनंदनजिनचरित्रम् ।

गुणद्रुनंदनं श्रीमत्संवरोर्वीशनंदनम् । जगदानंदनं वंदे जिनेंद्रमभिनंदनम् ॥ १ ॥
तस्य प्रभोर्भव्यजनमोहनिद्रादिवामुखम् । तत्वज्ञानसुधाकुंभं वक्ष्ये चरितमुज्ज्वलम् ॥ २ ॥
अस्यैव जंबूद्वीपस्य प्राग्विदेहेषु सुंदरी । अस्ति श्रीमंगलकुलं विजयो मंगलावती ॥ ३ ॥
तस्यामस्ति समस्तानां रत्नानामाकरोऽब्धिवत् । वसुंधराशिरोरत्नं पूरत्नं रत्नसंचया ॥ ४ ॥
तस्यामासीन्महाराजो राजराज इव श्रिया । महाबलो नाम बलान्महाबल इवापरः ॥ ५ ॥
उत्साहमंत्रप्रभुताशक्तिभिः स व्यभासत । गंगासिंधुरोहितांशानदीभिर्हिमवानिव ॥ ६ ॥
स उपायैश्चतुर्भिश्च द्विषद्वर्गविजित्वरैः । चकासामास दशनैरिव निर्जरकुंजरः ॥ ७ ॥
देवमर्हंतमेवैकं साधुमेव गुरुं पुनः । धर्मं जिनोपज्ञमेवातिष्ठते स्म स धीनिधिः ॥ ८ ॥
दानशीलतपोभावभेदाद्धर्मे चतुर्विधे । सोऽरंस्त महतां यस्मात्पुण्यं पुण्यानुबंधकम् ॥ ९ ॥
स विवेकी भवोद्विग्नः सर्वत्रानित्यतां विदन् । नातुष्यच्छ्रावकधर्मे देशमात्रविरागिणि ॥ १० ॥
ततो विमलसूरीणां पादांते दांतपुंगवः । सोऽग्रहीत्सर्वविरतिं व्रतोच्चारणपूर्वकम् ॥ ११ ॥

---

१ गुणाः एव द्रवः वृक्षाः तेषां नंदनं नंदननामकं वनं । २ प्रातःकालसमानम् । ३ नगररत्नं । ४ कुबेरः । ५ सामदामभेददंडैः ।

एकदा पर्यटंतौ तौ पृथग्यूथेन यूथपौ । अन्योऽन्यदर्शनं बिंबप्रतिबिंबे इवेयतुः ॥ ९६ ॥
प्राग्जन्मरोषाडुद्गोषाडुद्दवाग्नी इवाचलौ । परस्परवधायोच्चौ सवेगावभ्यधावताम् ॥ ९७ ॥
चिरं तौ दन्तिनौ कृत्वा दंतादंति कराकरि । जन्मान्तरेऽपि युद्धार्थमिवोच्चौ युगपन्मृतौ ॥ ९८ ॥
अथास्य जंबूद्वीपस्य क्षेत्रे भरतनामनि । अयोध्यायां नंदिमित्रोऽभूद्भूरिमहिषीधनः ॥ ९९ ॥
तस्यातिवल्लभे यूथेऽभूतां तौ महिषौ वरौ[1] । यौवनं च प्रपेदाते पीनांगौ कलभाविव[2] ॥ १०० ॥
देवानंदाकुक्षिभवौ शत्रुंजयनृपात्मजौ । धनसेननंदिषेणौ महिषौ तावपश्यताम् ॥ १०१ ॥
अयोध्याराजपुत्राभ्यामयोध्येतां कुतूहलात् । उच्चौ तौ महिषौ दृप्तौ कृतान्तमहिषोपमौ ॥ १०२ ॥
चिरं युध्वा विपेदाते पुर्यां तौ तत्र मेंढकौ । नाम्ना कालमहाकालावुत्पेदाते दृढांगकौ ॥ १०३ ॥
दैवादेकत्र मिलितौ प्राग्वैरादभियुध्य तौ । विपद्य कुर्कुटावेतावुत्पन्नौ समविक्रमौ ॥ १०४ ॥
नैकोऽप्येकेन विजितः पुराप्येतौ समौजसौ[3] । इदानीमपि हि प्राग्वदेको नैकेन जेष्यते ॥ १०५ ॥
ऊचे मेघरथः पूर्ववैराविष्टौ न केवलम् । विद्याधराधिष्ठितौ च युध्येते कुर्कुटाविमौ ॥ १०६ ॥
राज्ञा घनरथेनाथोन्नमितैकभ्रुवेरितः[4] । कृतांजलिर्मेघरथः सविस्तरमदोऽवदत् ॥ १०७ ॥
अस्यैव जंबूद्वीपस्य क्षेत्रे भरतनामनि । वैताढ्यस्योत्तरश्रेण्यां स्वर्णनामाभिधे पुरे ॥ १०८ ॥
नाम्ना गरुडवेगोऽभूद्राजा गरुडविक्रमः । सधर्मचारिणी तस्य धृतिषेणेति चानघा ॥ १०९ ॥
स्वोत्संगस्थितचंद्रार्कस्वप्नदर्शनसूचितौ । सा चंद्रतिलकसूर्यतिलकौ सुषुवे सुतौ ॥ ११० ॥

---

१ श्रेष्ठौ महिषौ । २ गजडिंभाविव । ३ तुल्यबलौ । ४ वक्रीकृतैकभ्रुकुट्या प्रेरितः ।

दुर्जनैर्निंद्यमानः सन् हृदये मुमुदे चिरम् । साधुभिः पूज्यमानस्तु प्रत्युत त्रपते स्म सः ॥ १२ ॥
न मनागप्युद्विविजे क्लिश्यमानोऽपि पापिभिः । महद्भिः पूज्यमानोऽपि स नोत्सेकमशिश्रियत् ॥ १३ ॥
उद्यानादिषु रम्येषु नारज्यद्विहरन्नसौ । सिंहव्याघ्रादिघोरेषु नारण्येषु व्यरज्यत ॥ १४ ॥
हेमंते हिमगहनाः क्षपयामास स क्षपाः । बहिः प्रतिमया तिष्ठन्नालानमिव निश्चलः ॥ १५ ॥
ग्रीष्मे सूर्योष्मभीष्मेऽपि कृतोत्सर्गः स आतपे । नाम्लायद्विद्युते किंतु वह्निशौचमिवांशुकम् ॥ १६ ॥
प्रावृषि द्रुमारुहतले तस्थौ प्रतिमया च सः । मतंगज इव ध्याननिष्पंदनयनद्वयः[1] ॥ १७ ॥
तपांस्येकावलीरत्नावलीप्रभृतिकानि सः । सर्वाण्यनेकशोऽकार्षीदतृप्तोऽर्थार्जनं यथा ॥ १८ ॥
विंशतेः स्थानकानां च मध्यात्कतिपयैरपि । स्थानकैरर्जयामास तीर्थकृन्नामकर्म सः ॥ १९ ॥
चिरं व्रतं पालयित्वा प्रपन्नानशनः स तु । मृत्वा विमाने विजये महर्द्धिरभवत्सुरः ॥ २० ॥
इतश्च जंबूद्वीपस्य द्वीपस्य भरताभिधे । क्षेत्रेऽस्त्ययोध्येति पुरी पुरंदरपुरीसमा ॥ २१ ॥
प्रतिवेश्म मणिस्तंभसंक्रांतो रजनीकरः । तत्र स्थावरशृंगारादर्शलक्ष्मीं[2] प्रपद्यते ॥ २२ ॥
तत्र क्रीडामयूरीभिराकृष्याकृष्य [3]लंबितैः । हारैः कल्पद्रुमायंते गृहाणामंगणद्रुमाः ॥ २३ ॥
चंद्रकांताश्मनिःस्यंदैस्तत्रोच्चैश्चैत्यपंक्तयः[4] । उदारनिर्झरोद्गारगिरिलीलां वितन्वते ॥ २४ ॥
चैत्याग्रे रत्नवप्रोर्व्यस्तत्र संक्रांततारकाः । बिभ्रांति देवतामुक्तकुसुमांजलिविभ्रमाः[5] ॥ २५ ॥

---

१ ध्यानेन निष्पंदं स्थिरनयनयोः द्वयं यस्य । २ स्थावरशृंगारदर्पणशोभाम् । ३ आंदोलायितैः । ४ चंद्रकान्तमणिश्रावैः । ५ विभ्रमः शोभा।

इदानीमनुभवितुं मधुलक्ष्मीं नवागमाम् । यथोचितपरीवारा गच्छामः प्राणवल्लभ ॥ १२६ ॥
अत्रांतरे च पृथिवीसेना नृपमुपास्थित । दधाना कोटिमूल्यानि युक्तिपुष्पाणि पाणिना ॥ १२७ ॥
वीक्ष्यादाय च तान्याशु स्मेराक्षः स क्षितीश्वरः । यथोचितपरीवारो ययौ चिक्रीडु तत्र च ॥ १२८ ॥
पृथ्वीसेना त्वनुज्ञाता भ्रमंती तत्र चैकतः । ददर्श दन्तमथनं विशिष्टज्ञानिनं मुनिम् ॥ १२९ ॥
ववंदे मुदिता तं च मुनिं निर्भरभक्तिभाक् । भवनिर्वेदजननीं देशनां चाशृणोत्ततः ॥ १३० ॥
तत्कालमपि राजानमापृच्छ्य भवकातरा । प्रव्रज्यां साददे दन्तमथनस्य मुनेः पुरः ॥ १३१ ॥
प्रशंसन् पृथिवीसेनादेव्याश्चारित्रमद्भुतम् । स्वं धामाभयघोषोऽपि जगाम जगतीपतिः ॥ १३२ ॥
अन्येद्युरभयघोषः स्वमंदिरशिरोभुवि । रत्नसिंहासनासीनो विश्रांत इव भास्करः ॥ १३३ ॥
ददर्श तीर्थकृल्लिंगं छद्मस्थत्वविहारिणम् । द्वारदेशे प्रविशन्तमनंतं जिनपुंगवम् ॥ १३४ ॥

युग्मम् ॥

ससंभ्रमं समुत्थाय भोज्यमादाय चोचितम् । उपतस्थे भगवन्तं स प्रणामपुरःसरम् ॥ १३५ ॥
पारयामास भगवानपि तद्दत्तभिक्षया । देवैश्च विदधे तत्र वसुधारादिपंचकम् ॥ १३६ ॥
कृतपारणकोऽन्यत्र जगाम भगवानपि । छद्मस्था हि जिना नान्यमुनिवत्क्वचिदासते ॥ १३७ ॥
विहरन्नन्यदोत्पन्नकेवलोऽनन्ततीर्थकृत् । एत्य वज्रपुरे तत्र नगरे समवासरत् ॥ १३८ ॥
एत्य भक्त्याभयघोषः कृत्वा त्रिश्च प्रदक्षिणाम् । तं ववंदेऽशृणोद्धर्मदेशनां च भवच्छिदम् ॥ १३९ ॥
देशनान्ते भगवन्तं नत्वा राजैवमब्रवीत् । त्वमत्र भविनां पुण्यैः कल्पद्रुम इवागमः ॥ १४० ॥

तत्र खेलायमानाढ्यललनागृहदीर्घिकाः । निर्यदप्सरसो लक्ष्मीं हरंति क्षीरनीरधेः ॥ २६ ॥
तत्र चाकंठमग्नानां गौरांगीणां मुखैः क्षणम् । कनकांभोजमालिन्यो राजंते गृहदीर्घिकाः ॥ २७ ॥
उद्यानैर्विपुलैस्तत्र श्यामायंते बहिर्भुवः । अधित्यका भुव इव गिरेर्वारिधरैर्नवैः ॥ २८ ॥
वप्रो वलयितस्तत्र महादीर्घिकया भृशम् । द्युसद्दीर्घिकयेवाष्टापदशैलो विराजते ॥ २९ ॥
तत्रानुवेश्म दातारो दिवि कल्पद्रुमा इव । सर्वदा सुलभा एव दुर्लभाः पुनरर्थिनः ॥ ३० ॥
बभूव तस्यामिक्ष्वाकुकुलक्षीरोदचंद्रमाः । नृपतिः संवरो नाम सर्वारिश्रीस्वयंवरः ॥ ३१ ॥
तस्याज्ञासाधिताशेषभूतलस्यैकभूभुजः । द्रविणं कृपणस्येव न कोशान्निर्ययावसिः ॥ ३२ ॥
महाभुजेन तेनोग्रप्रतापप्रभविष्णुना । एकछत्रा मही चक्रे द्यौरिवैकनिशाकरा ॥ ३३ ॥
स दृढं वसुधां दध्रे दिग्यात्रायायिनोऽन्यथा । अस्य सेनाभरेणैषा विशीर्येत सहस्रशः ॥ ३४ ॥
दासीरिव समाकृष्य समाकृष्य दिगंततः । श्रियो निगडयामास स गुणैश्चपला अपि ॥ ३५ ॥
स राज्ञामाहृतैर्दण्डैर्नोत्सेकं जातु शिश्रिये । सरिदंभोभिरंभोधिः किं माद्यति मनागपि ॥ ३६ ॥
प्रसन्नचेताः सततमगृध्नुः सोऽप्रमद्वरः । ईश्वरे च दरिद्रे च समो मुनिरिवाभवत् ॥ ३७ ॥
प्रजाः शशास धर्माय न पुनः सोऽर्थकाम्यया । द्विषोऽशिषत्प्रजात्राणकृते द्वेषधिया न तु ॥ ३८ ॥
एकतः सर्वकृत्यानि धर्मकृत्यमथैकतः । युगपद्धारयामास स तुलायामिवात्मनि ॥ ३९ ॥

---

१ निर्गच्छत्यः अप्सरसः यस्मात् । २ पर्वतासन्नाः । ३ देववापिकया । ४ तन्नामागिरिः । ५ कोशः निधिः खड्गपिधानं च । ६ खड्गः । ७ गर्वं । ८ नदीजलैः । ९ अलुब्धः । १० प्रमादरहितः ।

पूर्णे च समये सूनुं सुषुवे वज्रमालिनी । वज्रिप्रभृतयो[1] जन्माभिषेकं तस्य च व्यधुः ॥ १५५ ॥
नाम्ना घनरथः सोऽद्याप्यवनीं पाति तीर्थकृत् । विजयवैजयंतौ तु जातौ विद्याधरौ युवाम् ॥ १५६ ॥
इति पूर्वभवान् श्रुत्वा प्रीतौ नत्वा च तं मुनिम् । प्राग्जन्मपितरं भक्त्या त्वां द्रष्टुं ताविहागतौ ॥१५७॥
प्रचक्रतुः संक्रमणमनयोस्ताम्रचूडयोः । तौ तु त्वद्दर्शनोपायभूतं[2] स्वामिन् कुतूहलात् ॥ १५८ ॥
इतश्च गत्वैतौ भोगवर्धनस्यांतिके गुरोः । प्रव्रज्य क्षीणकर्माणौ प्राप्स्यतः पदमव्ययम् ॥ १५९ ॥
श्रुत्वेति प्रकटीभूय पूर्ववत् सुतमानिनौ । विद्याधरौ घनरथं तौ नत्वा जग्मतुर्गृहम् ॥ १६० ॥
एतत्तु कुर्कुटौ श्रुत्वा तावचिंतयतामिति । अहो ईदृगसारोऽयं संसारः क्लेशकारणम् ॥ १६१ ॥
नृजन्मनि वणिग्भ्यामप्यावाभ्यां किमुपार्जितम् । दूरेऽस्त्वन्यद्येन भूयो नृजन्मापि हि दुर्लभम् ॥१६२॥
इदानीं ग्रासलुब्धाभ्यां लुब्धकाभ्यामिवान्वहम्[3] । तैस्तैरुपायैरावाभ्यां वंचिताः प्राणिनो ह हा ॥१६३॥
वञ्चयित्वा चिरं लोकं कूटमानतुलादिभिः । असंतुष्टौ मिथोऽप्यावां धिक् तदा कलहायितौ[4] ॥ १६४ ॥
आर्तध्यानं प्रपन्नौ च निहत्यावां मिथो मृतौ । प्रासवन्तौ तत्फलं च तिर्यग्योनिमनेकशः ॥ १६५ ॥
विमृश्यैवं नृपं नत्वा प्रोचतुस्तौ स्वभाषया । देवादिश किमद्यावां कुर्वहे हितमात्मनः ॥ १६६ ॥
विज्ञाय चावधिज्ञानाद्राजा घनरथोऽवदत् । अर्हन् देवो गुरुः साधुर्धर्मो जीवदयास्तु वाम् ॥ १६७ ॥
एवं घनरथेनोक्तं कुर्कुटौ प्रतिपद्य तौ । प्रपेदाते अनशनं विपेदाते[5] उभावपि ॥ १६८ ॥
मृत्वाभूतां भूतरत्नामहाटव्यां महर्द्धिकौ । ताम्रचूलस्वर्णचूलसंज्ञौ तौ भूतनायकौ ॥ १६९ ॥

---

१ इन्द्रादयः । २ तव दर्शने उपायभूतमिति संक्रमणविशेषणम् । ३ मृगवधाजीवी लुब्धकः । ४ कलिं कृतवन्तौ । ५ म्रियेते स्म ।

सिद्धार्था नाम शुद्धांत[1]मंडनं शुद्धवंशजा । सधर्मचारिणी तस्य बभूव गुणहारिणी ॥ ४० ॥
विलासमंदया गत्या भृशं मधुरया गिरा । चकासामास सा राजहंसीव मधुराकृतिः ॥ ४१ ॥
तस्यां च पुण्यलावण्य निम्नगायां[2] मनोरमम् । वक्त्रनेत्रं पाणिपादं पद्मखंडमिवाशुभत् ॥ ४२ ॥
इन्द्रनीलमयीवांतर्विलोचनकुशेशये[3] । मुक्तामयीव दंतेषु वैद्रुमीवौष्टपत्रयोः ॥ ४३ ॥
नखेषु शोणा[4]श्ममयीवांगे स्वर्णमयीव च। बभासे चारुसर्वांगमपि रत्नमयीव सा ॥ ४४ ॥ युग्मम् ॥
नगरीणां विनीतेव विद्यानामिव रोहिणी[5] । मंदाकिनी[6]व सरितां सा सतीनामभूद्धुरि ॥ ४५ ॥
नाकुप्यत् प्रणयेनापि सा पत्यौ यत्कुलस्त्रियः । पतिव्रतात्वे व्रतवदतिचारं[7]स्य भीरवः ॥ ४६ ॥
तस्यामात्मानुरूपायां प्रेयस्यां प्रेम भूपतेः । अजायताविसंवादि[8] नीलीरागसहोदरम् ॥ ४७ ॥
अबाधितौ मदस्थानैः सर्वैर्धर्माविबाधया । दंपती बुभुजाते तौ तत्तद्वैषयिकं सुखम् ॥ ४८ ॥
इतो विमानविजये त्रयस्त्रिंशतमर्णवान्[9] । जीवो महाबलस्यायुः सुखमग्नोऽत्यवाहयत् ॥ ४९ ॥
वैशाखसितचतुर्थ्यामभिचित्स्थे निशाकरे । ततश्च्युत्वा स सिद्धार्थादेवीकुक्षाववातरत् ॥ ५० ॥
ज्ञानत्रयधरे तत्रावतीर्णे त्रिजगत्यपि । उद्योतोऽभूत्सुखं चासीन्नारकप्राणिनामपि ॥ ५१ ॥
सुखसुप्ता तु सा देवी निशायाः प्रहरेऽतिमे । मुखे प्रविशतोऽद्राक्षीन्महास्वप्नांश्चतुर्दश ॥ ५२ ॥
श्वेतवर्णश्चतुर्दंतः करी कुंदद्युति[10]र्वृषः । व्यात्त[11]वक्त्रो हरिर्लक्ष्मीरभिषेकमनोरमा ॥ ५३ ॥

---

१ अंतःपुरभूषणं । २ निम्नगा नदी । ३ कुशेशयं शतपत्रकमलं । ४ पद्मरागमणिमयी । ५ विद्यादेवीनां अग्रिमा देवी । ६ गंगा । ७ अतिक्रमणस्य । ८ विसंवादः वंचनायुक्तभाषणं स नास्त्यस्मिन्।९सागरोपमान्।१०कुंदं माघ्यकुसुमं११व्यात्तं विवृतं वक्त्रं मुखं येन सः।

उदधिर्लवणोदोऽयं नक्रचक्रनिकेतनम्¹ । अयं च धातकीखंडद्वीपः कालोदवेष्टितः ॥ १८४ ॥
क्षुद्रमेरुगिरी चैतावर्हत्स्नात्रशिलांकितौ । ईष्वाकारौ गिरी चैतौ शाश्वतार्हत्पवित्रितौ ॥ १८५ ॥
अदोऽर्धपुष्करद्वीपं धातकीखंडसन्निभम् । मानुषोत्तरशैलोऽयं मर्त्यजन्म न ह्यतः परम् ॥ १८६ ॥
इत्थमाख्यानपूर्वं तौ दर्शयित्वा वसुंधराम् । आनिन्यतुर्मेघरथं नगरीं पुंडरीकिणीम् ॥ १८७ ॥
राजौकसि कुमारं तं मुक्त्वा च प्रणिपत्य च । विधाय रत्नवृष्टिं च जग्मतुर्निजमाश्रयम् ॥ १८८ ॥
अथैकदा घनरथोऽभ्येत्य लोकान्तिकामरैः । तीर्थं प्रवर्तयेत्युच्चैः स्वयं बुद्धोऽपि बोधितः ॥ १८९ ॥
राज्ये मेघरथं यौवराज्ये दृढरथं तथा । न्यस्य दत्त्वाब्दिकं² दानं दीक्षां घनरथोऽग्रहीत् ॥ १९० ॥
उत्पन्नकेवलज्ञानो भविकान् प्रतिबोधयन् । तीर्थंकरो घनरथो विजहार वसुंधराम् ॥ १९१ ॥
नरेन्द्रवृन्दमुकुटोद्घृष्टपादांबुजासनः । राजा मेघरथस्तूर्वीमशाद्दृढरथान्वितः ॥ १९२ ॥
अन्यदा देवरमणनाम्न्युद्याने रिरंसया⁴ । ययौ जनोपरोधेन⁵ राजा मेघरथः स्वयम् ॥ १९३ ॥
तत्राशोकतले सार्धं प्रियया प्रियमित्रया । स कारयितुमारेभे संगीतमविगीतकम्⁶ ॥ १९४ ॥
अत्रांतरे तस्य पुरः प्रादुरासन्महीपतेः । भूताः सहस्रशोऽपूर्वसंगीतकचिकीर्षया ॥ १९५ ॥
विशालैरुदरैः केऽपि लंबोदरसहोदराः । क्षामैस्तैरेव⁷ केचिच्च पातालानीव बिभ्रतः ॥ १९६ ॥
प्रलंबैः कर्कशैः पादैस्तालारूढा⁸ इवापरे । केचिदध्यायतैर्दोर्भिर्द्रुमाः साजगरा इव ॥ १९७ ॥

---

१ नक्राणां मकराणां चक्रस्य समूहस्य स्थानम् । २ धनुर्वेदाकारी । ३ सांवत्सरिकम् । ४ रंतुमिच्छया । ५ लोकस्याग्रहेण । ६ सुंदरम् । ७ कृशैः । ८ तालवृक्षारूढाः ।

पंचवर्णा च पुष्पस्रक् पूर्णश्च रजनीकरः । द्योतमानश्च मार्त्तंडः किंकिणीमालितो ध्वजः ॥ ५४ ॥
पूर्णकुंभश्च सौवर्णः पद्मछत्रं महासरः । उत्तरंगः सरिन्नाथो विमानं च मनोरमम् ॥ ५५ ॥
रुचिरो रत्नपुंजश्च निर्धूमश्च विभावसुः[1] । प्रबुद्धा स्वामिनी स्वप्नानेतान् राज्ञे शशंस च ॥ ५६ ॥
एभिः स्वप्नैस्तव देवि भावी त्रिजगदीश्वरः । नूनं सूनुरिति स्वप्नान्पार्थिवोऽपि व्यचारयत् ॥ ५७ ॥
इंद्रा अपि समेत्यैवं स्वप्नार्थं व्याचचक्षिरे । चतुर्थस्तीर्थनाथस्ते देवि सूनुर्भविष्यति ॥ ५८ ॥
तं देव्यपि निशाशेषं जाग्रत्यैवात्यवाहयत् । निद्रा दूरं ययौ तस्या हर्षेणैवापहस्तिता[2] ॥ ५९ ॥
सिद्धार्थास्वामिनी कुक्षौ गर्भः सोऽथ दिने दिने । पद्मकोशे बीजकोश इव गूढमवर्धत ॥ ६० ॥
सिद्धार्था स्वामिनी गर्भं सुखेन तमधारयत् । तादृशानामवतारः सुखाय जगतोऽपि हि ॥ ६१ ॥
ततो नवसु मासेषु दिनेष्वर्धाष्टमेषु[3] च । माघशुक्लद्वितीयायामभिचिस्थे क्षपाकरे ॥ ६२ ॥
सिद्धार्था स्वामिनी सूनुमनूनं[4] तेजसा रवेः । सुखेन सुषुवे स्वर्णवर्णं प्लवगलांछनम्[5] ॥ ६३ ॥
लोकत्रयेऽपि युगपदुद्योतोऽभूत्तदा क्षणम् । क्षणं च सौख्यमुत्पेदे नारकप्राणिनामपि ॥ ६४ ॥
षट्पंचाशद्दिक्कुमार्यः स्वस्वस्थानादुपेत्य ताः । देव्याः सूनोश्च विदधुः सूतिकर्म यथोचितम् ॥ ६५ ॥
विज्ञायासनकंपेन शक्रोऽर्हज्जन्म तत्तदा । आययौ पालकारूढः स्वामिवेश्मामरैः सह ॥ ६६ ॥
शक्रो विमानादुत्तीर्य प्राविशत्स्वामिवेश्म तत् । तत्र च स्वामिनं स्वामिजननीं च नमोऽकरोत् ॥ ६७ ॥
दत्वावस्वापिनीं[6] देव्याः पार्श्वे सौधर्मवासवः । निधायार्हत्प्रतिच्छंदं पंचरूपोऽभवत्स्वयम् ॥ ६८ ॥

---

१ अग्निः । २ अपसारिता । ३ अर्धः अष्टसंख्यापूरकः येषु । ४ पूर्ण । ५ प्लवगः कपिः लांछनं चिन्हं यस्य । ६ अवस्वापिनीं निद्रां ।

तस्यापारो यशोराशिः पयोराशिरिवापरः । जग्रसे विद्विषां कीर्तीर्गुर्वीरपि नदीरिव ॥ १२ ॥
प्रज्ञावसाधिताशेषद्विपस्तस्यैकभूपतेः । अस्त्राण्यव्यापृतान्यासन्निधानीकृतवित्तवत् ॥ १३ ॥
गलेषु युध्यमानानां पृष्ठेषु शरणार्थिनाम् । पादं पाणिं च स ददौ निर्विशेष इव द्वयोः ॥ १४ ॥
तेन कोशादपकृष्टैस्तरवारी रणांगणे । कोशीबभूव स्वयमप्यागताया जयश्रियः ॥ १५ ॥
बंधुर्न्यायः प्रिया कीर्तिः सुहृदो विमला गुणाः । पत्तिः प्रताप इत्यासीत्तस्यांगोत्थः परिच्छदः ॥ १६ ॥
समुन्नतिजुषस्तस्य जगदानंददायिनः । जीमूतस्येवाचिरांशुरचिरा नाम पत्न्यभूत् ॥ १७ ॥
यथा बभूव सा देवी स्त्रीजनेषु शिरोमणिः । तस्याः शीलमपि तथा गुणेषु विनयादिषु ॥ १८ ॥
सतीमतल्लिका साधाद्धृदयस्य विभूषणम् । बहिर्मुक्ताहार इव मध्येपतिमहर्निशम् ॥ १९ ॥
तन्निर्माणबहिर्भूतैः परमाणुकणैरिव । सृष्टाः सुरस्त्रियोऽप्याज्ञांस्तद्रूपालोकने सति ॥ २० ॥
विचरंती जगद्वंद्या पादचंक्रमणेन सा । पृथिवीं पावयामास प्रवाहेणेव जाह्नवी ॥ २१ ॥
ह्रीनमत्कन्धरा नित्यमपश्यद्भुवमेव सा । मत्पतेरपि पाद्येयमिति प्रीतिवशादिव ॥ २२ ॥
सर्वेऽपि स्त्रीगुणास्तस्यामवदाताश्चकाशिरे । यथा सौमनसोद्यानवीथ्यां कुसुमजातयः ॥ २३ ॥
विश्वसेनाचिरादेव्योः साम्राज्यसुखलीनयोः । कालः कियानपि ययाविन्द्रेन्द्राण्योरिवोन्मुदोः ॥ २४ ॥
इतश्च सर्वार्थसिद्धे विमानेऽनुत्तरोत्तमे । सुखमग्नो मेघरथजीवः स्वायुरपूरयत् ॥ २५ ॥

---

१ अप्रयुक्तानि । २ युध्यमानानां गलेषु पादं शरणार्थिनां पृष्ठेषु हस्तमिति क्रमात् । ३ असिः । ४ मेघस्य विद्युदिव । ५ सतीषु श्रेष्ठा ।

एकः शक्रः प्रभुं दध्रेऽन्यश्छत्रं द्वौ च चामरे । कुलिशं नर्तयन्नन्यो नृत्यन्नेव ययौ पुरः ॥ ६९ ॥
प्राप मेरावतिपांडुकंबलां स क्षणाच्छिलाम् । तत्सिंहासनमध्यास्त शक्रोऽङ्कारोपितप्रभुः ॥ ७० ॥
तत्राच्युतादयोऽपींद्रास्त्रिषष्टिः सपरिच्छदाः । समेत्यास्नपयन्नाथमंभस्कुंभैर्यथाविधि ॥ ७१ ॥
पंचमूर्त्तीभूयेशानोऽप्यंके स्वामिनमादधे । एकश्छत्रं चामरे द्वौ शूलमन्यः पुरःसरः ॥ ७२ ॥
विचक्रे स्फाटिकानुक्ष्णश्चतुरो दिक्चतुष्टये । तच्छृंगोत्थैर्जलैः शक्रोऽस्नपयत्परमेश्वरम् ॥ ७३ ॥
प्रभुं विलिप्य संपूज्य वस्त्रालंकरणादिना । उत्तार्यारात्रिकं चेत्थं शक्रः प्रांजलिरस्तवीत् ॥ ७४ ॥
स्वामिंश्चतुर्थतीर्थेश चतुर्थारनभोरवे । चतुर्थपुरुषार्थश्रीप्रकाशक जय प्रभो ॥ ७५ ॥
चिरान्नाथेन भवता सनाथमधुना जगत् । विवेकचौरैर्मोहाद्यैर्नैवोपद्रोष्यते क्वचित् ॥ ७६ ॥
पादपीठलुठन्मूर्ध्नि मयि पादरजस्तव । चिरं निविशतां पुण्यपरमाणुकणोपमम् ॥ ७७ ॥
मद्दृशौ त्वन्मुखासक्ते हर्षबाष्पजलोर्मिभिः । अप्रेक्ष्यप्रेक्षणोद्भूतं क्षणात्क्षालयतां मलम् ॥ ७८ ॥
मम त्वदर्शनोद्भूताश्चिरं रोमांचकंटकाः । नुदंतां चिरकालोत्थामसद्दर्शनवासनाम् ॥ ७९ ॥
त्वदास्यलासिनी नेत्रे त्वदुपास्तिकरौ करौ । त्वद्गुणश्रोतृणी श्रोत्रे भूयास्तां सर्वदा मम ॥ ८० ॥
कुंठापि यदि सोत्कंठा त्वद्गुणग्रहणं प्रति । ममैषा भारती तर्हि स्वस्त्येतस्यै किमन्यथा ॥ ८१ ॥
तव प्रेष्योऽस्मि दासोऽस्मि सेवकोऽस्म्यस्मि किंकरः । ओमिति प्रतिपद्यस्व नाथ नातः परं ब्रुवे ॥ ८२ ॥
स्तुत्वैवं पंचधाभूयेशानादादाय च प्रभुम् । प्राग्वच्छत्रादिभृच्छक्रः स्वामिवेश्म क्षणाद्ययौ ॥ ८३ ॥

---

१ वज्रं । २ तन्नाम्नींशिलाम् । ३ बलीवर्दान् ४ लासिनी नर्तके । ५ उपास्तिः उपासना ।

नभस्य[1]कृष्णसप्तम्यां भरणीस्थे निशाकरे । ततश्च्युत्वाचिरादेव्याः स कुक्षौ समवासरत् ॥ २६ ॥
सुखप्रसुप्तया देव्या निशाशेषे क्रमादमी । मुखे विशंतोऽदृश्यंत महास्वप्नाश्चतुर्दश ॥ २७ ॥
क्षरन्[2]मदजलामोदमाद्यन्मधुलिहां स्वनैः । मुखे प्रवेशनानुज्ञां याचमान इव द्विपः ॥ २८ ॥
त्रसत्व[3]माप्तः कैलासगंडशैल इवामलः । उद्यत्[4]पुंडरीकश्रीलुंटाकोऽङ्गत्विषा वृषः ॥ २९ ॥
ऊर्ध्व[5]नालमुकुलीभूतरक्तराजीवबंधुना । उत्क्षिप्त[6]वालहस्तेन शोभमानश्च केसरी ॥ ३० ॥
क्रियमाणाभिषेका च करिभ्यां पार्श्वयोर्द्वयोः । महालक्ष्मीर्दिव्यरूपा रूपान्तर[7]मिवात्मनः ॥ ३१ ॥
पंचवर्णैर्दिव्यपुष्पैर्दाम ग्रथितमायतम् । ऋजु[8]रोहितसंकाशमाकाशश्रीविभूषणम् ॥ ३२ ॥
अखंडमंडलोद्योती पार्वणो[9] रजनीपतिः । नैर्मल्यभूमिः ककुभा[10]मादर्श इव राजतः[11] ॥ ३३ ॥
सत्यामपि विभावर्यां दर्शयन् वासरश्रियम् । करांकुर[12]प्ररोहैकमहाकन्दो दिनेश्वरः ॥ ३४ ॥
पाताकाया लासिकाया[13] इव लास्यैकमंदिरम्[14] । दृशां विश्रामसदनमायतश्च महाध्वजः ॥ ३५ ॥
आमोद[15]मेदुरस्मेरसरोजपिहिताननः । विशालपूर्णकुंभश्च श्रीदेवा इव विष्टरः[16] ॥ ३६ ॥

---

१ भाद्रपदमासः । २ क्षरन्मदजलस्यामोदेन मत्तानां भ्रमराणाम् । ३ जंगमत्वमिति तात्पर्यम् । ४ अंगकांत्या विकसितकमलानां शोभां चोरयतीति तथा । ५ ऊर्ध्वनालं मुकुलीभूतं च यद्रक्तकमलं तत्सदृशेन । ६ ऊर्ध्वकृतपुच्छेन । ७ अचिरादेव्याः प्रतिकृतिमिव । ८ इन्द्रधनुःसदृशम् । ९ पूर्णिमायाः । १० दिशाम् । ११ रूप्यमयः । १२ कराः किरणा एवांकुराः तेषां प्ररोहेऽद्वितीयो महाकन्दसमानः । १३ नर्तक्याः । १४ नृत्यैकमंदिरम् । १५ आमोदेन व्याप्तानि यानि प्रफुल्लकमलानि तैः छन्नमुखः । १६ आसनम् ।

तत्रापस्वापिनीमर्हत्प्रतिबिंबं च सोऽहरत् । देव्याः पार्श्वे च निदधे तया स्थित्या जगत्पतिम् ॥ ८४ ॥
स्वामिहर्म्यात्ततः शक्रो मेरुतोऽन्ये तु वासवाः । यथायथागतेनैव स्वं स्वं स्थानं ययुः क्षणात् ॥८५॥
राज्ञापि विदधे प्रातः सूनुजन्मोत्सवो महान् । हर्षस्यैकातपत्रत्वजनकः सकले जने ॥ ८६ ॥
कुलं राज्यं पुरी चात्राभ्यनंदज्जनंगे हि तत् । अभिनंदन इत्यस्य पितरौ नाम चक्रतुः ॥ ८७ ॥
शक्रसंक्रमितसुधां स्वकीयांगुष्ठकात्पिबन् । पाल्यमानो धुधात्रीभिः क्रमेण ववृधे प्रभुः ॥ ८८ ॥
सुरासुरकुमारैश्च चित्रक्रीडनपाणिभिः । विचित्रक्रीडया क्रीडन् बाल्यं स्वाम्यत्यवाहयत् ॥ ८९ ॥
उद्यानपादप इव वसंतमिव यौवनम् । सर्वांगशोभाजनकं प्राप स्वाम्यभिनंदनः ॥ ९० ॥
सार्धधन्वत्रिशत्युच्चो जानुलंबिभुजो बभौ । सदोलाद्रुरिवाबद्धदोलायष्टिद्वयः श्रियः ॥ ९१ ॥
भालगंडस्थलेनार्धचंद्रशोभाभिभाविना । मुखेन च बभौ स्वामी पूर्णेन्दुश्रीविडंबिना ॥ ९२ ॥
स्वर्णशैलशिलोरस्कः पीनस्कंधः कृशोदरः । एणीजंघो जगन्नाथः कूर्मोन्नतपदोऽशुभत् ॥ ९३ ॥
विषयेषु निरीहोऽपि भोग्यं कर्म निजं विदन् । पितृभ्यां प्रार्थितो राजपुत्रीः प्रभुरुपायत ॥ ९४ ॥
क्रीडोद्यानसरोवापीशिलादिषु यदृच्छया । स रामाभिः समं रेमे ताराभिरिव चंद्रमाः ॥ ९५ ॥
इत्थं च जन्मतः स्वामी सौख्यमग्नोऽहमिंद्रवत् । पूर्वलक्षद्वादशकं गमयामास सार्धकम् ॥ ९६ ॥
अनुनीय न्यधाद्राज्येऽभिनंदनविभुं ततः । स्वयं तु संवरनृपः प्रव्रज्याराज्यमाददे ॥ ९७ ॥
शशास लीलया स्वामी ग्राममेकमिवावनिम् । त्रिजगत्त्राणशौंडस्य तस्योर्वीशासनं कियत् ॥ ९८ ॥

---

१ निद्रां । २ चित्राणि विचित्राणि क्रीडनानि क्रीडासाधनानि पाणिषु करेषु येषाम् । ३ एण्याः मृग्याः जंघा इव जंघा यस्य । ४ निर्गता ईहा इच्छा यस्य । ५ त्रयाणां जगतां त्राणे रक्षणे शौंडः चतुरः तस्य ।

अर्हतोऽर्हज्जनन्याश्च योऽशुभं चिंतयिष्यति । तस्यार्जकमंजरीवद्भेत्स्यते सप्तधा शिरः ॥ ९६ ॥

॥ युग्मम् ॥

रत्नस्वर्णमहावृष्टिं नगरे हस्तिनापुरे । तत्राकरोद्वैश्रवणः पाकशासनशासनात् ॥ ९७ ॥

तां चापस्वापनीं देव्याः पद्मिन्या इव भास्करः । हरिर्जहार तच्चार्हत्प्रतिबिंबं क्षणादपि ॥ ९८ ॥

अथार्हतः पंचधात्रीरादिश्याप्सरसो हरिः । ततो नंदीश्वरेऽगच्छन्मेरोरन्ये तु वासवाः ॥ ९९ ॥

शाश्वतार्हत्प्रतिमानां तत्र चाष्टाह्निकोत्सवम् । विधाय विधिवत्प्रीताः सर्वे स्वस्वपदं ययुः ॥ १०० ॥

अपनिद्रा[2] ततो देवी दिव्यालंकारवाससम् । दिव्यांगरागमुत्तेजःप्रसरं सूनुमैक्षत ॥ १०१ ॥

आनंदरभसोद्भ्रान्तो गत्वा देव्याः परिच्छदः । राज्ञेऽशंसत् सूनुजन्म दिक्कुमार्यादि कर्म च ॥ १०२ ॥

ततश्च मुदितो राजादात्तस्मै पारितोषिकम् । ऋद्ध्या चक्रे महत्या च सूनुजन्ममहोत्सवम् ॥ १०३ ॥

अशाम्यन्नशिवान्यस्मिन्गर्भस्थ एव भूपतिः । तस्य नामाकरोत्प्रीतः शांतिरित्यात्मजन्मनः ॥ १०४ ॥

शक्रसंक्रमितसुधं निजांगुष्ठं क्षुधा पिबन् । धात्रीभिर्लाल्यमानश्च क्रमेण ववृधे प्रभुः ॥ १०५ ॥

आजन्म ज्ञानवृद्धोऽपि बाललीलायितानि सः । विविधानि व्यधात्सर्वं शोभते समयोचितम् ॥ १०६ ॥

आशातनाभीतभीता द्युसदोऽरमयन् प्रभुम् । स्वामिना पांशुखेलाभिः स्वं महार्घं चिकीर्षवः ॥ १०७ ॥

निःशंकं तांश्च पादादि क्रीडायां न व्यहन् प्रभुः । दयावीरा महात्मानः प्रसृतेऽन्यरसेऽपि हि ॥१०८॥

एवं च नानाक्रीडाभिः क्रीडन् क्रीडागृहं श्रियः । चत्वारिंशद्धनुस्तुंगः प्रपेदे यौवनं प्रभुः ॥ १०९ ॥

---

१ अर्जको वृक्षविशेषः । २ अपगता निद्रा यस्याः सा ।

सार्धाः षट्त्रिंशतं पूर्वलक्षा अष्टांगसंयुताः । निनाय राज्यं कुर्वाणो जगन्नाथोऽभिनंदनः ॥ ९९ ॥
अथैयेष प्रभुर्दीक्षां ते च लोकांतिकामराः । सचिवा इव चावज्ञा एत्य व्यज्ञपयन्निति ॥ १०० ॥
अलं संसारवासेन नाथ तीर्थं प्रवर्तय । संसारसिंधुं येनान्येऽप्युत्तरंति दुरुत्तरम् ॥ १०१ ॥
लोकांतिकेषु देवेषु विज्ञपय्य गतेष्विति । प्रारेभे वार्षिकं दानं निर्निदानं जगत्पतिः ॥ १०२ ॥
स्वामिनो ददतो द्रव्यमानीयानीय जृं[2]भकाः । शक्रादिष्टकुबेरेण प्रेरिताः पर्यपूरयन् ॥ १०३ ॥
सांवत्सरिकदानांते चतुःषष्ट्यापि वासवैः । दीक्षाभिषेको विदधे विधिवज्जगदीशितुः ॥ १०४ ॥
कृतांगराग आमुक्तदिव्यांशुकविभूषणः । आरोहच्छिबिकां नाथोऽर्थसिद्धां स्वार्थसिद्धये ॥ १०५ ॥
आदावु[3]त्क्षिप्तया मर्त्यैरमर्त्यैस्तदनंतरम् । तया शिबिकया नाथः सहस्राम्रवणं ययौ ॥ १०६ ॥
तत्र चोत्तीर्य तत्याज भगवान्भूषणादिकम् । तदंसदेशे निदधे देव[4]दूष्यं च वासवः ॥ १०७ ॥
माघस्य शुक्लद्वादश्यामभी[5]चौ पश्चिमेऽहनि । कृतषष्ठः प्रभुः केशानुदभ्रे पंचमुष्टिना ॥ १०८ ॥
शक्रः प्रती[6]ष्य चिकुरानुत्तरीयांचलेन तान् । क्षणेन गत्वा क्षीरोदेऽब्धिपक्ष्योऽपि चागमत् ॥ १०९ ॥
सुरासुरनृणां शक्रस्तुमुलं निषिषेध च । प्रतिपेदे च चारित्रं स्वामी सामायिकं पठन् ॥ ११० ॥
मनःपर्ययसंज्ञं च तुर्यं ज्ञानमभूद्विभोः । नारकाणामपि सुखं तदा क्षणमजायत ॥ १११ ॥
त्यक्त्वांगमलवद्राज्यं सहस्रं पृथिवीभुजः । जगृहुः स्वामिना सार्धं प्रव्रज्यां मोहशातनीम् ॥ ११२ ॥
प्रभुं नत्वा ततः शक्रोऽन्येऽपींद्राः सपरि[7]च्छदाः । स्थानं निजनिजं जग्मुः प्रावृषि प्रो[8]षिता इव ॥ ११३ ॥

१ निर्हेतुकम् । २ असुरविशेषाः । ३ ऊढया । ४ देववस्त्रम् । ५ अभिजिन्नक्षत्रे । ६ गृहीत्वा । ७ सपरिवाराः । ८ प्रवासिनः ।

किमेतदिति संभ्रांता देवाः सारस्वतादयः । प्रायुंजतावधिं सम्यग्ज्ञात्वा चैवं मिथोऽवदन् ॥ २६८ ॥
अयि द्वीपे जंबूद्वीपे भरतार्धे च दक्षिणे । अर्हतः शांतिनाथस्य दीक्षाकालोऽयमागतः ॥ २६९ ॥
तत्प्रभावेण संजातचेतनानीव संप्रति । ज्ञापयंत्यासनान्यस्मान् दीक्षाकालोचितां क्रियाम् ॥ २७० ॥
ज्ञानत्रयेण जानाति भगवान् यद्यपि स्वयम् । तथापि कल्प इति तं स्मारयामो व्रतक्षणम् ॥ २७१ ॥
एवमन्योऽन्यमालप्य विमानान्यधिरुह्य च । शांतिनाथमुपाजग्मुर्देवाः सारस्वतादयः ॥ २७२ ॥
ते त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य शांतिनाथं प्रणम्य च । तीर्थं प्रवर्तय स्वामिन्निति प्रांजलयोऽवदन् ॥ २७३ ॥
इत्युदित्वा नमस्कृत्य ययुर्लौकांतिका दिवम् । पूर्णार्थो जृंभिकैः स्वामी ददौ दानं च वार्षिकम् ॥२७४॥
आत्मानुरूपे तनये राज्यं चक्रायुधे न्यधात् । स्वयं संयमसाम्राज्यमुपादित्सुर्जगत्पतिः ॥ २७५ ॥
अथेन्द्रप्रमुखैर्देवैर्नृपैश्चक्रायुधादिभिः । चक्रेऽभिषेको दीक्षायां चक्रितायामिव प्रभोः ॥ २७६ ॥
सर्वार्था नाम शिबिकां रत्नसिंहासनान्विताम् । आरुरोह जगन्नाथस्तामूहुः प्रथमं नराः ॥ २७७ ॥
ततोऽप्युदूहुः पूर्वत्र सुरा दक्षिणतोऽसुराः । सौपर्णेयाश्चापरतो नागा उत्तरतश्च ताम् ॥ २७८ ॥
संध्याभ्रवत्पाटलाभिः पाटलीकृतदिग्मुखम् । शिरीषैः शोभितं ग्रीष्मश्रीसंगात्पुलकैरिव ॥ २७९ ॥
घर्मोदबिंदुभिरिव मल्लिकाभिः समाकुलम् । सुवर्णकेतकीकोशैः स्मरेष्वासैरिवांकितम् ॥ २८० ॥
प्रत्यग्रमुकुलोद्भ्रांतगुंजन्मधुकरालिभिः । धातकीभिर्ग्रीष्मलक्ष्म्या गायनीभिरिवांचितम् ॥ २८१ ॥
वनश्रीस्तनसंकाशपुष्पस्तबकसंपदा । खर्जूरैर्जर्जरीभूतां मधोर्हसदिव श्रियम् ॥ २८२ ॥

---

१ कामबाणैः ।

सदने विदधे स्वामी परमान्नेन पारणम् ॥ ११४ ॥
द्वितीयेऽहन्ययोध्यायामिंद्रदत्तस्य भूभुजः । खे दुंदुभिध्वनिश्चेलोत्क्षेपश्च विदधेऽमरैः ॥ ११५ ॥
वसुधारा पुष्पवृष्टिर्वृष्टिर्गंधोदकस्य च । जुघुषे हर्षविवशैः सुरासुरनरैस्तदा ॥ ११६ ॥
अहोदानमहोदानं सुदानमिति चोच्चकैः । रत्नपीठं न्यधादिंद्रदत्तोऽर्चितुमनाः सदा ॥ ११७ ॥
ततोऽन्यत्र ययौ स्वामी स्थाने च स्वामिपादयोः । अष्टादश समा यावद्विविधाभिग्रहोद्यतः ॥ ११८ ॥
छद्मस्थो व्यहरत्स्वामी सहमानः परीषहान् । कृतषष्ठः प्रियालस्याधोऽस्थात्प्रतिमया ततः ॥ ११९ ॥
विहरन्नन्यदा नाथः सहस्राम्रवणं ययौ । पौषशुक्लचतुर्दश्यामश्वीनीस्थे निशाकरे ॥ १२० ॥
द्वितीयशुक्लध्यानांते घातिकर्मक्षये सति । नारकाणामपि बाधानिषेधनमहौषधम् ॥ १२१ ॥
अमलं केवलज्ञानमाविरासीज्जगत्पतेः । उच्चैः समवसरणं देशे योजनमात्रके ॥ १२२ ॥
चतुःषष्टिरथैत्येंद्रा विधिवद्विदधुः प्रभोः । स्वामी समवसरणं प्राग्द्वारा प्राविशत्ततः ॥ १२३ ॥
देवैः संचार्यमाणेषु स्वर्णाब्जेषु क्रमौ दधत् । तत्र प्रदक्षिणीचक्रे चैत्यवृक्षं जिनेश्वरः ॥ १२४ ॥
स धनुर्विंशतीकं तु गव्यूतद्वयमुच्छ्रितम् । सिंहासनमलंचक्रे प्राङ्मुखः परमेश्वरः ॥ १२५ ॥
नमस्तीर्थायेति वदन् देवच्छंदस्य मध्यतः । संप्रविश्य यथाद्वारं यथास्थानमुपाविशत् ॥ १२६ ॥
ततश्चतुर्विधः संघः ससुरासुरमानुषः । रोमांचितवपुः स्वामिस्तवनं प्रास्तवीदिति ॥ १२७ ॥
भगवंतं नमस्कृत्य शक्रो विरचितांजलिः । श्लथत्वेनैव भवता मनःशल्यं वियोजितम् ॥ १२८ ॥
मनोवचःकायचेष्टाः कष्टाः संहृत्य सर्वथा ।

---

१ चेलस्य वस्त्रस्योत्क्षेपः । २ राजादनीवृक्षस्य । ३ सुवर्णकमलेषु । ४ पादौ । ५ क्रोशयुगलम् । ६ मनसः शल्यं ।

अनागतं प्रविष्टोऽस्मि त्वां जिहीर्षुः[1] कृशोदरि ॥ ४९९ ॥
निष्कारणवयस्यस्यामुष्य बुद्ध्या महात्मनः । अनागतं प्रविष्टोऽस्मि त्वां जिहीर्षुः कृशोदरि ॥ ५०० ॥
तदर्पयस्व नेपथ्यं येन त्वद्वेषधार्यसौ । मोहयंस्ते परिजनं त्वद्गत्त्ववेश्म गच्छति ॥ ५०१ ॥
समं त्वत्परिवारेण किंचिदस्मिन्नुपेयुषि । देशांतरमभिप्रेतं यास्यावः श्यामकुंतले ॥ ५०२ ॥
इत्युक्ता निजनेपथ्यं कामपालाय सार्पयत् । पृष्ठे च कामदेवस्य स वसन्तोऽप्यवास्थित ॥ ५०३ ॥
कामदेवं कामपालोऽप्यर्चित्वा कुसुमादिना । चकार केसरावेषं नीरंगीपिहिताननः ॥ ५०४ ॥
स्वयमुद्घाट्य तद्द्वारमवलंब्य प्रियंकराम् । याप्ययानं समारोहद्वाहीकैस्तदुदौह्यत ॥ ५०५ ॥
सोऽलक्षितः परिजनैः पंचनंदिगृहं ययौ । सुप्रयुक्तस्य दंभस्य ब्रह्माप्यंतं न गच्छति ॥ ५०६ ॥
स प्रियंकरया यानादवतार्य वधूगृहम् । अनाय्युपावेश्यत च स्वर्णवेत्रासने तया ॥ ५०७ ॥
स्मरंती केसरे तिष्ठ मंत्रं प्रियसमागमम् । इत्युदित्वा निर्जगाम सा प्रियाकृत् प्रियंकरा ॥ ५०८ ॥
सोऽथ तद्वाक्यसद्भावार्थमुपादायास्मरन्मुहुः । मंत्रं कामरतिसमागमं नाम महामतिः ॥ ५०९ ॥
केसरामातुलसुता जन्ययात्रानिमंत्रिता । सा शंखपुरवास्तव्या मदिरा तत्र चाययौ ॥ ५१० ॥
तस्योपविश्य पुरतः किंचिन्निःश्वस्य चाब्रवीत् । केसरे किं सखेदासि विध्यधीनासु सिद्धिषु ॥ ५११ ॥
समं वसन्तदेवेन संगमं ते वरांगने । अभीष्टमहमश्रौषमपि शंखपुरे स्थिता ॥ ५१२ ॥
अहमात्मानुभूतत्वात् प्रेयोविरहवेदनाम् । जानामि तेन वच्मि त्वां समाश्वासयितुं सखि ॥ ५१३ ॥
अनभीष्टं करोत्येष प्रतिकूलो यथा विधिः । दशावशेनानुकूलोऽभीष्टं कर्ता तथैव सः ॥ ५१४ ॥

१ हर्तुमिच्छुः ।

संयतानि[1] न चाक्षाणि नैवोच्छृंखलितानि[2] च । इति सम्यक् प्रतिपदा[3] त्वयेंद्रियजयः कृतः ॥ १२९ ॥
योगस्याष्टांगता नूनं प्रपंचः कथमन्यथा । आबाल्यावतोऽप्येष तव सात्म्य[4]मुपेयिवान् ॥ १३० ॥
विषयेषु विरागस्ते चिरं सहचरेष्वपि । योगे सात्म्यमदृष्टेऽपि स्वामिन्निदमलौकिकम् ॥ १३१ ॥
तथा परे न रज्यंत उपकारपरे परे । यथापकारिणि भवानहो सर्वमलौकिकम् ॥ १३२ ॥
हिंसका अप्युपकृता आश्रिता अप्युपेक्षिताः । इदं चित्रं चरित्रं ते के वा पर्यनुयुंजताम्[5] ॥ १३३ ॥
तथा समाधौ परमे त्वयात्मा विनिवेशितः । सुखी दुःख्यस्मि नास्मीति यथा न प्रतिपन्नवान् ॥१३४॥
ध्याता ध्यानं तथा ध्येयं त्रयमेकात्मतां गतम् । इति ते योगमाहात्म्यं कथं श्रद्धीयतां परैः ॥ १३५ ॥
स्तुत्वैवं विरते शक्रे स्वामी गंभीरया गिरा । आयोजन[6]विसर्पिण्या प्रारेभे देशनामिति ॥ १३६ ॥
संसारोऽयं विपत्खानिरस्मिन्निपततः सतः । पिता माता सुहृद्बंधुरन्योऽपि शरणं नहि ॥ १३७ ॥
इंद्रोपेंद्रादयोऽप्यत्र यन्मृत्योर्याति गोचरम् । अहो तदंतकातंके[7] कः शरण्यः शरीरिणाम् ॥ १३८ ॥
पितुर्मातुः स्वसुर्भ्रातुस्तनयानां च पश्यताम् । अत्राणो नियते जंतुः कर्मभिर्यमसद्मनि ॥ १३९ ॥
शोचंति स्वजनानंतं नीयमानान् स्वकर्मभिः । नेष्यमाणं तु शोचंति नात्मानं मूढबुद्धयः ॥ १४० ॥
संसारे दुःखदावाग्निज्वलज्ज्वालाकरालिते । वने मृगार्भकस्येव शरणं नास्ति देहिनः ॥ १४१ ॥
अष्टांगेनायुर्वेदेन जीवातुभि[8]रथागदैः । मृत्युंजयादिभिर्मंत्रैस्त्राणं नैवास्ति मृत्युतः ॥ १४२ ॥
खड्गपंजरमध्यस्थश्चतुरंगचमूवृतः । रंकवत्कृष्यते राजा हठेन यमकिंकरैः ॥ १४३ ॥

---

१ नियमितानि । २ उद्धतानि । ३ प्रतिपादनं कुर्वता । ४ साहचर्य । ५ अनुसरंतु । ६ योजनपर्यंतं गामिन्या । ७ तस्य अन्तकस्य आतंको भयम् तस्मिन् । ८ जीवनप्रदैः ।

श्राविकाणां त्रीणि लक्षाण्येकाशीतिसहस्र्यपि । आकेवलाद्विहरतः परिवारोऽभवत्प्रभोः ॥ १२५ ॥
गतेष्वब्दसहस्रेषु त्रयोविंशेषु केवलात् । चतुस्त्रिंशत्सहितेषु शतेष्वपि च सप्तसु ॥ १२६ ॥
निर्वाणसमयं ज्ञात्वा संमेताद्रिं ययौ प्रभुः । समं मुनिसहस्रेण शिश्रियेऽनशनं पुनः ॥ १२७ ॥
मासांते राधकृष्णादितिथौ भे कृत्तिकासु च । समं तैर्मुनिभिः स्वामी प्रपेदे पदमव्ययम् ॥ १२८ ॥
कौमारराज्यचक्रित्वव्रतेषु समभागकम् । आयुः पंचनवत्यब्दसहस्रमभवत् प्रभोः ॥ १२९ ॥
श्रीशांतिनाथनिर्वाणादर्धपल्योपमे गते । कुन्थुनाथजिनेन्द्रस्य निर्वाणं समजायत ॥ १३० ॥

निर्वाणपर्वमहिमा विदधे सुपर्वनाथैः सुपर्वसहितैः परमेश्वरस्य ।
दंष्ट्रारदादि परिपूजयितुं यथावन्निन्ये च तैर्निजनिजेषु निकेतनेषु ॥ १३१ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये षष्ठे पर्वणि
श्रीकुन्थुनाथचरित्रवर्णनो नाम
प्रथमः सर्गः ॥

यथा मृत्युप्रतीकारं पशवो नैव जानते । विपश्चितोऽपि हि तथा धिक् प्रतीकारमूढता ॥ १४४ ॥
येऽसिमात्रोपकरणाः कुर्वते क्ष्मामकंटकाम् । यमभ्रूभंगभीतास्तेऽप्यास्ये निदधतेंऽगुलीः ॥ १४५ ॥
मुनीनामप्यपापानामसिधारोपमैर्व्रतैः । न शक्यते कृतांतस्य प्रतिकर्तुं कदाचन ॥ १४६ ॥
अशरण्यमहो विश्वमराजकमनायकम् । यदेतदप्रतीकारं ग्रस्यते यमरक्षसा ॥ १४७ ॥
योऽपि धर्मप्रतीकारो न सोऽपि मरणं प्रति । शुभां गतिं ददानस्तु प्रतिकर्तेति कीर्त्यते ॥ १४८ ॥
प्रव्रज्यालक्षणोपायमादायाक्षय्यशर्मणे । चतुर्थपुरुषार्थाय यतितव्यमहो ततः ॥ १४९ ॥
तया देशनया प्रायो नरा नार्यः प्रवव्रजुः । गणेशा वज्रनाभाद्याः षोडशाग्रमभूच्छतम् ॥ १५० ॥
अनुयोगगणानुज्ञे तेषां दत्वा यथाविधि । अनुशिष्टिमयीं धर्मदेशनां विदधे प्रभुः ॥ १५१ ॥
जन्मव्ययध्रौव्यमयीं स्वाम्येभ्यस्त्रिपदीं जगौ । जग्रंथुर्द्वादशांगीं ते तत्त्रिपद्यनुसारतः ॥ १५२ ॥
देशनां पूर्वपौरुष्यां व्यसृजत्स्वाम्यथो बलिम् । राजानीतं क्षिप्त्वा गृह्णन् देवा नृपा जनाः क्रमात् ॥ १५३ ॥
अथोत्तस्थौ जगन्नाथो मध्यवप्रमुपेत्य च । ईशानदिक्स्थिते देवच्छंदके समुपाविशत् ॥ १५४ ॥
स्वाम्यंघ्रिपीठस्थो वज्रनाभो गणधरो व्यधात् । लोकैः केवलिवज्ज्ञातो देशनां श्रुतकेवली ॥ १५५ ॥
पूर्णद्वितीयपौरुष्यां व्यसृजत्सोऽपि देशनाम् । नत्वार्हतं ययुः स्वं स्वं स्थानं सर्वे सुरादयः ॥ १५६ ॥
तीर्थे यक्षेश्वरस्तत्र श्यामो द्विरदवाहनः । दोर्दंडौ दक्षिणौ बिभ्रन्मातुलिंगाक्षसूत्रिणौ ॥ १५७ ॥

---

१ विद्वांसोऽपि । २ खड्गधारासदृशैः । ३ यम एव रक्षः राक्षसः तेन । ४ मोक्षसुखाय । ५ गजवाहनः ।

व्याघ्रभीतैरिवार्चिष्मान्नैर्नाथ्यैर्विधुरैश्चिरात् । तीर्थनाथ त्वमस्माभिर्नाथः प्राप्तोऽसि संप्रति ॥ ३८ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

भवन्तं नाथमासाद्य सुरासुरनरा अमी । स्वस्वस्थानेभ्य आगच्छंत्यमांत इव हर्षतः ॥ ३९ ॥

भवतो नाथ नाथामि न खल्वन्यत् किमप्यहम् । नाथामि किंत्विदं मे त्वं नाथो भूया भवे भवे ॥४०॥

स्तुत्वेतीशं गृहीत्वा च गत्वा चेभपुरे पुरे । सौधर्मवासवो देवीस्वामिन्याः पार्श्वतोऽमुचत् ॥ ४१ ॥

राजा सुदर्शनोऽकार्षीत् सूनोर्जन्ममहोत्सवम् । अर इत्यभिधानं च देव्याः स्वप्नेऽरदर्शनात् ॥ ४२ ॥

सुरांगनाभिर्धात्रीभिः सवयोभूय चामरैः । क्रीड्यमानः क्रीडनकैः क्रमेण ववृधे प्रभुः ॥ ४३ ॥

समये राजकन्याश्च त्रिंशद्धन्वसमुन्नतः । अरनाथ उपायंस्त पितृशासनगौरवात् ॥ ४४ ॥

जन्मतोऽब्दसहस्राणां गतायामेकविंशतौ । पित्राज्ञया राज्यधुरां दधार परमेश्वरः ॥ ४५ ॥

मण्डलिकत्वेऽपि काले तावत्यपीयुषि । अस्त्रागारे समुत्पेदे चक्ररत्नं नभश्चरम् ॥ ४६ ॥

त्रयोदशभिरन्यैश्च युतो रत्नैररप्रभुः । चक्रानुगश्चतुर्वर्षशत्या भरतमन्वशात् ॥ ४७ ॥

तावत्येव गते काले स्वामिनश्चक्रिणः सतः । तीर्थं प्रवर्तयेत्यूचेऽभ्येत्य लोकांतिकामरैः ॥ ४८ ॥

दानं दत्वाब्दिकं राज्यं त्वरविंदसुताय सः । वैजयन्त्या शिबिकया सहस्राम्रवणं ययौ ॥ ४९ ॥

वाचंयमैरिव पिकैस्तूष्णीकैराश्रितद्रुमम् । कृष्णेक्षुवाटगोपीनां गीतिभिः स्खलिताध्वगम् ॥ ५० ॥

---

१ अग्निं दृष्ट्वा व्याघ्रः पलायत इति प्रसिद्धिः । २ नाथराहित्येन विधुरैः । ३ याचामि । ४ हस्तिनापुरे । ५ अरश्चक्रधारा । ६ मित्रीभूय । ७ गते सति । ८ मुनिभिरिव । ९ स्खलिताः पान्था यस्मिंस्तत् ।

वामौ च धारयन् बाहू नकुलांकुशधारिणौ । सदा सन्निहिता भर्तुरभूच्छासनदेवता ॥ १५८ ॥ युग्मम् ॥
कालिका च तथोत्पन्ना श्यामवर्णांबुजासना[1] । दक्षिणौ धारयंती तु भुजौ वरदपाशिनौ ॥ १५९ ॥
नागांकुशधरौ बाहू दधाना दक्षिणेतरौ । पारिपार्श्विक्य[2]भून्नित्यं भर्तुः शासनदेवता ॥ १६० ॥ युग्मम् ॥
ततः स्वाम्यप्यतिशयैश्चतुस्त्रिंशद्भिरन्वितः । व्यहरद्बोधयञ्जन्तून् ग्रामाकरपुरादिषु ॥ १६१ ॥
साधुत्रिलक्षी साध्वीषट्लक्षी त्रिंशतसहस्रयुक् । शतानि चाष्टनवतिरवधिज्ञानशालिनाम् ॥ १६२ ॥
सहस्रं पूर्विणां सार्धं मनःपर्ययिणां पुनः । एकादशसहस्राणि सपंचाशच्च षट्शती ॥ १६३ ॥
चतुर्दशसहस्राणि केवलज्ञानधारिणाम् । सहस्रं वैक्रियलब्धिमतामेकोनविंशतिः ॥ १६४ ॥
एकादशसहस्राणि वादलब्धिमतां पुनः । लक्षद्वयं श्रावकाणामष्टाशीतिसहस्रयुक् ॥ १६५ ॥
श्राविकाणां पंचलक्षी सप्तविंशतिसहस्रयुक् । अजायंत जगद्भर्तुरुर्व्यां विहरतः सतः ॥ १६६ ॥
अष्टांग्याष्टादशाब्दोने पूर्वलक्षे च केवलात् । ज्ञात्वा निर्वाणकालं स्वं संमेताद्रिं ययौ प्रभुः ॥ १६७ ॥
समं मुनिसहस्रेण प्रपन्नानशनो विभुः । मासं तस्थौ सुरैः सेंद्रैः सेव्यमानो नृपैरपि ॥ १६८ ॥
शैलेशी ध्यानमास्थाय भवोपग्राहिकर्मभित् । सिद्धानंतचतुष्कः सन् भगवानभिनंदनः ॥ १६९ ॥
वैशाखस्य सिताष्टम्यां[3] पुष्पस्थे रजनीकरे । समं मुनिसहस्रेणापुनरावृत्त्यगात्पदम्[4] ॥ १७० ॥ ॥ युग्मम् ॥
कौमारे पूर्वाणां लक्षाः सहार्धा द्वादशागमन् । लक्षाणि सार्धषट्त्रिंशद्राज्येऽष्टांगयुतानि च ॥ १७१ ॥
अष्टांगोनं पूर्वलक्षं प्रव्रज्यायामिति प्रभोः । पंचाशत्पूर्वलक्षाणि यावदायुरजायत ॥ १७२ ॥

---

१ अंबुजं कमलं आसनं यस्याः सा । २ पार्श्ववर्तिनी । ३ शुक्लाष्टम्यां । ४ न पुनः आवृत्तिः आगमनं यस्मात्तत् पदम् मोक्षाख्यम् ।

दैवानुकूल्यात्तदयं संगमः साधुरावयोः । चिराद्वधूवरत्वेन घटेतां तनयौ द्वयोः ॥ १२१ ॥
अनुरूपस्तुपालाज्जाज्ञत्वा हृष्टो निजां पुरीम् । स प्राहिणोद्वीरभद्रं महत्या जन्ययात्रया ॥ १२२ ॥
वीरभद्रं वरं प्रेक्ष्यामंदमानंदमासदम् । तत्पित्राख्याततद्रूपगुणसंवाददर्शनात् ॥ १२३ ॥
शुभे दिने पर्यणैपीत् कन्यां मे प्रियदर्शनाम् । वीरभद्रः कुलस्त्रैणभद्रमंगलपूर्वकम् ॥ १२४ ॥
कत्यप्यहानि स स्थित्वा सदारः स्वां पुरीं ययौ । तिष्ठंति न चिरं जातु मानिनः श्वशुरौकसि ॥ १२५ ॥
अश्रौषं चान्यदा वीरभद्रो यामे निशान्तिमे । मुक्त्वा स तनयां सुप्तामेकाकी क्वचिदप्यगात् ॥ १२६ ॥
आनैषीत्तत्प्रवृत्तिं च वामनः कोऽपि संप्रति । परं न व्यक्तमाख्याति स्फुटमाख्याहि तत्प्रभो ॥ १२७ ॥
इति सागरदत्तेन विज्ञप्तो भगवानपि । कुंभो गणधरश्रेष्ठो जगादैवं कृपानिधिः ॥ १२८ ॥
तस्यां निशायां जामाता स तवैवमचिंतयत् । कलानां पारदृश्वास्मि मंत्राः सिद्धाश्च भूरिशः ॥ १२९ ॥
ज्ञाताश्च दिव्यगुटिकाप्रयोगा विस्मयास्पदम् । विज्ञानेषु च सर्वेषु भृशं प्राप्तं च पाटवम् ॥ १३० ॥
सर्वं निरर्थकं तत्तु मनागप्यप्रकाशनात् । नियंत्रितोऽस्मि यदिह गुरुसान्निध्यलज्जया ॥ १३१ ॥
कूपमंडूकवत्तिष्ठन्नहो कापुरुषोऽस्म्यहम् । प्रकाशयामि तद्गत्वान्यदेशेषु निजान् गुणान् ॥ १३२ ॥
विचिंत्येति समुत्थाय भूयोऽप्येवमचिंतयत् । प्रिया कृतकसुप्ता[1] चेज्ज्ञतेर्विज्ञाय तद्भवेत् ॥ १३३ ॥
ततः क्रीडाकृते तां स समुदस्थापयत् प्रियाम् । साप्युवाच शिरोऽर्तिर्मे किं कदर्थयसि प्रिय ॥ १३४ ॥
शिरोऽर्तिः कस्य दोषेण तवेति तेनोदीरिता[2] । त्वद्दोषेणेति सावादीत् कीदृशेनेति सोऽवदत् ॥ १३५ ॥

१ कृतकेन कृत्रिमेण सुप्ता । २ तेनोक्ता ।

संभवस्वामिनिर्वाणादभिनंदननिर्वृतिः । समुद्रकोटिलक्षेषु व्यतीतेषु दशस्वभूत् ॥ १७३ ॥
शक्रश्चक्रेऽगसंस्कारं स्वामिनो व्रतिनामपि। दंष्ट्रारदास्थि जगृहुः पूजनाय सुरासुराः ॥ १७४ ॥
कुर्वंतोऽष्टाह्निकां शाश्वतार्हद्बिंबानां तेऽभ्येत्य नंदीश्वरांतः ।
स्वं स्वं लोकं सामरा जग्मुरिंद्रास्ते च स्वां स्वां राजधानीं नरेंद्राः ॥ १७५ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये तृतीये पर्वणि अभिनंदनस्वामिचरित्रवर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः संपूर्णः ॥

आश्रयन् प्रश्रयं वीरभद्रोऽप्येवमवोचत । निष्क्रान्तोऽपि पितुर्गेहात् पितुर्गेहेऽहमागमम् ॥ १५० ॥
तवाज्ञावशवर्त्यस्मि शिष्योऽस्मि तव सर्वदा । औरसो हि पापपुत्रो धर्मपुत्रोऽस्म्यहं पुनः ॥ १५१ ॥
ततः स सुखमेवास्थाच्छंखस्य श्रेष्ठिनो गृहे । पौरान् विस्मापयन्नाविः कलाविज्ञानकौशलैः ॥ १५२ ॥
तत्र रत्नाकरनृपस्यासीद्विश्वैकसुंदरी । अनंगसुंदरी नाम पुरुषद्वेषिणी सुता ॥ १५३ ॥
तस्याः पार्श्वे प्रतिदिनं श्रेष्ठिशंखसुता ययौ । नामतो विनयवती विनयैकनिकेतनम् ॥ १५४ ॥
स्वसः क्व यासीति पृष्टा वीरभद्रेण सान्यदा । भ्रातृस्नेहाद्विनयवत्याचचक्षे यथातथम् ॥ १५५ ॥
सा सखी ते विनोदैः कैः कालं गमयति स्वसः । इत्युक्ता वीरभद्रेण वीणाद्यैरिति सावदत् ॥ १५६ ॥
तर्ह्यायास्याम्यहमपीत्युक्ता तेन तु सावदत् । न पुंसो बालकस्यापि प्रवेशस्तत्र ते कुतः ॥ १५७ ॥
विधास्यामि वधूरूपं सम्यगित्यभिधाय सः । तत्संमतो नट इव सद्यः स्त्रीवेषमाददे ॥ १५८ ॥
सोऽगात्तया समं तत्र सखि केयं त्वया सह । पृष्टेत्यनंगसुंदर्या मत्स्वसेति जगाद सा ॥ १५९ ॥
तदा चानंगसुंदर्या सुंदरैर्वर्णकैर्नवैः । फलके लिखितुं हंसी विरहार्तोपचक्रमे ॥ १६० ॥
तां वीरभद्र इत्यूचे त्वया विरहपीडिता । इयं लिखितुमारेभे परं दृष्ट्यादि नेदृशम् ॥ १६१ ॥
तर्हि त्वमालिखेत्युक्त्वा फलकं वर्णकैः सह । अनंगसुंदरी वीरभद्रायार्पयति स्म सा ॥ १६२ ॥
लिखित्वा तादृशीं हंसीं वीरभद्रोऽपि तत्क्षणम् । तस्यै समर्पयामास सा निरूप्यैवमब्रवीत् ॥ १६३ ॥
अहो आलेख्यनैपुण्यमंतर्भावप्रकाशकम् । तथाहि दृष्टिरेतस्या बाष्पांबुकणवर्षिणी ॥ १६४ ॥

१ आविः प्रकटं यथा स्यात्तथा । २ तया संगतः ।

तृतीयः सर्गः ।

सुमतिनाथ चरित्रं ।

ॐ ॥ नमः सुमतिनाथाय प्रकृष्टज्ञानहेतवे । अपारसंसारमहासागरोत्तारसेतवे ॥१॥
तत्प्रसादात्तच्चरित्रं यथावत्कीर्तयिष्यते । भव्यसंसारिकल्याणतरुकुल्यांबुसन्निभम् ॥ २ ॥
अत्रैव जंबूद्वीपेऽस्ति प्राग्विदेहविशेषकः । ऋद्ध्या पुष्कलया राजन् विजयः पुष्कलावती ॥ ३ ॥
विचित्रचैत्यहर्म्यादि ध्वजदंतुरितांबरम् । तत्र शंखपुरं नाम पुरमस्त्यतिसुंदरम् ॥ ४ ॥
विजयी तत्र विजयसेन इत्यभवन्नृपः । शोभामात्रमभूत्सेना यस्य दोर्वीर्यशालिनः ॥ ५ ॥
सकलांतःपुरस्त्रैणभूषणं तस्य चाभवत् । प्रिया सुदर्शना नामेंदुलेखेव सुदर्शना ॥ ६ ॥
रममाणस्तया सार्धं रत्येव कुसुमायुधः । निनाय कालं विजयसेनः प्रथितवैभवः ॥ ७ ॥
ययावन्येद्युरुद्यानमुद्यते क्वचिदुत्सवे । सर्वर्द्ध्या सपरिवारो जनः सर्वोऽपि नागरः ॥ ८ ॥
वपुष्मतीव राज्यश्रीश्छत्रचामरलांछिता । आरुह्य हस्तिनीं तत्रागाद्देव्यपि सुदर्शना ॥ ९ ॥
अपश्यत्तत्र चानर्घ्यभूषणश्रीभिरष्टभिः । दिक्कन्याभिरिवोपेतां वधूभिः कामपि स्त्रियम् ॥ १० ॥
उपास्यमानां तां ताभिरप्सरोभिः शचीमिव । दृष्ट्वा सुदर्शना देवी भृशं चित्ते विसिष्मिये ॥ ११ ॥
इयं का पारिपार्श्विक्यः काश्चैतस्या अमूरिति । ज्ञातुं सुदर्शना देवी सौविदल्लं समादिशत् ॥ १२ ॥

१ कुल्या जलप्रवाहः नीक इति प्रसिद्धा । २ ध्वजैर्दंतुरितं उन्नतमंबरम् यस्मिन् । ३ स्त्रैणस्य स्त्रीसमूहस्य भुषणम् । ४ पार्श्ववर्तिन्यो दास्यः । ५ अंतःपुरस्य किंकरम् ।

साप्युवाच म्लानमुखी त्वयेदं साधु जल्पितम् । यत्राकर्णितमात्रेऽपि यियासंतीव मेऽसवः ॥ २३८ ॥
ज्ञातं कठिनचित्तोऽसि य एवं वक्तुमीश्वरः । त्वादृशी यद्यहमपि तदा स्यां श्रोतुमीश्वरा ॥ २३९ ॥
वीरङ्गदस्तयेत्युक्तोऽब्रवीन्मा स्म कुपः प्रिये । सहैव नयनोपायश्चिंतितोऽयं मया तव ॥ २४० ॥
आपप्रच्छे सनिर्बन्धं वीरङ्गदस्ततो नृपम् । सहैवानंगसुन्दर्या स्वदेशगमनं प्रति ॥ २४१ ॥
कथंचिद्व्यसृजद्राजा वीरङ्गदं प्रियान्वितम् । पुत्रीजामातृविरहः प्रायः कस्य न दुःसहः ॥ २४२ ॥
पोतारूढौ ततस्तौ तु चेलतुर्जलवर्त्मना । गतिः साहसिकानां हि समा स्थलजलाध्वनोः ॥ २४३ ॥
पत्रीव कार्मुकोन्मुक्तो नीडोत्थित इवांडजः । प्रससार ततः पोतोऽनुकूलमरुदीरितः ॥ २४४ ॥
कियंतमपि चाध्वानं स पोतो यावदभ्यगात् । तावद्ववौ महावायुः कल्पांतानिलसन्निभः ॥ २४५ ॥
कल्पांत इव पाथोधिरुद्भ्रमन्नतिभीषणः । पोतमुल्लालयामास तृणपूलमिव द्विपः ॥ २४६ ॥
मुहुरुल्लाल्यमानः सन् भ्रामं भ्रामं त्रिवासरीम् । ग्रावोपरि परिभ्रष्टांडजांडमिव चास्फुटत् ॥ २४७ ॥
पोते स्फुटितमात्रेऽपि संप्रापानंगसुंदरी । एकं तदीयफलकं मृत्युर्नात्रुटितायुषः ॥ २४८ ॥
उल्लाल्यमाना कल्लोलैर्हंसीवानंगसुंदरी । प्रपेदे पंचरात्रेण तटमेकं वनाकुलम् ॥ २४९ ॥
स्वबांधववियोगेन विदेशगमनेन च । प्रियस्य विप्रयोगेण भंगेन वहनस्य च ॥ २५० ॥
धनक्षयेण कल्लोलास्फालनेन क्षुधापि च । तृषा च विधुरा वारिमानुषीव जलाद्बहिः ॥ २५१ ॥

---

१ यातुमिच्छन्ति । २ प्राणाः । ३ बाण इव । ४ पक्षी । ५ त्रयाणां वासराणां दिनानां समाहारस्ताम् । ६ दृषदुपरि ।

तत्पृष्टा सौविदल्लोऽपि समेत्यैवं व्यजिज्ञपत् । श्रेष्ठिनो नंदिषेणस्य प्रेयसीयं सुलक्षणा ॥ १३ ॥
सुलक्षणाया द्वौ पुत्रौ प्रत्येकं च तयोरिमाः । वध्वश्चतस्रो दासीवच्छ्वश्रूशुश्रूषणोद्यताः ॥ १४ ॥
श्रुत्वा सुदर्शना तच्च चेतस्येवमचिंतयत् । इयं हि श्रेष्ठिनी श्रेष्ठा या पुत्रमुखमीक्षते ॥ १५ ॥
यस्याश्चैताः स्नुषीभूय रूपवत्यः कुलस्त्रियः । नागकन्या इवाष्टापि सेवां कुर्वंति सर्वदा ॥ १६ ॥
न सूनुर्न स्नुषा यस्या धिग्धिग्मां तामपुण्यकाम् । पत्युर्हृदयभूताया अपि मे जीवितं वृथा ॥ १७ ॥
इतस्ततः क्षिपन्पाणिं समंताद्धूलिधूसरः । अंके क्रीडति धन्यानां पुत्रो वृक्षे प्लवंगवत् ॥ १८ ॥
असंजातफला वल्ल्य इवानाप इवाचलाः । निंदनीयाः शोचनीया योषितस्तनयं विना ॥ १९ ॥
किमन्यैरुत्सवैस्तासां न यासां स्युर्महोत्सवाः । सूनुजन्मनामचूलाविवाहकरणादयः ॥ २० ॥
विचिंत्यैवं म्लानमुखी पद्मिनीव हिमार्दिता । ययौ सुदर्शना देवी सखेदा सदनं निजम् ॥ २१ ॥
अपि प्रियसखीस्तत्र विसृज्य शयनीयके । निःसहा मुक्तनिःश्वासा व्याधितेव पपात सा ॥ २२ ॥
नाभुंक्त न बभाषे च प्रतिकर्म च नाकरोत् । तस्थौ किं तु मनःशून्या रत्नपांचालिकेव सा ॥ २३ ॥
तां तथावस्थितां ज्ञात्वा परिवारमुखान्नृपः । उपेत्यैवमभाषिष्ट प्रेमपेशलया गिरा ॥ २४ ॥
स्वाधीने मय्यपि सदा किमपूर्णं समीहितम् । देवि ताम्यसि येनैवं हंसीव पतिता मरौ ॥ २५ ॥
किमाधिर्बाधते कोऽपि व्याधिर्वा कोऽपि नूतनः । किं कोऽप्याज्ञां ललंघे किं दुःस्वप्नं दृष्टवत्यसि ॥ २६ ॥

---

१ पुत्रवधूभूय । २ कपिवत् । ३ प्रेम्णा पेशला कोमला तया । ४ सीदासि ।

आख्यास्याम्यपरं प्रातरित्युत्थाय जगाम सः । ताश्चैकपतिसंवादात्तिस्रोऽप्युच्चैरुदश्वसन् ॥ ३५४ ॥
स एष तव जामाता वामनः श्रेष्ठिसागर । रमणस्तिसृणां तासां क्रीडया विरहं ददौ ॥ ३५५ ॥
वामनोऽपि जगादैवं वंदित्वा गणभृद्वरम् । युष्मज्ज्ञानदृशा दृष्टमेवमेतद्धि नान्यथा ॥ ३५६ ॥
पूर्णद्वितीयपौरुष्यां कुंभो गणधराग्रणीः । व्यसृजद्देशनां तेषां तावत्कालैव देशना ॥ ३५७ ॥
नत्वा गणधरं कुंभं वामनेन सहैव सः । श्रेष्ठी सागरदत्तोऽगान्मुदितस्तं प्रतिश्रयम् ॥ ३५८ ॥
तास्तं वामनमायांतं तिस्रोऽपि प्रेक्ष्य तत्क्षणम् । उपाजग्मुः प्रियोदन्ताहरः कस्य न वल्लभः ॥ ३५९ ॥
ऊचे सागरदत्तोऽपि पतिर्वस्तिसृणामसौ । ताभिश्च कथमित्युक्तस्तदाख्यदखिलं च सः ॥ ३६० ॥
तिस्रोऽपि विस्मयं प्रापुर्गणिन्या सममेव ताः । प्रविश्यांतर्वामनोऽपि वामनत्वं मुमोच तत् ॥ ३६१ ॥
यादृशोऽनंगसुंदर्या दृष्टस्तादृगभूत्पुरः । पुनः श्यामत्वमुत्सृज्य गौरत्वं प्रत्यपद्यत ॥ ३६२ ॥
सर्वाभिः प्रत्यभिज्ञातः सोत्कंठाभिः समादृतः । गणिन्याभिदधे चैवं किमेतद्भवता कृतम् ॥ ३६३ ॥
सोऽप्यभ्यधाद्भगवति क्रीडया निरगां गृहात् । क्रीडयोपेक्षितस्तासामिहापि विरहो मया ॥ ३६४ ॥
सुव्रतागणिनी चैवमवोचत्तात्त्विकं वचः । दूरे देशांतरेऽरण्ये पर्वते वारिधावपि ॥ ३६५ ॥
अन्यत्र वा दुःखपदे यांति यत्रापि धर्मिणः । तत्रापि सौख्यमतुलं लभंते निजवेश्मवत् ॥ ३६६ ॥
भोगाः सत्पात्रदानानुभावादित्यार्हतं वचः । कस्मै दत्तमनेनेति पृच्छामोऽरजिनेश्वरम् ॥ ३६७ ॥
गणिनी सागरदत्तो वीरभद्रः प्रियान्वितः । अरस्वामिनमभ्येयुः प्रणेमुश्च यथाविधि ॥ ३६८ ॥
कर्मभोगफलं वीरभद्रः किं प्राग्भवे व्यधात् । इति सुव्रतया पृष्टो जगाद परमेश्वरः ॥ ३६९ ॥

वाह्यमाभ्यंतरं वापि दुर्निमित्तमथाभवत् । खेदस्य कारणं ब्रूहि रहस्यं न हि ते मयि ॥ २७ ॥
सुदर्शनापि निःश्वस्येत्यवदज्जदाक्षरम् । त्वत्प्रसादात्तवेवाज्ञां न मे कश्चिदखंडयत् ॥ २८ ॥
नाधिव्याधी न दुःस्वप्नदुर्निमित्ते न चापरम् । तादृक्किमपि बाधायै किं त्वेकं नाथ बाधते ॥ २९ ॥
वृथैव राज्यसंपत्तिर्वृथा वैषयिकं सुखम् । वृथैव चावयोः प्रीतिरदृष्टसुतवक्त्रयोः[1] ॥ ३० ॥
अद्दधाति श्रियः पश्यन् दरिद्रः श्रीमतां यथा । पुत्रान्पुत्रवतां पश्यंत्यहमप्येवमस्मि हा ॥ ३१ ॥
एकतः सर्वसौख्यानि पुत्राप्तिसुखमन्यतः । मनस्तुलातोलनतो[2] द्वितीयमतिरिच्यते[3] ॥ ३२ ॥
वरं मृगादयोऽरण्ये ये पुत्रपरिवारिताः । अस्माकं पुत्रहीनानां धिक् तेभ्योऽप्यदृष्टभाग्यताम् ॥ ३३ ॥
अथोचे पृथिवीशोऽपि देवि धीरा भवाचिरात् । मनोरथं पूरयिष्ये देवताराधनेन ते ॥ ३४ ॥
विक्रमेण न यत्साध्यं यद्बुद्धीनामगोचरः।यन्मंत्राणामविषयस्तंत्राणां यच्च दूरतः ॥ ३५ ॥
अन्येषामप्युपायानां यदगम्यं तदप्यलम् । साधयंति नृणामर्थं प्रसन्ना देवि देवताः ॥ ३६ ॥
तद्विद्धि सिद्धमेवार्थममुं मानिनि किं शुचा[4] । कुलदेव्याः पुरः स्थास्याम्येष प्रायेण सूनवे ॥ ३७ ॥
राज्ञीं राजैवमाश्वास्य जगाम निजधामतः । कृतशौचः शुचिवेषः कुलदेव्या निकेतनम् ॥ ३८ ॥
अर्चित्वा देवतां तत्र भूपतिर्दृढनिश्चयः । आपुत्रलाभं[5] त्यक्तान्नपानवृत्तिरुपाविशत् ॥ ३९ ॥
उपवासे ततः षष्ठे प्रत्यक्षीभूय देवता । प्रसन्ना व्याजहारैवं वरं वृणु महीपते ॥ ४० ॥
राजा विजयसेनोऽपि देवीं नत्वैवमब्रवीत् । समस्तपुरुषोत्कृष्टं पुत्रं देहि प्रसीद मे ॥ ४१ ॥
च्युत्वा दिवः सुरवरस्तव सूनुर्भविष्यति । एवं वरमदादेवी तत्क्षणाच्च तिरोदधे ॥ ४२ ॥

---

१ अदृष्ट सुतस्य वक्त्रं मुखं याभ्यां तयोः । २ मन एव तुला तया तोलनात् । ३ पुत्रसुखम् । ४ शोकेन । ५ पुत्रलाभपर्यंतं ।

विष्णुरुत्पाटयामास मगधान्तरवस्थिताम् । महाशिलां कोटिशिलां तां तुलाकोटिलीलया ॥ ४२ ॥
पंचषष्टिसहस्राणि वर्षाणामायुरात्मनः । सोऽतिवाह्य ययौ षष्ठं नरकं स्वोग्रकर्मभिः ॥ ४३ ॥
पुंडरीकस्य कौमारे सार्धं वर्षशतद्वयम् । तदेव मंडलित्वेऽपि दिग्जये षष्टिवत्सरी ॥ ४४ ॥
राज्ये संवत्सराणां च चतुःषष्टिसहस्र्यगात् । शतान्यपि च चत्वारि चत्वारिंशच्च वत्सराः ॥ ४५ ॥
पंचाशीतिवर्षसहस्रायुरेकोऽनुजं विना । आनन्दोऽथ निरानंदः कथंचित्कालमत्यगात् ॥ ४६ ॥

सोऽथ स्वस्य भ्रातुरुच्चैर्वियोगाद्वैराग्येणोपात्तदीक्षः सुमित्रात् ।
आत्मारामः केवलज्ञानमाप्य प्राप स्थानं शाश्वतं शर्मधाम ॥ ४७ ॥

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
षष्ठे पर्वण्यानंदपुरुषपुंडरीकबलिचरितकीर्तनो
नाम तृतीयः सर्गः ।

आख्यद्राजापि तं देव्या देव्या दत्तं वरं वरम् । स्तनितेन बलाकेव मुदिता तेन देव्यपि ॥ ४३ ॥
देव्याः सुदर्शनायास्तु स्नातायाः अपरेऽहनि । दिवो महर्द्धिको देवश्च्युत्वा कुक्षाववातरत् ॥ ४४ ॥
तदा च ददृशे देव्या सुप्तया प्रविशन्मुखे । एकः केसरिकिशोरः कुंकुमारुणकेसरः ॥ ४५ ॥
उत्थाय शयनीयाच्च सत्वरं भीतभीतया । तया निजगदे राज्ञे स्वास्ये सिंहप्रवेशनम् ॥ ४६ ॥
राजाप्यूचे विक्रमी ते भावी सिंहस्वात्मजः। स्वप्नेनानेनैतदुक्तं देवीवरतरोः फलम् ॥ ४७ ॥
तेन स्वप्नविचारेण राज्ञी भृशममोदत । जजागार च तं रात्रिशेषं शुभकथापरा ॥ ४८ ॥
देव्याः कुक्षाववर्धिष्ट गर्भः सोऽपि दिने दिने । मध्येसरिद्वरावारि सौवर्णमिव वारिजम् ॥ ४९ ॥
अन्यदा दोहदान् देवी समुत्पन्नान्महीभुजे । शशंसेत्यभयं दित्साम्यहं निःशेषदेहिनाम् ॥ ५० ॥
अमारिमाघोषयितुमिच्छामि च पुरादिषु । अष्टाह्निकाश्चिकीर्षामि निखिलायतनेषु च ॥ ५१ ॥
राजाप्यूचे देवि देवीवरस्वप्नार्थयोरयम् । साधु सत्यापको गर्भप्रभावाद्दोहदस्तव ॥ ५२ ॥
महेच्छस्य हि गर्भस्य वशादिच्छेयमीदृशी । प्रतिमायाः प्रभावोऽधिष्ठातृदेवोचितः खलु ॥ ५३ ॥
इत्युक्त्वा भूपतिः सद्यो भीतानामभयं ददौ । घोषयामास चामारिं डिंडिमास्फालपूर्वकम् ॥ ५४ ॥
अष्टप्रकारपूजाभिर्दिव्यैः संगीतकैरपि । अष्टाह्निकोत्सवानुच्चैः प्रतिचैत्यं चकार च ॥ ५५ ॥
हृष्टा तैर्दोहदैः पूर्णैः पूर्णेंदुविशदानना । फलं वल्लीव समये पुत्ररत्नमसूत सा ॥ ५६ ॥
यथाकाममथार्थिभ्यश्चिंतामणिरिवार्थितम् । ददावाघोषणापूर्वं नरेश्वरशिरोमणिः ॥ ५७ ॥

१ मेघगर्जितेन । २ ऋतुस्नातायाः । ३ श्रेष्ठनदीजलमध्ये । ४ अहिंसां । ५ पूर्णेंदुवत् विशदमाननं यस्याः सा ।

कन्यार्थमागतोऽस्मीति मुनिनोक्तेऽब्रवीन्नृपः । मध्ये शतस्य कन्यानां त्वां येच्छति गृहाण ताम् ॥ ४० ॥
स कन्यान्तःपुरे गत्वा जगाद नृपकन्यकाः । धर्मपत्नी मम काचिद्भवतीभ्यो भवत्विति ॥ ४१ ॥
जटिलः पलितः क्षामो भिक्षाजीवी वदन्निदम् । न लज्जसे त्वमिति ताः कृतथूत्कारमूचिरे ॥ ४२ ॥
समीरण इव क्रुद्धो जमदग्निर्मुनिस्ततः । अधिज्येष्वासयष्ट्याभाः कन्याः कुब्जीचकार ताः ॥ ४३ ॥
अथांगणे रेणुपुंजे रममाणां नृपात्मजाम् । एकामालोकयामास रेणुकेत्यब्रवीच्च ताम् ॥ ४४ ॥
स तस्या इच्छसीत्युक्त्वा मातुलिंगमदर्शयत् । तया प्रसारितः पाणिः पाणिग्रहणसूचकः ॥ ४५ ॥
तां मुनिः परिजग्राह रोरो धनमिवोरसा । सार्धं गवादिभिस्तस्य ददौ च विधिवन्नृपः ॥ ४६ ॥
स श्यालीः स्नेहसंबंधादेकोनं कन्यकाशतम् । सज्जीचक्रे तपःशक्त्या धिङ्मूढानां तपोव्ययः ॥ ४७ ॥
नीत्वाश्रमपदं तां च सुमुग्धमधुराकृतिम् । हरिणीमिव लोलाक्षीं प्रेम्णा मुनिरवर्धयत् ॥ ४८ ॥
अंगुलीभिर्गणयतो दिनान्यस्य तपस्विनः । यौवनं चारुकंदर्पलीलावनमवाप सा ॥ ४९ ॥
साक्षीकृत्य ज्वलदग्निं जमदग्निर्मुनिस्ततः । यथावदुपयेमे तां भूतेश इव पार्वतीम् ॥ ५० ॥
ऋतुकाले स ऊचे तां चरुं ते साधयाम्यहम् । यथा ब्राह्मणमूर्धन्यो धन्य उत्पद्यते सुतः ॥ ५१ ॥
सोवाच हास्तिनपुरेऽनंतवीर्यस्य भूपतेः । पत्न्यस्ति मत्स्वसा तस्यै चरुः क्षात्रोऽपि साध्यताम् ॥ ५२ ॥
ब्राह्मं सधर्मचारिण्यै क्षात्रं तेजामयेऽपरम् । स चरुं साधयामास पुत्रीयमुपजीवितुम् ॥ ५३ ॥
साचिन्तयदहं तावदभूवमटवी मृगी । माभून्मादृक् सुतोऽपीति क्षात्रं चरुमभक्षयत् ॥ ५४ ॥

---

१ सज्जीकृतधनुर्यष्टिसदृश्यः । २ निर्धनः । ३ तस्याः स्वस्रे ।

राज्ञा महोत्सवश्चक्रे हृदयाब्धिनिशाकरः[1] । नागरैरपि तदनु स्वतोऽपि स्वजनैरिव ॥ ५८ ॥
राज्ञीस्वप्नानुसारेण कुमारस्य महीभुजा । विदधे पुरुषसिंह इति नाम मनोरमम् ॥ ५९ ॥
लाल्यमानः स धात्रीभिः कुमारो ववृधे क्रमात् । मातुः पितुः प्रजानां च सममेव मनोरथैः ॥ ६० ॥
कला जग्राह सकलाः स इंदुरिव पार्वणः । प्रापच्च यौवनं लीलावनं मकरलक्ष्मणः[2] ॥ ६१ ॥
आत्मानुरूपा रूपेण कलाभिश्च कुलेन च । उपायतायतभुजः सोऽष्टौ कन्याः क्षमाभुजाम् ॥ ६२ ॥
सुखं वैषयिकं ताभिरप्सरोभिरिवामरः । यथाक्षणं रममाणोऽन्वभूद्विजयसेनभूः ॥ ६३ ॥
ऋतुः साक्षादिव मधुः साक्षान्मधुसखो[3]ऽथवा । सोऽगात् क्रीडितुमन्येद्युः क्रीडोद्यानं यदृच्छया ॥ ६४ ॥
तत्रापश्यच्च समवसृतं विनयनंदनम् । नाम सूरिं जितानंगं रूपेण च शमेन च ॥ ६५ ॥
तं तस्य पश्यतः पीतामृतस्येव विलोचने । हृदयं चापराण्यंगान्यपि च व्यकसन्निव ॥ ६६ ॥
सोऽथेति दध्यौ वेश्यांते सतीत्वस्येव पालनम् । तस्कराणां सन्निधाने निधानस्येव गोपनम्[4] ॥ ६७ ॥
मार्जारयूनामभ्यर्णे पीयूषस्येव रक्षणम् । शाकिन्याः प्रातिवेश्मिक्ये[5] स्वस्येव क्षेमकारिता ॥ ६८ ॥
रूपस्याप्रतिरूपस्य[6] वयसो मध्यमस्य[7] च । उन्मादहेतावुदयेऽमुष्याहो व्रतधारणम् ॥ ६९ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

हिमं सह्येत हेमंते ग्रीष्मे च तपनातपः[8] । झंझावातो[9]ऽपि वर्षासु न पुनर्यौवने स्मरः ॥ ७० ॥

---

१ हृदयमेवाब्धिस्तस्मिन्निशाकरसदृशः । २ मकरः लक्ष्म चिह्नं यस्य सः कामः । ३ कामः । ४ रक्षणम् । ५ समीपगृहवासत्वे । ६ असदृशस्य । ७ यौवनस्य । ८ तपनस्य सूर्यस्यातपः । ९ सवृष्टिको वातः ।

अग्निवत्तेजसा तत्र सिंहवच्च पराक्रमात् । अग्निसिंह इतीक्ष्वाकुवंशोऽभूद्वसुधाधवः ॥ १३ ॥
तस्य स्थैर्याभियोगाभ्यां पक्षाभ्यामिव विष्टपे । निरंतरं यशोहंसो न व्यरंसीत् परिभ्रमन् ॥ १४ ॥
सलीलं समरारंभे दृष्ट्वा तैर्नमितं धनुः । तल्लेखामिव बिभ्राणा नेमुः प्रत्यर्थिपार्थिवाः ॥ १५ ॥
बलिष्ठे तस्य दोःस्तंभे दृढैरालानिता गुणैः । स्थिरतां कलयामास श्रीर्वारणवधूरिव ॥ १६ ॥
तस्याभूतामुभे पत्न्यौ जयंती शेषवत्यपि । अशेषभुवनस्त्रीणां जयंत्यौ रूपसंपदम् ॥ १७ ॥
वसुंधरवरो देवश्च्युत्वा पंचमकल्पतः । स जयन्त्या महादेव्या उदरे समवातरत् ॥ १८ ॥
चतुःस्वप्नाख्यातरामावतारो नंदनाभिधः । जगदानंदनस्तस्याः समये समभूत् सुतः ॥ १९ ॥
सौधर्माच्चलितश्च्युत्वा शेषवत्यामभूत्सुतः । सप्तस्वप्नाख्यातकृष्णावतारो दत्तसंज्ञया ॥ २० ॥
तौ षड्विंशतिधन्वोच्चौ श्वेतश्यामावुभावपि । अब्धी क्षीरोदकालोदाविव पुंस्त्वमुपेयतुः ॥ २१ ॥
नीलपीतांबरधरौ तालतार्क्ष्यध्वजौ च तौ । सवयस्काविव ज्येष्ठकनिष्ठावपि चेरतुः ॥ २२ ॥
भरतार्धप्रभुर्विष्णुः प्रतिविष्णुरथान्यदा । श्रुत्वैरावणसंकाशं गजेन्द्रं तावयाचत ॥ २३ ॥
तस्मिन्नंदनदत्ताभ्यामदत्ते कुंजरोत्तमे । सद्यश्चुकोप प्रह्लादः पंचास्य इव तर्जितः ॥ २४ ॥
सर्वाभिसारतो द्वावप्यभ्यषेणयतां मिथः । विष्णुश्च प्रतिविष्णुश्च क्रुद्धौ वनगजाविव ॥ २५ ॥
सैन्ये प्रह्लादसैन्येन नीते दैन्यदशां क्षणात् । युधि चेलतुरारूढस्यंदनौ सीरिशार्ङ्गिणौ ॥ २६ ॥
दध्मौ दत्तः पांचजन्यं द्विषद्बलहरं वरम् । शार्ङ्गं चास्फालयामास जयकुंजरर्बिंहिमम् ॥ २७ ॥

---

१ अभियोगो व्यवसाय उद्योग इति यावत् । २ जगति । ३ तेनाकृष्टम् । ४ शत्रुनृपाः । ५ सिंहः । ६ तिरस्कृतः ।

शातकुंभमयैः[1] कुंभैः प्रासादास्तत्र बिभ्रति । उपर्युदितमार्तंडोदयपर्वतविभ्रमम् ॥ २५ ॥
सर्वरत्नमयीं दृष्ट्वा तां पुरीमपराः पुरीः । अलकाद्या रत्नमयीः कथासु श्रद्दधे जनः ॥ २६ ॥
क्षणं दिवि क्षणं तस्यां क्षणं तस्यां क्षणं दिवि । तद्रामणीयकात्तृप्तास्तस्थुर्दिविषदोऽनिशम् ॥ २७ ॥
इक्ष्वाकुवंशक्षीराब्धिसुधाकुंभो भुवः पतिः । कुंभ इत्यभवल्लक्ष्मीनिवासो निधिकुंभवत् ॥ २८ ॥
आश्रयः स श्रियामेकः स्रवंतीनामिवार्णवः[2] । उत्पत्तिभूमिर्नीतीनां मणीनामिव रोहणः ॥ २९ ॥
विदांचकार शास्त्राणि शस्त्राणि च महामतिः । मेदिन्याः करमादत्त दुःस्थितेभ्यो[3] ददौ च सः ॥ ३० ॥
लोभो यशसि नो लक्ष्म्यां त्यागो[4] द्रव्ये न सीमनि । धर्मे च व्यसनं नाक्षादिष्वभूत्तस्य धीमतः ॥ ३१ ॥
आस्यप्रभापराभूतचंद्रा[5] नाम्ना प्रभावती । अभूत्तस्य महादेवी शची देवीव वज्रिणः ॥ ३२ ॥
पृथिव्या मंडनं सैका तस्याः शीलं च मंडनम् । प्रक्रियामात्रमभवत् केयूरकटकादि तु ॥ ३३ ॥
पावयन्ती सतीत्वेनामलेन सकलं जगत् । कल्याणहेतुः शुशुभे सा तीर्थमिव जंगमम् ॥ ३४ ॥
भोगान् सह तया देव्या बुभुजे कुंभभूपतिः । सदा हृदयहारिण्या दाक्षायण्येव चन्द्रमाः ॥ ३५ ॥
जीवो महाबलस्याथ पूर्णायुर्वैजयन्ततः । प्रच्युत्य फाल्गुनश्वेतचतुर्थ्यां भेऽश्वयुज्यपि[6] ॥ ३६ ॥
चतुर्दशमहास्वप्नसूचितार्हतवैभवः । प्रभावतीमहादेव्याः कुक्षाववततार सः ॥ ३७ ॥
अस्मिन् गर्भस्थिते देव्यास्तृतीये मासि दोहदः । माल्येषु शयितुं जज्ञे देवताभिश्च पूरितः ॥ ३८ ॥
पूर्णे काले मार्गशुक्लैकादश्यां भेऽश्वयुज्यथ । प्राग्जन्ममायाजनितस्त्रीकर्मत्वेन कन्यकाम् ॥ ३९ ॥

---

१ सुवर्णमयैः । २ नदीनाम् । ३ दरिद्रेभ्यः । ४ दानम् । ५ मुखकांत्या पराभूतश्चंद्रो यया सा । ६ अश्विन्यां भे नक्षत्रे ।

निर्ममत्वं शरीरादावप्यकिंचनता मता । तपस्तु द्विविधं बाह्यमांतरं चेति तद्यथा ॥ ८५ ॥
अनशनमौनोदर्य[1] वृत्तेः संक्षेपणं तथा । रसत्यागस्तनुक्लेशो[2] लीनतेति बहिस्तपः ॥ ८६ ॥
प्रायश्चित्तं वैयावृत्त्यं[3] स्वाध्यायो विनयोऽपि च । व्युत्सर्गो[4]ऽथ शुभध्यानं षोढेत्याभ्यंतरं तपः ॥ ८७ ॥
क्षांतिः शक्तावशक्तौ वा सहनं क्रोधनिग्रहात् । मददोषपरीहारो मार्दवं माननिर्जयात् ॥ ८८ ॥
मायाजयादार्जवं वाङ्मनःकायैरवक्रता । मुक्तिश्च तृष्णाविच्छेदो बाह्याभ्यंतरवस्तुषु ॥ ८९ ॥
इत्थं दशविधो धर्मः संसारोत्तारणक्षमः । जगत्यवाप्यते पुण्यैश्चिंतामणिरिवानघः ॥ ९० ॥
श्रुत्वा पुरुषसिंहोऽपि सप्रश्रयमदोऽवदत् । रोर[5]स्येव निधानं मे धर्मोऽयं साधु दर्शितः ॥ ९१ ॥
किं त्वसौ गृहवासस्थैरनुष्ठातुं न शक्यते । गृहवासो हि संसारतरोर्दौर्हदमुत्तमम् ॥ ९२ ॥
प्रव्रज्यां धर्मराजस्य राजधानीं प्रयच्छ मे । भगवन् भवदुर्ग्रामवासादुद्विग्नवानहम् ॥ ९३ ॥
अथोचे भगवानेवं सूरिर्विनयनंदनः । मनोरथोऽपि ते साधुः साधकः पुण्यसंपदाम् ॥ ९४ ॥
महासत्व महाबुद्धे विवेकिन् दृढनिश्चय । योग्योऽसि व्रतभारस्य दास्यामस्त्वत्समीहितम् ॥ ९५ ॥
आपृच्छस्व परं गत्वा पितरौ पुत्रवत्सलौ । यतस्तावेव जगति गुरू प्रथमतो नृणाम् ॥ ९६ ॥
ततः स गत्वा पितरौ प्रणम्य च कृतांजलिः । मां व्रतायानुमन्येथामेवमुच्चैर्व्यजिज्ञपत् ॥ ९७ ॥
इत्यूचतुश्च तौ युक्ता प्रव्रज्या वत्स किं त्विह । उद्वोढव्यः[6] पंचमहाव्रतभारोऽतिदुर्वहः ॥ ९८ ॥
निर्ममत्वं स्वदेहेऽपि विरती[7] रात्रिभोजनात् । द्विचत्वारिंशता दोषैर्मुक्तः पिंडश्च भोजने ॥ ९९ ॥

---

१ तदाख्यं तपः यत्राहारस्य क्रमेणाल्पत्वं क्रियते । २ देहकष्टरूपं । ३ सेवा । ४ कायोत्सर्गः । ५ निर्धनस्य।६पालयः।७विरमणम् ।

चोक्षा स्मेरमुखीत्यूचे राजन्नन्तःपुरं निजम् । कूपभेकः कूपमिव किमिदं बहु मन्यसे ॥ १३९ ॥
यदस्ति मिथिलापुर्यां कुंभस्य पृथिवीपतेः । मल्लीति कन्यकारत्नं चूडारत्नं मृगीदृशाम् ॥ १४० ॥
अंगुष्ठमात्रकस्यापि श्रीस्तदीयस्य कापि या । न सा त्रिदशकन्यासु नागकन्यासु चेक्ष्यते ॥ १४१ ॥
संस्थानलक्ष्मीरन्यैव रूपमप्यन्यदेव हि । लावण्यसंपदन्यैव तस्याः किं चान्यदुच्यते ॥ १४२ ॥
जितशत्रुस्तदुक्त्यैवं पूर्वस्नेहेन च क्षणात् । तत्प्रार्थनकृते प्रैषीद्दूतं कुंभनृपांतिके ॥ १४३ ॥
प्राग्जन्मसुहृदां तेषां षण्णां मल्लिर्महीभुजाम् । पश्यन्त्यवधिना बोधमशोकवनिकांतरे ॥ १४४ ॥
मध्येसौधापवरकं रत्नपीठे मनोहरे । आत्मनः प्रतिमां हैमीं पद्मरागकृताधराम् ॥ १४५ ॥
नीलकेशीमिन्द्रनीलस्फटिकोपललोचनाम् । प्रवालमयहस्तांघ्रिमाताल्शुषिरोदराम् ॥ १४६ ॥
सच्छिद्रां तालुनि तत्र स्वर्णाम्भोजपिधानिकाम् । नितान्तरम्यावयवां कारयित्वा न्यवेशयत् ॥ १४७ ॥
॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥
प्रतिमापवरकस्य पुरो भित्तावकारयत् । सजालककपाटानि षड्द्वाराणि च कुंभसूः ॥ १४८ ॥
द्वाराणां च पुरस्तेषां ह्रस्वापवरकांश्च षट् । प्रतिमापृष्ठभित्तौ च सैकं द्वारमकारयत् ॥ १४९ ॥
ततः सर्वाहारपिंडं प्रतिमायास्तु तालुनि । क्षिप्त्वा स्वर्णाम्बुजेनाथ पिधाय बुभुजेऽन्वहम् ॥ १५० ॥
इतश्च तेषां युगपत् षण्णामप्यवनीभुजाम् । आययुर्दूतपुरुषा मिथिलानाथसन्निधौ ॥ १५१ ॥

---

१ देहशोभा । २ अपवरको गर्भगृहम् । ३ तालुपर्यंतं शुषिरं रंध्रसहितमुदरं यस्यास्ताम् । ४ जालकपाटसहितानि ।

मूत्रैकस्रोतसः श्लेष्मदृतेर्दुर्गन्धधारिणः । किं पुरस्रोतस इव सारमस्ति मनागपि ॥ १९३ ॥
॥ युग्मम् ॥

अत्र संस्कारहेतुश्च कर्पूरादि सुगन्ध्यपि । मलसात् स्याल्लवणसात् सुधावृष्टिरिवोषरे ॥ १९४ ॥
बहिरन्तश्च बीभत्से कथंकारमिहांगके । अंगानुरागं कुर्वन्तु मनागपि विवेकिनः ॥ १९५ ॥
इतो भवे तृतीयेऽस्मिन् यद्भवद्भिर्मया सह । तपः प्रव्रजितैश्चक्रे मुग्धाः स्मरत तन्न किम् ॥ १९६ ॥
मल्लीवचो विमृशतां तत्तेषां पृथिवीभुजाम् । जातिस्मरणमुत्पेदे किं स्यान्नार्हदनुग्रहात् ॥ १९७ ॥
ततो जालकपाटानि श्रीमल्लिरुदघाटयत् । ते चाभ्युपेत्य षडपि प्रबुद्धा एवमब्रुवन् ॥ १९८ ॥
स्मरामो यद्भवे पूर्वे सप्तापि सुहृदो वयम् । संभूय कृतसंकेतास्तपस्तीव्रमकृष्महि ॥ १९९ ॥
बोधितास्मस्त्वया साधु नरकात्साधु रक्षिताः । आदिशातः परं कृत्यं गुरुस्त्वमसि नः प्रभो ॥ २०० ॥
प्रव्रज्या समये ग्राह्येत्युदीर्य विससर्ज तान् । षडपि क्ष्मापतीन् मल्लिर्जग्मुः स्वं स्वं पुरं च ते ॥ २०१ ॥
तीर्थं प्रवर्तयेत्युक्ते तदा लौकांतिकामरैः । मल्ल्यदाद्वार्षिकं दानं पूर्णार्थं जृंभकामरैः ॥ २०२ ॥
जन्मतोऽब्दशते पूर्णे पंचविंशधनून्नतिः । कुंभराजसुरेन्द्राद्यैः कृतनिष्क्रमणोत्सवा ॥ २०३ ॥
जरतीनामशिबिकारत्नमारुह्य मल्ल्यथ । सहस्राम्रवणं नाम जगामोपवनोत्तमम् ॥ २०४ ॥
कृष्णेक्षुवाटैरभ्युद्यत्कृष्णपक्षमिव क्वचित् । उज्ज्वलपक्षमिव च क्वचित्पुंड्रेक्षुवाटकैः ॥ २०५ ॥
नागरंगीपक्वफलैः शोणाश्मभिरिवांचितम् । राजमानं मरुबकैर्नीलबद्धमिवाजितः ॥ २०६ ॥

---

१ दृतिः पात्रविशेषः । २ विचारयताम् । ३ श्वेतेक्षुवाटैः । ४ शोणमणिभिः ।

कुष्ठादिव्याधिजा बाधा गुप्तिवासोऽगकर्तनम्[1] । त्वचनं[2] ज्वालनं शीर्षच्छेदादि च नृणामपि ॥ ११३ ॥
विप्रयोगः[3] प्रियजनैः शत्रुतश्च पराभवः । च्यवनज्ञानजं दुःखं दुःसहं नाकिनामपि ॥ ११४ ॥
तेनैवं पितरौ प्रोक्तौ साधु साध्विति वादिनौ । मुदितावनुमेनाते व्रतादानाय तं ततः ॥ ११५ ॥
सप्रमोदं ततः पित्रा कृतनिःक्रमणोत्सवः । दीक्षार्थी तं मुनिं सोऽगात्फलार्थीव वनस्पतिम्[4] ॥ ११६ ॥
आददे मुनिपादांते सामायिकमुदीरयन् । प्रव्रज्यां पुरुषसिंहो भवाब्धितरणे तरीम्[5] ॥ ११७ ॥
प्रमादपरिहारेण रक्षन्नुः सर्वदेहिनाम् । स दृढं पालयामास प्रव्रज्यां राज्यवन्नृपः ॥ ११८ ॥
विंशतिस्थानकानां च स्थानैः कतिपयैरपि । अर्जयामास विशदं तीर्थकृन्नाम कर्म सः ॥ ११९ ॥
चिरं विहृत्य कालं च कृत्वानशनकर्मणा । विमाने वैजयंते स महर्द्धिरमरोऽभवत् ॥ १२० ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् क्षेत्रे भरतनामनि । विनीतेत्यस्ति नगरी गरीयः[6] संपदास्पदम् ॥ १२१ ॥
राजते राजतैस्तत्र[7] प्राकारः कपिशीर्षकैः । सर्वद्वीपान्तरानीतेंदुबिंबरचितैरिव[8] ॥ १२२ ॥
नानारत्ननिधानं सा रूप्यवप्रेण राजन्निः । रक्षार्थं कुंडलीभूतशेषेणेव निषेविता ॥ १२३ ॥
सौधेषु रत्नवलभीसंक्रांतस्तत्र चंद्रमाः । लिह्यते गृहमार्जारैर्दधिपिंडधिया मुहुः ॥ १२४ ॥
अर्हन् देवो गुरुः साधुरिति क्रीडाशुका अपि । पठंति तस्यां शृण्वंतस्तदेव हि गृहे गृहे ॥ १२५ ॥
प्रतिवासगृहं तत्र दह्यमानागरूद्भवाः । धूमलेखा वितन्वंति तमालवनमंबरे ॥ १२६ ॥

---

१ कारागृहवासः । २ त्वचाच्छेदनम् । ३ वियोगः । ४ वृक्षम् । ५ नावं । ६ महतीनां समृद्धीनां स्थानम् । ७ रूप्यमयैः । ८ सर्वद्वीपांतरेभ्य आनीतानि चंद्रबिंबानि तैः रचितैः ।

मल्लिपादौ नमस्कृत्य देवराजादयः सुराः । कुंभराजादयो भूपाः स्थानं निजनिजं ययुः ॥ २५० ॥
तत्तीर्थजन्मा कुबेरयक्ष इन्द्रायुधद्युतिः[1] । चतुर्मुखो गजरथश्चतुर्भिर्दक्षिणैर्भुजैः ॥ २५१ ॥
वरदेन पर्शुशूलभृद्भ्यामभयदेन च । वामैर्बीजपूरशक्तिमुद्गरकाक्षसूत्रिभिः ॥ २५२ ॥
तत्तीर्थभूश्च वैरोट्या कृष्णांगी कमलासना । भांती दोर्भ्यां दक्षिणाभ्यां वरदेनाक्षसूत्रिणा ॥ २५३ ॥
मातुलिंगशक्तिभृद्भ्यां वामदोर्भ्यां च शोभिता[2] । श्रीमल्लेरर्हतोऽभूतामुभे शासनदेवते ॥ २५४ ॥
ततः स्थानादथान्यत्र ग्रामाकरपुरादिषु । भव्यलोकावबोधाय विजहार महीं प्रभुः ॥ २५५ ॥
चत्वारिंशत्सहस्राणि श्रमणानां महात्मनाम् । सहस्राः पंचपंचाशदार्यिकाणां तपोजुषाम् ॥ २५६ ॥
चतुर्दशपूर्वभृतां साष्टषष्टिश्च षट्शती । अवधिज्ञानयुक्तानां द्वाविंशतिशती पुनः ॥ २५७ ॥
मनोविदां सप्तदशशती पंचाशदन्विता । केवलज्ञानधराणां द्वाविंशतिशती पुनः ॥ २५८ ॥
जातवैक्रियलब्धीनां त्रिसहस्री शतोनिता[3] । उत्पन्नवादलब्धीनां चतुर्दश शतानि च ॥ २५९ ॥
श्रावकाणां लक्षमेकं सत्र्यशीतिसहस्रकम् । श्राविकाणां त्रिलक्षी च ससप्ततिसहस्रिका ॥ २६० ॥
संवत्सरशतन्यूनां पंचपंचाशतं प्रभोः । समासहस्रान् विहर्तुः परिवारो ह्यसावभूत् ॥ २६१ ॥
संमेताद्रिं मल्लिरगाच्चक्रे चानशनं समम् । साध्वीनामथ साधूनां पंचशत्या पृथक् पृथक् ॥ २६२ ॥
मासांते फाल्गुनशुद्धदशम्यां याम्यभे विभुः । निर्वाणमासदत् सार्धं साध्वीभिः साधुभिश्च तैः ॥२६३॥

---

१ इंद्रधनुरिव कांतिर्यस्य सः । २ शोभमाना । ३ शतेन न्यूना ।

तत्रोद्यानेष्वरघट्टशीकरासारमालिषु । शीतभीत्येव नो जातु प्रविशंत्यर्करश्मयः ॥ १२७ ॥
इक्ष्वाकुवंशतिलकस्तस्यामासीन्महीपतिः । मेघो नाम महामेघ इव विश्वाभिनंदकः ॥ १२८ ॥
सदैवोदयमानापि कृतार्थीकर्तुमर्थिनः । सिरावारीव ववृधे तस्य श्रीरतिशायिनी ॥ १२९ ॥
देवतामिव तं नेमुः पंचांगस्पृष्टभूतलाः । वस्त्रालंकाररत्नाद्यैरानर्चुश्च महीभुजः ॥ १३० ॥
प्रतापः प्रसरंस्तस्य माध्यंदिन इवार्यमा । द्विषां संकोचयामास देहच्छायामिव श्रियम् ॥ १३१ ॥
ऋद्ध्या महत्या शक्त्या च प्रभावेण च भूयसा । चतुःषष्टेः स इंद्राणां पंचषष्टितमोऽभवद्भात् ॥ १३२ ॥
तस्यासीन्मंगला नाम मंगलानां निकेतनम् । सच्छीलकेतना पत्नी कुललक्ष्मीरिवांगिनी ॥ १३३ ॥
पत्युः सा हृदयेऽवात्सीत्तस्याश्च हृदये पतिः । बहिरंगस्तयोश्चासीद्वासो वासगृहादिषु ॥ १३४ ॥
उद्यानादिप्रदेशेऽपि संचरंती गृहेऽपि वा । अधिकं देवतातोऽपि भर्त्तारं ध्यायति स्म सा ॥ १३५ ॥
रूपलावण्यसौभाग्यदासीकृतसुरांगना । दासीचक्रे मुखेनेंदुमपि सा वरलोचना ॥ १३६ ॥
विशदे रूपलावण्ये तस्याश्चातिशयान्विते । परस्परमभूष्येतामंगुलीयमणी इव ॥ १३७ ॥
पौलोम्येव महेंद्रस्य नरेंद्रस्य तया समम् । उपभुंजानस्य भोगानभवत् प्रीतिरद्भुया ॥ १३८ ॥
इतः पुरुषसिंहस्य वैजयंतविमानगः । जीवः स्वायुस्त्रयस्त्रिंशदब्धिसंख्यामपूरयत् ॥ १३९ ॥
श्रावणस्याथ शुक्लायां द्वितीयायां मघागते । मृगांके मंगलादेव्याः कुक्षाववततार सः ॥ १४० ॥
ईक्षां चक्रे तदानीं च तीर्थकृज्जन्मसूचकान् । गजादीन्मंगलादेवी महास्वप्नांश्चतुर्दश ॥ १४१ ॥

१ जलघटीयंत्रान्निर्गतानां । बिंदूनां आसारः वृष्टिः तेन मालिनस्तेषु । २ कूपाद्युद्भूतजलमार्गः सिरा । ३ इंद्राण्या ।

इयं कस्यापि शापेन दिवो भ्रष्टा किमप्सराः । वनलक्ष्मीः स्वयमथ वसंतश्रीरथ स्वयम् ॥ २४ ॥
रतिः स्मरवियुक्ता वा नागी[1] वा भुवमागता । स्त्रीरत्नं वा किमप्येतत्कौतुकाद्वेधसा कृतम् ॥ २५ ॥
एवं विचिन्तयन् राजा तत्रैवाश्रमयत्क्षणम् । प्रतीक्षमाणः कमपीवाग्रतः प्रययौ न हि ॥ २६ ॥
स्वामिन् सर्वं बलं प्राप्तं किमद्यापि विलंब्यते । भावं जिज्ञासुरित्यूचे सचिवस्तं नरेश्वरम् ॥ २७ ॥
अमात्यवचसा चेतः संस्थाप्य कथमप्यथ । जगाम यमुनोपान्ते महोद्यानं महीपतिः ॥ २८ ॥
न हि चूतवने मंक्षु मंजरीपुंजमञ्जुले[2] । नाप्यशोकवने नृत्यन्नवपल्लवशालिनि ॥ २९ ॥
न वा बकुलषंडेऽपि मधुव्रतकुलाकुले । तालवृन्तायतदले कदलीविपिनेऽपि न ॥ ३० ॥
मधुश्रीकर्णिकाच्यूते कर्णिकारवने न च । नान्यत्रापि रतिं प्राप तया हृतमना नृपः ॥ ३१ ॥
सचिवः सुमतिर्नाम तं तथोद्विग्नमानसम् । एवमज्ञ इवोवाच भावज्ञोऽपि महीपतिम् ॥ ३२ ॥
विकारो मानसो वाथ भयं वा शत्रुसंभवम् । मोहाय क्षितिपालानां तृतीयं संभवेन्न हि ॥ ३३ ॥
न तावद्विक्रमाक्रान्तजगतस्ते द्विपद्भयम् । मनोविकारो यद्यस्ति यद्यगोप्यश्च तद्वद ॥ ३४ ॥
राजापि व्याजहारैवं त्वया निर्व्याजशक्तिना । वशीकृता विद्विषन्तः साक्षिणौ तु भुजौ मम ॥ ३५ ॥
तवात्मनो विकारेऽपि प्रतीकारकरः खलु । इति मे निश्चयस्तेन कथयामि कथं न ते ॥ ३६ ॥
इहाधुनैवापतता[3] मया पथि निरीक्षिता । सर्वस्त्रीरूपसर्वस्वलुंटाकी[4] काचिदंगना ॥ ३७ ॥
मदीयमप्यपहृतं तया चेतः स्मरातुरम् । तेन ताम्यामि सचिव कुरूपायमिहोचितम् ॥ ३८ ॥

---

१ नागकन्या । २ मंजरीणां समूहेन सुंदरे । ३ आगच्छता । ४ लुंटतीत्येवं शीला लुंटाकी ।

भुवनत्रितयाधारभूतं गर्भं दधार तम्। निगूढं[1] मंगला देवी निधानमिव मेदिनी ॥ १४२ ॥
इतश्च कश्चिदप्याढ्यस्ततः[2] पुर्या वणिज्यया[3]। सद्दग् भार्याद्वययुतो दूरदेशांतरं ययौ ॥ १४३ ॥
तस्य मार्गस्थितस्यैवैकस्यां समभवत्सुतः। उभाभ्यां च सपत्नीभ्यां निर्विशेषमवर्ध्यत ॥ १४४ ॥
अर्जयित्वा धनं देशान्तराद्व्यावृत्तवानथ। वर्त्मन्येव विपेदे स दैवस्य विषमा गतिः ॥ १४५ ॥
तस्य द्वे अपि ते भार्ये उदश्रुवदने शुचा। विरचय्याग्निसंस्कारं चक्राते और्ध्वदेहिकम्[4] ॥ १४६ ॥
ततः पुत्रश्च वित्तं च मदीये इति भाषिणी। पुत्रमात्रा सहान्या तु मायिन्यकलहायत ॥ १४७ ॥
क्षेममेका परा योगमिच्छंत्यौ पुत्रवित्तयोः। अयोध्यामीयतुः शीघ्रं सूनोर्मातृविमातरौ ॥ १४८ ॥
तत्र च स्वान्यकुलयोर्धर्माधिकरणे[5]ऽपि च। ढुढौकाते[6] भिन्नो न तद्वादो मनागपि ॥ १४९ ॥
ततस्ते उपतस्थाते विवदंत्यौ नरेश्वरम्। उपवेश्य सभां राज्ञा पृष्टे ते वादकारणम् ॥ १५० ॥
ऊचे विमाता वादोऽयमाख्यातः सकले पुरे। किं त्वेनं नाच्छिदत्कोऽपि कः परव्यसनेऽर्तिमान् ॥ १५१ ॥
सुखिनं परसौख्येन परदुःखेन दुःखिनम्। पृथिव्यां धर्मराजं त्वामिदानीमस्म्युपस्थिता ॥ १५२ ॥
ममौरसोऽयं तनयः सद्दग्मे वर्द्धितो मया। वित्तं ममैतद्यस्या हि पुत्रस्तस्या धनादिकम् ॥ १५३ ॥
पुत्रमाताप्युवाचैवं पुत्रोऽसौ मे धनं च मे। सपत्नी मेऽनपत्यासौ लोभेन कलहायते ॥ १५४ ॥
प्राक् पुत्रं पालयंत्येषा न निषिद्धा मयार्जवात्। पादांते शायिता स्नेहादुच्छीर्षग्राहिणी ह्यसौ ॥ १५५ ॥
तदुत्तिष्ठ स्वनिर्णेतुं विवादस्त्वयि तिष्ठते। राज्ञा दृष्टः कुदृष्टो वा निर्णयो ह्यपुनर्भवः ॥ १५६ ॥

---

१ गुप्तं क्रियाविशेषणम्। २ धनिकः। ३ व्यापारेण। ४ दाहादिकम्। ५ न्यायाधिकारिमंदिरे। ६ जग्मतुः।

राज्ञा सह प्रगे[1] योगं करिष्यामि तवानघे । ज्वलन्तं ज्वलनमथ[2] प्रवेक्ष्याम्याश्वसिह्यपि ॥ ५५ ॥
आश्वास्यैवं वनमालां सा परिव्राजिकाव्रजत् । सिद्धप्रायं नृपार्थं तं चाख्यत्सुमतिमंत्रिणे ॥ ५६ ॥
सोऽप्यमात्यस्तदाख्यायाश्वासयत् पृथिवीपतिम् । प्रायेण प्रेयसीप्राप्तिप्रत्याशापि हि शर्मणे ॥ ५७ ॥
प्रातर्गत्वात्रेयिकापि वनमालामवोचत । मया कृतोऽस्ति ते प्रेमाभिमुखः सुमुखो नृपः ॥ ५८ ॥
उत्तिष्ठ वत्से गच्छावस्तदद्य नृपसद्मनि । रमस्व राजपत्नीव राज्ञा सह यथासुखम् ॥ ५९ ॥
वनमाला तया सार्धं नृपवेश्म ययौ ततः । अवरोधे[3] सा निदधे सानुरागेण भूभुजा ॥ ६० ॥
क्रीडोद्यानसरिद्वापीशैलादिषु तया सह । विहरन्नन्वभूद्भोगसुखं सुमुखभूपतिः ॥ ६१ ॥
इतो वीरकुविंदोऽपि वियुक्तो वनमालया । भूताविष्ट इवोन्मत्त इव मत्त इवाभ्रमत् ॥ ६२ ॥
धूलीधूसरसर्वांगो जीर्णकर्पटखंडवत्[4] । विसंस्थुलशिरःकेशो दीर्घरोमनखावलिः ॥ ६३ ॥
उत्तालतुमुलैः[5] पौरदारकैः परिवारितः । वनमाले वनमाले क्वासि मे देहि दर्शनम् ॥ ६४ ॥
निरागसं किमत्याक्षीरेकमेकपदेऽपि माम् । अथवा नर्मणात्याक्षीः सुचिरं युज्यते न तत् ॥ ६५ ॥
रूपलुब्धेन वा रक्षोयक्षविद्याधरादिना । केनाप्यपहृतासि त्वं धिग्धिङ्मां गतभाग्यकम् ॥ ६६ ॥
इत्यादि प्रलपन् पुर्यां चत्वरेषु त्रिकेषु च । वराको रंकवत् कालमतिवाहयति स्म सः ॥ ६७ ॥

॥ पंचभिः कुलकम् ॥

तथैव प्रलपन्नुच्चैरन्येद्यू राजवेश्मनः । प्रययावंगणे डिंभगणैः कपिवदावृतः ॥ ६८ ॥

---

१ प्रातःकाले । २ अग्निम् । ३ अन्तःपुरमध्ये । ४ जीर्णवस्त्रखंडवत् । ५ हास्येन ।

द्वे अप्येते सुसदृश्यावेकवृंतच्युते इव ॥ १५७ ॥
उजाभ्यामिति विज्ञप्तो जगाद जगतीपतिः । द्वे अप्येते सुसदृश्यावेकवृंतच्युते इव ॥ १५७ ॥
अन्योऽन्यं वैसदृश्ये हि यस्याः सादृश्यभाग्भवेत् । तस्याः पुत्रोऽनुमीयेत द्वयोः सदृश एष नु ॥१५८॥
न वक्तुमपि जानाति बाल्यादेषोऽपि दारकः । असौ माता विमातासाविति ज्ञाने तु का कथा ॥ १५९ ॥
दुर्निर्णयार्थचकितस्येत्थं निगदितोऽपि हि । जज्ञे राज्ञोऽथ मध्याह्नो नित्यकृत्यांतरोचितः ॥ १६० ॥
पारिषद्यैरथेत्यूचे मासैः षड्भिरपि प्रभो । विवादोऽभेदि नास्माभिर्वज्रग्रंथिरिवानयोः ॥ १६१ ॥
इदानीं नित्यकृत्यानां क्षणो वो मातिवर्ततताम् । क्षणांतरे विवादोऽयं विचार्यः स्वामिना पुनः ॥ १६२ ॥
एवमस्त्विति राजापि निगद्य व्यसृजत्सभाम् । कृत्वानंतरकृत्यानि चांतरन्तःपुरं ययौ ॥ १६३ ॥
विज्ञप्तो मंगलादेव्या तत्र चैवं महीपतिः । स्वामिन्मध्याह्नकृत्यानामतिवेलाऽभवत्कुतः ॥ १६४ ॥
तयोर्विवादवृत्तांतो राज्यै राज्ञाप्यकथ्यत । गर्भप्रभावात्सुमती राज्यप्येवमभाषत ॥ १६५ ॥
स्त्रीणां विवादो निर्णेतुं स्त्रीभिरेव हि युज्यते । तत्करिष्याम्यहं देव विवादच्छेदनं तयोः ॥ १६६ ॥
राज्ञा सविस्मयं देव्या सममागत्य पर्षदि । आनायिते ततस्ते तु पृष्टे पूर्ववदूचतुः ॥ १६७ ॥
राज्ञीभापामुत्तरं च विचार्यैवमवोचत । ज्ञानत्रयधरस्तीर्थकरोऽस्त्येप ममोदरे ॥ १६८ ॥
स प्रसूतो जगन्नाथोऽमुष्याशोकतरोस्तले । निर्णयं दास्यते तस्मात्प्रतीक्षेथामुभे अपि ॥ १६९ ॥
उमित्यूचे विमाता तु माता त्वेवमवोचत । अहमागमयिष्ये न महादेवि मनागपि ॥ १७० ॥
सर्वज्ञमाता भवती करोत्वद्यैव निर्णयम् । सपत्नीसात्करिष्यामि नेयत्कालं स्वमात्मजम् ॥ १७१ ॥

१ असादृश्ये । २ निर्णयाभावाशङ्कितस्य । ३ सभासद्भिः । ४ समयः । ५ सभायाम् । ६ आहूते । ७ उत्पन्नः । ८ प्रतीक्षां करिष्ये ।

अष्टमः सर्गः ।

॥ श्रीमहापद्मचक्रिचरितम् ॥

इतश्च विहरत्येव जिनेन्द्रे मुनिसुव्रते । जज्ञे चक्री महापद्मश्चरितं तस्य कीर्त्यते ॥ १ ॥
जंबूद्वीपस्यास्य पूर्वविदेहावनिभूषणे । सुकच्छविजये ख्यातमस्ति श्रीनगरं पुरम् ॥ २ ॥
तत्र राजा प्रजापालः प्रजापालनतत्परः । पर[1]राजयशोहंसनाशनांबुधरोऽभवत् ॥ ३ ॥
सोऽन्यदाकस्मिकं विद्युत्पातं दृष्ट्वा विरक्तधीः । समाधिगुप्तस्य मुनेः समीपे व्रतमाददे ॥ ४ ॥
स चिरं पालयामास खड्गधारोपमं व्रतम् । विपद्य चाच्युतेन्द्रोऽभूत्तपोलेशोऽपि नाफलः ॥ ५ ॥
इतश्च जंबूद्वीपस्य क्षेत्रे भरतनामनि । समस्ति हास्तिनपुरं पुरं सुरपुरोपमम् ॥ ६ ॥
इक्ष्वाकुवंश्यस्तत्राभून्नाम्ना पद्मोत्तरो नृपः । पद्मानिकेतनं पद्ममिव पद्ममहाह्रदे ॥ ७ ॥
तस्योज्वलगुणा ज्वाला नामान्तःपुरभूषणम् । बभूव महिषी रूपेणाभिभूतामरांगना ॥ ८ ॥
तस्यां च केसरिस्वप्नसूचितः प्रथमः सुतः । जज्ञे विष्णुकुमाराख्यः श्रिया सुरकुमारवत् ॥ ९ ॥
स प्रजापालजीवोऽपि पूरयित्वायुरच्युतात् । च्युत्वा ज्वालामहादेव्या उदरे समवातरत् ॥ १० ॥
चतुर्दशमहास्वप्नसूचितोऽथ सुतोऽभवत् । ज्वालादेव्या महापद्मो नाम धामाखिलश्रियाम् ॥ ११ ॥

---

१ शत्रुभूतराज्ञां यश एव हंसस्तस्य नाशने मेघसमानः मेघागमे हि हंसाः सरोवराणि विहाय पलायन्ते इति स्थितिः।२स्थानम् ।

ततश्च मंगलादेवी निर्णीयैवमभाषत । कालक्षेपासहत्वेन नूनमस्या अयं सुतः ॥ १७२ ॥
विदधात्युन्नयाधीने परपुत्रधने यतः । तेनेहकालहरणं विमाता सहते खलु ॥ १७३ ॥
आत्मपुत्रमुन्नयसात् क्रियमाणं तितिक्षितुम् । अक्षमा कालहरणं सहते जननी कथम् ॥ १७४ ॥
भद्रे न कालहरणं सहसे यन्मनागपि । तज्ज्ञातं तव पुत्रोऽयं गृहाण स्वगृहं व्रज ॥ १७५ ॥
एतस्यास्तनयो नायं पालितो लालितोऽपि हि । कोकिलायाः खल्वपत्यं काक्या पुष्टोऽपि कोकिलः॥१७६
गर्भप्रभावादेव्यैवं विहिते तत्र निर्णये । विसिष्मिये स्मेरनेत्रा[1] परिषत्[2]सा चतुर्विधा ॥ १७७ ॥
तदा ते जग्मतुर्वेश्म सूनोर्मातृविमातरौ । हृष्टम्लाने कमलिनीकुमुदिन्याविवोषसि[3] ॥ १७८ ॥
बाधामजनयन् देव्या लघूकरणवानिव । क्रमेण ववृधे गर्भः शुक्लपक्ष इवोडुपः[4] ॥ १७९ ॥
ततो नवसु मासेषु दिनेष्वर्धाष्टमेषु च । वैशाखविशदाष्टम्यां[5] मघास्थे च निशाकरे ॥ १८० ॥
सुवर्णवर्णं क्रौंचांकं मृगांकमिव पूर्वदिक् । मंगलास्वामिनी सूनुरत्नं प्रसुषुवे सुखम् ॥ १८१ ॥
त्रैलोक्ये क्षणमुद्योतो नारकाणां क्षणं सुखम् । तदानीमभवच्छक्रादीनां चासनकंपनम् ॥ १८२ ॥
दिक्कुमार्यस्तत्र चक्रुः सूतिकर्म यथोचितम् । शक्रश्च मंगलातल्पात् सुमेरावनयत् प्रभुम् ॥ १८३ ॥
शक्रांकवर्तिनं नाथमिंद्रास्तत्राच्युतादयः । त्रिषष्टिः स्नपयामासुस्तीर्थाम्भोभिर्यथाक्रमम् ॥ १८४ ॥
ईशानांके निवेश्येशं शक्रोऽप्यस्नपयज्जलैः । विकृतस्फाटिकचतुर्वृषशृंगविनिर्गतैः ॥ १८५ ॥
विलिप्य पूजयित्वा च वस्त्रालंकरणैः प्रभुम् । आरात्रिकं च प्रोत्तार्य शक्रो भक्त्यैवमस्तवीत् ॥ १८६ ॥

---

१ विकसितनयना । २ सभा । ३ प्रातःकाले । ४ चंद्रः । ५ शुक्लाष्टम्यां ।

अथैकसुव्रताचार्यपादान् क्षुल्लकोऽन्यधादिदम् । स्वयं वो युज्यते वक्तुं न विद्वन्मानिनामुना ॥ २६ ॥
अमुं वादे विजेष्येऽहं सन्न्यीजूयैव पश्यथ । जल्पो वदत्वसौ पक्षं दूषयामि यथातथम् ॥ २७ ॥
ऊचे नमुचिजल्पोऽपि क्रोधकर्कशवागिति । अशौचाः पाखंडिनश्च त्रयीबाह्याश्च सर्वदा ॥ २८ ॥
तत्संवासयितुं यूयं न युक्ता निजमंडले[3] । इत्येष खलु मे पक्षो युष्मास्वन्यत् किमुच्यते ॥ २९ ॥
प्रत्यूचे क्षुल्लकोऽप्येवमशौचं सुरतं विदुः । तत्सेवकश्च पाखंडी त्रयीबाह्यः स एव हि ॥ ३० ॥
त्र्यामर्थोऽयमप्कुंजः कंडनी पेषणी तथा । चुल्ली प्रमार्जनी पंच सूनाः पापाय गेहिनाम् ॥ ३१ ॥
सेवंते य इमाः सूनास्त्रयीबाह्या हि ते खलु । सूनापंचकहीनास्तु त्रयीबाह्याः कथं वयम् ॥ ३२ ॥
अस्माकमपदोषाणां दोषवत्सु जनेषु नोः । म्लेच्छेषूत्तमजातीनामिव वासश्च नोचितः ॥ ३३ ॥
इत्थंकारं क्षुल्लकेन सुयुक्तिन्निरपोदितः[6] । स्वस्थानं सोऽगमन्मंत्री राजा राजजनोऽपि च ॥ ३४ ॥
स मंत्री निशि चोत्थाय निशाचर इवोत्कटः । ज्वलन्निवातिक्रोधेन तद्वधाय समाययौ ॥ ३५ ॥
सद्यः शासनदेव्या च वार्तिकेनेवैं पन्नगः । स स्तंभितः प्रभाते च ददृशे विस्मितैर्जनैः ॥ ३६ ॥
आश्चर्यं प्रेक्ष्य तद्राजा लोकाश्च बहवस्तदा । श्रुत्वा धर्ममुपाशाम्यन् विमदा इव दन्तिनः ॥ ३७ ॥
तथापमानान्नमुचिर्नगरं हस्तिनापुरम् । ययौ स्थानं विदेशो हि मानिनामपमानिनाम् ॥ ३८ ॥
युवराजो महापद्मः स्वसाचिव्ये चकार तम् । अभ्यागतेऽन्यनृपतिप्रधाने ह्यर्थिनो नृपाः ॥ ३९ ॥

---

१ लघुसाधुः । २ आत्मानं विद्वांसं मन्यते इति विद्वन्मानी तेन । ३ अस्मद्देशे निवासयितुं यूयं न युक्ताः । ४ जलस्थानम् । ५ जीवानां वधस्थानं सूनोच्यते । ६ निरसितः । ७ गरुडेन । ८ तिरस्कृतानाम् ।

किं पुनः पादकमलैर्यत्र त्वं विहरिष्यसे ॥ १८७ ॥

देव त्वज्जन्मकल्याणेनापि कल्याणभाग्मही । किं पुनः पादकमलैर्यत्र त्वं विहरिष्यसे ॥ १८७ ॥

त्वद्दर्शनसुखप्राप्त्या कृतकृत्या दृशोऽधुना । कृतार्थाः पाणयश्चैते भगवन् पूजितोऽसि यैः ॥ १८८ ॥

जिननाथ तव स्नात्रचर्चार्चादिमहोत्सवः । [1]मन्मनोरथचैत्यस्य चिरात् कलशतां ययौ ॥ १८९ ॥

जगन्नाथ प्रशंसामि संसारमपि संप्रति । यत्र त्वद्दर्शनं देव मुक्तेरेकं निबंधनम् ॥ १९० ॥

जगन्नाथ प्रशंसामि संसारमपि संप्रति । यत्र त्वद्दर्शनं देव मुक्तेरेकं निबंधनम् ॥ १९० ॥

ऊर्मयोऽपि हि गण्यंते स्वयंभूरमणोदधेः । तवातिशयपात्रस्य न पुनर्मादृशैर्गुणाः ॥ १९१ ॥

धर्मैकमंरूपस्तंभ जगदुद्योतभास्कर । कृपावल्लीमहावृक्ष रक्ष विश्वं जगत्पते ॥ १९२ ॥

निर्वृतेः संवृतद्वारसमुद्घाटनकुंचिका । धन्यैः शरीरिभिर्देव श्रोष्यते तव देशना ॥ १९३ ॥

मन्मनस्युज्ज्वलादर्शसन्निभे भुवनेश्वर । त्वन्मूर्त्तिर्नित्यसंक्रांता भूयान्निर्वृतिकारणम् ॥ १९४ ॥

इति स्तुत्वा [3]हरिर्नाथमादायोत्प्लुत्य च क्षणात् । मंगलास्वामिनीपार्श्वे मुक्त्वा च स्वाश्रयं ययौ ॥ १९५ ॥

जनन्यास्तत्र गर्भस्थे यदभूच्छोभना मतिः । स्वामिनो नाम सुमतिरित्यकार्षीत् पिता ततः ॥ १९६ ॥

धात्रीभिरिंद्रादिष्टाभिर्लाल्यमानो जगत्पतिः । [4]शैशवं व्यतिचक्राम प्रतिपेदे च यौवनम् ॥ १९७ ॥

धनुःशतत्रयोत्तुंगः [5]पीनस्कंधो बभौ विभुः । [6]आजानुलंबिदोःशाखः कल्पशाखीव जंगमः ॥ १९८ ॥

स्वामिनः स्वच्छलावण्यकल्लोलिन्यां निरंतरम् । ललनानां लुलंति स्म दृशः शफरि[7]का इव ॥ १९९ ॥

भोग्यं कर्म निजं जानन् पित्रोरप्युपरो[8]धतः । राज्ञां कन्याश्चारुरूपाः पर्यणैषीदथ प्रभुः ॥ २०० ॥

---

१ मम मनोरथ एव चैत्यं तस्य । २ संवृतद्वारस्योद्घाटने कुंचिकेव कुंचिका । ३ इंद्रः । ४ बाल्यम् । ५ पीनौ पुष्टौ स्कंधौ यस्य ।
६ जानुपर्यंतं लंबमाने दोषौ हस्तावेव शाखे यस्य । ७ मत्स्याः । ८ आग्रहात् ।

स गच्छन्नुन्मुखः स्वैरं प्रापदेकां महाटवीम् । तत्रापि पर्यटन्नेकमपश्यत्तापसाश्रमम् ॥ ५५ ॥
तापसैः कृतसत्कारः प्रियातिथिसमागमैः । प्रावर्त्तत महापद्मस्तत्र स्थातुं स्ववेश्मवत् ॥ ५६ ॥
इतश्च पुर्यां चंपायां नृपतिर्जनमेजयः । रुद्धः कालनरेन्द्रेण युयुधे च ननाश च ॥ ५७ ॥
भज्यमाने पुरे तत्र नेशुरन्तःपुरस्त्रियः । कुरंग्य इव दिङ्मूढा दीप्यमाने दवानले ॥ ५८ ॥
चंपेशस्य नागवती प्रियां स्वसुतया सह । प्रणष्टा मदनावल्या तत्रागात्तापसाश्रमे ॥ ५९ ॥
पद्मस्य मदनावल्याश्चान्योऽन्यमदनास्त्रयोः । जज्ञे दर्शनमन्योऽन्यमनुरागश्च तत्क्षणम् ॥ ६० ॥
जातानुरागां तां ज्ञात्वा जनन्येवमवोचत । पुत्रि मा चापलं कार्षीर्नैमित्तिकवचः स्मर ॥ ६१ ॥
त्वं हि नैमित्तिकेनैवमाख्यातासि भविष्यसि । प्रधानपत्नी षट्खंडभरतक्षेत्रशासितुः ॥ ६२ ॥
पुरुषे यत्र तत्रापि मानुरागं ततः कृथाः । संयता तिष्ठ समये चक्री त्वां परिणेष्यति ॥ ६३ ॥
तद्विप्लवभयात्पद्ममूचे कुलपतिस्ततः । यत्राचालीस्तत्र वत्स गच्छ स्वस्त्यस्तु तेऽनघ ॥ ६४ ॥
श्रुत्वा दध्यौ कुमारोऽपि युगपद्द्वौ न चक्रिणौ । चक्री भाव्यहमेवेह तन्ममैव हि पत्न्यसौ ॥ ६५ ॥
निश्चित्यैवं महापद्मो निर्गतस्तापसाश्रमात् । पर्यटन्नासदत् सिन्धुसदनं नाम पत्तनम् ॥ ६६ ॥
तदा च बहिरुद्याने पौरनार्यो मधूत्सवे[2] । चिक्रीडुर्विविधं तत्र स्थिताः कंदर्पशासने ॥ ६७ ॥
तत्केलितुमुलं श्रुत्वा महासेनमहीपतेः । स्तंभमुन्मूलयामास कदलीकांडवत् करी ॥ ६८ ॥
निपात्यारोहकौ सद्यः शय्यासंसक्तरेणुवत् । अंगे वायोरपि स्पर्शासह उत्तब्धरोमकः ॥ ६९ ॥

१ प्रियोऽतिथिसमागमो येषां तैः । २ वसंतोत्सवे ।

जन्मतः पूर्वलक्षेषु गतेषु दशसु प्रभुः । अनुजाप्यर्थितोऽत्यर्थं राज्यभारमुपाददे ॥ २०१ ॥
एकोनत्रिंशतं पूर्वलक्षाः सद्वादशांगिकाः । राज्येऽनैषीत्सुखं स्वामी वैजयंत इव स्थितः ॥ २०२ ॥
स्वयंबुद्धो बोधितश्च ततो लोकांतिकामरैः । दीक्षेच्छुर्वार्षिकं दानमदत्त सुमतिः प्रभुः ॥ २०३ ॥
अंते वार्षिकदानस्य वासवैश्चलितासनैः । दीक्षाभिषेको विदधे स्वामिनः पार्थिवैरपि ॥ २०४ ॥
अथाभयकरां नामाध्यारुह्य शिबिकां विभुः । सुरासुरनृपोपेतः सहस्राम्रवणं ययौ ॥ २०५ ॥
वैशाखसितनवम्यां पूर्वाह्ने स मघासु भे । प्राव्राजीन्नित्यभक्तेन सहस्रेण नृपैः सह ॥ २०६ ॥
उत्पेदे स्वामिनो ज्ञानं मनःपर्ययसंज्ञकम् । अनुजन्मेव दीक्षायाः प्रियमित्रमिवाथवा ॥ २०७ ॥
दिने द्वितीये विजयपुरे पद्मस्य भूपतेः । सदने विदधे स्वामी परमान्नेन पारणम् ॥ २०८ ॥
वसुधारादीनि पंचाद्भुतदिव्यानि चक्रिरे । तत्र देवा रत्नपीठं त्वर्चायै पद्मपार्थिवः ॥ २०९ ॥
विविधाभिग्रहधरः सहमानः परीषहान् । वर्षाणि विंशतिं स्वामी विजहार ततो महीम् ॥ २१० ॥
ग्रामाकरप्रभृतिषु विहरन् प्रभुरन्यदा । सहस्राम्रवणं दीक्षाग्रहणस्थानमाययौ ॥ २११ ॥
प्रियंगुमूले ध्यानस्थस्यापूर्वकरणात्प्रभोः । क्षपकश्रेण्यारूढस्य घातिकर्माणि तुत्रुटुः ॥ २१२ ॥
चैत्रस्य शुक्लैकादश्यां मघास्थे च निशाकरे । स्वामिनः कृतषष्ठस्योत्पेदे केवलमुज्ज्वलम् ॥ २१३ ॥
तज्ज्ञात्वासनकंपेनागत्येंद्राः ससुरासुराः । चक्रुः समवसरणं स्वामिनो देशनाकृते ॥ २१४ ॥
तत्र प्रविश्य प्राग्द्वारा प्रदक्षिण्यकृतप्रभुः । धनुःषोडशशत्यग्रक्रोशोच्चं चैत्यपादपम् ॥ २१५ ॥

---

१ कनीयान् भ्रातेव । २ गृहे ।

संघानुरोधान्नमुचिं मुमोच स महामुनिः । तं मंत्रिपांसनं सद्यः पद्मस्तु निरवासयत् ॥ २०१ ॥
तया त्रिपद्या स मुनिस्ततः प्रभृति पावनीम् । त्रिविक्रम इति ख्यातिमाससाद जगत्त्रये ॥ २०२ ॥
संघकार्यं स तत्कृत्वा शांतस्तप्त्वा तपः परम् । उत्पन्नकेवलो विष्णुकुमारः प्रययौ शिवम् ॥ २०३ ॥
पद्मोऽपि हि भवोद्विग्नस्त्यक्त्वा राज्यं पलालवत् । सद्गुरोः पादपद्मांते परिव्रज्यामुपाददे ॥ २०४ ॥
कौमारेऽब्दपंचशती मंडलित्वेऽपि सैव हि । जये त्र्यब्दशती चक्रभृत्त्वे सप्तशतीयुता ॥ २०५ ॥
अष्टादशसहस्र्यब्दसहस्रास्तु व्रते दश । त्रिंशद्वर्षसहस्रायुरित्यभूत्पद्मचक्रभृत् ॥ २०६ ॥ युग्मम् ॥

नानाविधाभिग्रहसुंदराणि प्रतप्य तीव्राणि तपांसि पद्मः ।
घातिक्षयासादितकेवलर्द्धिः पदं ययौ शाश्वतशर्मधाम ॥ २०७ ॥

अत्र द्वौ जिनचक्रिणौ जिनपती चोभावुभौ चक्रिणौ रामौ द्वौ च हरी उभौ प्रतिहरी चोभावमी कीर्तिताः
कीर्तिंव्याप्तदिशश्चतुर्दश महात्मानः शलाकानरास्तेषां वृत्तमुदारमस्तु तदिदं लोकस्य कर्णातिथि ॥२०८॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
षष्ठे पर्वणि श्रीपद्मचक्रवर्तिवर्णनो नामाष्टमः सर्गः ।

समाप्तं चेदं षष्ठं पर्व

"तीर्थाय नम" इत्युक्त्वाध्यास्त सिंहासनं प्रभुः। प्राङ्मुखो दिक्षु चान्यासु तद्रूपाणि व्यधुः सुराः॥२१६॥
संघोऽप्यस्थाद्यथास्थानं ससुरासुरमानुषः। नमस्कृत्य जगन्नाथं वज्रभृच्चैवमस्तवीत् ॥ २१७ ॥
गायन्निवालि[1]विरुतैर्नृत्यन्निव चलैर्[2]दलैः। त्वद्गुणैरिव रक्तोऽसौ मोदतेऽशोकपादपः ॥ २१८ ॥
आयोजनं सुमनसो[3]ऽधस्तान्निक्षिप्तबंधनाः। जानुदघ्नीः[4] सुमनसो[5] देशनोर्व्यां किरंति ते ॥ २१९ ॥
मालवकैशिकीमुख्यग्रामरागपवित्रितः। तव दिव्यो ध्वनिः पीतो हर्षोद्ग्रीवैर्मृगैरिव ॥ २२० ॥
तवेंदुधाम[6]धवला चकास्ति चमरावली। हंसालिरिव वक्त्राब्जपरिचर्यापरायणा ॥ २२१ ॥
मृगेंद्रासनमारूढे त्वयि तन्वति देशनाम्। श्रोतुं मृगाः समायांति मृगेंद्रमिव सेवितुम् ॥ २२२ ॥
भासां चयैः परिवृतो ज्योत्स्नाभिरिव चंद्रमाः। चकोराणामिव दृशां ददासि परमां मुदम्[7] ॥ २२३ ॥
दुंदुभिर्विश्वविश्वेश पुरो व्योम्नि प्रतिध्वनन्। जगत्याप्तेषु ते प्राज्यं साम्राज्यमिव शंसति ॥ २२४ ॥
तवोर्ध्वमूर्ध्वं पुण्यर्द्धिक्रमसब्रह्मचारिणी[8]। छत्रत्रयी त्रिभुवनप्रभुत्वप्रौढिशंसिनी ॥ २२५ ॥
एतां चमत्कारकरीं प्रातिहार्यश्रियं तव। चित्रीयंते[9] न के दृष्ट्वा नाथ मिथ्यादृशोऽपि हि ॥ २२६ ॥
स्तुत्वैवं विरते शक्रे भगवान् सुमतिप्रभुः। सर्वभाषानुगामिन्या प्रारेभे देशनां गिरा ॥ २२७ ॥
कृत्याकृत्यपरिज्ञानयोग्यतामभ्युपेयुषा। इह स्वकार्यमूढेन न स्थातव्यं शरीरिणा ॥ २२८ ॥
पुत्रमित्रकलत्रादेः शरीरस्यापि सत्क्रिया। परकार्यमिदं सर्वं न स्वकार्यं मनागपि ॥ २२९ ॥
एक उत्पद्यते जंतुरेक एव विपद्यते। कर्माण्यनुभवत्येकः प्रचितानि भवांतरे ॥ २३० ॥

---

१ भ्रमरशब्दैः। २ कंपमानैः। ३ देवाः। ४ जानुप्रमाणाः। ५ पुष्पाणि। ६ चंद्रज्योत्स्नावत्धवला। ७ हर्षम्। ८ पुण्यसमृद्धिक्रमसदृशी। ९ क्रियते।

अन्यैस्तेनार्जितं वित्तं जूयः संजूय जुज्यते । सत्वेको नरकक्रोडे क्लिश्यते निजकर्मजिः ॥ २३१ ॥
दुःखदावाग्निजीष्मेऽस्मिन् वितते जवकानने । बंभ्रमीत्येक एवासौ जंतुः कर्मवशीकृतः ॥ २३२ ॥
इह जीवस्य मा जूवन् सहाया बांधवादयः । शरीरं तु सहायश्चेत्सुखदुःखानुजूतिदम् ॥ २३३ ॥
नायाति पूर्वजवतो न याति च जवांतरम् । ततः कायः सहायः स्यात्संफेटमिलितः कथम् ॥ २३४ ॥
धर्माधर्मौ समासन्नौ सहायाविति चेन्मतिः । नैषा सत्या न मोक्षेऽस्ति धर्माधर्मसहायता ॥ २३५ ॥
तस्मादेको बंभ्रमीति जवे कुर्वन् शुजाशुजे । जंतुर्वेदयते चैतदनुरूपे शुजाशुजे ॥ २३६ ॥
एक एव समादत्ते मोक्षश्रियमनुत्तराम् । सर्वसंबंधिविरहाद्वितीयस्य न संजवः ॥ २३७ ॥
यद्दुःखं जवसंबंधि यत्सुखं मोक्षसंजवम् । एक एवोपजुंक्ते तत्र सहायोऽस्ति कश्चन ॥ २३८ ॥
यथा चैकस्तरन् सिंधुं पारं व्रजति तत्क्षणात् । न तु हस्तपाणिपादादिसंयोजितपरिग्रहः ॥ २३९ ॥
तथैव धनदेहादिपरिग्रहपराङ्मुखः । स्वस्थ एको जवांजोधेः पारमासादयत्यसौ ॥ २४० ॥
तत्सांसारिकसंबंधं विहायैकाकिना सता । यतितव्यं हि मोक्षाय शाश्वतानंदशर्मणे ॥ २४१ ॥
तां प्रजोर्देशनां श्रुत्वा प्रबुद्धा बहवस्तदा । नरा नार्यश्च निःसंगीजूयोपाददिरे व्रतम् ॥ २४२ ॥
चमराद्या गणजृतोऽजूवन् शतमनुत्तमाः । ते जर्तुस्त्रिपदीं प्राप्य द्वादशांगीमसूत्रयन् ॥ २४३ ॥
पूर्णायामादिपौरुष्यां व्यसृजद्देशनां विजुः । चक्रे स्वाम्यंघ्रिपीठस्थो देशनां गणजृद्वरः ॥ २४४ ॥

---

१ विस्तृते । २ पुनःपुनः भ्रमति । ३ मार्गे मिलित इव ।

नत्वार्हतं ततो जग्मुः स्वं स्वमिंद्रादयः पदम् ॥ २४५ ॥
द्वितीयपौरुषीप्रांते व्यसृजत्सोऽपि देशनाम् । दक्षिणौ वरदशक्तिधरौ बाहू समुद्वहन् ॥ २४६ ॥
तत्तीर्थे तुंबुरुर्नाम श्वेतांगस्तार्क्ष्यवाहनः[1] । सदा संनिहितो भर्तुरभूच्छासनदेवता ॥ २४७ ॥ युग्मम्
वामौ बाहू गदाधारपाशयुक्तौ च धारयन् । दधाना दक्षिणौ बाहुदंडौ वरदपाशिनौ ॥ २४८ ॥
तथोत्पन्ना महाकाली स्वर्णरुक्[2] पद्मवाहना । भर्तुः शासनदेव्यासीत्सदा संनिधिवर्तिनी ॥ २४९ ॥
मातुलिंगांकुशधरौ परौ बाहू च बिभ्रती । बोधयन् भव्यभविनो विजहार वसुंधराम् ॥ २५० ॥
वचनातिशयैः पंचत्रिंशता शोभितः प्रभुः । साध्वीनां पंचलक्षी च सहत्रिंशत्सहस्रिका ॥ २५१ ॥
साधूनां त्रीणि लक्षाणि सहस्राणि च विंशतिः । एकादश सहस्राणि त्ववधिज्ञानशालिनाम् ॥ २५२ ॥
चतुर्दशपूर्विणां द्वे सहस्रे सचतुःशते । त्रयोदश सहस्राणि केवलज्ञानिनां पुनः ॥ २५३ ॥
मनोज्ञानिनामयुतं सपंचाशच्चतुःशती । अयुतं वादलब्धीनां सपंचाशच्चतुःशती ॥ २५४ ॥
वैक्रियलब्धिसहस्राण्यष्टादश चतुःशती । श्राविकाणां पंचलक्षी सहस्राणि च षोडश ॥ २५५ ॥
श्रावकाणामुभे लक्षे सैकाशीतिसहस्रके । भव्यां विहरमाणस्य बभूवेति परिच्छदः[3] ॥ २५६ ॥
चतुस्त्रिंशदतिशयान्वितस्य सुमतिप्रभोः । आरभ्य केवलोत्पत्तेर्व्यहरत् सुमतिः प्रभुः ॥ २५७ ॥
पूर्वलक्षं द्वादशांग्या विंशत्यब्द्या च वर्जितम् । समं मुनिसहस्रेण तस्थावनशनेन च ॥ २५८ ॥
स्वं मोक्षकालं ज्ञात्वाथ संमेताद्रिं ययौ विभुः । संप्राप्तानंतचतुष्कः शैलेशीध्यानमास्थितः ॥ २५९ ॥
मासांते क्षतभवोपग्राहिकर्मा[4] जगत्पतिः ।

---

१ गरुडवाहनः । २ सुवर्णकांतिः । ३ परिजनः । ४ क्षतानि भवस्योपग्राहीणि कर्माणि येन यस्य वा ।

चैत्रस्य सितनवम्यां पुनर्वसुगते विधौ । समं तैर्मुनिभिः स्वामी प्रपेदे पदमव्ययम् ॥ २६० ॥ युग्मम्
कौमारेऽयुः पूर्वलक्षा दश राज्ये पुनः प्रभोः । पूर्वलक्षैकोनात्रिंशद्द्वादशांगसमन्विता ॥ २६१ ॥
पूर्वलक्षं द्वादशांगन्यूनं व्रतधरस्य तु । चत्वारिंशत्पूर्वलक्षा इत्यायुः सुमतिप्रभोः ॥ २६२ ॥
अभिनंदननिर्वाणात् सुमतिस्वामिनिर्वृतिः । कोटिलक्षेषु नवसु सागराणां गतेष्वभूत् ॥ २६३ ॥

भर्तुः सहस्रयतिनां च तदाशरीरसंस्कारमग्निजनितं विधिवद्विधाय ।
निर्वाणपर्वमहिमानमकार्षुरिंद्रा नंदीश्वरांतरगमंश्च पुनः स्वलोकम् ॥ २६४ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये तृतीयपर्वणि सुमतिस्वामिचरितवर्णनो

नाम तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

---

१ निर्वाणस्य पर्वणो महिमानम् ।

चतुर्थः सर्गः ।

श्रीपद्मप्रभचरित्रम् ।

॥ ॐ ॥ वंदामहे पद्मवर्णं पद्मप्रभजिनेश्वरम् । लीलानिवासं पद्मायाः पद्मराशिमिव स्थितम् ॥ १ ॥
पद्मप्रभजिनेंद्रस्य चरितं दुरितापहम् । तत्प्रभावादसामान्याद्वक्ष्यामि क्षामधीरपि ॥ २ ॥
धातकीखंडद्वीपस्य प्राग्विदेहैकमंडने । वत्साभिधाने विजये सुसीमेत्यस्ति पूर्वरा ॥ ३ ॥
तत्रापराजितो नाम द्विषद्भिरपराजितः । जितेंद्रियः समभवद्रूपो धर्मइवांगवान् ॥ ४ ॥
तस्य न्यायः सुहृदभूद्धर्मो बंधुर्गुणा धनम् । सुहृद्बंधुधनान्यासन् बहिरंगानि केवलम् ॥ ५ ॥
तस्यार्जवं च शीलं च सत्त्वं चेत्यूर्जिता गुणाः । मिथो भूषणतां जग्मुः पादपस्येव पल्लवाः ॥ ६ ॥
अकोपनोऽदीनशिपदनासक्तोऽन्वभूत्सुखम् । अलुब्धश्च श्रियं दधे स विवेकिशिरोमणिः ॥ ७ ॥
अर्हत्प्रवचनसुधां पिबन् देवइवान्यदा । स एवं चिंतयामास तत्त्वनिष्ठेन चेतसा ॥ ८ ॥
संपदो यौवनं रूपं शरीरं हरिणीदृशः । पुत्रमित्राणि हर्म्याणि दुस्त्यजानि शरीरिणाम् ॥ ९ ॥
जीवन्नप्यदशां प्राप्तः कालधर्मं गतोऽपि वा । एभिस्तु त्यज्यते जंतुर्विनष्टांडमिवांडजैः ॥ १० ॥
एकपादेन कालाभं स्नेहं तेष्वेकपक्षकम् । कुर्वाणो भ्रश्यति स्वार्थाद्भिगहो मंदधीर्जनः ॥ ११ ॥

---

१ लक्ष्म्याः । २ कमलसमूहम् । ३ पापनाशकम् । ४ अल्पधीः । ५ कालसदृशम् ।

त्यजंत्येते न यावन्मां पुण्यपाकक्षयादिह । तावत् पौरुषमालंब्य त्यजाम्येतानसंशयम् ॥ १२ ॥
एवं विचिंत्य सुचिरं विवेकमणिरोहणः[1] । धारा[2]धिरूढवैराग्यो राज्यं पुत्राय दत्तवान् ॥ १३ ॥
पिहिताश्रवसूरीणां पादपद्मांतमेत्य सः । उपाददे परिव्रज्यां मोक्ष[3]व्रज्यामहारथीम् ॥ १४ ॥
त्रिगुप्तिः पंचसमितिर्निर्ममो निःपरिग्रहः । निशितं खड्गधारावच्चिरं सोऽपालयद्व्रतम् ॥ १५ ॥
स विंशतिस्थानकेभ्यः स्थानैः कतिपयैरपि । आर्जयत्तीर्थकृन्नाम कर्म निर्मलमानसः ॥ १६ ॥
शुक्लध्यानपरः स्वायुः क्षपयित्वा महामनाः । ग्रैवेयकेऽभून्नवमे महर्द्धिरमरोऽथ सः ॥ १७ ॥
इतश्च जंबूद्वीपांतर्वर्षेऽत्र भरताभिधे । कौशांबीत्यस्ति नगरी वत्सदेशस्य मंडनम् ॥ १८ ॥
तत्रोच्चतरचैत्याग्रसिंहाभ्यर्णे परिभ्रमन् । त्रस्यतांककुरंगेण[4] यातींदुर्निष्कलंकताम् ॥ १९ ॥
तत्रावासगृहेषूच्चैर्धूपधूमा वितन्वते । युग्मयूनां[5] रत[6]भ्रष्टांशुकानामंशुकश्रियम् ॥ २० ॥
स्वस्तिकन्यस्तमुक्तासु तत्र प्रतिगृहं शुकाः । चंच्वाघातं वितन्वंति दाडिमीबीजशंकया ॥ २१ ॥
श्रीमान् सर्वो जनस्तत्र नान्यस्वं कोऽपि लुंटति । उद्यानकुसुमामोदस्योल्लुंटाकः परं मरुत् ॥ २२ ॥
आसीत्तत्र धरो राजा धरायास्तापनोदनात् । धारणाच्चाप्यधरयन् धाराधर[7]धराधरान् ॥ २३ ॥
न भूपाः खंडयामासुस्तस्याज्ञां क्षितिमंडले । पुष्पस्रजमिवाखंडां दधुः शिरसि किं तु ते ॥ २४ ॥
कोदंडोद्दंडदोर्दंडो[8]ऽप्येष नो दंडचंडताम् । अदर्शयत् किं तु सौम्यस्तस्थौ भद्र इव द्विपः ॥ २५ ॥

---

१ विवेक एव मणयस्तेषां रोहणो गिरिः । २ वर्धमानवैराग्यवान् । ३ मोक्षमार्गे महारथसदृशीम् । ४ लांछनभूतमृगेण । ५ दंपतीनाम् । ६ मैथुने वस्त्ररहितानाम् । ७ मेघान् पर्वतांश्च । ८ धनुषा प्रचंडौ दोर्दंडौ यस्य ।

अचचर्यच्चिरं सोऽर्धश्रीखंडघुसृणैरिव ॥ २६ ॥
यशोऽनुरागैर्युगपद्विस्तीर्णैः ककुंभोऽञ्चितः । गुणराशिरभूद्वास्तुदेवतेव सहोत्थितः ॥ २७ ॥
तस्मिन् महीपतौ लक्ष्मीदेव्या लीलानिकेतने । सधर्मचारिणी देवकन्यासब्रह्मचारिणी ॥ २८ ॥
सतीनां सीमभूतासीत् सुसीमा नाम तस्य तु । दोर्भ्यां सशाखा शुशुभे कल्पद्रुमलतेव सा ॥ २९ ॥
पाणिपादाधरेणाविःपैल्लवा पुष्पिता रँदैः । ईर्यासमितिलीनेव मंथँरं संचचार सा ॥ ३० ॥
नीरंगीछैन्नवदना पश्यंती भुवमेव हि । आर्जवेन मनइव वचनं सूनृतेन च ॥ ३१ ॥
तस्याः शरीरं कांत्येव ह्रिया शीलमभूष्यत । रजनीरँमणज्योत्स्नाप्लवैरिव विभावरी ॥ ३२ ॥
वदंती सातिविशँदैर्दंतांशुभिरशोभत । एकाग्रात्रिंशदंभोधिमितमायुरपूरयत् ॥ ३३ ॥
इतो ग्रैवेयके जीवः सोऽपराजितभूपतेः । कुक्षाववततार च ॥ ३४ ॥
माघस्य षष्ठ्यां कृष्णायां चित्रास्थे रजनीकरे । च्युत्वा सुसीमास्वामिन्याः कुक्षाववततार च ॥ ३४ ॥
तदा मुखे प्रविशतस्तीर्थकृज्जन्मसूचकान् । चतुर्दश महास्वप्नान् सुसीमा देव्युदैक्षत ॥ ३५ ॥
वर्धमाने क्रमाद्गर्भे पद्मशय्यासु दोहदः । अभूद्देव्या देवताभिः पर्यपूर्यत तत्क्षणात् ॥ ३६ ॥
ततो नवसु मासेषु दिनेष्वर्धाष्टमेषु च । कार्तिककृष्णद्वादश्यां चंद्रे चित्रागते सति ॥ ३७ ॥
सद्यो वक्रातिचाराभ्यां ग्रहेषूच्चगतेषु च । पद्मवर्णं पद्मचिह्नं सा देवी सुषुवे सुतम् ॥ ३८ ॥
षट्पंचाशद्दिक्कुमार्यः सूतिकर्मैत्य चक्रिरे । अथागत्य प्रभुं शक्रोऽनैषीत्स्वर्णाद्रिमूर्धनि ॥ ३९ ॥

---

१ दिशः । २ मिश्रितचंदनकेसरैरिव । ३ प्रकटितपल्लवा । ४ दंतैः । ५ नीरंगी सर्वांगाच्छादनवस्त्रवेषः "बुर्खा" इति भाषायां प्रसिद्धः । ६ मंदं । ७ अतिनिर्मलैः । ८ चंद्रज्योत्स्नाप्रवाहैः ।

शक्रोत्संगस्थितं नाथमिंद्रास्तत्राच्युतादयः । क्रमेणास्नपयन्सर्वेऽनुज्येष्ठं सोदरा इव ॥ ४० ॥
ईशानांकस्थितं नाथं शक्रोऽपि हि यथाविधि । स्नपयामास पूजादि कृत्वा चेत्यभितुष्टुवे ॥ ४१ ॥
अस्मिन्नसारे संसारे मरौ संचारिणां चिरात् । त्वद्दर्शनमभूद्देव देहभाजां सुधाप्रपा ॥ ४२ ॥
रूपेणाप्रतिरूपं[1] त्वामश्रांतं पश्यतां सताम् । कृतार्थेयं समभवद्देवानां निर्निमेषता ॥ ४३ ॥
नित्यांधकारे प्रद्योतः सुखं नैरयिणामपि[2] । अभूत्ते तीर्थनाथत्वरूपकस्य सुखं ह्यदः ॥ ४४ ॥
पुण्यैः संसारिणां देव कृपासारणिवारिणा[3] । सिक्त्वा नयसि वृद्धित्वं चिराद्धर्ममहीरुहम् ॥ ४५ ॥
जगत्त्रितयनाथत्वं ज्ञानत्रितयधारिता । इदमाजन्म सिद्धं ते शीतलत्वमिवाम्भसां ॥ ४६ ॥
पद्मवर्ण पद्मचिह्न पद्मगंधिमुखानिल । पद्मानन पद्मान्वितपद्मासद्म[4] जय प्रभो ॥ ४७ ॥
अपारो दुस्तरश्चायं सदा संसारसागरः । जानुदघ्नोऽधुना[5] नाथ त्वत्प्रसादाद्भविष्यति ॥ ४८ ॥
न कल्पांतरसाम्राज्यं नानुत्तरनिवासिताम् । वांछामि किं तु शुश्रूषां भवतः पादपद्मयोः ॥ ४९ ॥
स्तुत्वैवं नाथमादाय शक्रो द्रुतमुपेत्य च । सुसीमास्वामिनीपार्श्वे मुमोच द्यां[6] जगाम च ॥ ५० ॥
पद्मशय्यादोहदोऽस्मिन् यन्मातुर्गर्भगेऽभवत् । पद्माभश्चेत्यमुं पद्मप्रभ इत्याह्वयत् पिता ॥ ५१ ॥
लाल्यमानो द्युधात्रीभिः क्रीडन् सुरकुमारकैः । क्रमेण ववृधे स्वामी द्वितीयं चासदद्वयः ॥ ५२ ॥
सार्धधन्वद्विशत्युच्चः पृथूरस्को[7] बभौ प्रभुः । पद्मरागशिलाक्लृप्तक्रीडाशैलइव श्रियः ॥ ५३ ॥

---

१ अनुपमम् । २ नारकिणाम् । ३ कृपैव सारणिः तस्या वारि तेन । ४ कमलयुक्तलक्ष्म्याः गृह । ५ जानुप्रमाणः । ६ स्वर्गम् ।
७ विशालवक्षाः ।

तित्यक्षुरपि[1] संसारं स्वामी लोकानुवर्तनात् । मातापित्रनुरोधाच्च चक्रे दारपरिग्रहम् ॥ ५४ ॥
जन्मतः पूर्वलक्षेषु गतेष्वर्धाष्टमेष्वथ । उपरोधात्[2] पितुः स्वामी राज्यभारमुपाददे ॥ ५५ ॥
राज्यं च पालयन् सार्धा पूर्वलक्षैकविंशतिम् । तथा षोडश पूर्वांगाण्यत्यक्रामज्जगत्पतिः ॥ ५६ ॥
भवपारं जिगमिषुः स्वामी लोकांतिकामरैः । दीक्षायै प्रेरितो गत्यै पथिकः शकुनैरिव ॥ ५७ ॥
ददौ च वार्षिकं दानं ददतश्च प्रभोर्वसु । कुबेरप्रेरिताः संतो जृंभकाः[3] पर्यपूरयन् ॥ ५८ ॥
अथेंद्रनृपैर्विहिताभिषेकः शिबिकां प्रभुः । आरुह्य निर्वृतिकरं[4] सहस्राम्रवणं ययौ ॥ ५९ ॥
चित्रायां कार्तिके कृष्णत्रयोदश्यां च षष्ठकृत् । समं राजसहस्रेणापराह्ने प्राव्रजत्प्रभुः ॥ ६० ॥
द्वितीयदिवसे स्वामी पुरे ब्रह्मस्थलेऽकरोत् । पारणं परमान्नेन सोमदेवनृपौकसि ॥ ६१ ॥
अमरा विदधुस्तत्र पंचदिव्याद्भुतान्यथ । स तु चक्रे नृपो रत्नपीठं यत्र स्थितो विभुः ॥ ६२ ॥
विजहार च षण्मासांश्छद्मस्थः परमेश्वरः । आगाद्भूयः सहस्राम्रवणं दीक्षैकसाक्षिकम् ॥ ६३ ॥
षष्ठेन प्रतिमास्थस्य विभोर्वटतरोस्तले । प्रणेशुर्घातिकर्माणि वातोद्धूताभ्रजालवत्[5] ॥ ६४ ॥
ततश्चैत्रस्य राकायां चंद्रे चित्रामुपेयुषि । अम्लानं[6] केवलज्ञानमभूत् पद्मप्रभप्रभोः ॥ ६५ ॥
सुरासुरेंद्राः समवसरणं तत्र चक्रिरे । प्राग्द्वारा प्रविवेशाथ तत्र त्रिभुवनेश्वरः ॥ ६६ ॥
सार्धक्रोशोन्नतं चैत्यपादपं परमेश्वरः । तत्र प्रदक्षिणीचक्रे तमिव त्रिदिवेश्वरः ॥ ६७ ॥
"तीर्थाय नम" इत्येवमुच्चैरुच्चारितस्तुतिः । रत्नसिंहासने पूर्वाभिमुखो न्यषदत्प्रभुः ॥ ६८ ॥

---

१ त्यक्तुमिच्छुः । २ आग्रहात् । ३ सुरविशेषाः । ४ सुखकरं वनविशेषणमिदम् । ५ वायुनिरस्तमेघसमूहवत् । ६ शुद्धं ।

प्रभोश्च प्रतिबिंबानि दिक्ष्वन्यास्वपि नाकिनः[1] । तत्प्रभावेण तद्रूपनिर्विशेषाणि चक्रिरे ॥ ६९ ॥
तत्र चास्थाद्यथास्थानं श्रीमान् संघश्चतुर्विधः । स्वामिन्युत्कंठयोत्कंठः केकिव्रजइवांबुदे ॥ ७० ॥
अथ सौधर्मकल्पेंद्रः प्रणम्य परमेश्वरम् । यथार्थसारया वाचा तुष्टाव स्पष्टभक्तितः ॥ ७१ ॥
निघ्नन् परीषहचमूमुपसर्गान् प्रतिक्षिपन्[2] । प्राप्तोऽसि शमसौहित्यं[3] महतां कापि वैदुषी ॥ ७२ ॥
अरक्तो भुक्तवान् मुक्तिमद्विष्टो हतवान्द्विषः । अहो महात्मनां कोऽपि महिमा लोकदुर्लभः ॥ ७३ ॥
सर्वथा निर्जिगीषेण[4] भीतभीतेन चागसः । त्वया जगत्त्रयं जिग्ये महतां कापि चातुरी ॥ ७४ ॥
दत्तं न किंचित्कस्मैचिन्नात्तं[5] किंचित्कुतश्चन । प्रभुत्वं ते तथाप्येतत्कला कापि विपश्चिताम् ॥ ७५ ॥
यद्देहस्यापि दानेन सुकृतं नार्जितं परैः । उदासीनस्य तन्नाथ पादपीठे तवालुठत् ॥ ७६ ॥
रागादिषु नृशंसेन सर्वात्मसु कृपालुना । भीमकांतगुणेनोच्चैः साम्राज्यं साधितं त्वया ॥ ७७ ॥
महीयसामपि महान् महनीयो[6] महात्मनाम् । अहो मे स्तुवतः स्वामी स्तुतेर्गोचरमागमत् ॥ ७८ ॥
सर्वे सर्वात्मनान्येषु दोषास्त्वयि पुनर्गुणाः । स्तुतिस्तवेयं चेन्मिथ्या तत्प्रमाणं सभासदः ॥ ७९ ॥
भूयो भूयो भवत्पाददर्शनं मे भवत्विति । आशंसामि जगन्नाथ निर्वाणमपि[7] नापरम् ॥ ८० ॥
एवं स्तुत्वा स्थिते शक्रे प्रारेभे धर्मदेशनाम् । पंचत्रिंशदतिशयान्वितया भगवान् गिरा ॥ ८१ ॥
पारावारइवापारः[8] संसारो घोर एष भोः । प्राणिनश्चतुरशीतियोनिलक्षेषु पातयन् ॥ ८२ ॥

---

१ देवाः । २ नाशयन् । ३ शमतृप्तिम् । ४ निर्गता जिगीषा यस्य तेन । ५ गृहीतम् । ६ पूज्यः । ७ मोक्षम् । ८ समुद्रः ।

श्रोत्रियः[1] श्वपचः[2] स्वामी पत्तिर्ब्रह्मा कृमिश्च सः । संसारनाट्ये नटवत् संसारी हंत चेष्टते ॥ ८३ ॥
न याति कतमां योनिं कतमां वा न मुंचति । संसारी कर्मसंबंधादवक्रय[3]कुटीमिव ॥ ८४ ॥
समस्तलोकाकाशेऽपि नानारूपैः स्वकर्मतः । वालाग्रमपि तन्नास्ति यन्नस्पृष्टं शरीरिभिः ॥ ८५ ॥
संसारिणश्चतुर्भेदाः श्वभ्रि[4]तिर्यग्नरामराः । प्रायेण दुःखबहुलाः कर्मसंबंधबाधिताः ॥ ८६ ॥
आद्येषु त्रिषु नरकेषूष्णं शीतं परेषु च । चतुर्थे शीतमुष्णं च दुःखक्षेत्रोद्भवं त्विदम् ॥ ८७ ॥
नरकेषूष्णशीतेषु चेत्पतेल्लोहपर्वतः । विलीयेत विशीर्येत तदा भुवमनाप्नुवन् ॥ ८८ ॥
उदीरितमहादुःखा अन्योऽन्येनासुरैश्च ते । इति त्रिविधदुःखार्ता वसंति नरकावनौ ॥ ८९ ॥
समुत्पन्ना घटीयंत्रेष्वधार्मिकसुरैर्बलात् । आकृष्यंते लघुद्वारा यथा सीसशलाकिका ॥ ९० ॥
गृहीत्वा पाणिपादादौ वज्रकंटकसंकटे । आस्फाल्यंते शिलापृष्ठे वासांसि रजकैरिव ॥ ९१ ॥
दारुदारं[5] विदार्यंते दारुणैः क्रकचैः[6] क्वचित् । तिलपेशं च पिष्यंते चित्रयंत्रैः क्वचित्पुनः ॥ ९२ ॥
पिपासार्त्ताः पुनस्तप्तत्रपुसीसकवाहिनीम् । नदीं वैतरणीं नामावतार्यंते वराककाः[7] ॥ ९३ ॥
छायाभिकांक्षिणः क्षिप्रमसिपत्रवनं गताः । यत्र शस्त्रैः पतद्भिस्ते छिद्यंते तिलशोऽसकृत् ॥ ९४ ॥
संश्लेष्यंते च शाल्मल्यो वज्रकंटकसंकटाः । तप्तायःपुत्रिकाः क्वापि स्मारितान्यवधूरतम् ॥ ९५ ॥
संस्मार्य मांसलोलत्वमाश्यंते मांसमंगजम् । प्रख्याप्य मधुलौल्यं[8] च पाय्यंते तापितं त्रपुः ॥ ९६ ॥

---

१ वेदज्ञब्राह्मणः । २ चांडालः । ३ भाटकरूपवेतनेन गृहीतं गृहम् । ४ नारकः । ५ काष्ठदारणसदृशम् । ६ करपत्रैः । ७ दीनाः ।
८ मदिरासक्तत्वं ।

आष्टुकंडुमहाशूलकुंभीपाकादिवेदनाः । अश्रांतमनुभाव्यंते भृज्यंते च [1]भटित्रवत् ॥ ९७ ॥
छिन्नभिन्नशरीराणां भूयो [2]मिलितवर्ष्मणाम् । नेत्राद्यंगानि कृष्यंते बककंकादिपक्षिभिः ॥ ९८ ॥
एवं महादुःखहताः सुखांशेनापि वर्जिताः । गमयंति बहुं कालमात्रयस्त्रिंशसागरम् ॥ ९९ ॥
तिर्यग्गतिमपि प्राप्ताः संप्राप्यैकेंद्रियादिताम् । तत्रापि पृथिवीकायरूपतां समुपागताः ॥ १०० ॥
हलादिशस्त्रैः पाट्यंते मृद्यंतेऽश्वगजादिभिः । वारिप्रवाहैः प्लाव्यंते दह्यंते च दवाग्निना ॥ १०१ ॥
व्यथ्यंते लवणाचाम्लमूत्रादिसलिलैरपि । लवणक्षारतां प्राप्ताः क्वथ्यंते चोष्णवारिणि ॥ १०२ ॥
पच्यंते कुंभकाराद्यैः कृत्वा [3]कुंभेष्टकादिसात् । चीयंते भित्तिमध्ये च नीत्वा कर्दमरूपताम् ॥ १०३ ॥
केचिच्छाणैर्निघृष्यंते विपच्य क्षारमुत्पुटैः । टंकांकुशैर्विदार्यंते पाट्यंतेऽद्रिसरित्प्लवैः ॥ १०४ ॥
अप्कायतां पुनः प्राप्तास्ताप्यंते तपनांशुभिः । घनीक्रियंते तुहिनैः संशोष्यंते च पांसुभिः ॥ १०५ ॥
क्षारेतररसाश्लेशाद्विपद्यंते परस्परम् । स्थाल्यंतःस्था विपच्यंते पीयंते च पिपासितैः ॥ १०६ ॥
तेजःकायत्वमासाद्य विध्याप्यंते जलादिभिः । घनादिभिः प्रकुट्यंते ज्वाल्यंते चेंधनादिभिः ॥ १०७ ॥
वायुकायत्वमप्याप्ता हन्यंते व्यजनादिभिः । शीतोष्णादिद्रव्ययोगाद्विपद्यंते क्षणेक्षणे ॥ १०८ ॥
प्राचीनाद्यास्तु सर्वेऽपि विराध्यंते परस्परम् । मुखादिवातैर्बाध्यंते पीयंते चोरगादिभिः ॥ १०९ ॥
वनस्पतित्वं दशधा प्राप्ताः कंदादिभेदतः । छिद्यंते वाथ भिद्यंते पच्यंते वाग्नियोगतः ॥ ११० ॥
संशोष्यंते निपिष्यंते पुष्यंतेऽन्योऽन्यघर्षणैः । क्षारादिभिश्च दह्यंते संधीयंते च भोक्तृभिः ॥ १११ ॥

---

१ आष्टपात्रारोपितमांसवत् । २ मिलितशरीराणाम् । ३ कुंभेष्टकाधीनाः ।

सर्वावस्थासु खाद्यंते भज्यंते च प्रभंजनैः[1] । क्रियंते भस्मसाद्दावैरुन्मूल्यंते सरित्प्लवैः ॥ ११२ ॥
सर्वेऽपि वनस्पतयः सर्वेषां भोज्यतां गताः । सर्वैः शस्त्रैः सर्वदानुभवंति क्लेशसंततिम् ॥ ११३ ॥
द्वींद्रियत्वे च ताप्यंते पीयंते पूतरादयः । चूर्ण्यंते कृमयः पादैर्भक्ष्यंते चटकादिभिः ॥ ११४ ॥
शंखादयो निखन्यंते निष्कृष्यंते जलौकसः । गंडूपदाद्याः पात्यंते जठरादौषधादिभिः ॥ ११५ ॥
त्रींद्रियत्वेऽपि संप्राप्ते षट्पदीमत्कुणादयः[2] । विमृद्यंते शरीरेण ताप्यंते चोष्णवारिणा ॥ ११६ ॥
पिपीलिकास्तु तुद्यंते पादैः संमार्जनेन च । अदृश्यमानाः कुंथ्वाद्या मथ्यंते चासनादिभिः ॥ ११७ ॥
चतुरिंद्रियताभाजः सरघा[3]भ्रमरादयः । मधुभक्षै[4]र्विराध्यंते यष्टिलोष्टादिताडनैः ॥ ११८ ॥
ताड्यंते तालवृन्ताद्यैर्द्राग्दंशमशकादयः । ग्रस्यंते गृहगोधाद्यैर्मक्षिकामर्कटा[5]दयः ॥ ११९ ॥
पंचेंद्रिया जलचराः खाद्यंतेऽन्योऽन्यमुत्सुकाः । धीवरैः परिगृह्यंते गिल्यंते च बकादिभिः ॥ १२० ॥
उत्कील्यंते त्वचयद्भिः प्राप्यंते च भटित्रताम्[6] । भोक्तुकामैर्विपाच्यंते[7] निगाल्यंते वसार्थिभिः ॥ १२१ ॥
स्थलचारिषु चोत्पन्ना अबला बलवत्तरैः । मृगाद्याः सिंहप्रमुखैर्मार्यंते मांसकांक्षिभिः ॥ १२२ ॥
मृगयासक्तचित्तैस्तु क्रीडया मांसकाम्यया । नरैस्तत्तदुपायेन हन्यंतेऽनपराधिनः ॥ १२३ ॥
क्षुधापिपासाशीतोष्णातिभारारोपणादिना । कशांकुशप्रतोदैश्च[8] वेदनां प्रसहंत्यमी ॥ १२४ ॥
खेचरास्तित्तिरिशुककपोतचटकादयः । श्येनसिंचानगृध्राद्यैर्ग्रस्यंते मांसगृध्नुभिः[9] ॥ १२५ ॥

---

१ वायुभिः । २ यूकामत्कुणादयः । ३ मधुमक्षिकाः । ४ मधुभक्षकैः पुरुषैः । ५ मर्कट ऊर्णनाभः । ६ शूलेन संस्कृतं मांसं भटित्रं तस्य भावस्तत्ताम् । ७ "खादिभिः" इति पाठांतरम् । ८ अश्वताडनी कशा, वृषताडनः प्रतोदः । ९ मांसलोलुपैः ।

मांसलुब्धैः शाकुनिकैर्नानोपायप्रपंचतः । संगृह्य प्रतिहन्यंते नानारूपैर्विडंबितैः ॥ १२६ ॥
जलाग्निशस्त्रादिभवं तिरश्चां सर्वतोभयम् । कियद्वा वर्ण्यते स्वस्वकर्मबंधनिबंधनम् ॥ १२७ ॥
मनुष्यत्वेऽनार्यदेशे समुत्पन्नाः शरीरिणः । तत्तत्पापं प्रकुर्वंति यद्वक्तुमपि न क्षमम् ॥ १२८ ॥
उत्पन्ना आर्यदेशेऽपि चांडालश्वपचादयः । तत्तत्पापं प्रकुर्वंति दुःखान्यनुभवंति च ॥ १२९ ॥
आर्यदेशे समुत्पन्ना अप्यनार्यविचेष्टिताः । दुःखदारिद्र्यदौर्भाग्यनिर्दग्धा दुःखमासते ॥ १३० ॥
परसंपत्प्रकर्षेणापकर्षेण स्वसंपदाम् । परप्रेष्यतया दग्धा दुःखं जीवंति मानवाः ॥ १३१ ॥
रुग्जरामरणैर्ग्रस्ता नीचैर्कर्मकदर्थिताः । तां तां दुःखदशां दीनाः प्रपद्यंते दयास्पदम् ॥ १३२ ॥
जरा रुजा मृतिर्दास्यं न तथा दुःखकारणम् । गर्भे वासो यथा घोरनरके वाससंनिभः ॥ १३३ ॥
सूचीभिरग्निवर्णाभिर्भिन्नस्य प्रतिरोम यत् । दुःखं नरस्याष्टगुणं तद्भवेद्गर्भवासिनः ॥ १३४ ॥
योनियंत्राद्विनिष्क्रामन् यद्दुःखं लभते भवी । गर्भवासभवाद्दुःखात्तदनंतगुणं खलु ॥ १३५ ॥
बाल्ये मूत्रपुरीषाभ्यां यौवने रतचेष्टितैः । वार्धके श्वासकासाद्यैर्जनो जातु न लज्जते ॥ १३६ ॥
पुरीषसूकरः पूर्वं ततो मदनगर्दभः । जराजरद्गवः पश्चात् कदापि न पुमान् पुमान् ॥ १३७ ॥
स्याच्छैशवे मातृमुखस्तारुण्ये तरुणीमुखः । वृद्धभावे सुतमुखो मूर्खो नात्ममुखः क्वचित् ॥ १३८ ॥
सेवाकर्षणवाणिज्यपाशुपाल्यादिकर्मभिः । क्षपयत्यफलं जन्म धनाशाविह्वलो जनः ॥ १३९ ॥

---

१ पक्षिहंतृभिः । २ सेवया । ३ नीचकर्मभिर्दूषिताः । ४ मैथुनचेष्टाभिः । ५ "नान्तर्मुखः" इति पाठान्तरं।

क्वचिच्चौर्यं क्वचिद् द्यूतं क्वचिन्नीचैर्भुजंगता । मनुष्याणां यथा भूयो भवभ्रमनिबंधनम् ॥ १४० ॥
सुखित्वे कामदलितैर्दुःखित्वे दैन्यरोदनैः । नयंति जन्ममोहांधा न पुनर्धर्मकर्मभिः ॥ १४१ ॥
अनंतकर्मप्रचयक्षयक्षममिदं क्षणात् । मानुषत्वमपि प्राप्ताः पापाः पापानि कुर्वते ॥ १४२ ॥
ज्ञानदर्शनचारित्ररत्नत्रितयभाजने । मनुजत्वे पापकर्म स्वर्णभांडे सुरोपमम् ॥ १४३ ॥
संसारसागरगतैः शमिलायुगयोगवत् । लब्धं कथंचिन्मानुष्यं हा रत्नमिव हार्यते ॥ १४४ ॥
लब्धे मानुष्यके स्वर्गमोक्षप्राप्तिनिबंधने । हा नरकाद्युपायेषु कर्मसूत्तिष्ठते जनः ॥ १४५ ॥
आशास्यते यत्प्रयत्नादनुत्तरसुरैरपि । तत्संप्राप्तं मनुष्यत्वं पापैः पापेषु योज्यते ॥ १४६ ॥
परोक्षं नरके दुःखं प्रत्यक्षं नरजन्मनि । तत्प्रपंचः प्रपंचेन किमर्थमुपवर्ण्यते ॥ १४७ ॥
शोकामर्षविषादेर्ष्यादैन्यादिहतबुद्धिषु । अमरेष्वपि दुःखस्य साम्राज्यमनुवर्तते ॥ १४८ ॥
दृष्ट्वा परस्य महतीं श्रियं प्राग्जन्मजीवितम् । अर्जितस्वल्पसुकृतं शोचंति सुचिरं सुराः ॥ १४९ ॥
चिराद्धा बलिनान्येन प्रतिकर्तुं तमक्षमाः । तीक्ष्णेनामर्षशल्येन दोदूयंते निरंतरम् ॥ १५० ॥
न कृतं सुकृतं किंचिदाभियोग्यं ततो हि नः । दृष्टोत्तरोत्तरश्रीका विषीदंतीति नाकिनः ॥ १५१ ॥
दृष्ट्वान्येषां विमानस्त्रीरत्नोपवनसंपदम् । यावज्जीवं विपच्यंते ज्वलदीर्ष्यानलोर्मिभिः ॥ १५२ ॥
हा प्राणेश प्रभो देव प्रसीदेति सगद्गदम् । परैर्मूषितसर्वस्वा भाषंते दीनवृत्तयः ॥ १५३ ॥

---

१ अनंतकर्मणां प्रचयः समूहस्तस्य क्षये क्षमम् । २ जीवितविशेषणमिदम् । ३ दासत्वम् ।

प्राप्तेऽपि पुण्यतः स्वर्गे कामक्रोधभयातुराः । न स्वस्थतामश्नुवते सुराः कांदर्पिकादयः ॥ १५४ ॥
अथ च्यवनचिह्नानि दृष्ट्वा दृष्ट्वा विमृश्य च । विलीयंतेऽथ जल्पंति क निलीयामहे वयम् ॥ १५५ ॥
तथाहि ॥ अम्लाना अपि हि मालाः सुरद्रुमसमुद्भवाः । म्लानीभवंति देवानां वदनांभोरुहैः समम् ॥ १५६ ॥
हृदयेन समं विश्वग्विश्लिष्यत्संधिबंधनाः । महाबलैरप्यकंप्याः कंपंते कल्पपादपाः ॥ १५७ ॥
आकालप्रतिपन्नाभ्यां प्रियाभ्यां च सहैव हि । श्रीह्रीभ्यां परिमुच्यंते कृतागस इवामराः ॥ १५८ ॥
अंबरश्रीरपमला मलिनीभवति तत्क्षणात् । अप्यकस्माद्विसृमरैरघौघैर्मलिनैर्घनैः ॥ १५९ ॥
अदीना अपि दैन्येन विनिद्रा अपि निद्रया । आश्रीयंते मृत्युकाले पक्षाभ्यामिव कीटिकाः ॥ १६० ॥
विषयेष्वतिरज्यंते न्यायधर्मविबाधया । अपथ्यान्यपि यत्नेन स्पृहयंति मुमूर्षवः ॥ १६१ ॥
नीरुजामपि भज्यंते सर्वांगोपांगसंधयः । भाविदुर्गतिपातोत्थवेदनाविवशा इव ॥ १६२ ॥
पदार्थग्रहणेऽकस्माद्भवंत्यपटुदृष्टयः । परेषां संपदुत्कर्षमिव प्रेक्षितुमक्षमाः ॥ १६३ ॥
गर्भवासनिवासोत्थदुःखागमभयादिव । प्रकंपतरलैरंगैर्भापयंति परानपि ॥ १६४ ॥
निश्चितच्यवनाश्चिन्हैर्लभंते न रतिं क्वचित् । विमाने नंदने वाप्यामंगारालिंगिता इव ॥ १६५ ॥
हा प्रिया हा विमानानि हा वाप्यो हा सुरद्रुमाः । क दृष्टव्याः पुनर्यूयं हतदैववियोजिताः ॥ १६६ ॥
अहो स्मितं सुधावृष्टिरहो बिंबाधरः सुधा । अहो वाणी सुधावर्षिण्यहो कांता सुधामयी ॥ १६७ ॥

---

१ कामवृद्धिकारकाः । २ विश्लिष्यंति त्रुट्यंति संधिबंधनानि येषाम् । ३ जन्मत आरभ्य प्राप्ताभ्याम् । ४ कृतापराधाः । ५ नभःशोभा । ६ प्रसरद्भिः । ७ पापसमूहैः । ८ न्यायधर्मयोर्विबाधया ।

बिभ्रत्पाणी नकुलाक्षसूत्रिणौ दक्षिणेतरौ । सदा सन्निधिवर्त्यासीद्भर्तुः शासनदेवता ॥ १८१ ॥
युग्मम् ।

तथोत्पन्नाऽच्युता नाम श्यामांगी नरवाहना । बिभ्राणा दक्षिणौ बाहुदण्डौ वरदपाशिनौ ॥ १८२ ॥
वामौ च कार्मुकधरावभयदौ बिभ्रती भुजौ । पद्मप्रभजिनेन्द्रस्याभवच्छासनदेवता ॥ १८३ ॥
अमुक्तसंनिधिस्ताभ्यां विश्वानुग्रहकाम्यया । विजहार जगत्स्वामी ग्रामाकरपुरादिषु ॥ १८४ ॥
साधूनां त्रीणि लक्षाणि सहस्राख्रिंशदेव च । साध्वीनां च चतुर्लक्षी सहस्राणि च विंशतिः ॥ १८५ ॥
चतुर्दशपूर्वधराणां द्वे सहस्रे शतत्रयम् । अवधिज्ञानवतां च सहस्राणि पुनर्दश ॥ १८६ ॥
मनःपर्ययिणां त्रीणि शतान्ययुतमेव च । सहस्राणि द्वादश तु केवलज्ञानशालिनाम् ॥ १८७ ॥
वैक्रियलब्धिसहस्राः षोडशाष्टोत्तरं शतम् । वादलब्धिधराणां तु सहस्रा नव षट्शती ॥ १८८ ॥
श्रावकाणामुभे लक्षे षट्सप्ततिसहस्र्यपि । श्राविकाणां पुनः पंच लक्षाः पंच सहस्र्यपि ॥ १८९ ॥
परिवारोऽभवद्भर्तुः केवलज्ञानकालतः । षण्मास्या षोडशांग्योनं पूर्वलक्षं विहारिणः ॥ १९० ॥
मोक्षकालमथासन्नं विदित्वा परमेश्वरः । संमेताद्रिं जगामाथानशनं मासिकं व्यधात् ॥ १९१ ॥
मार्गशीर्षे च कृष्णैकादश्यां चित्रास्थिते विधौ । क्षीणशेषचतुष्कर्मा सिद्धानंतचतुष्टयः ॥ १९२ ॥
मुनीनामनशनिनां शतैस्त्र्यग्रैः सहाष्टभिः । ध्यानाच्चतुर्थाच्चतुर्थं पुमर्थमगमत्प्रभुः ॥ १९३ ॥ युग्मम् ।

१ शुक्लध्यानात् । २ मोक्षम् ।

अर्धाष्टमाः पूर्वलक्षाः कौमारे षोडशांगयुक् । पूर्वलक्षाणां साधैकविंशती राज्यपालने ॥ १९४ ॥
अंगैः षोडशभिर्न्यूनं पूर्वलक्षं पुनर्व्रते । इति त्रिंशत्पूर्वलक्षाण्यायुः पद्मप्रभप्रभोः ॥ १९५ ॥
सुमति स्वामिनिर्वाणान्मोक्षः पद्मप्रभप्रभोः । गतेष्वर्णवकोटीनां सहस्रेषु नवस्वभूत् ॥ १९६ ॥

इंद्राश्चतुःषष्टिरुपेत्य तत्र प्रभोर्मुनीनामपि भक्तिभाजः ।
शरीरसंस्कारमकार्षुरुच्चैर्निर्वाणकल्याणमहोत्सवं च ॥ १९७ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये तृतीये पर्वणि पद्मप्रभस्वामिचरितवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः संपूर्णः ॥

पंचमः सर्गः ।

श्री सुपार्श्वनाथचरित्रं ।

श्रीसुपार्श्वजिनेंद्रस्य पांतु वो देशनागिरः । उद्वेलकेवलज्ञानसमुद्रस्येव वीचयः ॥ १ ॥
चरितं श्रीसुपार्श्वस्य वक्ष्येऽहं सप्तमार्हतः । कुबोधध्वांतसुदिनमशेषाणां शरीरिणाम् ॥ २ ॥
धातकीखंडद्वीपस्य प्राग्विदेहविशेषके । विजये रमणीयेऽस्ति नाम्ना क्षेमपुरी पुरी ॥ ३ ॥
तत्रासीज्जगदानंदी नंदिषेणो नरेश्वरः । दिनेश्वरइव श्रीमांस्तेजसामेकमास्पदम् ॥ ४ ॥
अशेषराज्यव्यापारे जागरूकस्य सर्वदा । तस्य प्रधान्यभूद्धर्मो दोर्दंडइव दक्षिणः ॥ ५ ॥
निघ्नतः कंटकीभूताञ्जनतासुखहेतवे । तस्य कोपोऽपि धर्माय किं पुनः प्रस्तुताः क्रियाः ॥ ६ ॥
अहो आश्चर्यमनिशं स्मृतिगोचरतां गतः । श्रीवीतरागो भगवांस्तस्य हृच्छयतां ययौ ॥ ७ ॥
आर्त्तानामर्त्तिहरणे स शरण्यः सदाऽभवत् । स्मरातुरपरस्त्रीणां न कदापि कथंचन ॥ ८ ॥
कालेन गच्छता सोऽथ भवोद्विग्नो महामनाः । गत्वारिंदमनाचार्यांतिके दीक्षामुपाददे ॥ ९ ॥
स व्रतं पालयंस्तीक्ष्णं स्थानकैः कैश्चिदप्यथ । तीर्थकृन्नाम कर्मोपार्जयामास महामुनिः ॥ १० ॥
ततो विधायानशनं समये स महामतिः । मृत्वा ग्रैवेयके षष्ठे महर्द्धिरमरोऽभवत् ॥ ११ ॥

---

१ कुबोध एव ध्वांतस्तस्मिन् सुदिनं शुभदिवसः । २ सूर्यः । ३ हृदि शेत इति हृच्छयः तस्य भावस्तत्ता ताम् ।

दत्से समस्तकल्याणैर्यत्सुखं श्वभ्रिणामपि । तिर्यङ्नरामराणां तत्कथं नासि सुखप्रदः ॥ ४० ॥
अप्युद्योतो जगत्त्रय्यामस्मिञ्जन्मोत्सवे तव । उदेष्यत्केवलज्ञानतरणेररुणायते ॥ ४१ ॥
त्वत्प्रसादस्य संपर्कादिवैताः ककुभोऽखिलाः । प्रसादं कलयामासुरधुना परमेश्वर ॥ ४२ ॥
अमी च वांति सुखदाः पवनाः पावनाकृते । सुखदे त्वयि नाथे हि जगतां कः प्रतीपकृत् ॥ ४३ ॥
धिग्नः प्रमादिनो धन्यान्यासनान्यपि तानि नः । देव त्वज्जन्मकल्याणं चलित्वाऽज्ञापि यैः क्षणात् ॥४४॥
निदानं देव बध्नामि निषिद्धमपि संप्रति । त्वद्दर्शनफलं मेऽस्तु त्वयि भक्तिर्निरंतरा ॥ ४५ ॥
स्तुत्वैवं प्रभुमादाय शक्रः सत्वरमेत्य च । मुमोचालक्षितं पृथ्वीदेव्याः पार्श्वे यथास्थिति ॥ ४६ ॥
प्राणिनः प्रीणयन् कारामोक्षणादिभिरद्भुतैः । महोत्सवं नृपोऽकार्षीदानंदफलपादपम् ॥ ४७ ॥
गर्भस्थेऽस्मिन्सुपार्श्वाभूज्जननी यत्ततः प्रभोः । सुपार्श्व इत्यभिधानं प्रतिष्ठः प्रत्यतिष्ठिपत् ॥ ४८ ॥
शक्रसंक्रमितांगुष्ठसुधापो ववृधे प्रभुः । सुधांधसामपि वंद्या अर्हतोऽस्तन्यपा यतः ॥ ४९ ॥
उत्तीर्योत्तीर्य चोत्संगाच्चापलाच्छैशवोचितात् । [7]वंचंवंचं मुहुर्धात्रीश्चिक्रीडेतस्ततः प्रभुः ॥ ५० ॥
पणपूर्वं क्रीडतश्च मर्त्यरूपान् सुरान् प्रभुः । जिगाय लीलया शक्ताः क्रीडायामपि केऽर्हताम् ॥ ५१ ॥
शैशवं व्यतिचक्राम क्रमेण परमेश्वरः । क्रीडन् विचित्रक्रीडाभिस्त्रियामामिव कामुकः ॥ ५२ ॥
धनुःशतद्वयोत्तुंगः सर्वलक्षणलक्षितः । प्रपेदे यौवनं स्वामी भूषणं रूपसंपदः ॥ ५३ ॥

२ उदयं प्राप्स्यत् यत्केवलज्ञानं तदेव तरणिः सूर्यस्तस्य । ३ दिशः । ४ प्रतिकूलकृत् । ५ चकार।
१ नारकाणामपि । ६ देवानां । ७ वंचयित्वा वंचयित्वा । ८ प्रतिज्ञापूर्वकं । ९ रात्रिम्।

दाक्षिण्येन प्रभुः पित्रोर्नृपपुत्रीरुपायत[1] । अपि त्रिलोकनाथानां मान्यं हि पितृशासनम् ॥ ५४ ॥
भोग्यं कर्म क्षपयितुं रमणीभिः समं विभुः । अरंस्त भगवंतो हि कर्मछेदाय तत्पराः ॥ ५५ ॥
ततो गतेषु कौमारे पूर्वलक्षेषु पंचसु । अभ्यर्थ्यारोपितं पित्रा प्रभुर्भूभारमुद्दधे ॥ ५६ ॥
विंशत्यंगैः समधिकाः पूर्वलक्षाश्चतुर्दश । व्यतीयाय जगन्नाथः पृथिवीं परिपालयन् ॥ ५७ ॥
उपलक्ष्य च संसारविरक्तं स्वामिनो मनः । उपस्वाम्याययुर्[2]ब्रह्मलोकाल्लोकांतिकामराः ॥ ५८ ॥
न बोध्यसे स्वयंबुद्धः स्वभक्त्या स्मार्यसे पुनः । तीर्थं प्रवर्तय स्वामिन्नित्युक्त्वा ते दिवं ययुः ॥ ५९ ॥
सुपार्श्वस्वाम्यपि ततो दीक्षादानोत्सवोत्सुकः । दानचिंतामणिर्दानं ददौ संवत्सरावधि ॥ ६० ॥
सांवत्सरिकदानांते वासवैश्चलितासनैः । दीक्षाभिषेको विदधे सुपार्श्वस्वामिनस्ततः ॥ ६१ ॥
अथो मनोहरां नाम नानारत्नमनोहराम् । अध्यारुरोह शिबिकां शिवंगामी[3] जगत्पतिः ॥ ६२ ॥
अन्वीयमानो[4] भगवान् सुरासुरनरेश्वरैः । सहस्राम्रवणं नाम जगामोपवनोत्तमम् ॥ ६३ ॥
त्रिजगद्भूषणं स्वामी तत्रोज्झद्भूषणादिकम् । शक्रन्यस्तं देवदूष्यं स्कंधदेशे दधार च ॥ ६४ ॥
ज्येष्ठशुक्लत्रयोदश्यां राधायां पश्चिमेऽहनि । समं नृपसहस्रेण षष्ठेन प्राव्रजत्प्रभुः ॥ ६५ ॥
मनःपर्ययमुत्पेदे तुर्यं ज्ञानं जगत्पतेः । नारकाणामपि तदा सुखं क्षणमजायत ॥ ६६ ॥
पाटलीखंडनगरे महेन्द्रनृपसद्मनि । द्वितीयेऽह्नि प्रभुश्चक्रे परमान्नेन पारणम् ॥ ६७ ॥
विदधुर्वसुधारादि देवाश्चाद्भुतपंचकम् । रत्नपीठं महेन्द्रस्तु यत्र तस्थौ जगत्पतिः ॥ ६८ ॥

---

१ परिणिनाय । २ स्वामिनः समीपम् । ३ शिवं मोक्षं गच्छतीति अथवा शिवं गमिष्यतीति भविष्यदर्थे । ४ अनुगम्यमानः ।

अथ सौधर्मकल्पेंद्रः प्रणम्य परमेश्वरम् । विरचय्यांजलिं मूर्ध्नि स्तोतुमेवं प्रचक्रमे ॥ ७३ ॥
निःशेषभुवनकोशपद्मकोशविवस्वते । तुभ्यं नमो भगवते श्रीमते सप्तमार्हते ॥ ७४ ॥
गतं दुःखेन विश्वस्याविर्भूतं च मुदा प्रभो विश्वं । तीर्थपरावृत्त्या परावृत्तमिवाधुना ॥ ७५ ॥
धर्मचक्रिंस्तववचोरत्नदंडेन भास्वता । निर्वाणवैताढ्यगिरेर्द्वारमद्योद्घटिष्यते ॥ ७६ ॥
उन्नतस्येव मेघस्य भगवन् दर्शनं तव । विश्वस्य जीवलोकस्य संतापच्छेदनान्मुदे ॥ ७७ ॥
अनंतज्ञान भगवन् देशनावचनं तव । दरिद्रैर्द्रविणमिव चिरादस्माभिराप्स्यते ॥ ७८ ॥
कृतार्था दर्शनेनापि तवाद्य वचनेन तु । विशेषतो भविष्यामो मुक्तिद्वारप्रकाशिना ॥ ७९ ॥
अनंतदर्शनज्ञानवीर्यानंदमयात्मने । सर्वातिशयपात्राय तुभ्यं योगात्मने नमः ॥ ८० ॥
इंद्रादिपदवीप्राप्तिः कियदेतज्जगत्पते । तव शुश्रूषया यस्मात् त्वादृशैरपि भूयते ॥ ८१ ॥
इति स्तुत्वा द्युसन्नाथे तूष्णीकत्वमुपेयुषि । प्रारेभे भगवानेवं सर्वज्ञो धर्मदेशनाम् ॥ ८२ ॥
आत्मनः सर्वमप्येतदन्यत्तदिह तत्कृते । कृत्वा कर्म भवाब्धौ स्वं पातयत्यबुधो जनः ॥ ८३ ॥
यत्रान्यत्वं शरीरस्य वैसदृश्याच्छरीरिणः । धनबंधुसहायानां तत्रान्यत्वं न दुर्वचम् ॥ ८४ ॥
यो देहधनबंधुभ्यो भिन्नमात्मानमीक्षते । क्व शोकशंकुना तस्य हंतातंकः प्रतन्यते ॥ ८५ ॥

---

१ समग्रभुवनकोश एव पद्मकोशस्तस्मिन् विवस्वान् सूर्यः तस्मै । २ दीप्तिमता, सूर्येण च । ३ हर्षाय । ४ द्रव्यम् । ५ आत्मना वैलक्षण्यात् । ६ भयम् ।

तत्तीर्थजन्मा मातंगो नीलांगो गजवाहनः । बिल्वधरं पाशधरं बिभ्राणो दक्षिणौ करौ ॥ ११० ॥
दधद्वामौ च दोर्दंडौ नकुलांकुशधारिणौ । सुपार्श्वस्वामिनः पार्श्वेऽभवच्छासनदेवता ॥ १११ ॥
तथोत्पन्ना शांतादेवी स्वर्णरुग्गजवाहना । वरदं साक्षसूत्रं च बिभ्राणा दक्षिणौ भुजौ ॥ ११२ ॥
सशूलाभयदौ बाहू दधाना दक्षिणेतरौ । भर्तुः शासनदेव्यासीत्सदा संनिधिवर्तिनी ॥ ११३ ॥
विजहार ततोऽन्यत्र स्वामी ग्रामपुरादिषु । बोधयन् भव्यभविनः पंकजानीव भास्करः ॥ ११४ ॥
साधुत्रिलक्षी साध्वीनां सहात्रिंशतसहस्रिका । चतुर्लक्षी पूर्विणां तु सहस्रौ त्रिंशदन्वितौ ॥ ११५ ॥
सहस्राणि नव पुनरवधिज्ञानधारिणाम् । सार्धैकनवतिशती मनःपर्ययशालिनाम् ॥ ११६ ॥
एकादशसहस्राणि केवलज्ञानिनां पुनः । वैक्रियलब्धिसहस्राः पंचदश त्रिशत्यपि ॥ ११७ ॥
अष्टौ च वादलब्धीनां सहस्राः सचतुःशताः । द्वे लक्षे सप्तपंचाशत् सहस्राः श्रावकाः पुनः ॥ ११८ ॥
श्राविकाणां पंचलक्षी सहस्रैः सप्तभिर्वियुक् । परिवारेऽभवन् भर्तुः पृथ्वीं विहरतः सतः ॥ ११९ ॥
आ केवलान्नवमास्या विंशत्यंग्या च वर्जिते । पूर्वलक्षे गते स्वामी गत्वा संमेतपर्वतम् ॥ १२० ॥
जगत्स्वामी समं तत्र मुनीनां पंचभिः शतैः । तपः प्रपेदेऽनशनं सेव्यमानः सुरासुरैः ॥ १२१ ॥
युग्मम् ॥
मासांते फाल्गुने कृष्णसप्तम्यां मूलगे विधौ । समं तैर्मुनिभिः स्वामी जगाम पदमव्ययम् ॥ १२२ ॥

---

१ न्यूना ।

पंचलक्षाणि कौमारे पृथिवीपालने पुनः । युक्ता विंशतिपूर्वांग्या पूर्वलक्षाश्चतुर्दश ॥ १२३ ॥
न्यूनं विंशतिपूर्वांग्या पूर्वलक्षं पुनर्व्रते । इत्यायुः श्रीसुपार्श्वस्य पूर्वलक्षाणि विंशतिः ॥ १२४ ॥
श्रीपद्मप्रभनिर्वाणात् सुपार्श्वस्वामिनिर्वृतिः । गतेष्वर्णवकोटीनां सहस्रेषु नवस्वभूत् ॥ १२५ ॥

अच्युतप्रभृतयोऽथ सुरेंद्राः स्वामिनो मुनिजनस्य च तस्य ।
अग्निसंस्करणपूर्वमकुर्वन् मोक्षपर्वमहिमानमखर्वम् ॥ १२६ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये तृतीये पर्वणि सुपार्श्वस्वामिचरितवर्णनो नाम पंचमः सर्गः ॥ ५ ॥

षष्ठः सर्गः ।

श्रीचंद्रप्रभचरित्रम् ।

ॐ ॥ वंदे ध्वंस्तमहामोहध्वांतामानंददायिनीम् । चंद्रप्रभामिव गिरं चंद्रप्रभजिनप्रभोः ॥ १ ॥
चरितं कीर्तयिष्यामि चंद्रप्रभजिनेशितुः । भव्यानां भविनां मोहहिमान्यर्कातपोपमम् ॥ २ ॥
धातकीखंडद्वीपस्य प्राग्विदेहस्य मंडने । विजये मंगलावत्यामस्ति पूरत्नसंचया ॥ ३ ॥
पद्मो राजाऽभवत्तस्यां पद्मायाः पद्मवद्गृहम् । भोगावत्यां भोगिराजइवोर्जितपराक्रमः ॥ ४ ॥
सेव्यमानोऽपि गंधर्वैर्दिव्यसंगीतकारिभिः । अत्यप्सरोभिर्वारस्त्रीजनैश्च परिवारितः ॥ ५ ॥
दिव्यांगरागनेपथ्यदुकूलैश्च मनोरमैः । विभूष्यमाणसर्वांगश्रीविशेषोऽपि सर्वदा ॥ ६ ॥
भूमिपालैः पाल्यमानशासनोऽपि दिवा निशम् । नित्यमक्षीणकोशोऽपि सदा सुस्थप्रजोऽपि हि ॥ ७ ॥
सर्वथा दुःखलेशस्याप्यनास्पदतया स्थितः । संसारवासवैराग्यं स भेजे तत्त्वविद्वरः ॥ ८ ॥

चतुर्भिः कलापकम् ।

भवस्य छेदनायाथ गिरेरिव पविं हरिः । अग्रहीत्स परिव्रज्यां युगंधरगुरोः पुनः ॥ ९ ॥
विविधाभिग्रहो दांतो विहितेंद्रियनिग्रहः । स्वविग्रहेऽप्यनाकांक्षश्चिरं सोऽपालयद्व्रतम् ॥ १० ॥
महारत्नं महामूल्यैरिव स्थानैस्तु कैरपि । दुरर्जमर्जयामास तीर्थकृन्नाम कर्म सः ॥ ११ ॥

---

१ ध्वस्तो महामोह एव ध्वान्तो यया ताम् । २ मोह एव हिमानी तस्यां सूर्यातपसमानम् । ३ लक्ष्म्याः । ४ इंद्रः । ५ अनासक्तः ।

कालेन क्षपयित्वायुर्व्रतद्रोः[1] प्रथमं फलम् । विमानं वैजयंताख्यं स जगाम महातपाः ॥ १२ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् क्षेत्रे च भरताभिधे । पुरी चंद्राननेत्यस्ति क्षितेराननसंनिभा ॥ १३ ॥
तस्यामनेकरत्नाढ्या विभात्यापणवीथिका । उद्रेचितांभोविभवं[2] भांडमंभोनिधेरिव ॥ १४ ॥
नानाकाराण्यगाराणि[3] नानावर्णानि तत्र च । अदभ्राणीव[4] संध्याभ्राण्यवतीर्णानि भूतले ॥ १५ ॥
तदुद्यानेषु दृश्यंते चारणाः[5] प्रतिमास्थिताः । आशिरःपादनिष्कंपाः[6] पुंरूपा इव पर्वताः ॥ १६ ॥
तस्यां च वासागारेषु रत्नेषु[7] प्रतिबिंबितैः । स्वैरेव केयमन्येति कुप्यंति प्रेयसि स्त्रियः ॥ १७ ॥
तस्यामासीन्महासेनः सेनाछन्नमहीतलः । महीपतिः पतिरपामिवाधृष्यशिरोमणिः ॥ १८ ॥
तद्विक्रमस्य समभूद्भक्तो भृत्यइवानिशम् । प्रतापस्तत्क्रियां कुर्वन्नुर्वीविजयलक्षणाम् ॥ १९ ॥
अलंघ्यशासने तस्मिन् शासत्यवनिमंडलम् । अभूदाजन्मविरतः परस्वहरणे जनः ॥ २० ॥
अलब्धमध्योऽब्धिरिव शशीवातिमनोरमः । कल्पद्रुरिव दानेंदु[8] इवाधीशश्च सोऽभवत् ॥ २१ ॥
कपाटपृथुले तस्योरःस्थलेऽनन्यमानसा । हंसीव गंगापुलिने रमा रेमे निरंतरम् ॥ २२ ॥
तस्यासील्लक्ष्मणा नाम पत्नी संपूर्णलक्षणा । मुखलक्ष्म्यातिहारिण्या विजेत्री शशलक्ष्मणः ॥ २३ ॥
लावण्यपुरमसमं सर्वांगीणं दधत्यपि । पीयूषमेव सावर्षद्दृशापि च गिरापि च ॥ २४ ॥
सा स्थलांभोरुहाणीव विकचानि पदे पदे । पादाभ्यां रोपयामास विचरंत्यंतिमंथरम्[9] ॥ २५ ॥

---

१ व्रतवृक्षस्य । २ उद्रेचितोऽधिकवृद्धः अंभोविभवो यस्य । ३ गृहाणि । ४ अनल्पानि । ५ गगनचारिमुनयः । ६ शिरसः आरभ्य पादपर्यंतं कंपरहिताः । ७ रत्नमयेषु । ८ चंद्रस्य । ९ अतिमन्दम् ।

तस्या भ्रुवोश्च गत्यां च कौटिल्यं न तु चेतसि । मध्यप्रदेशे तुच्छत्वं न पुनर्मतिसंपदि ॥ २६ ॥
तस्या गुणचमूं सर्वामपि सर्वातिशायिनीम् । अलंचकार सेनानीरिव शीलगुणो महान् ॥ २७ ॥
इतश्च वैजयंतस्थः स जीवः पद्मभूपतेः । त्रयस्त्रिंशत्पयोराशिसंख्यमायुरपूरयत् ॥ २८ ॥
च्युत्वा च लक्ष्मणादेव्याः कुक्षाववततार सः । चैत्रस्य कृष्णपंचम्यामनुराधागते विधौ ॥ २९ ॥
तदानीं लक्ष्मणादेवी तीर्थकृज्जन्मसूचकान् । चतुर्दश महास्वप्नान् सुखसुप्ता निरैक्षत ॥ ३० ॥
तं रत्नं रत्नगर्भेव रत्नसर्वस्वमुज्ज्वलम् । सुखेन धारयामास लक्ष्मणादेव्यलक्षितम् ॥ ३१ ॥
पौषस्य कृष्णद्वादश्यामनुराधास्थिते विधौ । चंद्रांकं चंद्रवर्णं च सुतरत्नमसूत सा ॥ ३२ ॥
तदा चासनकंपेन ज्ञात्वा जन्माष्टमार्हतः । सूतिकाकर्म चक्रुः षट्पंचाशद्दिक्कुमारिकाः ॥ ३३ ॥
जन्मस्नात्रोत्सवं चक्रे मुदा सौधर्मवासवः । अनैषीन्मेरुशिरसि स्वामिनं सुमनोवृतः ॥ ३४ ॥
अतिपांडुकंबलायां शिलायां परमेश्वरम् । विधायांके निषसाद रत्नसिंहासने हरिः ॥ ३५ ॥
अथाच्युतप्रभृतयस्त्रिषष्टिरपि वासवाः । स्वामिनं स्नपयामासुरानुपूर्व्योल्लसन्मुदः ॥ ३६ ॥
ईशानेंद्रांकपर्यंके निवेश्य स्वामिनं ततः । शक्रोऽपि स्नपयामास वृषशृंगोत्थितैर्जलैः ॥ ३७ ॥
दिव्यांगरागनेपथ्यवस्त्रैरभ्यर्च्य भक्तितः । भगवंतमिति स्तोतुमारेभे पाकशासनः ॥ ३८ ॥
त्वामनंतगुणं स्तोतुं प्रवृत्तोऽस्मि हसास्पदम् । आधारबुध्या गगनस्योत्पाद इव टिट्टिभः ॥ ३९ ॥

---

१ महीव । २ देवैः परिवृतः । ३ अनुक्रमेण । ४ ईशानेंद्रस्यांक एव पर्यंकस्तस्मिन् । ५ हास्यस्थानमस्मि ।

व्यापिप्रज्ञस्त्वत्प्रभावात्क्षमोऽस्मि नु तव स्तवे[1]। दिशोऽश्नुतेऽभ्रलेशोऽपि[2] पौरस्त्यानिलसंगमात्[3] ॥ ४० ॥
भविना दृष्टमात्रो वा ध्यातमात्रोऽपि वा प्रभो। कर्मपाशच्छेदनायापूर्वशस्त्रं किमप्यसि ॥ ४१ ॥
शुभानां कर्मणामद्य जगत्यभ्युदयः खलु। पंकजानामिवादित्ये त्वयि विश्वतमश्छिदि[4] ॥ ४२ ॥
निजं फलमदत्वापि गलिष्यत्यशुभं मम। शेफालिकापुष्पमिव निशाकरकराहतम् ॥ ४३ ॥
प्रव्रज्याधारि रूपं ते दूरे विश्वाभयप्रदम्। मूर्त्यानयापि भगवन् दुःखं हरसि जन्मिनाम् ॥ ४४ ॥
कर्माणि भवमूलानि छेत्तुमभ्यागमः प्रभो। द्रुमानिवोन्मूलयितुं वने मत्तमतंगजः[5] ॥ ४५ ॥
अलंकारो यथा मुक्ताहारादिर्हृदयस्य मे। बहिरेष तथांतस्त्वं भूयास्त्रिभुवनेश्वर ॥ ४६ ॥
स्तुत्वेति प्रभुमीशानादादाय च पुरंदरः। नीत्वा च लक्ष्मणादेवीपार्श्वेऽमुंचद्यथाविधि ॥ ४७ ॥
महीपतिर्महासेनोऽप्यथाकार्षीन्महोत्सवम्। अन्यत्राप्युत्सवायैव जातोऽर्हन् किं पुनर्गृहे ॥ ४८ ॥
गर्भस्थेऽस्मिन् मातुरासीच्चंद्रपानाय दोहदः। चंद्राभश्चैष इत्याह्वच्चंद्रप्रभममुं पिता ॥ ४९ ॥
ज्योत्स्नागौरप्रभापूरपरिवेषमनोरमम्। वैजयंतस्थितस्येव रूपं भर्तुः शिशोर्बभौ ॥ ५० ॥
लतानामिव धात्रीणामाकर्षन् पाणिपल्लवान्। दिने दिने कलाभेवद्ववृधे परमेश्वरः ॥ ५१ ॥
अप्राप्तं देवभावेऽपि स्वेच्छाप्राप्तमिव प्रभुः। बालत्वमन्वभूज्ज्ञानत्रयभागपि मुग्धवत् ॥ ५२ ॥
नानाविधाभिः क्रीडाभिर्ललंघे शैशवं विभुः। कथाभिरतिरम्याभिः पंथानं पथिको यथा ॥ ५३ ॥
शिशुत्वसरितः पारं स्त्रीवशीकारकार्मणम्। प्रपेदे यौवनं स्वामी सार्धधन्वशतोन्नतिः ॥ ५४ ॥

---

१ स्तुतौ। २ अल्पोऽपि मेघः। ३ पूर्वदिग्वायुसंगात्। ४ विश्वस्य तमोऽज्ञानमंधकारश्च तच्छिनत्ति तस्मिन्। ५ गजबालवत्।

विदन् भोगफलं कर्मादेशं पित्रोश्च पालयन् । जगत्पतिरुपायंस्तानुरूपा राजकन्यकाः ॥ ५५ ॥
पूर्वलक्षद्वये सार्धे जन्मतोऽतिगते सति । पितृभ्यामर्थितोऽत्यर्थं चतुर्विंशांगसंयुताः ॥ ५६ ॥
पूर्वलक्षास्तु षट् सार्धा अनैषीत्पालयन्महीम् । अनध्यायमिवाध्यायरतो दीक्षोत्सुकः प्रभुः॥५७॥युग्मम्॥
आयुक्तैरिव मौहूर्त्तैरथ लोकांतिकामरैः । अज्ञापि दीक्षासमयं स्वयं जानन्नपि प्रभुः ॥ ५८ ॥
आढ्यो विव्रजिषुरिव प्रविव्रजिषुरुच्चकैः । दानं प्रदातुमारेभे स्वामी संवत्सरावधि ॥ ५९ ॥
संवत्सरांते चलितासनैरेत्य सुरेश्वरैः । दीक्षाभिषेको विदधे स्वामिनः किंकरैरिव ॥ ६० ॥
ततो मनोरमां नाम शिबिकां श्रीमनोरमाम् । स्वाम्यारुरोह नृसुरासुरेंद्रपरिवारितः ॥ ६१ ॥
स्तूयमानो गीयमानः प्रेक्ष्यमाणो जनैर्मुदा । सहस्राम्रवणं नामोपवनं भगवानगात् ॥ ६२ ॥
शिबिकातः समुत्तीर्य रत्नालंकरणादिकम् । अपि रत्नत्रयं प्रेप्सुस्तत्याज परमेश्वरः ॥ ६३ ॥
पौषकृष्णत्रयोदश्यां भे मैत्रेयेऽपरेऽहनि । समं नृपसहस्रेण षष्ठेन प्राव्रजत्प्रभुः ॥ ६४ ॥
मर्त्यक्षेत्रस्थितप्राणिमनोद्रव्यप्रकाशकम् । मनःपर्ययमुत्पेदे तुर्यं ज्ञानं ततः प्रभोः ॥ ६५ ॥
पद्मखंरूपुरे राज्ञः सोमदत्तस्य सद्मनि । पारणं परमान्नेन द्वितीयेऽह्नि प्रभुर्व्यधात् ॥ ६६ ॥
दिव्यं च वसुधारादिपंचकं विदधेऽमरैः । रत्नपीठं तेन राज्ञा त्वर्हत्पादांकितावनौ ॥ ६७ ॥
हिमान्याप्यपराभूतः पराभूतार्कतेजसा । अकंपितः समीरैश्च कृतावश्यायदुर्दिनैः ॥ ६८ ॥

१ अध्ययनपरः । २ प्रेरितैः । ३ ज्योतिर्विद्भिः । ४ नक्षत्रे । ५ पराभूतमर्कतेजो यया तया हिमान्या महद्धिमेनाप्यपराभूतः ।
६ कृतमवश्यायेन हिमेन दुर्दिनं यैस्तैः ।

हैमनेन निशीथेन हिमीकृतसरोंभसा । अखंडमानप्रतिमः प्रतिमानविवर्जितः ॥ ६९ ॥
अरण्ये व्याघ्रसिंहादिदुःश्वापदभयानके । पुरे च श्राद्धबहुले निर्विशेषगतिस्थितिः ॥ ७० ॥
एकाकी निर्ममो मौनी निर्ग्रंथो ध्यानतत्परः । त्रीन्मासान्विजहारोर्व्यां छद्मस्थः परमेश्वरः ॥ ७१ ॥
॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

विहरन् भगवान् भूयः सहस्राम्रवणं ययौ । तस्थौ प्रतिमया तत्र पुन्नागस्य तरोस्तले ॥ ७२ ॥
द्वितीयशुक्लध्यानांते तस्थुषोऽथ जगत्पतेः । प्रणेशुर्घातिकर्माणि हिमवच्छिशिरात्यये ॥ ७३ ॥
फाल्गुनासितसप्तम्यामनुराधागते विधौ । स्वामिनः कृतषष्ठस्योत्पेदे केवलमुज्ज्वलम् ॥ ७४ ॥
सुरासुरेंद्राः सद्योऽपि क्षेत्रे योजनमात्रके । चक्रुः समवसरणं देशनार्थं जगद्गुरोः ॥ ७५ ॥
सुरैः संचार्यमाणानि स्वर्णाब्जानि नव क्रमात् । क्रमन्यासैः[1] पुनानस्तत्प्राग्द्वारा प्राविशत्प्रभुः ॥ ७६ ॥
तत्र चाष्टादशधनुःशतोच्चं चैत्यपादपम् । प्रभुः प्रदक्षिणीचक्रे पालयन्नार्हतीं स्थितिम् ॥ ७७ ॥
"तीर्थाय नम" इत्युच्चैर्वाचमुच्चारयन् प्रभुः । रत्नसिंहासने तत्र न्यषदत्पूर्वदिङ्मुखः ॥ ७८ ॥
प्रविश्य च यथाद्वारं यथास्थानमवास्थित । चतुर्विधोऽपि श्रीसंघःससुरासुरमानुषः ॥ ७९ ॥
पंचांगस्पृष्टभूपृष्ठः प्रणम्य परमेश्वरम् । जंभारि[2]र्भक्तिरभसादारेभे स्तोतुमित्यथ ॥ ८० ॥
सुरासुरनरैर्मूर्ध्नि धार्यमाणमिदं प्रभो । शासनं ते विजयते त्रिलोकीचक्रवर्तिनः ॥ ८१ ॥
ज्ञानत्रयधरः पूर्वं मनःपर्ययभृत्ततः । केवली चाधुना दिष्ट्या दृष्टस्त्वमधिकाधिकम् ॥ ८२ ॥

१ पादन्यासैः । २ इंद्रः ।

तव ज्ञानमिदं नाथ केवलाभिधमुज्वलम् । विश्वोपकारकृज्जीयाच्छाया मार्गतरोरिव ॥ ८३ ॥
तावदेवांधकाराणि न यावद्दिवसेश्वरः[1] । मदांधास्तावदेवेभा यावत्पंचाननो[2] न हि ॥ ८४ ॥
तावदेव हि दारिद्र्यं न यावत्कल्पपादपः । तावदेव पयोदौस्थ्यं न यावद्वार्षुकोऽम्बुदः ॥ ८५ ॥
तावद्दिवससंतापो न यावत्पूर्णचंद्रमाः । कुबोधास्तावदेवेह न यावत्त्वं निरीक्ष्यसे ॥ ८६ ॥
दृश्यसे नित्यमपि यैः सेव्यसे च शरीरिभिः ।ताननुमोदयामीश सर्वदापि प्रमद्वरः ॥ ८७ ॥
इदानीं त्वत्प्रसादेन त्वद्दर्शनफलं मम । सम्यक्त्वमुत्तममिदं भूयादाजन्म निश्चलम् ॥ ८८ ॥
इति स्तुत्वा सुनाशीरे[3] स्थिते सति जगद्गुरुः । प्रारेभे देशनामेवं गिरा स्तनितधीरया[4] ॥ ८९ ॥
[5]अनंतक्लेशकल्लोलनिलयो भवसागरः । तिर्यगूर्ध्वमधो जंतून् क्षिपत्येष प्रतिक्षणम् ॥ ९० ॥
एकं निबंधनं तस्य क्रियते प्राणिभीरतिः । अशुचौ कृमिभिरिव यदत्रापि शरीरके ॥ ९१ ॥
रसासृग्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रांत्रवर्चसाम् । अशुचीनां पदं कायः शुचित्वं तस्य तत्कुतः ॥ ९२ ॥
नव[6]स्रोतःस्रवद्विस्रसनिःस्यंदपिच्छिले । देहेऽपि शौचसंकल्पो महामोहविजृंभितम् ॥ ९३ ॥
शुक्र[7]शोणितसंभूतो मलनिःस्यंदवर्द्धितः । गर्भे जरायु[8]संछन्नः शुचिः कायः कथं भवेत् ॥ ९४ ॥
मातृजग्धान्नपानोत्थरसनाडीक्रमागतम् । पायंपायं विवृद्धः सन् शौचं मन्येत कस्तनोः ॥ ९५ ॥
दोषधातुमलाकीर्णं कृमिगंडूपदास्पदम् । रोगभोगिगणैर्जग्धं शरीरं को वदेच्छुचि ॥ ९६ ॥

---

१ सूर्यः । २ सिंहः । ३ इंद्रे । ४ "मेघगभीरया" इति पाठांतरम् । ५ "अनंतक्लेशनिलयो दुःखौघो भवसागरः" इति पाठांतरम् । ६ नवसंख्याकानि यानि स्रोतांसि द्वाराणि तेभ्यः स्रवन्तो विस्रसस्य दुर्गंधरसस्य निःस्यंदास्तैः पिच्छिले व्याप्ते । ७ वीर्यरजोभ्यां जातः । ८ जरायुर्गर्भावरणपदार्थः तेन छन्नः ।

सुस्वादून्यन्नपानानि क्षीरेक्षुविकृतीरपि । भुक्तानि यत्र विष्ठायै तच्छरीरं कथं शुचि ॥ ९७ ॥
विलेपनार्थमासक्तः सुगंधिर्यक्षकर्दमः । मलीभवति यत्राशु क्व शौचं तत्र वर्ष्मणि ॥ ९८ ॥
जग्ध्वा सुगंधितांबूलं सुप्तो निश्युत्थितः प्रगे[१] । जुगुप्सते वक्त्रगंधं यत्र तत्किं वपुः शुचि ॥ ९९ ॥
स्वतःसुगंधयो गंधधूपपुष्पस्रगादयः । यत्संगाद्यांति दौर्गंध्यं सोऽपि कायः शुचीयते ॥ १०० ॥
अभ्यक्तोऽपि विलिप्तोऽपि धौतोऽपि घटकोटिभिः । न याति शुचितां कायः शुंडाघट[२]इवाशुचिः ॥१०१॥
मृज्जलानलवातांशुस्नानैः शौच वदंति ये । गतानुगतिकैस्तैस्तु विहितं तुषकंडनम् ॥ १०२ ॥
तदनेन शरीरेण कार्यं मोक्षफलं तपः । क्षाराब्धे रत्नवद्धीमानसारात्सारमुद्धरेत् ॥ १०३ ॥
धर्मदेशनया भर्तुरनया च शरीरिणः । बहवः प्रत्यबुध्यंत प्राव्रजंश्च सहस्रशः ॥ १०४ ॥
भर्तुस्त्रिनवतिर्दत्तादयो गणभृतोऽभवन् । उत्पादादित्रिपद्या ते द्वादशांगीमसूत्रयन् ॥ १०५ ॥
देशनांते प्रभोः पादपीठस्थो गणभृद्वरः । विदधे देशनां दत्तो दत्तबोधः शरीरिणाम् ॥ १०६ ॥
तस्यापि देशनाप्रांते स्वं स्वं स्थानं सुरादयः । जग्मुर्नागरयुवानो वीतसंगीतका[३] इव ॥ १०७ ॥
तत्तीर्थभूर्हरियक्षो विजयो हंसवाहनः । दधानो दक्षिणे चक्रं भुजे वामे तु मुद्गरम् ॥ १०८ ॥
मरालयाना[४] पीतांगी भृकुटी नाम देव्यपि । दधती दक्षिणौ बाहू खड्गमुद्गरधारिणौ ॥ १०९ ॥
वामौ फलकपरशुलांछितौ बिभ्रती भुजौ । तदा भगवतोऽभूतामुभे शासनदेवते ॥ ११० ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

---

१ प्रातःकाले । २ मद्यकुंभ इव । ३ समाप्तसंगीतकाः । ४ हंसयाना ।

अमुक्तसंनिधिस्ताभ्यां सर्वातिशयभ्राजनम् । व्योमेव चंद्रो व्यहरत् पृथ्वीं चंद्रप्रभप्रभुः ॥ १११ ॥
सार्धा द्विलक्षी साधूनां साध्वीलक्षत्रयी पुनः । सहस्राशीतिसहिता द्वे सहस्रे तु पूर्विणाम् ॥ ११२ ॥
शताशीतिः सावधीनां मनःपर्ययिणां तथा । तथा दश सहस्राणि केवलज्ञानधारिणाम् ॥ ११३ ॥
जातवैक्रियलब्धीनां सहस्राणि चतुर्दश । वादलब्धिमतां सप्तसहस्री षट्शतानि च ॥ ११४ ॥
सार्धे लक्षे श्रावकाणां श्राविकालक्षपंचकम् । सहस्रैर्नवभिर्न्यूनं परिवारोऽभवत्प्रभोः ॥ ११५ ॥
पूर्वलक्षं त्रिमासोनं चतुर्विंशांगवर्जितम् । विहृत्य केवले स्वामी ययौ संमेतपर्वतम् ॥ ११६ ॥
समं मुनिसहस्रेण प्रपेदेऽनशनं प्रभुः । सुरासुरैः सेव्यमानो मासं चास्थात्तथाविधः ॥ ११७ ॥
सर्वयोगनिरोधेन निष्कंपं ध्यानमास्थितः । तत्क्षणं क्षीणभवोपग्राहिकर्मचतुष्टयः[१] ॥ ११८ ॥
नभस्यकृष्णसप्तम्यां श्रवणस्थे निशाकरे । समं तैर्मुनिभिः स्वामी जगाम परमं पदम् ॥ ११९ ॥
कौमारे पूर्वलक्षे द्वे सार्धे राज्यस्थितौ पुनः । पूर्वलक्षाः षट् च सार्धाश्चतुर्विंशांगसंयुताः ॥ १२० ॥
चतुर्विंशत्यंगहीनं पूर्वलक्षं पुनर्व्रते । इत्यायुः पूर्वलक्षाणि दश चंद्रप्रभप्रभोः ॥ १२१ ॥
सुपार्श्वस्वामिनिर्वाणाच्छ्रीचंद्रप्रभनिर्वृतिः । शतेष्वर्णवकोटीनां व्यतीतेषु नवस्वभूत् ॥ १२२ ॥

इति मोक्षमुपेयुषः प्रभोर्व्रतिनां चैव शरीरसंस्क्रियाम् ।
विधिवद्विदधुः सुरेश्वराः पुनरेव त्रिदिवं प्रपेदिरे ॥ १२३ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये तृतीये पर्वणि चंद्रप्रभस्वामिचरितवर्णनोनाम षष्ठःसर्गः ६

---

१ क्षीणं भवोपग्राहि भवपर्यंतस्थायि कर्मचतुष्टयं यस्य सः ।

एकावलीप्रभृतिभिः स तपोभिः सुदुस्तपैः । अर्हद्भक्त्यादिभिश्चोच्चैस्तीर्थकृन्नाम निर्ममे ॥ १२ ॥
एवंविधैरनुष्ठानैर्निजायुरतिवाह्य सः । विमाने वैजयन्ताख्ये महर्द्धिरमरोऽभवत् ॥ १३ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेस्मिन् भरतार्धे तु दक्षिणे । काकंदीत्यस्ति नगरी श्रीविशेषगरीयसी ॥ १४ ॥
भांति तत्रौकसां मुक्तावचूला[1]ः पुष्पधन्वनः । मनस्विनीवशीकारजपमाला इवामलाः ॥ १५ ॥
तत्रायतनसंगीतगीतमुच्चैश्चतुर्विधम् । प्रपद्यते खेचरीणां[2] गतेः स्तंभनमंत्रताम् ॥ १६ ॥
उद्दंडपुंडरीकाढ्या विशदापा[3] जलाशयाः । व्यक्तोडुशारदाभ्रां द्यामनुकुर्वंति तत्र च ॥ १७ ॥
दूरादप्यभिगम्यंते[4] नीयंते पाद्यपात्रताम् । प्रीण्यंते चोचितैरर्थैस्तस्यां गुरुवदर्थिनः ॥ १८ ॥
सुग्रीवो नाम समभूद्ग्रैवेयकमिवावनेः । ग्रैवेयकामर इव श्रिया तत्र महीपतिः ॥ १९ ॥
तस्याज्ञा नगरारण्यसागरेषु गिरिष्वपि । सिद्धमंत्रायुधमिव न क्वापि प्रत्यहन्यत ॥ २० ॥
तस्मादद्रेरिव प्रादुर्भूता नीतितरंगिणी । उत्कल्लोलयशोवारिः प्रासरत्सागरावधि ॥ २१ ॥
यशोराशिपयोराशिस्तस्योर्वीशशिरोमणेः । विस्तृताः कीर्त्तिसरितो जग्रास सर्वभूभृताम् ॥ २२ ॥
विरामः सर्वदोषाणामभिरामामलैर्गुणैः । सर्वरामाशिरोरत्नं तस्य रामेति पत्न्यभूत् ॥ २३ ॥
निसर्गमानोज्ञकभूर्दृशामानंददायिनी । गगने चंद्रलेखेव सैकैवाभून्महीतले ॥ २४ ॥
पक्षद्वयेन शुद्धेन राजंती मधुरस्वरा । सा पत्युर्मानसे राजहंसीवोवास सर्वदा ॥ २५ ॥

---

१ मौक्तिकैर्भूषितानि वस्त्रांचलानि अवचूला इति उच्यते । २ विद्याधरीणाम् । ३ निर्मलजलाः । ४ दातृभिरिति शेषः ।

जगदीश तव ब्रूमः किं नामातिशयांतरम् । यन्माहात्म्यगुणकीर्ति त्रिलोकी याति दासताम् ॥ ४१ ॥
स्वर्गराज्येऽपि न भ्राजे तथा दास्ये यथा तव । भात्यङ्गौ न तथा रत्नमप्यंघ्रिकटके यथा ॥ ४२ ॥
शिवं यियासुरायासीर्वैजयन्ताच्छि[1]वांतिकात् । मार्गभ्रांतस्य लोकस्य मार्गं दर्शयितुं ध्रुवम् ॥ ४३ ॥
भरतक्षेत्रगेहस्य चिरात्त्वमसि दैवतम् । निःशंकं तत्र धर्मोऽद्य गृहस्थ इव नंदतु ॥ ४४ ॥
विश्वनाथ त्वदीयस्य रूपस्यास्यातिशायिनः । अवतारणतां यातु सर्वोऽयं दिविषद्गणः ॥ ४५ ॥
ज्योत्स्नायिते प्रभापूरे लीयमानानि सस्पृहम् । दिष्ट्या त्वयि [2]चकोरंति लोचनानि चिरात्प्रभो ॥ ४६ ॥
वासागारे सभायां वा तिष्ठतश्चलतोऽपि मे । त्वन्नाममंत्रस्मरणमस्तु सर्वार्थसिद्धिदम् ॥ ४७ ॥
जिनेश्वरमिति स्तुत्वा गृहीत्वा च सुरेश्वरः । नीत्वा च रामास्वामिन्याः पार्श्वे [3]न्यास्त यथास्थिति ॥४८॥
कुशला सर्वविधिषु गर्भस्थेऽस्मिन् जनन्यभूत् । पुष्पदोहदतो दंतोद्गमोऽस्य समभूदिति ॥ ४९ ॥
सुविधिः पुष्पदंतश्चेत्यभिधानद्वयं विभोः । महोत्सवेन चक्राते पितरौ दिवसे शुभे ॥ ५० ॥ युग्मम् ।
जन्मतः प्रभृति स्वामी दर्शयन्नंतरं महत् । क्रमेण ववृधे मेषसंक्रांतेरिव [4]वासरः ॥ ५१ ॥
अवाप च जगन्नाथो यौवनं रूपपावनम् । धनुःशतोच्चश्वेतांगः क्षीरोद इव मूर्त्तिमान् ॥ ५२ ॥
स्वामी भवविरक्तोऽपि भृशं पित्रनुरोधतः । उपयेमे राजकन्याः श्रियो विजयिनीः श्रिया ॥ ५३ ॥
गतायां पूर्वपंचाशत्सहस्र्यां जन्मतः प्रभुः । [5]अलुब्धः पितृदाक्षिण्याद्राज्यभारमुपाददे ॥ ५४ ॥

---

१ मोक्षांतिकात् । २ चकोर इवाचरंति । ३ अस्थापयत् । ४ चैत्रमासदिवसवत् । ५ अनासक्तः ।

साष्टाविंशतिपूर्वांगं कालं तावंतमेव हि। साम्राज्यं पालयामास विधिवत्सुविधिप्रभुः ॥ ५५ ॥
ऐयेष[1] च व्रतं स्वामी ते च लौकांतिकामराः। तत्कृते प्रेरयामासुश्चाटुकाराइव[2] प्रभुम् ॥ ५६ ॥
गतकामो[3] यथाकामं चिंतामणिरिवार्थिनाम्। ददौ दानं जगन्नाथस्ततः संवत्सरावधि ॥ ५७ ॥
पर्यंते तस्य दानस्य जन्मकाल इवामरैः। विधिवद्विदधे दीक्षाभिषेकः परमेशितुः ॥ ५८ ॥
ततः सूरप्रभां नामाध्यारुह्य शिबिकां प्रभुः। वृतः सुरासुरनरैः सहस्राम्रवणं ययौ ॥ ५९ ॥
मार्गकृष्णषष्ठ्यां मूलेऽपराह्णे षष्ठपूर्वकम्। समं राज्ञां सहस्रेण प्रव्रज्यामाददे प्रभुः ॥ ६० ॥
द्वितीयेऽह्नि श्वेतपुरे पुरे पुष्पनृपौकसि। चकार परमान्नेन पारणं परमेश्वरः ॥ ६१ ॥
विदधुर्वसुधारादिपंचकं च दिवौकसः। रत्नपीठं स्वामिपादस्थाने पुष्पनृपः पुनः ॥ ६२ ॥
एकांगो निर्ममो[4]ऽसंगः सहमानः परीषहान्। छद्मस्थो विजहाराथ चतुर्मासीं जगत्पतिः ॥ ६३ ॥
आजगाम प्रभुर्भूयः सहस्राम्रवणं वनम्। मालूरतरुमूले चावतस्थे प्रतिमाधरः ॥ ६४ ॥
आरूढक्षपकश्रेणेरपूर्वकरणक्रमात्। ऊर्जशुक्लतृतीयायां[5] मूलेऽभूत् केवलं प्रभोः ॥ ६५ ॥
ततः समवसरणं व्यधीयत सुरासुरैः। पूर्वद्वारेण तत्राथ प्रविवेश जगद्गुरुः ॥ ६६ ॥
तत्र द्वादशकोदंडशतोच्चं चैत्यपादपम्। प्रभुः प्रदक्षिणीचक्रे सर्वातिशयशोभितः ॥ ६७ ॥
"तीर्थाय नम" इत्युक्त्वाध्यास्त सिंहासनं प्रभुः। प्राङ्मुखो दिक्षु चान्यासु तद्रूपाणि व्यधुः सुराः॥६८॥
यथास्थानमथान्येऽपि निषेदुरमरादयः। प्रणम्याथ प्रभुं शक्रः स्तोतुमेवं प्रचक्रमे ॥ ६९ ॥

---

१ ऐच्छत्। २ प्रियवादिनः। ३ इच्छारहितः। ४ ममतारहितः। ५ कार्तिकशुक्लतृतीयायाम्।

वीतरागोऽसि चेद्[1]रागः पाणिपादे कथं तव । कौटिल्यं च त्वया मुक्तं किं केशाः कुटिलास्तव ॥ ७० ॥
प्रजानां यदि गोप[2]स्त्वं दंडहस्तोऽसि किं न हि । निःसंगो यदि वासि त्वं तत्किं त्रैलोक्यनाथता ॥ ७१ ॥
यदि त्वं निर्ममस्तत्किं सर्वत्र करुणापरः । त्यक्तालंकरणश्चेत्त्वं तत्किं रत्नत्रये[3]प्रियः ॥ ७२ ॥
विश्वस्याप्यनुकूलश्चेत्तत्किं मिथ्यादृशां द्विपन् । स्वभावसरलश्चेत्त्वं छद्मस्थोऽस्थाः कथं पुरा ॥ ७३ ॥
दयावान्यदि वासि त्वं न्यग्रहीर्मन्मथं कथम् । यदि च त्वं गतभयो भवाद्भीतोऽसि तत्कथम् ॥ ७४ ॥
यद्युपेक्षापरोऽसि त्वं तत्किं विश्वोपकारकः । अदीप्तो यदि वासि त्वं दीप्तभामंडलः कथम् ॥ ७५ ॥
यदि शांतस्वभावस्त्वं तत्कुतस्तप्तवांश्चिरम् । अरोषणोऽसि यदि च रुषितः कर्मणां कथम् ॥ ७६ ॥
अविज्ञेयस्वरूपाय महद्भ्योऽपि महीय[4]से । सिद्धानंतचतुष्का[5]य तुभ्यं भगवते नमः ॥ ७७ ॥
विरचय्य स्तुतिमिति तूष्णीके सति वासवे । भगवान् सुविधिस्वामी विदधे देशनामिति ॥ ७८ ॥
अनंतदुःखसंभारनिधानं खल्वयं भवः । प्रभवश्चास्रवस्तस्य विषस्येव महोरगः ॥ ७९ ॥
मनोवाक्कायकर्माणि योगाः कर्म शुभाशुभम् । यदाश्रवंति जंतूनामाश्रवास्तेन कीर्तिताः ॥ ८० ॥
मैत्र्यादिवासितं चेतः कर्म सूते शुभात्मकम् । कषायविषयाक्रांतं वितनोत्यशुभं पुनः ॥ ८१ ॥
शुभार्जनाय निर्मि[6]थ्यं श्रुतज्ञानाश्रितं वचः । विपरीतं पुनर्ज्ञेयमशुभार्जनहेतवे ॥ ८२ ॥
शरीरेण सुगुप्तेन शरीरी चिनुते शुभम् । सततारंभिणा जंतुघातकेनाशुभं पुनः ॥ ८३ ॥

---

१ विरोधपरिहारे रागः अरुणिमा । २ गोपालः पालकश्च । ३ ज्ञानदर्शनचारित्राख्यं रत्नत्रयम् । ४ महते पूज्याय । ५ ज्ञानदर्शनचारित्रवीर्याख्यं चतुष्टयम् । ६ सत्यम् ।

कषाया विषया योगाः प्रमादाविरती तथा । मिथ्यात्वमार्त्तरौद्रे चेत्यशुभं प्रति हेतवः ॥ ८४ ॥
यः कर्म[1]पुद्गलादानहेतुः प्रोक्तः स आश्रवः । कर्माणि चाष्टधा ज्ञानावरणीयादिभेदतः ॥ ८५ ॥
ज्ञानदर्शनयोस्तद्वत्तद्धेतूनां च ये किल । विघ्ननिह्नवपैशून्याशातनाघातमत्सराः[2] ॥ ८६ ॥
ते ज्ञानदर्शनावारकर्महेतव आस्रवाः । देवपूजा गुरूपास्तिः पात्रदानं दया क्षमा ॥ ८७ ॥
सरागसंयमो देशसंयमोऽकामनिर्जरा । शौचं बाल[3]तपश्चेति सद्वेद्य[4]स्य स्युराश्रवाः ॥ ८८ ॥
दुःखशोकवधास्तापाक्रंदने परिदे[5]वनम् । स्वान्यो[6]भयस्थाः स्युरसद्वेद्यस्यामी इहाश्रवाः ॥ ८९ ॥
वीतरागे श्रुते संघे धर्मे संघगु[7]णेषु च । अ[8]वर्णवादिता तीव्रमिथ्यात्वपरिणामता ॥ ९० ॥
सर्वज्ञसिद्धिदेवापह्नवो धार्मिकदूषणम् । उन्मार्गदेशनानर्थाग्रहोऽसंयतपूजनम् ॥ ९१ ॥
अ[9]समीक्षितकारित्वं गुर्वादिष्ववमानता[10] । इत्यादयो दृष्टिमोहस्याश्रवाः परिकीर्तिताः ॥ ९२ ॥
कषायोदयतस्तीव्रपरिणामोऽयमात्मनः । चारित्रमोहनीयस्य स आश्रव उदीरितः ॥ ९३ ॥
उत्प्रा[11]सनं सकंदर्पोपहासो हासशीलता । बहुप्रलापो दैन्योक्तिर्हास्यस्यामी स्युराश्रवाः ॥ ९४ ॥
देशादिदर्शनोत्सुक्यं चित्रे रमणखेलने । परचि[12]त्तावर्जनं चेत्याश्रवाः कीर्त्तिता रतेः ॥ ९५ ॥
असूया पापशीलत्वं परेषां रतिना[13]शनम् । अ[14]कुशलप्रोत्साहनं चारतेराश्रवा अमी ॥ ९६ ॥

१ कर्मणः पुद्गलानां ग्रहणे हेतुः । २ "पाय" इति पाठांतरं । ३ अज्ञानतपः । ४ सातावेदनीयस्य । ५ शोकः । ६ स्वस्मिन्नन्यस्मिन्नुभयस्मिन् वा स्थिताः । ७ "सर्वसुरेषु" इति वा पाठः । ८ अपवादवादित्वम् । ९ अविचारकारित्वम् । १० अवज्ञा । ११ अधिकं हास्यम् । १२ परचित्तस्याकर्षणम् । १३ आनंदध्वंसः । १४ परस्याकुशले उत्साहः ।

स्वयं ज्ञयपरीणामः परेषामथ ज्ञापनम् । त्रासनं निर्दयत्वं च ज्ञयं प्रत्याश्रवा अमी ॥ ९७ ॥
परशोकाविष्करणं स्वशोकोत्पादशोचने । रोदनादिप्रसक्तिश्च शोकस्यैते स्युराश्रवाः ॥ ९८ ॥
चतुर्वर्णस्य संघस्य परि[1]वादजुगुप्सने । सदाचारजुगुप्सा च जुगुप्सायाः स्युराश्रवाः ॥ ९९ ॥
ई[2]र्ष्याविषयगार्द्ध्ये च मृषावादोऽतिवक्रता । परदाररतासक्तिः स्त्रीवेदस्याश्रवा इमे ॥ १०० ॥
स्वदारमात्रसंतोषोऽनीर्ष्या मंदकषायता । अवक्राचारशीलत्वं पुंवेदस्याश्रवा इति ॥ १०१ ॥
स्त्रीपुंसानंगसेवोग्राः कषायास्तीव्रकामता । पाखंडस्त्रीव्रतभ्रंशः षंढवेदाश्रवा अमी ॥ १०२ ॥
साधूनां गर्हणा धर्मोन्मुखानां विघ्नकारिता । मधुमांसाविरतानामविरत्य[3]न्निवर्णनम् ॥ १०३ ॥
विरता[4]विरतानां चान्तरायकरणं मुहुः । अचारित्र[5]गुणाख्यानं तथा चारित्रदूषणम् ॥ १०४ ॥
कषायनोकषायाणामन्यस्थानामुदीरणम् । चारित्रमोहनीयस्य सामान्येनाश्रवा अमी ॥ १०५ ॥
पंचेंद्रियप्राणिवधो बह्वारंभपरिग्रहौ । निरनु[6]ग्रहता मांसभोजनं स्थिरवैरता ॥ १०६ ॥
रौद्रध्यानं मिथ्यात्वानंतानुबंधिकषायते । कृष्णनीलकपोताश्च लेश्या अनृतभाषणम् ॥ १०७ ॥
परद्रव्यापहरणं मुहुर्मैथुनसेवनम् । अवशेंद्रियता चेति नरकायुष आश्रवाः ॥ १०८ ॥
उन्मार्गदेशना मार्गप्रणाशो गूढचित्तता । आर्त्तध्यानं सशल्यत्वं मायारंभपरिग्रहौ ॥ १०९ ॥
शीलव्रते सातिचारे नीलकापोतलेश्यता । अप्रत्याख्यानकषायास्तिर्यगायुष आश्रवाः ॥ ११० ॥

---

१ अपवादनिंदे । २ ईर्ष्याविषयलुब्धते । ३ अविरतेः प्रशंसा । ४ देशविरतानाम् । ५ अचारित्रगुणकथनम् । ६ अनुग्रहरहितत्वम् ।

अल्पौ परिग्रहारंभौ सहजे मार्दवार्जवे । कापोतपीतलेश्यत्वं धर्मध्यानानुरागिता ॥ १११ ॥
प्रत्याख्यानकषायत्वं परिणामश्च मध्यमः । संविभागविधायित्वं देवतागुरुपूजनम् ॥ ११२ ॥
पूर्वालापप्रियालापौ सुखप्रज्ञापनीयता । लोकयात्रासु माध्यस्थ्यं मानुषायुष आश्रवाः ॥ ११३ ॥
सरागसंयमो देशसंयमोऽकामनिर्जरा । कल्याणमित्रसंपर्को धर्मश्रवणशीलता ॥ ११४ ॥
पात्रे दानं तपः श्रद्धा रत्नत्रयाविराधना । मृत्युकाले परीणामो लेश्ययोः पद्मपीतयोः ॥ ११५ ॥
बालतपोऽग्नितोयादिसाधनोल्लंबनानि च । अव्यक्तसामायिकता दैवस्यायुष आश्रवाः ॥ ११६ ॥
मनोवाक्कायवक्रत्वं परेषां विप्रतारणम् । मायाप्रयोगो मिथ्यात्वं पैशून्यं चलचित्तता ॥ ११७ ॥
सुवर्णादिप्रतिच्छंदकरणं कूटसाक्षिता । वर्णगंधरसस्पर्शाद्यन्यथापादनानि च ॥ ११८ ॥
अंगोपांगच्यावनानि यंत्रपंजरकर्म च । कूटमानतुलाकर्मान्यनिंदात्मप्रशंसनम् ॥ ११९ ॥
हिंसानृतस्तेयाब्रह्ममहारंभपरिग्रहाः । परुषासभ्यवचनं शुचिवेषादिना मदः ॥ १२० ॥
मौखर्याक्रोशौ सौभाग्योपघातः कार्मणक्रिया । परकौतूहलोत्पादः परिहासविडंबनैः ॥ १२१ ॥
वेश्यादीनामलंकारदानं दावाग्निदीपनम् । देवादिव्याजाद्गंधादिचौर्यं तीव्रकषायता ॥ १२२ ॥
चैत्यप्रतिश्रयारामप्रतिमानां विनाशनम् । अंगारादिक्रिया चैवाशुभस्य नाम्न आश्रवाः ॥ १२३ ॥

---

१ मृदुता ऋजुता च । २ पूर्वालापः प्रथमतः स्वागतकथनम् । ३ सुखपृच्छाकथनम् । ४ सन्मित्रसंगतिः । ५ अग्निजलादिना मरणं तथा रज्ज्वादिना मरणम् । ६ अस्पष्टसामायिकता । ७ वस्तुसंयोगेन कूटस्वर्णादिकरणं । ८ अंगोपांगच्छेदनानि । ९ मौखर्यं वाचाटत्वम् । १० मंत्रादिना वशीकरणादिक्रिया । ११ प्रतिश्रयः उपाश्रयो धर्मशाला च ।

एत एवान्यथारूपास्तथा संसारभीरुता । प्रमादहानं सद्भावार्पणं क्षांत्यादयोऽपि च ॥ १२४ ॥
दर्शने धार्मिकाणां च संभ्रमः स्वागतक्रिया । आश्रवाः शुभनाम्नोऽथ तीर्थकृन्नाम्न आश्रवाः ॥ १२५ ॥
भक्तिरर्हत्सु सिद्धेषु गुरुषु स्थविरेषु च । बहुश्रुतेषु गच्छे च श्रुतज्ञाने तपस्विषु ॥ १२६ ॥
आवश्यके व्रतशीलेष्वप्रमादो विनीतता । ज्ञानाभ्यासस्तपस्त्यागौ मुहुर्ध्यानं प्रभावना ॥ १२७ ॥
संघे समाधिजननं वैयावृत्त्यं च साधुषु । अपूर्वज्ञानग्रहणं विशुद्धिर्दर्शनस्य च ॥ १२८ ॥
आद्यंततीर्थनाथाभ्यामेते विंशतिराश्रवाः । एको द्वौ वा त्रयः सर्वे वान्यैः पृष्टा जिनेश्वरैः ॥ १२९ ॥
परस्य निंदावज्ञोपहासाः सद्गुणलोपनम् । सदसद्दोषकथनमात्मनस्तु प्रशंसनम् ॥ १३० ॥
सदसद्गुणशंसा च स्वदोषाच्छादनं तथा । जात्यादिभिर्मदश्चेति नीचैर्गोत्राश्रवा अमी ॥ १३१ ॥
नीचैर्गोत्राश्रवविपर्यासो विगतगर्वता । वाक्कायचित्तैर्विनय उच्चैर्गोत्राश्रवा अमी ॥ १३२ ॥
दाने लाभे च वीर्ये च तथा भोगोपभोगयोः । सव्याजाव्याजविघ्नोऽतरायकर्मण आश्रवाः ॥ १३३ ॥
तदित्याश्रवजन्मायमपारो भवसागरः । प्रव्रज्यायानपात्रेण तरणीयो मनीषिणा ॥ १३४ ॥
कुमुदानीङ्गासेवाबुध्यंत बहवस्तदा । धर्मदेशनया भर्तुः प्राव्रजंश्च सहस्रशः ॥ १३५ ॥
अष्टाशीतिर्वराहाद्या आसन् गणभृतः प्रभोः । देशनांते च विदधे वराहो धर्मदेशनाम् ॥ १३६ ॥
गणभृद्देशनांतेऽगुः स्वं स्वं स्थानं सुरासुराः । नंदीश्वरस्य मध्येन कुर्वंतोऽष्टाह्निकोत्सवम् ॥ १३७ ॥

---

१ प्रतिक्रमणक्रियायाम् ।

तत्तीर्थजन्मा त्वजितः श्वेतांगः कूर्मवाहनः । बिभ्राणो दक्षिणौ बाहू मातुलिंगाक्षसूत्रिणौ ॥ १३८ ॥
वामौ तु नकुलकुंतधारिणौ धारयन् भुजौ । नित्यमासन्नवर्त्त्यासीद्भर्तुः शासनदेवता ॥ १३९ ॥
तथोत्पन्ना सुताराख्या गौरांगी वृषवाहना । वरदं साक्षसूत्रं च बिभ्राणा दक्षिणौ भुजौ ॥ १४० ॥
कलशांकुशिनौ बाहू दधाना दक्षिणेतरौ । पारिपार्श्विक्यभून्नित्यं भर्तुः शासनदेवता ॥ १४१ ॥
ताभ्यामधिष्ठिता[1]भ्यर्णः कृपारसमहार्णवः । विजहार जगन्नाथो जगतीं बोधयञ्जनान् ॥ १४२ ॥
साधुद्विलक्षी साध्वीनां लक्षं विंशसहस्रयुक् । अवधिज्ञानिनामष्टौ सहस्राः सचतुःशताः ॥ १४३ ॥
सहस्रं पूर्विणां सार्धं मनःपर्ययिणां पुनः । पंचसप्ततिशत्येषा केवलज्ञानिनामपि ॥ १४४ ॥
जातवैक्रियलब्धीनां सहस्राणि त्रयोदश । संजातवादलब्धीनां सहस्राणि षडेव हि ॥ १४५ ॥
सैकोनत्रिंशत्सहस्रा श्रावकाणां द्विलक्ष्यथ । श्राविकाणां चतुर्लक्षी द्वासप्ततिसहस्रयुक् ॥ १४६ ॥
ऊनमष्टाविंशत्यंग्या चतुर्मास्या च केवलात् । पूर्वलक्षं विहरतः परिवारोऽभवत्प्रभोः ॥ १४७ ॥

॥ पंचभिः कुलकम् ॥

समेताद्रिं ततो गत्वा ऋषीणां दशभिः शतैः । प्रपेदेऽनशनं स्वामी मासं चास्थात्तथास्थितः ॥ १४८ ॥
[2]नभस्यकृष्णनवम्यां मूले [3]भे तैः सहर्षिभिः । शैलेशीध्यानलीनः सन् स्वाम्यगादव्ययं पदम् ॥ १४९ ॥
कौमारे लक्षपूर्वार्धमथ राज्यस्य पालने । युक्तमष्टाविंशत्यांगैः पूर्वलक्षार्धमेव हि ॥ १५० ॥

---

१ आश्रितमभ्यर्णं सामीप्यं यस्य सः । २ नभस्यः भाद्रपदः । ३ नक्षत्रे ।

अष्टाविंशत्यंगहीनं पूर्वलक्षं पुनर्व्रते । इत्यायुः पूर्वलक्षे द्वे सुविधिस्वामिनोऽभवत् ॥ १५१ ॥
श्रीचंद्रप्रभनिर्वाणात् सुविधिस्वामिनिर्वृतिः । सागरोपमकोटीनां गतायां नवतावभूत् ॥ १५२ ॥

विधिवदमरनाथाः कायसंस्कारपूर्वम् मुनिदशशतयुक्तस्यार्हतोऽष्टाधिकस्य ।
शिवगतिमहिमानं चक्रिरे निःसमानं तदनु सपरिवाराः स्वं स्वमीयुर्विमानम् ॥ १५३ ॥

सुविधिस्वामिनिर्वाणाद्गते काले कियत्यपि । हुंडावसर्पिणीदोषात् साधूच्छित्तिरजायत ॥ १५४ ॥
स्थविरश्रावकान् धर्ममथापृच्छन्नतद्विदः । पंथानं पथिसंमूढाः पथिकान् पथिका इव ॥ १५५ ॥
कंचित्कथयतां तेषां धर्ममात्मानुसारतः । अर्थपूजां विदधिरे ते जनाः श्रावकोचिताम् ॥ १५६ ॥
पूजया जातगर्द्धास्ते शास्त्राण्यासूत्र्य तत्क्षणम् । महाफलानि दानानि विविधान्याचचक्षिरे ॥ १५७ ॥
कन्यादानं महीदानं प्रदानमयसामपि[3] । तिलदानं च कार्पासदानं[4] दानं गवामपि ॥ १५८ ॥
स्वर्णदानं रूप्यदानं प्रदानं सद्मनामपि । अश्वदानं गजदानं शय्यादानमथापरम् ॥ १५९ ॥
दानं महाफलं सर्वमत्रामुत्र सुनिश्चितम् । एवं व्याचख्युराचार्यीभूय ते गृध्नवोऽन्वहम् ॥ १६० ॥
दानस्य चोचितं पात्रमात्मानं व्याचचक्षिरे । अपात्रं चापरं सर्वमखर्वेहाकुराशयाः[5] ॥ १६१ ॥
अप्येवं वंचकास्तेऽयुर्लोकानां गुरुतां तदा । निर्वृक्षे देशे क्रियते ह्येरंडस्यापि वेदिका ॥ १६२ ॥

---

१ स्थानम् । २ द्रव्यादिषु लुब्धाः । ३ लोहानाम् । ४ तूलदानम् । ५ उत्कटेच्छया दुष्टाशयाः ।

जज्ञे तीर्थोच्छेद एवं समंतात् क्षेत्रेऽस्मिन्नाशीतलस्वामितीर्थम् ।
एकच्छत्रं विप्रखेटैस्तदानीं चक्रे राज्यं निश्युलूकैरिवोच्चैः ॥ १६३ ॥
मिथ्यात्वमाशांतिजिनेशमित्थमन्येष्वभूत् षट्सु जिनांतरेषु ।
तीर्थप्रणाशादभवच्च तेषु मिथ्यादृशामस्खलितः प्रचारः ॥ १६४ ॥

इत्याचार्य श्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
तृतीये पर्वणि सुविधिस्वामिचरितवर्णनो नाम
सप्तमः सर्गः संपूर्णः ।

अष्टमः सर्गः ।

श्रीशीतलनाथचरित्रम् ।

ॐ ॥ श्रीशीतलजिनेंद्रस्य पादाः शीतरुचेरिव । बोधयंतः कुवलयं[1] संतु वः शिवतातयः[2] ॥ १ ॥
इदं जगत्त्रयश्रोत्रशीतलीकारकारणम् । शीतलस्य भगवतश्चरितं कीर्तयिष्यते ॥ २ ॥
पुष्करवरद्वीपार्धे प्राग्विदेहविभूषणे । विजये वत्ससंज्ञेऽस्ति सुसीमा नाम पूर्वरा ॥ ३ ॥
तस्यां पद्मोत्तराख्योऽभून्नृपः सर्वनृपोत्तरः । अनुत्तरविमानिभ्य इवैकः कश्चिदागतः ॥ ४ ॥
अलंघ्यशासने सर्वप्राणिनां करुणापरे । सोदराविव तत्रास्तां वीरशांताभिधौ रसौ ॥ ५ ॥
उपायैर्वर्धयंस्तैस्तैः सोऽनपायैरनेकशः[3] । नित्यं धर्मं जजागार भांडागार[4] इवेश्वरः ॥ ६ ॥
अद्य श्वो वा भृशममुं त्यजामीति स चिंतयन् । संसारवासे विदेशस्थायीवास्थादनास्थया ॥ ७ ॥
अन्यदा राज्यमुत्सृज्य प्राज्यमप्यश्मखंरुवत्[5] । सस्ताघसूरिपादांते स प्रव्रज्यामुपाददे ॥ ८ ॥
व्रतानि निरतीचाराण्याचरन्नार्जयत् सुधीः । स तीर्थकृन्नाम कर्म स्थानकैरागमोदितैः ॥ ९ ॥
विविधाभिग्रहैस्तीव्रैस्तपोभिर्विविधैरपि । जन्मातिवाह्य सकलं सोऽभवत्प्राणतेश्वरः ॥ १० ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् क्षेत्रे चात्रैव भारते । श्रीभद्रं भद्दिलपुरं नामास्ति प्रवरं पुरम् ॥ ११ ॥

१ पृथ्वीमंडलम्—पक्षे कुमुदम् । २ मोक्षजनकाः । ३ अविघ्नैः । ४ द्रव्यकोशे । ५ पाषाणवत् ।

परिखावलयेनोच्चैः प्राकारस्तत्र कांचनः । जंबूद्वीपजगत्यब्धिवलयेनेव शोभते ॥ १२ ॥
सायमापणवीथीषु प्रदीप्ता दीपधोरणी[1] । तत्र संलक्ष्यते स्वर्णकंठिकेव पुरश्रियः ॥ १३ ॥
ऋद्ध्या महत्या भुजंगवृंदारकविलासभूः[2] । भोगावत्यमरावत्योरिव[3] सारेण तत्क्षणम् ॥ १४ ॥
तस्मिंश्च सत्रशालासु[4] महेभ्यैर्भोजनार्थिनः । भोज्यंते विविधैर्भोज्यैरुत्सवे स्वजना इव ॥ १५ ॥
तस्मिन् दृढरथो नाम नामितारातिमंडलः । अभूद्भूमंडलं व्याप्य स्थितोऽब्धिरिव भूपतिः ॥ १६ ॥
स महर्षिगणेनापि वर्ण्यमानैर्निरंतरम् । अधिकाधिकमभ्राजद्गुणैरप्यगुणैरिव ॥ १७ ॥
प्रत्यर्थिभ्यो[5] बलादात्ताम्[6] अर्थिभ्यः स श्रियं ददौ । अदत्तादानदोषस्य प्रायश्चित्तमिवाचरन् ॥ १८ ॥
तस्याग्रतो भूपतयः कृतभूलुठना मुहुः । सर्वांगालिंगितभुवो भूपतित्वं चिराद्ययुः ॥ १९ ॥
ज्ञानोपदेशलेशोऽपि तस्मिन् गुरुजनैः कृतः । वितस्तार महाप्राज्ञे सलिले तैलबिंदुवत् ॥ २० ॥
मंदाकिनीव[7] सरितां सतीनामग्रतः सती । तस्याभूद् हृदयानंदा पत्नी नंदेति नामतः ॥ २१ ॥
मंदमंदपदन्यासैर्विचरंत्या मनोरमम् । गतौ शिष्या इवैतस्या राजहंस्योऽपि लक्षिताः ॥ २२ ॥
सुगंधिमुखनिःश्वासं यद्यत् किंचिदुवाच सा । प्रपेदे वचनं तत्तद्भ्रमराकृष्टिमंत्रताम्[8] ॥ २३ ॥
रूपवत्या अभूत्तस्याः स्वस्मिन्नेवोपमानता । विहायसो महत्त्वे हि नोपमानं भवेत्परम् ॥ २४ ॥
स्यूते च स्वगुणैः स्वांते दृढं दृढरथस्य सा । अभूद्दृढरथोऽप्यस्या उत्कीर्ण[9] इव चेतसि ॥ २५ ॥

---

१ दीपश्रेणिः । २ भुजंगाः नागकुमारदेवाः पक्षे रसिकाः वृंदारका वैमानिकदेवाः पक्षे प्रधानपुरुषाश्च तेषां विलासस्थानम् । ३ नागपुरीदेवपुर्योः । ४ दानशालासु । ५ शत्रुभ्यः । ६ गृहीताम् । ७ गंगा । ८ भ्रमराणामाकर्षणे मंत्रोपमत्वम् । ९ आलिखितः ।

इतश्च प्राणते कल्पे पद्मोत्तरमहीपतेः । जीवः स्वायुरपूरिष्ट विंशतिसागरोपमान् ॥ २६ ॥
च्युत्वा राधकृष्णषष्ठ्यां पूर्वाषाढास्थिते विधौ । पद्मोत्तरनृपजीवो नंदाकुक्षाववातरत् ॥ २७ ॥
नंदास्वामिन्यपि तदा सुखसुप्ता व्यलोकयत् । चतुर्दश महास्वप्नांस्तीर्थकृज्जन्मसूचकान् ॥ २८ ॥
माघस्य कृष्णद्वादश्यां पूर्वाषाढागते विधौ । श्रीवत्सांकं स्वर्णवर्णं श्रीनंदासूत नंदनम् ॥ २९ ॥
अष्टाधोलोकवास्तव्या ऊर्ध्वलोकजुषोऽष्ट च । अष्टाष्टौ रुचकदिशां चतस्रो विदिशां पुनः ॥ ३० ॥
रुचकद्वीपमध्यस्थाश्चतस्रश्चलितासनाः । षट्पंचाशद्दिक्कुमार्यः सूतिकर्मैत्य चक्रिरे ॥ ३१ ॥
शक्रोऽप्युपेत्य तत्राशु गृहीत्वा स्वामिनं स्वयम् । सुमेरुपर्वतशिरस्युपेयाय वृतोऽमरैः ॥ ३२ ॥
अतिपांडुकंबलायां रत्नसिंहासनोपरि । अंकाधिरोपितपतिर्दिवस्पतिरुपाविशत् ॥ ३३ ॥
ह्रदिनीनाथह्रदिनीह्रदादिभ्यः समाहृतैः । अभ्यषिंचन् जलैर्नाथमथेंद्रा अच्युतादयः ॥ ३४ ॥
ईशानांके प्रभुं न्यस्य शक्रोप्यस्नपयत्ततः । विकृतस्फाटिकवृषविषाणाग्रोज्झतैर्जलैः ॥ ३५ ॥
दिव्यांगरागैश्चर्चित्वार्चित्वा चाभरणादिभिः । जगत्पतिमिति स्तोतुं समारेभे दिवस्पतिः ॥ ३६ ॥
जयेक्ष्वाकुकुलक्षीररत्नाकरनिशाकर । जगन्मोहमहानिद्राविद्रावणदिवाकर ॥ ३७ ॥
त्वामालोकयितुं त्वां च स्तोतुं त्वामर्चितुं तथा । आशंसाम्यात्मनोऽनंता दृशो जिह्वा भुजा अपि॥३८॥
स्वामिन् दशमतीर्थेश तव पादारविंदयोः । न्यस्तान्यमूनि पुष्पाणि संपन्नं तु फलं मयि ॥ ३९ ॥
अमंदं ददानंदं दुःखतापार्दितात्मनाम् । मर्त्यलोकेऽवातरस्त्वं जीमूत इव नूतनः ॥ ४० ॥

१ वैशाखकृष्णषष्ठ्याम् । २ इंद्रः । ३ ह्रदिनीनाथः समुद्रः ह्रदिनी नदी । ४ मेघ इव ।

वसंतसमयेनेव दर्शनेन तव प्रभो । स्युरद्य नूतनश्रीकाः प्राणिनः पादपा इव ॥ ४१ ॥

त्वद्दर्शनपवित्राणि यानि तानि दिनानि मे । दिनानि शेषाणि पुनः कृष्णपक्षतमस्विनी[1] ॥ ४२ ॥

स्यूतानी[2]वात्मना नित्यं कुकर्माणि शरीरिणाम् । त्वयाद्य विघटंतां द्रागयस्कांतेन लोहवत् ॥ ४३ ॥

अत्र वा दिवि वा तिष्ठंस्तिष्ठन्नन्यत्र वा क्वचित् । त्वद्वाहनमहं भूयां त्वामेव हृदये वहन् ॥ ४४ ॥

एवं दशममर्हंतं स्तुत्वा दशशतेक्षणः[3] । आदायानीय चामुंचन्नंदापार्श्वे यथास्थिति ॥ ४५ ॥

चक्रे दृढरथेनापि कारामोक्षादिनोत्सवः । जगतोऽपि हि मोक्षाय तादृशां जन्म पावनम् ॥ ४६ ॥

राज्ञः संतप्तमप्यंगं नंदास्पर्शेन शीत्यभूत् । गर्भस्थेऽस्मिन्निति तस्य नाम शीतल इत्यभूत् ॥ ४७ ॥

द्युसत्कुमारकै[4]र्वेलाधारींद्रैरिव[5] सेवितः । ववृधेऽम्भोधिवेलावज्जगन्नाथो दिने दिने ॥ ४८ ॥

शैशवं व्यत्यलंघिष्ट क्रमेण परमेश्वरः । शैशवाद्यौवनं चाप ग्रामात्पुरमिवाध्वगः ॥ ४९ ॥

प्रभुर्नवतिधन्वोच्चो रराजाजानुबाहुकः । पार्श्वतो लंबमानोरुवल्लीक इव पादपः ॥ ५० ॥

विषयेषु निरीहोऽपि पितृभ्यां प्रार्थितः प्रभुः । चकार पाणिग्रहणं पिंडादानमिव द्विपः ॥ ५१ ॥

अथ पूर्वसहस्राणां गतायां पंचविंशतौ । जग्राह पितृदाक्षिण्याद्राज्यं श्रीशीतलप्रभुः ॥ ५२ ॥

पंचाशत्पूर्वसहस्रीमपूर्व[6]भुजविक्रमः । पूर्वक्रमागतं राज्यं शशास विधिवत्प्रभुः ॥ ५३ ॥

अथ संसारसंवासाद्विरज्यतँ[7] प्रभोर्मनः । आसनानि प्रचेलुश्च लौकांतिकदिवौकसाम् ॥ ५४ ॥

---

१ कृष्णपक्षरात्रिसदृशानि । २ प्रोतानि । ३ इंद्रः । ४ देवकुमारैः । ५ यथा वेलाधारी लवणसमुद्रः देवकुमारैः सेवितः ववृधे तद्वत् । ६ अपूर्वः भुजयोः विक्रमो यस्य सः । ७ विरक्तमभूत् ।

अबुध्यंतावधिज्ञानादेवं ते त्रिदिवौकसः । जंबूद्वीपाभिधे द्वीपे भरतार्धे च दक्षिणे ॥ ५५ ॥
दशमो भगवानर्हन् व्रतेच्छुर्वर्तते ततः । तं वयं प्रेरयामोऽद्य सदाकृत्यमिदं हि नः ॥ ५६ ॥ युग्मम् ॥
विमृश्यैवं ब्रह्मलोकात्सुराः सारस्वतादयः । एत्य विज्ञापयामासुरिति स्वामिनमानताः ॥ ५७ ॥
अरण्यस्रोतसीवास्मिंस्तीर्थाभावेन दुस्तरे । संसारे विश्वकृपया तीर्थं नाथ प्रवर्तय ॥ ५८ ॥
इत्युदित्वा ययुर्ब्रह्मलोकं लौकांतिकामराः । शीतलस्वाम्यपि ददौ दानं संवत्सरावधि ॥ ५९ ॥
अंते च तस्य दानस्य सुरेंद्रैश्चलितासनैः । दीक्षाकल्याणकस्नात्रं विदधे शीतलप्रभोः ॥ ६० ॥
कृतांगरागो भगवानामुक्तांशुकभूषणः । त्रिजगद्भूषणं नाथो दत्तबाहुर्विडौजसा ॥ ६१ ॥
अन्यैरपि धृतछत्रचामरादिः सुरेश्वरैः । अध्यारुरोह शिबिकारत्नं चंद्रप्रभाभिधम् ॥ ६२ ॥
॥ युग्मम् ॥
सुरासुरसहस्राणां सहस्रैः परिवारितः । सहस्राम्रवणं नाम स्वपुरोपवनं ययौ ॥ ६३ ॥
ततस्तितीर्षुः संसारं भारवद्भूषणादिकम् । उज्झांचकार झगिति प्रभुः शिवगतिप्रियः ॥ ६४ ॥
शक्रन्यस्तं देवदूष्यांशुकमंसस्थले दधत् । पंचभिर्मुष्टिभिः केशानुच्चखान जगत्पतिः ॥ ६५ ॥
क्षीरोदे न्यस्य तान् केशान् शक्रे पुनरुपेयुषि । निषिद्धतुमुले बद्धांजलौ द्वाःस्थ इव स्थिते ॥ ६६ ॥
सुरासुरनरेंद्राणां प्रत्यक्षमपरेऽहनि । माघस्य कृष्णद्वादश्यां पूर्वाषाढास्थिते विधौ ॥ ६७ ॥

---

१ पक्षे जलावताराभावेन । २ आमुक्तानि स्वीकृतानि अंशुकभूषणानि येन सः । ३ मोक्षगतिप्रियः । ४ स्कंधदेशे ।

समं नृपसहस्रेण कृतषष्ठतपाः प्रभुः । सावद्ययोगविरति[1]प्रतिज्ञां प्रत्यपद्यत ॥ ६८ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

तुर्यं ज्ञानं प्रभोर्जज्ञे मनःपर्ययसंज्ञकम् । कृत्वा प्रणामं च ययुः स्वं स्वं स्थानं सुरादयः ॥ ६९ ॥

द्वितीयेऽह्नि रिष्टपुरे पुनर्वसुनृपौकसि । पारणं परमान्नेन विदधे शीतलप्रभुः ॥ ७० ॥

चक्रे च वसुधारादिपंचकं विबुधैस्ततः । स्वर्णपीठं पुनस्तत्र पुनर्वसुनृपो व्यधात् ॥ ७१ ॥

विविधाभिग्रहधरः सहमानः परीषहान् । छद्मस्थतया त्रीन् मासान् व्यहार्षीच्छीतलप्रभुः ॥ ७२ ॥

सहस्राम्रवणं भूयोऽप्याजगाम जगद्गुरुः । तत्र प्रतिमया तस्थावधस्तात्प्लक्षशाखिनः ॥ ७३ ॥

[2]भटो वप्रमिवारुह्य शुक्लध्यानं द्वितीयकम् । जघान घातिकर्माणि रिपूनिव जगद्गुरुः ॥ ७४ ॥

पौषकृष्णचतुर्दश्यां पूर्वाषाढागते विधौ । केवलज्ञानमुत्पेदे शीतलस्वामिनस्ततः ॥ ७५ ॥

वप्रैस्त्रिभिश्चतुर्द्वारै [3]रत्नसौवर्णराजतैः । ततः समवसरणं चक्रुर्देवासुरेश्वराः ॥ ७६ ॥

तत्र प्रविश्य प्राग्द्वारा प्रदक्षिणयकरोत्प्रभुः । चैत्यवृक्षमशीत्यग्रदशधन्वशतोन्नतम् ॥ ७७ ॥

"नमस्तीर्थाये"ति वदन् पूर्वसिंहासने प्रभुः । न्यषददिक्षु चान्यासु तद्रूपाण्यमरा व्यधुः ॥ ७८ ॥

तत्र तस्थुर्यथास्थानमथान्येऽप्यमरादयः । स्वामिवाचं प्रतीक्षंतः [4]स्तनितं बर्हिणा इव ॥ ७९ ॥

स्वामिनं शीतलमथ शिरःसंस्पृष्टभूतलः । नमस्कृत्यांजलिधर इति वज्रधरोऽस्तवीत् ॥ ८० ॥

त्वत्पादपंकजनखद्युतिजालजलाप्लवैः । [5]स्नायं स्नायं पुनंति स्वं धन्यास्त्रिभुवनेश्वर ॥ ८१ ॥

१ प्रतिज्ञां प्रत्याख्यानम् । २ योधः । ३ रत्नसुवर्णरूप्यमयैः । ४ मेघगार्जितम् । ५ स्नात्वा स्नात्वा ।

भास्करेणेव गगनं हंसेनेव महासरः । पार्थिवेनेव नगरं शोभते भारतं त्वया ॥ ८२ ॥
आलोकस्तिमिरेणेव सूर्यास्तें[1]दूदयांतरे । मिथ्यात्वेन पराभूतो धर्मस्तीर्थद्व्यांतरे ॥ ८३ ॥
जगदंधमिदं जज्ञे निर्विवेक[2]विलोचनम् । अपथेषु प्रववृते दिङ्मूढमिव सर्वतः ॥ ८४ ॥
अधर्मो धर्मबुध्या चादेवता देवताधिया । गुरुबुध्या चागुरवो भ्रांतैर्जगृहिरे जनैः ॥ ८५ ॥
नरका[3]वटपाताय जगत्यस्मिन्नुपस्थिते । निसर्गकरुणांभोधिस्तत्पुण्यैस्त्वमवातरः ॥ ८६ ॥
मिथ्यात्वाशी[4]विषो लोके प्रभविष्णुरसौ चिरम् । तावदेव न यावत्ते प्रसरेद्वचनामृतम् ॥ ८७ ॥
तन्मिथ्यात्वापसारेण सम्यक्त्वं जगतोऽधुना । भावि प्रभो केवलं ते घातिकर्मक्षयादिव ॥ ८८ ॥
इत्थं स्तुत्वा स्थिते शक्रे भगवान् शीतलप्रभुः । गिरा सुधामधुरया विदधे देशनामिति ॥ ८९ ॥
संसारे क्षणिकं सर्वं नानादुःखनिबंधनम् । मोक्षाय यतितव्यं तद्भवेन्मोक्षस्तु संवरात् ॥ ९० ॥
सर्वेषामाश्रवाणां तु निरोधः संवरः स्मृतः । स पुनर्भिद्यते द्वेधा द्रव्यभावविभेदतः ॥ ९१ ॥
यः कर्मपुद्गलादानछेदः स द्रव्यसंवरः । भवहेतुक्रियात्यागः स पुनर्भावसंवरः ॥ ९२ ॥
येन येन ह्युपायेन रुध्यते यो य आश्रवः । तस्य तस्य निरोधाय स स योज्यो मनीषिभिः ॥ ९३ ॥
क्षमया मृदुभावेन ऋजुत्वेनाप्यनीह[5]या । क्रोधं मानं तथा मायां लोभं रुंध्याद्यथाक्रमम् ॥ ९४ ॥
असंयम[6]कृतोत्सेकान् विषयान् विषसंनिभान् । निराकुर्यादखंडेन संयमेन महामतिः ॥ ९५ ॥

---

१ सूर्यास्तादनंतरं चंद्रोदयात्पूर्वं च । २ विवेक एव विलोचनं नेत्रं तेन रहितम् । ३ नरकगर्तायां पतनाय । ४ आशीविपः सर्पः । ५ अनिच्छयालोभमित्यनुक्रमेण । ६ असंयमेन कृत उत्सेको गर्वो यैस्तान् ।

तिसृभिर्गुप्तिभिर्योगान् प्रमादं चाप्रमादतः । सावद्ययोगहानेन विरतिं चापि साधयेत् ॥ ९६ ॥
सद्दर्शनेन मिथ्यात्वं शुभस्थैर्येण चेतसः । विजयेतार्त्तरौद्रे च संवरार्थं कृतोद्यमः ॥ ९७ ॥
यथा चतुष्पथस्थस्य बहुद्वारस्य वेश्मनः । अनावृतेषु द्वारेषु रजः प्रविशति ध्रुवम् ॥ ९८ ॥
प्रविष्टं स्नेहयोगाच्च[1] तन्मयत्वेन बध्यते । न विशेन्न च बध्येत द्वारेषु स्थगितेषु[2] च ॥ ९९ ॥
यथा वा सरसि क्वापि सर्वैर्द्वारैर्विशेज्जलम् । तेषु तु प्रतिरुद्धेषु प्रविशेन्न मनागपि ॥ १०० ॥
यथा वा यानपात्रस्य मध्ये रंध्रैर्विशेज्जलम् । कृते रंध्रपिधाने तु न स्तोकमपि तद्विशेत् ॥ १०१ ॥
योगादिष्वाश्रवद्वारेष्वेवं रुद्धेषु सर्वतः । कर्मद्रव्यप्रवेशो न जीवे संवरशालिनि[3] ॥ १०२ ॥
संवरादाश्रवद्वारनिरोधः संवरः पुनः । क्षांत्यादिभेदाद्बहुधा तथैव प्रतिपादितः ॥ १०३ ॥
गुणस्थानेषु यो यः स्यात्संवरः स स उच्यते । मिथ्यात्वानुदयात्परस्थेषु मिथ्यात्वसंवरः ॥ १०४ ॥
तथा देशविरत्यादौ स्यादविरतिसंवरः । अप्रमत्तसंयतादौ प्रमादसंवरो मतः ॥ १०५ ॥
प्रशांतक्षीणमोहादौ भवेत् कषायसंवरः । अयोग्याख्यकेवलिनि संपूर्णो योगसंवरः ॥ १०६ ॥
संवृतः संवरेणैवं भवस्यांतं व्रजेत्सुधीः । निश्छिद्रयानपात्रेण सांयात्रिक इवांबुधेः ॥ १०७ ॥
प्रभोस्तया देशनया प्रबुद्धा बहवो जनाः । प्रव्रज्यां जगृहुः केऽपि केऽपि श्रावकतां पुनः ॥ १०८ ॥
आनंदाद्या एकाशीतिः प्रभोर्गणभृतोऽभवन् । देशनांते प्रभोश्चक्रेऽथानंदो धर्मदेशनाम् ॥ १०९ ॥
आनंददेशनांते च नमस्कृत्य जगद्गुरुम् । स्थानं निजनिजं जग्मुः सुरासुरनरेश्वराः ॥ ११० ॥

---

१ रागयोगात् । २ पिहितेषु । ३ संवरेण शालते शोभते तस्मिन् ।

तत्तीर्थभूर्ब्रह्मनामा यक्षस्त्र्यक्षश्चतुर्मुखः । पद्मासनः श्वेतवर्णश्चतुर्भिर्दक्षिणैर्भुजैः ॥ १११ ॥
मातुलिंगमुद्गरभृत्सपाशाभयदायिभिः । वामैस्तु नकुलगदांकुशाक्षसूत्रधारिभिः ॥ ११२ ॥
तथोत्पन्ना त्वशोकेति मुद्गवर्णाब्दवाहना[1] । बिभ्राणा दक्षिणौ बाहुदंडौ वरदपाशिनौ ॥ ११३ ॥
फलांकुशधरौ बाहू वहंती दक्षिणेतरौ । उभे अभूतां दशमार्हतः शासनदेवते ॥ ११४ ॥
उपास्यमानस्ताभ्यां च विजह्रे शीतलप्रभुः । ततः पूर्वसहस्रांस्त्रिमासोनां पंचविंशतिम् ॥ ११५ ॥
लक्षं मुनीनां साध्वीनां लक्षमेकं षडुत्तरम् । चतुर्दशपूर्वभृतां चतुर्दशशतानि तु ॥ ११६ ॥
अवधिज्ञानधराणां द्वासप्ततिशती पुनः । सार्धाः सप्तसहस्रास्तु मनःपर्ययधारिणाम् ॥ ११७ ॥
शतानि सप्ततिरथ केवलज्ञानधारिणाम् । जातवैक्रियलब्धीनां सहस्रा द्वादशैव तु ॥ ११८ ॥
शतानि चाष्टपंचाशद्वादलब्धिमतां पुनः । श्रावकाणामुभे लक्षे नवाशीतिसहस्र्यपि ॥ ११९ ॥
श्राविकाणां चतुर्लक्ष्यष्टपंचाशत्सहस्रयुक् । इति जज्ञे परीवारः प्रभोर्विहरतः सतः ॥ १२० ॥
मोक्षकालेऽथ संप्राप्ते संमेताद्रिं ययौ प्रभुः । प्रपेदेऽनशनं तत्र सहस्रेणर्षिभिः सह ॥ १२१ ॥
मासांते वैशाखकृष्णद्वितीयायां निशाकरे । पूर्वाषाढागते स्वामी मोक्षेऽगात्तैः सहर्षिभिः ॥ १२२ ॥
कुमारभावे पूर्वाणां सहस्राः पंचविंशतिः । पंचाशत्पूर्वसहस्राः पृथिवीपरिपालने ॥ १२३ ॥
प्रव्रज्यापालने पूर्वसहस्राः पंचविंशतिः । एवमायुः पूर्वलक्षमभूच्छ्रीशीतलप्रभोः ॥ १२४ ॥

---

१ मेघवाहना ।

सुविधिस्वामिनिर्वाणान्निर्वाणं शीतलप्रभोः । सागरोपमकोटीषु व्यतीतासु नवस्वभूत् ॥ १२५ ॥

श्रीशीतलस्य मुनिभिः सह तैर्विमुक्तिमासेदुषो दिविषदां पतयो यथावत् ।
निर्वाणयानमहिमानमुदारशोभं चक्रुर्ययुर्निजनिजं पुनरेव लोकम् ॥ १२६ ॥

श्रीसंभवप्रभृतितीर्थकृतां तृतीयेऽष्टानां चरित्रमिह पर्ववरेऽष्टसर्गे ।
ध्येयं पदस्थमिव वारिरुहेऽष्टपत्रेऽनुध्यायतो भवति सिद्धिरवश्यमेव ॥ १२७ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्राविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये तृतीये पर्वणि
श्रीशीतलस्वामिचरितवर्णनो नामाष्टमः सर्गः ।

॥ तृतीयं पर्व समाप्तम् ॥

॥ श्रीः ॥

॥ त्रिषष्टिशलाका पुरुषचरित्रम् ॥

॥ चतुर्थं पर्व ॥

प्रथमः सर्गः ।

श्री श्रेयांसनाथचरित्रम् ।

श्रीश्रेयांसप्रभोः पादाः श्रेयो विश्राणयंतु[1] वः । निःश्रेयसपथालोकदीपायित[2]नखांशवः ॥ १ ॥
श्रीश्रेयांसजिनेंद्रस्य पवित्रितजगत्त्रयम् । दात्रं[3] कर्मवल्लीनां चरित्रमिदमुच्यते ॥ २ ॥
पुष्करवरद्वीपार्धे प्राग्विदेहेषु सुंदरे । विजये कच्छसंज्ञेऽस्ति नाम्ना क्षेमेति पूर्वरा ॥ ३ ॥
महीभृन्मौलिमुकुटघृष्टांघ्रिनलिनद्वयः । राजा नलिनगुल्मोऽभूद्गुणैरमलिनः सदा ॥ ४ ॥
स स्वामी मंत्रिणो मंत्रबलाकृष्टरिपुश्रियः । सुरराष्ट्रोपमं राष्ट्रं सर्वारिष्टविवर्जितम् ॥ ५ ॥
दुर्गाणि जितवैताढ्यविद्याधरपुराणि तु । कोशांश्च श्रीद[4]सर्वस्वाधरीकारपरायणान् ॥ ६ ॥
बलं हस्त्यश्वपादातरथव्याप्तभूतलम् । असुहृद्धृदयक्षेत्रकर्षकान् सुहृदोऽपि च ॥ ७ ॥

---

१ यच्छंतु । २ मोक्षमार्गालोके दीप इवाचरिता नखांशवो येषां ते । ३ दात्रम् । ४ श्रीदः कुबेरः ।

राज्यस्य विकलांगत्वं मा भूदितिधिया व्यधात् । जगदेकमहाबाहुर्बाहुदंतेयविक्रमः ॥ ८ ॥

॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

वपुर्यौवनलक्ष्मीणां साराणामप्यसारताम् । सोऽमन्यत महाप्राज्ञो विवेकामलमानसः ॥ ९ ॥

कुत्रोजनेनाहरिव निशामिव कुशय्यया । कियंतमपि सोऽनैषीत् कालं राज्येन शुद्धधीः ॥ १० ॥

राज्यरोगं समुत्सृज्य तत्त्वबोधौषधेन सः । वज्रदत्तर्षिणा दत्तां दीक्षामादत्त धर्मधीः ॥ ११ ॥

तप्यमानस्तपस्तीव्रं सहमानः परीषहान् । कर्मेव कृशयन्नंगं विजहार स निर्ममः ॥ १२ ॥

अर्हद्भक्त्यादिभिस्तैस्तैः स्थानैः प्रवचनोदितैः । उपार्जयामास दृढं तीर्थकृन्नामकर्म सः ॥ १३ ॥

महातपाः शुक्लध्यानश्चतुःशरणतत्परः । काले प्राप्तावसानः स महाशुक्रदिवं ययौ ॥ १४ ॥

ततश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् भरतक्षेत्रभूषणम् । रत्ननूपुरवद्भूमेरस्ति सिंहपुरं पुरम् ॥ १५ ॥

संक्रांततारका रत्नवलभ्यस्तत्र वेश्मनाम् । श्रियं सदक्षशारस्य शारपट्टस्य बिभ्रति ॥ १६ ॥

तद्वप्रमेखलासूच्चैर्विश्रांता भांति वारिदाः । चंद्ररक्षाकृते दत्ताः कज्जलस्थासकाइव ॥ १७ ॥

तत्रेभ्यवेश्मसु स्त्रीणां मंजुमंजीरशिंजितैः । वितन्यते श्रियो देव्या नित्यं संगीतकोत्सवः ॥ १८ ॥

रत्नावकरवाहीनि स्रोतांस्यपि तदौकसाम् । यांति रत्नाकरस्रोतस्तुलां वर्षति वारिदे ॥ १९ ॥

---

१ बाहुदंतेय इंद्रस्तस्य विक्रम इव विक्रमो यस्य सः । २ सारभूतानाम् । ३ दिनमिव । ४ ममतारहितः । ५ शास्त्रोदितैः । ६ तीर्थ-करसिद्धसाधुधर्माश्चतुःशरणम् । ७ सन्तश्च तेऽक्षाश्च पाशास्तैः शारस्य, कर्बूरस्य तारकपाशयोर्वलभीपट्टयोश्च सादृश्यम् । ८ लोकेऽपि दृष्टिदोषनिरासार्थं कज्जलतिलकं क्रियत इति प्रसिद्धिः । ९ अवकरः समूहः ।

आद्यंभविष्णुर्यशसा प्रभविष्णुर्भुजौजसा । विष्णुराज इति क्ष्मापस्तत्राभूद्विष्णुविक्रमः ॥ २० ॥
तत्रेंद्रियजयो नाम गुणो बीजमिवावनौ । सस्यराशिमिवासूत गुणराशिं समुज्ज्वलम् ॥ २१ ॥
प्रणते च विपक्षे च तुष्टा रुष्टाश्च तद्दृशः ॥ ययुः स्वयंवरस्रक्त्वं श्रियोऽपि च नियोऽपि च ॥ २२ ॥
दानधर्मइवौचित्यात् सूनृतेनेव भारती । अवदातेन यशसा शुशुभे तस्य विक्रमः ॥ २३ ॥
गुणानां शौर्यगांभीर्यधैर्यादीनां स भूयसाम् । नित्यं क्रीडनसंगीतनिकेतनमिवाभवत् ॥ २४ ॥
जिष्णोरिव शची रूपभ्राजिष्णुर्विष्णुरित्यभूत् । द्वितीयेव मही स्थैर्यात् पत्नी तस्य महीपतेः ॥ २५ ॥
शिरीषसुकुमारस्य सा निजांगस्य भूषणम् । निशातं खड्गधारावत् सतीव्रतमधारयत् ॥ २६ ॥
यथाभूदप्रतिछंदो विक्रमेण स भूपतिः । तथा साप्यप्रतिछंदा रूपलावण्यसंपदा ॥ २७ ॥
अलसा सा गतावेव न पुनर्धर्मकर्मणि । मध्यप्रदेश एवाभूत्तुछा न पुनराशये ॥ २८ ॥
तस्या राज्ञोऽपि च मिथोऽनुस्यूतमनसोरिव । अछ्या प्रीतिरभवदविघ्नं रममाणयोः ॥ २९ ॥
इतश्च शुक्रे नलिनगुल्मस्य पृथिवीपतेः । जीवः प्रकृष्टसंख्यं स निजमायुरपूरयत् ॥ ३० ॥
ज्येष्ठस्य षष्ठ्यां कृष्णायां श्रवणस्थे निशाकरे । च्युत्वा ततस्तस्य जीवो विष्णुकुक्षाववातरत् ॥ ३१ ॥
नारकाणामपि सुखमुद्योतश्च जगत्त्रये । जज्ञे तदा क्षणं स्याद्धि कल्याणेष्वर्हतामिदम् ॥ ३२ ॥
संक्षिप्त इव वैताढ्यः श्वेतवर्णो महागजः । समत्स्यः शरदंभोदइवोत्तुंगः सितो वृषः ॥ ३३ ॥

१ शत्रौ । २ इंद्रस्य । ३ तीक्ष्णम् । ४ असमानः । ५ कटिप्रदेशे तुच्छा कृशा न पुनस्तुच्छान्तःकरणे ।

उत्पुच्छो विधूतछत्र इव केसरिपुंगवः । साभिषेका महालक्ष्मीर्मूर्त्त्यंतरमिवात्मनः ॥ ३४ ॥
सुगंधि सुमनोदाम मूर्त्तमिव यशः स्वकम् । सुधाकुंडमिव ज्योत्स्नाप्लुतः पर्वनिशाकरः ॥ ३५ ॥
मार्तंडमंडलं दीप्रं दिवः सीमंतरत्नवत् । ध्वजश्चलपताकश्च सशाख इव पादपः ॥ ३६ ॥
पूर्णकुंभो गरीयांश्च निधानं श्रेयसामिव । महापद्मं पद्मसरः पद्महृदइवापरः ॥ ३७ ॥
आरुरुक्षुरिव दिवमुत्कल्लोलो महार्णवः । अनुजं पालकस्येव विमानवरमायतम् ॥ ३८ ॥
रत्नपुंजश्च सर्वस्वमिव रत्नाकरोद्धृतम् । निर्धूमश्चानलो भौमंमंडलस्यानुहारकः ॥ ३९ ॥
एते तदा विष्णुदेव्या महास्वप्नाश्चतुर्दश । मुखे विशंतोऽदृश्यंत तीर्थकृज्जन्मसूचकाः ॥ ४० ॥
तपस्यकृष्णद्वादश्यां श्रवणे खड्गिलांछनम् । स्वर्णवर्णं विष्णुदेवी सुखेन सुषुवे सुतम् ॥ ४१ ॥
अथाधोलोकवास्तव्या अष्टौ भोगंकरादयः । दिक्कुमार्यः समाजग्मुर्विज्ञायासनकंपतः ॥ ४२ ॥
तीर्थकृन्मातरं नत्वा मा भैषीर्वादपूर्वकम् । आत्मानं ज्ञापयित्वा च कृत्वा संवर्तकानिलम् ॥ ४३ ॥
परितः सूतिकागारमायोजनमथासृजन् । स्वामिमातुरदूरे ता गायंत्यश्चावतस्थिरे ॥ ४४ ॥

॥ युग्मम् ॥

नंदनोद्यानकूटस्था ऊर्ध्वलोकजुषोऽष्ट च । एत्य मेघंकराद्या दिक्कन्या देवीं प्रणम्य च ॥ ४५ ॥
स्वं ज्ञापयित्वा कृत्वा च दुर्दिनं गंधवारिभिः । सिषिचुः क्ष्मां सूतिवेश्म परितो योजनावधिम् ॥ ४६ ॥

१ पूर्णिमाचंद्रः । २ शाखासहितो वृक्षइव । ३ तन्नाम्नो विमानस्य । ४ मंगलग्रहमंडलस्य । ५ फाल्गुनकृष्णद्वादश्याम् । ६ योजनपर्यंतम् । ७ ऊर्ध्वलोकवास्तव्याः । ८ मेघाडंबरम् ।

विदधुः पुष्पवृष्टिं चाधांक्षुर्धूपं च सुंदरम् । गायंत्योऽर्हद्गुणांस्तस्थुर्विष्णुदेव्या अदूरतः ॥ ४७ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

रुचकस्य च पौरस्त्या[2] देव्यो नंदोत्तरादयः । अपाच्याः समाहाराद्याः प्रतीचीनास्त्विलादयः ॥ ४८ ॥

अलंबुसाद्यास्तूदीच्या अष्ट प्रत्येकमेत्य ताः । नत्वार्हंतं तदंबां च ज्ञापयित्वा स्वमुच्चकैः ॥ ४९ ॥

धृत्वा दर्पणभृंगारव्यजनश्वेतचामरान् । पूर्वादिदिक्क्रमेणास्थुर्गायंत्यः स्वामिनो गुणान् ॥ ५० ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

चतस्र एत्य चित्राद्या रुचकस्य विदिग्भवाः । तद्वन्नत्वा विदिक्ष्वस्थुर्गायंत्यो दीपपाणयः ॥ ५१ ॥

चतस्रो रुचकांतस्था रूपाद्या दिक्कुमारिकाः । अर्हंतमर्हदंबां च नत्वा स्वज्ञप्तिपूर्वकम् ॥ ५२ ॥

चतुरंगुल[3]कोत्कर्षं स्वामिनालमखंडयन् । खनित्वा विवरं तत्र निचिक्षुस्तच्च[4] तत्क्षणात् ॥ ५३ ॥

॥ युग्मम् ॥

विवरं वज्ररत्नैस्तदापूर्योपरि तस्य च । बबंधुर्निबिडं[5] पीठं दूर्वया ज्ञागपूर्वया ॥ ५४ ॥

सूतिकावेश्मनस्तस्य चक्रुस्तिसृषु दिक्षु ताः । सिंहासनचतुःशालवंति रंभागृहाणि[6] च ॥ ५५ ॥

हस्तेऽर्हंतं गृहीत्वार्हन्मातरं च भुजे तथा । आपार्श्वरंभागृहचतुःशालसिंहासने न्यधुः ॥ ५६ ॥

शतपाकादिभिस्तैलैरुभावभ्यज्य तत्र ताः । गंधद्रव्यैः सूक्ष्मपिष्टैः सुखस्पर्श[7]मुदवर्तयन् ॥ ५७ ॥

---

१ अदहन् । २ पूर्वदिग्वास्तव्याः पुरोभवाः पौरस्त्या वा । ३ अंगुलचतुष्ट्यादधिकम् । ४ चिक्षिपुः । ५ दृढम् । ६ कदलीगृहाणि । ७ सुखस्पर्शं यथा स्यात्तथा ।

प्राच्यरंभागृहचतुःशालसिंहासने ततः । तौ न्यस्यास्नपयन् गंधपुष्पशुभ्रोदकैश्च ताः ॥ ५८ ॥
ततस्ताः परिधाप्योभौ वस्त्रालंकरणादिकम् । उदग्रंभागृहचतुःशालसिंहासने न्यधुः ॥ ५९ ॥
गोशीर्षचंदनं दग्ध्वा सद्योऽरणि[1]कृताग्निना । तद्भस्मना बबंधुस्ता रक्षाग्रंथिं द्वयोरपि ॥ ६० ॥
पर्वतायुर्भवेत्याशीःपूर्वकं स्वामिकर्णयोः । ताः समास्फालयामासू रत्नपाषाणगोलकौ ॥ ६१ ॥
अर्हदर्हज्जनन्यौ तास्ततः सूतिगृहेऽनयन् । तयोरनतिदूरेऽस्थुर्गायंत्यो मंगलान्यथ ॥ ६२ ॥
अथ शक्रः समागत्य स्वामिनः सूतिकागृहम् । पालकेन विमानेन प्रदक्षिण्यकृत द्रुतम् ॥ ६३ ॥
ऐशान्यां पालकं मुक्त्वा सूतिवेश्म प्रविश्य सः । अर्हंतमर्हदंबां च नमश्चक्रे पुरंदरः ॥ ६४ ॥
दत्त्वावस्वापिनीं देव्याः पार्श्वेऽर्हत्प्रतिरूपकम्[2] । विन्यस्याथ विचक्रे च पंचरूपमथात्मनः ॥ ६५ ॥
एकेन प्रभुमुद्धृत्य छत्रमन्येन चामरे । अन्याभ्यां वज्रं चान्येन पुरो रूपेण सोऽचलत् ॥ ६६ ॥
क्षणान्मेरावतिपांडुकंबलामासदच्छिलाम् । शक्रः सिंहासने तत्रासांचक्रेऽकस्थितप्रभुः ॥ ६७ ॥
अथाच्युतप्रभृतयः कल्पेंद्रा नव ते तथा । इंद्रा भवनपतयो विंशतिश्चमरादयः ॥ ६८ ॥
द्वात्रिंशद्व्यंतराधीशाः कालप्रभृतयोऽपि च । सूर्याचंद्रमसाविंद्रौ ज्योतिष्काणामुभौ पुनः ॥ ६९ ॥
इति त्रिषष्टिस्तत्रेयुर्जन्मस्नात्रकृते प्रभोः । विचक्रुः पूर्णकुंभादींद्राज्ञयाथाभियोगिकाः ॥ ७० ॥
अथाच्युतप्रभृतयः सर्वेऽपींद्रा यथाक्रमम् । स्वामिनः स्नपनं चक्रुः पवित्रैस्तीर्थवारिभिः ॥ ७१ ॥
अथेशानपतेरंके शक्रो न्यस्य जगत्पतिम् । विचक्रे दिक्चतुष्केऽपि चतुरः स्फाटिकान्वृषान् ॥ ७२ ॥

१ अरणिः काष्ठविशेषः । २ अर्हतः प्रतिकृतिम् ।

तेषां शृंगोद्गतैरंते मिलित्वा विनिपातिभिः[१] । स्वामिनं स्नपयामास शक्रः शुचिभिरंबुभिः ॥ ७३ ॥
संहृत्य स्फाटिकानुक्ष्णः[२] कृत्वा चर्चादिकं प्रभोः । उत्तार्यारात्रिकं चेति स्तोतुं शक्रः प्रचक्रमे ॥ ७४ ॥
सर्वकल्याणकश्रेष्ठं जन्मकल्याणकं तव । विश्राणयतु कल्याणं कल्याणीभक्तिके[३] मयि ॥ ७५ ॥
स्नपयाम्यथ चर्चामि किमर्चामि स्तवीमि किम् । त्वामितीश न तृप्तिर्मे त्वदाराधनकर्मणि ॥ ७६ ॥
वृषः[४] कुतीर्थिकव्याघ्रत्रासितस्त्वयि रक्षके । अमुष्मिन् भरतक्षेत्रे स्वैरं चरतु संप्रति ॥ ७७ ॥
अद्य स्वयमधिष्ठाय हृदयायतनं मम । दिष्ट्या देवाधिदेव त्वं सनाथीकुरुषेतराम् ॥ ७८ ॥
न तथा भूषणं नाथ ममैभिर्मुकुटादिभिः । यथा शिरोऽग्रलुठितैस्त्वत्पादनखरश्मिभिः ॥ ७९ ॥
न तथा त्रिजगन्नाथ स्तूयमानस्य मागधैः । मम प्रमोदो[५] भवति त्वद्गुणान् स्तुवतो यथा ॥ ८० ॥
रत्नसिंहासनस्थस्य न हि मध्येसभं[६] तथा । उच्चैस्त्वं[७] त्वत्पुरो भूमिनिषण्णस्य यथा मम ॥ ८१ ॥
स्वराज्यसंभवामेतां न कांक्षामि स्वतंत्रताम् । परतंत्रश्चिरं भूयां नाथेन भवता प्रभो ॥ ८२ ॥
इति स्तुत्वा गृहीत्वेशं गत्वार्हन्मातुरंतिके । संहृत्यार्हत्प्रतिछंदावस्वापिन्यौ न्यधाद्धरिः ॥ ८३ ॥
स्वामिसूतिगृहाच्छक्रो मेरुशैलादथापरे । इंद्रा जग्मुर्यथास्थानं विसृष्टा इव सेवकाः ॥ ८४ ॥
महांतमुत्सवं चक्रे विष्णुराजोऽप्यथ प्रगे[८] । तदा प्रमोदो मेदिन्यामेकछत्र इवाभवत् ॥ ८५ ॥
जिनस्य मातापितरावुत्सवेन महीयसा । अभिधां श्रेयसि[९] दिने श्रेयांस इति चक्रतुः ॥ ८६ ॥

१ पतद्भिः । २ वृषान् । ३ कल्याणी भक्तिर्यस्य तस्मिन् प्रियादित्वान्नपुंवद्भावः । ४ धर्मः पक्षे वृषः गौः । ५ हर्षः । ६ सभायाम् । ७ महत्त्वम् । ८ प्रातःकाले । ९ शुभे ।

धात्रीभिः शक्रादिष्टाभिर्लाल्यमानोऽथ पंचभिः । पिबन् शक्राहितसुधं[1] स्वांगुष्ठं स्वाम्यवर्धत ॥ ८७ ॥
ज्ञानत्रयधरोऽपीशो मौग्ध्यं बाल्योचितं दधौ । चंद्रांशुरपि[2] न प्रातश्चंडतामवलंबते ॥ ८८ ॥
सुरासुरनृकुमारैः क्रीडन् कालेन शैशवात् । आरोहद्यौवनं स्वामी स्यंदनादिव कुंजरम् ॥ ८९ ॥
अशीतिधनुरुत्तुंगः स्वामी पितुरुपरोधतः[3] । पर्यणैषीद्राजकन्या भववैराग्यभागपि ॥ ९० ॥
जन्मतो वर्षलक्षाणां गतायामेकविंशतौ । पितुः प्रार्थनया नाथः पृथ्वीभारमुपाददे ॥ ९१ ॥
द्विचत्वारिंशतं वर्षलक्षाणि क्षोणिमंफलम् । ररक्षाक्षीणमहिमा श्रेयांसः श्रेयसां निधिः ॥ ९२ ॥
स्वामी भवविरक्तोऽथ दीक्षामादित्सुरुत्सुकः[4] । प्रैर्थतोपेत्य शकुनैरिव लोकांतिकामरैः ॥ ९३ ॥
शक्रादेशात् कुवेरेण प्रेरितैर्जृंभकामरैः । अर्थेन पूर्यमाणेन स्वाम्यदाद्दानमाब्दिकम्[5] ॥ ९४ ॥
वत्सरांते समेत्यैर्जिनेंद्रस्य व्यधीयत । दीक्षाभिषेकः कर्मारिविजयायेव सत्वरम् ॥ ९५ ॥
दिव्यांगरागलिप्तांगो रत्नभूषणभूषितः । मंगल्यदिव्यवसनो मूर्त्तिं[6]स्थमिव मंगलम् ॥ ९६ ॥
विनीतेनेव भृत्येन दत्तबाहुर्बिडौजसा[7] । अपरैरपि छत्रचामरादिधरैर्वृतः ॥ ९७ ॥
आरुह्य रत्नैर्विमलां शिविकां विमलप्रभाम् । समावृतः सुरनरैः सहस्राम्रवणं ययौ ॥ ९८ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

शिविकातः समुत्तीर्य तत्रौज्झद्[8]भूषणादिकम् । देवदूष्यं देवराजन्यस्तं स्कंधे दधार च ॥ ९९ ॥

---

१ इंद्रेणाहिता संक्रांता सुधा यस्मिन् तम् । २ सूर्यः । ३ पितुराग्रहात् । ४ आदातुं ग्रहीतुमिच्छुः । ५ सांवत्सरिकम् । ६ मूर्त्ति-
मान् । ७ इंद्रेण । ८ तत्याज ।

फाल्गुनस्य त्रयोदश्यां कृष्णायां श्रवणे प्रभुः । षष्ठेनोदखनत्[1] केशान् पूर्वाह्णे पंचमुष्टिना ॥ १०० ॥
केशान्शक्रः समादाय स्वोत्तरीयांचलेन तान् । चिक्षेप च क्षीरनिधौ समीरणइव[2] क्षणात् ॥ १०१ ॥
निषिद्धे वज्रिणा मुष्टिसंज्ञया तुमुले ततः । प्रभुश्चारित्रमारोहद्वि[3]श्वाभयविभावनम् ॥ १०२ ॥
विश्वनाथेन सह च सहस्रमवनीभुजः । राज्यं तृणवदुत्सृज्य समुपाददिरे व्रतम् ॥ १०३ ॥
शाश्वतार्हत्प्रतिमानां कुर्वतोऽष्टाह्निकोत्सवम् । सुरासुराधिपतयः स्वं स्वं स्थानं ततो ययुः ॥ १०४ ॥
द्वितीयेऽहनि सिद्धार्थपुरे नंदनृपौकसि । पारणं परमान्नेन चकार परमेश्वरः ॥ १०५ ॥
अमरैर्वसुधारादिपंचकं विदधे ततः । रत्नपीठं स्वामिपादस्थाने नंदनृपेण तु ॥ १०६ ॥
ततः स्थानादथ स्वामी ग्रामाकरपुरादिषु । अप्रतिबद्धो विहर्तुं प्रावर्तत समीरवत् ॥ १०७ ॥
इतश्च पुंडरीकिण्यां प्राग्विदेहशिरोमणौ । पुर्यभूत् सुबलो राजा स महीं चिरमन्वशात् ॥ १०८ ॥
पार्श्वे मुनिवृषभर्षेः प्रव्रज्य समये च सः । तपस्तप्त्वा च मृत्वा च विमानेऽनुत्तरे ययौ ॥ १०९ ॥
इतः पुरे राजगृहे विश्वनंदिमहीपतेः । पत्न्यां प्रियंगौ विशाखनंदी नाम सुतोऽभवत् ॥ ११० ॥
विश्वनंदिनरेंद्रस्यावरजो[4] युवराडभूत् । विशाखभूतिर्मतिमान् वीर्यवान् विनयी नयी ॥ १११ ॥
विशाखभूतेर्भार्यायां धारिण्या तनयोऽभवत् । मरीचि[5]जीवः सुकृतैरनंतरभवार्जितैः ॥ ११२ ॥
विश्वभूतिरिति नाम पितरौ तस्य चक्रतुः । धात्रीजनैर्लाल्यमानो व्यवर्धिष्ट क्रमाच्च सः ॥ ११३ ॥

---

१ अकृषत् । २ वायुरिव । ३ विश्वस्याभयदायि । ४ लघुभ्राता । ५ भरतपुत्रस्य मरीचेः कथा प्रथमपर्वणि कथिता ।

कलाकलापं सोऽध्यैष्ट प्रपेदे सकलान् गुणान् । अंगस्य मूर्त्तनेपथ्यं क्रमात् प्राप च यौवनम् ॥ ११४ ॥
सांतःपुरः स चिक्रीडोद्याने पुष्पकरंडके । मनोज्ञतरभूयिष्ठे भूमिष्ठ इव नंदने ॥ ११५ ॥
विशाखनंदी क्रीडेच्छुस्तत्र राजसुतोऽप्यभूत् । तत्तूद्यानं न जैत्वासीदहितं विश्वभूतिना ॥ ११६ ॥
विशाखनंदिजननीदास्यः पुष्पार्थमागताः । तत्रापश्यन् विश्वभूतिं क्रीडंतं सप्रियाजनम् ॥ ११७ ॥
सेर्ष्याः प्रियंगुदेवीं ताः समुपेत्येदमूचिरे । यौवराजिर्विश्वभूतिरेव राजेह नापरः ॥ ११८ ॥
सांतःपुरोऽपि हि सदोद्याने पुष्पकरंडके । स क्रीडति बहिस्ते तु सुतस्तिष्ठति वारितः ॥ ११९ ॥
तच्छ्रुत्वा कुपिता देवी प्राविशत् कोपवेश्मनि । किमेतदिति सा सद्यो राज्ञा पृष्टाब्रवीदिदम् ॥ १२० ॥
राजेव रमते विश्वभूतिः पुष्पकरंडके । त्वयि सत्यपि मे सूनुर्बहिस्तिष्ठति रंकवत् ॥ १२१ ॥
राज्ञाप्यूचे व्यवस्थेयं कुलेऽस्माकं हि मानिनि । क्रीडत्येकस्मिन् कुमारे द्वितीयः प्रविशेन्न हि ॥ १२२ ॥
इत्याख्यातेऽपि भूपेन सा नाबुद्ध मनस्विनी । उपायज्ञस्ततो राजा यात्राभेरीमवादयत् ॥ १२३ ॥
आज्ञां पुरुषसिंहाख्यः सामंतो न करोति नः । इति तस्मै प्रस्थिताः स्म इत्युक्तिं च नृपोऽकरोत् ॥१२४॥
तच्छ्रुत्वा संभ्रमाद्विश्वभूतिरेत्याब्रवीदिदम् । मयि सत्यपि किं तातः स्वयं युद्धाय यास्यति ॥ १२५ ॥
इत्याद्युक्त्वा सनिर्बंधं निवार्य पृथिवीपतिम् । विश्वभूतिर्बलयुतस्तत्सामंतभुवं ययौ ॥ १२६ ॥
श्रुत्वा कुमारमायांतं स सामन्तः ससंभ्रमम् । अभ्येत्य भृत्यवद्भक्त्या निनाय निजवेश्मनि ॥ १२७ ॥
स्वामिन् किं करवाणीति वदन्नग्रे कृतांजलिः । हस्त्यश्वाद्युपदादानाद्विश्वभूतिमरंजयत् ॥ १२८ ॥

१ मूर्तिमद्भूषणरूपम् । २ कदाचित् । ३ युवराजस्य पुत्रः । ४ तव । ५ आग्रहेन सहितं यथा स्यात्तथा । ६ हस्त्यश्वादीनां प्राभृतदानात् ।

विरुद्धादर्शनाद्[1]विश्वभूतिर्निववृते ततः । पथा यथागतेनैव को हि कुप्येदनागसे[2] ॥ १२९ ॥
इतश्च विशाखनंदी राज्ञोद्याने प्रवेशितः । देशं भ्रांत्वा विश्वभूतिरप्यागात्तत्र पूर्ववत् ॥ १३० ॥
विशाखनंदी मध्येऽस्तीत्युदित्वा वेत्रपाणिना । वारितः स तथैवास्थान्मर्यादास्थामवारिधिः[3] ॥ १३१ ॥
दध्यौ चैवं विश्वभूतिस्तदाहममुतो वनात् । वनद्विपश्च कृष्टश्छद्मना ही करोमि किम् ॥ १३२ ॥
एवं कुमारः कुपितः कपित्थं फलमालिनम् । मुष्टिना ताडयामास दंतेनेव मतंगजः ॥ १३३ ॥
कपित्थैः पातितैश्छन्नां परितस्तदधोभुवम् । प्रदर्शयन् विश्वभूतिस्तमूचे वेत्रधारिणम् ॥ १३४ ॥
इत्थंकारं पातयामि सर्वेषां वः शिरांस्यपि । यदि ज्यायसि मे ताते भक्तिर्न ह्यंतरा[4] भवेत् ॥ १३५ ॥
यदर्थं वंचनोपाय एवं हंत प्रवर्तते । पर्याप्तं मम तैर्भोगैर्भोगि[5]पर्णैर्भोगिभोगवत्[6] ॥ १३६ ॥
एवमुक्त्वा विश्वभूतिर्विभूतिं तृणवज्जहौ । संभूतमुनिपादांते गत्वा च व्रतमाददे ॥ १३७ ॥
तच्च श्रुत्वा विश्वनंदी सांतःपुरपरिच्छदः । सहितो युवराजेन स्वयं तत्र समाययौ ॥१३८॥
सूरिपादान्नमस्कृत्य विश्वभूतिमुपेत्य च । विश्वनंदी निरानंदः सगद्गदमदोऽवदत् ॥ १३९ ॥
अस्मानापृच्छ्य सर्वं त्वमकार्षीर्वत्स सर्वदा । सहसा कृतवानेतत् किमस्मद्भाग्यसंक्षयात् ॥ १४० ॥
त्वय्याशा राज्यधरणे तातास्माकं सदैव हि । अकांडे किमभांक्षीस्तां त्वं त्राता व्यसने पुनः ॥ १४१ ॥
मुंचाद्यापि व्रतं वत्स भुंक्ष्व भोगान् यदृच्छया । रमस्व स्वैरमुद्याने प्राग्वत् पुष्पकरंडके ॥ १४२ ॥

१ विरोधादर्शनात् । २ निरपराधिने । ३ मर्यादायाः स्थाम्नश्च पराक्रमस्य वारिधिः । ४ विघ्नकारिणी । ५ भोगार्थम् । ६ । सर्पदेहवत् ।

विश्वभूतिरथावोचदलं मे भोगसंपदा । सुखं वैषयिकमिदं वस्तुतो दुःखमेव हि ॥ १४३ ॥
पाशंति[1] भवकारायां स्वजनस्नेहतंतवः । जंतवस्तैर्हि मुह्यंति लालाभिरिव मर्कटाः ॥ १४४ ॥
किंचिन्नातः परं वाच्यश्चरिष्यामि तपः परम् । परलोके सह याति सहायीभूय तत् खलु ॥ १४५ ॥
इति तेनोदिते राजा सानुतापो ययौ गृहम् । विश्वभूतिर्मुनिरपि व्यहार्षीद्गुरुणा सह ॥ १४६ ॥
षष्ठाष्टमादिनिरतो गुरुशुश्रूषणोद्यतः । क्रमात् सोऽधीतसूत्रार्थो[2] भूयांसं कालमत्यगात् ॥ १४७ ॥
गुरोरनुज्ञयैकाकिविहारप्रतिमाधरः । स विहर्तुं प्रववृते ग्रामाकरपुरादिषु ॥ १४८ ॥
विविधाभिग्रहपरो विहरन्नेकदा च सः । विश्वभूतिर्महासाधुर्जगाम मथुरां पुरीम् ॥ १४९ ॥
पैतृष्वसेयीमुद्वोढुं[3] मथुराराजकन्यकाम् । विशाखनंदी तत्रागात्तदा च सपरिच्छदः ॥ १५० ॥
विश्वभूतिश्च मासांतपारणाय परिभ्रमन् । विशाखनंदिशिबिरं[4] निकषा[5] समुपाययौ ॥ १५१ ॥
विशाखनंदिनो यांतं पुरुषास्तमदर्शयन् । विश्वभूतिकुमारोऽसाविति व्याहारिणो मुहुः ॥ १५२ ॥
विशाखनंदिनो रोषः सद्यस्तद्दर्शनादभूत् । गवैकया च पर्यस्तो[6] विश्वभूतिस्तदापतत् ॥ १५३ ॥
विशाखनंदी हसित्वा विश्वभूतिमदोऽवदत् । कपित्थपातनं स्थाम[7] तत् क्वेदानीमहो गतम् ॥ १५४ ॥
विशाखनंदिनं दृष्ट्वा विश्वभूतिरमर्षणः । गृहीत्वा शृंगयोस्तां गां भ्रमयामास पूलवत् ॥ १५५ ॥
ततो निवृत्तो दध्यौ च विश्वभूतिरिदं हृदि । मय्यद्यापि सरोषोऽयं निःसंगेऽपि हि दुर्मनाः ॥ १५६ ॥

---

१ भव एव कारा कारागृहं तस्यां स्वजनस्य स्नेह एव तंतवः पाशसदृशाः भवन्ति । २ पठितः सूत्रस्यार्थो येन । ३ पितृष्वसुः पुत्रीम् । ४ शिबिरं सैन्यस्थानम् । ५ निकषा समीपे । ६ आहतः । ७ पराक्रमः ।

अनेन तपसात्युग्रप्रभावेण भवांतरे । भूयासं भूरिवीर्योऽहं निदानं चेति सोऽकरोत् ॥ १५७ ॥
संपूर्णकोटिवर्षायुरनालोच्य च तन्मृतः । महाशुक्रे विश्वभूतिरुत्कृष्टायुः सुरोऽभवत् ॥ १५८ ॥
इतश्च पोतनपुरं पुरमस्त्युच्चगोपुरम्[1] । अपाग्भरतवर्षार्धभुवो मुकुटसंनिभम् ॥ १५९ ॥
अभूत् पुरे तत्र रिपुप्रतिशत्रुर्महीपतिः । शोभमानो गुणैस्तैस्तैरहर्पतिरिवांशुभिः[2] ॥ १६० ॥
षाड्गुण्येन[3] स षट्खंडभरतक्षेत्रवद्बभौ । उपायैरपि[4] चतुर्भिर्दंतैरिव सुरद्विपः[5] ॥ १६१ ॥
स सिंहइव शौर्येण स्तंबेरमइवौजसा । कंदर्पइव रूपेण धिया गुरुरिवाभवत्[6] ॥ १६२ ॥
अवनीसाधनविधावतिप्रकटपाटवौ । मिथो धीविक्रमौ तस्य व्यभूष्येतां भुजाविव ॥ १६३ ॥
भद्रेति नाम्ना महिषी भद्राणां भद्रमास्पदम् । बभूव भूपतेस्तस्य भूरिवात्तशरीरिका[7] ॥ १६४ ॥
पतिभक्त्या कवचिता[8] यामिकीव[9] ररक्ष सा । अनारतं जागरूका शीलं रत्ननिधानवत् ॥ १६५ ॥
अक्ष्णोः सुधावर्तिरिव राज्यलक्ष्मीरिवांगिनी । मूर्त्ता कुलव्यवस्थेव चकासामास सानिशम् ॥ १६६ ॥
च्युत्वा सबलजीवोऽपि स विमानादनुत्तरात् । अन्यदा तु महादेव्यास्तस्याः कुक्षाववातरत् ॥ १६७ ॥
ददर्श सुखसुप्ता च यामिन्याः[10] पश्चिमे क्षणे । चतुरः सा महास्वप्नान् सूचकान् बलजन्मनः ॥ १६८ ॥
तदैव परमानंदजनिताभिभवादिव[11] । दूरं गतायां निद्रायां राज्ञी राज्ञे व्यजिज्ञपत् ॥ १६९ ॥

---

१ गोपुरं पुरस्य द्वारम् । २ सूर्य इव । ३ "संधिर्ना विग्रहो यानमासनं द्वैधमाश्रयः । षड्गुणाः" इत्यमरः । ४ "भेदो दंडः साम दानमित्युपायचतुष्टयम्" इत्यमरः । ५ गज इव । ६ बृहस्पतिरिव । ७ आत्तं गृहीतं शरीरं यया सा । ८ वर्मिता । ९ प्रतिहारीव । १० रात्रेः । ११ परमानंदेन कारितोऽभिभवः पराभवस्तस्मात् ।

दंतावलश्चतुर्दतः स्फटिकाद्रिनिभो मया । दृष्टो विशन् स्ववक्त्रांतरभ्रांतरिव चंद्रमाः ॥ १७० ॥
शरदभ्रमिवावर्त्य निर्मितो निर्मलद्युतिः । ककुद्मानुच्चककुदोऽथ गर्जन्नृजुबालधिः ॥ १७१ ॥
निशाकरः करांकूरैर्दूरदूरं प्रसारिभिः । कर्णावतंसरचनां चिन्वन्निव दिशामथ ॥ १७२ ॥
ततश्च पद्मैरुन्निद्रैर्मंजुगुंजन्मधुव्रतैः । पूर्णं सरः शतमुखीभूय गायदिवोच्चकैः ॥ १७३ ॥
स्वामिन्नमीषां स्वप्नानां फलं किमिति शंस मे । प्रष्टुमर्हो न सामान्यजनो हि स्वप्नमुत्तमम् ॥ १७४ ॥
राजापि व्याजहाराथ देवि देवइव श्रिया । लोकोत्तरबलो भावी बलभद्रस्तवात्मजः ॥ १७५ ॥
श्वेतरश्मिमिव प्राची श्वेतवर्णं महाभुजम् । अशीतिधनुरुत्तुंगं कालेनासूत सा सुतम् ॥ १७६ ॥
पुत्ररत्ने समुत्पन्ने स तत्र पृथिवीपतिः । चक्ररत्ने चक्रवर्तीवोत्सवं व्यधितोच्चकैः ॥ १७७ ॥
शुभेऽहनि शुभे चंद्रे विच्छर्देन महीयसा । चकाराचल इत्याख्यां तस्य सूनोर्महीपतिः ॥ १७८ ॥
दिने दिने वपुश्छायां वितन्वन्नधिकाधिकाम् । अवर्धत स धात्रीभिः सारणीभिरिवांघ्रिपः ॥ १७९ ॥
अचलस्य तु जातस्य गते काले कियत्यपि । भद्रा देवी दधौ गर्भं प्रसूनमिव केतकी ॥ १८० ॥
सर्वलक्षणसंपूर्णां पूर्णे काले नृपप्रिया । असूत सा दुहितरं जाह्नवीव सरोजिनीम् ॥ १८१ ॥
तस्या मृगांकवक्त्राया मृगशावकचक्षुषः । मृगावतीति विदधे नामधेयं महीभुजा ॥ १८२ ॥
अंकादंके संचरन्ती तापसानां मृगीव सा । वृद्धिमासादयामास निष्प्रत्यूहं मृगेक्षणा ॥ १८३ ॥

१ गजः । २ मेघांतरितः । ३ ऋजुः सरलः बालधिः पुच्छं यस्य सः । ४ चंद्रम् । ५ उत्सवेन । ६ शरीरशोभाम् । ७ जलनिर्झरैर्वृक्षइव । ८ गंगा । ९ मृगांकः चंद्र इव वक्त्रं मुखं यस्याः सा । १० मृगबालदृशः । ११ निर्विघ्नम् ।

तया कटिस्थया धात्र्यो विचरंत्यो गृहांगणे । गृहस्थूणा[1]इव रत्नशालिभंज्या चकाशिरे ॥ १८४ ॥
बाल्यं क्रमेण लंघित्वा प्रपेदे साथ यौवनम् । स्मरोज्जीवनजीवातु[2] वपुर्लक्ष्मीविशेषकम् ॥ १८५ ॥
तस्या वक्त्रं दंतपत्रमिवेंदोर्भ्रूलताञ्चलात् । नेत्रे च कृष्णधवले सभृंगे[3] इव कैरवे ॥ १८६ ॥
कंठश्च लटभो[4] नालमिववक्त्रसरोरुहः । पंचेषोरिव तूणीरौ[5] पाणी च सरलांगुली ॥ १८७ ॥
वपुर्लावण्यसरितश्चक्रवाकाविव स्तनौ । मध्यं कृशतरं भूरि स्तनभारश्रमादिव ॥ १८८ ॥
क्रीडावापी स्मरस्येव नाभिर्गांभीर्यशालिनी । तटी रत्नाचलस्येव श्रोणि[6]र्भित्तिर्गरीयसी ॥ १८९ ॥
ऊरू च कदलीस्तंभविभ्रमौ[7] क्रमवर्तुलौ । पादौ सरलजंघाकावुन्नालनलिने इव ॥ १९० ॥
एवं विभक्तावयवा नव्यया यौवनश्रिया । अपि विद्याधरस्त्रीणामधिदेवीव साशुभत् ॥ १९१ ॥
यौवनश्रीरवर्धिष्ट मृगावत्या यथा यथा । भद्राया ववृधे चिंता तद्वरार्थे तथा तथा ॥ १९२ ॥
चिंता ममेव राज्ञोऽपि वरार्थेऽस्यां भवत्विति । तां प्रास्थापयदन्येद्युर्भद्रादेवी तदंतिके ॥ १९३ ॥
मारेषुजातवैधुर्यात्[8]तां पुत्रीत्यविदन्निव[9] । विचिंतयामास रिपुप्रतिशत्रुरिदं हृदि ॥ १९४ ॥
अहो किमपि सौंदर्यं जैत्र[10]मस्त्रं मनोभुवः । जगत्त्रयस्त्रैण[11]जयलीलादुर्ललितं तनोः ॥ १९५ ॥
सुलभं भूमिसाम्राज्यं स्वर्गसाम्राज्यमप्यहो । इयं तु दुर्लभा मन्ये बाला हृदयवल्लभा ॥ १९६ ॥

१ रत्नपुत्तलिकया गृहस्तंभा इव । २ कामस्य उज्जीवने जीवनौषधम् । ३ भ्रमरसहिते । ४ सुंदरः । ५ कामस्य शरासनाविव । ६ श्रोणिः कटिरेव भित्तिः । ७ कदलीस्तंभसदृशौ । ८ कामबाणाज्जातं यद् वैधुर्यं तस्मात् । ९ अजानन्निव । १० जयनशीलम् । ११ स्त्रीसमूहः स्त्रैणम् दुर्ललितम् चपलम् ।

सुरासुरनरेन्द्राणां पुण्येभ्योऽप्यतिशायिभिः । उपस्थितेयं मे पुण्यैर्जन्मांतरशतार्जितैः ॥ १९७ ॥
एवं विचिंत्य नृपतिः प्रियालापपुरःसरम् । अंकमारोपयामास तां सद्यः प्राणवल्लभाम् ॥ १९८ ॥
अनुरागे स आरोप्य स्पर्शालिंगनचुंबनैः । तां जरत्कंचुकिवरैरन्तःपुरमनाययत् ॥ १९९ ॥
पौरलोकान् समाहूय सह प्रकृतिभिस्ततः । लोकापवादरक्षार्थमपृच्छत् पृथिवीपतिः ॥ २०० ॥
मदीयभूमौ ग्रामेषु पुरेष्वन्यत्र वा क्वचित् । यत्समुत्पद्यते रत्नं तत् कस्येति निवेद्यताम् ॥ २०१ ॥
लोकोऽप्यूचे भवद्भूमौ यद्रत्नं जायते क्वचित् । तस्य स्वामी भवानेव नान्यो भवितुमर्हति ॥ २०२ ॥
इति तं निर्णयं स त्रिर्गृहीत्वा पृथिवीपतिः । तेषां प्राग्दर्शयामास निजकन्यां मृगावतीम् ॥ २०३ ॥
इत्युवाच च तान् भूयः कन्यारत्नमिदं हि मे । इदानीं परिणेष्यामि स्वयं युष्मदनुज्ञया ॥ २०४ ॥
इत्युक्ते लज्जिताः पौरा ययुर्निजनिजं गृहम् । गांधर्वेण विवाहेन पर्यणैषीच्च तां नृपः ॥ २०५ ॥
स्वसुतायाः पतिरभूत्तेन तस्य महीपतेः । नाम प्रजापतिरिति पप्रथे पृथिवीतले ॥ २०६ ॥
नवं कुलकलंकं तं हसनीयं जनेऽखिले । महालज्जाकरं पत्युः श्रुत्वा भद्रात्यलज्जत ॥ २०७ ॥
सहाचलेन पुत्रेण साचालीद्दक्षिणापथे । श्रेयान् स देशो नो यत्र श्रूयंते दुर्जनोक्तयः ॥ २०८ ॥
मातुः कृते दक्षिणस्यां विश्वकर्मेव नूतनः । माहेश्वरीति नगरीमस्थापयदथाचलः ॥ २०९ ॥
तां च श्रीद इवायोध्यामाहृत्याहृत्य सर्वतः । हिरण्यैः पूरयामास बलदेवोऽचलाभिधः ॥ २१० ॥
कुलीनैः सचिवैरात्मरक्षैर्दासजनैर्वृताम् । मूर्त्तामिव पुरीदेवीं मातरं तत्र सोऽमुचत् ॥ २११ ॥

१ प्रधानैः ।

भद्रापि स्त्रीशिरोरत्नं शीलालंकरणा सती । देवपूजादिषट्कर्मरता तस्यामवास्थित ॥ २१२ ॥
भक्तिमान् बलदेवोऽपि तत् पोतनपुरं ययौ । यादृशस्तादृशो वापि पूजनीयः पिता सताम् ॥ २१३ ॥
शुश्रूषमाणः पितरं पूर्ववत्तत्र चाचलः । तस्थौ न पूज्यचरितं चर्चयंति मनीषिणः ॥ २१४ ॥
राजापि स्थापयामास तामग्रमहिषीपदे । मृगावतीं मृगदृशं मृगलक्ष्मेव रोहिणीम् ॥ २१५ ॥
कियत्यपि गते काले महाशुक्रात् परिच्युतः । विश्वभूतिमुनेर्जीवस्तस्याः कुक्षाववातरत् ॥ २१६ ॥
यामिन्याः पश्चिमे यामे सूचका वि[२]ष्णुजन्मनः । देव्या ददृशिरे स्वप्नाः सप्तैते सुखसुप्तया ॥ २१७ ॥
तत्रादौ केसरियुवा कुंकुमारुणकेसरः । इं[३]दुलेखाभिनख[४]श्चमरोपमवालधिः ॥ २१८ ॥
कुंजराभ्यां पूर्णकुंभ[५]हस्ताभ्यां क्षीरवारिभिः । क्रियमाणाभिषेका च पद्मा[६] पद्मासनस्थिता ॥ २१९ ॥
ध्वंसमानो महाध्वांतं दोषापि जनयन्नहः । उद्दंडतेजःप्रसरस्त्विषामधिपतिस्ततः ॥ २२० ॥
स्वच्छस्वादुपयःपूर्णः पुंडरीका[७]र्चिताननः । सौवर्णघंटिकः पुष्पमाली कुंभस्ततोऽपि च ॥ २२१ ॥
नानाजलचराकीर्णो रत्नसंभारभासुरः । गगनोदंचिकल्लोलस्ततः कल्लोलिनीपतिः ॥ २२२ ॥
पंचवर्णमणिज्योतिःप्रसरैर्गगनांगणे । विपंचितें[८]द्रचापश्री रत्नानां संचयस्ततः ॥ २२३ ॥
धूमध्वजश्च निर्धूमो ज्वालापल्लवितांबरः । दृशोः सुखकरालोकः सप्तमश्चेति सप्त ते ॥ २२४ ॥
उद्बुध्वया तया ख्यातान् स्वप्नान् व्याख्यन्महीपतिः । अर्धचक्री तव सूनुर्नूनं देवि भविष्यति ॥ २२५ ॥

१ चंद्रइव । २ वासुदेवजन्मनः । ३ चंद्ररेखासदृशनखः । ४ चमरसमानपुच्छः । ५ पूर्णकुंभो हस्ते शुंडादंडे ययोस्ताभ्याम् । ६ लक्ष्मीः । ७ कमलार्चितमुखः । ८ विपंचिता विस्तारितेंद्रचापस्य शोभा येन सः ।

राज्ञा सद्यः समाहूय पृष्टा नैमित्तिका अपि । स्वप्नांस्तथैव चाचख्युर्विसंवादो[1] न धीमताम् ॥ २२६ ॥
पूर्णे काले च सा देवी सर्वलक्षणलक्षितम् । अशीतिधनुरुत्तुंगं कृष्णांगं सुषुवे सुतम् ॥ २२७ ॥
प्रससाद ककुप्चक्रम्[2]उल्ललास वसुंधरा । जहर्ष च जनः सर्वस्तस्येव नृपतेर्मनः ॥ २२८ ॥
कारागारात् पुरा बद्धान् गोपा गा इव वाटकात्[3] । हृष्टो रिपूनपि रिपुप्रतिशत्रुरथामुचत् ॥ २२९ ॥
यथाकामं ददौ सोऽर्थानर्थिभ्यः कामधेनुवत् । कर्तुं स्थानमिवैष्यंत्या[4] अर्धचक्रधरश्रियः ॥ २३० ॥
तथाऽभूदुत्सवः प्राज्यो जने तस्मिन्निरंतरः । यथा सपुत्रजन्मेव[5] सोद्वाह इव सोऽभवत् ॥ २३१ ॥
मंगल्यपाणयो नार्यो न ममू राजवेश्मनि । मिथः संघर्षतो ग्रामागमाश्लेषपराः पुरः ॥ २३२ ॥
स्थाने स्थाने तोरणानि संगीतानि पदे पदे । अजायंत पुरे तस्मिन्नजितो राजवेश्मवत् ॥ २३३ ॥
दृष्ट्वा वंशत्रयं पृष्टे त्रिपृष्ट इति भूपतिः । नाम तस्याकरोत् सूनोरुत्सवेन महीयसा ॥ २३४ ॥
लाल्यमानः स धात्रीभी रम्यमाणोऽचलेन च । वासुदेवस्त्रिपृष्टाख्यो व्यवर्धत शनैः शनैः ॥ २३५ ॥
स बालो बलभद्रेण प्रक्वणत्पादघर्घरिः । अग्रेसरेण चिक्रीड प्रतिकारेण[6] हस्तिवत् ॥ २३६ ॥
लीलयैव महाप्राज्ञः स उपाध्यायसाक्षिकम् । प्रतिबिंबमिवादर्शो जग्राह सकलाः कलाः ॥ २३७ ॥
क्रमेण कवचहरो दृढोरस्को महाभुजः । बभूव बलभद्रस्य सवयाश्व[7] सोऽनुजः ॥ २३८ ॥
असंजातांतरौ नित्यं क्रीडंतौ भ्रातरावुभौ । बभ्राजाते मूर्तिमंतौ पक्षाविव सितासितौ[8] ॥ २३९ ॥

---

१ विरोधः । २ दिक्चक्रम् । ३ गोष्ठात् । ४ आगमिष्यंत्याः । ५ पुत्रजन्मना सहित इवेत्युत्सवविशेषणम् । ६ हस्तिपकेन । ७ सुहृदिव । ८ शुक्लकृष्णपक्षाविव ।

नीलपीतांबरधरौ तौ तालगरुडध्वजौ । अशोभेतां स्वर्णशैलांजनाद्रीइव जंगमौ ॥ २४० ॥
क्रीडयापि प्रचलतोस्तयोरचलकृष्णयोः । पादन्यासैर्वज्रपातैरिवाकंपत मेदिनी ॥ २४१ ॥
तयोरारूढयोः प्रौढदंतिनोऽपि नृदंतिनोः । कुंभस्थले करतलास्फाललीलां न सेहिरे ॥ २४२ ॥
ताभ्यां पर्यस्यमानानि क्रीडया दोर्भिरूर्जितैः । वल्मीकंति स्म शृंगाणि महाशिखरिणामपि ॥ २४३ ॥
दैत्यादिभ्योऽपि निर्भीकावितरेभ्यस्तु का कथा । तौ कुमारावजायेतां शरण्यौ शरणार्थिनाम् ॥ २४४ ॥
विनाचलं न त्रिपृष्टो न त्रिपृष्टं विनाचलः । एकात्मानौ द्विशरीराविव तौ सह चेरतुः ॥ २४५ ॥
इतश्चासीत् पुरे रत्नपुरे नीलांजनाप्रसूः । प्रतिविष्णुरश्वग्रीवो मयूरग्रीवनंदनः ॥ २४६ ॥
सोऽशीतिधनुरुत्तुंगो नवनीरधरच्छविः । चतुरशीत्यब्दलक्षप्रमितायुर्महाभुजः ॥ २४७ ॥
तस्य दोर्दंडयोः कंडूर्नाशाम्यद्वैरिकुट्टनैः । सिंहस्येव महाकुंभिकुंभस्थलविपाटनैः ॥ २४८ ॥
महौजाः स महाबाहुर्महाहवकुतूहली । पिप्रिये न तथा नम्रैर्युध्यमानैर्यथारिभिः ॥ २४९ ॥
नित्यं नेत्रारविंदानामश्रुवृष्टिं प्रवर्तयन् । तत्प्रतापोऽरिनारीषु वारुणास्त्रमिवाभवत् ॥ २५० ॥
तस्य चाक्रांतदिक्चक्रं करे चक्रमलक्ष्यत । उत्पातभूतो द्विषतां द्वितीय इव भास्करः ॥ २५१ ॥
हृदयस्थो विदित्वास्मान् विरुद्धान्मा वधीदिति । नाभक्तिं मनसाप्यस्य विदधुर्वसुधाधिपाः ॥ २५२ ॥
योगिनः परमात्मानमिव तं हृदयान्निजात् । न जातूत्तारयामासुः सर्वेऽपि पृथिवीभुजः ॥ २५३ ॥

---

१ नरौ दंतिनाविव तयोः । २ आक्षिप्यमाणानि । ३ वल्मीकवदाचरंति । ४ नीलांजनायाः पुत्रः । ५ नूतनमेघतुल्यकांतिः ।
६ यथा युध्यमानैः शत्रुभिः प्रसन्नोऽभवत्तथा नम्रैर्न ।

रथिभिः सादिभिः सारैः ससार कतिभिर्दिनैः । दूतः स पोतनपुरं स्वामितेजइवांगवत् ॥ २०० ॥

तत्र प्रजापतिनृपः सर्वालंकारभूषितः । सहाचलत्रिपृष्ठाभ्यां सामंतैरप्यनेकशः ॥ २०१ ॥

सेनापतिमहामात्यपुरोधःप्रमुखैरपि । वृतः प्रधानपुरुषैर्यादोभिरिव पाशभृत् ॥ २०२ ॥

विचित्रचारीकरणांगहारोद्धृत्तनर्तकम् । ध्वनन्मृदंगनिर्घोषघोषितव्योमकंदरम् ॥ २०३ ॥

सुव्यक्तगीतोच्चारेण संजीवापितवेणुकम् । विपंचितग्रामरागविपंचीरचितश्रुति ॥ २०४ ॥

तालानुसारिप्रक्रांतगीतसंगीतकं तदा । निःशंकं कारयन्नासीन्महर्द्धिक इवामरः ॥ २०५ ॥

॥ पंचभिः कुलकम् ॥

अनिषिद्धगतिर्द्वाःस्थैर्विद्युद्दंडइवोच्चकैः । तत्रास्थाने प्रविवेश चंडवेगो झटित्यपि ॥ २०६ ॥

अकस्मादागतं दृष्ट्वा ससामंतः प्रजापतिः । स्वामिवत् स्वामिदूतं तमभ्युदस्थात्ससंभ्रमः ॥ २०७ ॥

महत्या प्रतिपत्त्या तमुपावेशयदासने । स्वामिनो वाचिकं सर्वमपृच्छच्च स भूपतिः ॥ २०८ ॥

संगीतकस्य संजज्ञे भंगोऽकांडे तदागमात् । आगमाध्ययनस्येव विद्युदालोकमात्रतः ॥ २०९ ॥

गृहं निजनिजं जग्मुः सर्वे संगीतकारिणः । स्वामिनि व्यग्रचित्ते हि नावकाशः कलावताम् ॥ २१० ॥

तं रंगभंगकर्तारं दृष्ट्वा भृशममर्षणः । पार्श्वस्थं पुरुषं कंचित् त्रिपृष्ठः पृष्टवानिति ॥ २११ ॥

---

१ अश्ववारैः । २ सृगतौ इत्यस्य लिटि रूपम् । ३ वरुणः । ४ चारीकरणं चलनेनाभिनयः, अंगहारोऽङ्गुल्यादिभिरभिनयः, उद्वृत्तम् प्लुतेन गमनम् । ५ संजीवमापितः प्रापितो वेणुर्वाद्यविशेषो यस्मिन् तत् । ६ विपंचितो विस्तृतो ग्रामरागो यस्यामेवंविधा या विपंची वीणा तया रचिता श्रुतिर्यस्मिन् तत् । ७ सभायाम् । ८ गौरवेण । ९ क्रुद्धः ।

अये कोऽसमयज्ञोऽयं पशुः पुरुषरूपभृत् । अज्ञापितस्वागमनः प्राविशत्तातपर्षदि ॥ २९२ ॥
अभ्युत्तस्थौ कथं दृष्ट्वा तात एनं ससंभ्रमः । निषिद्धश्च कथं नैष प्रविशन् वेत्रपाणिना ॥ २९३ ॥
अथेत्थं कथयामास त्रिपृष्ठाय स पूरुषः । दूतो राजाधिराजस्य हयग्रीवस्य नन्वयम् ॥ २९४ ॥
त्रिखंडे भरते ह्यस्मिन् राजानस्तस्य किंकराः । ततस्तस्यैव दूतस्याप्यभ्युत्तस्थौ पिता तव ॥ २९५ ॥
द्वाःस्थेनापि निषिद्धस्तन्नायमौचित्यवेदिना । न श्वाप्यास्कंद्यते यस्मात् स्वामिनः किं पुनः पुमान् ॥ २९६
अस्मिन् प्रसादिते राजा हयग्रीवः प्रसीदति । तत्प्रसादेन राज्यानि राज्ञां नंदंति संप्रति ॥ २९७ ॥
खलीकृतेऽवज्ञयास्मिन् हयग्रीवः खलीभवेत् । दूतदृष्ट्यनुसारेण प्रवर्तते हि भूभुजः ॥ २९८ ॥
खलीभूते स्वामिनि हि कृतांतइव दुःसहे । नेष्यते जीवितुमपि नृपै राज्ये तु का कथा ॥ २९९ ॥
अभाषिष्ट त्रिपृष्ठोऽपि न जात्या कोऽपि कस्यचित् । स्वामी वा सेवको वापि शक्त्यधीनमिदं खलु ॥ ३००
वाग्मात्रेण न तं तावत् पर्यस्यामोऽधुना वयम् । स्वप्रशंसेवान्यनिंदा सतां लज्जाकरी खलु ॥ ३०१ ॥
तात न्यक्कारकारं[2] तमुत्तानशयमोजसा छिन्नग्रीवं हयग्रीवं करिष्ये समये त्वहम् ॥ ३०२ ॥
प्राप्तकालमिदं तावत्तातेनैष विसृज्यते । यदा तदा निवेद्यं मे करोम्यस्योचितं यथा ॥ ३०३ ॥
सोऽनुमेने पुमान् राजविरुद्धमपि तद्वचः । राजवद्राजपुत्रोऽपि मान्यो राजानुजीविनाम् ॥ ३०४ ॥
निजाधिकारिणमिव समुद्दिश्य प्रजापतिम् । राजप्रयोजनान्यूचे चंडवेगोऽपि कानिचित् ॥ ३०५ ॥
तथेति प्रतिपद्यार्थमावर्ज्य[3] प्राभृतादिना । प्रजापतिनरेंद्रेण चंडवेगो व्यसृज्यत ॥ ३०६ ॥

१ अपकृते । २ तिरस्कारकर्तारम् । ३ सत्कृत्य ।

स प्रीतः सपरीवारः प्रतस्थे स्वपुरीं प्रति । जगाम पोतनपुराद्बहिः स्यंदनमास्थितः ॥ ३०७ ॥
ज्ञात्वा त्रिपृष्टस्तं यांतं पुरोभूय सहाचलः । दवानलइवाध्वन्यं[1] सानिलो रुरुधेतराम् ॥ ३०८ ॥
त्रिपृष्ट इत्यभापिष्ट धृष्ट पापिष्ट दुष्ट रे । दूतमात्रत्वमप्याप्य राजवद्वर्तसे पशो ॥ ३०९ ॥
संगीतरंगभंगं त्वं मूर्खाकार्षीर्यथा तथा । अमुमूर्षुः पशुरपि कोऽन्यः कुर्यात् सचेतनः ॥ ३१० ॥
गृहे गृहस्थमात्रस्याप्यायातो भूपतिः स्वयम् । ज्ञापयित्वा प्रविशति नीतिरेषा मनीषिणाम् ॥ ३११ ॥
त्वं भुवं स्फोटयित्वेवाज्ञातोऽकांडे समागमः । तातेनर्जुस्वभावेन सत्कृतः स्वामिवन्मुधा ॥ ३१२ ॥
दुर्विनीतो यया शक्त्या तां प्रकाशय संप्रति । इदं ते दुर्नयतरोः फलं प्राग्दर्शयाम्यहम् ॥ ३१३ ॥
इत्युक्त्वा मुष्टिमुद्यम्य त्रिपृष्टो न पिनष्टि तम् । यावत्तावत् पुरःस्थायेत्यूचे मुशलपाणिना ॥ ३१४ ॥
अलमत्र प्रहारेण कुमार नरकीटके । न चपेटा[3] शृगालेषु क्रोशत्स्वपि मृगद्विपः ॥ ३१५ ॥
दूत इत्येष नो वध्यः प्रतीपान्या[4]चरन्नपि । ब्राह्मण्येन द्विजन्मेव विरूपमपि हि ब्रुवन् ॥ ३१६ ॥
तदत्र संहर रुषं पुरुषे परुषेऽपि हि । दंतिनां दंतघातस्य स्थानं नैरंभ्रपादपः ॥ ३१७ ॥
इत्युक्तो बलभद्रेण त्रिपृष्टो मुष्टिमुद्यताम् । करपाशं करीवाशु संहृत्येत्यादिशद्भटान् ॥ ३१८ ॥
जीवितव्यं विमुच्यैकं रंगभंगविधायिनः । अस्यापहरताशेषमपरं दूतपाप्मनः ॥ ३१९ ॥
तमाज्ञया कुमारस्य यष्टिभिर्मुष्टिभिर्भटाः । अताडयन् सारमेयं प्रविष्टमिव वेश्मनि ॥ ३२० ॥
अपजह्रुरशेषं तत्तस्यालंकरणादिकम् । प्रापितस्य वधस्थानं वध्यस्यारक्षकाइव ॥ ३२१ ॥

---

१ पथिकम् । २ अचलेन बलदेवेन । ३ कराघातः । ४ प्रातिकूलानि ।

प्रहारान् वंचयमानः प्राणत्राणकृते चिरम् । कीनाकारश्वेनस्य सोऽलुठत् पृथिवीतले ॥ ३२२ ॥
परितस्तत्परीवारो मुक्त्वा प्रहरणादिकम् । जीवग्राहं[1] पलायिष्ट नष्टयं संत्यज्य काकवत् ॥ ३२३ ॥
कुट्टयित्वा रासभवल्लुंचित्वा कलविंकवत्[2] । विनर्ध्य विटवत्तं[3] तु कुमारावीयतुर्गृहम् ॥ ३२४ ॥
विदांचकार तत् सर्वं जनश्रुत्या प्रजापतिः । एवं विचिंतयामास सशल्यइव चेतसि ॥ ३२५ ॥
अहो मम कुमाराभ्यां युक्तं नाचरितं ह्यदः । कस्याग्रे कथयाम्येतत् स्वेनाश्वेनेव पातितः ॥ ३२६ ॥
न धर्षितश्चंडवेगोऽश्वग्रीवः किं तु धर्षितः । दूता हि प्रतिरूपाणि नृपानां संचरंत्यमी ॥ ३२७ ॥
न यावद्यात्यसौ तावदनुनेयः प्रयत्नतः । यत उत्तिष्ठति शिखी[4] निर्वाप्यस्तत एव हि ॥ ३२८ ॥
एवं विचिंत्य पुरुषैः प्रधानैस्तं महीपतिः । आनानयदनुनीय वचोभिः प्रेमपेशलैः[5] ॥ ३२९ ॥
चकार सविशेषां च प्रतिपत्तिं[6] कृतांजलिः । कुमारकृतकालुष्यप्रक्षालनजलप्लुतिम् ॥ ३३० ॥
चतुर्गुणं महामूल्यं तस्य च प्राभृतं ददौ । प्रकोपशांतये शीतोपचारमिव दंतिनः ॥ ३३१ ॥
ऊचे च राजा यद्वेत्सि यौवनेऽभिनवे सति । कुमारका दुर्ललिताः सामान्यश्रीमतामपि ॥ ३३२ ॥
विशेषतो मम स्वामिप्रसादोद्भूतसंपदा । निरर्गलौ कुमारौ तावदांतौ वृषभाविव ॥ ३३३ ॥
बहेताभ्यामपराद्धं त्वयि यद्यपि मानद । दुःस्वप्नमिव विस्मार्यं तथाप्येतत् त्वया सखे ॥ ३३४ ॥
आवयोरक्षता प्रीतिः सदा सोदरयोरिव । त्याज्या नैकपदे सद्यो मन्मनोवृत्तिकोविद ॥ ३३५ ॥

१ जीवं गृहीत्वा । २ चटकवत् । ३ जारवत् । ४ अग्निः । ५ प्रेम्णा सुंदरैः । ६ गौरवम् ।

कुमारदोषेणात्मानं स गर्हति चिरं नृपः । त्वद्भासनमुपादत्तादत्त चेदमुपायनम् ॥ ३५१ ॥
इत्युक्त्वावस्थिते दूते हयग्रीवो व्यचिंतयत् । दृष्टैकप्रत्यया जज्ञे तस्य नैमित्तिकस्य वाक् ॥ ३५२ ॥
प्रत्ययश्चेद् द्वितीयोऽपि स सिंहवधलक्षणः । भविष्यति तदा मन्ये शंकास्थानमुपस्थितम् ॥ ३५३ ॥
विमृश्यैवं तदा दूतांतरेणाथ प्रजापतिम् । त्रायस्व शालिक्षेत्राणि सिंहादिति समादिशत् ॥ ३५४ ॥
प्रजापतिः समाहूय कुमारावित्यभाषत । फलितं वां दुर्ललितमकांडे सिंहरक्षया ॥ ३५५ ॥
आज्ञा चेत् खंड्यतेऽकांडे हयग्रीवोऽन्तकायते । तदाज्ञा खंड्यते नो चेत्तदा सिंहोऽन्तकायते ॥ ३५६ ॥
असावुभयथास्माकमपमृत्युरुपस्थितः । तथापि सिंहरक्षार्थं वत्सौ गच्छामि संप्रति ॥ ३५७ ॥
कुमारावूचतुर्ज्ञातमश्वग्रीवस्य पौरुषम् । ज्ञातो भयंकर इति स येन पैशुना पशुः ॥ ३५८ ॥
तिष्ठ तात व्रजिष्यावो हनिष्यावोऽचिरेण तम् । सिंहं नृसिंह का तत्र स्वयं यात्रा तव प्रभो ॥ ३५९ ॥
सविषादं जगादैवं प्रजापतिनृपोऽप्यथ । क्षीरकंठावनभिज्ञौ कृत्याकृत्येषु कर्मसु ॥ ३६० ॥
एकं तावत् कृतं कर्म तिष्ठद्भ्यां गोचरेऽपि मे । व्यालेभदुर्ललिताभ्यां भो भवद्भ्यां कुमारकौ ॥३६१॥
तस्यापि कर्मणः सद्यः फलमेतदुपस्थितम् । दूरस्थौ यत् करिष्येथे तत्फलं किं भविष्यति ॥ ३६२ ॥
अथ त्रिपृष्ठः प्रत्यूचे केयं सिंहबिभीषिका । दर्श्यते तेन बालेन बालानामिव भूभुजाम् ॥ ३६३ ॥
कृत्वा तात प्रसादं नौ तिष्ठ त्वत्रैव संप्रति । गत्वा सिंहं हनिष्यावः सहाश्वग्रीववांछितैः ॥ ३६४ ॥

---

१ दुराचरणम् । २ पशुतुल्येनाश्वग्रीवेणेत्यर्थः । ३ व्याल उन्मत्तः । ४ विभीषिका भयम् ।

इत्थं कथमपि क्ष्मापं तौ प्रतीक्ष्य प्रजग्मतुः । सारस्वद्रथपरीवारौ तां सिंहाध्युषितां[1] भुवम् ॥ ३६५ ॥
सिंहेन निहतानेकजटास्थीनि गिरेरधः । कुमारौ तद्यशोराशिमिव मूर्त्तमपश्यताम् ॥ ३६६ ॥
तुंगवृक्षाधिरूढांस्तौ शालिक्षेत्रकृषीवलान् । पप्रच्छतुरिति क्ष्मापैः सिंहोऽयं रक्षितः कथम् ॥ ३६७ ॥
आचख्युः क्षेत्रिणोऽप्येवं हे वीराविह भूभुजः । संनद्धैः कुंजरवरैस्तुरंगैः स्यंदनैर्भटैः ॥ ३६८ ॥
विरचय्य महाव्यूहं सिंहस्याकार्षुरंतरे । संवरं श्रोतस इव दीर्घिकामिव दंतिनः ॥ ३६९ ॥
हन्यमानैर्दार्यमाणैः सैनिकैस्तैर्महीभुजः । सिंहादस्माद्रक्षुर्नः प्राप्तजीवितसंशयाः ॥ ३७० ॥
त्रिभिर्विशेषकम् ॥

इति तेषां वचः श्रुत्वा स्मित्वा च बलकेशवौ । सैन्यं निधाय तत्रैवायातां सिंहगुहामभि ॥ ३७१ ॥
तयोश्च रथनिर्घोषान्मेघनिर्घोषसोदरात् । बंदिघोषादिव नृपः सिंहः सद्यो व्यबुध्द सः ॥ ३७२ ॥
किंचिदुन्मीलयन्नेत्रे कृतांतस्येव[2] दीपिके । तस्येव चामरं धुन्वन्नुदारां केसरछटाम् ॥ ३७३ ॥
रसातलद्वारमिव जृंभया स्फाटयन् मुखम् । किंचिदाकुंचितग्रीवः[3] प्रेक्षां चक्रे स केसरी ॥ ३७४ ॥
युग्मम् ।

रथमात्रपरीवारौ तौ नरौ वीक्ष्य केवलौ । अवज्ञया प्रसुष्वाप सोऽथ कृत्रिमनिद्रया ॥ ३७५ ॥
सर्वाभिसारिभिर्भूपैर्दत्वा हस्त्यादिभिर्बलिम् । शालिक्षेत्राणि रक्षद्भिर्गर्वमारोपितो ह्यसौ ॥ ३७६ ॥
एवमुक्तोऽचलेनाथ पुरोऽभ्येत्य च किंचन । मल्लो मल्लमिवाह्वास्त नृसिंहः[4] सिंहपुंगवम् ॥ ३७७ ॥

---

१ सिंहेनाधिष्ठिताम् । २ यमराजस्य । ३ संकुचिता ग्रीवा यस्य सः । ४ त्रिपृष्ठः ।

विष्णोस्तमूर्जितं शब्दमाकर्ण्योत्कर्णितानन[1]ः । विसिष्मिये सोऽपि सिंहो वीरः कोऽपीति चिंतयन् ॥३७८॥
कर्णौ शिरसि सुस्तब्धौ स्थलस्थाविव कीलकौ । अतीव पिंगले नेत्रे दीप्ते इव विज्ञीपिके ॥ ३७९ ॥
अस्त्रागारं यमस्येव वक्रं दंष्ट्रारदाकुलम् । वक्राद्बहिः स्थितां जिह्वां पातालादिव तक्षकम् ॥ ३८० ॥
यमौकस्तोरण[2]मिव मुखस्योपरि दंष्ट्रिकाम् । अंतर्ज्वलन्महाकोपानलस्येव शिखाः सटाः ॥ ३८१ ॥
नखांश्च प्राणिनां प्राणाकर्षणांकुटका[3]निव । लुलंतं पुच्छदंडं च बुभुक्षितमिवोरगम् ॥ ३८२ ॥
विवृतव्यात्ताननः पंचानन[4]ो बूत्कारदारुण[5]ः । साक्षादिव रसो रौद्रो निर्जगाम गुहागृहात् ॥ ३८३ ॥
पंचभिः कुलकम् ।
अतुच्छपुच्छदंडेन प्रचंडेन स केसरी । भूतलं ताडयामास वज्रेणेन्द्र इवाचलम् ॥ ३८४ ॥
पुच्छाच्छोटननादेन तेन नेशुः समंततः । सत्वानि तूर्यनादेन यादांसीवांतरंबुधेः ॥ ३८५ ॥
आर्य तिष्ठ मयि सति योद्धुं तेऽवसरो न हि । इति त्रिपृष्टस्तत्रैवावस्थि[6]तिष्ठिपदश्वाचलम् ॥ ३८६ ॥
पदातिना रथस्थस्य युध्यमानस्य मेऽधुना । क्षत्रधर्मोचितं नैतदिति विष्णुर्जहौ रथम् ॥ ३८७ ॥
अशस्त्रिणो[7] मे निरस्त्रेण युद्धमित्यपि नोचितम् । इत्यस्त्राण्यपि तत्याज वीरव्रतधनो हरिः ॥ ३८८ ॥
एह्येहि भो समित्कंडूं[8] हरे[9] तव हराम्यहम् । इति त्रिपृष्टोऽभाषिष्ट स्थामतो[10]ऽतिपुरंदरः ॥ ३८९ ॥
तदेव वचनं सोऽपि कोपाटोपसमुत्कटः । अद्रिप्रतिरव[11]व्याजाद्व्याजहारेव केसरी ॥ ३९० ॥

---

१ ऊर्ध्वकर्णमुखः । २ यमगृहतोरणम् । ३ अंकुटकः शस्त्रविशेषः । ४ सिंहः । ५ गर्जनया भयंकरः । ६ स्थापयामास । ७ शस्त्रसहितस्य । ८ युद्धकंडूम् । ९ हे सिंह । १० पराक्रमेणेन्द्रमतिक्रांतः । ११ पर्वतप्रतिध्वानमिषात् ।

स केसरियुवा चेत्थं चिंतयामास चेतसि । अहो अमुष्य बालस्य भृशं रभसकारिता ॥ ॥ ३९१ ॥
विना सैन्यं यदायातः स्यंदनाद्यदवातरत् । यच्च तत्याज शस्त्राणि यन्मामाह्वास्त चोच्चकैः ॥ ३९२ ॥
उच्चंपेटः प्रति सर्पं मंडूकइव दुर्मतिः । धृष्टतायाः फलमसौ प्राप्नोत्विति विमृश्य सः ॥ ३९३ ॥
खे खेचररथस्रस्तकेसरिभ्रमदः क्षणम् । तत उत्पुप्लुयमानो ददौ फालं स केसरी ॥ ३९४ ॥
तस्य चापततोऽप्योष्ठौ पाणिभ्यां स पृथक् पृथक् । संदंशाभ्यां दंदशूकस्येव जग्राह केशवः ॥ ३९५ ॥
एकेनौष्ठेन चाकर्षन्नेकतोऽन्येन चान्यतः । चटच्चटिति तं विष्णुः पटपाटमपाटयत् ॥ ३९६ ॥
अत्रांतरे जनैः सभ्यैरिव वैतालिकैरिव । रोदःकुक्षिंभरिर्भूरिश्चक्रे जयजयारवः ॥ ३९७ ॥
कौतुकान्मिलिता व्योम्नि विद्याधरसुरासुराः । मलयानिलवत्तत्र पुष्पवृष्टिं वितेनिरे ॥ ३९८ ॥
ते च सिंहशरीरस्य दले क्षिप्ते क्षणात् क्षितौ । परिपुस्फुरतुः काममर्मर्षामुक्तचेतने ॥ ३९९ ॥
महता सोऽपमानेन परतंत्रशरीरकः । द्विधाकृतोऽपि हि हरिः स्फुरन्नेवमचिंतयत् ॥ ४०० ॥
अहो प्रौढैरपि नृपैः सन्नद्धसुभटावृतैः । सास्त्रैरपि न सोढोऽस्मि योऽहं पविरिवापतन् ॥ ४०१ ॥
बालेनैकाकिनाऽनस्त्रेणामुना मृदुपाणिना । हा हतोऽस्मीति खेदो मे न पुनर्वधमात्रतः ॥ ४०२ ॥
एवं च चिंतया तस्य वेल्लतो दंदशूकवत् । ज्ञात्वाभिप्रायमित्यूचे मधुरं विष्णुसारथिः ॥ ॥ ४०३ ॥
लीलानिर्भिन्नमत्तेभापराभूत चमूशतैः । मृगराज किमेवं त्वमभिमानेन ताम्यसि ॥ ४०४ ॥

---

१ उत्प्लुत्यागतः । २ आकाशे देवरथाद्भ्रष्टस्य केसरिणो भ्रमं ददातीति । ३ कंकमुखः संदंशः सर्पग्रहणे शस्त्रविशेषः । ४ सर्पस्य । ५ अमर्षेण क्रोधेनामुक्तं चेतनं ययोस्ते । ६ शस्त्ररहितेन । ७ लुठ्यतः ।

अयं खलु भट[1]प्रष्ठस्त्रिपृष्ठो नाम भारते । प्रथमः शार्ङ्गिणां[2] बालो वयसा न तु तेजसा ॥ ४०५ ॥
नरेषु सिंहः खल्वेष पशुषु त्वं तु तत्तव । हतस्यानेन का व्रीडा श्लाघा प्रत्युत तद्रणे ॥ ४०६ ॥
तस्येति वचसा शांतः सुधावृष्ट्येव केसरी । मृत्वा बध्वायुरुत्पेदे नारको नरकावनौ ॥ ४०७ ॥
हयग्रीवाज्ञया तत्र तद्वृत्तं ज्ञातुमेयुषाम्[3] । विद्याधराणां तच्चर्मार्पयन्नूचेऽचलानुजः ॥ ४०८ ॥
तस्य घोटककंठस्य[4] चकितस्य पशोरपि । अस्य सिंहस्य चर्मेदमर्प्यतां वधसूचकम् ॥ ४०९ ॥
वाच्यश्च वाचिकमिदं स्वादुभोजनलंपटः । निश्चिंतो भव विश्रब्धं भुंजीथाः शालिभोजनम् ॥ ४१० ॥
तथेति प्रत्यपद्यंत ते विद्याधरदारकाः । बलभद्रत्रिपृष्ठौ तु जग्मतुर्नगरं निजम् ॥ ४११ ॥
प्रणेमतुः पितुः पादौ तत्र तौ भ्रातरावुभौ । बलस्तु कथयामास तमुदंतं[5]मशेषतः ॥ ४१२ ॥
पुनर्जाताविव सुतौ मेने राजा प्रजापतिः । तेन सूनृतसंधेन[6] सूनुना चात्यमोदत ॥ ४१३ ॥
ते च विद्याधरा वाजिग्रीवस्य तमशेषतः । त्रिपृष्ठोदंतमाचख्युर्वज्रपातसहोदरम् ॥ ४१४ ॥
इतश्च वैताढ्यगिरौ दक्षिणश्रेणिभूषणम् । नगरं रथनूपुरचक्रवालाख्यमस्ति तत् ॥ ४१५ ॥
तत्र च ज्वलनजटी तेजसा ज्वलनोपमः । आसीदसामान्यऋद्धिर्विद्याधरनरेश्वरः ॥ ४१६ ॥
बभूव तस्य महिषी प्रीतेः परममास्पदम् । नाम्नैव वायुवेगेति हंसीव त्वलसा गतौ ॥ ४१७ ॥
तस्यां राज्ञ्यां तस्य राज्ञः सूनुः समुदपद्यत । स्वप्नेऽर्कालोकनादर्ककीर्तिरित्यभिधानतः ॥ ४१८ ॥

---

१ भटेषु श्रेष्ठः । २ वासुदेवानाम् । ३ आगतानाम् । ४ अश्वग्रीवस्य । ५ वृत्तांतम् । ६ सत्यप्रतिज्ञेन ।

स विद्याधरभूपालः सद्यः प्रमदमेदुरः[1] । शीर्षेऽध्यारोपयल्लेखामुत्संगे च स्वयंप्रभाम् ॥ ४३३ ॥
तां दृष्ट्वोद्यौवनां राजा वरान्वेषणकर्मणि । चिंताप्रपन्नः समभूदृणमग्नः पुमानिव ॥ ४३४ ॥
विसृज्य सप्रसादं तां वरं तदुचितं नृपः । सुश्रुतादीन् समाहूय परिपप्रच्छ मंत्रिणः ॥ ४३५ ॥
अथादौ सुश्रुतोऽवादीदस्ति रत्नपुरे पुरे । राजा नीलांजनादेवीमयूरग्रीवयोः सुतः ॥ ४३६ ॥
स साधितानेकविद्यस्त्रिखंडभरतेश्वरः । विद्याधरेन्द्रोऽश्वग्रीवाभिधानः प्रवरो वरः ॥ ४३७ ॥
मंत्री बहुश्रुतोऽप्यूचे समतिक्रांतयौवनः । स्वयंप्रभायाः स्वामिन्या न योग्यः खल्वयं वरः ॥ ४३८ ॥
तिष्ठंति चोत्तरश्रेण्यां बहवो बाहुशालिनः । रूपयौवनलावण्यवंतो विद्याधरोत्तमाः ॥ ४३९ ॥
तेषां च मध्यादेकस्य कस्याप्येषा मृगेक्षणा । विचार्य दीयतां देवानुरूपं योगमिच्छता ॥ ४४० ॥
अथाबभाषे सुमतिर्नाम मंत्री महीपतिम् । युक्तमुक्तमनेनेदमायुक्तेन[2] तव प्रभो ॥ ४४१ ॥
अत्रास्त्युत्तरश्रेणिहारनायकतां गता । प्रभंकरा नाम नगर्यनेकाद्भुत[3]तैकभूः ॥ ४४२ ॥
ओजो दधन् माघवनं[4] तत्र मेघवनाभिधः । प्रातर्मेघ इवामोघः[5] समस्ति पृथिवीपतिः ॥ ४४३ ॥
सधर्मचारिणी तस्य नामतो मेघमालिनी । मालतीपुष्पमालेव शीलसौरभशालिनी ॥ ४४४ ॥
अस्ति विद्युत्प्रभो नाम नामिताशेषभूपतिः । कंदर्प इव रूपेणाप्रतिरूपेण तत्सुतः ॥ ४४५ ॥
तयोरस्ति च दुहिता ज्योतिर्मालेति नामतः । देवकन्येव निःसीमरूपलावण्यसंपदा ॥ ४४६ ॥

---

१ सहर्षः । २ सेवकेन । ३ अनेकाद्भुतस्थानम् । ४ माघवनं ऐंद्रं इंद्रसंबंधीत्यर्थः। ५ सफलः।

विद्युत्प्रभकुमारस्योचिता देवी स्वयंप्रभा । विद्युद्वारिधरस्येव द्युतिद्योतितदिङ्मुखा ॥ ४४७ ॥
अर्ककीर्तिकुमारस्य ज्योतिर्मालोचिता पुनः । कन्याविनिमयेनास्तु द्वयोरपि महोत्सवः ॥ ४४८ ॥
श्रुतसागरनामाथ व्याजहारेति भूपतिम् । कन्येयं रत्नभूता ते केन श्रीरिव नार्थ्यते ॥ ४४९ ॥
विद्याधरकुमाराणां सर्वेषामेतदर्थिनाम् । निर्विशेषत्वजनको युज्यतेऽस्याः स्वयंवरः ॥ ४५० ॥
कस्मैचिदन्यथैकस्मै ददतः कन्यकां तव । भावी विद्याधरैः सार्धं विरोधस्तेन किं मुधा ॥ ४५१ ॥
सर्वेषां मंत्रिणां मंत्रं श्रुत्वैवं तान् विसृज्य च । संभिन्नश्रोतसं नामापृच्छन्नैमित्तिकं पुनः ॥ ४५२ ॥
अश्वग्रीवस्य वान्यस्य विद्याधरवरस्य वा । निजकन्यां प्रयच्छामि यद्वास्त्वस्याः स्वयंवरः ॥ ४५३ ॥
स नैमित्तिक इत्यूचे साधुभ्योऽश्रौषमित्यहम् । यत्पृष्टो भरतेनाख्यद्भगवान्वृषभध्वजः[2] ॥ ४५४ ॥
त्रयोविंशतिरर्हंतोऽवसर्पिण्यां हि मत्समाः । एकादश भविष्यंति राजानस्त्वत्समाः पुनः ॥ ४५५ ॥
बला नव वासुदेवा नवार्धभरतेश्वराः । नव प्रत्यर्थिनस्तेषां[3] तेऽप्यर्धभरतेश्वराः ॥ ४५६ ॥
तत्र हत्वा हयग्रीवं त्रिपृष्ठो भोक्ष्यते हरिः । सविद्याधरनगरां त्रिखंडां भरतावनिम् ॥ ४५७ ॥
सर्वविद्याधरैश्वर्यं तुभ्यमेष प्रदास्यति । कन्येयं दीयतामस्मै पृथिव्यां नेदृशोऽपरः ॥ ४५८ ॥
हृष्टो नैमित्तिकं राजा सत्कृत्य विससर्ज तम् । दूतं तदर्थं मारीचिं प्रैषीच्चोपप्रजापति ॥ ४५९ ॥
सोऽथ विद्याधरो गत्वा प्रजापतिमहीपतिम् । नत्वा स्वं ज्ञापयित्वा च विनयेनेत्यभाषत ॥ ४६० ॥
अस्ति ज्वलनजटिनो विद्याधरमहीपतेः । कन्या स्वयंप्रभा नाम ललामाशेषयोषिताम् ॥ ४६१ ॥

---

१ यथा मेघस्य विद्युदुचिता तथा । २ आदीश्वरः । ३ प्रतिवासुदेवा इत्यर्थः ।

अनुरूपवरार्थेऽस्याश्चिरं चिंतापरायणः । अरोचकी कविरिव तस्थौ वह्निजटी नृपः ॥ ४६२ ॥
मंत्रिभिर्मंत्रयमाणोऽप्युपलेभे न कंचन । अनुरूपं वरं राजाऽपृच्छन्नैमित्तिकं ततः ॥ ४६३ ॥
नैमित्तिकेनसंभिन्नश्रोतसाख्यायि यत् सुता । अनुरूपा त्रिपृष्टाय प्राजापत्याय दीयताम् ॥ ४६४ ॥
प्रथमो वासुदेवोऽयं भोक्ष्यते चार्धभारतम् । श्रेणिद्वयाधिपत्यं च प्रसन्नस्ते प्रदास्यति ॥ ४६५ ॥
एवं नैमित्तिकगिरा प्रीतो मां प्राहिणोत् प्रभुः । तामोदातुं त्रिपृष्टार्थे स्वामिंस्तदनुमन्यताम् ॥ ४६६ ॥
प्रीतः प्रजापतिनृपस्तथेति प्रतिपद्य ताम् । विससर्ज यथौचित्यदानपूर्वमखर्वधीः ॥ ४६७ ॥
अश्वग्रीवाशंकया च नृपो ज्वलनजट्यपि । तामुद्वाहयितुं कन्यां प्रजापतिपुरं ययौ ॥ ४६८ ॥
सविद्याधरसामंतः सामात्यबलवाहनः । तस्थौ तन्नगरोपांते मर्यादायामिवार्णवः ॥ ४६९ ॥
सप्रधानपरीवारः प्रजापतिरथ स्वयम् । तस्याभिमुखमागच्छत् सर्वस्याभ्यागतो गुरुः ॥ ४७० ॥
द्वयोरपि महासैन्ये मिलिते प्रीतियोगतः । चकासामासतुर्गंगायमुनाश्रोतसी इव ॥ ४७१ ॥
उभावपि गजारूढौ सामान्यप्रतिपत्तितः । अन्योऽन्यं परिरेभाते सामानिकसुराविव ॥ ४७२ ॥
तयोर्द्वयोः क्षितिभुजोः सूर्याचंद्रमसोरिव । प्राक् संगमेन दिवसः स पर्वदिवसोऽभवत् ॥ ४७३ ॥
आर्पयच्चावासभुवं विद्याधरमहीभुजे । मैनाकायेव पाथोधिः प्रजापतिमहीपतिः ॥ ४७४ ॥
तत्र विद्याधरा विद्याबलाद्व्यरचयन् पुरम् । विचित्रहर्म्यरुचिरं द्वितीयमिव पोतनम् ॥ ४७५ ॥

---

१ प्रजापतेरपत्याय । २ तां कन्यां ग्रहीतुम् । ३ अखर्वा महती धीर्यस्य सः । ४ सामान्यगौरवात् । ५ पूर्णिमादिवस उत्सवदिवसश्च । ६ मैनाकपर्वताय ।

पुरस्य तस्य मूर्धन्ये प्रासादे दिव्यतोरणे । उवास ज्वलनजटी मेराविव दिवाकरः ॥ ४७६ ॥
सामंतामात्यसेनानीप्रमुखा अपरेऽपि हि । ऊषुर्यथार्हहर्म्येषु विमानेष्विव नाकिनः ॥ ४७७ ॥
विद्याधरेंद्रमापृच्छ्य प्रजापतिनृपोऽपि हि । जगाम स्वाश्रयं वेलानिवृत्त इव वारिधिः ॥ ४७८ ॥
भोज्यांगरागनेपथ्यप्रभृति प्राभृतं ततः । विद्याधरनरेंद्राय प्रजिघाय[1] प्रजापतिः ॥ ४७९ ॥
विवाहार्थमकार्येतामुभाभ्यां रत्नशालिनौ । मंडपौ चमरबल्योः सद्म इव शुभाकृती ॥ ४८० ॥
द्वयोरपि गृहेऽभूवन् धवलमंगलानि च । जरत्कुलस्त्रीरचितशिक्षाचार्यकलीलया ॥ ४८१ ॥
चांदनेनांगरागेण भ्राजमानः सुगंधिना । नीलरत्नप्रतिमेव करींद्रमधिरूढवान् ॥ ४८२ ॥
आवृतोऽनुचरीभूय सवयोभिर्नृपात्मजैः । ययौ त्रिपृष्ठो ज्वलनजटिवेश्म स्ववेश्मतः ॥ ४८३ ॥
वेश्माग्रे तोरणस्याधस्तस्थावथ बलानुजः । पौरस्त्य[2] इव मार्तंडः प्रतीच्छन्नर्घमंडलम् ॥ ४८४ ॥
मंगलानि कुलस्त्रीषु गायंतीषु ततो हरिः । भग्नाग्निसंपुटः सानुचरो मातृगृहं[3] ययौ ॥ ४८५ ॥
सदशश्वेतवसनां नयनानंदिनीं हरिः । शशिप्रभामिव मूर्तां तत्रापश्यत् स्वयंप्रभाम् ॥ ४८६ ॥
उभावथासांचक्राते एकस्मिन्नासने शुभे । स्वयंप्रभा त्रिपृष्ठश्च चित्राचंद्रमसाविव ॥ ४८७ ॥
झल्लरीवाद्यनादेन लग्ने संसूचिते तयोः । योजयामास हस्ताब्जे पुरोधाः संपुटाविव ॥ ४८८ ॥
[4]हक्कारामेलकस्ताभ्यामुभाभ्यां च व्यधीयत । नवोद्गमप्रेमतरोः सेचनोदयसंनिभः ॥ ४८९ ॥
स्वयंप्रभा त्रिपृष्ठश्च तथैव मिलितौ ततः । उपेयतुर्वेदिमध्यं वल्लीविटपिनाविव[5] ॥ ४९० ॥

---

१ प्राहिणोत् । २ पूर्वस्यां दिशि भवः । ३ परिणयनस्थानम् । ४ तारामैत्रकम् । ५ लतावृक्षौ ।

समिद्भिः पिप्पलादीनामंतर्वेदि[1] द्विजातयः । ज्वलनं ज्वालयामासुर्हविराहुतिपूर्वकम् ॥ ४९१ ॥
प्रदक्षिणीचक्रतुस्तौ प्रदक्षिणशिखोत्क्रमम् । वेदिवह्निं वेदमंत्राध्यापकेषु द्विजन्मसु ॥ ४९२ ॥
इत्थं स्वयंप्रभां देवीं परिणीय बलानुजः । तया सहारुह्य वशां प्रतस्थे स्वगृहं प्रति ॥ ४९३ ॥
उच्चलद्ध्वनिना तूर्यनादेन च महीयसा । उत्कर्णितार्यमहरिर्जगाम[2] स्वगृहं हरिः ॥ ४९४ ॥
तदाज्ञासीद्धयग्रीवस्तद्वृत्तं चरचक्षुषा । अग्रेऽपि सिंहकथया क्रुद्धश्चुक्रोध चाधिकम् ॥ ४९५ ॥
एवं च दध्यौ ज्वलनजटिना मयि सत्यपि । स्त्रीरत्नं दीयतेऽन्यस्मै रत्नं रत्नाकरे हि यत् ॥ ४९६ ॥
तस्य दातुरुपादातुस्तस्य चांते व्रजत्वसौ । तां कन्यां याचितुं दूतो दूतो हि प्रथमो नये[3] ॥ ४९७ ॥
एवं विमृश्य मनसानुशिष्य च रहः स्वयम् । व्यसृजन्नूतनं दूतं स पोतनपुरे पुरे ॥ ४९८ ॥
स दूतः सत्वरं गत्वा समीरणकुमारवत्[4] । वेश्म ज्वलनजटिनः प्रविवेशोत्युवाच च ॥ ४९९ ॥
दक्षिणभरतक्ष्मार्धं लोकार्धमिव वज्रिणः । प्रशासितुर्हयग्रीवस्याज्ञया त्वां वदाम्यदः ॥ ५०० ॥
तव स्वयंप्रभा नाम कन्यारत्नं गृहेऽस्ति भोः । तां गत्वा स्वामिने देहि रत्नं नान्यस्य भारते ॥ ५०१ ॥
स्वामी वः सकुटुंबानामश्वग्रीवः सुतापि तत्[5] । तस्यास्तु दीप्यते हंत न शिरो नयने विना ॥ ५०२ ॥
अश्वग्रीवं पुरा राज्ञः पुत्र्यदानात् प्रकोपयन् । किं हारयसि फूत्कृत्य त्वमहो ध्मातकांचनम् ॥ ५०३ ॥
इत्युक्तस्तेन दूतेनोवाच ज्वलनजट्यपि । दत्ता कन्या त्रिपृष्ठाय कन्यादानं सकृत् खलु ॥ ५०४ ॥

---

१ वेदिमध्ये । २ उत्कर्णिताः अर्यम्णः सूर्यस्य हरयोऽश्वा येन सः । ३ नीतिशास्त्रे । ४ वायुकुमारवत् । ५ तत् तस्मात् सुतापि तस्य हयग्रीवस्यास्तु ।

अन्यस्यापि प्रदत्तस्य वस्तुनः स्वामिता न हि । किं पुनः कुलकन्याया विचारयतु स स्वयम् ॥ ५०५ ॥
इत्युक्तः सोऽग्निजटिना दूतोऽन्तःकलुषः खलु । उपत्रिपृष्ठमगमन्निसृष्टार्थो हि स प्रभोः ॥ ५०६ ॥
त्रिपृष्ठं चेत्यभाषिष्ट समादिशति मद्गिरा । क्ष्मामंडलाखंडलस्त्वामश्वग्रीवो जगज्जयी ॥ ५०७ ॥
असमदर्हा कन्यकेयमज्ञानाददे त्वया । विमुग्धपथिकेनेव राजोद्यानतरोः फलम् ॥ ५०८ ॥
ईशोऽहं वः सबंधूनां रक्षिताः स्थ चिरं मया । तत् कन्यां मुंच भृत्यानां प्रमाणं स्वामिशासनम् ॥ ५०९ ॥
विकटभ्रकुटीभंगभीमभालस्थलस्ततः । रक्तेक्षणकपोलश्रीस्त्रिपृष्ठः प्रत्युवाच तम् ॥ ५१० ॥
स एवं जगति न्यायं प्रवर्तयति ते प्रभुः । अग्रेगूरिव लोकानामहो तस्य कुलीनता ॥ ५११ ॥
तेन स्वविषये मन्ये विध्वस्ताः कुलयोषितः । मार्जारयूनः पुरतः किं दुग्धमवशिष्यते ॥ ५१२ ॥
अस्मासु स्वामिता तस्य कुतो हंतामुना पथा । अन्यत्रापि स्वामितास्य गत्वैर्यैवाचिरादपि ॥ ५१३ ॥
स शालिभोजनस्येव तृप्तवान् जीवितस्य चेत् । स्वयंप्रभामुपादातुं तदत्रागच्छतु स्वयम् ॥ ५१४ ॥
दूतत्वेन न वध्योऽसि गच्छ मा तिष्ठ संप्रति । तमेव हि हनिष्यामो हयग्रीवमिहागतम् ॥ ५१५ ॥
इत्युक्तो विष्णुना दूतः प्रतोदेनेव ताडितः । गत्वा शीघ्रं सर्वमाख्यदश्वग्रीवाय भूभुजे ॥ ५१६ ॥
तदाकर्ण्य हयग्रीवो लोहितायितलोचनः । प्रस्फुरद्दंष्ट्रिकाकेशो दंशनैरधरं दशन् ॥ ५१७ ॥
वेपमानवपुर्भीमभ्रकुटीविकटालिकः । विद्याधरवरानेवं सावज्ञाकोपमादिशत् ॥ ५१८ ॥ ॥ युग्मम् ॥

---

१ उभयपक्षयोर्भावं ज्ञात्वा स्वयमुत्तरं ददाति, संदिष्टः कुरुते कार्यं स निसृष्टार्थः । २ पृथ्वीमंडलस्येंद्रः । ३ गृहीता । ४ अग्रेसरः । ५ गमनशीला । ६ तोत्त्रेण प्रहरणविशेषेणेत्यर्थः । ७ दंतैः । ८ अलिकं भालम् ।

अहो दैवेन दुर्बुद्धिर्दत्ताग्निजटिनः खलु । कृकलासइवार्कस्य यः स्यादभिमुखो मम ॥ ५१९ ॥
आभिजात्यमहो तस्य कीदृशं यो विहाय माम् । स्वसुतापतिपुत्रेणात्मकन्यां पर्यणाययत् ॥ ५२० ॥
मूर्खो मुमूर्षुरेकः स तावज्ज्वलनजस्त्वहो । प्रजापतिर्द्वितीयोऽन्यः सापत्नभगिनीसुतः ॥ ५२१ ॥
अपरश्च पितुः शालः स्वज्ञातेयेन निस्त्रपाः । मां प्रत्यारंभमिच्छंति शृगालाइव जागरम् ॥ ५२२ ॥
॥ युग्मम् ॥
विद्रावयत तान् गत्वा पवनास्तोयदानिव । शार्दूला इव हरिणान् हरयः कुंजरानिव ॥ ५२३ ॥
अथ विद्याधराः सर्वे रणकंडूलबाहवः । तया स्वाम्याज्ञया हृष्टास्तृषिताइव वारिणा ॥ ५२४ ॥
पृथक् पृथक् युत्प्रतिज्ञां कुर्वाणा भुजशालिनः । स्फोटयंत इव दिवं भुजास्फोटोद्भवै रवैः ॥ ५२५ ॥
उक्त्वा मित्रेष्विवामित्रेष्वपि संग्रामकौतुकात् । मम प्राग्मा परो जैषीदित्यन्योऽन्यमतित्वराः ॥ ५२६ ॥
कशाभिस्ताडयंतोऽश्वान् प्रेरयंतो धृतैर्गजान् । प्राजंतः प्राजनैर्धुर्यान्निघ्नंतो यष्टिभिर्मृगान् ॥ ५२७ ॥
नर्तयंतो निशातासीन् स्फारयंतः स्फुरान्मुहुः । सज्जयंतश्च तूणीरान् वादयंतो धनुर्गुणान् ॥ ५२८ ॥
भ्रामयंतो मुद्गरांश्च चालयंतो महागदाः । स्फाटयंतस्त्रिंशद्यांश्च दधानाः परिघानपि ॥ ५२९ ॥
केऽपि खेन समापेतुर्भुवा केऽपि च कौतुकात् । प्रापुश्च पोतनपुरमश्वग्रीवस्य ते भटाः ॥ ५३० ॥
॥ षड्भिः कुलकम् ॥

१ कृकलासः सरटः प्रतिसूर्यः । २ त्रिपृष्ठः । ३ स्वसंबंधेन । ४ युद्धम् । ५ सिंहम् । ६ सिंहाः । ७ युद्धप्रतिज्ञाम् । ८ अंकुशैः । ९ वृषान् प्राजनैर्वंशखंडैर्नोदयंतः । १० उग्रान् । ११ तीक्ष्णखड्गान् । १२ शस्त्रविशेषान् । १३ शस्त्रविशेषान् ।

सत्रिपृष्ठाचलं साग्निजटिनं तं प्रजापतिम् । संहराम्येष समरे द्राग्धूमो मशकानिव ॥ ५४५ ॥
इत्युक्तवंतं सामर्षमश्वकंधरमुद्धुरम् । धीगुणग्रामधामोचे सचिवग्रामणीरिदम् ॥ ५४६ ॥
त्रिखंडं भरतं स्वामी लीलयैवाजयत्पुरा । कीर्त्यै लक्ष्म्यै च तज्जज्ञे धुरि जातोऽसि दोष्मताम् ॥५४७॥
इदानीमेकसामंतविजयायोद्यतः स्वयम् । कां कीर्तिमथ कां लक्ष्मीमर्जयिष्यति नः प्रभुः ॥ ५४८ ॥
न्यूनस्य विजयेऽपि स्यान्नोत्कर्षः कोऽपि दोष्मताम् । का श्लाघा हरिणवधे हरेः करिविदारिणः॥५४९॥
न्यूनेन विजये दैवात् सर्वोऽप्येकपदे व्रजेत् । पूर्वार्जितो यशोराशिर्विचित्रा हि रणे गतिः ॥ ५५० ॥
सिंहवधचंडसिंहधर्षणप्रत्ययादपि । सत्यनैमित्तिकगिरा तत्र शंकास्पदं महत् ॥ ५५१ ॥
षाड्गुण्यादासनगुणो धर्तुमत्रोचितः प्रभोः । महागजोऽपि ह्यज्ञात्वा धावन् पंके निमज्जति ॥ ५५२ ॥
सोऽभ्रस्तु रभसाकारी क्वचिच्छरभवद्द्रुतम् । उत्पत्य भंक्ष्यते सेत्स्यत्यासीनस्यापि ते हितम् ॥ ५५३ ॥
तितिक्षितुमथेदृक्षं न क्षमोऽसि क्षमापते । आदिश्यतां तर्हि सैन्यं त्वत्सैन्यं हि सहेत कः ॥ ५५४ ॥
तथ्यां पथ्यां च तद्वाचमवामन्यत भूपतिः । मन्यावंतर्मधुनीव चेतनास्तु कुतो नृणाम् ॥ ५५५ ॥
कातरोऽसीति सचिवं तं निर्भर्त्स्य सरोषणः । क्षणेन वादयामासायुच्चैः प्रस्थानदुंदुभिम् ॥ ५५६ ॥
तेन दुंदुभिशब्देन सद्यः सर्वेऽपि सैनिकाः । एयुः सर्वाभिसारेण दूरात् पार्श्वस्थिताइव ॥ ५५७ ॥
स्नानागारं हयग्रीवो गत्वा भृंगारवारिभिः । गंगातरंगैरुत्तुंगैः सस्नौ हंसइवामलैः ॥ ५५८ ॥

---

१ उग्रम् । २ त्रिपृष्ठः ३ । सोंढुम् । ४ यथान्तर्मदिरायां सत्यां नृणां चेतना नश्यति तथान्तः हृदये मन्यौ क्रोधे सति कुतश्चेतना । नास्तीत्यर्थः । ५ दूरस्था अपि पार्श्वे स्थिता इव ।

उन्मृष्टांगो दुकूलेन दिव्यधूपैश्च धूपितः । शुभ्रीकृतांगो गोशीर्षचंदनैर्नंदनाहृतैः ॥ ५५९ ॥
संवीत[1]सदशश्वेतवस्त्रो बद्धासिधेनुकः[2] । पुरोधःकृततिलकः स राजतिलकस्ततः ॥ ५६० ॥
बैतालिकैः स्तूयमानो विशदछत्रचामरः । मदसिक्ताव[3]नितलमारुरोह महागजम् ॥ ५६१ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

दुर्वारैर्वारणैरश्वै रथैश्च परिवारितः । प्रचचाल हयग्रीवश्चलयन्नचलानपि ॥ ५६२ ॥
गच्छतस्तस्य सहसोद्धूतचंडानिलेन तु । छत्रस्यांदोल्यमानस्य दंडोऽभज्यत वृक्षवत् ॥ ५६३ ॥
अनोकहात्[4] पुष्पमिव तारकेव नभस्तलात् । हयग्रीवशिरसस्तत् पपातातपवारणम् ॥ ५६४ ॥
मदस्तदानीं करिणस्तस्य चाशुष्यदञ्जसा । सरसी ज्येष्ठमासीव शरदीव च कर्दमः ॥ ५६५ ॥
मोमूत्रते स्म तत्कालं कालजीत इव द्विपः । ररास विरसं चापि नोद्धुरं[5] च शिरो दधौ ॥ ५६६ ॥
रजोवृष्टिरसृग्वृष्टि[6]र्दिवा नक्षत्रवीक्षणम् । उल्कापातस्तडित्पात इत्युत्पाताश्च जज्ञिरे ॥ ५६७ ॥
दीनस्वरं प्ररुदितं सारमेयैरुदाननैः । आविर्भूतं शशकैश्च चिल्ली[7]भिर्भ्रांतमंबरे ॥ ५६८ ॥
काकोलै[8]श्चक्रिरे रोला[9] गृध्रैरुपरि जृंभितम् । स्थितं ध्वजे कपोतेनेत्यासन्नशकुनान्यपि ॥ ५६९ ॥
नाश्वग्रीवो दुर्निमित्ताशकुनान्यप्यजीगणत् । यमपाशैरिवाकृष्टः किं तु प्रायादनर्गलः[10] ॥ ५७० ॥
विद्याधरैर्गतोत्साहैर्नृपैरप्यरणोत्सुकैः । आकृष्टैर्विष्टिभिरिव स्वाधीनैरप्यवेष्ट्यत ॥ ५७१ ॥

---

१ संवीतं आवृतं सदशश्वेतवस्त्रं येन सः । २ बद्धच्छुरिकः । ३ मदेन दानवारिणा सिक्तमवनितलं येन तम् । ४ वृक्षात् । ५ ऊर्ध्वम् । ६ रुधिरवृष्टिः । ७ पक्षिविशेषैः । ८ काकविशेषैः । ९ शब्दाः । १० नाग्रुल्येनोद्धतः ।

संपूर्णसैन्यः कतिभिः प्रयाणैराससाद सः । परिष्कृतरथावर्तं तं रथावर्तपर्वतम् ॥ ५७२ ॥
उपत्यकायां तस्याद्रेर्विजयाढ्यगिरेरिव । विद्याधरबलान्यूषुरश्वग्रीवस्य शासनात् ॥ ५७३ ॥
इतश्च पोतनपुरे स विद्याधरपुंगवः । उवाच ज्वलनजटी बलभद्रबलानुजौ ॥ ५७४ ॥
नैसर्गिक्यापि वः शक्त्या प्रतिमल्लो न कश्चन । प्रेमभीरुर्वदामीदं प्रेमास्थानेऽपि[1] भीप्रदम् ॥ ५७५ ॥
स विद्यादुर्मदो[2] दोष्मानूष्मलोऽनेकयुज्जयी । हयग्रीवः खलूदग्रीवः शंकनीयो न कस्य हि ॥ ५७६ ॥
विद्या विना हयग्रीवान्न न्यूनं युवयोरपि । तथापि तं युवां हंतुं समर्थौ परमर्थये[3] ॥ ५७७ ॥
युवाभ्यामत्र कर्तव्यो विद्यासिद्ध्यै श्रमो मनाक् । यथा विद्याकृतं मायायुद्धं तस्य वृथा भवेत् ॥५७८॥
तथेति [4]प्रतिपेदानौ शुचिवस्त्रौ समाहितौ । विद्याः सोऽन्वशिषत् प्रीतमना ज्वलनजट्यथ ॥ ५७९ ॥
मंत्रबीजाक्षराण्यतः स्मरंतौ भ्रातरावुभौ । अत्यवाहयतां सप्तरात्रमेकाग्रमानसौ ॥ ५८० ॥
सप्तमे दिवसे जातकंपे फणिपतौ सति । ध्यानारूढौ बलोपेंद्रौ विद्याः समुपतस्थिरे ॥ ५८१ ॥
गारुडी रोहिणी चैव भुवनक्षोभणी तथा । कृपाणस्तंभनी स्थामशुंभनी व्योमचारिणी ॥ ५८२ ॥
तमिस्रकारिणी सिंहत्रासिनी वैरिमोहिनी । वेगाभिगामिनी दिव्यकामिनी रंध्रवासिनी ॥ ५८३ ॥
कृशानुवर्षिणी नागवासिनी वारिशोषिणी । धरित्रीवारिणी चक्रमारणी बंधमोचनी ॥ ५८४ ॥
विमुक्तकुंतला नानारूपिणी लोहशृंखला । कालराक्षसिका छन्नदशदिक् तीक्ष्णशूलिनी ॥ ५८५ ॥
चंद्रमौलिश्च विजयमंगला शतमालिनी । सिद्धताडनिका पिंगनेत्रा वचनपेशला ॥ ५८६ ॥

---

१ भयरहितेऽपि स्थाने प्रीतिर्भयप्रदा भवति । २ उग्रः । ३ प्रार्थये । ४ अंगीकृतवन्तौ ।

ध्वनिताहिफणा घोरघोषिणी भीरुभीषिणी । विद्या इत्यादयः प्रोचुर्वशे स्मो युवयोरिति ॥ ५८७ ॥
पारयामासतुर्ध्यानं सिद्धविद्यावुभावपि । पुण्याकृष्टं स्वयं सर्वं किं किं न स्यान्महात्मनाम् ॥ ५८८ ॥
अथ त्रिपृष्ठः सज्येष्ठः श्रेष्ठेऽह्नि विपुलैर्बलैः । प्रजापतिज्वलनजट्यादिभिः प्रास्थितोच्चकैः ॥ ५८९ ॥
तुंगैस्तुरंगै रंगद्भिर्वेगिभिर्गरुडैरिव । जयश्रीवेश्मभिर्वैर्यास्कंदनैः स्यंदनैरपि ॥ ५९० ॥
मदोद्धुरैः कुंजरैरभ्यैतिनिर्जरकुंजरैः । शार्दूलैरिव चोत्फालगामिभिर्वरपत्तिभिः ॥ ५९१ ॥
नभश्चरैर्भूचरैश्च द्यां क्ष्मां च छादयन् भृशम् । शकुनैरनुकूलैः प्रेर्यमाणः स्वजनैरिव ॥ ५९२ ॥
तूर्यनादैर्दिशो भिंदन् हेषाबृंहितबृंहितैः । सैन्यप्राग्भारभारेण कंपयंश्च वसुंधराम् ॥ ५९३ ॥
हरिः स्वदेशसीमांतशिलास्तंभमिवोच्चकैः । भूक्षोदकरथावर्तो रथावर्ताद्रिमासदत् ॥ ५९४ ॥

चतुर्भिः कलापकम् ।

रणतूर्याण्यवाद्यंत सैन्ययोरुभयोरपि । दिवोकस इवाह्वातुं युद्धसभ्या भवन्त्विति ॥ ५९५ ॥
रणसोत्कंठयोरुच्चैस्त्रिपृष्ठहयकंठयोः । समापन्नान्यनीकानि देवदैत्येंद्रयोरिव ॥ ५९६ ॥
तेषां संनह्यतामुच्चैः सैन्यानां तुमुलो दिशः । तुरंगमचमूक्षुण्णक्षोणिरेणुरिवारुणत् ॥ ५९७ ॥
सैन्यकेतुस्थितैः सिंहैः शरभैर्द्वीपिभिर्गजैः । प्लवंगैश्च रराज द्यौररण्यानीव भीषणा ॥ ५९८ ॥

---

१ चचाल । २ वैरीणामास्कंदनैः । ३ देवगजमैरावतमतिक्रांतैः । ४ सिंहैः । ५ हेषाऽश्वशब्दः बृंहितं गजशब्दस्ताभ्यां वृद्धिं प्राप्तैः । ६ भुवं क्षोदयति चूर्णयतीत्येतादृशो रथावर्तो यस्य । ७ सभायां साधवः सभ्याः । ८ वर्मधारिणाम् । ९ चित्रकैः । १० महद्-रण्यमरण्यानी ।

बंधवो नारदस्येव कलिकेलिकुतूहलाः । संशसकाश्च संचेरुर्भटोत्साहनकर्मठाः ॥ ५९९ ॥
अथोपचक्रमेऽनीकैमग्रानीकैर्द्वयोरपि । द्यां कुर्वद्भिः शरश्रेण्या प्रोत्पतत्पतगामिव ॥ ६०० ॥
अग्रानीकैस्तयोर्युद्धे शस्त्राग्निरुदजून्महान् । दवाग्निरिव शाखाग्रैः संघर्षेऽरण्यवृक्षयोः ॥ ६०१ ॥
शस्त्राशस्त्रि प्रवृत्तानां भटानाममितौजसाम् । संफेटोऽजूजणमुखे जलधौ यादसामिव ॥ ६०२ ॥
अश्वग्रीवस्याग्रसैन्यं त्रिपृष्ठस्याग्रसेनया । चक्रे पराङ्मुखं वार्द्धिवेलयेव नदीजलम् ॥ ६०३ ॥
अग्रसैन्यस्य भंगेनांगुह्ययग्रस्येव तत्क्षणात् । विद्याधरवरा वाजिग्रीवगृह्याः प्रचुक्रुधुः ॥ ६०४ ॥
तेऽभवन्नाहवोत्ताला वेतालाश्चंडबाहवः । पिशाचा यमसाचिव्यलब्धमुद्रा इवोच्चकैः ६०५ ॥
विकटोत्कटदंतानि पृथुवक्षस्तटानि च । श्यामभीमानि रक्षांसि शृंगाणीवांजनागिरेः ॥ ६०६ ॥
लांगूललांगलापातस्फाटितक्षोणिमंडलाः । मंडलाग्रक्रियाकारिनखाः केसरिणोऽपि च ॥ ६०७ ॥
शुंडादंडैस्तृणपूलवल्लीलोल्लासितदंतिनः । उत्पादकाश्च शरभा उत्तुंगा इव पर्वताः ॥ ६०८ ॥
पुच्छैराछोटयंतः क्ष्मां मोटयंतो रदैर्द्रुमान् । सिंहस्तंबेरमाकारकरालाश्च वरालकाः ॥ ६०९ ॥
अन्येऽपि द्वीपिशार्दूलवृषदंशवृकादयः । क्रव्यादाः श्वापदास्तिर्यग्भूता इव निशाचराः ॥ ६१० ॥
॥ षड्भिः कुलकम् ॥

---

१ ये युद्धान्न निवर्तंते ते संशसकाः । २ युद्धम् । ३ प्रोत्पतंतः उड्डीयमानाः पक्षिणो यस्यां ताम् । ४ अश्वग्रीवपक्षीयाः । ५ युद्धे उत्कटाः । ६ लांगूलमेव लांगलं हलं तस्य पातनेन स्फाटितं पृथ्वीमंडलं यैस्ते । ७ मंडलाग्रस्य क्रियाकारिणो नखा येषां । ८ तृणपूलवल्लीलयोल्लालिता गजा यैस्ते । ९ ऊर्ध्वचरणाः शरभा अष्टापदाः । १० चूर्णयंतः । ११ सिंहगजयोरिवाकारो येषां ते च ते कराला भयंकराश्चैतादृशा वरालकाः पशुविशेषाः ।

ददुश्च बलभद्राय हलं संवर्तकाभिधम् । सौनंदं नाम मुसलं चंद्रिकानामिकां गदाम् ॥ ६२६ ॥
तांश्च दृष्ट्वा परे वीराः सर्वे सर्वात्मनाधिकम् । संभूय समयुध्यंत युध्यंतकसुता[1] इव ॥ ६२७ ॥
शंखरत्नं पांचजन्यं जन्यनाटकनांदिकाम्[2] । त्रिपृष्ठो वादयामास रवापूरितदिङ्मुखम्[3] ॥ ६२८ ॥
संवर्तपुष्करावर्तगर्जितेनेव तस्य तु । क्षुभ्यंति स्म प्रणादेन हयकंधरसैनिकाः ॥ ६२९ ॥
केषांचित् पेतुरस्त्राणि पत्राणीव महीरुहाम् । सापस्माराइवान्ये तु स्वयं पेतुर्महीतले ॥ ६३० ॥
भीरवः फेरवइव[4] प्रणेशुः केऽपि च द्रुतम् । नेत्रे पिधाय लीत्वा च केऽप्यस्थुः शशकाइव ॥ ६३१ ॥
उलूकवत् प्रविविशुः कंदरासु च केचन । केचिदाराटिषुः शंखाइव वारिबहिष्कृताः ॥ ६३२ ॥
अभूतपूर्वमंभोधिसंशोषणमिवात्मनः । सैन्यभंगं समाकर्ण्य हयग्रीवोऽब्रवीन्निजान् ॥ ६३३ ॥
क्व रे विद्याधरा याश्च त्रस्ताः शंखध्वनेरपि । वृषभध्वनितस्येव मृगप्रभृतयो वने ॥ ६३४ ॥
को दृष्टो विक्रमस्तस्य त्रिपृष्ठस्याचलस्य वा । यत्त्रस्ताः पशुवद्यूयं चंचापुरुषदर्शनात्[5] ॥ ६३५ ॥
नानारणजयोद्भूतं युष्माभिर्हारितं यशः । श्रीछिदेऽञ्जनलेशोऽपि धौतस्य श्वेतवाससः ॥ ६३६ ॥
व्यावर्तध्वमिदं वो हि दैवात् स्खलितमागतम् । नभश्चराणां भवतां केऽपरे भूमिचारिणः ॥ ६३७ ॥
युध्यध्वं माथवा यूयं सभ्यीभवत केवलम् । अहं खलु हयग्रीवः साहाय्यार्थी रणे न हि ॥ ६३८ ॥
इत्युक्ता हयकंठेन नमत्कंठास्त्रपावशात् । विद्याधरा ववलिरे शैलस्खलितसिंधुवत्[6] ॥ ६३९ ॥

---

१ यमपुत्रा इव । २ युद्धमेव नाटकं तस्य प्रस्तावनाम् । ३ शब्देन पूरितं दिशां मुखं येन । ४ शृगालाः । ५ वस्त्रमयो दंडस्थापितः पुरुषाकृतिरूपं 'चाडिया' इति लोके प्रसिद्धः । ६ सिंधुः समुद्रः ।

सद्यश्छित्वा करोपात्तैः[1] केऽपि प्रत्यर्थिमौलिभिः । अलक्ष्यंत रणक्षेत्रे क्षेत्रपाला इवोद्भटाः ॥ ६५३ ॥
हेरंबाइव[2] नागास्यैरश्वास्यैः किन्नराइव । सद्यः कबंधोपरिष्टात्[3] पतितैः केऽपि रेजिरे ॥ ६५४ ॥
सद्यश्छिन्नैः परिकरे[4] पतित्वावस्थितैः क्षणम् । नाभ्यास्यानीव[5] भूतानि स्वशीर्षैः केऽपि चाबभुः ॥ ६५५ ॥
कबंधास्तांडवं चक्रुः केषांचिदपि दोष्मताम् । सुरीस्वयंवरोद्भूतसम्मदेनेव भूयसा ॥ ६५६ ॥
शिरांस्यमुञ्चन् हुंकारान् केषांचित् पतितान्यपि । कबंधारोहणे मंत्रानुभृणंतीव सादरम् ॥ ६५७ ॥
एवं प्रवृत्ते समरे कल्पांतइव दारुणे । प्रत्यश्वकंधररथं त्रिपृष्ठः प्रैरयद्रथम् ॥ ६५८ ॥
रामोऽपि प्रेरयन् रथ्यान्[6] रथिनामग्रणीरथ । ययौ स्नेहगुणाकृष्टस्त्रिपृष्ठरथसन्निधिम् ॥ ६५९ ॥
हयग्रीवोऽपि संपश्यन्नारक्ताभ्यामतिक्रुधा । प्रसारिताभ्यां नेत्राभ्यां तौ पिपासन्निवाब्रवीत् ॥ ६६० ॥
प्रधर्षितश्चंडसिंहो युवयोः कतरेण रे । कतरः पश्चिमांतस्थसिंहघातेन दुर्मदः ॥ ६६१ ॥
कतरः स्ववधायैव विषकन्यामिवोच्चकैः । कन्यां ज्वलनजटिनः पर्यणैषीत् स्वयंप्रभाम् ॥ ६६२ ॥
कतरः स्वामिनमपि मूढधीर्मन्यते न माम् । कतरो दत्तफालो मय्यादित्यइव वानरैः ॥ ६६३ ॥
कुतो हेतोरियत्कालं सैन्यकश्च उपेक्षितः । कस्येदानीमवष्टंभाद्युवां मां समुपस्थितौ ॥ ६६४ ॥
प्रतिब्रूतमरे बालौ युध्येथां च मया सह । क्रमेण युगपद्वापि सिंहेन कलभाविव ॥ ६६५ ॥
अथाचलकनिष्ठस्तमभाषिष्ट कृतस्मितः । अहमेष त्रिपृष्ठोऽस्मि कर्ता त्वद्दूतधर्षणम् ॥ ६६६ ॥

---

१ करगृहीतैः । २ गणेशाः । ३ मस्तकरहितं नृत्यक्रियायुक्तं कलेवरं कबंधः स्यात् । ४ कटिभागे । ५ नाभ्यासास्यं येषां तानि । ६ अश्वान् ।

पश्चिमांतहरिं हंता परिणेता स्वयंप्रभाम् । [1]अमंता स्वामिनं त्वां च चिरं च त्वामुपेक्षिता ॥ ६६७ ॥
बलो नामाग्रजोऽयं मे बलेन [2]बलसूदनः । प्रतिमल्लो न यस्यास्ति त्रैलोक्ये कीदृशो भवान् ॥ ६६८ ॥
अलं सैन्यक्षयेणेति तवाप्यभिमतं यदि । गृहाणास्त्रं महाबाहो ममैवासि रणातिथिः ॥ ६६९ ॥
अस्त्वावयोर्द्वन्द्वयुद्धं पूर्यतां भुजकौतुकम् । सभ्यीभूयावतिष्ठंतु सैनिका उभयोरपि ॥ ६७० ॥
तथेति [3]प्रतिपेदानौ हयग्रीवबलानुजौ । वारयामासतुः सैन्यान्याहवाद्वेत्रपाणिभिः ॥ ६७१ ॥
न्यस्यैकं [4]लस्तके हस्तमपरं [5]त्वटनीतटे । चक्रेऽधिज्यं हयग्रीवो यमभ्रूभीषणं धनुः ॥ ६७२ ॥
रणश्रीकेलिसंगीततंत्रीमिव धनुर्गुणम् । पाणिना वादयामास मयूरग्रीवनंदनः ॥ ६७३ ॥
शार्ङ्गमारोपयामास [6]शार्ङ्गपाणिरपि क्षणात् । द्विषां विनाशपिशुनं निशामत्स्यमिवोद्धतम् ॥ ६७४ ॥
वज्रनिर्घोषवद्घोरं मृत्योश्चाह्वानमंत्रकम् । द्विषां बलहरं विष्णुर्धन्वघोषमका[7]रयत् ॥ ६७५ ॥
[8]बाणधेर्बाणमाकृष्य करंडादिव पन्नगम् । चापे संधाय चाकर्णं चकर्ष हयकंधरः ॥ ६७६ ॥
कटाक्षमिव कालस्य कल्पांताग्नेः शिखामिव । भाभिर्ज्वलंतं तं बाणमुल्बणं प्रमुमोच सः ॥ ६७७ ॥
तमापतंतं बाणेन सद्यो मुक्तेन केशवः । चिच्छेदाब्जलताच्छेदमविच्छेदपराक्रमः ॥ ६७८ ॥
प्रथमेनैव बाणेन लाघवादपरेण तु । हयग्रीवस्य धन्वापि निचकर्ताचलानुजः ॥ ६७९ ॥
भूयो भूयो हयग्रीवो धनुर्यद्यदुपाददे । तत्तत्त्रिपृष्ठश्चिच्छेद तन्मनोरथवच्छरैः ॥ ६८० ॥

---

१ अवगणयिता । २ इन्द्रः । ३ अंगीकृतवन्तौ । ४ धनुषो मध्यभागे । ५ धनुषोऽग्रभागे । ६ त्रिपृष्ठः । ७ स्वार्थे णिप्रत्ययः । ८ तूणीरात् ।

पत्रिणाच्छिददेकेन ध्वजं प्रतिहरेर्हरिः । दूरं पर्यास चान्येन रथमेरंरुखंडवत् ॥ ६८१ ॥
कुपितोऽथ हयग्रीवः समारुह्य रथांतरम् । दूरादागाच्छरैर्वर्षन् धारासारैरिवांबुदः ॥ ६८२ ॥
न रथः सारथिर्नापि न त्रिपृष्ठो न चापरम् । अदृश्यत हयग्रीवशरदुर्दिनमंबरे ॥ ६८३ ॥
निरास शरवृष्टिं तां त्रिपृष्ठः शरवृष्टिभिः । रश्मिच्छटाभिर्जगवानंधकारमिवार्यमा ॥ ६८४ ॥
अथ क्रुद्धो हयग्रीवः सोदरामिव विद्युतः । वयस्यां कुलिशस्येव मारेरिव च मातरम् ॥ ६८५ ॥
जिह्वामिवाहिराजस्य शक्तिं शक्तिमतां वरः । समुच्चिक्षेप शैलेयीं शैलसारो महाभुजः ॥ ६८६ ॥
क्वणद्घर्घरिकाश्रेणिं कीनाशस्येव नर्तकीम् । राधाचक्रमिव स्तंभेऽभ्रमयत्तां स मूर्धनि ॥ ६८७ ॥
विमानिभिर्दत्तमार्गा विमानभ्रंशभीरुभिः । अधित्रिपृष्ठं तामाशु सर्वस्थाम्ना मुमोच सः ॥ ६८८ ॥
दण्डं तृतीयं दोर्दण्डं द्वितीयं समवर्तिनः । त्रिपृष्ठोऽप्याददे दोष्णा रथात् कौमोदकीं गदाम् ॥ ६८९ ॥
तया जघान तां शक्तिमापतंतीं बलानुजः । हस्तीव हस्तदंडेन क्रीडाकारकभस्त्रिकाम् ॥ ६९० ॥
स्फुलिंगैरुल्बणैः सोल्काशतपातं वितन्वती । क्षणेन कणशो भूत्वा पपात भुवि लोष्टवत् ॥ ६९१ ॥
दंतमैरावणस्येवोद्धृतमेकं भयानकम् । परिघं परिघेनाथ मुमोच हयकंधरः ॥ ६९२ ॥
समापतंतं तमपि गदयाखंडयद्धरिः । महोरगमिव त्रोटिकोट्या पत्ररथेश्वरः ॥ ६९३ ॥
वज्राकरशिलासारं दंष्ट्रां पितृपतेरिव । स्वसारं तक्षकस्येव हयग्रीवोऽमुचद्गदाम् ॥ ६९४ ॥
अभांक्षीदंतरिक्षेऽपि मंक्षु तामप्यधोक्षजः । वालुकामोदकमिव कौमोदक्या महाभुजः ॥ ६९५ ॥

१ बाणेन । २ चिक्षेप । ३ पर्वतसंबंधिनीम् । ४ यमस्य । ५ अग्निकणैः । ६ चंचुअग्रेण । ७ गरुडः । ८ यमस्य । ९ त्रिपृष्ठः ।

एवं भग्नेषु शस्त्रेषु विलक्षो वाजिकंधरः । विधुरे बंधुवद्धीरः पन्नगास्त्रमथास्मरत् ॥ ६९६ ॥
चापे संधाय नागास्त्रं मुमोचोद्भ्रवन्नथ । अनेकशः प्रस्फुटतो वल्मीकादिव पन्नगाः ॥ ६९७ ॥
धावन्तः स्फारफुत्कारा भूमौ नभसि चाहयः । पातालकल्पं विदधुस्तिर्यग्लोकं क्षणादपि ॥ ६९८ ॥
प्रलंबा दारुणाः कृष्णाः स्फुरन्तस्ते महाहयः । सद्यः सहस्रधोद्भूतकेतुशंकां वितेनिरे ॥ ६९९ ॥
मृत्योरिवावसर्पैस्तैः[1] सर्पैः सर्पद्भिरंबरे[2] । अपासर्पन् दूरदूरं चकिताः खेचरस्त्रियः ॥ ७०० ॥
जज्ञे त्रिपृष्ठसैन्यानामप्याशंका महीयसी । स्वामिप्रभावाज्ञत्वेन भक्त्या च भवतीदृशम् ॥ ७०१ ॥
गारुडास्त्रमथो धन्वन्यारोप्य गरुडध्वजः । मुमोच मोचा[3]दलवत्तस्य ह्यस्त्रस्य पन्नगाः ॥ ७०२ ॥
प्रादुरासन् गरुत्मंतो विदधानाः प्रसारिभिः । स्वर्णछत्रशताकीर्णामिव द्यां पक्षकंबरैः ॥ ७०३ ॥ युग्मं ॥
तेषां च पक्षसूत्कारादपि नेशुः समंततः । महाहयस्तमांसीव सहस्रकिरणोद्गमात् ॥ ७०४ ॥
वीक्षापन्नः[4] पन्नगास्त्रमपि वीक्ष्य निरर्थकम् । प्रदध्यावस्त्रमाग्नेयं दुर्धरं हयकंधरः ॥ ७०५ ॥
आग्नेयबाणं धनुषि संधाय व्यसृजच्च सः । ज्वालाभिरभितन्वानमुल्काशतमयीं दिवम् ॥ ७०६ ॥
मग्नं प्रदीपन[5] इव त्रिपृष्ठस्याखिलं बलम् । औव[6]भीताब्धियादोवत्तदाकुलमजायत ॥ ७०७ ॥
जहृषुर्जहसुर्नेमुरुत्पेतुर्ननृतुर्जगुः[7] । तालाश्च ददुरुत्ताला हयग्रीवस्य सैनिकाः ॥ ७०८ ॥
ततो धनुषि संधाय वारुणास्त्रमवारणम्[8] । क्रोधारुणेक्षणस्तूर्णममुंचदचलानुजः ॥ ७०९ ॥
उत्तेमुर्जलदाः सद्यो हरेरिव मनोरथाः । हयग्रीवाननमिव श्यामयंतो नभस्तलम् ॥ ७१० ॥

---

१ चरैः । २ प्रसरद्भिः । ३ कदलीपत्रवत् । ४ विस्मयापन्नः । ५ अग्नौ । ६ औवों वडवानलः । ७ अगायन् । ८ अनिवार्यम् ।

वपुः प्रावृषीवाब्दा धारासारैर्निरंतरैः । दवाग्निमिवशस्त्राग्निं शमयंतः समंततः ॥ ७११ ॥
एवं तृणवदस्त्राणि प्रेक्ष्य भग्नानि शार्ङ्गिणा । प्रतिविष्णुरमोघं स्वं चक्रं सस्मार मारिकृत् ॥ ७१२ ॥
ज्वालाशतैर्दीप्यमानमरांतरशतैरिव । समाकृष्य समानीतं मार्त्तंडस्यन्दनादिव ॥ ७१३ ॥
प्रसह्यापहृतमेकमंतकस्येव कुंडलम् । परितः कुण्डलीभूय तक्षकाहिमिव स्थितम् ॥ ७१४ ॥
प्रक्वणत्किंकिणीजालं त्रासयत् खेचरानपि । स्मृतमात्रोपस्थितं तत्स जग्राहेत्युवाच च ॥ ७१५ ॥
क्षीरकंठोऽस्यरे बाल भ्रूणहत्येव[1] ते वधात् । इदानीमप्यपेहि त्वं हृणीयेऽद्याप्यहं[2] त्वयि ॥ ७१६ ॥
न परिस्खल्यते क्वापि कुण्ठीभवति न क्वचित् । पविः पविधरस्येव[3] चक्रमस्त्रमिदं हि मे ॥ ७१७ ॥
मुक्तं चेन्मुच्यसे प्राणैर्विकल्पो न हि कश्चन । क्षत्राभिमानं मा धेहि विधेहि मम शासनम् ॥ ७१८ ॥
बालोऽसि तन्मया क्षांतं पूर्वदुर्ललितं तव । बालत्वचापलेनैव याहि जीव यदृच्छया ॥ ७१९ ॥
स्मित्वोवाच त्रिपृष्ठोऽपि वृद्धोऽसि हयकंधर । कोऽन्यथा प्रलपेदेवमुन्मत्तइव दुर्वचः ॥ ७२० ॥
बालोऽपि केसरी नेभान् महतोऽपि पलायते । महतोऽपि हि किं सर्पात्तार्क्ष्यबालोऽपसर्पति ॥ ७२१ ॥
बालोऽपि संध्यारक्तोऽन्यः किं क्षुभ्यति दिवाकरः । बालोऽपि किमहं त्वत्तोऽपसर्पामि रणांगणे ॥७२२॥
शस्त्राणां प्राक् प्रयुक्तानां दृष्टं तावद्बलं त्वया । विमुच्यास्यापि वीक्षस्व किमवीक्ष्यैव गर्जसि ॥ ७२३ ॥
इत्याकर्ण्य हयग्रीवो व्योमाब्धेरौर्ववह्निवत्[4] । शिरसि भ्रमयामास तच्चक्रमतिभीषणम् ॥ ७२४ ॥
भ्रमयित्वा चिरतरं सर्वस्थाम्ना मुमोच सः । चक्रं तच्च्यवमानार्कमंडलभ्रांतिदं क्षणम् ॥ ७२५ ॥

१ बालहत्या । २ हृणी लज्जायाम् कण्ड्वादिः । ३ इंद्रस्य । ४ व्योमैवाब्धिस्तस्य ।

प्रायश्चित्तमिवादित्सु प्रहाँरकृतपाप्मनः । ईक्षांचक्रे समीपस्थं तच्च चक्रमधोक्षजः ॥ ७४० ॥
तेजोभीमं तदादाय दायादमिव भास्वतः । बलभद्रकनिष्ठोऽपि ससौष्ठवमदोऽवदत् ॥ ७४१ ॥
ऊर्जितं गर्जितं तादृक् कृत्वा यन्मुमुचे मयि । दृष्टं त्वयौजश्चक्रस्यामुष्याजाविव दंतिनः ॥ ७४२ ॥
गच्छ गच्छाधुनापि त्वं स्थविरं पापवृत्तिकम् । मार्जारमिव को नाम त्वां हनिष्यति दुर्मते ॥ ७४३ ॥
इति श्रुत्वा हयग्रीवो दशनैरधरं दशन् । प्रकोपात् कंपमानांगः सभ्रूभंगोऽब्रवीदिति ॥ ७४४ ॥
अमुना लोहखंडेन मत्तः प्राशेन रे शिशो । किं नु मत्तस्तरोः स्रस्तफलेनाशेन पंगुवत् ॥ ७४५ ॥
मुंच मुंच त्वमप्येतत् सारं पश्य ममापि च । चक्रमापतदप्येतद्दलयिष्यामि मुष्टिना ॥ ७४६ ॥
ततः प्रकुपितश्चक्रं भ्रमयित्वा नभस्तले । मुमोच हयकंठाय वैकुंठोऽकुंठशक्तिकः ॥ ७४७ ॥
तच्चकर्ताश्वकंठस्य कंठं कदलीकांडवत् । निजेनैव हि चक्रेण हन्यंते प्रतिचक्रिणः ॥ ७४८ ॥
मुदितैः खेचरैः पुष्पवृष्टिः शिरसि शार्ङ्गिणः । निदधे विदधे चोच्चैर्मुदा जयजयारवः ॥ ७४९ ॥
हयग्रीवस्य सैन्येऽपि सदैन्ये रुदितध्वनिः । समुत्तस्थौ प्रतिरवै रोदसी अपि रोदयन् ॥ ७५० ॥
हयग्रीवांगसंस्कारमग्निना स्वजना व्यधुः । निँवापमिव कुर्वंतः पतद्भिर्नयनाश्रुभिः ॥ ७५१ ॥
विपद्य च हयग्रीवः सप्तम्यां नरकावनौ । नारकोऽभूत्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमजीवितः ७५२ ॥
अत्रांतरे नभस्युच्चैरूचेऽमरवैरिति । भो भो नृपतयः सर्वे सर्वतो मानमुज्झत ॥ ७५३ ॥
विमुंचत हयग्रीवपक्षपातं चिरादृतम् । त्रिपृष्ठं शरणं श्रेष्ठमुपाध्वं किं तु भक्तितः ॥ ७५४ ॥

१ प्रहारेण कृतस्य पापस्य । २ वान्धवम् । ३ त्रिपृष्ठः । ४ मृतमुद्दिश्य यो जलांजलिर्दीयते स निवापः ।

प्रथमो वासुदेवोऽयमुदपद्यत खल्विह । त्रिखंडभरतक्षेत्रावनेर्भर्ता महाभुजः ॥ ७५५ ॥
इति दिव्यां गिरं श्रुत्वा हयग्रीवस्य भूभुजः । सर्वेऽप्युपेत्य शिरसा प्रणेमुरचलानुजम् ॥ ७५६ ॥
रचितांजलयश्चैवमूचुरस्माभिरत्र यत् । अज्ञानात् परतंत्रत्वाच्चापराद्धं सहस्व तत् ॥ ७५७ ॥
अतः परं च यन्नाथ त्वदीयाः किंकरा इव । करिष्यामस्तवैवाज्ञां तदाज्ञापय नः प्रभो ॥ ७५८ ॥
प्रत्युवाच त्रिपृष्ठोऽपि नापराधोऽस्ति कोऽपि वः । क्षत्रियाणां क्रमो ह्येष युद्धं स्वाम्याज्ञया खलु ॥७५९॥
विमुंचत प्रतिभयमयं स्वाम्यस्मि वोऽधुना । मदीयीभूय वर्तध्वं स्वस्वराज्येष्वतः परम् ॥ ७६० ॥
एवमाश्वास्य तान् राज्ञस्त्रिपृष्ठः सपरिच्छदः । जगाम पोतनपुरं पुरंदर इवापरः ॥ ७६१ ॥
पुनश्च पोतनपुराद्दिग्जयाय जनार्दनः । साग्रजो निर्ययौ रत्नैश्चक्राद्यैः सप्तभिर्वृतः ॥ ७६२ ॥
जिगाय मागधं पूर्वं पूर्वाशामुखमंडनम् । दक्षिणाशाशिरोदाम वरदामानमप्यथ ॥ ७६३ ॥
पश्चिमाशाकृतोल्लासं प्रभासं च सुरोत्तमम् । विद्याधरेन्द्रानुभयवैताढ्यश्रेणिगानपि ॥ ७६४ ॥ युग्मम् ।
श्रेणिद्वयाधिपत्यं चादत्ताग्निजटिने हरिः । फलंति हि महात्मानः सेविताः कल्पवृक्षवत् ॥ ७६५ ॥
दक्षिणं भरतस्यार्धं साधयित्वैवमुच्चकैः । दिग्यात्राया न्यवर्तिष्ट त्रिपृष्ठः स्वपुरोन्मुखः ॥ ७६६ ॥
चक्रधरस्यार्द्ध ऋद्ध्यार्धेनाभाद्दोर्बलेन च । प्रयाणैः कतिभिः प्राप मगधान् माधवस्ततः ॥ ७६७ ॥
ददर्श कोटिपुरुषोत्पाट्यां तत्र महाशिलाम् । इलाया इव तिलकमिलेशतिलकोऽथ सः ॥ ७६८ ॥
वामेन भुजदण्डेन लीलया तां शिलां हरिः । छत्रायमाणामुदध्रे मूर्ध्नि ऊर्ध्वं नभस्तले ॥ ७६९ ॥

१ शार्ङ्गं, कौमोदिकी, पांचजन्यः, कौस्तुभमणिः, नंदकं खड्गं, वनमाला, चक्रं च । २ पृथ्वीशतिलकः ।

नृपैर्लोकैश्च तद्बाहुस्थामालोकनविस्मितैः । त्रिपृष्ठस्तुष्टुवे सुष्ठु सौष्ठवी[1] मागधैरिव ॥ ७७० ॥
तां विमुच्य यथास्थानं प्रस्थितः कतिभिर्दिनैः । नगरं पोतनपुरं श्रियो धाम जगाम सः ॥ ७७१ ॥
मौक्तिकस्वस्तिकाकीर्णं सतारकमिवांबरम् । सेन्द्रचापशतमिव तोरणश्रेणिशोभितम् ॥ ७७२ ॥
आवृष्टवारिदमिव वारिसिक्तमहीतलम् । उद्विमानमिवोत्तुंगैर्मंचै रुचिरभाजनैः ॥ ७७३ ॥
प्रत्योकः[2] प्रकृतोद्वाहमिव मंगलगीतिभिः । पिंडीभूतजीवलोकमिव संमर्दसंपदा[3] ॥ ७७४ ॥
प्रविवेश द्विपारूढः संपन्नः प्रौढसंपदा । श्रीपतिः पोतनपुरं पुरं नवमिव श्रियः ॥ ७७५ ॥

॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

प्रजापतिर्ज्वलनजट्यचलोऽन्येऽपि भूभुजः । त्रिपृष्ठस्यार्धचक्रित्वाभिषेकं विदधुस्ततः ॥ ७७६ ॥
इतश्च छद्मस्थतया द्वौ मासौ विहरन् विभुः । श्रेयांसो भगवान् प्राप सहस्राम्रवणं वनम् ॥ ७७७ ॥
तत्राशोकतरोर्मूले स्वामिनः प्रतिमाजुषः । द्वितीयशुक्लध्यानांते वर्तमानस्य निश्चले ॥ ७७८ ॥
ज्ञानदृष्ट्यावरणीये[4] मोहनीयांतरायके । प्रणेशुर्घातिकर्माणि तापे मदनपिंडवत्[5] ॥ ७७९ ॥ युग्मम् ।
माघकृष्णपंचदश्यां श्रवणस्थे निशाकरे । षष्ठेन तपसा भर्तुरुदपद्यत केवलम् ॥ ७८० ॥
देवैः समवसरणे रचिते तत्र देशनाम् । एकादशो जिनपतिर्विदधेऽतिशयान्वितः ॥ ७८१ ॥
तया देशनया भर्तुः प्रबुद्धा भूरिजंतवः । विरतिं सर्वतः केऽपि जगृहुर्देशतोऽपरे[6] ॥ ७८२ ॥

---

१ सुष्ठु भावः सौष्ठवम् तदस्यास्तीति । २ प्रतिगृहम् । ३ जनसमूहसंपदा । ४ ज्ञानावरणीयं दर्शनावरणीयं च । ५ मदनः वस्तुविशेषः "मीण" इति ख्यातः । ६ देशविरतिम् ।

गोशुभ्राद्या गणभृतः षट्सप्ततिरथाभवन् । स्वामिनस्त्रिपदीं श्रुत्वा द्वादशांगीमसूत्रयन् ॥ ७८३ ॥
तत्तीर्थभूरीश्वराख्यो यक्षस्त्र्यक्षो वलक्षरुक् । वृषयानो मातुलिंगगदिदक्षिणदोर्द्वयः ॥ ७८४ ॥
नकुलाक्षसूत्रयुक्तदक्षिणेतरबाहुकः । श्रेयांसस्वामिनो जज्ञे तदा शासनदेवता ॥ ७८५ ॥
तथैव मानवी देवी गौरांगी सिंहवाहना । वरदं मुद्गरिणं च दधती दक्षिणौ करौ ॥ ७८६ ॥
वामौ च बिभ्रती पाणी कुलिशांकुशधारिणौ । पारिपार्श्विक्यभूत्तुस्तदा शासनदेवता ॥ ७८७ ॥
ताभ्यामसुक्तसान्निध्यो विहरन् परमेश्वरः । अन्येद्युः पोतनपुरं पुरप्रवरमाययौ ॥ ७८८ ॥
तत्र च स्वामिसमवसरणायैकयोजनाम् । मरुत्कुमारा ममृजुर्मेघाश्च सिषिचुः क्षितिम् ॥ ७८९ ॥
स्वर्णरत्नोपलैस्तां च बबंधुर्व्यंतरामराः । जानुदघ्नीः सुमनसः पंचवर्णाश्च चिक्षिपुः ॥ ७९० ॥
तोरणानि प्रतिदिशं भूजंगानिव तद्दिशाम् । ते चक्रुस्तद्भुवो मध्ये मणिपीठं च पावनम् ॥ ७९१ ॥
तत्राधो राजतं वप्रं सस्वर्णकपिशीर्षकम् । शीर्षोत्तंसमिव क्षोणेर्विदधुर्भवनाधिपाः ॥ ७९२ ॥
सरत्नकपिशीर्षं च तापनीयमथापरम् । स्वज्योतिषेव ज्योतिष्काः प्राकारं विदधुः सुराः॥ ७९३ ॥
माणिक्यकपिशीर्षं च दिव्यरत्नशिलामयम् । विमानपतयो वप्रं तार्तीयीकं विचक्रिरे ॥ ७९४ ॥
सतोरणा चतुर्द्वारी प्रतिवप्रमजायत । देवच्छंदक ऐशान्यां मध्यवप्रस्य मध्यतः ॥ ७९५ ॥
मध्यप्राकारगर्भोर्व्यां विचक्रे व्यंतरामरैः । षष्ठ्युत्तरनवधनुःशतोच्चश्चैत्यपादपः ॥ ७९६ ॥

१ श्वेतकांतिः । २ मातुलिंगं च गदा चास्यास्तीत्येतादृशं दक्षिणहस्तद्वयं यस्य सः । ३ मेघकुमाराः । ४ शिरसोऽलंकारम् । ५ सौवर्णम् । ६ स्वतेजसा । ७ तृतीयम् । ८ चतुर्णां द्वाराणां समाहारः ।

तस्याधो मणिपीठोर्व्यां विदधुश्छंदकं च ते । रत्नसिंहासनं सांघ्रिपीठं प्राच्यां तदंतरे ॥ ७९७ ॥
तत्रान्यदपि यत् कृत्यं तच्चक्रुर्व्यंतरामराः । भक्तिमन्तोऽ[1]प्रमादेनायुक्तेभ्योऽप्यतिशेरते ॥ ७९८ ॥
श्रेयांसोऽथ प्रभुर्व्योमस्थितैश्छत्रैस्त्रिभिर्विभान् । वीज्यमानश्चामराभ्यां यक्षाभ्यां पार्श्वयोर्द्वयोः ॥७९९॥
इन्द्रध्वजेन च पुरोगामिना परिशोभितः । स्वयं ध्वनद्दुंदुभिना बंदिनेवोक्तमंगलः ॥ ८०० ॥
भामंडलेन भ्राजिष्णुः सूर्येणेवोदयाचलः । सुरासुरनरैः कोटिसंख्यातैः परिवारितः ॥ ८०१ ॥
देवैः संचार्यमाणेषु क्रमेण च पुरः पुरः । नवसु स्वर्णपद्मेषु विन्यस्यन् पादपंकजे ॥ ८०२ ॥
अधिष्ठितः पुरोदेशं धर्मचक्रेण भास्वता । ततः समवसरणं पूर्वद्वाराविशद्विभुः ॥ ८०३ ॥
तत्र स्वागतिकमिव [2]रणत्षट्चरणारवैः । त्रिः प्रदक्षिणयामास चैत्यवृक्षं जगद्गुरुः ॥ ८०४ ॥
वदन्नमस्तीर्थायेति [3]छंदकांभोजकर्णिकम् । सिंहासनमलंचक्रे पूर्वाशाभिमुखः प्रभुः ॥ ८०५ ॥
रत्नसिंहासनासीनान्यपरास्वपि दिक्ष्वथ । स्वामिनः प्रतिबिंबानि विचक्रुर्व्यंतरामराः ॥ ८०६ ॥
प्रविश्य पूर्वद्वारेण निषेदुः साधवः क्रमात् । वैमानिकस्त्रियः साध्व्यश्चोर्ध्वा एवावतस्थिरे ॥ ८०७ ॥
प्रविश्या[4]पाच्यद्वारेण नत्वार्हतं च नैर्ऋते । अतिष्ठन् भवनपतिज्योतिष्कव्यंतरस्त्रियः ॥ ८०८ ॥
प्रविश्य पश्चिमद्वारार्हन्तं नत्वावतस्थिरे । भवनाधिपतिज्योतिर्व्यंतराश्च [5]मरुद्दिशि ॥ ८०९ ॥
प्रविश्य चोत्तरद्वारा भगवंतं प्रणम्य च । क्रमेण तस्थुरैशान्यां वैमानिकनरस्त्रियः ॥ ८१० ॥

---

१ प्रमादराहित्येन सेवकेभ्योऽप्यधिकाः । २ शब्दायमानानां भ्रमराणां रवैः । ३ छंदकं देवच्छंदकं तदेव कमलं तस्मिन् कर्णिकासमानम् । ४ दक्षिणद्वारेण । ५ वायव्याम् ।

इत्थं तृतीये वप्रेऽस्थाच्छ्रीमान् संघश्चतुर्विधः । तिर्यञ्चो मध्यमे वप्रेऽधस्तने वाहनानि तु ॥ ८११ ॥
तदा च राजपुरुषास्त्रिपृष्ठायार्धचक्रिणे । स्वामिनं समवसृतं संमदादाचचक्षिरे ॥ ८१२ ॥
सद्यः सिंहासनं हित्वा पादुके परिमुच्य च । स्वामिदिक्सन्मुखं स्थित्वा ववंदे स्वामिनं हरिः ॥ ८१३ ॥
स्थित्वा सिंहासने रूप्यकोटीरर्धत्रयोदश । स्वाम्यागमनशंसिभ्यः प्रददावचलानुजः ॥ ८१४ ॥
ऋद्ध्या महत्या सहितो बलभद्रेण शार्ङ्गभृत् । जगाम समवसरणं शरणं सर्वदेहिनाम् ॥ ८१५ ॥
तत्प्रविश्योत्तरद्वारा नत्वार्हन्तं यथाविधि । सोऽनुशक्रं निषसाद समं मुसलपाणिना ॥ ८१६ ॥
प्रणम्य स्वामिनं भूयो भक्तिभावितया गिरा । इन्द्रोपेन्द्रबलाः स्तोतुमेवमारेभिरे ततः ॥ ८१७ ॥
अमंदानंदनिःस्यंददायिने परमेश्वर । मोक्षकारणभूताय मोक्षायैव नमोऽस्तु ते ॥ ८१८ ॥
तव दर्शनमात्रेऽपि कर्माण्यन्यानि विस्मरन् । आत्मारामी भवेद्देही किं पुनः श्रुतदेशनः ॥ ८१९ ॥
क्षीरोदः किमुदीर्णोऽसि कल्पवृक्षः किमुद्गतः । वर्षुकाब्दोऽवतीर्णो वा स्वामिन् संसारधन्वनि ॥ ८२० ॥
पीड्यमानस्य विश्वस्यासद्ग्रहैः क्रूरकर्मभिः । एकादशो जिनेन्द्रस्त्वं त्राता ज्योतिष्मतां पतिः ॥ ८२१ ॥
त्वयेक्ष्वाकुकुलं नाथ निसर्गेणापि निर्मलम् । निर्मलीक्रियतेऽत्यन्तं स्फटिकाश्मेव वारिणा ॥ ८२२ ॥
जगत्त्रयस्य निःशेषसंतापहरणात् प्रभो । पादमूलं तवाशेषच्छायाभ्योऽप्यतिरिच्यते ॥ ८२३ ॥
त्वत्पादपद्मयोर्भृंगीभूय संप्राप्तसंमदः । नाहं भुक्त्यै न वा मुक्त्यै स्पृहयालुर्जिनेश्वर ॥ ८२४ ॥

---

१ हर्षात् । २ उपेन्द्रास्त्रिपृष्ठः । ३ मोक्षार्थमेव । ४ श्रुता देशना येन सः । ५ वर्षणशीलो मेघः । ६ संसार एवाधन्वा मरुदेशस्तस्मिन् । ७ ज्योतिष्मतां पतिश्चंद्रस्तद्रूपः । ८ प्राप्तहर्षः ।

भवे भवे भवदीयौ चरणौ शरणं मम । अभ्यर्थये जगन्नाथ त्वत्सेवा किं न साधयेत् ॥ ८२५ ॥
इति स्तुत्वा विरतेषु वासवोपेन्द्रसीरिषु[1] । श्रेयांसः श्रेयसां हेतुं प्रारेभे देशनामिति ॥ ८२६ ॥
असावपारः संसारः स्वयंभूरमणाब्धिवत् । कर्मोर्मिभिर्भ्रम्यतेऽस्मिंस्तिर्यगूर्ध्वमधो जनः ॥ ८२७ ॥
घर्माम्भांस्यनिलेनेव[2] भेषजेन रसाइव । कर्माण्यष्टापि जीर्यंति ध्रुवं निर्जरयैव हि ॥ ८२८ ॥
संसारबीजभूतानां कर्मणां जरणादिह । निर्जरा सा स्मृता द्वेधा सकामा कामवर्जिता ॥ ८२९ ॥
ज्ञेया सकामा यमिनाम[3]कामा त्वन्यदेहिनाम् । कर्मणां फलवत् पाको[4] यदुपायात् स्वतोऽपि च ॥८३०॥
सदोषमपि दीप्तेन सुवर्णं वह्निना यथा । तपोऽग्निना तप्यमानस्तथा जीवो विशुध्यति ॥ ८३१ ॥
अनशनमौनोदर्यं[5] वृत्तेः संक्षेपणं तथा । रसत्यागस्तनुक्लेशो लीनतेति बहिस्तपः ॥ ८३२ ॥
प्रायश्चित्तं वैयावृत्यं स्वाध्यायो विनयोऽपि च । व्युत्सर्गोऽथ शुभध्यानं षोढेत्याभ्यंतरं तपः ॥ ८३३ ॥
दीप्यमाने तपोवह्नौ बाह्ये चाभ्यंतरेऽपि च । यमी[6] जरति कर्माणि दुर्जराण्यपि तत्क्षणात् ॥ ८३४ ॥
यथा हि पिहित[7]द्वारमुपायैः सर्वतः सरः । नवैर्नवैर्जलापूरैः पूर्यते नैव सर्वथा ॥ ८३५ ॥
तथैवाश्रवरोधेन कर्मद्रव्यैर्नवैर्नवैः । अयं न पूर्यते जीवः संवरेण समावृतः ॥ ८३६ ॥
यथैव सरसस्तोयं संशुष्यति पुराचितम् । दिवाकरकरालांशुपातसंतापितं मुहुः ॥ ८३७ ॥

---

१ सीरी वलदेवः । २ घर्मस्य जलानि यथा वायुना जीर्यंति तथा । ३ नियमवताम् । ४ यथा फलानां पाक उपायेन स्वतः स्वयमेव च तथा । ५ औनोदर्यमाहारसंक्षेप इत्यर्थः । ६ नियमधारी । ७ पिहितानि रुद्धानि द्वाराणि यस्य तत् ।

तथैव पूर्वसंबद्धं सर्वं कर्म शरीरिणाम् । तपसा ताप्यमानं सत्क्षयमायाति तत्क्षणात् ॥ ८३८ ॥
निर्जराकरणे बाह्याच्छ्रेष्ठमाभ्यंतरं तपः । [1]तत्राप्येकातपत्रत्वं ध्यानस्य मुनयो जगुः ॥ ८३९ ॥
चिरार्जितानि भूयांसि प्रबलान्यपि तत्क्षणात् । कर्माणि निर्जरन्त्येव योगिनो ध्यानशालिनः ॥ ८४० ॥
यथैवोपचितो दोषैः[2] शोषमायाति लंघनात् । तथैव तपसा कर्म क्षीयते पूर्वसंचितम् ॥ ८४१ ॥
यथा वा मेघसंघाताः प्रचंडपवनैर्हताः । इतस्ततो विशीर्यन्ते कर्माणि तपसा तथा ॥ ८४२ ॥
प्रतिक्षणं प्रभवंत्यावपि संवरनिर्जरे । प्रकृष्येते यदा मोक्षं प्रसुवाते तदा ध्रुवम् ॥ ८४३ ॥
निर्जरां निर्जरां[3] कुर्वंस्तपोभिर्विविधैरपि । सर्वकर्मविनिर्मोक्षं मोक्षमाप्नोति शुद्धधीः ॥ ८४४ ॥
एवं देशनया भर्तुर्बहवः प्राव्रजन् जनाः । सम्यक्त्वं प्रतिपेदाते बलभद्रहरी पुनः ॥ ८४५ ॥
पूर्णायामादिपौरुष्यां व्यसृजद्देशनां विभुः । त्रिपृष्ठपुंभिश्चानिन्ये चतुःप्रस्थमितो बलिः ॥ ८४६ ॥
स्वाम्यग्रे तत्र चोत्क्षिप्तः सोऽग्राह्यर्धं सुरैः पतन् । शेषस्य पतितस्यार्धं राज्ञान्यदितरैर्जनैः ॥ ८४७ ॥
निर्गत्य चोत्तरद्वारा मध्यवप्रनिवेशिते । देवछंदे रत्नमये निषसाद ततः प्रभुः ॥ ८४८ ॥
षट्सप्ततिगणधरग्रामणीर्गोशुभस्ततः । स्वाम्यंघ्रिपीठाध्यासीनो विदधे धर्मदेशनाम् ॥ ८४९ ॥
[4]सोऽपि द्वितीयपौरुष्यां व्यसृजद्धर्मदेशनाम् । स्वं स्वं स्थानं ययुः सर्वेऽपींद्रोपेंद्रबलादयः ॥ ८५० ॥
ततः स्थानात् प्रभुरपि प्रभाकरइवापरः । [5]ज्ञानालोकं वितन्वानो विजहार महीतलम् ॥ ८५१ ॥

---

१ आभ्यंतरेऽपि ध्यानस्य श्रेष्ठत्वम् । २ शरीरस्य रोगः । ३ निर्गता जरा यस्यास्ताम् । ४ "गोशुभेन विसृष्टायां देशनायां क्षणेन च" इति पाठः क्वचित् । ५ ज्ञानप्रकाशम् ।

साधूनां चतुरशीतिसहस्राणि महात्मनाम् । लक्षमेकं च साध्वीनां सहस्रत्रयसंयुतम् ॥ ८५२ ॥
चतुर्दशपूर्वभृतां त्रयोदश शतानि तु । षट्सहस्र्यवधिमतां मनःपर्ययिणामपि ॥ ८५३ ॥
सार्धानि षट्सहस्राणि केवलज्ञानशालिनाम् । जातवैक्रियलब्धीनामेकादशसहस्र्यथ ॥ ८५४ ॥
पंचैव च सहस्राणि वादलब्धिमतां पुनः । लक्षद्वयं श्रावकाणां सहस्रा नवसप्ततिः ॥ ८५५ ॥
अष्टाचत्वारिंशता च सहस्रैरधिकानि तु । चत्वारि लक्षाणि तथा श्राविकाणां शुभात्मनाम् ॥ ८५६ ॥
आकेवलाद् द्विमासोनवर्षलक्षैकविंशतिम् । महीं विहरतो जज्ञे परिवारः प्रभोरयम् ॥ ८५७ ॥
मोक्षकालं विदित्वा स्वं प्रभुः संमेतमेत्य च । समं मुनिसहस्रेणानशनं प्रत्यपद्यत ॥ ८५८ ॥
मासमेकं तथा स्थित्वा शैलेशीध्यानमास्थितः । नभःकृष्णतृतीयायां[1] धनिष्ठास्थे निशाकरे ॥ ८५९ ॥
अनंतदर्शनज्ञानवीर्यानंदमयात्मकः । समं तैर्मुनिभिः प्राप भगवान् परमं पदम् ॥ ८६० ॥
कौमारे स्वामिनो वर्षलक्षाणामेकविंशतिः । द्विचत्वारिंशदब्दानां लक्षाण्यवनिपालने ॥ ८६१ ॥
प्रव्रज्यापालने वर्षलक्षाणामेकविंशतिः । इत्यायुश्चतुरशीतिवर्षलक्षाण्यजायत ॥ ८६२ ॥
षड्विंशतिसहस्राग्रवर्षषट्षष्टिलक्षकैः । अब्धिशतेन चोनाया अब्धिकोटेर्व्यतिक्रमे ॥ ८६३ ॥
श्रीमच्छीतलनाथस्य मोक्षकालादनन्तरम् । श्रेयांसस्वामिनो जज्ञे निर्वाणगमनोत्सवः ॥ ८६४ ॥
॥ युग्मम् ॥
चक्रे निर्वाणकल्याणं सगीर्वाणैः[2] पुरंदरैः । महतामन्तकालोऽपि पर्वणि[3] न पुनः शुचे[4] ॥ ८६५ ॥

१ श्रावणस्य कृष्णतृतीयायाम् । २ सदेवैः । ३ उत्सवाय । ४ शोकाय ।

द्वात्रिंशतान्तःपुरस्त्रीसहस्रैर्विलसन् सुखम् । त्रिपृष्ठोऽपि ततः स्वायुः कियदप्यत्यवाहयत् ॥ ८६६ ॥
स्वयंप्रभायां जज्ञाते शार्ङ्गपाणेरुभौ सुतौ । ज्येष्ठः श्रीविजयो नाम कनिष्ठो विजयाह्वयः ॥ ८६७ ॥
रतिसागरमग्नस्य त्रिपृष्ठस्यान्यदान्तिके । आजग्मुर्गायना[1]: केऽपि सौस्वर्याद[2]तिकिन्नराः ॥ ८६८ ॥
गायन्तस्तेऽतिमधुररागवैविध्यबंधुरम् । हृषीकेशस्य हृदयं जह्रुः सर्वकलानिधेः ॥ ८६९ ॥
सदा त्रिपृष्ठः पार्श्वस्थांश्चक्रे गीतगुणेन तान् । रज्यंत्यन्येऽपि गीतेन किं पुनस्तद्विदग्रणीः ॥ ८७० ॥
अन्यदा तु विभावर्यां विष्णोस्तल्पे निषेदुषः । तैस्तारं गातुमारेभे गंधर्वैरिव वज्रिणः ॥ ८७१ ॥
तद्गीताक्षिप्तहृदयः करीवाथ जनार्दनः । एकं वारस्थितं[3] शय्यापालमेवं समादिशत् ॥ ८७२ ॥
निद्रायमाणेष्वस्मासु गायतो गायनानमून् । विसृजेस्त्वं वृथायासः स्वामिन्यनवधायके ॥ ८७३ ॥
तथेति प्रतिपेदे स शय्यापालः प्रभोर्वचः । शार्ङ्गिणोऽपि क्षणान्निद्रा मुद्रयामास लोचने ॥ ८७४ ॥
शय्यापालोऽपि तान् गीतलोभाद्विसृजति स्म न । विषयाक्षिप्तमनसां गलेद्[4]धि स्वामिशासनम् ॥८७५॥
यामिन्याः पश्चिमे यामे प्रबुद्धोऽधोक्षजस्ततः । तथैव गायतोऽश्रौषीत्तानक्षीणकलस्वरान्[5] ॥ ८७६ ॥
किं विसृष्टास्त्वया नामी स्पष्टकष्टास्तपस्विनः । इति पृष्टस्त्रिपृष्ठेन शय्यापालोऽब्रवीदिदम् ॥ ८७७ ॥
अमीषामेव गीतेन व्याक्षिप्तहृदयः प्रभो । व्यस्राक्षं गायनान्नैतान् व्यस्मार्षं स्वामिशासनम् ॥८७८॥
ततः प्रकुपितः सद्यः कृत्वा चाकारसंवरम्[6] । प्रातरर्क इव प्राचीं सभामध्यास्त केशवः ॥ ८७९ ॥

---

१ गायकाः । २ सुस्वरत्वेन । ३ स्ववारेण स्थितस्तम् । ४ नश्येत् । ५ अक्षीणः कलो मधुरः स्वरो येषां तान् ।
६ आकारगोपनम् ।

तत्र स्मृत्वा निशावृत्तं शय्यापालं प्रदर्श्य तम् । आरक्षपुरुषानेवं समादिक्षदधोक्षजः ॥ ८८० ॥
अमुष्य प्रियगीतस्य कर्णयोः क्षिप्यतां ध्रुवम् । तप्तं त्रपु च ताम्रं च दोषः कर्णकृतो ह्ययम् ॥ ८८१ ॥
शय्यापालं तमेकान्ते तेऽपि नीत्वा तथा व्यधुः । दुर्लंघ्यं शासनं ह्युग्रशासनानां महीभुजाम् ॥ ८८२ ॥
शय्यापालोऽपि पंचत्वं प्राप वेदनया तया । दुर्विपाकं वेदनीयकर्माबभ्राच्च शार्ङ्गभृत् ॥ ८८३ ॥
नित्यं विषयसंसक्तो राज्यमूर्छापरायणः । स्वदोर्बलावलेपेन तृणाय गणयञ्जगत् ॥ ८८४ ॥
प्राणातिपाते निःशंको महारंभपरिग्रहः । क्रूरेणाध्यवसायेन शीर्णसम्यक्त्वभूषणः ॥ ८८५ ॥
नारकायुर्निबध्याब्दलक्षाशीतिं चतुर्युताम् । अतीत्यायुस्त्रिपृष्ठोऽगात्सप्तमीं नरकावनिम् ॥ ८८६ ॥
तत्रावासे प्रतिष्ठाने पंचधन्वशतोन्नतः । त्रयस्त्रिंशत्सागरायुः सोऽपश्यत् कर्मणां फलम् ॥ ८८७ ॥
त्रिपृष्ठस्याब्दसहस्राः कौमारे पंचविंशतिः । तावन्तो मण्डलीकत्वेऽब्दसहस्रं च दिग्जये ॥ ८८८ ॥
त्र्यशीतिवर्षलक्ष्येकोनपंचाशत्सहस्रयुक् । राज्ये चेति चतुरशीत्यब्दलक्षायुषो मितिः ॥ ८८९ ॥
अथाचलोऽपि शोकेन भ्रातृपंचत्वजन्मना । पराबभूवे सद्यः स्वर्भानुना भानुमानिव ॥ ८९० ॥
विवेक्यप्यविवेकीव भ्रातृस्नेहवशादथ । करुणस्वरमित्युच्चैर्विललाप हलायुधः ॥ ८९१ ॥
उत्तिष्ठ बंधो निर्बंधः कोऽयं शयनकर्मणि । अदृष्टपूर्वमालस्यं किं नृसिंहस्य तेऽधुना ॥ ८९२ ॥
द्वारि भूपतयः सर्वे त्वत्पादान् द्रष्टुमुत्सुकाः । अदर्शनान्नाप्रसादस्तेषु युक्तस्तपस्विषु ॥ ८९३ ॥
क्रीरुयापि न ते मौनमियद्बांधव युज्यते । भृज्यते हृदयं त्वद्वाक्सुधासारं विना मम ॥ ८९४ ॥

१ मानम् । २ राहुणा । ३ आग्रहः । ४ दह्यते ।

महोत्साहस्य सततं गुरुभक्तस्य वत्स ते । निद्रा च मदवशा च न संभवति सर्वथा ॥ ८९५ ॥
हा हतोऽस्म्युग्रविधिना किमापतितमस्य मे । इति क्रंदन् महीपृष्ठे मुशली मूर्छितोऽपतत् ॥ ८९६ ॥
लब्धसंज्ञः क्षणेनापि समुत्थाय च लांगली । हा भ्रातर्भ्रातरित्युच्चैः क्रंदन्नंकेऽग्रहीद्धरिम् ॥ ८९७ ॥
वृद्धैः प्रबोधितः सोऽथ धैर्यमालंब्य च क्षणम् । अनुजस्यांगसंस्कारादिकं कर्म समापयत् ॥ ८९८ ॥
कृतौर्ध्वदेहिको भ्रातुः स्मरणेन मुहुर्मुहुः । मुमोच लोचनैर्वारि श्रावणांभोदवद्बलः ॥ ८९९ ॥
महाटव्यामिवोद्याने श्मशानइव वेश्मनि । गृहस्रोतःस्विव क्रीडासरःस्रोतस्विनीष्वपि ॥ ९०० ॥
अपि बंधुसमाजेषु वैरिवृंदेष्विवानिशम् । न रतिं बलभद्रोऽगादल्पवारिणि मत्स्यवत् ॥ ९०१ ॥
युग्मम् ।

श्रेयांसस्वामिपादानां स्मरन् श्रेयस्करीं गिरम् । संसारासारतां ध्यायन् विषयेभ्यः पराङ्मुखः ॥ ९०२ ॥
स्वजनानामुपरोधात् स्थित्वाहानि च कानिचित् । ययौ बलो धर्मघोषाचार्यपादांतमन्यदा ॥ ९०३ ॥
॥ युग्मम् ॥

शुश्राव देशनां तस्मादर्हद्वागनुवादिनीम् । विशेषाद्भवनिर्वेदमाससाद तया बलः ॥ ९०४ ॥
सद्यो जग्राह दीक्षां च तत्पादान्ते स शुद्धधीः । अनुष्ठाने प्रवर्तंते ज्ञात्वा खलु महाशयाः ॥ ९०५ ॥
स सम्यक् पालयन्मूलगुणोत्तरगुणान् गुणी । सर्वत्र समतां बिभ्रत् सहमानः परीषहान् ॥ ९०६ ॥

---

१ गृहस्य जलनिर्गमार्गेष्विव । २ आग्रहात् । ३ संसारे वैराग्यम् ।

वायुरिवाप्रतिबद्धो भुजंगमइवैकदृक् । कंचित् कालं विजहार ग्रामाकरपुरादिषु ॥ ए०७ ॥

अथाब्दलक्षाण्यतिवाह्य पंचाशीतिं निसर्गामलचित्तवृत्तिः ।

कर्माणि सर्वाण्यपि घातयित्वा प्रापाचलः सिद्धिपदे निवासम् ॥ ए०८ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये

चतुर्थे पर्वणि श्रीश्रेयांसजिनत्रिपृष्ठाचलाश्वग्रीववर्णनो नाम

प्रथमः सर्गः संपूर्णः ।

द्वितीयः सर्गः ।

श्रीवासुपूज्यचरित्रम् ।

नमः श्रीवासुपूज्याय विश्वपूज्याय तायिने[1] । इन्द्रोपेन्द्रकिरीटाग्रघृष्टांघ्रिनखपंक्तये ॥ १ ॥
अर्हंतमिव रूपस्थध्यानस्थो विश्वपावनम् । वक्ष्यामि तस्य चरितं चंद्रादप्यतिनिर्मलम् ॥ २ ॥
पुष्करवरद्वीपार्धे प्राग्विदेहविभूषणे । विजये मंगलावत्यामस्ति पू रत्नसंचया ॥ ३ ॥
तस्यां पद्मोत्तरो नाम विश्वपद्मोत्तरः[2] सदा । बभूव राजा रजनीराजराजेव वल्लभः[3] ॥ ४ ॥
अधारयन्मनसि स जैनं शासनमुज्ज्वलम् । तदीयमिव[4] राजानो नित्यं शिरसि भक्तितः ॥ ५ ॥
तस्य लक्ष्मीश्च कीर्तिश्च गुणानामेकवेश्मनः । युग्मजाताविव भृशं ववृधाते सदैव हि ॥ ६ ॥
पृथ्वीं समुद्रसंव्यानां[5] पृथ्वीपतिशिरोमणिः । परिखामेखलामेकपुरीमिव शशास सः ॥ ७ ॥
चपलाचपला[6] लक्ष्मीर्वयोवज्रत्वरं वपुः । पद्मदलाग्रोदबिंदुवच्च[7] पुण्यं[8] विनश्वरम् ॥ ८ ॥
विश्लेषिणो[9] बंधवोऽपि मार्गसंपृक्तपांथवत् । इत्यजस्रं भावयन् स भववैराग्यमासदत् ॥ ९ ॥
॥ युग्मम् ॥

वज्रनाभगुरोः पादमूले गत्वा महामनाः । अन्येद्युराददे दीक्षां मुक्तिश्रीप्राप्तिदूतिकाम् ॥ १० ॥

---

१ रक्षकाय । २ समग्रलक्ष्म्याऽधिकः । ३ "जानिवज्जनवल्लभः" इति पाठांतरम् । ४ तस्य राज्ञः शासनमन्ये राजानो यथातथा स जैनं शासनम् । ५ समुद्र एव संव्यानं वस्त्रं यस्यास्ताम् । ६ चपलेव विद्युदिव चपला चंचला । ७ पद्मपत्राग्रे जलबिंदुवत् । ८ सौन्दर्यम् । ९ वियोगिनः ।

अर्हद्भक्त्यादिभिस्तैस्तैः स्थानकैः कैश्चिदुज्ज्वलैः । सुधीरुपार्जयामास तीर्थकृन्नाम कर्म सः ॥ ११ ॥
खड्गधारातिनिशितं पालयित्वा चिरं व्रतम् । विपद्याभूत् सुरः कल्पे प्राणताख्ये महर्द्धिकः ॥ १२ ॥
इतश्च जंबूद्वीपस्य भरतार्धेऽत्र दक्षिणे । पुर्यस्ति नाम्ना चंपेति चंपकोत्तंसवद्भुवः ॥ १३ ॥
तत्र चैत्येषु रत्नाश्मभित्तिषु प्रतिबिंबितः । वैक्रियाणीव रूपाणि धारयन् लक्ष्यते जनः ॥ १४ ॥
चंद्राश्मबद्धैः सोपानैर्निशि निस्यंदिवारिभिः । तत्र [१]स्वयंजलाः क्रीडादीर्घिकाः प्रतिमंदिरम् ॥ १५ ॥
सद्धूपधूमवल्लीभिर्वासागाराणि तत्र च । पातालभवनानीवोरगीभिर्भान्त्यनेकशः ॥ १६ ॥
क्रीडत्पुरवधूकानि तत्र क्रीडासरांसि च । निर्यदप्सरसः क्षीरोदधेर्दधति विभ्रमम् ॥ १७ ॥
लीलया [२]षड्जबहला गायन्त्यः षड्ज[३]कैशिकीम् । भवन्ति केकिकेकानां तत्र सं[४]वादिकाः स्त्रियः॥ १८ ॥
तांबूलीवीटकभृतो भांति तत्रेभ्यवेश्मसु । नार्योऽध्यापयितुं हस्तन्यस्तक्रीडाशुका इव ॥ १९ ॥
तत्रासीद्वासवस्यौजसा [५]वसुरिव त्विषा । वसुपूज्य इतीक्ष्वाकुवंश्यो वसुमतीपतिः ॥ २० ॥
स कुर्वन् गर्जितमिव याचकाह्वानडिंडिमैः । पृथिवीं प्रीणयामास धनैर्वार्भिरिवांबुदः ॥ २१ ॥
विचेरुः क्रीडया पृथ्व्यां तस्यानीकान्यनेकशः । न पुनर्दिग्जयकृते प्रतापाक्रान्तविद्विषः ॥ २२ ॥
दुष्टानां शासके तस्मिन्नाज्ञासारे महीभुजि । दस्युनाम [६]नामकोशेष्वदृश्यत जनेषु न ॥ २३ ॥

---

१ स्वयं जलं यासु ताः स्वतःसिद्धजला इत्यर्थः । २ षड्जः संगीतशास्त्रोक्तस्वरविशेषस्तेन बहलाः । ३ तन्नाम्नीं गीतिम् । ४ स्पर्धाकारिण्यः । ५ सूर्यः । ६ शब्दकोशेषु ।

सुमेरावमराधीशोऽतिपांडुकंबलां शिलाम् । गत्वा सिंहासन उपाविशदंकाहितप्रभुः ॥ ३८ ॥
अथाच्युतप्रभृतयस्त्रिषष्टिरपि वासवाः । स्वामिनं स्नपयामासुः कुंभैस्तीर्थपयोभृतैः ॥ ३९ ॥
ईशानकल्पाधिपतेरंके जिनपतिं ततः । शक्रो निवेशयामास स्वकीय इव चेतसि ॥ ४० ॥
जिनेन्द्रस्य चतसृषु ककुप्सु स्फाटिकान् वृषान् । चतुरो भक्तिचतुरो विचकार पुरंदरः ॥ ४१ ॥
तद्विषाणोत्थितैस्तोयैः स्नपयामास स प्रभुम् । अन्येन्द्रस्नपनविधिवैलक्षण्यविचक्षणः ॥ ४२ ॥
उक्षणस्तानुपसंहृत्य स्वामिनोऽङ्गं प्रमृज्य च । विलिंपति स्म गोशीर्षचंदनेन दिवस्पतिः ॥ ४३ ॥
दिव्यैर्विभूषणैर्वस्त्रैरभ्यर्च्य कुसुमैरपि । रचितारात्रिको नाथमस्तवीदिति वासवः ॥ ४४ ॥
चक्रिणां नैव चक्रेण न चक्रेणार्धचक्रिणाम् । न चेशानस्य शूलेन न वज्रेण ममापि वा ॥ ४५ ॥
न चास्त्रैरपरेन्द्राणां यानि भेद्यानि जातुचित् । तानि कर्माणि भिद्यंते दर्शनेनापि नाथ ते ॥ ४६ ॥
नैव क्षीरोदवेलाभिर्न प्रभाभिः क्षपापतेः[2] । नैव वारिधरासारैर्न च गोशीर्षचंदनैः ॥ ४७ ॥
न वा निरंतरै रंभारामैः[3] शाम्यंति ये खलु । सर्वे ते दुःखसंतापाः शीर्यन्ते दर्शनेन ते ॥ ४८ ॥
न ये नानाविधैः क्वाथैश्चूर्णैश्च विविधैर्न ये । न च प्राज्यैः प्रलेपैर्ये न च ये शस्त्रकर्मभिः ॥ ४९ ॥
न च मंत्रप्रयोगैर्ये छिद्यंते जातु देहिनाम् । आमयास्ते[4] प्रलीयन्ते दर्शनेनापि ते प्रभो ॥ ५० ॥
खलूक्त्वा[5] यदि वानल्पमल्पमेतद्ब्रवीम्यहम् । यत्किंचिदप्यसाध्यं तत् साध्यते दर्शनेन ते ॥ ५१ ॥
त्वद्दर्शनस्यास्य फलमिच्छाम्येतज्जगत्पते । भूयो भूयः संप्रतीव भवद्दर्शनमस्तु मे ॥ ५२ ॥

---

१ वृषान् । २ चन्द्रस । ३ कदलीनामुद्यानैः । ४ रोगाः । ५ खलु अलमर्थे ।

एवं जिनपतिं स्तुत्वा गृहीत्वा च दिवस्पतिः । गत्वा पार्श्वे जयादेव्या मुमोच प्रणनाम च ॥ ५३ ॥
हृत्वापस्वापनीं देव्यास्तच्चार्हत्प्रतिरूपकम् । ततो द्यां प्रययौ शक्रो मेरुतोऽन्ये तु वासवाः ॥ ५४ ॥
उत्सवं वसुपूज्योऽपि चक्रे सूर्य इवोदयम् । चेतांसि कमलानीव जगतोऽपि विकासयन् ॥ ५५ ॥
वसुपूज्यजयादेव्यौ वासुपूज्य इति स्वयम् । यथार्थं नाम चक्राते शुभेऽहनि जगत्पतेः ॥ ५६ ॥
शक्रसंक्रमितांगुष्ठसुधया स्वाम्यवर्धत । धात्र्योऽन्यकर्मभिर्धात्र्योऽर्हतां न स्तन्यदा यतः ॥ ५७ ॥
पंचभिर्वासवादिष्टधात्रीभिः परमेश्वरः । छायावत् सहयात्रीभिर्[1]लाल्यमानो व्यवर्धत ॥ ५८ ॥
रत्नस्वर्णमयैर्दिव्यैः कदाचिदपि गेन्दुकैः । शंकुलाभिर्वज्ररत्नसंकुलाभिः[2] कदाचन ॥ ५९ ॥
कदाचिच्च भ्रमरकैर्भ्रामिभिर्[3]भ्रमरैरिव । कदाप्यामलकीवृक्षारोहणैः सपणं मिथः ॥ ६० ॥
कदाचिद्वेगयानेनाऽन्तर्धानेन कदाचन । कदाचित् फालदानेन कदाप्युत्पतनेन च ॥ ६१ ॥
कदाचिद्वारितरणैः सिंहनादैः कदाचन । कदाचिन्मुष्टियुद्धेन निर्युद्धेन[4] कदाचन ॥ ६२ ॥
आगतैः सवयोभूय देवासुरकुमारकैः । बाल्योचितं प्रभुः क्रीडन् व्यत्यलंघिष्ट शैशवम् ॥ ६३ ॥
पंचभिः कुलकम् ।

स सप्ततिधनुस्तुंगः सर्वलक्षणलक्षितः । मृगीदृशां संवननं[5] प्रपेदे यौवनं प्रभुः ॥ ६४ ॥
वसुपूज्यजयादेव्यौ वात्सल्यादपरेऽहनि । इत्यूचाते वासुपूज्यं भवसौख्यपराङ्मुखम् ॥ ६५ ॥
जातेनापि त्वयास्माकं जगतश्च मनोरथाः । पूर्णास्तथापि वक्ष्यामः कस्तृप्येदमृतस्य हि ॥ ६६ ॥

१ सहचारिणीभिः । २ वज्ररत्नखचिताभिः । ३ भ्रामिभिर्भ्रमणशीलैः भ्रमरकैः क्रीडासाधनविशेषैः । ४ बाहुयुद्धेन । ५ वशीकरणम् ।

मध्यदेशे वत्सदेशे गौडेषु मगधेषु च । कोसलेषु तोसलेषु तथा प्राग्ज्योतिषेष्वपि ॥ ६७ ॥
नेपालेषु विदेहेषु कलिंगेषूत्कलेषु च । पुण्ड्रेषु तामलिप्तेषु मूलेषु मलयेष्वपि ॥ ६८ ॥
मुग्गरेषु मल्लवर्तेषु च ब्रह्मोत्तरेषु च । अपरेष्वपि देशेषु पूर्वाशाभूषणेष्वपि ॥ ६९ ॥
डाहलेषु दशार्णेषु विदर्भेष्वश्मकेषु च । कुंतलेषु महाराष्ट्रेष्वंध्रेषु मुरलेषु च ॥ ७० ॥
क्रथकैशिकसूर्पारकेरलद्रमिलेषु च । पांड्यदण्डकचोलेषु नाशिक्य कौंकणेषु च ॥ ७१ ॥
कौवेरवानवासेषु कोल्लाग्रौ सिंहलेषु च । अपरेष्वपि देशेषु दक्षिणाशाविवर्तिषु ॥ ७२ ॥
अपरेष्वपि राष्ट्रेषु सुराष्ट्रत्रिवणेषु च । दशेरकेष्वर्बुदेषु कच्छेष्वावर्तकेषु च ॥ ७३ ॥
तथा ब्राह्मणवाहेषु यवनेष्वथ सिंधुषु । अपरेष्वपि राष्ट्रेषु पश्चिमामध्यवर्तिषु ॥ ७४ ॥
शककेकयवोक्काणहूणवानायुजेषु च । पंचालेषु कुलूतेषु तथा कश्मीरकेष्वपि ॥ ७५ ॥
कंबोजेषु वाह्लीकेषु जांगलेषु कुरुष्वथ । कौबेरीवर्तिषु तथा मंडलेष्वपरेष्वपि ॥ ७६ ॥
याम्यार्धभरतक्षेत्रसीमसेतुनिभे गिरौ । वैताढ्येऽप्युभयश्रेण्योर्नानाजनपदेषु च ॥ ७७ ॥
कुलीनाः कृतिनः शूरा महाकोशा यशस्विनः । चतुरंगबलोपेताः प्रजापालनविश्रुताः ॥ ७८ ॥
निःकलंकाः सत्यसंधा नित्यं धर्मेऽनुरागिणः । नरेन्द्राः खेचरेन्द्राश्च ये केचिदिह तेऽधुना ॥ ७९ ॥
तुभ्यं दातुं निजाः कन्या महाप्राभृतपाणिभिः । अश्रांतं प्रेषितैर्दूतैः प्रार्थयन्ते कुमार नः ॥ ८० ॥
॥ चतुर्दशभिः कुलकम् ॥
तेषामस्माकमप्युच्चैः पूर्यतां तन्मनोरथः । तव तत्कन्यकानां च विवाहोत्सवदर्शनात् ॥ ८१ ॥

वार्द्धकेऽस्माकमुचितं व्रतादानमतः परम् ॥ ८२ ॥
गृह्यतां राज्यमप्येतत्कुलक्रमसमागतम् । भवतां युक्तमेवैतत् पुत्रप्रेमोचितं वचः ॥ ८३ ॥
वासुपूज्यकुमारोऽपि व्याजहारेति सस्मितम् । सार्थवाहबलीवर्दइव खिन्नोऽस्मि संप्रति ॥ ८४ ॥
परं संसारकांतारे भ्रामंभ्राममसावहम् । कुत्र कुत्र न वा ग्रामे कुत्र कुत्राकरे न वा ॥ ८५ ॥
कुत्र कुत्र न वा देशे कुत्र कुत्र पुरे न वा । कुत्र कुत्र न वा नद्यां कुत्र कुत्र नदे न वा ॥ ८६ ॥
कुत्र कुत्र न वाटव्यां कुत्र कुत्र गिरौ न वा । नानारूपपरावर्तैरनंतकालमभ्रमम् ॥ ८७ ॥
कुत्र कुत्र न वा द्वीपे कुत्र कुत्रार्णवे न वा । अलं कन्योद्वाहराज्यैः संसारतरुदोहदैः ॥ ८८ ॥
एष भेत्स्यामि संसारं नानायोनिभ्रमास्पदम् । जन्मनेवोत्सवो भावी तातस्य जगतोऽपि च ॥ ८९ ॥
प्रव्रज्याकेवलज्ञाननिर्वाणगमनैरपि । भवन्तं हंत जानामि संसारतरणोत्सुकम् ॥ ९० ॥
वसुपूज्यनृपोऽप्येवमभ्यधात्सास्रलोचनः । ज्ञातं तैस्तैर्महास्वप्नैस्तीर्थकृज्जन्मसूचकैः ॥ ९१ ॥
इदं जन्म पारमिव भवांभोधेस्त्वमासदः । दीक्षाकेवलनिर्वाणोत्सवाश्च खलु भाविनः ॥ ९२ ॥
असंशयं त्वया तीर्ण एवैष भवसागरः । अप्यस्मत्पूर्वपुरुषैर्मुमुक्षुभिरनुष्ठितम् ॥ ९३ ॥
अवान्तरोत्सवमिमं किं तु वाञ्छामि तावकम् । सुमंगलां सुनंदां चोपयेमे पितृशासनात् ॥ ९४ ॥
तथा हीक्ष्वाकुवंशादिर्भगवानृषभध्वजः । भोगांश्च भुक्त्वा समये प्रव्रज्यां समुपाददे ॥ ९५ ॥
पितुरेवाज्ञया राज्यं ससर्जापालयच्च सः । मोक्षो ग्रामइवासन्नः सुप्रापस्त्वादृशां खलु ॥ ९६ ॥
पश्चादप्यात्तया मोक्षं दीक्षया प्राप स प्रभुः ।

---

१ गृहीतया ।

अन्येऽप्यजितनाथाद्याः श्रेयांसान्ताः पितुर्गिरा । ऊदूढुरूढुश्च मही ततो मोक्षमसाधयन् ॥ ९७ ॥
भवानपि करोत्वेवं पूर्वाननुकरोतु च । विवाहराज्यवहनदीक्षानिर्वाणसाधनैः ॥ ९८ ॥
वासुपूज्यकुमारोऽपि सप्रश्रयमभाषत । तात ज्ञातास्मि पूर्वेषां सर्वेषां चरितान्यहम् ॥ ९९ ॥
किं त्वत्र संसारपथे न हि केनापि कस्यचित् । स्वकुलेऽन्यकुले वापि कर्मसादृश्यमीक्ष्यते ॥ १०० ॥
सावशेषाणि कर्माणि तेषां भोगफलानि हि । तत्तानि चिच्छिदुर्भोगैस्ते ज्ञानत्रयधारिणः ॥ १०१ ॥
न मे भोगफलं कर्म किंचिदप्यवशिष्यते । मोक्षप्रत्यूहभूतं तन्नैवमादेष्टुमर्हथ ॥ १०२ ॥
मल्लिर्नेमिः पार्श्व इति भाविनोऽपि त्रयो जिनाः । अकृतोद्वाहसाम्राज्याः प्रव्रजिष्यंति मुक्तये ॥ १०३ ॥
श्रीवीरश्चरमश्चार्हन्नीषद्भोग्येन कर्मणा । कृतोद्वाहोऽकृतराज्यः प्रव्रजिष्यति सेत्स्यति ॥ १०४ ॥
ततश्च कर्मवैचित्र्यात् पन्था नैकोऽर्हतामपि । विचार्येत्यनुजानीथ मा भूत प्रेमकातराः ॥ १०५ ॥
एवं प्रबोध्य पितरौ वर्षलक्षेषु जन्मतः । गतेष्वष्टादशस्वीशो जज्ञे दीक्षार्थमुत्सुकः ॥ १०६ ॥
ज्ञात्वा चासनकंपेन स्वामिदीक्षाक्षणं क्षणात् । ब्रह्मलोकादुपाजग्मुस्तत्र लौकांतिकामराः ॥ १०७ ॥
ते त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य प्रणम्य च जगद्गुरुम् । इति विज्ञपयामासुः स्वामिंस्तीर्थं प्रवर्तय ॥ १०८ ॥
एवं विज्ञप्य यातेषु तेषु कल्पं निजं पुनः । अदत्त वार्षिकं दानमवदानपरः प्रभुः ॥ १०९ ॥
तद्दानांतेऽभ्येत्य दीक्षाभिषेकोत्सवमीशितुः । इन्द्राश्चक्रुः प्रावृडंत इन्द्रोत्सवमिव प्रजाः ॥ ११० ॥
ततश्च पृथिवीं नाम सुरासुरनरैः कृताम् । समारुरोह शिबिकां सिंहासनविभूषिताम् ॥ १११ ॥

१ परिणयन्ति स्म । २ वहन्ति स्म । ३ मोक्षे विघ्नभूतम् । ४ सिद्धिं गमिष्यति । ५ गतेषु । ६ अनुग्रहतत्परः ।

तत्रांघ्रि[1]पीठन्यस्तांघ्रिर्मणिसिंहासनस्थितः । राजहंसइव स्वर्णाम्भोरुहोत्संगमास्थितः ॥ ११२ ॥
कैश्चिदग्रस्थितैः स्वस्वशस्त्रोल्लालनलालसैः । दिव्यछत्रकरैः कैश्चित् कैश्चिच्चामरधारिभिः ॥ ११३ ॥
तालवृन्तधरैः कैश्चित् कैश्चिच्चामरधारिभिः । पुष्पदामधरैः कैश्चिद्वासवैः परिवारितः ॥ ११४ ॥
अमरैरसुरैर्मर्त्यैः सेव्यमानो जगत्पतिः । विहारगृहमित्युच्चैर्ययावथ वनोत्तमम् ॥ ११५ ॥
॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

चूतांकुरास्वादहृष्टैः पर[2]पुष्टैः कलस्वनैः । प्रस्तूयमानस्तवनइव भक्तिप्रकर्षतः ॥ ११६ ॥
अनिलांदोलनस्रस्तकुसुमस्तबकच्छलात् । प्रदीयमानार्घइव प्र[3]त्यग्राशोकपादपैः ॥ ११७ ॥
उज्ज्वलच्चंपकाशोकमकरंदापदेशतः । पादार्च्यैर्ढौक्यमानपाद्योदकइवामरैः ॥ ११८ ॥
अमंदलवलीपुष्पमधुपानोन्मदिष्णुभिः । रोलं[4]बललनावृन्दैः कृ[5]तोलूलुरिवोच्चकैः ॥ ११९ ॥
उत्फुल्लसुमनोभूरिभारानमितमूर्धभिः । कर्णिकारैरुपक्रान्तनमस्कार इवाधिकम् ॥ १२० ॥
पुष्पाभरणरम्याभिर्लोलपल्लवपाणिभिः । वासन्तीभिः प्रमोदेनारब्धनृत्यइवाग्रतः ॥ १२१ ॥
शोभाविशेषं जनयँल्लतापादपवीरुधाम् । प्रविवेश तदुद्यानं स्वामी म[6]धुरिवापरः ॥ १२२ ॥
॥ सप्तभिः कुलकम् ॥
शिबिकातस्तदोत्तीर्य स्वामीस्रग्भूषणादिकम् । मुमोच फाल्गुने मासि पत्राणीव महीरुहः ॥ १२३ ॥

---

१ पादपीठे न्यस्तः पादो येन सः । २ कोकिलैः । ३ नवीनाशोकवृक्षैः । ४ भ्रमरीसमूहैः । ५ कृतं मंगलगीतं यस्मै सः । ६ वसन्तः ।

इन्द्रन्यस्तं देवदूष्यं स्कंधदेशे समुद्वहन् । चतुर्थेन पंचमुष्टिकेशोत्पाटनपूर्वकम् ॥ १२४ ॥
फाल्गुनस्यामावास्यायां वारुणे भेऽपरेऽहनि । राज्ञां षड्भिः शतैः सार्धं प्राव्राजीत् परमेश्वरः ॥ १२५ ॥
सुरासुरनराधीशा नमस्कृत्य जगद्गुरुम् । स्थानं निजनिजं जग्मुर्दानान्ते याचकाइव ॥ १२६ ॥
महापुरे द्वितीयेऽह्नि सुनंदनृपसद्मनि । चकार परमान्नेन पारणं परमेश्वरः ॥ १२७ ॥
देवैश्च विदधे दिव्यवसुधारादिपंचकम् । रत्नपीठं सुनंदेन चांघ्रिस्थाने जगद्गुरोः ॥ १२८ ॥
ततः स्थानादथान्येषु ग्रामाकरपुरादिषु । प्रावर्तिष्ट विहाराय समीरणइव प्रभुः ॥ १२९ ॥
इतश्च नगरे पृथ्वीपुरे नृपशिरोमणिः । नाम्ना पवनवेगोऽभूद्भुवं सोऽन्वशिषच्चिरम् ॥ १३० ॥
पार्श्वे श्रवणसिंहर्षेरादाय समये व्रतम् । दुस्तपं स तपस्तप्त्वा विपद्यागादनुत्तरे ॥ १३१ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् भरतार्धेऽत्र दक्षिणे । पुरं विन्ध्यपुरं नामास्त्यवन्ध्यं सर्वसंपदाम् ॥ १३२ ॥
तत्र नाम्ना विन्ध्यशक्तिर्विन्ध्याद्रिरिव सारतः[1] । आसीन्नृपतिशार्दूलः शत्रुतूलमहानिलः[2] ॥ १३३ ॥
मिथः संसृजतोस्तस्य[3] कोदण्डभुजदण्डयोः । प्रचुकुपुर्भूमिभुजो ग्रहयोः क्रूरयोरिव ॥ १३४ ॥
नितांतारक्तया क्रूरभ्रकुटीभंगभीमया । गिलन्निव स दृष्टापि नश्यद्भिर्ददृशेऽरिभिः ॥ १३५ ॥
शिश्रिये सोऽरिभिरपि निजजीवितकाम्यया । तेऽदुश्च[4] दंडे सर्वस्वं प्राणान् रक्षद्भिरपि ॥ १३६ ॥
एकदा सर्वसामन्तामात्याद्यैः परिवारितः । स आस्थान्यामुपाविक्षत् सुधर्मायामिवाद्रिभित्[6] ॥ १३७ ॥
आजगाम चरश्चैको वेत्रिणा च प्रवेशितः । नमस्कृत्योपविश्याग्रे व्यजिज्ञपदिदं शनैः ॥ १३८ ॥

१ पराक्रमात् । २ शत्रव एव तूलं तस्मिन् वायुसमानः । ३ संगच्छमानयोः । ४ अयच्छन् । ५ सभायाम् । ६ इन्द्रः ।

जानासि देव यदिह भरतार्धेऽस्ति दक्षिणे । लक्ष्मीनिधानं साकेतमिति नाम्ना महापुरम् ॥ १३९ ॥
आर्षभेरिव[1] सेनानीः प्रभूतबलसंपदा । पर्वतो नाम तत्रास्ति महाबाहुर्महीपतिः ॥ १४० ॥
स्वरूपेणोर्वशीरंभापराभवनिबंधनम् । धनं रतिपतेस्तस्य[2] वेश्यास्ति गुणमंजरी ॥ १४१ ॥
तस्या वदननिर्माणावशिष्टैः परमाणुभिः । विदधे वेधसा मन्ये पूर्णिमारजनीकरः ॥ १४२ ॥
किमस्मदधिकं हंत लावण्यं क्वापि शुश्रुवे । इति प्रष्टुमिव दृशौ तस्याः कर्णावुपेयतुः ॥ १४३ ॥
तस्या वक्षसि वक्षोजौ[3] तथा वैशाद्यशालिनौ । यथा तयोरुपमानं तावेव हि न चापरम् ॥ १४४ ॥
मध्यं चातिकृशं तस्याः सहवासोत्थसौहृदात् । समर्पितपरीणाहमिवोच्चैः[4] स्तनकुंभयोः ॥ १४५ ॥
पाणी पादौ च रेजाते तस्या राजीवकोमलौ । कंकेल्लिपल्लवायासकारिणौ[5] रागसंपदा ॥ १४६ ॥
सा गीते कलकंठीव[6] नृत्ते स्वयमिवोर्वशी । वीणावाद्ये च मधुरे तुंबुरोरिव[7] सोदरा ॥ १४७ ॥
नारीषु रत्नभूता सा देवस्यैव हि युज्यते । युवयोरुचितो योगः स्वर्णमण्योरिवास्तु तत् ॥ १४८ ॥
भोज्येनालवणेनेव मुखेनेवापचक्षुषा । अचंद्रया रजन्येव किं ते राज्येन तां विना ॥ १४९ ॥
इत्याकर्ण्य वचो राजा याचितुं गुणमंजरीम् । उपपर्वतकं प्रैषीन्मंत्रिणं दूतकर्मणा ॥ १५० ॥
जंघालैर्वाहनैर्व्योम[8] तरद्भिरिव रंहसा । गत्वा स साकेतपुरं नृपं पर्वतमभ्यधात् ॥ १५१ ॥
नान्यस्त्वत्तो विन्ध्यशक्तिस्तस्मात्त्वमपि नापरः । द्वयोरभेद एवेह वार्धिकल्लोलजालवत् ॥ १५२ ॥

१ ऋषभस्यापत्यमार्षभिस्तस्य भरतस्येत्यर्थः । २ कामदेवस्य । ३ स्तनौ । ४ समर्पितः परीणाहः स्वविस्तारो येन तत् ।
५ कंकेलिपल्लवानुकारिणौ । ६ कोकिलेव । ७ तन्नाम्नः किन्नरस्य । ८ धावकैः ।

द्वयोरप्येक एवात्मा विभिन्ने वपुषी परम् । त्वदीयं यत्तदीयं तत्तदीयमपि तावकम् ॥ १५३ ॥
तव च स्तूयते वेश्या[1] नामतो गुणमंजरी । स्वान्तिकं विन्ध्यशक्तिस्तामानाययति कौतुकात् ॥ १५४ ॥
सा स्वबंधोः स्वतुल्यस्य याचमानस्य दीयताम् । दाने साधारणस्त्रीणां ग्रहणे च न गर्हणा[2] ॥१५५॥
इत्युक्तो मंत्रिणा तेन यष्टिस्पृष्ट इवोरगः । कोपकंप्राधरदलोऽवदत्पर्वतकोऽप्यदः ॥ १५६ ॥
उच्यते स कथं बंधुर्विन्ध्यशक्तिर्दुराशयः । प्राणेभ्योऽपि प्रियां यो मे याचते गुणमञ्जरीम् ॥ १५७ ॥
मुहूर्तमपि न स्थातुं विना यामलमस्म्यहम् । तां तेनादित्सुना[3] प्राणा अप्युपादित्सिता मम ॥ १५८ ॥
दासीमपि न दास्यामि किं पुनर्गुणमंजरीम् । अस्तु मित्रममित्रो वा विन्ध्यशक्तिः स्वशक्तितः ॥ १५९ ॥
उत्तिष्ठ गच्छ त्वं तस्मै गत्वाख्याहि यथातथम् । राज्ञां भवन्ति दूता हि यथावस्थितवादिनः[4] ॥ १६० ॥
उत्थाय सोऽपि सचिवः साचिविक्षिप्तलोचनः[5] । आरुह्य वाहनान्यागाद्विन्ध्यशक्तेरथान्तिकम् ॥१६१॥
पर्वतकव्यतिकरं तं व्याचख्यावशेषतः । हुताहुतिरिवार्चिष्मान्[6] क्रुधा जज्वाल तत्प्रभुः ॥ १६२ ॥
मैत्रीं चिरभवां लुत्वा मर्यादामिव सागरः । विन्ध्यशक्तिश्चचालाभिपर्वतं गर्वपर्वतः ॥ १६३ ॥
पर्वतोऽप्याजगामाभिमुखं स्वबलवाहनः । शूराणां ह्यभिगमनं सुहृदीवासुहृद्यपि ॥ १६४ ॥
द्वयोरप्यग्रसैन्यानां युद्धं प्रववृते ततः । चिराद्दोर्दंडकंडूतिरुजापनयनौषधम् ॥ १६५ ॥
अभ्यसर्पन्[7] न्नवासर्पन्[8] सैन्ययोरुभयोरपि । भटाः परस्परं वेदियोधिनो[9] द्विरदाइव ॥ १६६ ॥

---

१ वेश्यादीनाम् । २ निन्दा । ३ आदातुं ग्रहीतुमिच्छुना । ४ यथार्थवादिनः । ५ वक्रन्यस्तलोचनः । ६ हुता आहुतयो यस्मिन् सः अग्निरिव । ७ अभ्यगच्छन् । ८ परागच्छन् । ९ वेदिनः स्वपरयोधज्ञातारस्ते च ते योधिनश्च ।

कुन्तप्रोतोऽपि हुं कुर्वन् कश्चिदस्खलितं भटः । तंतुप्रोतो मणिरिव संचचाराभिवैरिणम् ॥ १६७ ॥
धनुर्धरवरोन्मुक्तनिरन्तरशरैरभूत् । अग्निलूनशरवणारण्यभूरिव युद्धभूः ॥ १६८ ॥
पतद्भिः परिघैः शल्यैर्गदाभिर्मुद्गरैरपि । सर्पैरिव परप्राणहरैर्व्यानशिरे दिशः ॥ १६९ ॥
इतः क्षणं क्षणमितः सैन्ययोरुभयोरपि । जयः समोऽभवज्ज्योत्स्नाप्रसरः पक्षयोरिव ॥ १७० ॥
अथ सर्वाभिसारेण धनुरास्फालयन् स्वयम् । रथारूढः पर्वतकः समरायोदतिष्ठत ॥ १७१ ॥
युगपद्बाणवर्षेण परसैन्यं तिरोदधे । अन्तरिक्षमिवानीकप्रोत्खातावनिपांसुभिः ॥ १७२ ॥
केसरीवेभयूथेषु परसैन्येषु स क्षणात् । महान्तं प्रलयं चक्रे कृतान्तस्येव भोजनम् ॥ १७३ ॥
अरुध्यमानप्रसरो विन्ध्यशक्तेर्बलानि सः । मंक्षु प्रभंजनो वृक्षानिवाभांक्षीन्महाबलः ॥ १७४ ॥
क्रुद्धः स्वसैन्यभंगेन विन्ध्यशक्तिर्महाभुजः । परान् संहर्तुमुत्तस्थे कालरात्रेरिवानुजः ॥ १७५ ॥
न सेहे पर्वतानीकैर्विन्ध्यशक्तिः समापतन् । कुरंगैरिव शार्दूलः सुपर्णः पन्नगैरिव ॥ १७६ ॥
सोऽथ विद्रुतसैन्यं तं स्थितं पर्वतकं पुरः । रणायाह्वास्त कोदंडदोर्दंडबलगर्वितः ॥ १७७ ॥
नाराचैस्तद्दलैरर्धचंद्रैर्यमरदैरिव । भूभुजौ युयुधाते तावन्योऽन्ययुद्धकांक्षिणौ ॥ १७८ ॥
ततोऽपररथारूढावभ्यटतुरुभावपि । विन्ध्यशक्तिपर्वतकौ कल्पान्ते पर्वताविव ॥ १७९ ॥
रथं रथ्यान् सारथिं च रथिनौ तावथो मिथः । ममन्थतुः परिभवापमित्यकधराविव ॥ १८० ॥

---

१ शुक्लकृष्णपक्षयोः । २ युद्धाय । ३ शत्रून् । ४ गरुडः । ५ नष्टसैन्यम् । ६ बाणविशेषैः । ७ गजदन्तैः । ८ परिभवः पराजय एवापमित्यकमृणं तस्य धरौ । ९ अभिजग्मतुः ।

सर्वशक्त्या विन्ध्यशक्तिनृपः पर्वतकं नृपम् । चक्रे निरस्त्रं निर्वीर्यं द्विजिह्वमिव निर्विषम् ॥ १८१ ॥
महेभेनेव कलभोऽभिभूतो विन्ध्यशक्तिना । पलायिष्ट पर्वतकः पश्चादनवलोकयन् ॥ १८२ ॥
अथाग्रहीद्विंध्यशक्तिर्वेश्यां तां गुणमंजरीम् । हस्त्याद्यन्यच्च सर्वस्वं तस्य श्रीर्यस्य विक्रमः ॥ १८३ ॥
आपूर्ण इव पाथोदो[1] निवृत्य रणसागरात् । कृतकृत्यो विन्ध्यशक्तिर्ययौ विन्ध्यपुरं ततः ॥ १८४ ॥
फालाच्च्युत इव द्वीपी प्रालंबा[2]दिव वानरः । रणभ्रष्टः पर्वतकः कष्टं तस्थौ तदादि[3] सः ॥ १८५ ॥
पराभूत्या तया ह्रीणो[4] नृपः पर्वतकोऽपि हि । संभवाचार्यपादान्ते परिव्रज्यामुपाददे ॥ १८६ ॥
स तपो दुस्तपं तेपे निदानं चाकरोदिति । विन्ध्यशक्तेर्वधायाहं भूयासमपरे भवे ॥ १८७ ॥
तुषैरिव स माणिक्यं विक्रीयेत्थं महत्तपः । कृत्वान्तेऽनशनं मृत्वा चाभवत् प्राणते सुरः ॥ १८८ ॥
विन्ध्यशक्तिर्भवे भ्रांत्वा चिरमेकत्र जन्मनि । जिनलिंगमुपादाय मृत्वा कल्पामरोऽभवत् ॥ १८९ ॥
च्युत्वा च विजयपुरे पत्न्यां श्रीधरभूपतेः । श्रीमत्यामजनि श्रीमांस्तारको नाम दारकः ॥ १९० ॥
स सप्ततिधनुस्तुंगः कज्जलश्यामलाकृतिः । द्विसप्तत्यब्दलक्षायुर्बभूवामितदोर्बलः[5] ॥ १९१ ॥
सोऽन्ते पितुः प्राप चक्रं भरतार्धमसाधयत् । भवन्ति ह्यर्धभरतस्वामिनः प्रतिविष्णवः ॥ १९२ ॥
इतश्च द्वारका नाम सुराष्ट्रमुखमंडनम् । पश्चिमांभोधिकल्लोलधौतवप्रतलास्ति पूः ॥ १९३ ॥
अजिह्मविक्रमस्तस्यां विश्वाक्रमनिवारणः । जि[6]ष्णोः सब्रह्मचारीव ब्रह्मेत्यासीन्महीपतिः ॥ १९४ ॥
अन्तःपुरप्रधाने च तस्याभूतामुभे प्रिये । सुभद्रोमे गंगासिन्धू लवणांभोनिधेरिव ॥ १९५ ॥

---

१ मेघः । २ शाखायाः । ३ ततः प्रभृति । ४ लज्जितः । ५ अतुलपराक्रमः । ६ इन्द्रस्य विष्णोर्वा सदृशः ।

प्रेयसीभ्यां समं ताभ्यां चिरं वैषयिकं सुखम् । ब्रह्मान्वभूत् सुष्ठु रतिप्रीतिभ्यामिव मन्मथः ॥ १९६ ॥
इतश्च पवनवेगजीवोऽनुत्तरतश्च्युतः । महादेव्याः सुभद्राया उदरे समवासरत्[1] ॥ १९७ ॥
सुखसुप्ता तदानीं च सुभद्रा देव्युदैक्षत । हलभृज्जन्मशंसित्रीं[2] महास्वप्नचतुष्टयीम् ॥ १९८ ॥
पुण्डरीकमिव गंगा प्राचीव तुहिनद्युतिम्[3] । समयेऽसूत सा सूनुं स्फटिकोपलनिर्मलम् ॥ १९९ ॥
कारामोक्षादिना यच्छञ्जगतोऽपि परां मुदम् । सूनोर्विजय इत्याख्यामकार्षीद्ब्रह्मभूपतिः ॥ २०० ॥
विभिन्नकर्मायुक्ताभिर्धात्रीभिः[4] सोऽथ पंचभिः । लाल्यमानो ययौ वृद्धिं सहैव स्ववपुःश्रिया ॥ २०१ ॥
चलत्कांचनताडंको[5] लोलदरललंतिकः[6] । हेमासिधेनुरुचिरसौवर्णकटिसूत्रकः[7] ॥ २०२ ॥
पादबद्धरणद्रत्नघर्घरमालिकः । काकपक्षधरः क्रीडन् स कस्य न ददौ मुदम् ॥ २०३ ॥
॥ युग्मम् ॥

प्रच्युत्य प्राणतात् सोऽपि जीवः पर्वतभूपतेः । सरस्यां हंसवदुमादेव्याः कुक्षाववातरत् ॥ २०४॥
सुप्ता सप्त महास्वप्नान् शार्ङ्गभृज्जन्मसूचकान् । मुखे प्रविशतोऽद्राक्षीदुमादेवी तदैव हि ॥ २०५ ॥
ततो नवसु मासेषु दिनेष्वर्धाष्टमेषु च । पूर्णाम्भोदमिव प्रावृट् सा श्यामं सुषुवे सुतम् ॥ २०६ ॥
ब्रह्माथ परमब्रह्मनिमग्न इव संमदात् । अर्थिनः प्रीणयंश्चक्रे सूनोर्जन्ममहोत्सवम् ॥ २०७ ॥
शुभेषु ग्रहनक्षत्रतिथिवारेषु सोत्सवम् । सूनोर्द्विपृष्ठ इत्याख्यां यथार्थामकरोन्नृपः ॥ २०८ ॥

---

१ अवातरत् । २ शंसिनीं । ३ चन्द्रम् । ४ भिन्नभिन्नकर्मणि नियुक्ताभिः । ५ ताडंकः कर्णभूषणम् । ६ लंबमानं कंठभूषण ललंतिका । ७ असिधेनुश्छुरिका ।

अंगणोद्भूतकंकेल्लिमिव तापसयोषितः । पंचभिः कर्मभिः पंच धात्र्यस्तं पर्यलालयन् ॥ २०९ ॥
धावन्तमुच्छलंतं वा धात्र्यस्तं स्वैरचारिणम् । परिप्लवं पारदवन्नादातुं पाणिनाशकन् ॥ २१० ॥
पितुर्मातुर्ज्यायसश्च भ्रातुः सह मुदान्वहम् । दर्शयन्ननन्तरं स्वस्य द्वितीयो ववृधे हरिः ॥ २११ ॥
कट्यां हृदि च पृष्ठे च स्कंधदेशे च तं मुहुः । विजयो धारयामास धात्री षष्ठीव सौहृदात् ॥ २१२ ॥
अवतस्थौ ययौ शिश्ये न्यषीदद्बुभुजे पपौ । द्विपृष्ठोऽप्यनुविजयं स्नेहकार्मणयंत्रितः ॥ २१३ ॥
निमित्तीकृत्य चाचार्यमलंघ्यात् पितृशासनात् । काले कला जगृहतुर्लीलया सीरिशार्ङ्गिणौ ॥२१४॥
अलब्धमध्यौ धवलश्यामलौ तौ सहोदरौ । क्षीरोदलवणांभोधीइवाभातां वपुर्भृतौ ॥ २१५ ॥
नीलपीतांबरधरौ तौ तालगरुध्वजौ । मेनाते तारकस्याज्ञां बालावपि च न क्वचित् ॥ २१६ ॥
आज्ञातिक्रमदोर्वीर्याधृष्यत्वादिकमेतयोः । दृष्ट्वा गत्वा तारकाय स्पशः स्पष्टमदोऽवदत् ॥ २१७ ॥
देव द्वारवतीभर्तुस्तनयावतिदुर्मदौ । आज्ञां तव न मन्येते वाय्वग्नीइव तौ युतौ ॥ २१८॥
कौशलं सर्वशास्त्रेषु विद्यानामपि सिद्धयः । उदपद्यंत दोर्दंडस्थामालंकरणं तयोः ॥ २१९ ॥
न चैतौ प्रतिभासेते देव त्वां प्रति शोभनौ । अतः परं यदुचितं तदाचर चरोऽस्म्यहम् ॥ २२० ॥
तारकः कोपतरलः प्रस्फुरन्नेत्रतारकः । आदिक्षदिति सेनान्यमसामान्यपराक्रमम् ॥ २२१ ॥
सर्वात्मनापि सज्जित्वा पुरस्ताढ्ढट वादय । प्रयाणभंभामद्यैव सामन्ताह्वानदूतिकाम् ॥ २२२ ॥

---

१ अंगणे प्ररूढां कंकेलिमिव । २ उच्चलन्तम् । ३ चंचलम् । ४ सुसवान् । ५ मन्येते । ६ दूताः । ७ दोर्दंडयोः स्थाम बलं तत्सालंकारः । ८ शुभकारिणौ ।

संजायते व्याधिरिव द्विषन् विषमुपेक्षितः ॥ २२३ ॥

निहन्तव्यः सपुत्रोऽपि जिह्मधीर्ब्रह्मनृपतिः । अद्य यावत् स सामन्तः पत्तिर्वा ब्रह्मनृपतिः ॥ २२४ ॥

अथैवं सचिवोऽवोचत् सम्यग्देवावधारय । एवं ह्यन्यप्रकृतीनामपि शंकास्पदं भवेत् ॥ २२५ ॥

विना मिषमकांडेऽपि यात्रा तं प्रति नोचिता । मंत्रादेशादिकं नैव तद्विना स्वामितापि का ॥ २२६ ॥

साशंके न हि विश्वासो विश्वासेन विना पुनः । सुलभः स हि दृप्तस्य तस्य पुत्रद्वयौजसा ॥ २२७ ॥

कश्चिदुद्भाव्यतां तस्यापराधो व्यपदेशतः । याच्योऽन्यानि च रत्नानि प्रेष्य संदेशहारकम् ॥ २२८ ॥

प्राणेभ्यो वल्लभीभूतान् करिणस्तुरगांश्च सः । नापवादो भवेल्लोके सापराधं निगृह्णताम् ॥ २२९ ॥

न चेत् प्रदास्यते तद्वः स वध्योऽनेन मन्तुना । सर्वोऽपि सापराधो हि छलमन्विष्यते यदा ॥ २३० ॥

याचितं दास्यते वाथ तदान्वेष्यं छलांतरम् । ब्रह्मणे प्राहिणोद्दूतं रहः संदिश्य तारकः ॥ २३१ ॥

साधु साध्वित्यमात्यं तमभिधाय तदैव हि । विजयेन द्विपृष्ठेन चान्वितं स उपास्थितः ॥ २३२ ॥

आशु गत्वा द्वारवत्यां ब्रह्माणं सदसि स्थितम् । चिरं सप्रेम चालप्य पप्रच्छागमकारणम् ॥ २३३ ॥

प्रतिपत्त्या महत्या तमुपवेश्य स भूपतिः । स्वामी नस्तारको वैरिबाहुदर्पापहारकः ॥ २३४ ॥

सोऽप्यूचे द्वारकानाथ त्वां संप्रत्यादिशत्यदः । यानि चान्यानि रत्नानि प्रेष्यंतां तानि नः कृते ॥२३५॥

राज्ये त्वदीये ये केऽपि प्रवराः करिणो हयाः । भरतार्धाधीश्वरस्य तन्ममैव परस्य न ॥ २३६ ॥

दक्षिणे भरतार्धे हि वस्तु यत् किंचिदुत्तमम् ।

---

१ वक्रबुद्धिः । २ विचारय । ३ प्रकटीक्रियताम् । ४ गर्वितस्य । ५ दूतम् । ६ अपराधेन । ७ दंडयतां युष्माकम् । ८ सत्कारेण । ९ प्रेम्णा सह यथा तथा । १० श्रेष्ठाः ।

इत्युक्त्या कुपितः सद्यो मृगेन्द्रश्च हक्कया । अन्वापिष्ट त्रिपृष्ठस्तं जिंघत्सुरिव चक्षुषा ॥ २३७ ॥
ज्यायान् वंश्यो न सोऽस्माकं त्राता दाता न चापि सः।राज्यं निजं शासतां नः कथं स्वामी बभूव सः॥
अथो मृगयतेऽस्मत्तो हस्त्यश्वादि भुजौजसा । भुजौजसा वयं तर्हि ततोऽपि मृगयामहे ॥ २३९ ॥
गच्छ दूताधुनैवास्मान् विद्धि तत्र समागतान् । हस्त्यश्वादि गृहीतुं त्वत्स्वामिनः शिरसा समम् ॥२४०॥
इत्युत्कटकटुं वाचं त्रिपृष्ठस्य निशम्य सः । रुपितस्त्वरितं गत्वा तारकाय न्यवेदयत् ॥ २४१ ॥
इभगंधेन गंधेभश्च विष्णुगिरा तया । श्रुतया तारकः क्रुद्धो यात्राभंभामवादयत् ॥ २४२ ॥
सद्यः सैन्यानि सेनान्यः सामन्ता मंत्रिणोऽपि च । राजानो बद्धमुकुटाः सुभटाश्च महारथाः ॥ २४३ ॥
वीर्यकंडूलदोर्दण्डाश्चिराय समरार्थिनः । सनाभयोऽन्तकस्येव राजानमुपतस्थिरे ॥ २४४ ॥
महीकंपतरूत्पातकाकरोलादिभिर्भृशम् । सूच्यमानाशुभोदर्कोऽप्यचालीत्तारकस्ततः ॥ २४५ ॥
स प्रयाणैरविच्छिन्नैः क्रोधाध्मातोऽर्धचक्रभृत् । अर्धमार्गमलंघिष्ट द्राघिष्टमपि हि द्रुतम् ॥ २४६ ॥
सब्रह्मविजयानीकस्तत्र तस्याग्रतोऽपि हि । त्रिपृष्ठोऽप्याहवोत्कंठी कंठीरव इवाययौ ॥ २४७ ॥
अंगोच्छ्वासासकृत्त्रुट्यत्सर्वसन्नाहजालिकाः । द्वयोः संवर्मयामासुः सैनिकाः कथमप्यथ ॥ २४८ ॥
तयोरभूत् संप्रहारो महासंहारकारणम् । मृत्योरभ्यवहाराय महानसगृहोपमः॥ २४९ ॥
निपेतुरुभयत्रापि लक्षशश्छत्रमौलयः । न संख्याप्यन्ययोभृणां पतितानामबुध्यत ॥ २५० ॥

---

१ अत्तुमिच्छुः । २ रक्षिता । ३ तस्मात्तव स्वामिनः । ४ क्रुद्धः । ५ युद्धार्थिनः । ६ बन्धवः । ७ काकरोलः काकशब्दः । ८ उदर्कः परिणामः।९दीर्घतमम् ।१०सिंहः।११ अंगानामुच्छ्वासेनपुन : पुनस्त्रुट्यन्त्यः सर्वेषां कवचानां जालिका येषां ते । १२ भोजनाय ।

पुंडरीकवती छत्रैः पूरिता रक्तवारिभिः । रणभूरभवत् क्रीडावापी पितृपतेरिव ॥ २५१ ॥
जैत्रं रथमथारुह्य द्विपृष्ठः पर्यपूरयत् । पांचजन्यं जन्यजयाह्वानमंत्रोपमध्वनिम् ॥ २५२ ॥
सिंहनादादिव मृगा हंसाइव घनस्वनात् । पांचजन्यध्वनेस्तारात्रेसुस्तारकसैनिकाः ॥ २५३ ॥
त्रस्तान् स्वसैनिकान् दृष्ट्वा ह्रेपयित्वा निवर्त्य च । द्विपृष्ठं स्वयमभ्याट रथमारुह्य तारकः ॥ २५४ ॥
विजयेनान्वीयमानो लांगलायोग्रधारिणा । शार्ङ्गमारोपयच्छार्ङ्गी सुत्रामेवर्जुरोहितम् ॥ २५५ ॥
अधिज्यधन्वा तदनु तारकोऽपीषुधेरिषुम् । आकृष्य संदधे मृत्योरूर्जितामिव तर्जनीम् ॥ २५६ ॥
मुमोच तारकोऽपीषुं हरिश्चिच्छेद चेषुणा । मोक्षच्छेदावितीषूणामभूतामसकृत्तयोः ॥ २५७ ॥
गदामुद्गरदंभादीन्यायुधान्यपराण्यपि । तारको यानि चिक्षेप प्रत्यस्त्रैस्तान्यहन् हरिः ॥ २५८ ॥
तारकोऽथाग्रहीच्चक्रं क्रूरनक्रं रणोदधेः । द्विपृष्ठं चेत्यभाषिष्ट कोपस्मितचलाधरः ॥ २५९ ॥
दुर्विनीतो यद्यपि त्वं त्वां न हन्मि तथापि हि । चिरसेवकपुत्रोऽसि बालोऽसीत्यनुकंपया ॥ २६० ॥
विजयावरजोऽप्यूचे स्मितस्तबकिताधरः । अनुकंपां शार्ङ्गपाणौ मयि कुर्वन्न लज्जसे ॥ २६१ ॥
यद्यपि त्वं विपक्षोऽसि तथाप्यसि तितिक्षितः । जरसासन्नमृत्योस्ते कः कर्ता मृतमारणम् ॥ २६२ ॥
अस्य चक्रस्य यद्याशा तदेतदपि मुंच भोः । व्यर्थीकृतेऽत्रापि गच्छेर्मुक्तस्तथाप्यसि ॥ २६३ ॥
इति द्विपृष्ठवचसा तिलाग्निरिव वारिणा । प्रदीप्तस्तारकश्चक्रं भ्रमयामास मूर्धनि ॥ २६४ ॥

---

१ जन्ये युद्धे जयाह्वानस्य मंत्रोपमो ध्वनिर्यस्य सः । २ दीर्घात् । ३ लज्जयित्वा । ४ अभ्यगच्छत् । ५ ऋजुरोहितं तन्नामकं धनुः । ६ कोपस्मिताभ्यां चलोऽधरो यस्य । ७ विजयस्यानुजः । ८ क्षान्तः । ९ मृतस्य मारणम् । १० व्यर्थीकृते ।

नभसि भ्रमयित्वा तद् द्विपृष्ठाय मुमोच सः । जाज्वल्यमानं क[1]ल्पांतविद्युत्वानिव विद्युतम् ॥ २६५ ॥
तत्तु तुंबाग्रघातेन पपात हृदये हरेः । रूपान्तरपरावृत्तकौस्तुभश्रीविडंबकम् ॥ २६६ ॥
क्षणं तेन प्रहारेण मूर्छितः पतितो रथे । वीज्यते स्म विजयेनांचलव्यजनपाणिना ॥ २६७ ॥
लब्धसंज्ञः क्षणाच्छार्ङ्गी रिपोश्चक्रं समीपगम् । जातखेदमिवामात्यं तदादायाब्रवीदिदम् ॥ २६८ ॥
चक्रं तवास्त्रसर्वस्वं दृष्टा तच्छक्तिरीदृशी । जीवं[2]ग्राहं याहि जीवन्नरो भद्राणि पश्यति ॥ २६९ ॥
प्रत्यूचे तारकोऽप्येवं चक्रमेतन्मयोज्झितम् । [3]लेष्टुं श्वेव परिक्षिप्तं गृहीत्वा किं त्रपस्यहो ॥ २७० ॥
मुंच मुंच त्वमप्येतद्गृहीत्वाप्येष मुष्टिना । यदि वा चूर्णयिष्यामि ताडयित्वाम[4]लोष्टवत् ॥ २७१ ॥
भ्रमयित्वाथ तच्छार्ङ्गी भ्राम्यदर्कभ्रमप्रदम् । खेचरांस्त्रासयच्चक्रं मुमोच प्रतिविष्णवे ॥ २७२ ॥
तारकस्य शिरस्तेन नलिनीनाललीलया । चिच्छेद पुनरापेते शार्ङ्गिणः करकोटरे ॥ २७३ ॥
द्विपृष्ठस्योपरिष्टाच्च पुष्पवृष्टिः पपात खात् । तारकस्योपरि त्वन्तःपुरस्त्रीवर्ग[5]दृग्जलम् ॥ २७४ ॥
नृपास्तारकगृह्यास्तु वृ[6]त्तिमाश्रित्य वैतसीम् । अत्रायन्त द्विपृष्ठात् स्वं शक्तेष्वौपयिकं ह्यदः ॥ २७५ ॥
यात्रारंभेण तेनैव भरतार्धं स दक्षिणम् । अशेषं साधयामास साधीयँ[7]ःसाधनावृतः ॥ २७६ ॥
स मागधवरदामप्रभासाधिपतीनपि । लीलयैवाजयद्देवानेकसामन्तमात्रवत् ॥ २७७ ॥
दिग्यात्रायानिवृत्तोऽथ माधवो मागधान् ययौ । तत्र कोटिनरोत्पाट्यां ददर्श च महाशिलाम् ॥ २७८ ॥

---

१ कल्पान्तमेघः । २ जीवं गृहीत्वा । ३ लोष्टम् । ४ अपक्वलोष्टवत् । ५ ग्रासम् । ६ नमनरूपाम् । ७ दृढतरसाधनान्वितः ।

वैरिवामः[1] स वामेन दोष्णा तामुदपाटयत् । आललाटं कमलिनीं करीन्द्रइव लीलया ॥ १९९ ॥
तां निधाय यथास्थानमग्रणीः सर्वदोष्मताम् । प्रपेदे द्वारकां विष्णुर्दिनैः कतिपयैरपि ॥ २०० ॥
सिंहासनेऽध्यासितस्य ब्रह्मणा विजयेन च । विष्णोश्चक्रेऽर्धचक्रित्वाभिषेकोऽथाखिलैर्नृपैः ॥ २०१ ॥
इतश्च मासं छद्मस्थो विहृत्य त्रिजगत्पतिः । दीक्षोद्यानं वासुपूज्यो विहारगृहमागमत् ॥ २०२ ॥
पाटलाया अधो भर्तुर्घातिकर्माणि तुत्रुटुः । द्वितीयशुक्लध्यानान्ते तमांसीव निशात्यये ॥ २०३ ॥
माघशुक्लद्वितीयायां चंद्रे शतभिषग्जुषि । केवलज्ञानमुत्पेदे चतुर्थेन जिनेशितुः ॥ २०४ ॥
स्वामी दिव्ये च समवसरणे देशनां व्यधात् । सूक्ष्मादीनां गणभृतां षष्टिं षडधिकां तथा ॥ २०५ ॥
तत्तीर्थभूः कुमाराख्यो यक्षो हंसरथः सितः । मातुलिंगशरधरौ धारयन् दक्षिणौ करौ ॥ २०६ ॥
वामौ च नकुलधनुर्धारिणौ धारयन् भुजौ । वासुपूज्यजिनेन्द्रस्याभवच्छासनदेवता ॥ २०७ ॥
तथोत्पन्ना श्यामवर्णा चंडा नामाश्ववाहना । दक्षिणौ वरदशक्तिधारिणौ दधती भुजौ ॥ २०८ ॥
पाणी पुष्पगदायुक्तौ बिभ्रती दक्षिणेतरौ । भर्तुः शासनदेव्यासीत् सदा सन्निधिवर्तिनी ॥ २०९ ॥
ताभ्यामधिष्ठिताभ्यर्णो[2] भगवान् विहरन् भुवम् । द्वारकायाः परिसरभुवमन्येद्युराययौ ॥ २१० ॥
शक्राद्यैस्तत्र समवसरणं निर्ममेऽमरैः । चत्वारिंशद्धनुरष्टशतोच्चाशोकपादपम् ॥ २११ ॥
तत्र प्रदक्षिणीकृत्याशोकं तीर्थानतिं[3] वदन् । सिंहासने निषसाद प्राङ्मुखः परमेश्वरः ॥ २१२ ॥

१ शत्रुषु वामः कुटिलः । २ अधिष्ठितमभ्यर्णं सामीप्यं यस्य । ३ तीर्थस्यानतिं नमस्कृतिम् ।

प्रत्नोश्च प्रतिरूपाणि देवा दिक्षवपरास्वपि । विचक्रुस्त्रीणि तादृक्षाण्येवोच्चैस्तत्प्रभावतः ॥ २९३ ॥
न्यषीदच्च यथास्थानं श्रीमान् संघश्चतुर्विधः । मध्यवप्रे तु तिर्यञ्चोऽधोवप्रे वाहनानि तु ॥ २९४ ॥
तदा च राजपुरुषा द्रुतमभ्येत्य शार्ङ्गिणे । स्वामिनं समवसृतमाचख्युः फुल्लचक्षुषः ॥ २९५ ॥
सार्धा द्वादश रूप्यस्य कोटीस्तेभ्यो ददौ हरिः । ययौ समवसरणं विजयेनान्वितस्ततः ॥ २९६ ॥
तत्र प्रदक्षिणीकृत्य प्रणम्य च जगद्गुरुम् । आसांचक्रेऽनुशक्रं स समं लाङ्गलपाणिना ॥ २९७ ॥
भूयो नत्वा जगन्नाथं गिरा भक्तिसनाथया । स्तोतुमारेभिरे शक्रद्विपृष्ठविजयास्ततः ॥ २९८ ॥
नितान्तभीषणमितः प्रसृतं मोहदुर्दिनम् । प्रतिक्षणमितश्चाशा वेलाइव नवा नवाः ॥ २९९ ॥
महायाद[3] इवेतश्च दुर्वारो मकरध्वजः । इतश्च विषया: पापाः प्रौढा दुःपवना इव ॥ ३०० ॥
इतः कषायाः क्रोधाद्या महावर्ता इवोल्बणाः । रागद्वेषादयश्चेतो नगदंता[4]इवोत्कटाः ॥ ३०१ ॥
महोर्मयइवेतश्च नानादुःखपरंपराः । इतश्चार्त्तरौद्रध्यानमौर्वानलइवोच्चकैः ॥ ३०२ ॥
इतश्च ममता वेत्रवल्लीव स्खलनास्पदम् । इतश्च व्याधयोऽनल्पा नक्रस्तोमाइवोद्धताः ॥ ३०३ ॥
अस्मिन्नपारे संसारे पारावारेऽतिदारुणे । पतितानुद्धर चिरात् प्राणिनः परमेश्वर ॥ ३०४ ॥
परेषामुपकाराय केवलज्ञानदर्शने । तवेमे त्रिजगन्नाथ तरोः पुष्पफलेइव ॥ ३०५ ॥
कृतार्थमद्य मे जन्म कृतार्थो विभवोऽद्य मे । कर्तुं लेभे मयायं यत् त्वत्सपर्यामहोत्सवः ॥ ३०६ ॥
स्तुत्वेति तूष्णीं प्राप्तेषु सुरेन्द्रोपेन्द्रसीरिषु । श्रीवासुपूज्यो भगवानारेभे देशनामिति ॥ ३०७ ॥

१ स्वामिप्रभावतः । २ भक्तिसहितया । ३ जलजन्तुः । ४ पर्वतदन्ताः ।

कथंचित् प्राप्य मानुष्यं ज्ञान्यं धर्मपरैर्नरैः ॥ ३०८ ॥
संसारसागरेऽमुष्मिन् शमिलायुगयोगवत् । यं समालंब्यमानो हि न मज्जेन्नवसागरे ॥ ३०९ ॥
स्वाख्यातः खलु धर्मोऽयं सर्वैरपि जिनोत्तमैः । क्षांतिर्मार्दवमृजुता मुक्तिश्च दशधा स तु ॥ ३१० ॥
संयमः सूनृतं शौचं ब्रह्माकिंचनता तपः । गोचरेऽपि न ते यत्स्युरधर्माधिष्ठितात्मनाम् ॥ ३११ ॥
धर्मप्रभावतः कल्पद्रुमाद्या ददतीप्सितम् । सदा संविधवर्त्यैकबन्धुर्धर्मोऽतिवत्सलः ॥ ३१२ ॥
अपारे व्यसनांभोधौ पतंतं पाति देहिनम् । यन्मर्हीं स प्रभावोऽयं ध्रुवं धर्मस्य केवलम् ॥ ३१३ ॥
आप्लावयति नांभोधिराश्वासयति चांबुदः । अचिन्त्यमहिमा तत्र धर्म एव निबन्धनम् ॥ ३१४ ॥
न ज्वलत्यनलस्तिर्यग् यदूर्ध्वं वाति नानिलः । यच्चावतिष्ठते तत्र धर्मादन्यन्न कारणम् ॥ ३१५ ॥
निरालंबा निराधारा विश्वाधारा वसुन्धरा । उदयेते जगत्यस्मिन्नूनं धर्मस्य शासनात् ॥ ३१६ ॥
सूर्याचन्द्रमसावेतौ विश्वोपकृतिहेतवे । अनाथानामसौ नाथो धर्मो विश्वैकवत्सलः ॥ ३१७ ॥
अबन्धूनामसौ बन्धुरसखीनामसौ सखा । धर्मो निरुपमं यच्छत्यपि सर्वज्ञवैभवम् ॥ ३१८ ॥
धर्मो नरकपातालपातादवति देहिनः । योऽपि कश्चित् क्वचित् प्रोचे सोऽपि वाङ्मात्रनर्तनम् ॥
अयं दशविधो धर्मो मिथ्यादृग्भिर्न वीक्षितः । क्रियायामपि नर्नर्ति नित्यं जिनमतस्पृशाम् ॥ ३२० ॥
तत्त्वार्थो वाचि सर्वेषां केषांचन मनस्यपि । न लेशमपि जानंति धर्मरत्नस्य तत्त्वतः ॥ ३२१ ॥
वेदशास्त्रपराधीनबुद्धयः सूत्रकंठकाः । याज्ञिकानां कुतो धर्मः प्राणिघातविधायिनाम् ॥ ३२२ ॥
गोमेधनरमेधाश्वमेधाद्यध्वरकारिणाम् ।

१ समीपवर्ती । २ उपवीतधारिणः ।

अश्रद्धेयमसद्भूतं परस्परविरोधि च । वस्तु प्रलपतां धर्मः कः पुराणविधायिनाम् ॥ ३२३ ॥
असद्भूतव्यवस्थाभिः परद्रव्यं जिघृक्षताम् । मृत्पानीयादिभिः शौचं स्मार्तादीनां कुतो ननु ॥ ३२४ ॥
ऋतुकालव्यतिक्रान्तौ भ्रूणहत्याविधायिनाम् । ब्राह्मणानां कुतो धर्मो ब्रह्मचर्यापलापिनाम् ॥ ३२५ ॥
अदित्सतोऽपि सर्वस्वं यजमानाज्जिघृक्षताम् । अर्थार्थे त्यजतां प्राणान् क्वाकिञ्चन्यं द्विजन्मनाम् ॥३२६॥
स्वल्पेष्वप्यपराधेषु क्षणाच्छापं प्रयच्छताम् । लौकिकानामृषीणां न क्षमालेशोऽपि दृश्यते ॥ ३२७ ॥
जात्यादिमदडुर्वृत्तपरिनर्तितचेतसाम् । क्व मार्दवं द्विजातीनां चतुराश्रमवर्तिनाम् ॥ ३२८ ॥
दंभसंरम्भगर्भाणां बकवृत्तिजुषां बहिः । भवेदार्जवलेशोऽपि पाखंडव्रतिनां कथम् ॥ ३२९ ॥
गृहिणीगृहपुत्रादिपरिग्रहवतां सदा । द्विजन्मनां कथं मुक्तिर्लोभैककुलवेश्मनाम् ॥ ३३० ॥
अरक्तद्विष्टमूढानां केवलज्ञानशालिनाम् । अनवद्या तत इयं धर्मस्वाख्या ततोऽर्हताम् ॥ ३३१ ॥
रागाद्द्वेषात्तथा मोहाद्भवेद्वितथवादिता । तदभावे कथं नामार्हतां वितथवादिता ॥ ३३२ ॥
ये तु रागादिभिर्दोषैः कलुषीकृतचेतसः । न तेषां सूनृता वाचः प्रसरंति कदाचन ॥ ३३३ ॥
तथा हि यागहोमादिकर्माणीष्टानि कुर्वताम् । वापीकूपतडागादीन्यपि पूर्तान्यनेकशः ॥ ३३४ ॥
पशूपघाततः स्वर्गिलोकसौख्यं विमार्गताम् । द्विजेभ्यो भोजनैर्दत्तैः पितृतृप्तिं चिकीर्षताम् ॥ ३३५ ॥
घृतयोन्यादिकरणैः प्रायश्चित्तविधायिनाम् । पंचस्वापत्सु नारीणां पुनरुद्वाहकारिणाम् ॥ ३३६ ॥

---

१ असत्यम् । २ गृहीतुमिच्छताम् । ३ मृत्तिकाजलादिभिः । ४ बालहत्याविधायिनाम् । ५ ब्रह्मचर्यमपलपन्तीत्येवंशीलानाम् । ६ रागद्वेषमोहरहितानाम् । ७ असत्यवादित्वम् ।

पूर्णायामादिपौरुष्यां व्यसृजद्देशनां प्रभुः । द्वितीयां पौरुषीं यावत् सूक्ष्मो गणधरो व्यधात् ॥ ३५१ ॥
ततः स्थानादथान्यत्र विजहार जगद्गुरुः । स्थानं निजनिजं जग्मुरिन्द्रोपेन्द्रबलादयः ॥ ३५२ ॥
द्वासप्ततिः सहस्राणि श्रमणानां महात्मनाम् । साध्वीनां लक्षमेकं तु संयमश्रीजुषां खलु ॥ ३५३ ॥
चतुर्दशपूर्वभृतां सहस्रं द्वे शते तथा । अवधिज्ञानिनां पंच सहस्राः सचतुःशताः ॥ ३५४ ॥
मनःपर्ययुक्तानामेकषष्टिः शतानि तु । षष्टिः शतानि विमलकेवलज्ञानशालिनाम् ॥ ३५५ ॥
जाता वैक्रियलब्धीनां सहस्राणि दशैव हि । वादलब्धिमतां सप्तचत्वारिंशच्छतानि तु ॥ ३५६ ॥
श्रावकाणामुभे लक्षे सहस्रा दश पंच च । श्राविकाणां चतुर्लक्षी सषट्त्रिंशत्सहस्रिका ॥ ३५७ ॥
चतुःपंचाशतं वर्षलक्षाणां मासवर्जितम् । आकेवलाद्विहरतः परिवारः प्रभोरभूत् ॥ ३५८ ॥
ज्ञात्वा च मोक्षमासन्नं ययौ चंपां जगत्पतिः । प्रपेदेऽनशनं तत्र षड्भिर्मुनिशतैः समम् ॥ ३५९ ॥
मासांते चाषाढशुक्लचतुर्दश्यां निशाकरे । उत्तरभद्रपदास्थे सशिष्योऽगाच्छिवं विभुः ॥ ३६० ॥
अष्टादशाब्दलक्षाणि कुमारत्वे व्रते पुनः । चतुःपंचाशदित्यायुर्लक्षा द्वासप्ततिः प्रभोः ॥ ३६१ ॥
श्रेयांसप्रभुनिर्वाणाद्वासुपूज्यस्य निर्वृतिः । सागरेषु चतुःपंचाशत्यतीतेष्वजायत ॥ ३६२ ॥
गीर्वाणेन्द्राः संगीर्वाणा[1] निर्वाणमहिमोत्सवम् । स्वामिनः स्वामिशिष्याणामप्यकार्षुर्यथाविधि ॥ ३६३ ॥
द्विपृष्ठवासुदेवोऽपि महारंभपरिग्रहः । मृगारिरिव निःशंको देववच्च प्रमद्वरः ॥ ३६४ ॥

[1] सदेवाः ।

भोगान् यथेष्टं भुञ्जानः पालयित्वायुरात्मनः । विपद्य षष्ठीमगमन्नरकोर्वीं तमःप्रभाम् ॥ ३६५ ॥
॥ युग्मम् ॥

द्विपृष्ठस्य कौमारेऽब्दलक्षं पादोनवर्जितम् । तदेव मंडलिकत्वे दिग्जयेऽब्दशतं तथा ॥ ३६६ ॥
राज्ये सप्तत्यब्दलक्षी तथा नवशताधिका । वत्सरैकोनपंचाशत्सहस्रीत्यायुरूर्जितम् ॥ ३६७ ॥
बलभद्रोऽपि पादोनकोटिहायनजीवितः । तस्थौ कथंचिदेकाकी स्वभ्रातृस्नेहमोहितः ॥ ३६८ ॥

श्रीवासुपूज्यवचनस्मरणेन बन्धुमृत्या च गाढतरमेव भवाद्विरक्तः ।
आत्तव्रतो विजयसूरिपदाब्जमूले काले विपद्य च शिवं विजयो जगाम ॥ ३६९ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये चतुर्थे पर्वणि
श्रीवासुपूज्यद्विपृष्ठविजयतारकचरितवर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः ।

तृतीयः सर्गः ।

श्रीविमलनाथचरित्रम् ।

ॐ नमो विमलनाथाय निष्कर्मविमलात्मने[1] । धर्मस्वाख्याततागंगाप्रभवैकहिमाद्रये[2] ॥ १ ॥
त्रयोदशार्हतस्तस्य चरित्रमिदमुच्यते । जगत्पवित्रीकरणं तीर्थोदकमिवामलम् ॥ २ ॥
धातकीखंडद्वीपे प्राग्विदेहे विजये पुनः । भरताख्ये पुरीरत्नं नामतोऽस्ति महापुरी ॥ ३ ॥
तत्र पद्मागृहं[3] पद्मसेनो नाम महीपतिः । अपां पतिरिवाधृष्योऽभिगम्यश्चाभवद्गुणैः ॥ ४ ॥
स्वशासनमिवावन्यां स चित्ते जैनशासनम् । अखंडप्रसरं चक्रे धुर्यो बलिविवेकिनाम्[4] ॥ ५ ॥
दुर्वेश्मनीव संसारे सोऽमुष्मिन्निवसन्नपि । सदैव धारयामास वैराग्यमधिकाधिकम् ॥ ६ ॥
स एवं भवनिर्विण्णः सर्वगुप्ताभिधं गुरुम् । ययौ महीरुहवरं मार्गखिन्न इवाध्वगः ॥ ७ ॥
दीक्षां जग्राह तत्पार्श्वे सम्यक् तां प्रत्यपालयत् । रोरो[5] धनमिव प्राप्तमनात्मज इवात्मजम् ॥ ८ ॥
अर्हद्भक्त्यादिभिः स्थानैर्यथाविधिनिषेवितैः । ऊर्जितैरर्जयामास तीर्थकृन्नाम कर्म सः ॥ ९ ॥
चिरं तीव्रं तपस्तप्त्वा पूरयित्वायुरात्मनः । मृत्वा कल्पे सहस्रारे महर्द्धिः सोऽमरोऽभवत् ॥ १० ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् भरतक्षेत्रभूषणम् । पुरं कांपील्यमित्यस्ति दिवः खंडमिव च्युतम् ॥ ११ ॥

---

१ कर्मराहित्येन निर्मल आत्मा यस्य तस्मै । २ धर्मस्य स्वाख्याततैव गंगा तस्या उत्पत्तावेकहिमाचलस्तस्मै । ३ लक्ष्मीगृहम् । ४ बलवतां विवेकवतां च मध्ये । ५ निर्धनः ।

तत्र चैत्यानि चन्द्राश्मपुत्रिकाक्षरदंबुभिः । कलयन्ति निशीथिन्यां यंत्रधारागृहश्रियम् ॥ १२ ॥
हैमाः कुंभाः प्रभासंते तत्र गेहोर्ध्वभूमिषु । स्वर्णाब्जान्याहितानीव निवासाय सदा श्रियः ॥ १३ ॥
विचित्रहर्म्यप्रासादराजीकं तदराजत । विधातुरालेख्यमिव सृजतो दिविषत्पुरीम् ॥ १४ ॥
दैवेनाप्यभिभूतानां शरणार्थमुपेयुषाम् । वज्रवर्मेव तत्राभूत् कृतवर्मेति भूपतिः ॥ १५ ॥
गंगाजलं तद्यशश्च स्पर्धयेव परस्परम् । परितः प्रीणयत् पृथ्वीं प्रपेदे निधिमंभसाम् ॥ १६ ॥
नाभूत् पराङ्मुखो जातु याचकेष्विव सोऽरिषु । पराङ्मुखः परस्त्रीषु परनिन्दास्विवाभवत् ॥ १७ ॥
महीविवस्वतस्तस्य समरे परिपंथिनः । न सोढुमशकंस्तेजोऽन्धकारादिव निर्गताः ॥ १८ ॥
पादच्छाया सदा तस्य महावटतरोरिव । कुब्जीभूय प्रणामेन सिषेवे वसुधाधवैः ॥ १९ ॥
बभूव तस्य श्यामेति श्यामेव तुहिनद्युतेः । सधर्मचारिणी सर्वशुद्धांतमुखमंडनम् ॥ २० ॥
कुलश्रीरिव सा मूर्त्ता सतीव्रतमिवांगवत् । रूपलावण्यलक्ष्मीणां प्रत्यक्षेवाधिदेवता ॥ २१ ॥
मंदं मंदं मरालीव देवी संचरति स्म सा । नित्यमेव पतिध्यानव्याकुलेनेव चेतसा ॥ २२ ॥
बभूव सा भूचरीषु स्त्रीष्वसाधारणा तथा । यथार्हति स्म तत्सख्यं देवश्रीरथवा शची ॥ २३ ॥
यत्र यत्र स्वामिनी सा चचार पृथिवीतले । तत्र तत्रान्वगाल्लक्ष्मीर्यामिकीव दिवानिशम् ॥ २४ ॥
इतः कल्पे सहस्रारे मज्ञसेनमहीपतेः । स जीवः पूरयामास स्वमायुः परमस्थिति ॥ २५ ॥

---

१. चंद्रकांतमणीनां पुत्तलिकाभ्यः क्षरद्भिरंबुभिः । २ रात्रौ । ३ चित्रम् । ४ वज्रमयकवचसमः । ५ समुद्रगामियशा इत्यर्थः । ६ शत्रवः । ७ नम्रीभूय । ८ नृपैः । ९ राज्ञिः । १० मानुषीषु । ११ प्रतिहारी । १२ परमा उत्कृष्टा स्थितिर्यस्य तत् ।

शुद्धषादश्यां राधस्योत्तरभद्रपदासु भे[2] । सोऽथ च्युत्वा ततः श्यामादेवीकुक्षाववातरत् ॥ २६ ॥
मुखे प्रविशतस्तीर्थंकरजन्माभिसूचकान् । श्यामादेवी महास्वप्नांश्चतुर्दश ददर्श सा ॥ २७ ॥
पूर्णे काले माघशुक्लतृतीयायां निशाकरे । उत्तरभद्रपदास्थे स्वोच्चस्थेषु ग्रहेषु च ॥ २८ ॥
सुतं सूकरलक्ष्माणं तपनीयोपमद्युतिम्[3] । ज्ञानत्रयधरं श्यामास्वामिनी सुषुवे सुखम् ॥ २९ ॥
स्वामिनः स्वामिमातुश्च सूतिकर्मैत्य सर्वतः । षट्पंचाशद्दिक्कुमार्यश्चेटिकाइव चक्रिरे ॥ ३० ॥
एत्य शक्रो मेरुशैले नीत्वांके न्यस्य च प्रभुम् । अतिपांडुकंबलास्थे सिंहासन उपाविशत् ॥ ३१ ॥
त्रयोदशं जिनेन्द्रं तं सुरेन्द्रा अच्युतादयः । त्रिषष्टिः स्नपयामासुः क्रमशस्तीर्थवारिभिः ॥ ३२ ॥
ईशानांके निवेश्येशं शक्रोऽप्यस्नपयज्जलैः । वृषशृंगोत्थितैः शैलशृंगोत्थैरिव निर्झरैः ॥ ३३ ॥
स्वामिनं देवदूष्येण वाससा वासवः स्वयम् । आर्द्रं स्नानीयपानीयैर्माणिक्यवदमार्जयत् ॥ ३४ ॥
गोशीर्षचंदनैः श्यामानंदनं नंदनाहृतैः । स व्यलिंपद्धपुर्लग्नदेवदूष्यभ्रमप्रदैः ॥ ३५ ॥
विचित्रैर्दामभिर्दिव्यैर्वस्त्रालंकरणैरपि । अर्चित्वारात्रिकं कृत्वा प्रभुं शक्रोऽस्तवीदिति ॥ ३६ ॥
मोहेन तिमिरेणेव परितोऽपि प्रसारिणा । नितांतकोपनैर्नक्तंचरैरिव[5] जटाधरैः[4] ॥ ३७ ॥
बुद्धिसर्वस्वहरणैश्चार्वाकैस्तस्करैरिव । अत्यंतमायानिपुणैर्गोमायुभिरिव[6] द्विजैः ॥ ३८ ॥
भ्रमद्भिर्मंडलीभूय कौलाचार्यैर्वृकैरिव । उलूकैरिवपाखंडैर्वंद्दगद्भिरपरैरपि ॥ ३९ ॥

---

१ वैशाखस्य । २ नक्षत्रे । ३ सुवर्णसदृशकान्तिम् । ४ अतिक्रुद्धैः । ५ राक्षसैः । ६ शृगालैः ।

सिद्धेनेव विवेकाढ्यं मिथ्यात्वेन विलुंपता । सद्भूतानां पदार्थानामविज्ञानेन सर्वतः ॥ ४० ॥
अभूच्चिरमयं कालो यामिन्येव जगत्पते । प्रभातं त्वधुना जज्ञे त्वया नाथेन भास्वता ॥ ४१ ॥
त्वत्पादपद्यामासाद्य लंघितालंघिता खलु । निम्नैरपि हि संसारनिम्नगा निम्नगा जनैः ॥ ४२ ॥
भवद्वासननिःश्रेणिमधिरुह्याचिरादपि । मन्येऽध्यासितमेवोच्चैर्लोकाग्रं भव्यजंतुभिः ॥ ४३ ॥
अस्माकमप्यनाथानां चिरान्नाथोऽस्युपस्थितः । निदाघातपतप्तानां पांथानामिव वारिदः ॥ ४४ ॥
इत्थं त्रयोदशं तीर्थंकरं स्तुत्वा पुरंदरः । गत्वा यथागतं श्यामास्वामिनीपार्श्वतोऽमुचत् ॥ ४५ ॥
शक्रः स्वामिगृहान्मेरोस्त्वन्येन्द्राः स्वं स्वमास्पदम् । प्रययुः कृतकल्याणयात्राः सांयात्रिका इव ॥४६॥
नरेन्द्रः कृतवर्मापि शर्मवान् विश्वशर्मदम् । ऋद्ध्या महत्या विदधे सूनोर्जन्ममहोत्सवम् ॥ ४७ ॥
गर्भस्थे जननी तस्मिन् विमला यदजायत । ततो विमल इत्याख्यां तस्य चक्रे पिता स्वयम् ॥ ४८ ॥
धात्रीभूय सुरस्त्रीभिर्लाल्यमानो जगत्पतिः । सुरैश्च सवयोभूय रम्यमाणो व्यवर्धत ॥ ४९ ॥
षष्टिधन्वोन्नतः स्वामी क्रमेण प्राप यौवनम् । अष्टोत्तरसहस्रेण लक्षणानां च लक्षितः ॥ ५० ॥
स पित्रोरुपरोधेन भववैराग्यभागपि । राज्ञां पुत्रीरुपायंस्त भोग्यकर्मरुगौषधीः ॥ ५१ ॥
कौमारे पंचदशाब्दलक्षीमुल्लंघ्य मेदिनीम् । अशात् पितृगिरा मान्या पित्राज्ञा ह्यर्हतामपि ॥ ५२ ॥

---

१ सिद्धाः समाधौ नेत्रनिमीलनं कुर्वन्ति तद्वन्मिथ्यात्वेन विवेकचक्षुर्निमीलितमित्यर्थः । २ निम्नं गच्छतीति निम्नगैतादृशी संसार एव निम्नगा नदी निम्नैर्जनैरलंघिता सा नदी त्वत्पादसेतुं प्राप्य लंघिता । ३ प्राप्तम् । ४ पोतवणिजः ५ सुखवान् । ६ मित्री भूय । ७ भोग्यं कर्मैव व्याधिस्तस्मिन्नौषधीसमाः ।

गतेषु वर्षलक्षेषु त्रिंशत्यवनिपालने । भवाब्धेस्तरणे तरीं दीक्षावेलामचिंतयत् ॥ ५३ ॥
सारस्वतप्रभृतयोऽभ्येत्य लोकांतिकामराः । तीर्थं प्रवर्तय स्वामिन्नित्यूचुश्च जगद्गुरुम् ॥ ५४ ॥
ददौ च वार्षिकं दानं द्रविणैर्जृंभकाहृतैः । याचकेभ्यो यथायाच्ञं कल्पद्रुम इवावनौ ॥ ५५ ॥
दानांते विदधुर्दीक्षाभिषेकं विमलप्रभोः । विमलैर्निजमनोवत् सुमनःपतयोऽम्बुभिः ॥ ५६ ॥
आमुक्तदिव्यालंकारवस्त्रो दिव्यविलेपनः । शिबिकां देवदत्ताख्यामारुरोह ततः प्रभुः ॥ ५७ ॥
सुरासुरनराधीशैः परितोऽपि समावृतः । तया शिबिकया स्वामी सहस्राम्रवणं ययौ ॥ ५८ ॥
उद्यानपालबालाभिस्तदा शिशिरभीरुभिः । वेश्मप्रीत्या सेव्यमानलताकुंजपरंपरम् ॥ ५९ ॥
भविष्यदद्भुतश्रीकैर्माकंदबकुलादिभिः । सह्यमानहिमानीकं तपस्यद्भिरिव द्रुमैः ॥ ६० ॥
प्रत्यग्रैः कूपपानीयैश्छायाभिर्वटभूरुहाम् । रिरंसुपौरद्वंद्वानां निषिद्धशिशिरव्यथम् ॥ ६१ ॥
शीतार्त्तप्लवगैः पुंजीकृतगुंजाफलेक्षणात् । नागरस्त्रीविरचितस्मितज्योत्स्नातरंगितम् ॥ ६२ ॥
कृतस्मितमिव स्मेरलवलीकुन्दकोरकैः । प्रविवेश तदुद्यानं भगवान् विमलप्रभुः ॥ ६३ ॥

॥ पंचभिः कुलकम् ॥

शिबिकातः समुत्तीर्य त्यक्त्वा चाभरणादिकम् । स्कंधे च वासवन्यस्तं देवदूष्यांशुकं दधत् ॥ ६४ ॥

---

१ सुमनसां देवानां पतय इन्द्रा इत्यर्थः । २ आमुक्तानि गृहीतानि दिव्यालंकारवस्त्राणि येन । ३ गृहवत् सेव्यमाना लतामंडपानां परंपरा यस्मिंस्तत् । ४ सह्यमाना हिमानी महद्धिमं यस्मिन् । ५ रन्तुमिच्छूनां नगरस्य दंपतीनाम् । ६ शीतेनार्ताः प्लवगा वानरास्तैः । ७ नागरस्त्रीभिः कृतं स्मितं तदेव ज्योत्स्ना तया तरंगितम् ।

माघस्य शुक्लचतुर्थ्यां जन्मर्क्षे परेऽहनि । समं नृपसहस्रेण षष्ठेन प्राव्रजत् प्रभुः ॥ ६५ ॥
॥ युग्मम् ॥

द्वितीयेऽह्नि धान्यकटपुरे नृपजयौकसि । पारणं परमान्नेन चकार विमलप्रभुः ॥ ६६ ॥
विदधे विबुधैस्तत्र वसुधारादिपंचकम् । रत्नपीठं स्वामिपादस्थाने जयनृपेण तु ॥ ६७ ॥
ततः स्थानादथान्यत्र ग्रामाकरपुरादिषु । प्रावर्तत विहाराय छद्मस्थः परमेश्वरः ॥ ६८ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् विदेहेष्वपरेषु च । नन्दिसुमित्र आनन्दकर्यां पुर्यामभून्नृपः ॥ ६९ ॥
चक्षुष्मानपि चक्षुष्मान्[1] विवेकेन बभूव सः । ससहायश्च खड्गेन महासैनिकवानपि ॥ ७० ॥
जन्मतोऽपि भवोद्विग्नो जानानः सर्वमस्थिरम् । दधार पैतृकं राज्यमपि पालयितुं क्रमम् ॥ ७१ ॥
मनसा प्रागपि त्यक्तं त्यक्त्वा राज्यमथान्यदा । प्रव्रज्यां सुव्रताचार्यपादान्ते स उपाददे ॥ ७२ ॥
विविधाभिग्रहधरश्चरित्वा दुश्चरं तपः । कृत्वा चानशनं मृत्वानुत्तरे समभूत्सुरः ॥ ७३ ॥
अत्रैव जंबूद्वीपे च पुर्यां भरतभूषणे । श्रावस्त्यां धनमित्राख्यो बभूव पृथिवीपतिः ॥ ७४ ॥
धनमित्रनरेन्द्रस्य स्नेहादतिथितां गतः । पुर्यां तत्रैव चावात्सीद्बलिर्नाम महीपतिः ॥ ७५ ॥
धनमित्रोऽन्यदा रेमेऽक्षद्यूतं बलिना समम् । अक्षीण[2]बुद्धिविभवो गमेन[3] च चरेण च ॥ ७६ ॥
पत्तीनामिव सारीणां[4] वधबन्धपरौ मिथः । विपंचयामासतुस्तौ द्यूतं रणमिवोत्कटम् ॥ ७७ ॥

१ विवेकरूपनेत्रवानित्यर्थः । २ अक्षीणो बुद्धेर्विभवो यस्य । ३ गमचरौ द्यूतकलाक्रीडनभेदौ । ४ द्यूतक्रीडनकवस्तु सारीत्युच्यते ।

सर्वात्मना जेतुकामौ तावन्योऽन्यं नरेश्वरौ । स्वं पणीचक्रतू राज्यं द्यूतान्धानां कुतो मतिः ॥ ७८ ॥
अथ हारितवान् राज्यं धनमित्रनृपो निजम् । रोरपुत्रइवाश्रीक एकांगश्चाभवत् क्षणात् ॥ ७९ ॥
अवस्तूभूय स भ्राम्यन् कश्मलो[1] जीर्णकर्पटः[2] । भूताविष्टइव प्राप सर्वत्राप्यवमाननाम्[3] ॥ ८० ॥
सोऽटन्नितस्ततोऽन्येद्युर्ददर्शापि सुदर्शनम् । पपौ च देशनां तस्माद्यूपं[4] रोगीव लंघितः ॥ ८१ ॥
प्रतिबुद्धः परिव्रज्यां जग्राह च तदन्तिके । चिरं च पालयामासापमानं तमपि स्मरन् ॥ ८२ ॥
फलेन तपसोऽमुष्य वधाय बलिभूपतेः । भवान्तरेऽहं भूयासं निदानमपि स व्यधात् ॥ ८३ ॥
इत्थं कृतनिदानः सन् मृत्वानशनकर्मणा । उदपाद्यच्युते कल्पे प्रकृष्टायुःस्थितिः सुरः ॥ ८४ ॥
यतिलिंगमुपादाय बलिः कालेन गच्छता । विपद्य समभूत् कल्पे महर्द्धिरमरोत्तमः ॥ ८५ ॥
च्युत्वा च भरतक्षेत्रे स नन्दनपुरेऽभवत् । देव्यां सुंदर्यां समरकेसरिक्ष्मापतेः सुतः ॥ ८६ ॥
स्निग्धाञ्जनद्युतिवपुः षष्टिधन्वोन्नताकृतिः । षष्टिवत्सरलक्षायुरभादद्भुतविक्रमः ॥ ८७ ॥
आवैताढ्यं प्रतापाढ्यो भरतार्धमसाधयत् । अभूच्च प्रतिविष्णुः स मेरकाख्योऽर्धचक्रभृत् ॥ ८८ ॥
वायोः पुर इवौजस्वी तेजस्वीव रवेः पुरः । न कोऽपि तस्य पुरतः प्रतिमल्लोऽभवन्नृपः ॥ ८९ ॥
दैवस्येव न तस्याज्ञां व्यत्यलंघिष्ट कश्चन । रक्षाशिखाबन्धमिव मूर्ध्ना सर्वेऽप्यधुः पुनः ॥ ९० ॥
इतश्च भरतक्षेत्रे द्वारकायामभूत् पुरि । समुद्रइव गंभीरो रुद्रो नाम महीपतिः ॥ ९१ ॥
श्रीपृथिव्याविव साक्षात् सुभद्रा पृथिवीति च । तस्याभूतामुभे कांते कांते[5] रूपगुणश्रिया ॥ ९२ ॥

१ मलिनः । २ जीर्णवस्त्रः । ३ अपमानम् । ४ यूषमौषधम् । ५ मनोहरे ।

इदं प्रैष्यत केनेहासुहृदा सुहृदाथवा। इति लांगलिना पृष्टः प्रोवाच सचिवात्मजः ॥ १०७ ॥
भूभुजा शशिसौम्येन मेरकायार्धचक्रिणे। प्रेषितं प्राभृतमिदं दंडे जीवितकाम्यया ॥ १०८ ॥
तच्छ्रुत्वा कुपितः शार्ङ्गपाणिरेवमवोचत। किं नः संपश्यमानानां दंडस्तस्मै भविष्यति ॥ १०९ ॥
वराको मेरकः कोऽयं यः किलास्मासु सत्स्वपि। पार्थिवान् दंडयत्येवं द्रष्टव्यं तस्य पौरुषम् ॥ ११० ॥
गृह्यतां सर्वमप्येतदाच्छिद्य[1] स्वयमोजसा। करमुत्क्षिप्य तानेवं स्वकीयानादिशद्भटान् ॥ १११ ॥
गदामुद्गरदंडाद्यैः शशिसौम्यस्य सैनिकान्। तद्भटास्ताडयामासुः फलितानिव पादपान् ॥ ११२ ॥
अतर्कितद्रोहिभिस्तैः प्रसुप्ताइव सौप्तिकैः[2]। हन्यमानाः प्रणेशुस्ते प्राणानादाय काकवत् ॥ ११३ ॥
हस्त्यश्वाद्याददे पश्चात्तत्सर्वं शार्ङ्गपाणिना। क्षत्रियाणां गुणो ह्येष परश्रीहरणं हठात् ॥ ११४ ॥
तान्यामपहृतं द्रव्यं मेरकायार्धचक्रिणे। शशंसुः शशिसौम्यस्य नराः पूत्कारकारिणः ॥ ११५ ॥
तदाकर्ण्य परिक्रुद्धो निर्मर्याद इवान्तकः। मेरकोऽधिसभं[3] भीमभ्रकुटीकोऽब्रवीदिति ॥ ११६ ॥
पादाहतिः खरेणेव[4] पिंडमत्तेन दन्तिनः। कुटुंबिकसधर्मिण्या हालिकेनेव[5] कुट्टनम् ॥ ११७ ॥
चपेटाघटनमिव मंडूकेन फणाभृतः। स्वमृत्यवे कृतमिदमनात्मज्ञेन रौद्रिणा[6] ॥ ११८ ॥
पक्षोद्गमः पीलिकानामिव[7] पर्यंतकारणम्। विपरीता मतिः पुंसां भवेद्दैवे पराङ्मुखे ॥ ११९ ॥
सपितृभ्रातरं नव्यभ्रातृव्यकमुपस्थितम्। हनिष्याम्येष तं दस्युमिव प्राभृतहारिणम् ॥ १२० ॥

१ लुंटित्वा। २ रात्रियुद्धैः। ३ सभायाम्। ४ गर्दभेन यथा दंतिनः पादघातः कृतः स्वमृत्यवे भवति। ५ यथा कृषीवलेन कुटुंबिकभार्यायाः कृतं कुट्टनं मरणाय तथा। ६ रुद्रपुत्रेण। ७ पिपीलिकानां मरणसमये पक्षोत्पत्तिर्भवति।

अथैकः सचिवोऽवोचद्वाह्याभ्यामिदं कृतम् । रुद्रेण भूभुजा दीर्घं सेवितोऽसीति मा कुपः ॥१२१॥
मन्ये न संमतं राज्ञो रुद्रस्यैतद्भविष्यति । [1]आरिराधयिषैवास्ति तस्य त्वां स्वामिनं प्रति ॥ १२२ ॥
स्वामिनः प्रथमे कोपे नद्याः पूरे च कः पतेत् । एवमाशंकया नूनं रुद्रभूपो विलंबते ॥ १२३ ॥
देव प्रसीदादिश मां [2]तदभीतिं प्रयच्छ च । आनेष्यामि प्राभृतं तत् सविशेषमहं ततः ॥ १२४ ॥
[3]ओमित्युक्तो मेरकेण स द्रुतं द्वारकां ययौ । नन्दस्वयंभूसहितं रुद्रं चैवमभाषत ॥ १२५ ॥
किमेतत्तव पुत्राभ्यामज्ञानान्नृपते कृतम् । हन्यते न खलु श्वापि स्वामिनो मुखलज्जया ॥ १२६ ॥
एवमप्यर्प्यतां सर्वं न ते दोषो भविष्यति । छादयिष्यत्यात्मजयोर्दोषमज्ञानतैव हि ॥ १२७ ॥
अथ स्वयंभूरित्यूचे स्वामिभक्त्या भवानिदम् । तातं [4]प्रत्यार्यभावेन चार्यधीर्वक्ति साधु तत् ॥ १२८ ॥
धीरीभूय निरीक्षध्वं तस्याच्छिन्नमिदं कियत् । आच्छेत्स्यामो महीं सर्वां वीरभोग्या हि भूरियम् ॥१२९॥
आर्यस्य बलभद्रस्य दोष्णोर्मम च को बलम् । सहिष्यते कृतान्तस्य कुपितस्येव संगरे ॥ १३० ॥
एकं तमेव हत्वाहं भोक्ष्येऽर्धभरतं स्वयम् । किमन्यैः कुट्टितैर्भूपैर्बहुभिः कीटकैरिव ॥ १३१ ॥
तेनापि दोर्बलेनात्तं भरतार्धं न पैतृकम् । तन्न्यायेन ममाप्यस्तु बलिनो बलिनामपि ॥ १३२ ॥
इत्युक्त्वा विस्मितो भीतो ह्रीतश्च सचिवोऽथ सः । गत्वा द्रुतं मेरकाय समाचख्यौ यथातथम् ॥१३३॥
मत्तेभइव संक्रुद्धस्तस्य दुःश्रवया गिरा । कंपयन् क्ष्मां सैन्यभारैः प्रतस्थे मेरकस्ततः ॥ १३४ ॥

---

१ आराधयितुमिच्छा । २ तस्य रुद्रस्याभयदानं प्रयच्छ । ३ आमित्यंगीकरणे । ४ पूज्यभावेन ।

इतः स्वयंभू रुद्रेण भद्रेण च समन्वितः । प्रतस्थे द्वारकापुर्याः कंदरादिव केसरी ॥ १३५ ॥
जनयंतौ जनक्षोभं भैरवौ रौद्रमेरकौ । राहुसौरी इवैकत्र क्रमेणाथ समेयतुः ॥ १३६ ॥
अभूच्छस्त्रप्रहाराग्निकरालितदिगंतरः । तत्सैन्ययोः संप्रहारः [3]प्रहाणइव दारुणः ॥ १३७ ॥
स्वयंभूः पूरयामास पांचजन्यमथ स्वयम् । अशेषद्विषदुच्चाटमंत्रोपममहास्वनम् ॥ १३८ ॥
पांचजन्यध्वनेस्तस्मात्रेसुर्मेरकसैनिकाः । न हि केसरिवूत्कारं श्रुत्वा तिष्ठंति वारणाः ॥ १३९ ॥
सैन्यान् संस्थापयामास ताम्रचूडानिव स्वयम् । मेरको रथमारुह्य डुढौकेऽभि स्वयंभुवम् ॥ १४० ॥
किं मुधा सैन्यसंहारेणेति व्याहारिणौ मिथः । आस्फालयामासतुस्तौ धनुरेकधनुर्धरौ ॥ १४१ ॥
उद्वाहमंडपमिव विदधानौ जयश्रियः । मार्तण्डाद्भिर्बाणजालैर्वावप्यवर्षताम् ॥ १४२ ॥
बाणवृष्ट्या बाणवृष्टिं तौ निराचक्रतुर्मिथः । विषं विषेणेव हुताशनेनेव हुताशनम् ॥ १४३ ॥
सहस्रशः शरकैरैः प्रसरद्भिर्विराजिनौ । अर्काविवोद्गतौ द्वौ तौ ददृशाते भयंकरौ ॥ १४४ ॥
पाणिर्गतागतं कुर्वन्निषंगधनुरन्तरे । अलक्ष्योऽलक्ष्यत तयोरूर्मिकातेजसैव हि ॥ १४५ ॥
पाणिस्तदैव तूणीरे तदैव हि धनुर्गुणे । पतन् वैरूप्यभृदिवाभात्तयोर्लघुहस्तयोः ॥ १४६ ॥
बाणैरजय्यं ज्ञात्वारिं मेरकोऽस्त्रैर्गदादिभिः । ववर्ष कल्पांतमरुच्छैलशृंगैरिवोद्धतैः ॥ १४७ ॥
तानि स्वयंभूः प्रत्यस्त्रैर्भस्मसादकरोद्द्रुतम् । दग्ज्वालाभिः करालाभिश्चक्षुर्विष इवोरगः ॥ १४८ ॥

---

१ भयंकरौ । २ सौरिः शनिः । ३ प्रलयकाल इव । ४ सिंहशब्दम् । ५ कुक्कुटान् । ६ बाणकिरणैः । ७ तूणीराद्धनुषि धनुषश्च तूणीरे गमनागमनं कुर्वाणो हस्तोंऽगुलीकतेजसालक्ष्यत । ८ तस्मिन्नेव क्षणे । ९ शीघ्रहस्तयोः ।

रणपारं जिगमिषुश्चक्रं सस्मार मेरकः । व्याधस्य सिञ्चानइव पाणौ तस्यापतच्च तत् ॥ १४९ ॥
उदीरयामास ततो मेरकोऽपि स्वयंभुवम् । क्रीडया युध्यमानेन मयैवासि भटीकृतः[2] ॥ १५० ॥
एष छेत्स्यामि ते शीर्षं गच्छ गच्छाधुनाप्यरे । काकानां तस्कराणां च नश्यतां का ननु त्रपा ॥ १५१ ॥
स्वयंभूरप्युवाचैवं क्रीडायुद्धं यदीदृशम् । प्रेक्ष्यं तत् कोपयुद्धं ते तदर्थं ह्यहमागमम् ॥ १५२ ॥
आछिंदन्तो[3] द्विषां लक्ष्मीं वीराश्चेत्तस्करास्तदा । प्रथमस्तस्करोऽसि त्वं प्रदत्ता तव केन सा ॥ १५३ ॥
मुक्त्वापि चक्रं नष्टव्यं यत्त्वयाद्यापि नश्यताम् । काकानां तस्कराणां च नश्यतां का ननु त्रपा ॥१५४॥
मुंच मुंचाथवा चक्रं बलमस्यापि दृश्यताम् । अपि ते म्रियमाणस्य नानुतापो यथा भवेत् ॥ १५५ ॥
इत्युक्तो मेरकश्चक्रं व्योम्नि भौमं[4]मिवापरम् । ज्वालाजालकरालं तद्भ्रमयित्वामुचद्द्विषि ॥ १५६ ॥
शार्ङ्गपाणेरुरःपीठं तेनाजघ्ने चपेटया । कांस्यतालं[5] कांस्यतालेनेव प्रास्फलता दृढम् ॥ १५७ ॥
चक्रतुंबाग्रघातेन स्वयंभूस्तेन मूर्छितः । पपात स्यंदनोत्संगे क्षीबवत्[6]तरलेक्षणः ॥ १५८ ॥
दधार च तमुत्संगे मुशली प्रियबांधवः । वत्साश्वसिह्याश्वसिहीत्युच्चरन् साश्रुलोचनः ॥ १५९ ॥
तैरेवाश्रुजलैर्भ्रातुः सिक्तो वक्षसि शार्ङ्गभृत् । लब्धसंज्ञः समुत्तस्थौ तिष्ठ तिष्ठेत्यारिं वदन् ॥ १६० ॥
उत्थायादाय तच्चक्रं कालचक्रमिव द्विषाम् । हरिर्मेरकमित्यूचे दृष्टः स्मेरेक्षणै[7]र्निजैः ॥ १६१ ॥
इदं सर्वास्त्रसर्वस्वं जीवितव्यमिदं च ते । तद्गतं पश्यतोऽप्यद्य शिरोरत्नमहेरिव ॥ १६२ ॥

---

१ पक्षी । २ भटसदृशः कृतः । ३ लुंटन्तः । ४ मंगलग्रहम् । ५ वाद्यविशेषः । ६ मत्तइव । ७ विकसितनेत्रैः ।

कस्य तिष्ठस्यवष्टंभा[1]द्गच्छ गच्छाधुना ननु । हंति स्वयंभूर्न परान्[2] समरादपगच्छतः ॥ १६३ ॥

मेरकोऽप्यब्रवीन्मुञ्च पश्यौजोऽस्य त्वमप्यहो । नाभूत् पत्युः कलत्रं या सा स्यादुपपतेः कथम् ॥ १६४ ॥

इत्युक्तः शार्ङ्गभृच्चक्रं भ्रमयित्वा मुमोच तत् । लीलया मौलिकमलं मेरकस्य चकर्त च ॥ १६५ ॥

स्वयंभुवश्चोपरिष्टात् पुष्पवृष्टिर्दिवोऽपतत् । तथैव पृथिवी पृष्ठे कबंधो[3] मेरकस्य च ॥ १६६ ॥

नृपैश्च मेरकायत्तैः[4] स्वयंभूः शिश्रिये क्षणात् । जन्ययात्रा[5] हि सैवाभूत् परमन्यतरो वरः ॥ १६७ ॥

ततश्च साधयामास भरतार्धं सदक्षिणम् । दधद्दक्षिणपाणिस्थं चक्रं दिक्चक्रजित्वरम् ॥ १६८ ॥

दिग्यात्राया न्यवर्तिष्ट स्वयंभूर्भू[6]र्जयश्रियः । भरतार्धश्रिया स्वैरं रममाणो नवोढया ॥ १६९ ॥

गच्छन् मार्गे शार्ङ्गपाणिर्मगधेषु ददर्श च । शिलां कोटिनरोत्पाट्यां कपालपुटवद्भुवः ॥ १७० ॥

वामेनोत्पाटयामास बाहुना तामधोक्षजः । लीलयापि वसुमतीमधिभूः[7] फणिनामिव ॥ १७१ ॥

शिलां तां न्यस्य तत्रैव दोष्मतां चित्रमादधत् । ययौ दिनैः कतिपयैः पुरीं द्वारवतीं हरिः ॥ १७२ ॥

तत्र रुद्रेण भद्रेण पार्थिवैरपरैरपि । स्वयंभुवोऽर्धचक्रित्वाभिषेकोऽकारि सोत्सवैः ॥ १७३ ॥

इतश्च वर्षद्वितयं छद्मस्थो विमलप्रभुः । विहृत्य दीक्षोपवनं सहस्राम्रवणं ययौ ॥ १७४ ॥

तत्र जंबूतले भर्तुरपूर्वकरणक्रमात् । क्षपकश्रेण्यारूढस्य घातिकर्माणि तुत्रुटुः ॥ १७५ ॥

षष्ठ्यां सितायां पौषस्योत्तरभद्रपदासु भे । उदभूत् केवलज्ञानं षष्ठेन तपसा प्रभोः ॥ १७६ ॥

---

१ आधारात् । २ शत्रून् । ३ शिरोरहितं शरीरम् । ४ मेरकाधीनैः । ५ युद्धयात्रा । ६ जयलक्ष्म्याः स्थानम् । ७ सर्पाणां स्वामी शेषनागः ।

दिव्ये समवसरणे विदधे देशनां विभुः । गणेशाः सप्तपंचाशच्चाभूवन् मंदरादयः ॥ १७७ ॥
तत्तीर्थेऽभूत् षण्मुखाख्यो यक्षः शिखिंरथः सितः । दक्षिणैः फलचक्रेषुखड्गपाशाक्षसूत्रिभिः ॥ १७८ ॥
वामैः सनकुलचक्रकोदंडफलकांशुकैः । अभीदेन च दोर्दंडैर्भर्तुः शासनदेवता ॥ १७९ ॥
तथोत्पन्ना विदिताख्या हरितालसमद्युतिः । पद्मारूढा बाणपाशधरदक्षिणपाणिका ॥ १८० ॥
कोदंडनागसंयुक्तदक्षिणेतरबाहुका । श्रीमद्विमलनाथस्य जज्ञे शासनदेवता ॥ १८१ ॥
ताभ्याममुक्त सांनिध्यस्ततः स्थानाज्जगद्गुरुः । विहरन्नन्यदा द्वारवत्याः परिसरं ययौ ॥ १८२ ॥
शक्राद्यैस्तत्र समवसरणं विदधेऽमरैः । विंशत्यग्रधनुःसप्तशतोच्चाशोकपादपम् ॥ १८३ ॥
तत्र प्रविश्य प्राग्द्वारा भगवांश्चैत्यपादपम् । त्रिः प्रदक्षिणयामास पालयन्नार्हतीं स्थितिम् ॥ १८४ ॥
तीर्थाय नम इत्युक्त्वा पूर्वाशाभिमुखं ततः । सिंहासनमलंचक्रे धर्मचक्री त्रयोदशः ॥ १८५ ॥
यथाद्वारं प्रविविशुर्यथास्थानं स्थितिं व्यधुः । साधवोऽथार्यिका देवा देव्यो नार्यो नरा अपि ॥ १८६ ॥
तदा च द्वारकां गत्वा त्वरितं राजपूरुषाः । स्वामिनं समवसृतं शशंसुः शार्ङ्गपाणये ॥ १८७ ॥
स्वाम्यागमनशंसिभ्यः स्वयंभूः पारितोषिके । सार्धा द्वादश रूप्यस्य कोटीः प्रमुदितो ददौ ॥ १८८ ॥
स्वयंभूः सह भद्रेण भद्राणामेककारणम् । शीघ्रं समवसरणं जगाम प्रविवेश च ॥ १८९ ॥
तत्र प्रदक्षिणीकृत्य नत्वा च परमेश्वरम् । अनुशक्रं सभद्रोऽपि स्वयंभूः समुपाविशत् ॥ १९० ॥
नत्वा जिनेन्द्रं भूयोऽपि रचितांजलिसंपुटाः । एवमारेभिरे स्तोतुं वज्रभृच्छार्ङ्गभृद्धलाः ॥ १९१ ॥

---

१ मयूरवाहनः । २ अभयदेन । ३ साध्यः ।

देव त्वद्दर्शनेनाद्य दुःखं सांसारिकं ययौ । शरीरिणां भुवः पंकइव वार्षिक[1]वारिणा ॥ १९२ ॥
पुण्योऽयं दिवसः स्वामिंस्त्वद्दर्शननिबन्धनम् । यत्रामली[2]भविष्यामो दुःकर्ममलिना वयम् ॥ १९३ ॥
अंगावयवराजत्वं प्रत्यपद्यंत नो दृशः । यास्त्वद्दर्शनमासाद्य सद्योऽधुः शुद्धिमात्मनः ॥ १९४ ॥
पूतास्त्वत्पादसंपर्काद्भरतक्षेत्रभूमयः । अपि ताः पापनाशाय किं पुनस्तव दर्शनम् ॥ १९५ ॥
मिथ्यादृशामुलूकानामिव त्वद्दर्शनं प्रभो । केवला[3]लोकमार्त्तंडतिरोभावनिबन्धनम् ॥ १९६ ॥
[4]त्वद्दर्शनसुधापानसमुच्छ्वसितवर्ष्मणाम् । अद्य देव त्रुटिष्यंति कर्मबन्धाः शरीरिणाम् ॥ १९७ ॥
विवेकदर्पणोन्मार्ष्टिसमुत्पादनकर्मठाः । कल्याणतरुबीजाभाः पांतु त्वत्पादपांसवः ॥ १९८ ॥
स्वामिन् पीयूषगंडूषइव ते देशनावचः । संसारमरुमग्नानामस्तु नः स्वास्थ्यहेतवे ॥ १९९ ॥
स्तुत्वेति सत्सु तूष्णीकेष्विन्द्रोपेन्द्रबलेषु तु । विमलां विमलस्वामी प्रारेभे धर्मदेशनाम् ॥ २०० ॥
अकामनिर्जरारूपात् पुण्याज्जान्तोः प्रजायते । स्थावरत्वात्त्रसत्वं वा तिर्यक्त्वं वा कथंचन ॥ २०१ ॥
मानुष्यमार्यदेशश्च जातिः सर्वा[5]क्षपाटवम् । आयुश्च प्राप्यते तत्र कथंचित् कर्मलाघवात् ॥ २०२ ॥
प्राप्तेषु पुण्यतः श्रद्धा[6]कथकश्रवणेष्वपि । तत्त्वनिश्चयरूपं तद्बोधिरत्नं सुदुर्लभम् ॥ २०३ ॥

---

१ वर्षाऋतुजलेन । २ निर्मला भविष्यामः । ३ केवलज्ञानस्य प्रकाश एव मार्तंडस्तस्य तिरोभावेऽदृश्यभावे कारणम् । ४ तव दर्शनमेव सुधापानं तेन समुच्छ्वसितो देहो येषां ते । ५ सर्वेन्द्रियसुंदरत्वम् । ६ श्रद्धा च कथकश्च गुरुः श्रवणं च शास्त्रश्रवणेच्छा तेषु प्राप्तेषु सत्सु ।

राज्यं वा चक्रभृत्त्वं वा शक्रत्वं वा न दुर्लभम् । यथा जिनप्रवचने बोधिरत्यंतदुर्लभा ॥ २०४ ॥
सर्वे भावाः सर्वजीवैः प्राप्तपूर्वा अनन्तशः । बोधिर्न जातुचित् प्राप्ता[1] भवभ्रमणदर्शनात् ॥ २०५ ॥
पुद्गलानां परावर्तेष्वनंतेषु गतेष्विह । उपार्धे पुद्गलावर्ते शेषे सर्वशरीरिणाम् ॥ २०६ ॥
सर्वेषां कर्मणां शेषेऽन्तःकोटीकोट्यवस्थितौ । ग्रंथिभेदात् कश्चिदेव लभते बोधिमुत्तमाम् ॥ २०७ ॥
यथाप्रवृत्तिकरणादन्ये तु ग्रंथिसीमनि । प्राप्ता अप्यवसीदंति भ्रमंति च पुनर्भवम् ॥ २०८ ॥
कुशास्त्रश्रवणं संगो मिथ्यादृग्भिः कुवासना । प्रमादशीलता चेति स्युर्बोधि[2]परिपन्थिनः ॥ २०९ ॥
चारित्रस्यापि संप्राप्तिर्दुर्लभा यद्यपीरिता । तथापि बोधिप्राप्तौ सा सफला निष्फलान्यथा ॥ २१० ॥
अभव्या अपि चारित्रं प्राप्य ग्रैवेयकावधि । उत्पद्यंते विना बोधिं प्राप्नुवंति न निर्वृतिम्[3] ॥ २११ ॥
असंप्राप्ते बोधिरत्ने चक्रवर्त्यपि रंकवत् । संप्राप्तबोधिरत्नस्तु रंकोऽपि स्यात्ततोऽधिकः ॥ २१२ ॥
संप्राप्तबोधयो जीवा न रज्यंते भवे क्वचित् । निर्मम[4]त्वा भजंत्येकं मुक्तिमार्गमनर्गलाः ॥ २१३ ॥
श्रुत्वैवं देशनां भर्तुः प्रायेण प्राव्रजञ्जनाः । भेजे स्वयंभूः सम्यक्त्वं श्रावकत्वं च सीरभृत् ॥ २१४ ॥
पूर्णायामादिपौरुष्यां व्यस्राक्षीद्देशनां प्रभुः । ततस्तथैव तां चक्रे मंदरो गणभृद्वरः ॥ २१५ ॥
पूर्णद्वितीयपौरुष्यां देशनां सोऽप्यपारयत् । स्वं स्वं स्थानं ययुश्चेन्द्रोपेन्द्रभद्रादयोऽपि हि ॥ २१६ ॥
ततः स्थानात् पुरग्रामाकरद्रोणमुखादिषु । व्यहरद्विमलस्वामी लोकानुग्रहकाम्यया ॥ २१७ ॥

---

१ बोधिरत्नस्याप्राप्तौ हेतुः भवभ्रमणदर्शनात् । २ बोधेः परिपंथिनः शत्रवः । ३ मोक्षम् । ४ ममतारहिताः ।

चतुर्थः सर्गः ।

श्रीअनंतनाथचरितम्

ॐ ॥ पायादनन्तस्वामी वः सिद्धानन्तचतुष्टयः । इहापि देहिनां मोक्षइवानन्तसुखप्रदः ॥ १ ॥
श्रीमतोऽनंतनाथस्य चरित्रमिदमुच्यते । यानपात्रमिवापारसंसाराम्भोधितारणे ॥ २ ॥
धातकीखंडद्वीपे प्राग्विदेहे विजये पुनः । ऐरावताख्येऽरिष्टेति नगर्यस्ति गरीयसी ॥ ३ ॥
राजा पद्मरथो नाम तस्यामासीन्महारथः । द्विषद्रथिरथव्यूहस्खलनैकमहागिरिः[1] ॥ ४ ॥
स जित्वापि द्विषोऽशेषान् साधयित्वाखिलामिलाम् । न तृणायाप्यमंस्तैनां मोक्षश्रीसाधनोत्सुकः ॥ ५ ॥
विहारलीलामुद्याने जलक्रीडां च वापीषु । गंधर्वाणां च मधुरसंगीतकविलोकनम् ॥ ६ ॥
वारणाश्वादियानानां गतिवैचित्र्यदर्शनम् । वसंतकौमुदीप्रायक्रीडोत्सवनिरीक्षणम् ॥ ७ ॥
नाटकप्रभृतिदशरूपकाभिनयोत्सवम् । स्वर्विमानप्रतिमानवासौकोवसनं[2] तथा ॥ ८ ॥
विचित्रवस्त्रनेपथ्यांगरागाकल्पकल्पनम्[3] । न रागात् सोऽन्वभूत् किं तु लोकयात्रानुवर्तनात्[4] ॥ ९ ॥
॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

---

१ द्विषन्तश्च ते रथिनश्च तेषां रथानां व्यूहस्य रचनायाः स्खलन एकोऽद्वितीयो महागिरिः । २ स्वर्गविमानसदृशानि यानि वासौकांसि हर्म्याणि तेषु वसनम् । ३ आकल्पो भूषणम् । ४ लोकमार्गानुसरणात् ।

किंचिदप्यतिवाह्येवं कालं सोऽथ विवेकवान् । चित्तरक्षगुरोः पादमूले दीक्षामुपाददे ॥ १० ॥
अर्हद्भक्त्यादिभिः स्थानैस्तीर्थकृन्नाम कर्म सः । बद्ध्वा मृत्वा प्राणतस्य पुष्पोत्तरे सुरोऽभवत् ॥ ११ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् भरतार्धेऽत्र दक्षिणे । इक्ष्वाकुवंशगिरिभूर्[1]अयोध्येत्यस्ति पूर्वरा ॥ १२ ॥
विमलस्वच्छपयसा परिखावलयेन सा । विराजते रतस्रस्तवस्त्रेव वरवर्णिनी[2] ॥ १३ ॥
सुनिष्क्रमप्रवेशानि सत्संधीनि[3] अर्थवंति[4] च । सुभूमिकानि वेश्मानि नाटकानीव तत्र च ॥ १४ ॥
तस्यां गृहोर्ध्वभूमीषु कांचन्यो[5] भांति जालिकाः । प्रत्येकं गृहलक्ष्मीभिरायुक्ता मुकुटा इव ॥ १५ ॥
तत्र चैत्येष्वर्हदर्चापुष्पगंधहरोऽनिलः । तापनाशाय लोकानां भवत्यमृतनस्यवत्[6] ॥ १६ ॥
तस्यामासीत् सिंह इव विक्रमेणातिशायिना । अग्रेसरो नृसिंहानां सिंहसेनो महीपतिः ॥ १७ ॥
उपचारं[7] प्रयच्छंत आत्मकल्याणकाम्यया । तस्याधिदैवतस्येव भक्त्या भूमिभुजोऽभवन् ॥ १८ ॥
अग्रणीर्गुणिनां तैस्तैः सोऽवदातैर्निजैर्गुणैः । जगदाप्रीणयामास करैरिव निशाकरः ॥ १९ ॥
कामसर्थं च धर्मं च स दधौ स्वस्वमात्रया[8] । सेवागतान् राजपुत्रानिवौचित्यविचक्षणः ॥ २० ॥
सधर्मचारिणी तस्याभवद्धर्मस्य वासभूः । सुयशा नाम यशसा स्वशीलेनैव शालिनी ॥ २१ ॥
अंबाजनकश्वशुरान्ववायानां[9] बभूव सा । मंदाकिनीव जगतां त्रयाणामेकपावनी ॥ २२ ॥

---

१ इक्ष्वाकुवंश एव गिरिस्तस्य भूः स्थानम्, अथवा इक्ष्वाकुवंशस्य गिरिभूर्गंगा पवित्रत्वेनेत्यर्थः । २ उत्तमस्त्री । ३ मिलितानि, अन्यत्र संधिर्नाटकस्यांगविशेषः । ४ धनवंति, अन्यत्र सारवंति । ५ सुवर्णविकाराः । ६ अमृतघ्राणवत् । ७ प्राभृतम् । ८ स्वस्वविभागेन । ९ अन्ववायो वंशः ।

अष्टषष्टिः सहस्राणि श्रमणानां महात्मनाम् । आर्यिकाणां लक्षमेकं शतैरष्टभिरन्वितम् ॥ २१८ ॥
चतुर्दशपूर्वभृतामेकादश शतानि तु । अवधिज्ञानिनामष्टचत्वारिंशच्छतानि तु ॥ २१९ ॥
शतानि पंचपंचाशन्मनःपर्ययधारिणाम् । तावंत्येव तु शतानि केवलज्ञानिनामपि ॥ २२० ॥
जातवैक्रियलब्धीनां शतानि नवतिः पुनः । संजातवादलब्धीनां त्रिसहस्री द्विशत्यपि ॥ २२१ ॥
श्रावकाणामुभे लक्षे सहस्राष्टकसंयुते । श्राविकाणां चतुर्लक्षी चतुस्त्रिंशत्सहस्रयुक् ॥ २२२ ॥
द्विवर्षोनां पंचदशाब्दलक्षीं केवलात् परम् । महीं विहरमाणस्य परिवारोऽभवत् प्रभोः ॥ २२३ ॥

॥ षड्भिः कुलकम् ॥

ज्ञात्वा निर्वाणमासन्नं संमेताद्रिं ययुः प्रभुः । षड्भिः साधुसहस्रैश्च सहानशनमाददे ॥ २२४ ॥
मासं स्थित्वा शुचि[1]कृष्णसप्तम्यां पौष्णगे विधौ । मुनिभिस्तैः समं स्वामी जगाम पदमव्ययम् ॥ २२५ ॥
निर्वाणमहिमा भर्तुः संयतानां च सर्वतः । उपेत्य विदधे तत्र पुरुहूतादिभिः सुरैः ॥ २२६ ॥
कौमारे पंचदशाब्दलक्षास्त्रिंशदिला[2]वने । व्रते पंचदशेत्यायुः प्रभोः षष्ट्यब्दलक्ष्यभूत् ॥ २२७ ॥
श्रीवासुपूज्यनिर्वाणाद्विमलस्वामिनिर्वृतिः । सागराणां त्रिंशति तु व्यतीतायामजायत ॥ २२८ ॥
स्वयंभूरपि चैश्वर्यमदेन प्रभविष्णुना । परिलुप्तविवेकः सन् क्रूरकर्माकरोन्न किम् ॥ २२९ ॥
षष्टिं वत्सरलक्षाणि संपूर्यायुर्निजं हरिः । तैस्तैः स्वकर्मभिः षष्ठीं जगाम नरकावनीम् ॥ २३० ॥

---

१ शुचिराषाढः । २ इलायाः पृथ्व्या अवने पालने ।

स्वयंभुवः कुमारत्वे द्वादशाब्दसहस्र्यभूत् । सैव मंडलिकत्वे च नवत्यब्दी तु दिग्जये ॥ २३१ ॥
राज्ये त्वेकोनषष्ट्यब्दलक्षाण्यथ सहस्रकाः । पंचसप्ततिरधिका दशाग्रैर्नवभिः शतैः ॥ २३२ ॥
भद्रोऽपि सोदरविपत्तिशुचा विरक्त आत्तव्रतोऽथ मुनिचंद्रमुनेः समीपे ।
षष्टिं च पंच च निजायुषि वर्षलक्षान् नीत्वा विपद्य च पदं परमं प्रपेदे ॥ २३३ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये चतुर्थे पर्वणि
श्रीविमलनाथस्वयंभूभद्रमेरकचरितवर्णनो
नाम तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

निश्चिन्वानो हेयं[1]बुद्ध्या मार्गस्थितइवाश्रयम् । पित्राज्ञयानंतनाथश्चक्रे दारपरिग्रहम् ॥ ५० ॥
अर्धाष्टमेषु लक्षेषु गतेषु शरदामथ । स्वामी पित्रनुरोधेन राज्यभारमुपाददे ॥ ५१ ॥
वर्षलक्षाः पंचदश पालयित्वा वसुंधराम् । दधार चिन्तां मनसि दीक्षायै सिंहसेनभूः ॥ ५२ ॥
ब्रह्मलोकात् सुरा लौकांतिकाः सारस्वतादयः । तीर्थं प्रवर्तय स्वामिन्नित्यूचुः परमेश्वरम् ॥ ५३ ॥
जृंभकैर्जृं[2]भभिच्छिष्टकुबेरप्रेरितैः सुरैः । पूर्यमाणेन वित्तेन वर्षदानं ददौ विभुः ॥ ५४ ॥
तस्य दानस्य पर्यन्ते भवपर्यंतकामिनः । दीक्षाभिषेकं विदधुः सुरासुरनृपाः प्रभोः ॥ ५५ ॥
आमुक्तचित्रनेपथ्यवस्त्रमाल्यो जगत्पतिः । ततः सागरदत्ताख्यामारोहच्छिबिकां वराम् ॥ ५६ ॥
शक्रादिभिर्धृतछत्रचामरव्यजनः प्रभुः । तया शिबिकयोद्यानं सहस्राम्रवणं ययौ ॥ ५७ ॥
दोलां[3]दोलनसंसक्तनागरस्त्रीजनैर्मुहुः । तदानीं गच्छदागच्छत्खेचरीभिरिवाकुलम् ॥ ५८ ॥
प्रत्यग्रपल्लवाताम्रैर्विलु[4]लद्भृंगकुन्तलैः । अशोकैर्मधुना मत्तैरिव घूर्णद्भिरा[5]चितम् ॥ ५९ ॥
क्रीडाश्रांतपुरस्त्रीणां श्रमसर्वस्वहारिभिः । चूतैरुत्पल्लवै रम्यं तालवृन्तधरैरिव ॥ ६० ॥
कर्णिकारैः[6] कर्णिकाभिरिवोद्यन्माधवश्रियः । रुचिरं कांचनारैश्च कांचनै[7]स्तिलकैरिव ॥ ६१ ॥

---

१ त्यागबुद्ध्या निश्चयं कुर्वाणः । २ जृंभभिदिन्द्रेण शिष्ट आज्ञप्तो यः कुबेरस्तेन प्रेरितैः । ३ दोलायां प्रेंखायामान्दोलनम् तस्मिन्नासक्तैः पौरस्त्रीजनैः । ४ विलुलंतो व्याप्ता ये भ्रमरास्ते एव कुन्तलास्तैः । ५ व्याप्तम् । ६ पुष्पविशेषैः । ७ पीतपुष्पविशेषैः ।

उदीर्णस्वागतमिव वनं तदवंकोकिलम् । प्रविवेश जगन्नाथो जगन्मनश्वोन्मनाः ॥ ६२ ॥
॥ पंचभिः कुलकम् ॥

ततः सागरदत्तातो दत्तहस्तो विडौजसा । उत्तीर्योज्झांचकारालंकारप्रभृतिकं प्रभुः ॥ ६३ ॥
राधकृष्णचतुर्दश्यां रेवत्यामपरेऽहनि । षष्ठेन प्राव्रजत् स्वामी सहस्रेण समं नृपैः ॥ ६४ ॥
वंदित्वा स्वामिनमथ पुरुहूतादयोऽखिलाः । स्वं स्वं स्थानं ययुः सद्यः कृतकार्याइवामराः ॥ ६५ ॥
द्वितीयेह्नि वर्धमानपुरे विजयवेश्मनि । पारणं परमान्नेन चकारार्हंश्चतुर्दशः ॥ ६६ ॥
तत्र चक्रे सुधांधोभिर्वसुधारादि पंचकम् । रत्नपीठं तु विजयेनांघ्रिन्यासपदे प्रभोः ॥ ६७ ॥
ततः स्थानादपैच्छद्मा छद्मस्थः परमेश्वरः । प्रावर्तिष्ट विहाराय सहमानः परीषहान् ॥ ६८ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् प्राग्विदेहेषु सुंदरी । पुरी नंदपुरीत्यस्ति परमानंदजन्मभूः ॥ ६९ ॥
नृपो महाबलस्तत्र दत्तशोकोऽरियोषिताम् । अभूदशोकशाखीव स्वकुलोद्यानभूषणम् ॥ ७० ॥
संसारवासवैराग्यं स दधार महामनाः । विदग्धनागरइव ग्रामवासविरक्तताम् ॥ ७१ ॥
स वृषभर्षिपादाब्जमूले गत्वोदमूलयत् । पंचभिर्मुष्टिभिः केशांश्चरित्रं प्रत्यपादि च ॥ ७२ ॥
उद्यानमिव चारित्रं पालयित्वा महाफलम् । स विपद्य समुत्पेदे सहस्रारेऽमरो वरः ॥ ७३ ॥
इतोऽस्य जंबूद्वीपस्य क्षेत्रे भरतनामनि । कौशांबीत्यस्ति नगरी पुरन्दरपुरोपमा ॥ ७४ ॥

---

१ अवकृष्टं कूजितं कोकिलया यत्र । २ देवैः । ३ अपगतं छद्म कपटं यस्य सः । ४ शत्रुस्त्रीणां दत्तो शोको येन सः । ५ यथा चतुरो नगरवासी लघुग्रामे वस्तुं नेच्छति तथा ।

वक्रस्येन्दुः प्रतिनिधिर्दृशोरनुजमंबुजम् । कंठस्य कंबुरालेख्यं[1] दोष्णोर्बिसलता[2] सखी ॥ २३ ॥
कुंभः सनाभिः स्तनयोर्नाभेर्विवरमात्मभूः[3] । प्रतिबिंबं नितंबस्य कूलिनीपुलिनावनिः[4] ॥ २४ ॥
ऊर्वोरवरजा रंभा पादयोः पद्ममंतिषद्[5] । तस्याः सर्वांगरम्यायाः किं किं नह्यतिशाय्यभूत् ॥ २५ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥
इतश्च प्राणते कल्पे जीवः पद्मरथस्य सः । प्रकृष्टस्थितिकं स्वायुः सुखमग्नोऽत्यवाहयत् ॥ २६ ॥
श्रावणासितसप्तम्यां रेवतीस्थे निशाकरे । ततश्च्युत्वा सुयशसो देव्याः कुक्षाववातरत् ॥ २७ ॥
ददर्श च महास्वप्नान् कुञ्जरादींश्चतुर्दश । सुखसुप्ता निशाशेषे देव्यर्हज्जन्मसूचकान् ॥ २८ ॥
राधकृष्णत्रयोदश्यां[6] पौष्णे भे श्येनलांछनम् । सुवर्णवर्णं सुयशाः स्वामिनी सुषुवे सुतम् ॥ २९ ॥
अथ ऊर्ध्वं रुचकेभ्योऽभ्येत्य सद्योऽप्यथार्हतः । षट्पंचाशद्दिक्कुमार्यः सूतिकर्माणि चक्रिरे ॥ ३० ॥
सौधर्मकल्पाधिपतिस्तत्रोपेत्य प्रणम्य च । प्रभुमादाय वियता[7] मेरुशैलशिरो ययौ ॥ ३१ ॥
अतिपांडुकंबलायां शिलायां तत्र वासवः । सिंहासन उपाविक्षदुत्संगारोपितप्रभुः ॥ ३२ ॥
इन्द्रास्त्रिषष्टिरभ्येत्याच्युतप्रभृतयस्ततः । क्रमेणास्नपयन्नाथमाहृतैस्तीर्थवारिभिः ॥ ३३ ॥
ईशानाधिपतेरंके महासारं न्यधात् प्रभुम् । शक्रस्तद्भारवहनश्रमेणेव गरीयसा ॥ ३४ ॥
विकृतस्फाटिकमहाचतुर्वृषविषाणजैः । वारिभिः स्नपयामास वासवः परमेश्वरम् ॥ ३५ ॥

---

१ शंखस्तस्याः कंठस्य चित्रमासीत् । २ बिसलता कमलनाललता वाह्वोः सखीभूता आसीत् । ३ गुहा नाभेः पुत्ररूपाभूत् ४ नद्याः सिकतावनिः । ५ पद्मं पादयोः अंतिषद् शिष्यः । ६ वैशाखकृष्णत्रयोदश्याम् । ७ आकाशमार्गेण ।

वाससा देवदूष्येण प्रमृज्येशं विलिप्य च । अर्चित्वारात्रिकं कृत्वा सौधर्मेन्द्रोऽस्तवीदिति ॥ ३६ ॥
तवाग्रे भूमिलुठनैर्यै हि [1]भूरेणुनांचिताः । गोशीर्षचंदनेनांगरागस्तेषां न दुर्लभः ॥ ३७ ॥
भक्त्यैकमपि यैः पुष्पं त्वन्मूर्धन्यधिरोप्यते । ते [2]छत्राशून्यशिरसः संचरंति निरन्तरम् ॥ ३८ ॥
अंगरागस्तवांगे यैरेकदापि विधीयते । देवदूष्यांशुकधरास्ते भवंति न संशयः ॥ ३९ ॥
निधीयते भवत्कंठे पुष्पदामैकदापि यैः । लुठन्ति तेषां कंठेषु दोर्लताः[3] सुरयोषिताम् ॥ ४० ॥
ये वर्णयन्त्येकदापि त्वद्गुणानतिनिर्मलान् । ते गीयंते सुरस्त्रीभिरपि लोकातिशायिनः ॥ ४१ ॥
ये [4]चारुचारीचतुरं भक्त्या [5]वल्गंति ते पुरः । ऐरावणकरिस्कंधासनं तेषां न दुर्लभम् ॥ ४२ ॥
ध्यायंति परमात्मानं ये त्वां देव दिवानिशम् । त्वादृशीभूय ते लोके ध्येयतां यांति सर्वदा ॥ ४३ ॥
स्नात्रांगरागनेपथ्याकल्पप्रभृतिकल्पने । [6]अधित्वन्मेधिकारोऽस्तु सदापि त्वत्प्रसादतः ॥ ४४ ॥
इति स्तुत्वा जिनपतिं गृहीत्वा च दिवस्पतिः । गत्वा च सुयशोदेव्याः पार्श्वेऽमुंचद्यथास्थिति ॥ ४५ ॥
नंदीश्वरे शाश्वतार्हत्प्रतिमाष्टाह्निकोत्सवम् । कृत्वा शक्रोऽपरेऽपीन्द्राः स्वं स्वं स्थानं पुनर्ययुः ॥ ४६ ॥
गर्भस्थेऽस्मिञ्जितं पित्रानन्तं [7]परबलं यतः । ततश्च चक्रेऽनन्तजिदित्याख्या परमेशितुः ॥ ४७ ॥
योगी ध्यानामृतमिव निजांगुष्ठात् सुधां पिबन् । अस्तन्यपोऽप्यवर्धिष्ट क्रमेण परमेश्वरः ॥ ४८ ॥
शैशवं व्यतिचक्राम क्रमादिन्दुरिव प्रभुः । पंचाशद्धनुरुत्तुंगः प्रतिपेदे च यौवनम् ॥ ४९ ॥

---

१ पृथ्वीरजसा व्याप्ताः । २ छत्रेण अशून्यं सहितं शिरो येषां ते । ३ हस्तलताः । ४ चार्या चारी नृत्ये गमनविशेषस्तया चतुरं यथा तथा । ५ नृत्यंति । ६ त्वयि । ७ शत्रुसैन्यं ।

समुद्रदत्त इत्यासीद्दत्तमुद्रोऽरितेजसाम् । समुद्रइव गंभीरस्तस्यां वसुमतीपतिः ॥ ७५ ॥
पत्नी तस्याभवन्नंदा नयनानंदचंद्रिका । रूपेण रूपाहंकारहरणी सुरयोषिताम् ॥ ७६ ॥
नृपस्य तस्य [1]मलयपवमानो मधोरिव । मित्रं मलयभूनाथोऽन्यायया चंद्रशासनः ॥ ७७ ॥
समुद्रदत्तस्तं प्रीत्या महत्या निजसद्मनि । सादरः सोदरमिवाभोजयत् सपरिच्छदम् ॥ ७८ ॥
मृगाक्षीं तत्र सोऽद्राक्षीन्नंदामानंदिनीं दृशोः । पत्नीं समुद्रदत्तस्य समुद्रस्येव जाह्नवीम् ॥ ७९ ॥
स्तब्धांगः कीलितइव स्मरास्त्रैरतिदुःसहैः । जातस्वेदो [2]विप्रलंभानलघर्मादिवोद्दवणात् ॥ ८० ॥
सर्वांगमप्य[3]ंकुरितप्रेमेव पुलकेन च । भिन्नस्वरो ग्रहग्रस्तइव तस्या वपुर्गुणैः ॥ ८१ ॥
प्रकंपमानसर्वांगस्तदाश्लेष इवोत्सुकः । [4]शुचेव वैवर्ण्यधरस्तदसंप्राप्तिजन्मया ॥ ८२ ॥
बाष्पेण लुप्तनयनः कामांध्यमिव धारयन् । [5]तदप्राप्त्या मृत्युमिवानेतुं प्रलयमाश्रयन् ॥ ८३ ॥
नंदामालोक्य तत्कालं सर्वांगोपांगसुंदरीम् । कां कामवस्थां न प्राप [6]मान्मथीं चंद्रशासनः ॥ ८४ ॥
॥ पंचभिः कुलकम् ॥
[7]समुद्रदत्तदत्तौकस्युवासाथ निशास्वपि । लेभे न निद्रां कामार्तो रोगार्त इव सोऽस्तधीः ॥ ८५ ॥
तांस्ताननुदिनं नंदाप्राप्त्युपायान् विचिंतयन् । कंचित् कालं व्यतीयाय मित्रव्याजेन स द्विषन् ॥ ८६ ॥

---

१ मलयाचलवायुः । २ विप्रलंभानलेन विरहाग्निना घर्मस्तस्मात् । ३ अंकुरितः प्रेमा यस्य स एतादृश इव पुलकित इत्यर्थः । ४ तस्या अप्राप्तस्य जातेन शोकेन शरीरस्य विवर्णतां दधदिव । ५ तस्या अप्राप्त्या मर्तुकामइव प्रलयं तस्यामेव लयं तन्मयतामाश्रयदित्यर्थः । ६ कामसंबंधिनीम् । ७ समुद्रदत्तेन दत्तमोको गृहं वासस्थानमिति यावत्तस्मिन् ।

समुद्रदत्ते विश्वस्ते स नंदामपरेऽहनि । हृत्वा जगाम शकुनिरिव रत्नावलीं द्रुतम् ॥ ८७ ॥
रक्षसेव हृतां तेन बलिना छलिना च ताम् । प्रत्याहर्तुं सोऽसमर्थो वैराग्यं परमं ययौ ॥ ८८ ॥
हृदयस्थेन शल्येनेवापमानेन तेन सः । दूयमानोऽग्रहीद्दीक्षां श्रेयांसमुनिसंनिधौ ॥ ८९ ॥
अत्युग्रं स तपस्तेपे तपसोऽस्य फलेन तु । नंदाहर्तुर्वधाय स्यां निदानमिति चाकरोत् ॥ ९० ॥
अमुना स निदानेन मितीकृत्य तपःफलम् । विपद्य कालयोगेन सहस्रारेऽभवत्सुरः ॥ ९१ ॥
मृत्वा कालक्रमाच्चंडशासनोऽपि महीपतिः । भवाब्ध्यावर्तभूतासु बभ्रामानेकयोनिषु ॥ ९२ ॥
स चात्र भरते पृथ्वीपुरे विलासभूपतेः । गुणवत्यां कलत्रेऽभून्मधुरित्याख्यया सुतः ॥ ९३ ॥
स त्रिंशद्वर्षलक्षायुस्तापिच्छकुसुमच्छविः । पंचाशद्धनुरुत्तुंगो जंगमोऽद्रिरिवाबभौ ॥ ९४ ॥
शुशुभे स महाबाहुर्द्विशुंड इव दिग्गजः । पृथुलोरस्तटश्रीकः सानुमानिव जंगमः ॥ ९५ ॥
लीलयापि महास्थाम्नस्तस्य चंक्रमतो मही । भारासहा ननामेव तृणपूर्ण इवावटः ॥ ९६ ॥
शास्त्राशस्त्रिकथां श्रुत्वा पूर्वेषां पृथिवीभुजाम् । स शुशोच स्वदोर्वीर्यं प्रतिमल्लमवाप्नुवन् ॥ ९७ ॥
जित्वा भरतवर्षार्धं त्रिखंडं ग्रामलीलया । स एवमसमस्थामा नामेंदौ स्वमलीलिखत् ॥ ९८ ॥
चक्राक्रान्तद्विषच्चक्रः शक्रतुल्यश्च विक्रमात् । अभूत् प्रत्यर्धचक्री स चतुर्थः पुरुषार्यमा ॥ ९९ ॥

---

१ कपटवता । २ अमितं तपसः फलं मितं परिमाणयुक्तं कृत्वा । ३ संसारसमुद्रस्यावर्तभूतासु । ४ पर्वतः । ५ महाबलवतः । ६ यथावटो गर्तः तृणपूर्णः सन् भारेणावनमति तथा । ७ स्वं नाम चंद्रे लिलेख चंद्रलोकपर्यंतकीर्तिर्जात इत्यर्थः ८ चक्रेणाक्रांतः शत्रुसमूहो येन । ९ पुरुषेषु सूर्यरूपः ।

अभूदुत्कटदोःकूटकुट्टितारिभटोद्भटः । वैरिश्रीभोगलटभः कैटभः सोदरोऽस्य तु ॥ १०० ॥
तदा च द्वारकापुर्यां सोमसूर्यसमो गुणैः । सोम इत्याख्ययाख्यातो बभूव पृथिवीपतिः ॥ १०१ ॥
तस्याभूतामुभे पत्न्यौ तत्रैका स्निग्धदर्शना । सुदर्शनान्या तु सीता शीतद्युतिसमानना ॥ १०२ ॥
इतश्च स सहस्रारान्महाबलवरः सुरः । च्युत्वा सुदर्शनादेव्या उदरे समवातरत् ॥ १०३ ॥
तदा सुदर्शनादेवी सीरभृज्जन्मसूचकान् । चतुरो यामिनीशेषे महास्वप्नानुदैक्षत ॥ १०४ ॥
ततो मासेषु नवसु दिनेष्वर्धाष्टमेषु च । देवी सुदर्शनासूत सुतं सितरुचिप्रभम् ॥ १०५ ॥
कृतार्थयन्नर्थिवर्गानुत्सवेन महीयसा । तस्य सुप्रभ इत्याख्यां विदधे सोमभूपतिः ॥ १०६ ॥
सहस्राराद्दिवश्च्युत्वा पूर्णायुः सोऽपि कालतः । जीवः समुद्रदत्तस्य सीताकुक्षाववातरत् ॥ १०७ ॥
तदा सापि महास्वप्नान्शार्ङ्गभृज्जन्मसूचकान् । सप्त सुप्ता निशाशेषेऽद्राक्षीत्प्रविशतो मुखे ॥ १०८ ॥
संपूर्णे समये सापि नीलरत्नामलत्विषम् । तनयं जनयामास सर्वलक्षणलक्षितम् ॥ १०९ ॥
शार्ङ्गपाणेश्चतुर्थस्य तस्याथ दिवसे शुभे । पुरुषोत्तम इत्याख्यां यथार्थामकरोत् पिता ॥ ११० ॥
नीलपीतांबरौ तालतार्क्ष्यकेतू महाभुजौ । तावभूतां सहचरौ प्रीत्या युग्मभवाविव ॥ १११ ॥
निमित्तीकृत्य चाचार्यं सर्वा जगृहतुः कलाः । पूर्वजन्मप्रभावोऽयं तादृशां हि महात्मनाम् ॥ ११२ ॥
क्रीडायातमपि[1] तयोर्नासहंतापरे भटाः । स्पृशन्नपि[2] गजो हंति जिघ्रन्नपि च पन्नगः ॥ ११३ ॥

---

१ क्रीडया गमनम् । २ स्पृष्टमात्र एव गजः पुरुषं हन्तीत्यर्थः ।

बलेन पवनोपमौ ॥ ११४ ॥

लीलावनमिव श्रीणां तौ क्रमेणांगपावनम् । यौवनं च प्रपेदाते बलेन पवनोपमौ ॥ ११४ ॥

ज्यायसो[1] लांगलादीनि शार्ङ्गादीनि कनीयसः । जैत्राणि[2] ददिरे देवै रत्नानि नररत्नयोः ॥ ११५ ॥

महाबलौ बलहरी तौ दृष्ट्वा कैलिकौतुकी[3] । प्रतिविष्णोर्मधोर्धाम जगामोत्पत्य नारदः ॥ ११६ ॥

तं दत्तार्घो नमस्कृत्य कृत्यज्ञोऽभिदधे मधुः । महामुने स्वागतं ते दिष्ट्या दृष्टिपथेऽसि नः ॥ ११७ ॥

मदीयाः किंकराः सर्वे भरतार्धेऽत्र भूभुजः । ते मागधवरदामप्रभासेशाश्च नाकिनः ॥ ११८ ॥

तदत्र वस्तुना येन येन देशेन वा तव । योऽर्थस्तं ब्रूहि निःशंकं यथा यच्छामि नारद ॥ ११९ ॥

नारदोऽप्यब्रवीदेवं क्रीडयाहमिहागमम् । न मेऽर्थोऽर्थेन केनापि न वा देशेन केनचित् ॥ १२० ॥

भरतार्धेश इति तु त्वं मुधैव विकत्थ्यसे । बंदिभिर्[4]अर्थवादः सर्वोऽपि किं यथार्थो भवेत् क्वचित् ॥ १२१ ॥

अर्थलोभादर्थिजनैः स्तूयमानेन धीमता । लज्जितव्यं प्रत्युतापि प्रत्येतव्यं न जातुचित् ॥ १२२ ॥

बलिभ्योऽपि बलितमा महद्भ्योऽपि महत्तमाः । दृश्यंते ह्यत्र जगति बहुरत्ना वसुंधरा ॥ १२३ ॥

मधुरन्तर्[5]भवत्कोपोऽन्तःशिखीव शमीतरुः । सद्यो दष्टाधररदो नारदं प्रत्यभाषत ॥ १२४ ॥

भरतार्धेऽत्र गंगातः का नाम महती नदी । वैताढ्यात् को महानद्रिः कश्च मत्तो बलाधिकः ॥ १२५ ॥

मन्यसे यं बलीयांसं तमाख्याहि यथा क्षणात् । शरभः कलभस्येव[6] तस्यौजो[7] दर्शयामि ते ॥ १२६ ॥

किं मत्तेन प्रमत्तेनाप्यवज्ञातोऽसि केनचित् । स्तुतिव्याजेन यस्याद्य विधित्ससि[8] वधं द्विज ॥ १२७ ॥

---

१ बलभद्रस्य । २ जयनशीलानि । ३ कलौ कौतुकं अस्यास्तीति । ४ वंदिजनैर्गीयमानोऽर्थवाद इत्यर्थः । ५ अन्तर्मध्ये वह्निर्यस्य सः । ६ गजडिंभस्य । ७ बलम् । ८ विधातुं कर्तुमिच्छसि ।

अथोचे नारदोऽप्येवं नाहं मत्तप्रमत्तयोः । गच्छामि पार्श्वे तन्मे स्यात्तदवज्ञा कथं ननु ॥ १२८ ॥
भरतार्धेश्वरोऽस्मीति निजायामद्य पर्षदि । यदवादीर्मास्म वादीर्भूयस्तद्धिहसाय[1] ते ॥ १२९ ॥
द्वारकायां तु सोमस्य सुप्रभः पुरुषोत्तमः । तनयौ किं त्वया राजन्नश्रुत्यापि न श्रुतौ ॥ १३० ॥
महाबलौ महाबाहू अन्योऽन्यं प्रीतिशालिनौ । मूर्तिमन्तौ पवमानज्वलनाविव दुःसहौ ॥ १३१ ॥
शक्रेशानाविव दिवोऽवतीर्णौ कौतुकादिह । दोष्णैकेनाप्युद्धरेतां तौ सर्वार्धिधरां[2] धराम् ॥ १३२ ॥
भरतेऽधिष्ठिते ताभ्यां सिंहेनेव महावने । अज्ञानाद्गर्जसि कथं मदांध इव सिंधुरः[3] ॥ १३३ ॥
कोपारुणेक्षणद्वंद्वो द्वंद्वेच्छुरिव[4] तत्क्षणात् । दशनैर्दशनान् घर्षन्मधुराजोऽभ्यधादिदम् ॥ १३४ ॥
यदात्थ तदमिथ्या चेत् स्वैरं तत्क्रीडितुं यमः । मया निमंत्र्यतेऽद्यैष रणं द्रष्टुं भवानिव[5] ॥ १३५ ॥
निःसोमं निःसुप्रभं च तथा निःपुरुषोत्तमम् । करोमि द्वारकाराज्यं पश्य युत्प्रतिभूरिव ॥ १३६ ॥
इत्युक्त्वा नारदमुनिं विसृज्य प्राहिणोदथ । अनुशिष्य रहो दूतं सोमसोमसुतान् प्रति ॥ १३७ ॥
गत्वाशु सोमं ससुतं सौजस्कः सोऽभ्यभाषत । उजायंतेऽनोजसोऽपि दूताः स्वाम्योजसा खलु ॥ १३८ ॥
दृप्तानां दर्पहरणो विनीतानां च वत्सलः । प्रचंडदोर्बलजयी[6] क्षत्रव्रतमहाधनः ॥ १३९ ॥
दासैरिव[7] याम्यार्धभरतक्षेत्रवर्तिभिः । राजहंसैः कुलोद्भूतैः सेव्यमानपदांबुजः ॥ १४० ॥
वैताढ्यदक्षिणश्रेणिविद्याधरनृपैरपि । दत्तदंडः प्रचंडाज्ञ आखंडलइवापरः ॥ १४१ ॥

---

१ हास्याय भवति । २ समुद्रगिरिसहितां महीम् । ३ गजः । ४ युद्धेच्छुः । ५ युद्धसाक्षी । ६ प्रचंडेन हस्तबलेन जयनशीलः । ७ किंकरैरिव ।

स एवमुक्तः पुरुषोत्तमेन रुषितो ययौ । सर्वं च मधवेऽशंसद्दुःशंसमपि तद्वचः ॥ १५५ ॥
शार्ङ्गिणो वाचिकेनोच्चैः श्रुतमात्रेण तेन च । स्तनितेनेव शरजः संरंभं विदधे मधुः ॥ १५६ ॥
सोऽवादयत्क्षणाद्यात्राभेरीं भैरवभाकृतिम् । श्रूयमाणां खेचरीभिः पिधाय श्रवसी भिया ॥ १५७ ॥
राजभिर्बद्धमुकुटैर्महावीर्यैर्महाभटैः । सेनानीभिरमात्यैश्च सामंतैरपरैरपि ॥ १५८ ॥
सैनिकै रणशौण्डीरैः स्वस्य मूर्त्यंतरैरिव । समावृतः स प्रतस्थे मायारूप इवामरः ॥ १५९ ॥

॥ युग्मम् ॥

नाजीगणद्दुर्निमित्ताशकुनानि स दोर्मदी । कालपाशैरिवाकृष्टो देशसीमां द्रुतं ययौ ॥ १६० ॥
पारापतैपणीवागात्तत्कालं तत्र शार्ङ्ग्यपि । सोमसुप्रभसेनानीसेनाभिः परिवारितः ॥ १६१ ॥
आशूपविश्य करभान् रासभोष्ट्रयोरपि । वर्माण्याददिरे सैन्यैर्धनूंष्यास्फालितानि च ॥ १६२ ॥
उड्डीनमुच्चकैः कांस्मकांडे प्रलयप्रदम् । रक्षःकुलमिव व्योमन्यसृक्पानसमुत्सुकम् ॥ १६३ ॥
प्रेर्यमाणा महामात्रैरपसृत्याभिसृत्य च । चतुर्दन्तेन युद्धेनायुध्यन्त वरदंतिनः ॥ १६४ ॥
एकस्मिन् मोचके कुंतमन्यस्मिन् मुद्गरं पुनः । पाणौ कृपाणं बिभ्राणाः सादिनोऽत्वरयन् हयान् ॥ १६५ ॥
निर्घोषेणातिघोरेण जगद्बाधिर्यदायिनः । भिन्नसिंधुतटानीव मिमिलुः स्यंदना मिथः ॥ १६६ ॥
आस्फालयंतः फलकान्यास्फलंतः परस्परम् । असि्यसि विदधुर्वीराः पत्तयो बाहुशालिनः ॥ १६७ ॥

---

१ कोपम् । २ भयंकरभांकारध्वनिम् । ३ श्रवणे । ४ संग्रामदक्षैः । ५ पक्षिविशेषः । ६ शरसमूहः । ७ राक्षसकुलम् । ८ शोणितपानोद्यतम् । ९ हस्तिपकैः । १० अश्ववाराः । ११ भिन्ननदीतटानि । १२ असिभिरसिभिर्गृहीत्वेदं युद्धं प्रवृत्तम् ।

अग्निः स्फुलिंगमात्रोऽपि कक्षं[1] दहति सर्वतः । तेजः प्रमाणं वीराणां तेजसां कीदृशं वयः ॥ १८१ ॥
॥ युग्मम् ॥

तदलं ते विलंबेन मुंच चक्रमशंकितः । व्यालोऽपि गरलं मुक्त्वा शाम्येन्न पुनरन्यथा ॥ १८२ ॥
अंगुल्यामूर्मिकीकृत्य सलीलं मधुरप्यथ । भ्रमयामास तच्चक्रमलातमिव[2] बालकः ॥ १८३ ॥
मुमोच च मधुश्चक्रं तत् पपाताथ शार्ङ्गिणः । वक्षस्तुंबाग्रघातेन चुंबन्नुद्व्रणतेजसा ॥ १८४ ॥
विष्णुस्तेन प्रहारेण मूर्छितः स्यंदनेऽपतत् । उत्प्लुत्य बलभद्रेण स्वोत्संगे च न्यधीयत ॥ १८५ ॥
भ्रात्रंगसंगादमृतस्नपनादिव केशवः । अवाप्तसंज्ञस्तच्चक्रं मधोः प्राणानिवाददे ॥ १८६ ॥
अथ शार्ङ्गधरोऽप्येवमूचे मद्वत् त्वमत्र भोः । मा स्म स्था गछ गछाशु स्पर्धा सिंहेन का शुनः ॥१८७॥
मधुरप्यन्यधत्तैवं मुंच चक्रं त्वमप्यहो । गर्जन् शरन्मेघइव किमात्मानं विकत्थसे[3] ॥ १८८ ॥
एवमुक्तवतस्तस्य चक्रं मुक्त्वा जनार्दनः । अपातयच्छिरो भूमौ फलं तालतरोरिव ॥ १८९ ॥
पुष्पवर्षैः सुरैः शार्ङ्गी साधु साध्विति तुष्टुवे । हा नाथ नाथ क्वासीति निजैस्तु शुशुचे मधुः ॥ १९० ॥
जघ्ने केशवसेनान्या कैटभोऽपि महाभटः । शिश्रिये चापरैः सद्यः श्रीपतिर्मधुपार्थिवैः ॥ १९१ ॥
समागधवरदामप्रभासाधीश्वरं ततः । अपाग्भरतवर्षार्धं साधयामास शार्ङ्गभृत् ॥ १९२ ॥
शिलां कोटिनरोत्पाट्यां मगधेष्वथ माधवः । उत्पाट्य लीलयानंदी पिधान[4]मिव सोऽमुचत् ॥ १९३ ॥
समुद्रेणापि दत्तार्घइवोत्कल्लोलपाणिना । अथाययौ द्वारवतीं स्वपुरीं पुरुषोत्तमः ॥ १९४ ॥

१ तृणम् । २ उल्मुकम् । ३ प्रगल्भसे । ४ पृथ्व्याश्छादनमित्यर्थः ।

तत्र सोमेन रामेण पार्थिवैरपरैरपि । विष्णोश्चक्रेऽर्धचक्रित्वाभिषेकः परया मुदा ॥ १९५ ॥
इतस्त्रिवर्षीं छद्मस्थो विहृत्यानंतजिज्जिनः । समाययावुपवनं सहस्राम्रवणाभिधम् ॥ १९६ ॥
तत्राशोकतले भर्तुर्ध्यानांतरविवर्तिनः । संसारस्येव मर्माणि घातिकर्माणि तुत्रुटुः ॥ १९७ ॥
राधकृष्णचतुर्दश्यां रेवतीस्थे निशाकरे । षष्ठेन तपसा भर्तुरुदपद्यत केवलम् ॥ १९८ ॥
चक्रे च दिव्ये समवसरणे देशनां प्रभुः । पंचाशतं गणधरान् यशःप्रभृतिकानपि ॥ १९९ ॥
तत्तीर्थभूश्च पातालरुयास्थो मकरवाहनः । रक्तो दोर्भिः पद्मखड्गपाशिभिर्दक्षिणैस्त्रिभिः ॥ २०० ॥
वामैर्नकुलफलकाक्षसूत्रसहितैः पुनः । श्रीमतोऽनंतनाथस्य जज्ञे शासनदेवता ॥ २०१ ॥
तथोत्पन्नांकुशा नाम गौरांगी पद्मवाहना । दोर्दंडाभ्यां दक्षिणाभ्यां खड्गं पाशं च बिभ्रती ॥ २०२ ॥
दक्षिणेतरबाहुभ्यां दधती फलकांकुशौ । अनंतस्वामिनो जज्ञे तथा शासनदेवता ॥ २०३ ॥
ताभ्यामुपासिताभ्यर्णो भगवान् विहरन् भुवि । प्रापत् पुरीं द्वारवतीं मोक्षद्वाराग्रगूः प्रभुः ॥ २०४ ॥
शक्राद्यैस्तत्र समवसरणं विदधेऽमरैः । षट्कार्मुकशतोत्तुंगचैत्यपादपभूषितम् ॥ २०५ ॥
तत्र द्वारेण पूर्वेण प्रविश्यानंतजिज्जिनः । त्रिः प्रदक्षिणयामास तमुच्चैश्चैत्यपादपम् ॥ २०६ ॥
कृत्वा तीर्थनमस्कारं पूर्वसिंहासने प्रभुः । प्राङ्मुखो न्यषदत्तस्थौ श्रीसंघश्च यथास्थिति ॥ २०७ ॥
स्वामिनः प्रतिरूपाणि त्रीणि दिक्षु तिसृष्वपि । रत्नसिंहासनस्थानि विचक्रुर्व्यंतरामराः ॥ २०८ ॥
तथा च समवसृतं तीर्थनाथं चतुर्दशम् । गत्वा शशंसुः पुरुषोत्तमायायुक्तपूरुषाः ॥ २०९ ॥

---

१ त्रिमुखः । २ अग्रगूरग्रेसरः ।

सार्धा द्वादश रूप्यस्य कोटीस्तेभ्यः प्रदाय च । ययौ समवसरणं बलभद्रयुतो हरिः ॥ २१० ॥
तत्र प्रदक्षिणीकृत्य तीर्थनाथं प्रणम्य च । अनुशक्रमुपाविक्षत् साग्रजः पुरुषोत्तमः ॥ २११ ॥
भूयो नत्वा जिनेंद्रं ते देवेंद्रोपेन्द्रसीरिणः । भक्तिगद्गदया वाचा स्तोतुमारेभिरे ततः ॥ २१२ ॥
देहभाजां मनोवित्तं[1] विषयैस्तस्करैरिव । तावदुल्लंघ्यते यावन्न त्वमेषामधीश्वरः ॥ २१३ ॥
प्रसर्पत्कोपतिमिरं दृशोऽन्धकरणं नृणाम् । दूरादपसरत्येव त्वद्दर्शनसुधांजनात् ॥ २१४ ॥
मानेन भूतेनेवात्ता[2]स्तावदज्ञाः शरीरिणः । यावद्भवद्वचो मंत्र इव तैर्न हि शुश्रुवे ॥ २१५ ॥
त्वत्प्रसादात् त्रुटन्मायानिगडानां शरीरिणाम् । संप्राप्तार्जवयानानां मुक्तिर्न हि दवीयसी[3] ॥ २१६ ॥
यथा यथा देहभाजो निरीहा[4]स्त्वामुपासते । चित्रं तथा तथा तेषामस्युत्कृष्टफलप्रदः ॥ २१७ ॥
संसारसरितो रागद्वेषौ द्वे श्रोतसी[5]इव । तद्द्वीपइव माध्यस्थ्ये स्थीयते तव शासनात् ॥ २१८ ॥
देहिनां निर्वृतिद्वारप्रवेशोत्सुकचेतसाम् । मोहांधकारदीपत्वं त्वं धारयसि नापरः ॥ २१९ ॥
विषयैः कषायरागद्वेषमोहैरनिर्जिताः । भूयास्म त्वत्प्रसादेन प्रसीद परमेश्वर ॥ २२० ॥
स्तुत्वैवं कृतमौनेषु शक्रमध्वरिसीरिषु । अनंतनाथो भगवान् विदधे देशनामिति ॥ २२१ ॥
अतत्त्व[6]विद्भुरो जंतुरमार्गज्ञइवाध्वगः । अस्मिन् संसारकांतारे बंभ्रमीति दुरुत्तरे ॥ २२२ ॥
जीवाजीवावाश्रवश्च संवरो निर्जरा तथा । बंधो मोक्षश्चेति सप्त तत्त्वान्याहुर्मनीषिणः ॥ २२३ ॥
तत्र जीवा द्विधा ज्ञेया मुक्तसंसारिभेदतः । अनादिनिधनाः सर्वे ज्ञानदर्शनलक्षणाः ॥ २२४ ॥

---

१ मन एव द्रव्यम् । २ भूतेन गृहीता इव । ३ अतिदूरे । ४ इच्छारहिताः । ५ प्रवाहौ । ६ अतत्त्वज्ञः ।

मुक्ता एकस्वभावाः स्युर्जन्मादिक्लेशवर्जिताः । अनंतदर्शनज्ञानवीर्यानंदमयाश्च ते ॥ २२५ ॥
संसारिणो द्विधा जीवाः स्थावरत्रसभेदतः[1] । द्वितयेऽपि द्विधा पर्याप्तापर्याप्तविशेषतः ॥ २२६ ॥
पर्याप्तयस्तु षडिमाः पर्याप्तत्वनिबंधनम् । आहारो वपुरक्षाणि[2] प्राणो भाषा मनोऽपि च ॥ २२७ ॥
स्युरेकाक्षविकलाक्षपंचाक्षाणां शरीरिणाम् । चतस्रः पंच षट् चापि पर्याप्तयो यथाक्रमम्[3] ॥ २२८ ॥
एकाक्षाः स्थावरा भूम्यप्तेजोवायुमहीरुहः । तेषां तु पूर्वे चत्वारः स्युः सूक्ष्मा बादरा अपि ॥ २२९ ॥
प्रत्येकाः साधारणाश्च द्विप्रकारा महीरुहः । तेऽत्र पूर्वे बादराः[4] स्युरुत्तरे सूक्ष्मबादराः ॥ २३० ॥
त्रसा द्वित्रिचतुःपंचेंद्रियत्वेन चतुर्विधाः । तत्र पंचेंद्रिया द्वेधा संज्ञिनोऽसंज्ञिनोऽपि च ॥ २३१ ॥
शिक्षोपदेशालापान् ये जानते तेऽत्र संज्ञिनः । संप्रवृत्तमनःप्राणास्तेभ्योऽन्ये[5] स्युरसंज्ञिनः[6] ॥ २३२ ॥
स्पर्शनं रसनं घ्राणं चक्षुः श्रोत्रमितीन्द्रियम् । तस्य स्पर्शो रसो गंधो रूपं शब्दश्च गोचरः[7] ॥ २३३ ॥
द्वींद्रियाः कृमयः शंखा गंडूपदा[8] जलौकसः । कपर्दाः शुक्तिकाद्याश्च विविधाः कृमयो मताः ॥ २३४ ॥
यूकामत्कुणमत्कोटलिक्षाद्यास्त्रींद्रिया मताः । पतंगमक्षिकाभृंगदंशाद्याश्चतुरिंद्रियाः ॥ २३५ ॥
तिर्यग्योनिभवाः शेषा जलस्थलखचारिणः । नारका मानवा देवाः सर्वे पंचेंद्रिया मताः ॥ २३६ ॥
मनोभाषाकायबलत्रय[9]मिंद्रियपंचकम् । आयुरुच्छ्वासनिःश्वासमिति प्राणा दश स्मृताः ॥ २३७ ॥

---

१ स्थावराः त्रसाश्चेत्यर्थः । २ इंद्रियाणि । ३ एकेंद्रियाणां चतस्रो विकलेंद्रियाणां पच पंचेंद्रियाणां च षट्पर्याप्तय इत्यर्थः । ४ प्रत्येका बादरा एव । ५ साधारणाः । ६ प्रवृत्तिमन्तो मनःप्राणा येषां । ७ विषयः । ८ भूम्यंतर्गतजंतुविशेषाः । ९ मनोबलं वचनबलं कायबलं च ।

सर्वजीवेषु देहायुरुच्छ्वासा इन्द्रियाणि च । विकलासंज्ञिनां भाषा पूर्णानां संज्ञिनां मनः ॥ २३८ ॥
उपपादभवा देवनारका गर्भजाः पुनः । जरायुःपोतांडभवाः शेषाः संमूर्छनोद्भवाः ॥ २३९ ॥
संमूर्छिनो नारकाश्च जीवाः पापा नपुंसकाः । देवाः स्त्रीपुंसवेदाः स्युर्वेदत्रययुपः परे ॥ २४० ॥
सर्वे जीवा व्यवहार्यव्यवहारितया द्विधा । सूक्ष्मनिगोदा एवांत्यास्तेभ्योऽन्ये व्यवहारिणः ॥ २४१ ॥
सचित्तः संवृतः शीतस्तदन्यो मिश्रितोऽपि वा । त्रिभेदैरांतरैर्भिन्नो नवधा योनिरंगिनाम् ॥ २४२ ॥
प्रत्येकं सप्त लक्षाश्च पृथ्वीवार्यग्निवायुषु । प्रत्येकानंतकायेषु क्रमाद्दश चतुर्दश ॥ २४३ ॥
षट् पुनर्विकलाक्षेषु मनुष्येषु चतुर्दश । स्युश्चतस्रश्चतस्रश्च श्वभ्रितिर्यक्सुरेषु तु ॥ २४४ ॥
एवं लक्षाणि योनीनामशीतिश्चतुरुत्तरा । केवलज्ञानदृष्टानि सर्वेषामपि जन्मिनाम् ॥ २४५ ॥
एकाक्षा बादराः सूक्ष्माः पंचाक्षाः संज्ञ्यसंज्ञिनः । स्युर्द्वित्रिचतुरक्षाश्च पर्याप्ता इतरेऽपि च ॥ २४६ ॥
एतानि जीवस्थानानि मयोक्तानि चतुर्दश । मार्गणा अपि तावत्यो ज्ञेयास्ता नामतो यथा ॥ २४७ ॥

---

१ यथा द्वींद्रियाणां कायायुरुच्छ्वासाः स्पर्शनरसनेंद्रियद्वयं भाषा चेति षट् प्राणास्तथैव त्रींद्रियाणां चतुरिंद्रियाणामसंज्ञिपंचेंद्रियाणां च क्रमात् स्वस्वेंद्रियवृध्ध्या सप्ताष्टौ नव च प्राणाः संज्ञिनां तु मनःसहिता दशेति तात्पर्यम् । २ मनुष्याः । ३ तिर्यंचो गर्भजा अंडजाश्च । ४ गर्भजातिर्यंचो मनुजाश्च । ५ ये सूक्ष्मनिगोदास्तेऽव्यवहारिणः । ६ सचित्तादन्योऽचित्तः संवृतादन्योऽसंवृत इत्यादि । ७ सचित्ताचित्तः, संवृतासंवृतः शीतोष्ण इत्यर्थः । ८ प्रत्येकेषु दशलक्षा अनंतकायेषु च चतुर्दशलक्षाः । ९ नारकातिर्यक्देवेषु । १० बादरैकेंद्रियाः, सूक्ष्मैकेंद्रियाः, संज्ञिपंचेंद्रियाः, असंज्ञिपंचेंद्रियाः, द्वींद्रियाः त्रींद्रियाः, चतुरिंद्रियाश्चेति सप्त पर्याप्तास्तथैव सप्तापर्याप्ताश्चेति चतुर्दश जीवस्थानानीत्यर्थः । ११ चतुर्दश ।

संयमाहारदृग्लेश्याभव्यसम्यक्त्वसंज्ञिनः ॥ २४८ ॥
गतींद्रियकाययोगवेदज्ञानक्रुधादयः । संयमाहारदृग्लेश्याभव्यसम्यक्त्वसंज्ञिनः ॥ २४९ ॥

मिथ्यादृष्टिः सास्वादनसम्यग्मिथ्यादृशावपि । अविरतसम्यग्दृष्टिर्विरताविरतोऽपि च ॥ २४९ ॥
प्रमत्तश्चाप्रमत्तश्च निवृत्तिबादरस्ततः । अनिवृत्तिबादरश्चाथ सूक्ष्मसंपरायकः ॥ २५० ॥
ततः प्रशांतमोहश्च क्षीणमोहश्च योगवान् । अयोगवानिति गुणस्थानानि स्युश्चतुर्दश ॥ २५१ ॥
मिथ्यादृष्टिर्भवेन्मिथ्यादर्शनस्योदये सति । गुणस्थानत्वमेतस्य भद्रकत्वाद्यपेक्षया ॥ २५२ ॥
मिथ्यात्वस्यानुदयेऽनंतानुबंध्युदये सति । सास्वादनसम्यग्दृष्टिः स्यादुत्कर्षात् षडावलीः ॥ २५३ ॥
सम्यक्त्वमिथ्यात्वयोगान्मुहूर्तं मिश्रदर्शनः । अविरतसम्यग्दृष्टिरप्रत्याख्यानकोदये ॥ २५४ ॥
विरताविरतस्तु स्यात् प्रत्याख्यानोदये सति । प्रमत्तसंयतः प्राप्तसंयमो यः प्रमाद्यति ॥ २५५ ॥
सोऽप्रमत्तसंयतो यः संयमी न प्रमाद्यति । उभावपि परावृत्त्या स्यातामांतर्मुहूर्तिकौ ॥ २५६ ॥
कर्मणां स्थितिघातादीनपूर्वान् कुरुते यतः । तस्मादपूर्वकरणः क्षपकः शमकश्च सः ॥ २५७ ॥
यद्बादरकषायाणां प्रविष्टानामिमं मिथः । परिणामा निवर्तंते निवृत्तिबादरोऽपि सः ॥ २५८ ॥
परिणामा निवर्तंते मिथो यत्र न यत्नतः । अनिवृत्तिबादरः स्यात् क्षपकः शमकश्च सः ॥ २५९ ॥
लोभाभिधः संपरायः सूक्ष्मकिट्टीकृतो यतः । स सूक्ष्मसंपरायः स्यात् क्षपकः शमकोऽपि च ॥ २६० ॥
अथोपशांतमोहः स्यान्मोहस्योपशमे सति । मोहस्य तु क्षये जाते क्षीणमोहं प्रचक्षते ॥ २६१ ॥

---

१ क्रोधादयः कषायाः । २ देशविरतिगुणस्थानम् । ३ उपशांतमोहः । ४ सयोगी । ५ क्षपकश्रेणिकः । ६ उपशमश्रेणिकः । ७ इममपूर्वकरणं प्रविष्टानां साधूनां यद्यस्माद्बादरकषायाणां क्रोधादीनां परिणामा निवर्तंतेऽतः स निवृत्तिबादरोऽपि कथ्यते ।

सयोगिकेवली घातिक्षयादुत्पन्नकेवलः । योगानां च क्षये जाते स एवायोगिकेवली ॥ २६२ ॥

इति जीवतत्त्वम् ॥

अजीवाः स्युर्धर्माधर्मविहाय[1]:कालपुद्गलाः । जीवेन सह पंचापि द्रव्याण्येते निवेदिताः ॥ २६३ ॥
तत्र कालं विना सर्वे प्रदेशप्रचयात्मकाः[2] । विना जीवमचिद्रूपा अकर्तारश्च ते मताः ॥ २६४ ॥
कालं विनास्तिकायाः स्युरमूर्ताः पुद्गलं विना । उत्पादविगमध्रौव्यात्मानः सर्वेऽपि ते पुनः ॥ २६५ ॥
पुद्गलाः स्युः स्पर्शरसगंधवर्णस्वरूपिणः । तेऽणुस्कंधतया द्वेधा तत्राबद्धाः किलाणवः ॥ २६६ ॥
बद्धाः स्कंधा गंधशब्दसौक्ष्म्यस्थौल्याकृतिस्पृशः । अंधकारातपोद्योतभेदच्छायात्मका अपि ॥ २६७ ॥
कर्म[3]कायमनोभाषाचेष्टितोच्छ्वासदायिनः । सुखदुःखजीवितव्यमृत्यूपग्रहकारिणः ॥ २६८ ॥
प्रत्येकमेकद्रव्याणि धर्माधर्मौ नभोऽपि च । अमूर्तानि निष्क्रियाणि स्थिराण्यपि च सर्वदा ॥ २६९ ॥
एकजीवपरिमाणसंख्यातीतप्रदेशकौ । लोकाकाशमभिव्याप्य धर्माधर्मौ व्यवस्थितौ ॥ २७० ॥
स्वयं गंतुं प्रवृत्तेषु जीवाजीवेषु सर्वतः । सहकारी भवेद्धर्मः पानीयमिव यादसाम् ॥ २७१ ॥
जीवानां पुद्गलानां च प्रपन्नानां स्वयं स्थितिम् । अधर्मः सहकार्येष यथा छायाध्वयायिनाम् ॥ २७२ ॥
सर्वगं स्वप्रतिष्ठं स्यादाकाशमवकाशदम् । लोकालोकौ स्थितं व्याप्य तदनंतप्रदेशभाक् ॥ २७३ ॥
लोकाकाशप्रदेशस्था भिन्नाः कालाणवस्तु ये । भावानां परिवर्ताय मुख्यकालः स उच्यते ॥ २७४ ॥
ज्योतिःशास्त्रे यस्य मानमुच्यते समयादिकम् । स व्यावहारिकः कालः कालवेदिभिरामतः ॥ २७५ ॥

---

१ विहाय आकाशास्तिकायः । २ प्रदेशसमूहरूपाः । ३ ज्ञानावरणीयादि कर्म ।

नवजीर्णादिरूपेण यदमी भुवनोदरे । पदार्थाः परिवर्तंते तत् कालस्यैव चेष्टितम् ॥ २७६ ॥
वर्तमाना अतीतत्वं भाविनो वर्तमानताम् । पदार्थाः प्रतिपद्यंते कालक्रीडाविडंबिताः ॥ २७७ ॥

इति अजीवतत्त्वम् ॥

मनोवचनकायानां यत्स्यात् कर्म स आश्रवः । शुभः शुभस्य हेतुः स्यादशुभस्त्वशुभस्य सः ॥ २७८ ॥

इति आश्रवतत्त्वम् ॥

सर्वेषामाश्रवाणां यो रोधहेतुः स संवरः । कर्मणां भवहेतूनां जरणादिह निर्जरा ॥ २७९ ॥

इति संवरनिर्जरे तत्त्वे ॥

सकषायतया जीवः कर्मयोग्यांस्तु पुद्गलान् । यदादत्ते स बंधः स्याज्जीवास्वातंत्र्यकारणम् ॥ २८० ॥
प्रकृतिस्थित्यनुभावप्रदेशा[1] विधयो[2]ऽस्य तु । प्रकृतिस्तु स्वभावः स्याज्ज्ञानावृत्त्यादिरष्टधा ॥ २८१ ॥
ज्ञानदृष्ट्यावृती[3] वेद्यं मोहनीयायुषी अपि । नामगोत्रांतरायाश्च मूलप्रकृतयो मताः ॥ २८२ ॥
निकर्षोत्कर्षतः कालनियमः कर्मणां स्थितिः[4] । अनुभावो विपाकः[5] स्यात् प्रदेशोंऽशप्रकल्पनम् ॥ २८३ ॥
मिथ्यादृष्टिरविरतिप्रमादौ च कुधादयः । योगेन सह पंचैते विज्ञेया बंधहेतवः ॥ २८४ ॥

इति बंधतत्त्वम् ॥

अभावे बंधहेतूनां घातिकर्मक्षयोद्भवे । केवले सति मोक्षः स्याच्छेषाणां कर्मणां जये ॥ २८५ ॥

---

१ बन्धनामानि चत्वारि । २ प्रकाराः । ३ ज्ञानावरणं दर्शनावरणं च । ४ जघन्यत उत्कृष्टतश्च कर्मणां कालनियमः सा स्थितिः। ५ कर्मणां विपाकोऽनुभाव इत्यादि ।

सुरासुरनरेन्द्राणां यत् सुखं भुवनत्रये । स स्यादनंतभागोऽपि न मोक्षसुखसंपदः ॥ २८६ ॥

इति मोक्षतत्त्वम् ॥

एवं तत्त्वानि जानानो जनो जगति जातुचित् । न निमज्जति संसारे वारिधाविव तारकः ॥ २८७ ॥
एवं देशनया भर्तुः प्राज्याः पर्यव्रजञ्जनाः । भेजे हरिस्तु सम्यक्त्वं श्रावकत्वं च सुप्रभः ॥ २८८ ॥
व्यरंसीदादिपौरुष्यां देशनातो जगत्पतिः । यशास्तत्पादपीठस्थो गणभृद्देशनां व्यधात् ॥ २८९ ॥
तत्राप्यवरपौरुष्यां देशनाविरते सति । नत्वा प्रभुं ययुः स्वौकैः शक्रोपेंद्रबलादयः ॥ २९० ॥
ततः स्थानात् प्रभुरपि ग्रामाकरपुरादिषु । प्रबोधयन् भव्यजंतून् विजहार वसुंधराम् ॥ २९१ ॥
षष्टिः षट् च सहस्राणि श्रमणानां महात्मनाम् । तथा चतुर्दशपूर्वभृतां नव शतानि च ॥ २९२॥
चतुःसहस्री त्रिशती चावधिज्ञानशालिनाम् । मनःपर्ययिणां पंच चत्वारिंशच्छतानि च ॥ २९३ ॥
तथा पंच सहस्राणि केवलज्ञानधारिणाम् । जातवैक्रियलब्धीनां सहस्राण्यष्ट योगिनाम् ॥ २९४ ॥
त्रिसहस्री शते द्वे च वादलब्धिमतां पुनः । आर्यिकाणां सहस्राणि द्वाषष्टिर्वीतपाप्मनाम् ॥ २९५ ॥
श्रावकाणां पुनर्लक्षद्वयं षष्टिः शतानि च । श्राविकाणां चतुर्लक्षी चतुर्दशसहस्र्यपि ॥ २९६ ॥
त्र्यब्दोनान्यब्दलक्षाणि सप्त सार्धानि केवलात् । महीं विहरमाणस्य परिवारोऽभवत् प्रभोः ॥ २९७ ॥
स्वं मोक्षकालं ज्ञात्वा तु संमेताद्रिमगात् प्रभुः । साधुसप्तसहस्र्या च सहानशनमाददे ॥ २९८ ॥
मासांते चैत्रविशदपंचम्यां पौष्णगे विधौ । समं तैर्मुनिभिर्मोक्षं प्रपेदेऽनंतजित् प्रभुः ॥ २९९ ॥

---

१ बहवः । २ स्वस्थानम् । ३ पापरहितानाम् ।

पंचमः सर्गः ।

श्रीधर्मनाथचरित्रम् ।

ॐ धर्मगंगाहिमवतः कुतीर्थध्वांतभास्वतः । श्रीमतो धर्मनाथस्य चरणौ शरणं श्रिये ॥ १ ॥
तस्यैव तीर्थनाथस्य चरित्रमिदमुच्यते । संसारसिंधुतरणे सेतुबंधवदायतम् ॥ २ ॥
धातकीखंडद्वीपे प्राग्विदेहे भरताभिधे । विजये भद्दिलपुरं नाम्नास्ति विपुलं पुरम् ॥ ३ ॥
तस्मिन् दृढरथो नाम महीपेरिवृढोऽभवत् । दोर्भ्यां दृढाभ्यां भ्राजिष्णुर्दंताभ्यामिव कुंजरः ॥ ४ ॥
तेजांसि जग्रसे राज्ञां ज्योतिषामिव भास्करः । तद्दंडानां भाजनं च सोऽम्भोधिः सरितामिव ॥ ५ ॥
स महत्यपि साम्राज्ये नोत्सेकं जातुचिद्दधौ । विवेकी तूलतरलां जानन्नैन्द्रीमपि श्रियम् ॥ ६ ॥
तत्तद्वैषयिकं सौख्यमाप्नुवन्नपि सोऽकरोत् । आगंतुरिव संसारवासे नास्थां मनागपि ॥ ७ ॥
भोगेषूद्यतवैराग्यः स्वशरीरेऽपि निःस्पृहः । स राज्यं प्राज्यमप्यौज्झच्छरीरमललीलया ॥ ८ ॥
संसारिकमहादुःखरोगैकभिषजस्ततः । ययौ स राजा विमलवाहनस्यांतिकं गुरोः ॥ ९ ॥
तस्मादुपाददे रुच्या वेतनेनेव दुर्लभम् । चारित्ररत्नममलं स नृरत्नशिरोमणिः ॥ १० ॥
योगस्य मातरमिव समतामेव धारयन् । परीषहान् सहमानः स तेपे दुस्तपं तपः ॥ ११ ॥

---

१ कुतीर्थमेव ध्वांतं तस्मिन् सूर्यसदृशस्य । २ मह्याः स्वामी । ३ तेषां राज्ञां दंडानाम् । ४ गर्वम् । ५ तूलवच्चंचलाम् । ६ अतिथिवत् । ७ यथा मूल्येन रत्नमुपाददे तथा ।

आचांतैः श्रुतगंडूषैः पुण्यैस्तीर्थोदकैरिव । अपावयत् स आत्मानं विषयम्लेच्छदूषितम् ॥ १२ ॥
अर्हद्भक्तिप्रभृतीनि स्थानकानि परामृशन् । सुधीरुपार्जयामास तीर्थकृन्नाम कर्म सः ॥ १३ ॥
काले च कृत्वानशनं स विपद्य समाहितः । विमाने वैजयंताख्ये महर्द्धिरमरोऽभवत् ॥ १४ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन्नस्मिन् वर्षे च भारते । अस्ति रत्नपुरं नाम तत्तद्रत्नाकरः पुरम् ॥ १५ ॥
पार्श्वयो रत्नसोपानरश्मिजालैर्मिथो युतैः । सेतुबद्धा इवाभांति तत्रोपवनदीर्घिकाः ॥ १६ ॥
सार्हच्चैत्यानि हैमानि सादर्शानि पदे पदे । तत्राख्यांति गृहाण्येव त्रिपुमर्थीं सदोद्यताम् ॥ १७ ॥
तस्मिन्मरकतैर्बद्धा शोभते मार्गभूर्निशि । प्रतिबिंबितनक्षत्रा मुक्तास्वस्तिकभागिव ॥ १८ ॥
तत्रौकोनागदंतानां कंठेष्विभ्यवधूजनैः । हाराः प्रलंबिता यांति कंठाभरणरूपताम् ॥ १९ ॥
शीतमुद्यानवापीभिर्घर्मे हर्म्यमहानसैः । वर्षा गजमदैर्बिभ्रत्तत्कालत्रयभागिव ॥ २० ॥
तत्रासीन्नृपतिर्भानुर्भानुमानिव तेजसा । वैरिकक्षबृहद्भानुर्भानुच्चैरमलैर्गुणैः ॥ २१ ॥
परिमातुमलंभूष्णुर्माभूदपि बृहस्पतिः । तांस्तांस्तरंगिणीनाथतरंगानिव तद्गुणान् ॥ २२ ॥
एकेन तेनात्तकरा नापश्यदपरं पतिम् । भूरियं कुलजातेव ललना शीलशालिनी ॥ २३ ॥
श्रियं स्वभावचपलां संयम्य सुदृढैर्गुणैः । स्वदोःस्तंभे स्थिरीचक्रे स वारणवधूमिव ॥ २४ ॥

---

१ शास्त्राण्येव गंडूषास्तैः । २ समाधिमान् । ३ रत्नमयसोपानानां किरणैर्वाप्यो बद्धसेतुका इव शोभन्त इत्यर्थः । ४ गृहाणां नागदन्ता दन्तकाः "खुंटि" इति प्रसिद्धास्तेषाम् । ५ बृहद्भानुरग्निः । ६ भाति शोभत इति भान् । ७ आत्तो गृहीतो हस्तोऽन्यत्र षष्ठांशभागो यस्याः । ८ हस्तिनीपक्षे रज्जुभिः ।

प्रौढप्रतापो मार्तंडइव प्रत्यर्थिंभूभुजाम् । संजहार स तेजांसि प्रदीपानामिवान्वितः ॥ २५ ॥
विजेतुकामो नृपतीनध्यारोपयति स्म सः । न भ्रूलतामप्यलिके किं पुनः कार्मुके गुणम् ॥ २६ ॥
अभवत्तस्य पादाब्जोपासनेऽति[1]मधुव्रता । कलत्रं सुव्रता नाम लोकोत्तरसतीव्रता ॥ २७ ॥
कोकिलाभिः कलालापो हंसीभिर्गतिचातुरी । मृगीभिर्दृष्टिविक्षेपः शिक्षितानि ततो ध्रुवम् ॥ २८ ॥
लज्जा सहचरी तस्याः शीललक्ष्मीः [3]प्रसाधिका । कौलीन्यं कं[4]चुकिवरः सहजोऽयं परिच्छदः ॥ २९ ॥
पतिभक्तिरलंकारस्तस्याः समुचितोऽभवत् । अलंकार्यमलंकारजातं हारादि चापरम् ॥ ३० ॥
तदा च वैजयंतस्थो जीवो दृढरथस्य सः । प्रकृष्टं सुखनिमग्नो निजमायुरपूरयत् ॥ ३१ ॥
च्युत्वा ततो राधशुक्लसप्तम्यां पुष्यगे विधौ । सुव्रतास्वामिनीकुक्षौ स जीवः समवातरत् ॥ ३२॥
गजप्रभृतिकांस्तीर्थकरजन्माभिसूचकान् । चतुर्दश महास्वप्नांस्तदादर्शच्च सुव्रता ॥ ३३ ॥
माघशुक्लतृतीयायां पुष्ये भे वज्रलांछनम् । स्वर्णवर्णं सुव्रतादेव्यसूत समये सुतम् ॥ ३४ ॥
दिक्कुमार्यः षट्पंचाशदेत्य भोगंकरादयः । स्वामिनः स्वामिमातुश्च सूतिकर्माणि चक्रिरे ॥ ३५ ॥
तत्कालं पालकारूढः सौधर्मेन्द्र उपेत्य च । आदाय स्वामिनं निन्ये मेरुपर्वतमूर्धनि ॥ ३६ ॥
अपिपांडुकंबलायां रत्नसिंहासने हरिः । आसांचक्रे स्वांकसिंहासनारोपिततीर्थकृत् ॥ ३७ ॥
अथाच्युतप्रभृतिभिस्त्रिषष्ट्या वासवैः प्रभोः । विधिवद्विदधे स्नात्रं पवित्रैस्तीर्थवारिभिः ॥ ३८ ॥

---

१ भाले । २ मधुव्रतं भ्रमरमतिक्रांता भ्रमरीसदृशीत्यर्थः । ३ अलंकारपरिधापिनी दासी । ४ श्रेष्ठः कञ्चुकी ।

चेत्युपचक्रमे ॥ ३९ ॥
ईशानांके निवेश्येशं स्नपयामास वज्रभृत् । विलिप्य पूजयित्वा च स्तोतुं
नमस्तुभ्यं पंचदशायार्हते परमेश्वर । परमध्येयरूपाय परमध्यायिनेऽपि च ॥ ४० ॥
देवेभ्यो दानवेभ्योऽपि मर्त्यान्मन्ये गरीयसः । त्रैलोक्यवंद्यो यत्र त्वमुदभूस्तीर्थनायकः ॥ ४१ ॥
अपागभरतवर्षेऽस्मिन् ममाद्यैवास्तु मर्त्यता । मोक्षसाधनसाधीयस्त्वच्छिष्यत्वजिघृक्षया ॥ ४२ ॥
नारकेभ्यो नाकसदां को भेदः सुखिनामपि । भवेद्येषां प्रमत्तानां न भवत्पाददर्शनम् ॥ ४३ ॥
विजृंभितं तावदेव घूकैरिव कुतीर्थिकैः । न यावत्रिजगन्नाथ रवेरिव तवोदयः ॥ ४४ ॥
तव वर्षाबुदस्येव धर्मदेशनावारिणा । भरतार्धं सरइवाशेषं पूरिष्यतेऽचिरात् ॥ ४५ ॥
अनंतान् देहिनो मुक्तिं प्रापयन् परमेश्वर । अरिदेशमिवोर्वीशस्त्वं कर्ता भवमुद्वसम्[3] ॥ ४६ ॥
त्वत्पादपद्मलीनेन षट्पदेनेव चेतसा । भगवन् कल्पवासेऽपि प्रयांतु मम वासराः ॥ ४७ ॥
स्तुत्वेति स्वामिनं शक्रो गृहीत्वेशानवासवात् । नीत्वा च सुव्रतादेव्याः पार्श्वेऽमुंचद्यथास्थिति ॥ ४८ ॥
गर्भस्थेऽस्मिन् धर्मविधौ यन्मातुर्दोहदोऽभवत् । तेनास्य धर्म इत्याख्यामकार्षीद्भानुभूपतिः ॥ ४९ ॥
अत्यगाच्छैशवं स्वामी क्रीडन् सुरकुमारकैः । प्रापच्च यौवनं पंचचत्वारिंशद्धनून्नतः ॥ ५० ॥
चिरेप्सितं पूरयितुं पित्रोः कौतूहलं प्रभुः । भोग्यकर्माणि भोक्तुं च चक्रे दारपरिग्रहम् ॥ ५१ ॥
वर्षलक्षद्वये सार्धे जन्मतोऽतिगते सति । पर्यग्रहीद्राज्यभारं स्वामी पित्रनुरोधतः ॥ ५२ ॥
पंचलक्षाणि वर्षाणां शशास वसुधां विभुः । प्राप्तकालां तदा दीक्षां चिंतयामास च स्वयम् ॥ ५३ ॥

१ मोक्षसाधने साधीयः श्रेष्ठं तव शिष्यत्वं तद् ग्रहीतुमिच्छया । २ देवानाम् । ३ राजा यथा शत्रुदेशं निर्जनं करोति तथा ।

तीर्थं प्रवर्तय स्वामिन्निति लौकांतिकैः प्रभुः । विज्ञप्तो वार्षिकं दानं दीक्षानाद्या मुखं ददौ ॥ ५४ ॥
अभिषिक्तोऽमरैर्नागदत्ताख्यां शिबिकां विभुः । अधिरुह्य ययौ रम्यमुद्यानं वप्रकांचनम् ॥ ५५ ॥
प्रियंगु[1]मंजरीपुंजमत्तगुंजदलिव्रजम् । पुंनागो[2]त्तंससंदर्भव्याकुलोद्यानपालिकम् ॥ ५६ ॥
पौरांगनामृज्यमानस्वमुखं रोध्ररेणुभिः । शोभितं पुष्पितैः कुंदैः स्मरायुधगृहैरिव ॥ ५७ ॥
लवली[3]पुष्पलवनव्यग्रारामिकदारकम् । मुचुकुंद[4]मरंदोदबिंदुसार्द्रितभूतलम् ॥ ५८ ॥
बद्धोर्वीकं मरकतैरिवोन्मरुचकं[5] ततः । प्रविवेश तदुद्यानं शिशिरश्रीमयं प्रभुः ॥ ५९ ॥
॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

माघशुक्लत्रयोदश्यां पुष्ये भे चापरेऽहनि । समं राजसहस्रेण षष्ठेन प्राव्रजत् प्रभुः ॥ ६० ॥
द्वितीयेऽह्नि सौमनसे धर्मसिंहनृपौकसि । चकार परमान्नेन पारणं परमेश्वरः ॥ ६१ ॥
दिव्यं समभवत्तत्र वसुधारादिपंचकम् । धर्मसिंहो व्यधाद्रत्नपीठं स्वामिपदावनौ ॥ ६२ ॥
निरपेक्षः शरीरेऽपि समीरणइवास्खलन् । ततः स्थानात् प्रववृते क्ष्मां विहर्तुं जगद्गुरुः ॥ ६३ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् विदेहेष्वपरेषु च । राजा पुरुषवृषभोऽशोकायामभवत् पुरि ॥ ६४ ॥
सदा विरक्तः संसारात्तात्त्विकः[7] सात्विकश्च सः । पर्यव्राजीत् पादमूले प्रजापालमहामुनेः ॥ ६५ ॥

---

१ प्रियंगुलताया मंजरीणां पुंजं मत्तोऽत एव गुंजन्नलिव्रजो भ्रमरसमूहो यस्मिंस्तत् । २ पुंनागपुष्पाणामलंकारग्रथने व्याकुला उद्यानपालस्त्रियो यस्मिंस्तत् । ३ लवनं छेदनम् । ४ मुचुकुंदपुष्पाणां मकरंदस्य जलबिंदुभिरार्द्रं भूतलं यस्य । ५ उत्फुल्ला मरुचकवृक्षा यस्मिंस्तत् । ६ तन्नाम्नि नगरे । ७ तत्ववेत्ता ।

दुस्तपं स तपस्तप्त्वा प्राप्ते काले विपद्य च । अष्टादशसमुद्रायुः सहस्रारे सुरोऽभवत् ॥ ६६ ॥
गतेषु तस्य देवस्यायुषः षोडशवार्धिषु । इहैव पोतनपुरे राजा विकट इत्यभूत् ॥ ६७ ॥
कुंजरः कुंजरेणेव विजिग्ये स्वभुजौजसा । रणांगणे राजसिंहाभिधानेन स भूभुजा ॥ ६८ ॥
पराजयेन तेनाथ ह्रिया राज्यं स्वसूनवे । दत्वा गत्वा चातिभूतेः पादांते व्रतमाददे ॥ ६९ ॥
तपः स तीव्रं तेपे च निदानमिति चाकरोत् । भवांतरे राजसिंहोच्छेदाय स्यामहं ध्रुवम् ॥ ७० ॥
इत्थं कृतनिदानः सन् कालयोगाद्विपद्य सः । कल्पे द्वितीय उत्पेदे [1]द्व्यर्णवायुः सुरोत्तमः ॥ ७१ ॥
राजसिंहनृपः सोऽपि चिरं भ्रांत्वा भवार्णवम् । भरतांतर्हरिपुरे निशुंभोऽभून्महीपतिः ॥ ७२ ॥
स कृष्णवर्णः पंचाग्रचत्वारिंशद्धनून्नतः । दशवत्सरलक्षायुर्भुव्यभूदुग्रशासनः ॥ ७३ ॥
अपाग्भरतवर्षार्धं साधयित्वैकलीलया । प्रतिविष्णुः सोऽर्धचक्री पंचमः समजायत ॥ ७४ ॥
इतश्चात्रैव भरते नगरेऽश्वपुराभिधे । शिवो नामाभवद्राजा [2]शिवानामेकमास्पदम् ॥ ७५ ॥
तस्याभूतामुभे पत्न्यौ नामतो विजयाम्मके । नितांतं वल्लभे मूर्तिमत्यौ कीर्तिश्रियाविव ॥ ७६ ॥
पुरुषवृषभजीवः सहस्रारादथ च्युतः । [3]चतुःस्वप्नाख्यातबलजन्मागाद्विजयोदरे ॥ ७७ ॥
पूर्णे काले च विजयास्वामिनी सुषुवे सुतम् । [4]अवदातं वपुष्मंतमिव पत्युर्यशश्चयम् ॥ ७८ ॥
उत्सवेन [5]गरिष्ठेन शिवोऽथ दिवसे शुभे । [6]सुदर्शनत्वात्तस्याख्यां सुदर्शन इति व्यधात् ॥ ७९ ॥

---

१ द्विसागरोपमायुः २ कल्याणानाम् । ३ चतुर्भिः स्वप्नैराख्यातं बलभद्रस्य जन्म येन सः । ४ निर्मलम् । ५ महता ।
६ सुष्ठु दर्शनं यस्य तस्य भावस्तत्त्वं तस्मात् ।

इतो विकटजीवोऽपि द्वितीयात् कल्पतश्च्युतः । ससस्वप्नाख्यातविष्णुजन्मागादम्मकोदरे ॥ ८० ॥
असूत समये सापि तनयं पूर्णलक्षणम् । इन्द्रनीलमणिनीलं नीलोत्पलमिवापगा ॥ ८१ ॥
एष सिंहः पुरुषेषु पौरुषेणातिशायिना । ततोऽस्य पुरुषसिंह इत्याख्यामकरोन्नृपः ॥ ८२ ॥
धात्रीजनैर्लाल्यमानौ क्रीडंतौ तौ परस्परम् । नीलपीतांबरौ तालताक्ष्यांकौ वृद्धिमीयतुः ॥ ८३ ॥
तौ साक्षिणमुपाध्यायं कृत्वा जगृहतुः कलाः । सावधानौ स्वनिखातसंनिधानंनिधानवत् ॥ ८४ ॥
अभूतां कवचहरौ भ्रातरौ तौ क्रमेण च । प्रतिमल्लाविव द्यावापृथिव्योश्च व्यराजताम् ॥ ८५ ॥
परस्परं स्नेहलौ तावश्विनाविव सोदरौ । अत्यंतभक्तौ च पितुर्व्यवर्तेतां पदातिवत् ॥ ८६ ॥
अन्यदा कस्यचिद्दर्पभ्राजः पर्यंतभूपतेः । साधनाय शिवः प्रैषीद्दिव्यास्त्रमिव सीरिणम् ॥ ८७ ॥
स्नेहात् पुरुषसिंहोऽपि तं प्रयाणानि कानिचित् । अन्वगात् प्रेमबंधो हि वज्रलेपानुहारकः ॥ ८८ ॥
कथंचिद्बलभद्रेण प्रत्यादिष्टोऽनुयानतः । तत्रैवास्थाद्धरिः कष्टं यूथभ्रष्ट इव द्विपः ॥ ८९ ॥
विनोदैर्विविधैस्तत्र दुःखं भ्रातृवियोगजम् । स यावत् क्षपयंस्तस्थौ तावदागात् पितुः पुमान् ॥ ९० ॥
तेनार्पितं पितुर्लेखं मूर्धन्याधत्त माधवः । शीघ्रमागच्छ वत्सेति तत्रैक्षिष्टाक्षराण्यपि ॥ ९१ ॥
स संभ्रान्तस्तमित्यूचे कच्चित् कुशलमंबयोः । कुशलं तातपादानां शीघ्राह्वानं च किं मम ॥ ९२ ॥
पुरुषोऽप्यब्रवीदेवमंगे दाहज्वरो महान् । उत्पन्नोऽस्तीति देवस्त्वां समाह्वयति सत्वरम् ॥ ९३ ॥

---

१ नदी. । २ यथा स्वेन निखातं समीपस्थं निधानं गृह्णाति तद्वत् । ३ वज्रलेपसदृशः ४ निषिद्धः ५ मात्रोः ।

पितुर्दाहज्वरोदंताघातात् ससछदादिव । विधुरः प्रास्थित हरिर्दुःखं नातः परं सताम् ॥ ९४ ॥
प्रपेदे च द्वितीयेऽह्नि नगरीं स्वां जनार्दनः । तादृग्दुःखं हि जात्यानां दवाग्नीयेत वर्त्मनि ॥ ९५ ॥
योज्यमानैः खंड्यमानैः क्वथ्यमानैरनेकशः । वर्त्यमानैश्च विविधैरौषधैर्व्यग्रकिंकरम् ॥ ९६ ॥
रसवीर्यविपाकैश्चौषधानां बलाबलम् । विचारयद्भिश्चतुरैर्वैद्यवर्यैरधिष्ठितम् ॥ ९७ ॥
आत्मरक्षै रक्ष्यमाणतुमुलं करसंज्ञया । द्वाःस्थैर्भ्रूसंज्ञया दूरे स्थाप्यमानं भिषग्जनम् ॥ ९८ ॥
ज्वरार्तेनाश्रितं पित्रा प्रविश्य सदनं हरिः । आहरन्निव तद्दुःखमभूत्तद्दुःखदुःखितः ॥ ९९ ॥
॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

प्राणमच्च पितुः पादौ पाणिभ्यां संस्पृशन् हरिः । बाष्पायमाणैर्नयनैः स्नपयन्निव भक्तितः ॥ १०० ॥
शिवः सुतकरस्पर्शाद्गाढमाश्वसिति स्म च । इष्टस्य दर्शनेनापि शं स्यात् स्पर्शेन किं पुनः ॥ १०१ ॥
भूयो भूयोऽपि शिवराट् संस्पृशन् पाणिना सुतम् । रोमांचमधिकं दध्रे शैत्यमासादयन्निव ॥१०२ ॥
शिवराजोऽप्युवाचैवं कथं क्षामतरोदरः । शुष्काधरदलश्च त्वमुपदावमिव द्रुमः ॥ १०३ ॥
अथ विष्णोः पुमानूचे देव देवस्य दारुणाम् । श्रुत्वा दशामिमां सद्य स्त्वां द्रष्टुमचलद्धरिः ॥ १०४ ॥
द्वाभ्यां दिनाभ्यां चात्रागादभुंजानोऽपिबन् पयः । त्वत्पादान् संस्मरन् भक्त्या स्मृतविंध्य इव द्विपः १०५
आकर्ण्य तच्च द्विगुणं दुःखभागादिशच्छिवः । गंडे पिंटकवच्चक्रे किमनर्थांतरं त्वया ॥ १०६ ॥

---

१ कुलजानाम् । २ सुखम् । ३ कृशोदरः । ४ दावानलसमीपे । ५ स्फोटकस्योपरि स्फोटकवत् ॥

गत्वा सपरिवारोऽपि भोजनावसरं कुरु । सर्वार्थसाधकः कायश्चलत्येष हि भोजनात् ॥ १०७ ॥
एवं पित्रा समादिष्टो भूयो भूयोऽपि साग्रहम् । सदुःखो बुभुजे किंचिद्विष्णुः [1]समदर्दन्तिवत् ॥ १०८ ॥
श्री[2]खंडमप्यनादायावसानश्चान्यवाससी । नाटयन्नतिदुःखेना[3]वतंसे न कुलस्थितम् ॥ १०९ ॥
भुक्तमात्रो निजावासात् पादचारी जनार्दनः । पितुर्जगाम सदनं दीनाशेषपरिच्छदः ॥ ११० ॥
॥ युग्मम् ॥
तत्र च प्रविशन् विष्णुर्जननीदास्ययैकया । अग्रे भूत्वा सकरुणं व्यज्ञपीदमुदश्रिया ॥ १११ ॥
कुमार परित्रायस्व परित्रायस्व नन्वसौ । जीवत्यपि महाराजे देवीदं [4]दुर्व्यवस्यति ॥ ११२ ॥
तदाकर्ण्य वचो विष्णुः संभ्रांतो मातुरालयम् । जगाम वीक्षांचक्रे च मातरं ब्रुवतीमिति ॥ ११३ ॥
पतिप्रसादादुद्भूता ये प्राज्या रत्नराशयः । अनंतं कांचनं यच्च ये वा रजतसंचयाः ॥ ११४ ॥
मुक्तामया वज्रमया जात्यरत्नमयाश्च ये । संमिश्रा ये च नेपथ्यसमुदायाः सहस्रशः ॥ ११५ ॥
यच्चान्यत् कोशसर्वस्वं सप्तक्षेत्र्यां तदर्प्यताम् । महापथप्रस्थितानां पाथेयं हीदमादिमम् ॥ ११६ ॥
पत्युर्वि[5]पत्तौ वैधव्यसहास्मि न मनागपि । अहं तदग्रे यास्यामीत्यनलः सज्ज्यतां द्रुतम् ॥ ११७ ॥
इति ब्रुवाणां जननीं [6]जननीं दुःखसंपदः । उपेत्य नत्वा च हरिर्व्याहरद्गद्गदाक्षरम् ॥ ११८ ॥
मातर्मातस्त्वमपि मां मंदभाग्यं किमुज्झसि । अहो विरुद्धं मे दैवं देव्यैवं यत् प्रचक्रमे ॥ ११९ ॥
अम्मादेव्यप्युवाचैवं [7]तज्ज्ञैः सम्यक् परीक्षितः । त्वत्तातस्योपस्थितोऽयं रोगः प्राणहरो हरे ॥ १२० ॥

१ मदसहितो गजो यथा सदुःखं स्वल्पं भुंक्ते तद्वत् । २ चंदनम् । ३ अवतंसे स्थाने नकुलस्थितिवत् । ४ अयोग्यं व्यवस्यतीत्यर्थः । ५ नाशे । ६ जनयित्रीम् । ७ वैद्यैरित्यर्थः ।

अथ सिक्तः पयस्कुंभैर्लब्धसंज्ञो जनार्दनः । हा तात तात तातेति क्रंदन्नुत्तिष्ठति स्म च ॥ १३५ ॥
न किं संतप्यते तेऽङ्गं गुणः कस्यौषधस्य वा । प्रत्ययः कस्य वैद्यस्य सुखनिद्राथवाद्य किम् ॥ १३६ ॥
ब्रूहि तात प्रसादं मे कृत्वेति स्नेहमोहितः । प्रललाप क्षणं विष्णुर्विललाप च तत्क्षणम् ॥ १३७ ॥
शार्ङ्गभृद्धैर्यमादाय गोत्रवृद्धैः प्रबोधितः । अग्नौ पित्रंगसंस्कारं चकारागुरुचंदनैः ॥ १३८ ॥
विधाय च निवापादि स्वपर्षदि निषद्य च । बलाय प्राहिणोल्लेखं पितृव्यापत्तिसूचकम् ॥ १३९ ॥
तं प्रांतनृपतिं दस्मं साधयित्वा बलोऽपि हि । दुःखितस्तेन लेखेन त्वरमाणः समाययौ ॥ १४० ॥
अन्योऽन्यकंठलग्नौ तौ मुक्तकंठं[1] प्ररोदिनौ । बलदेववासुदेवौ रोदयामासतुः सभाम् ॥ १४१ ॥
बोध्यमानावाप्तजनैः कथंचिद्धैर्यमापतुः । जहतुश्च पितुः स्नेहं मंदं मंदमुभावपि ॥ १४२ ॥
तिष्ठंतौ विचरंतौ च जल्पंतौ मौनसंस्थितौ । दृशोरिवाग्रे पितरं तौ ध्येयवदपश्यताम् ॥ १४३ ॥
तावेवं यावदासाते पितृशोकसमाकुलौ । तावदागात्तत्र दूतो निशुंभस्यार्धचक्रिणः ॥ १४४ ॥
द्वाःस्थेन कथितः पूर्वं प्रविश्य च तदाज्ञया । बलदेववासुदेवौ स नत्वैवमभाषत ॥ १४५ ॥
श्रुत्वा लोकाद्भिवराजं धर्मराजपथस्थितम्[2] । दधार शोकमस्तोकं निशुंभः सुप्रभुः स वः ॥ १४६॥
युष्मत्पितुः स्मरन् भक्तिं स कृतज्ञशिरोमणिः । युष्मत्पार्श्वे प्राहिणोन्मामुपदिश्येति वाचिकम्[3] ॥ १४७ ॥
अद्यापि हि युवां बालौ द्विषां परिभवास्पदम् । पदं च युवयोः पित्र्यं महदेतन्मयार्पितम् ॥ १४८ ॥
कुमारौ मामुपेत्येह तिष्ठतं निरुपद्रवौ । नदीमध्यस्थितानां हि किं करोति दवानलः ॥ १४९ ॥

---

१ उच्चैः स्वरम् । २ यमराजमार्गस्थितं मृतमित्यर्थः । ३ संदेशम् ।

लघीयांसौ गरीयांसौ विधातव्यौ मया युवाम् । चिरं कृताया वां पित्रा भक्तेरानृण्यमिच्छता ॥ १५० ॥
इत्युक्तयोस्तयोः क्रोधोऽभूच्छोकश्च न्यवर्तत । रसांतरेण हि रसो बाध्यते बलवानपि ॥ १५१ ॥
भ्रुवमुन्नमयन्नेकां किंचित् साचीकृतालिकः । अथाबभाषे पुरुषसिंहः सिंह इव क्रुधा ॥ १५२ ॥
इक्ष्वाकुकुलचंद्रस्य तस्य विश्वोपकारिणः । अस्मत्पितुरस्तमये कस्कोऽभून्न शुचां पदम् ॥ १५३ ॥
राजानोऽन्येऽपि शुशुचुर्निशुंभोऽपि शुशोच यत् । तेन पैशून्यमस्य स्याद्दद्याच्चेन्नेति वाचिकम् ॥१५४ ॥
बालकस्यापि सिंहस्य को हि देशं प्रयच्छति । प्रवर्धयति तं को वा कुतस्तस्य पराभवः ॥ १५५ ॥
इदानीमावयोरेवं स जल्पन् किं न लज्जते । आसत्वव्याजतोऽस्माकं न्यक्कारी स द्विषन् खलु ॥ १५६ ॥
सोऽस्तु मित्रममित्रो वोदासीनो वा तव प्रभुः । निरपेक्षा वयं तस्य दोरपेक्षैव दोष्मताम् ॥ १५७ ॥
दूतोऽप्यूचे पितृतुल्यममित्रीकुर्वतोऽद्य तम् । सुव्यक्तं बालकत्वं ते शैवे शिवमनिच्छतः ॥ १५८ ॥
त्वमद्याप्यनभिज्ञोऽसि राजनीतेः कुमारक । उत्पादयस्यरिं तत्तं कुक्षिमामृज्य शूलवत् ॥ १५९॥
त्वदुक्तं स्वामिने नैतद्वक्ष्ये तत् कुरु मद्वचः । त्वत्प्रसादात् क्षेममस्तु चिरं ते सह बंधुना ॥ १६० ॥
अन्यथा तु द्विषन् भावी स एव न चिरात्तव । तस्मिन् रुष्टे कृतांते च जीवितस्यापि संशयः ॥१६१॥
एवं तदुक्त्याभ्यधिकमुद्यत्क्रोधोऽभ्यधाद्धरिः । त्वमेव दूत दूतोऽसि निरपेक्षः स्वजीविते ॥ १६२ ॥
दूतानां वाक्प्रपंचैकछेकानां त्वादृशां गिरा । निर्विषः फटयेवाहिः स भेषयति पार्थिवान् ॥ १६३ ॥

---

१ वक्रीकृतभालः । २ यदि स ईदृशं वाचिकं न दद्यात्तर्हस्य शुचो ज्ञापकं स्यात्तत्तु नास्तीति भावः । ३ तिरस्कर्ता । ४ बाहुपेक्षैव । ५ हे शिवपुत्र । ६ मद्वचनानुसरणरूपात् त्वत्प्रसादादित्यर्थः । ७ यमरूपे । ८ छेकश्चतुरः । ९ फणया ।

गच्छ मास्मद्वचो गोप्यं शंस स्वस्वामिनेऽखिलम्। शत्रुर्जावीति सोऽस्मान्निर्वध्यकोटौ कृतोऽस्त्यलम् १६४
एवमुक्तः ससंरम्भमुत्थाय रत्नसेन सः। दूतो गत्वा निशुंभाय सर्वमाख्यद्यथातथम् ॥ १६५ ॥
तदाकर्ण्य वचः क्रुद्धो निशुंभोऽरिनिशुंभनः। सेनाभिश्छादयन्नुर्वीं प्रतस्थेऽश्वपुरं प्रति ॥ १६६ ॥
निशुंभं प्रस्थितं श्रुत्वा विष्णुनाप्यरिजिष्णुना। सद्यः सर्वाभिसारेण प्रतस्थे साग्रजन्मना ॥ १६७ ॥
निशुंभपुरुपसिंहौ मिथः प्रमथनोद्यतौ। संगच्छेते स्मार्धमार्गे मत्ताविव वनद्विपौ ॥ १६८ ॥
युध्यंते स्म द्वयोः सैन्याः क्षोभयंतोऽपि रोदसी। द्वेडाकार्मुकटंकारकरास्फालनशब्दितैः ॥ १६९ ॥
अजनिष्ट क्षणेनापि क्षयकालइव क्षयः। अक्षौहिण्योरुभयोरप्यात्मरक्षानपेक्षयोः ॥ १७० ॥
अन्वीयमानो हलिना पवनेनेव पावकः। पांचजन्यमपूरिष्ट शार्ङ्गधन्वा रथस्थितः ॥ १७१ ॥
महता तन्निनादेन परसैन्यानि सर्वतः। पतत्कुलिशनिर्घोषेणेव घोरेण चुक्षुभुः ॥ १७२ ॥
तिष्ठ तिष्ठ भटंमन्येत्युच्चकैराक्षिपन्नथ। रथी प्रतिहरिर्योद्धुमुपतस्थे हरिं प्रति ॥ १७३ ॥
आस्फालयामासतुस्तौ हरिप्रतिहरी धनुः। कोपाग्नमन्निजनिजभ्रकुटीभंगभीषणम् ॥ १७४ ॥
अवर्षतामुभौ बाणैर्धारासारैरिवांबुदौ। सिंहनादैस्त्रासयंतौ मृगीरिव नभश्चरीः ॥ १७५ ॥
निरंतरं निपतितैर्विशिखप्रकरैस्तयोः। बभार रणभूर्वेत्रच्छन्नवारिधिविभ्रमम् ॥ १७६ ॥
करमुक्तैर्यन्त्रमुक्तैर्मुक्तामुक्तैरथापरैः। आयुधैर्युयुधाते तौ युद्धांभोधितिमिंगिलौ ॥ १७७ ॥

---

१ वध्यगणनायाम्। २ क्ष्वेडा सिंहशब्दः। ३ अग्निः। ४ कुलिशं वज्रम्। ५ आत्मानं भटं मन्यमान। ६ विद्याधरीः। ७ बाणसमूहैः। ८ युद्धमेव समुद्रस्तस्मिंस्तिमिंगिलौ मत्स्यविशेषौ।

ज्वलज्ज्वालालिजिह्वालं करालं तीक्ष्णधारया । वज्रीव वज्रं सस्मार निशुंभश्चक्रमुच्चकैः ॥ १७८ ॥
स्मृतमात्रोपस्थितं तदंगुल्या भ्रमयन् दिवि । सावष्टंभोऽभ्यधत्तैवं निशुंभः क्षोभणं वचः ॥ १७९ ॥
अनुकंप्योऽसि बालोऽसि का लज्जा तेऽपसर्पतः । तगच्छ मां वा सेवस्व किं ते श्वापि न मंत्रकृत् ॥१८०॥
चक्रेणानेन मुक्तेन दारयामि गिरीनपि । तवाभिनवकूष्मांडकोमलस्य तु का कथा ॥ १८१ ॥
ऊचे पुरुषसिंहोऽथ तवेत्यूर्जितगर्जितः । ओजश्चक्रस्य च प्रेक्ष्यमन्यास्त्रैः किं कृतं त्वया ॥ १८२ ॥
शक्रधन्वेव मेघेन त्वया चक्रमिदं धृतम् । किं मे करिष्यते मूढ मुंच पश्याम्यमोघताम् ॥ १८३ ॥
एवं पुरुषसिंहेन भाषितः परुषाक्षरम् । सर्वौजसामुचच्चक्रं निशुंभो निशुशुंभिषुः ॥ १८४ ॥
हरेरुरसि तुंबाग्रभागेनास्फाल्य तद्भयात् । मोघीबभूव विंध्याद्रेस्तट्यामिव महागजः ॥ १८५ ॥
मूर्छया पुंडरीकाक्षो मुकुलाक्षोऽपतत्ततः । मुशलास्त्रेण सिषिचे चाथ गोशीर्षचंदनैः ॥ १८६ ॥
उत्थाय लब्धसंज्ञस्तच्चक्रमादाय पाणिना । मा तिष्ठ गच्छ गच्छेति निशुंभं प्रत्यभाषत ॥ १८७ ॥
मुंच मुंचेति वदतो निशुंभस्य शिरस्ततः । चकर्त तेन चक्रेणार्धचक्री सोऽथ पंचमः ॥ १८८ ॥
पुष्पवृष्टिर्हरेर्मूर्ध्नि मूर्धन्यस्य तरस्विनाम् । पपात गगनात् सद्यो जयश्रीहाससन्निभा ॥ १८९ ॥
तयैव यात्रया विष्णुर्भरतार्धमसाधयत् । सहस्रधा हि फलति व्यवसायो महात्मनाम् ॥ १९० ॥
दिग्यात्राया निवृत्तोऽथ मगधेष्वागतो हरिः । दोष्णोदध्रे कोटिशिलां मृत्पात्रमिव लीलया ॥ १९१ ॥

---

१ सगर्वः । २ श्वापि तव विचारदाता किं नास्ति । ३ इंद्रधनुः । ४ मारयितुमिच्छुः । ५ विफलीबभूव । ६ मुशलमस्त्रं यस्य तेन बलदेवेनेत्यर्थः । ७ बलवताम् । ८ मृत्तिकापात्रम् ।

मेदिनीं छादयन्नश्वैर्ययावश्वपुरं हरिः । विवेशितः पुरस्त्रीभिः कल्पितार्घः पदे पदे ॥ १९२ ॥
तत्र लांगलिनान्यैश्च राजभिर्भक्तिराजिभिः । अर्धचक्रधरत्वाभिषेकोऽक्रियत शार्ङ्गिणः ॥ १९३ ॥
इतश्च भगवान् धर्मश्छद्मस्थो वत्सरद्वयम् । विहृत्याभ्यागमद्दीक्षोपवनं वप्रकांचनम् ॥ १९४ ॥
दधिपर्णतले तत्र ध्यानांतरजुषः प्रभोः । पुष्ये भे पौषराकायां षष्ठेनाजनि केवलम् ॥ १९५ ॥
दिव्ये समवसरणे देशनां विदधे विभुः । अरिष्टादीन् गणभृतस्त्रिचत्वारिंशतं तथा ॥ १९६ ॥
तत्तीर्थभूः किंनराख्यस्त्र्यास्यः कूर्मरथोऽरुणः । दक्षिणैस्तु मातुलिंगिगदाभृदभयप्रदैः ॥ १९७ ॥
वामैस्तु नकुलपद्माक्षमालामालिभिर्भुजैः । भ्राजिष्णुर्धर्मनाथस्य जज्ञे शासनदेवता ॥ १९८ ॥
तथोत्पन्ना च कंदर्पा गौरांगी मत्स्यवाहना । उत्पलांकुशधारिभ्यां दक्षिणाभ्यां विराजिता ॥ १९९ ॥
दोर्भ्यां तदितराभ्यां च पद्मिनाभयदेन च । प्रभोः शासनदेव्यासीत् सदा सन्निधिवर्तिनी ॥ २०० ॥
सेव्यमानः सदा ताभ्यां विहरन्नवनीमिमाम् । अपरेद्युरुपागच्छत् पुरमश्वपुरं प्रभुः ॥ २०१ ॥
सद्यः समवसरणं चक्रे शक्रादिभिः सुरैः । चत्वारिंशत्पंचधन्वशतोच्चाशोकपादपम् ॥ २०२ ॥
तत्र प्रविश्य कृत्वा च चैत्यवृक्षप्रदक्षिणाम् । नत्वा च तीर्थमध्यास्त पूर्वसिंहासनं प्रभुः ॥ २०३ ॥
रत्नसिंहासनस्थानि प्रतिबिंबान्यथ प्रभोः । तादृशि व्यंतराश्चक्रुस्तिसृष्वन्यासु दिक्ष्वपि ॥ २०४ ॥
यथास्थानं प्रविश्यास्थात् संघोऽपि स्वामिपर्षदि । तिर्यंचो मध्यवप्रेऽस्थुस्तृतीये वाहनानि तु ॥ २०५ ॥
उपेत्य शीघ्रं पुरुषसिंहायायुक्तपूरुषाः । स्वामिनं समवसृतमाख्यन्नुत्फुल्लचक्षुषः ॥ २०६ ॥

१ त्रिमुखः ।

तेभ्यो द्वादश रूप्यस्य कोटीः सार्धा वितीर्य सः । आगात् समवसरणं सुदर्शनसमन्वितः ॥ २०७ ॥
प्रभुं प्रदक्षिणीकृत्य नमस्कृत्य च भक्तितः । साग्रजोऽनुसहस्राक्षमुपाविक्षदधोक्षजः ॥ २०८ ॥
भूयोऽपि स्वामिनं नत्वा शक्रशार्ङ्गिसुदर्शनाः । स्वामिभक्त्यावसंतुष्टा इति तुष्टुवुरुन्मुदः ॥ २०९ ॥
विजयस्व जगच्चक्षुश्चकोरानंदचंद्रमाः । मिथ्यात्वध्वांतमार्तंड धर्मनाथ जगत्पते ॥ २१० ॥
चिरं व्यहार्षीश्छद्मस्थो गतछद्मा तथाप्यसि । अनन्तदर्शनोऽपि त्वं दर्शनांतरबाधकः ॥ २११ ॥
त्वद्देशनापयःपूरैः परितः प्लावितात्मनाम् । अह्नाय कर्ममालिन्यमपयाति शरीरिणाम् ॥ २१२ ॥
तथा न मेघछायासु तरुछायासु नापि वा । यथा शाम्यति संतापः पादमूले तव प्रभो ॥ २१३ ॥
इह त्वद्दर्शनालोकनिस्यंदवपुषः प्रभो । पांचालिकावदुत्कीर्णाइव भांति शरीरिणः ॥ २१४ ॥
पृथग्विरुद्धमप्येतदेकत्र मिलितं चिरात् । त्वत्प्रभावाज्जगद्बंधो बंधूभूतं जगत्त्रयम् ॥ २१५ ॥
त्रिखंडभरतक्षेत्रमूलायतनदैवत । अनन्यशरणानस्मांस्त्रायस्व परमेश्वर ॥ २१६ ॥
भूयो भूयो जगन्नाथ त्वामदः प्रार्थयामहे । त्वत्पादपंकजद्वंद्वेऽस्मन्मनो भ्रमरायताम् ॥ २१७ ॥
एवं स्तुत्वा विरतेषु शक्रकेशवसीरिषु । विदधे भगवान् धर्मस्वाम्येवं धर्मदेशनाम् ॥ २१८ ॥
चतुर्वर्गेऽग्रणीर्मोक्षो योगस्तस्य च कारणम् । ज्ञानश्रद्धानचारित्ररूपं रत्नत्रयं च सः ॥ २१९ ॥
तत्त्वानुगा मतिर्ज्ञानं सम्यक्श्रद्धा तु दर्शनम् । सर्वसावद्ययोगानां त्यागश्चारित्रमिष्यते ॥ २२० ॥

---

१ सहर्षाः । २ जगतां चक्षुरेव चकोरस्तस्यानंदे चंद्रसमः । ३ गतं छद्म कपटं यस्य सः । ४ अन्यदर्शनबाधकर्ता । ५ तूर्णम् । ६ मोक्षस्य । ७ योगः ।

आत्मैव दर्शनज्ञानचारित्राण्यथवा यतेः । यत्तदात्मक एवैष शरीरमधितिष्ठति ॥ २२१ ॥
आत्मानमात्मना वेत्ति मोहत्यागाद्य आत्मनि । तदेव तस्य चारित्रं तज्ज्ञानं तच्च दर्शनम् ॥ २२२ ॥
आत्मोऽज्ञानजं दुःखमात्मज्ञानेन हन्यते । तपसाप्यात्मविज्ञानहीनैश्छेत्तुं न शक्यते ॥ २२३ ॥
अयमात्मैव चिद्रूपः शरीरी कर्मयोगतः । ध्यानाग्निदग्धकर्मा तु सिद्धात्मा स्यान्निरंजनः ॥ २२४ ॥
अयमात्मैव संसारः कषायेंद्रियनिर्जितः । तमेव तद्विजेतारं मोक्षमाहुर्मनीषिणः ॥ २२५ ॥
स्युः कषायाः क्रोधमानमायालोभाः शरीरिणाम् । चतुर्विधास्ते प्रत्येकं भेदैः संज्वलनादिभिः ॥ २२६ ॥
पक्षं संज्वलनः प्रत्याख्यानो मासचतुष्टयम् । अप्रत्याख्यानको वर्षं जन्मानंतानुबंधकः ॥ २२७ ॥
वीतरागयतिश्राद्धसम्यग्दृष्टित्वघातकाः । ते देवत्वमनुष्यत्वतिर्यक्त्वनरकप्रदाः ॥ २२८ ॥
तत्रोपतापकः क्रोधः क्रोधो वैरस्य कारणम् । दुर्गतेर्वर्तनी क्रोधः क्रोधः शमसुखार्गला ॥ २२९ ॥
उत्पद्यमानः प्रथमं दहत्येव स्वमाश्रयम् । क्रोधः कृशानुवत् पश्चादन्यं दहति वा न वा ॥ २३० ॥
अर्जितं पूर्वकोट्या यद्वर्षैरष्टभिरूनया । तपस्तत्तत्क्षणादेव दहति क्रोधपावकः ॥ २३१ ॥
शमरूपं पयः प्राज्यपुण्यसंभारसंचितम् । अमर्षविषसंपर्कादसेव्यं तत्क्षणाद्भवेत् ॥ २३२ ॥
चारित्रचित्ररचनां विचित्रगुणधारिणीम् । समुत्सर्पन् क्रोधधूमो ध्यामलीकुरुतेतमाम् ॥ २३३ ॥

१ यस्मात्कारणाद्दर्शनज्ञानचारित्रात्मक एवैष आत्मा । २ आत्मनोऽज्ञानभवम् । ३ कषायेंद्रियजेतारं तमात्मानमेव मोक्षमाहुः । ४ जन्मपर्यंतम् । ५ संज्वलनो वीतरागत्वघातकः प्रत्याख्यानो यतित्वघातक इत्याद्यनुक्रमेण । ६ संज्वलनो देवत्वप्रद इत्यादि । ७ मार्गः । ८ अग्निवत् । ९ क्रोध एव विषं तस्य संबंधात् । १० अतिशयेन मलिनीकुरुते ।

यो वैराग्यशमीपत्रपुटैः शमरसोऽर्जितः । शाकपत्रपुटाभेन क्रोधेनोत्सृज्यते स किम् ॥ २३४ ॥
प्रवर्धमानः क्रोधोऽयं किमकार्यं करोति न । भाविनी द्वारका द्वैपायनक्रोधानले समित्[1] ॥ २३५ ॥
क्रुध्यतः कार्यसिद्धिर्या न सा क्रोधनिबंधना[2] । जन्मांतरार्जितोर्जस्विकर्मणः खलु तत्फलम् ॥ २३६ ॥
स्वस्य लोकद्वयोच्छित्त्यै नाशाय स्वपरार्थयोः । धिगहो दधति क्रोधं शरीरेषु शरीरिणः ॥ २३७ ॥
क्रोधांधाः पश्य निघ्नंति पितरं मातरं गुरुम् । सुहृदं सोदरं दारानात्मानमपि निर्घृणाः[3] ॥ २३८ ॥
क्रोधवह्नेस्तदह्नाय शमनाय शुभात्मभिः । श्रयणीया क्षमैकैव संयमारामसारणिः[4] ॥ २३९ ॥
अपकारिजने कोपो निरोद्धुं शक्यते कथम् । शक्यते सत्त्वमाहात्म्याद्यद्वा भावनयानया ॥ २४० ॥
अंगीकृत्यात्मनः पापं यो मां बाधितुमिच्छति । स्वकर्मनिहतायास्मै[5] कः कुप्येद्बालिशोऽपि[6] सन् ॥२४१॥
प्रकुप्याम्यपकारिभ्य इति चेदाशयस्तव । तत्किं न कुप्यसि स्वस्य कर्मणे दुःखहेतवे ॥ २४२ ॥
उपेक्ष्य लोष्टक्षेप्तारं लोष्टं दशति मंडलः[7] । मृगारिः शरमुत्प्रेक्ष्य शरक्षेप्तारमृच्छति ॥ २४३ ॥
यैः परः[8] प्रेरितः क्रूरैर्मह्यं कुप्यति कर्मभिः । तान्युपेक्ष्य परे क्रुध्यन् किं श्रये क्षपणश्रियम् ॥ २४४ ॥
भावी ह्यर्हन्महावीरः क्षांत्यै म्लेच्छेषु यास्यति । अयत्नेनागतां क्षांतिं वोढुं किमिव नेच्छति ॥ २४५ ॥
त्रैलोक्यप्रलयत्राणक्षमाश्चेदाश्रिताः क्षमाम्[9] । कदलीतुल्यसत्वस्य क्षमा तव न किं क्षमा[10] ॥ २४६ ॥
तथा किं नाकृथाः पुण्यं यथा कोऽपि न बाधते । स्वप्रमादमिदानीं तु शोचन्नंगीकुरु क्षमाम् ॥ २४७ ॥

---

१ काष्ठरूपा भविष्यति । २ क्रोधो निबंधनं कारणं यस्याः सा । ३ निर्दयाः । ४ संयम एवारामस्तस्य सारणिः । ५ स्वेनैव कर्मणा निहताय । ६ मूर्खोऽपि । ७ श्वा । ८ शत्रुः । ९ त्रैलोक्यप्रलयात्त्राणे क्षमाः समर्थाः । १० समर्था ।

क्रोधांधस्य मुनेश्चंडचंडालस्य च नांतरम् । तस्मात् क्रोधं परित्यज्य भजेोज्ज्वलधियां पदम् ॥ २४८ ॥
महर्षिः क्रोधसंयुक्तो निःक्रोधः कूरगड्डुकः । ऋषिं मुक्त्वा देवताभिः स्तोष्यते कूरगड्डुकः ॥ २४९ ॥
अरुंतुदैर्वचःशस्त्रैस्तुद्यमानो विचिंतयेत् । चेत्तथ्यमेतत् कः कोपोऽथ मिथ्योन्मत्तभाषितम् ॥ २५० ॥
वधायोपस्थितेऽन्यस्मिन् हसेद्विस्मितमानसः । वधे मत्कर्मसंसाध्ये वृथा नृत्यति बालिशः ॥ २५१ ॥
निहंतुमुद्यते ध्यायेदायुषः क्षय एष नः । तदसौ निर्भयः पापात् करोति मृतमारणम् ॥ २५२ ॥
सर्वपुरुषार्थचौरे कोपः कोपे न चेत्तव । धिक् त्वां स्वल्पापराधेऽपि परे कोपपरायणम् ॥ २५३ ॥
सर्वेंद्रियग्लानिकरं प्रसर्पंतं ततः सुधीः । क्षमया जांगुलिकया जयेत् कोपमहोरगम् ॥ २५४ ॥
विनयश्रुतशीलानां त्रिवर्गस्य च घातकः । विवेकलोचनं लुंपन्मानोऽधंकरणो नृणाम् ॥ २५५ ॥
जातिलाभकुलैश्वर्यबलरूपतपःश्रुतैः । कुर्वन् मदं पुनस्तानि हीनानि लभते जनः ॥ २५६ ॥
जातिभेदानैकविधानुत्तमाधममध्यमान् । दृष्ट्वा को नाम कुर्वीत जातु जातिमदं सुधीः ॥ २५७ ॥
उत्तमां जातिमाप्नोति हीनामाप्नोति कर्मतः । तत्राशाश्वतिकीं जातिं को नामासाद्य माद्यतु ॥ २५८ ॥
अंतरायक्षयादेव लाभो भवति नान्यथा । ततश्च वस्तुतत्त्वज्ञो नो लाभमदमुद्वहेत् ॥ २५९ ॥
परप्रसादशक्त्यादिभवे लाभे महत्यपि । न लाभमदमृच्छंति महात्मानः कथंचन ॥ २६० ॥
अकुलीनानपि प्रेक्ष्य प्रज्ञाश्रीशीलशालिनः । न कर्तव्यः कुलमदो महाकुलभवैरपि ॥ २६१ ॥

---

१ मर्मच्छिद्भिः । २ सर्पापहारिण्या विद्यया । ३ भवांतरे इत्यर्थः । ४ अनित्याम् । ५ परस्य राजादेः प्रसादः शक्तिः प्रभुत्वादिस्तदादेरुत्पन्ने ।

विदध्यान्न विचक्षणः ॥ २६२ ॥

किं कुलेन कुशीलस्य सुशीलस्यापि तेन[1] किम् । एवं विदन् कुलमदं विदध्यान्न विचक्षणः ॥ २६३ ॥

श्रुत्वा त्रिभुवनैश्वर्यसंपदं वज्रधारिणः[2] । पुरग्रामधनादीनामैश्वर्ये कीदृशो मदः ॥ २६४ ॥

गुणोज्ज्वलादपि भ्रश्येद्[3] दोषवंतमपि श्रयेत् । कुशीलस्त्रीवद्[4] ऐश्वर्यं न मदाय विवेकिनाम् ॥ २६५ ॥

महाबलोऽपि रोगाद्यैरबलः क्रियते क्षणात् । इत्यनित्यबले पुंसां युक्तो बलमदो न हि ॥ २६६ ॥

बलवंतोऽपि जरसि[5] मृत्यौ कर्मफलांतरे । अबलाश्चेत्ततो हंत तेषां बलमदो मुधा ॥ २६७ ॥

सप्तधातुमये देहे चयापचयधर्मणः । जरारुजादित्रस्तस्य को रूपस्य मदं वहेत् ॥ २६८ ॥

सनत्कुमारस्य रूपं त्रावि श्रुत्वा च तत्क्षयम् । को वा सकर्णः स्वप्नेऽपि कुर्याद्रूपमदं किल ॥ २६९ ॥

नाभेयस्य[6] तपोनिष्ठां श्रुत्वा वीरजिनस्य च । को नाम स्वल्पतपसि स्वकीये मदमाश्रयेत् ॥ २७० ॥

येनैव तपसा त्रुट्येत्[7] तरसा कर्मसंचयः । तेनैव मददिग्धेन[8] वर्धते कर्मसंचयः ॥ २७१ ॥

स्वबुध्या रचितान्यन्यैः[9] शास्त्राण्याघ्राय लीलया । सर्वज्ञोऽस्मीति मदवान् स्वकीयांगानि खादति ॥ २७२ ॥

श्रीमद्गणधरेंद्राणां श्रुत्वा निर्माणधारणम् । कः श्रयेत श्रुतमदं सकर्णहृदयो जनः ॥ २७३ ॥

उत्सर्पयन्[10] दोषशाखां गुणमूलान्यधो नयन् । उन्मूलनीयो मानद्रुस्तन्मार्दवसरित्प्लवैः ॥ २७४ ॥

मार्दवं नाम मृदुता तच्चौद्धत्यनिषेधनम् । मानस्य पुनरौद्धत्यं स्वरूपमनुपाधिकम् ॥ २७५ ॥

अंतः स्पृशेद्यत्र यत्रौद्धत्यं जात्यादिगोचरम् । तत्र तस्य प्रतीकारहेतोर्मार्दवमाश्रयेत् ॥ २७६ ॥

---

१ कुलेन । २ इंद्रस्य । ३ नश्येत् । ४ कुलटास्त्रीवत् । ५ वृद्धावस्थायाम् । ६ आदीश्वरस्य । ७ तूर्णम् । ८ मदलिप्तेन । ९ अन्यैराचार्यैः स्वबुद्ध्या लीलामात्रेण रचितानि शास्त्राण्याघ्राय किंचिज्ज्ञात्वेत्यर्थः । १० विस्तारयन् ।

सर्वत्र मार्दवं कुर्यात् पूज्येषु तु विशेषतः । येन पापाद्विमुच्येत पूज्यपूजाव्यतिक्रमात् ॥ २७६ ॥
मानाद्बाहुबलिर्बद्धो लताभिरिव पाप्मभिः । मार्दवात्तत्क्षणं मुक्तः सद्यः संप्राप केवलम् ॥२७७॥
चक्रवर्ती त्यक्तसंगो वैरिणामपि वेश्मसु । भिक्षायै यात्यहो मानच्छेदायामृदुमार्दवम् ॥ २७८ ॥
चक्रवर्त्यपि तत्कालदीक्षितो रंकसाधवे । नमस्यति त्यक्तमानश्चिरं च वरिवस्यति ॥ २७९ ॥
एवं च मानविषयं ज्ञात्वा दोषमशेषतः । [3]अश्रांतमाश्रयेद्धीमांस्तन्निरासाय मार्दवम् ॥ २८० ॥
[4]असूनृतस्य जननी परशुः शीलशाखिनः । जन्मभूमिरविद्यानां माया दुर्गतिकारणम् ॥ २८१ ॥
कौटिल्यपटवः पापा मायया वकवृत्तयः । भुवनं वंचयमाना वंचयंते स्वमेव हि ॥ २८२ ॥
[5]कूटषाड्गुण्ययोगेन छलाद्विश्वस्तघातनात् । अर्थलोभाच्च राजानो वंचयंतेऽखिलं जगत् ॥ २८३ ॥
तिलकैर्मुद्रया मंत्रैः [6]क्षामतादर्शनेन च । अंतःशून्या बहिःसारा वंचयंति द्विजा जनम् ॥ २८४ ॥
कूटाः कूटतुलामानाशुक्रियासातियोगतः । वंचयंते जनं मुग्धं मायाभाजो वणिग्जनाः ॥ २८५ ॥
जटामौंजीशिखाभस्मवल्कलाग्न्यादिधारणैः । मुग्धं श्राद्धं गर्धयंते पाखंडा हृदि नास्तिकाः ॥२८६॥
अरक्ताभिर्भावहावलीलागतिविलोकनैः । कामिनो रंजयन्तीभिर्वेश्याभिर्वंच्यते जगत् ॥ २८७ ॥
प्रतार्य कूटैः शपथैः कृत्वा [9]कूटकपर्दिकाम् । धनवंतः प्रतार्यन्ते [10]दुरोदरपरायणैः ॥ २८८ ॥

---

१ अमृदु कठिनं च तन्मार्दवं च । २ सेवत इत्यर्थः । ३ निरंतरम् । ४ असत्यस्य । ५ असत्यषाड्गुण्यस्य संध्यादेः प्रयोगेण । ६ दीनतादर्शनेन । ७ आशुक्रिया सत्वरक्रिया । ८ मौंजी मुंजस्य तृणविशेषस्य कटिमेखला । ९ असत्यनाणकम् । १० द्यूततत्परैः ।

दंपती पितरः पुत्राः सोदर्याः सुहृदो निजाः । ईशा भृत्यास्तथान्येऽपि माययान्योऽन्यवंचकाः ॥२८९॥
अर्थलुब्धा गतघृणा बंदिकारमलिम्लुचाः । अहर्निशं जागरूकाश्छलयंति प्रमादिनम् ॥ २९० ॥
कारवश्चांत्यजाश्चैव स्वकर्मफलजीविनः । माययालीकशपथैः कुर्वते साधुवंचनम् ॥ २९१ ॥
व्यंतरादिकुयोनिस्था दृष्ट्वा प्रायः प्रमादिनः । क्रूराश्छलैर्बहुविधैर्बाधंते मानवान् पशून् ॥ २९२ ॥
मत्स्यादयो जलचराश्छलात् स्वापत्यभक्षकाः । बध्यंते धीवरैस्तेऽपि माययोनायपाणिभिः ॥ २९३ ॥
नानोपायैर्मृगयुभिर्वंचनप्रवणैर्जडाः । निबध्यंते विनाश्यंते प्राणिनः स्थलचारिणः ॥ २९४ ॥
नभश्चरा भूरिभेदा वराका लावकादयः । बध्यंते माययात्युग्रैः स्वल्पकग्रासगृध्नुभिः ॥ २९५ ॥
तदेवं सर्वलोकेऽपि परवंचकतापराः । स्वस्वधर्मं सद्गतिं च नाशयंति स्ववंचकाः ॥ २९६ ॥
तिर्यग्जातेः परं बीजमपवर्गपुरार्गला । विश्वासद्रुमदावाग्निर्माया हेया मनीषिभिः ॥ २९७ ॥
मल्लिनाथः पूर्वभवे कृत्वा मायां तनीयसीम् । मायाशल्यमनुत्खाय स्त्रीभावमुपयास्यति ॥ २९८॥
तदार्जवमहौषध्या जगदानंदहेतुना । जयेज्जगद्द्रोहकरीं मायां विषधरीमिव ॥ २९९ ॥
आर्जवं सरलः पंथा मुक्तिपुर्याः प्रकीर्तितः । आचार्यविस्तरः शेषतपस्त्यागादिलक्षणः ॥ ३०० ॥
भवेयुरार्जवजुषो लोकेऽपि प्रीतिकारणम् । कुटिलादुद्विजंते हि जंतवः पन्नगादिव ॥ ३०१ ॥
अजिह्मचित्तवृत्तीनां भववासस्पृशामपि । अकृत्रिमं मुक्तिसुखं स्वसंवेद्यं महात्मनाम् ॥ ३०२ ॥

---

१ कर्मकराः । २ आनायो जालं पाणौ येषां तैः । ३ वंचने चतुरैः । ४ लावकः पक्षिविशेषः । ५ अल्पग्रासलोलुपैः । ६ सर्पिणीम् । ७ आर्जवसेविनो जनाः । ८ संसारे स्थितानामपीत्यर्थः । ९ स्वयं ज्ञेयम् ।

परव्यापादनिष्ठानां स्वप्नेऽपि स्यात् कथं सुखम् ॥ ३०३ ॥
कौटिल्यशंकुना क्लिष्टमनसां वंचकात्मनाम् । धन्यानामुपजायेत बालकानामिवार्जवम् ॥ ३०४ ॥
समग्रविद्यावैदुष्येऽधिगतासु कलासु च । किं पुनः सर्वशास्त्रार्थपरिनिष्ठितचेतसाम् ॥ ३०५ ॥
अज्ञानामपि बालानामार्जवं प्रीतिहेतवे । ततः स्वाभाविकं धर्मं हित्वा कः कृत्रिमं श्रयेत्॥३०६॥
स्वाभाविकी हि ऋजुता कृत्रिमा कुटिलात्मता । धन्याः केचिन्निर्विकाराः सुवर्णप्रतिमा इव ॥ ३०७ ॥
खलपैशून्यवक्रोक्तिवंचनाप्रवणे जने । अहो शैक्षाइवाश्रौपुरार्जवादर्हतां गिरः ॥ ३०८ ॥
अपि श्रुताब्धिपारीणाः सर्वे गणभृदुत्तमाः । कुटिलालोचनां कुर्वन्नल्पीयोऽपि विवर्धते ॥ ३०९ ॥
अशेषमपि दुःकर्म ऋज्वालोचनया क्षिपेत् । किं तु मोक्षः स्यात् सर्वत्राकुटिलात्मनाम् ॥
काये वचसि चित्ते च समंतात् कुटिलात्मनाम् । न मोक्षः सुधीर्निर्वृतिकाम्यया ॥ ३११ ॥
इत्युग्रं कर्म कौटिल्यं कुटिलानां विभावयन् । आश्रयेदृजुतामेकां सर्वार्थबाधकः ॥ ३१२ ॥
आकरः सर्वदोषाणां गुणग्रसनराक्षसः । कंदो व्यसनवल्लीनां लोभः लक्षेश्वरोऽपि च ॥ ३१३ ॥
धनहीनः शतमेकं सहस्रं शतवानपि । सहस्राधिपतिर्लक्षं कोटिं देवोऽपींद्रत्वमिच्छति ॥ ३१४ ॥
कोटीश्वरो नरेंद्रत्वं नरेंद्रश्चक्रवर्तिताम् । चक्रवर्ती च देवत्वं शरावइव वर्धते ॥ ३१५ ॥
इंद्रत्वेऽपि हि संप्राप्ते यदिच्छा न निवर्तते । मूले लघीयांस्तल्लोभः सर्वागसां गुरुः ॥ ३१६ ॥
हिंसेव सर्वपापानां मिथ्यात्वमिव कर्मणाम् । राजयक्ष्मेव रोगाणां लोभः प्रच्छादयंति यत् ॥ ३१७ ॥
अहो लोभस्य साम्राज्यमेकच्छत्रं महीतले । तरवोऽपि निधिं प्राप्य पादैः

---

१ सर्वशास्त्राणामर्थे प्रतिष्ठितं मनो येषां तेषाम् । २ श्रुतसमुद्रस्य पारगामिनः । ३ शिष्या इवाशृण्वन् । ४ मूलैः ।

अपि द्रविणलोभेन ते द्वित्रिचतुरिंद्रियाः । स्वकीयान्यधितिष्ठंति प्राग्निधानानि मूर्छया ॥ ३१८ ॥
भुजंगगृहगोधाः स्युर्मुख्याः पंचेंद्रिया अपि । धनलोभेन लीयंते निधानस्थानभूमिषु ॥ ३१९ ॥
पिशाचमु[1]द्गलप्रेतभूतयक्षादयो धनम् । स्वकीयं परकीयं वाप्यधितिष्ठंति लोभतः ॥ ३२० ॥
भूषणोद्यानवाप्यादौ मूर्छिताश्चि[2]दशा अपि । च्युत्वा तत्रैव जायंते पृथ्वीकायादियोनिषु ॥ ३२१ ॥
प्राप्योपशांतमोहत्वं क्रोधादिविजये सति । लोभांशमात्रदोषेण पतंति यतयोऽपि हि ॥ ३२२ ॥
एकामिषाभिलाषेण सारमेयाइव द्रुतम् । सोदर्या अपि युध्यंते धनलेशजिघृक्षया ॥ ३२३ ॥
लोभाद्ग्रामादिसीमानमुद्दिश्य गतसौहृदाः । ग्राम्या नि[2]युक्ता राजानो वैरायंते परस्परम् ॥ ३२४ ॥
हासशोकद्वेषहर्षानसतोऽप्यात्मनि स्फुटम् । स्वामिनोऽग्रे लोभवंतो नाटयंति नटाइव ॥ ३२५ ॥
आरभ्यते पूरयितुं लोभगर्तो यथा यथा । तथा तथा महच्चित्रं मुहुरेष विवर्धते ॥ ३२६ ॥
अपि नामैष पूर्येत पयोभिः पयसां पतिः । न तु त्रैलोक्यराज्येऽपि प्राप्ते लोभः प्रपूर्यते ॥ ३२७ ॥
अनंता भोजनाच्छा[3]दविषयद्रव्यसंचयाः । भुक्तास्तथापि लोभस्य नांशोऽपि परिपूर्यते ॥ ३२८ ॥
लोभस्त्यक्तो यदि तदा [4]तपोभिरफलैरलम् । लोभस्त्यक्तो न चेत्तर्हि तपोभिरफलैरलम् ॥ ३२९ ॥
मृदित्वा शास्त्रसर्वस्वं तदेतदवधार्यताम् । लोभस्यैकस्य [5]हानाय प्रयतेत महामतिः ॥ ३३० ॥

---

१ मुद्गला व्यंतरविशेषाः । २ अधिकारिणः । ३ आच्छादा वस्त्राणि । ४ लोभरहितस्य पुरुषस्य तपःसदृशं फलं भवत्यत एव तपांसि निष्फलानि लोभसहितस्य च तपःसु तप्तेष्वपि फलं न भवतीति तपांसि निष्फलानीति भावः । ५ नाशाय ।

लोभसागरमुद्वेलमतिवेलं महामतिः । संतोषसेतुबंधेन प्रसरंतं निवारयेत् ॥ ३३१ ॥
यथा नृणां चक्रवर्ती सुराणां पाकशासनः । तथा गुणानां सर्वेषां संतोषः प्रवरो गुणः ॥ ३३२ ॥
संतोषयुक्तस्य यतेरसंतुष्टस्य चक्रिणः । तुलया संमितो मन्ये प्रकर्षः सुखदुःखयोः ॥ ३३३ ॥
स्वाधीनं राज्यमुत्सृज्य संतोषामृततृष्णया । निःसंगत्वं प्रपद्यंते तत्क्षणाच्चक्रवर्तिनः ॥ ३३४ ॥
निवृत्तायां धनेच्छायां पार्श्वस्था एव संपदः । अंगुल्या पिहिते कर्णे शब्दाद्वैतं हि जृंभते ॥ ३३५ ॥
संतोषसिद्धौ संसिद्धाः प्रतिवस्तुविरक्तयः । अक्ष्णोः पिधाने पिहितं ननु विश्वं चराचरम् ॥ ३३६ ॥
किमिंद्रियाणां दमनैः किं कायपरिपीडनैः । ननु संतोषमात्रेण मुक्तिश्रीर्मुखमीक्षते ॥ ३३७ ॥
जीवंतोऽपि विमुक्तास्ते ये मुक्तिसुखशालिनः । किं वा विमुक्तेः शिरसि शृंगं किमपि वर्तते ॥ ३३८ ॥
किं रागद्वेषसंकीर्णं किं वा विषयसंभवम् । येन संतोषजं सौख्यं हीयेत शिवशर्मणः ॥ ३३९ ॥
परप्रत्यायनासारैः किं वा शास्त्रसुभाषितैः । मीलिताक्षा विमृशंतु संतोषास्वादजं सुखम् ॥ ३४० ॥
चेत् कारणानुकारीणि कार्याणि प्रतिपद्यसे । संतोषानंदजन्मा तन्मोक्षानंदः प्रतीयताम् ॥ ३४१ ॥
यच्च तीव्रं तपःकर्म कर्मनिर्मूलनं जगुः । सर्वं तदपि संतोषरहितं विफलं विदुः ॥ ३४२ ॥
कृषिसेवापाशुपाल्यवाणिज्यैः किं सुखार्थिनाम् । ननु संतोषपानात् किं नात्मा निर्वृतिमाप्यते ॥ ३४३ ॥
यत् संतोषवतां सौख्यं तृणसंस्तरशायिनाम् । न तत् संतोषवंध्यानां तूलिकाशायिनामपि ॥ ३४४ ॥

---

१ वेलां मर्यादामतिक्रांतस्तम् । २ यतः सुखस्य प्रकर्षश्चक्रिणश्च दुःखस्येत्यर्थः । ३ प्रतिवस्तुषु वैराग्यवंतः । ४ येन सुखेन मोक्षसुखस्य सौख्यं हीयेत ।

असंतुष्टास्तृणायंते धनिनोऽपीशिनां पुरः । ईशिनोऽपि तृणायंते संतुष्टानां पुरः स्थिताः ॥ ३४५ ॥
आयासमात्रं नश्वर्यं चक्रिशक्रादिसंपदः । अनायासं च नित्यं च सुखं संतोषसंभवम् ॥ ३४६ ॥
इति लोभं निराकर्तुं सर्वदोषनिकेतनम् । अद्वैतसौख्यसदनं सुधीः संतोषमाश्रयेत् ॥ ३४७ ॥
एवं जितकषायः सन्नत्रापि शिवसौख्यभाक् । परत्रावश्यमाप्नोति शिवं पुनरनश्वरम् ॥ ३४८ ॥
श्रुत्वैवं देशनां भर्तुः प्राज्याः पर्यव्रजञ्जनाः । सम्यक्त्वं तु हरिर्भेजे श्रावकत्वं तु सीरभृत् ॥ ३४९ ॥
पूर्णायामादिपौरुष्यां व्यसृजद्देशनां प्रभुः । चक्रेऽरिष्टः स्वामिपादपीठस्थो गणभृत्ततः ॥ ३५० ॥
अंते द्वितीयपौरुष्यां व्यस्राक्षीत् सोऽपि देशनाम् । नत्वार्हंतं ततो जग्मुः शक्रविष्णुबलादयः ॥ ३५१ ॥
ततः स्थानादथान्यत्र सर्वातिशयशोभितः । भगवान् धर्मनाथोऽपि विजहार महीतलम् ॥ ३५२ ॥
चतुःषष्टिः सहस्राणि श्रमणानां महात्मनाम् । आर्यिकाणां तु द्विषष्टिः सहस्राः सचतुःशताः ॥ ३५३ ॥
तथा चतुर्दशपूर्वभृतां नवशतानि तु । अवधिज्ञानभाजां तु त्रिसहस्री सषट्शती ॥ ३५४ ॥
मनःपर्ययिणां पंचचत्वारिंशच्छतानि तु । तथा शतानि तान्येव केवलज्ञानशालिनाम् ॥ ३५५ ॥
जातवैक्रियलब्धीनां मुनीनां शतसप्ततिः । द्वे सहस्रे शतान्यष्टौ वादलब्धिमतां पुनः ॥ ३५६ ॥
लक्षद्वयी श्रावकाणां चत्वारिंशत्सहस्रयुक् । श्राविकाणां चतुर्लक्षी त्रयोदशसहस्रयुक् ॥ ३५७ ॥
वर्षलक्षद्वयं सार्धं वर्षद्वितयवर्जितम् । आ केवलाद्विहरतः परिवारोऽभवत् प्रभोः ॥ ३५८ ॥
ज्ञात्वा तु मोक्षसमयं स्वामी संमेतमेत्य च । समं मुनिशतेनाष्टयुतेनानशनं व्यधात् ॥ ३५९ ॥

१ महव ।

मासांते ज्येष्ठविशदपंचम्यां पुष्यगे विधौ । समं तैर्मुनिभिः स्वामी प्रपेदे पदमव्ययम् ॥ ३६० ॥
श्रीधर्मस्वामिनस्तेषां श्रमणानां च तत्क्षणम् । चक्रुर्निर्वाणमहिमोत्सवं शक्रादयः सुराः ॥ ३६१ ॥
अनंतस्वामिनिर्वाणाद्धर्मनाथस्य निर्वृतिः । अजायत व्यतिक्रांते सागराणां चतुष्टये ॥ ३६२ ॥
कौमारेऽब्दलक्षे सार्धे राज्ये पंचाब्दलक्ष्यभूत् । सार्धा व्रते द्व्यब्दलक्षीत्यब्दलक्षा दश प्रभोः ॥३६३॥
तैस्तैः पुरुषसिंहोऽपि सिंहवद्धिस्रकर्मभिः । पूर्णायुः कालतोऽगच्छत् षष्ठीं नरकमेदिनीम् ॥ ३६४ ॥
कौमारेऽस्य त्र्यब्दशती मंडलित्वे शतानि तु । सार्धानि द्वादशाब्दानां सप्तत्यब्दी तु दिग्जये ॥ ३६५ ॥
राज्ये तु नवलक्ष्यष्टानवतिश्च सहस्रकाः । शतानि त्रीण्यशीतिश्चेत्यब्दलक्षा दशायुषि ॥ ३६६ ॥
ततो बलः सप्तदशाब्दलक्षायुर्विनानुजम् । कथंचिज्जीवितं दध्रे भ्रातृस्नेहवशंवदः ॥ ३६७ ॥

प्राक् सुदर्शनभृतोऽन्तदर्शनादार्द्रशोकविवशः सुदर्शनः ।
कीर्तिसाधुनिकटेऽग्रहीद्व्रतं पूरितायुरपुनर्भवं ययौ ॥ ३६८ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये चतुर्थे पर्वणि
श्रीधर्मनाथपुरुषसिंहसुदर्शननिशुंभचरितवर्णनो नाम पंचमः सर्गः ।

---

१ सुदर्शननामकं चक्रं बिभर्ति तस्य विष्णोः ।

आनंददायकत्वेन भयदत्वेन चानिशम् । मित्राणामप्यमित्राणां हृदयान्नोत्ततार सः ॥ १२ ॥
दोष्मतस्तस्य संग्रामेष्वात्मैवाजनि संमुखः । आकृष्टामलनिस्त्रिंशदर्पणप्रतिबिंबितः ॥ १३ ॥
प्रसह्य स्ववशीचक्रे सर्वा दिश इतीव सः । यशोऽलंकरणं तासामवर्जनकृते ददौ ॥ १४ ॥
महीं गामिव गोपालः स जुगोप यथाविधि । अबाधया च समये करं दुग्धमिवाददे ॥ १५ ॥
पुण्यलावण्यभद्रांगी भद्राणामेकमास्पदम् । सधर्मचारिणी तस्याभवद्भद्रेति नामतः ॥ १६ ॥
धर्माविबाधया तस्य सुखं वैषयिकं तया । सहानुभवतः कालो व्यतीयाय कियानपि ॥ १७ ॥
इतश्च ग्रैवेयकस्थो जीवोऽमरपतेः स तु । पूरयित्वा प्रकृष्टायुर्भद्राकुक्षाववातरत् ॥ १८ ॥
सुखसुप्ता तदा भद्रा महास्वप्नांश्चतुर्दश । स्वास्ये प्रविशतोऽद्राक्षीच्चक्रभृज्जन्मसूचकान् ॥ १९ ॥
काले चासूत सा सूनुमनूनं पुण्यलक्षणैः । सुवर्णवर्णं सार्धद्विचत्वारिंशद्धनून्नतम् ॥ २० ॥
पृथिव्यां मघवेवायं नूनं भावीति सान्वयाम् । चक्रेऽस्य मघवेत्याख्यां समुद्रविजयो नृपः ॥ २१ ॥
समुद्रवसनां सोऽनुसमुद्रविजयं जयी । अलंभूष्णुरलंचक्रे द्यामन्वर्कमिवोडुपः ॥ २२ ॥
तस्यैकदास्त्रशालायां तेजःप्रसरभासुरम् । समुत्पेदे चक्ररत्नमिरंमदइवांबुदे ॥ २३ ॥
यथास्थानमथान्यानि पुरोधःप्रभृतीन्यपि । तस्य रत्नानि सर्वाणि जज्ञिरे क्रमयोगतः ॥ २४ ॥

---

१ मित्राणामानंददत्वेन । २ शत्रूणां भयदत्वेन । ३ आकृष्टो योऽमलो निस्त्रिंशः खड्गः स एव दर्पणस्तस्मिन् प्रतिबिंबितः स राजा युद्धेषु स्वमेव पश्यति शत्रोरभावादित्यर्थः । ४ दिशो मां मा त्यजंत्विति हेतोरित्यर्थः । ५ सार्थकाम् । ६ समुद्रो वस्त्रं यस्यास्तां महीमित्यर्थः । ७ यथा सूर्यादनु चंद्र आकाशं भूषयति तथा । ८ वह्निर्विद्युदिति यावत् ।

चक्रमार्गानुगः सोऽथ प्रस्थितो दिग्जिगीषया । ययौ मागधतीर्थेशं प्राक्समुद्रविभूषणम् ॥ २५ ॥
तस्य नामांकबाणेन दूतेनेव समेयुषा । एत्य मागधतीर्थेशः सेवामेव समाश्रयत् ॥ २६ ॥
सोऽपाच्यां वरदामानं पश्चिमायां पुनर्दिशि । प्रभासाधिपतिं देवं विजिग्ये मागधेशवत् ॥ २७ ॥
गत्वा च दक्षिणं रोधः सिंधुदेवीमसाधयत् । ततो गच्छन्नाससाद चक्री वैताढ्यपर्वतम् ॥ २८ ॥
चक्रवर्त्यंतमसाधक्रे वैताढ्याद्रिकुमारकम् । तदुपायनमादायानुतमिस्रं जगाम च ॥ २९ ॥
स तमिस्रागुहाद्वारे द्वारपालमिव स्थितम् । विधिवत् साधयामास कृतमालाभिधं सुरम् ॥ ३० ॥
तस्यादेशाच्चमूनाथः सिंधुमुत्तीर्य चर्मणा । प्रत्यग्निष्कुटमाक्रामत्तस्याः पुनरुपाययौ ॥ ३१ ॥
सेनान्या दंडरत्नेन कपाटोद्घाटने कृते । ससैन्यः प्राविशच्चक्री गजरत्नेन तां गुहाम् ॥ ३२ ॥
अंतर्विरचितालोकः काकिणीकृतमंडलैः । कुंभिदक्षिणकुंभस्थमणिभाप्रसरेण च ॥ ३३ ॥
उत्तीर्य वर्धकिकृतपद्यया चांतरस्थिते । नद्यावुन्मग्ननिमग्नजले अत्यंतदुस्तरे ॥ ३४ ॥
स्वयं विश्लिष्टकपाटेनोत्तरद्वारवर्त्मना । तस्या गुहाया निरगात् सह चम्वा स चक्रभृत् ॥ ३५ ॥
आपातनामकांस्तत्र किरातानतिदुर्जयान् । मघवेवासुरभटान् विधिवन्मघवाजयत् ॥ ३६ ॥
सिंधोश्च निष्कुटं प्रत्यगजयत्तच्चमूपतिः । स्वयं त्वसाधयद्गत्वा हिमाचलकुमारकम् ॥ ३७ ॥
मघवा चक्रवर्तीति कूटे ऋषभनामनि । आदाय काकिणीरत्नं लिलेख निजनाम सः ॥ ३८ ॥

---

१ आगतेन । २ तत्प्राभृतम् । ३ चर्मरत्नेन । ४ हस्तिनो दक्षिणकुंभस्थले स्थितस्य मणेः कांतिप्रसरेण । ५ वर्धकिरत्नेन कृता या पद्या सेतुबंधस्तया ।

ततो निवृत्तो मघवा गंगायाः पूर्वनिष्कुटम् । सेनान्या साधयामास गंगादेवीं स्वयं पुनः ॥ ३९ ॥
वैताढ्यपर्वतश्रेणिद्वयविद्याधरानपि । स तृतीयश्चक्रधरः साधयामास लीलया ॥ ४० ॥
खंडप्रपाताद्वारस्थं नाट्यमालमथापरम् । यथाविध्यात्मसाच्चक्रे चक्रभृद्विधिकोविदः ॥ ४१ ॥
खंडप्रपातया सेनान्युद्घाटितकपाटया । वैताढ्यान्निरगाच्चक्री पोतोऽर्णवजलादिव ॥ ४२ ॥
नवापि निधयस्तत्र गंगामुखनिवासिनः । बभूवुर्वशगास्तस्य नैसर्पप्रमुखाः सुखम् ॥ ४३ ॥
सेनान्या साधयामास गंगायाः पूर्वनिष्कुटम् । इत्थं स च वशीचक्रे षट्खंडमपि भारतम् ॥ ४४ ॥
संपूर्णचक्रिसामग्र्या भ्राजिष्णुर्मघवा ततः । श्रावस्तीनगरीमागान्मघवेवामरावतीम् ॥ ४५ ॥
तत्र देवैर्नृदेवैश्च मघोनोऽनूनसंपदः । चक्रवर्तित्वाभिषेकोऽविधीयत यथाविधि ॥ ४६ ॥
अभिषिक्तोऽपि चक्रित्वे सेवमानोऽपि संततम् । द्वात्रिंशता मुकुटिनां[1] सहस्रैर्मेदिनीभुजाम् ॥ ४७ ॥
श्रीयमाणः[2] षोडशभिः सहस्रैर्द्युसदामपि । निधिभिर्नवभिरपि परिपूर्णेप्सितोऽपि हि ॥ ४८ ॥
चतुःषष्ट्या सहस्रैश्च शुद्धांत[3]हरिणीदृशाम् । नयनेंदीवरस्रग्भि[4]रर्च्यमानोऽप्यनारतम् ॥ ४९ ॥
अन्येष्वपि प्रमादस्य स्थानेषु सुलभेषु सः । पित्र्ये[5] श्रावकधर्मे तु न जात्वासीत् प्रमद्वरः ॥ ५० ॥
नानाविधानि चैत्यानि विमानानीव नाकिनाम् । जिनबिंबसनाथानि स्वर्णरत्नैर्व्यधत्त सः ॥ ५१ ॥
यथैकः स पतिः पृथ्व्यास्तथा तस्याप्यजायत । अर्हन् देवः सुसाधुश्च गुरुर्धर्मो दयामयः ॥ ५२ ॥
सदा स चैत्यपूजासु तत्पूजास्विव राजकम् । नोज्झांचकार नियमं नित्यं नियमितेंद्रियः ॥ ५३ ॥

---

१ मुकुटधारिणां राज्ञाम् । २ आश्रीयमाणः। ३ अंतःपुरस्त्रीणाम् । ४ नयनान्येव कमलानि तेषां मालाभिः। ५ पितुरागते परंपरयेत्यर्थः।

सप्तमः सर्गः ।

सनत्कुमारचाक्रिचरितम्

ॐ ॥ अस्तीह कांचनपुरं दधानं कांचनश्रियम् । भोगावत्यमरपुरीलंकादिभ्योऽतिशायिनीम् ॥ १ ॥
तत्रासीद्विक्रमयशा नाम प्रवरविक्रमः । रिपु[1]स्त्रैणास्रनीरेद्धप्रतापैरंमदो नृपः ॥ २ ॥
तस्य पंचशतान्यासन्नंतःपुरमृगीदृशाम् । यूथभर्तुर्द्विपस्येव करिण्यः प्रेमभाजनम् ॥ ३ ॥
तदा चासीत् पुरे तस्मिन् सार्थवाहो महर्द्धिकः । नागदत्तोऽभिधानेन निधानमिव संपदाम् ॥ ४ ॥
सौभाग्यलावण्यवती रूपातिशयशालिनी । विष्णोः श्रीरिव विष्णुश्रीर्नाम्ना तस्य गृहिण्यभूत् ॥ ५ ॥
अन्योऽन्यनीलिकारागप्रेमाणौ तौ विजह्रतुः । [2]अव्याहतस्मरक्रीडासरसौ सारसाविव ॥ ६ ॥
काकतालीयन्यायेन कथमप्येकदा तु सा । दृक्पथं विक्रमयशोवसुधाभर्तुराययौ ॥ ७ ॥
तां प्रेक्ष्य विक्रमयशा दस्युनेव मनोभुवा । लुंठ्यमान[3]विवेकस्वश्चेतस्येवमचिंतयत् ॥ ८ ॥
अहो वि[4]लोकने अस्या मृग्याइव मनोरमे । बंधु[5]रः केशपाशश्च कलापइव केकिनः ॥ ९ ॥
पक्वबिंबं द्विधाभूतमिवोष्ठौ कोमलारुणौ । पीनोन्नतौ कुचावेतौ स्मरक्रीडाचलाविव ॥ १० ॥
प्रत्य[6]ग्रे इव च लते भुजे सरलकोमले । मध्यं नितांतक्षामं च मुष्टिग्राह्यं प[7]वेरिव ॥ ११ ॥

---

१ रिपुस्त्रीसमूहस्याश्रुनीरैः एद्धः प्रदीप्तः प्रताप एवैरंमदो मेघाग्निर्यस्य सः । २ अप्रतिहतकामक्रीडायां रससहितौ । ३ लुंठ्यमानं विवेक एव स्वं धनं यस्य सः । ४ नेत्रे । ५ सुंदरः । ६ नूतने । ७ वज्रस्य मध्यम् ।

शेवलालीव रोमावल्यावर्तश्च नाभ्यपि । नितंबः पुलिनमिव लावण्यसरितस्त्वसौ ॥ १२ ॥
रंभास्तंभाविवोरू च पादौ च कमले इव । किमन्यत् सर्वमप्यस्या मनो हरति कस्य न ॥ १३ ॥
जराविक्लवचित्तत्वादनौचित्येन वेधसा । निवेशिता क्वाप्यपात्रे शक्रसंज्ञः श्मशानवत् ॥ १४ ॥
एतामपहरिष्यामि क्षेप्स्याम्यन्तःपुरे निजे । अनौचित्यनिवेशित्वदोषः स्रष्टुः प्रयातु च ॥ १५ ॥
एवं मनसि निश्चित्य कंदर्पविधुरोऽथ ताम् । जग्राह विक्रमयशा यशो म्लानीचकार च ॥ १६ ॥
अंतरंतःपुरं क्षिप्त्वा रमयामास तां सदा । विचित्रस्मरलीलाभिरेकतानः[1] स नृपतिः ॥ १७ ॥
आविष्टइव भूतेन धत्तूरमिव लीढवान् । अपस्मारमिव प्राप्तो मदिरामिव पीतवान् ॥ १८ ॥
आघ्रात इव सर्पेण सन्निपातमिवाप्तवान् । विधुरस्तद्वियोगेन सार्थवाहो बभूव सः ॥ १९ ॥ युग्मम् ।
तया सह वियुक्तस्य सार्थवाहस्य तस्य च । संयुक्तस्य च नृपतेः कालोऽगाद्दुःखसौख्यकृत्[2] ॥ २० ॥
विष्णुश्रिया रममाणे नृपे तस्मिन्निरंतरम् । ईर्ष्यया कार्मणं चक्रुः क्रुद्धाः शुद्धांतयोषितः ॥ २१ ॥
कार्मणेन च सा तेन क्षीयमाणा क्षणे क्षणे । मूलवम्येव लतिका जीवितेन व्यमुच्यत ॥ २२ ॥
नृपोऽपि मृत्युना तस्या जीवन्मृतइव स्थितः । प्रलापी च विलापी च नागदत्तइवाभवत् ॥ २३ ॥
नादत्त चानले क्षेप्तुं तद्विष्णुश्रीकलेवरम् । प्रिया ममैषा प्रणयतूष्णीकेत्यनिशं वदन् ॥ २४ ॥
मंत्रिणो मंत्रयित्वाथ वंचयित्वा च नृपतिम् । अरण्ये चिक्षिपुर्नीत्वा तद्विष्णुश्रीकलेवरम् ॥ २५ ॥
त्वमासीरधुनैवेह किं प्रिये न निरीक्ष्यसे । तिरोधानक्रीडयालं वियोगस्य वयस्यया[3] ॥ २६ ॥

---

१ तल्लीनः । २ सार्थवाहस्य दुःखकृत्, नृपतेश्च सौख्यकृदित्यर्थः । ३ वियोगस्य मित्ररूपया तिरोधानक्रीडयालमित्यन्वयः ।

नर्मणापि वियोगाग्निर्मर्माविद्धुज्यते न हि । मदर्थां तव किं नार्तिरावां ह्येकात्मकौ सदा ॥ २७ ॥
एकाकिनी किमगच्छः क्रीडासरिति कौतुकात् । क्रीडाद्रिमथवारोहः क्रीडोद्यानमथान्यगाः ॥ २८ ॥
मां विना क्रीडसि कथमायाम्येष इति ब्रुवन् । तेषु तेषु प्रदेशेषु बभ्रामोन्मत्तवन्नृपः ॥ २९ ॥
राज्ञश्च त्यक्तपानान्नवृत्तेर्गतवति त्र्यहे । मरणाशंकिनोऽमात्यास्तस्या वपुरदर्शयन् ॥ ३० ॥
अत्यन्तप्रवर्दत्यंतविसंस्थुलशिरोरुहम् । शशवच्छरे वन्या कंकराकृष्टलोचनम् ॥ ३१ ॥
चर्वितोरसिजद्वंद्वं गृध्रैः पिशितगृध्नुभिः । समाकृष्टांत्रजालं च शिवाभिरशिवाकृति ॥ ३२ ॥
गादितं मक्षिकावृंदैर्मधुमंडकजालवत् । पिपीलिकाभिश्चाश्लिष्टं पातभग्नांडभांडवत् ॥ ३३ ॥
पूतिगंधि तदालोक्य सद्यो विष्णुश्रियो वपुः । विरक्तो विक्रमयशाश्चिंतयामासिवानिति ॥ ३४ ॥
॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

अहो असारे संसारे सारं वस्तु न किंचन । सारबुद्ध्या धिगेतस्यां मोहिताः स्मः कियच्चिरम् ॥ ३५ ॥
आहार्यैरेव हि गुणैर्हरिद्रारागसन्निभैः । अहो ह्रियंते नारीभिर्न कश्चित् परमार्थवित् ॥ ३६ ॥
यकृच्छकृन्मलश्लेष्ममज्जास्थिपरिपूरिताः । स्नायुस्यूता बहीरम्याः स्त्रियश्चर्मप्रसेविकाः ॥ ३७ ॥
बहिरंतर्विपर्यासः स्त्रीशरीरस्य चेद्भवेत् । तस्यैव कामुकः कुर्याद्गृध्रगोमायुगोपनम् ॥ ३८ ॥

---

१ अतिविस्तीर्णानि शिरोरुहाणि केशा यस्मिंस्तद्वपुः । २ चर्वितस्तनयुग्मम् । ३ मांसलोलुपैः । ४ अशुभाकारम् । ५ यथा पतनेन भग्नं स्फुटितमंडं पिपीलिकाभिराश्लिष्यते तथा । ६ पार्श्वस्थो मांसपिंडो यकृत् । ७ चर्मणा परिवृताः । ८ बहिर्यथा चर्म दृश्यते तदंतर्भवेदन्तर्यन्मांसरुधिरादि चास्ति तद्बहिर्भवेदिति विपर्यासः ।

ततः प्राग्जन्मवैरेण रुषी रोषारुणेक्षणः । बभाषे योजितकरं नरेंद्रं हरिवाहनम् ॥ ५३ ॥
पृष्ठेऽस्य श्रेष्ठिनो न्यस्यात्युष्णपायसभाजनम् । चेद्भोजयति मां राजंस्तदा भुंजेऽन्यथा न हि ॥ ५४ ॥
पृष्ठेऽन्यपुंसो विन्यस्य स्थालं त्वां भोजयाम्यहम् । इत्युक्तो भूभुजा भूयः स क्रुद्धो मुनिरब्रवीत् ॥५५॥
अस्यैव पृष्ठे विन्यस्य स्थालमत्युष्णपायसम् । भुंजेऽहं भूभुजां नाथाकृतार्थो यामि वा ध्रुवम् ॥ ५६ ॥
राजा भागवतत्वेन प्रत्यपद्यत तद्वचः । जिनशासनबाह्यानां विवेकः कीदृशो नृणाम् ॥ ५७ ॥
राजाज्ञया दत्तपृष्ठो भुंजानस्य द्विजन्मनः । स्थालतापं सोऽधिसेहे दवानलमिव द्विपः ॥ ५८ ॥
कर्मणः प्राक्तनस्यैव मदीयस्य फलं ह्यदः । सख्यानेन त्रुटत्वेतदिति चाचिंतयच्चिरम् ॥ ५९ ॥
भुक्ते तस्मिन्समुच्चख्ने सासृग्मांसवसारसान् । पृष्ठात्पायसपात्री सा सपंकेव चितेष्टका ॥ ६० ॥
गत्वौको लोकमाहूय स्वकीयं सर्वमप्यथ । अक्षमयज्जिनधर्मो जिनधर्मविचक्षणः ॥ ६१ ॥
निर्माय चैत्यपूजां च साधुपार्श्वमुपेत्य च । जिनधर्मः परिव्रज्यामुपादत्त यथाविधि ॥ ६२ ॥
निर्गत्य नगराच्छैलशृंगं समधिरुह्य च । संन्यस्य पक्षं पूर्वस्यां कायोत्सर्गं व्यधत्त सः ॥ ६३ ॥
अपरास्वपि दिक्ष्वेवं कायोत्सर्गं स निर्ममे । त्रोटिभिस्त्रोट्यमानोऽपि गृध्रकंकादिभिः खगैः ॥ ६४ ॥
सहमानो व्यथामेवं नमस्कारपरायणः । विपद्य कल्पे सौधर्मे स इंद्रः समजायत ॥ ६५ ॥
मृत्वा त्रिदंडिकः सोऽपि ह्यात्नियोगेन कर्मणा । शक्रस्य वाहनमभूदैरावण इति द्विपः ॥ ६६ ॥

---

१ भवानिति कर्तृपदमध्याहार्यम् । २ अंगीचक्रे । ३ अनेन मित्रेण कर्मच्छेदकरूपेणेत्यर्थः । ४ गृहम् । ५ पार्श्वभागम् । ६ चंचूभिः । ७ पंचपरमेष्ठिनमस्कारपरायण इत्यर्थः ।

सोऽपि पूर्णैरावणायुश्च्युत्वा जीवस्त्रिदंडिनः । भवे भ्रान्त्वासिताक्षाख्यो बभूव किल यक्षराट् ॥ ६७ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् क्षेत्रे भरतनामनि । कुरुजांगलदेशेऽभून्नगरं हस्तिनापुरम् ॥ ६८ ॥
तत्राश्वसेनोऽश्वसेनाच्छादितावनिमंडलः । मंडलाग्र[1]जितारातिमंडलोऽभून्महीपतिः ॥ ६९ ॥
तस्मिंश्च गुणरत्नानां रोहणाद्रौ कदाचन । दुग्धे जलकृमिरिव न दोषकणिकाप्यभूत् ॥ ७० ॥
अस्याहं तृणवदिति सौभाग्यस्याभिकांक्षया । असिधाराव्रतं कर्तुमिव श्रीस्तद[2]सौ स्थिता ॥ ७१ ॥
आगतेष्वर्थिषु दधौ स हर्षमतिशायिनम् । व्यषीदच्च स्वदित्सानुमानेन स्तोक[3]याचिषु ॥ ७२ ॥
अभूत्तस्य महादेवी सहदेवीति नामतः । कापि देवीव रूपेण महीतलमुपागता ॥ ७३ ॥
चिरं शक्रश्रियं भुक्त्वा कल्पात् पूर्णायुरादिमात् । स जीवो जिनधर्मस्य तस्याः कुक्षाववातरत् ॥ ७४ ॥
मुखे प्रविशतः स्वस्मिन् सहदेव्यपि तत्क्षणम् । कुंजरादीन् महास्वप्नांश्चतुर्दश ददर्श सा ॥ ७५ ॥
समयेऽसूत सा सूनुं सर्वलक्षणलक्षितम् । अद्भुतरूपविभवं जात्यजांबूनदद्युतिम् ॥ ७६ ॥
महीयसाथोत्सवेन जगदानंददायिना । सनत्कुमार इत्याख्यां चक्रे तस्य महीपतिः ॥ ७७ ॥
कनकच्छेदगौरांगो बालो बाल इवोडुपः[4] । प्रीणन्नेत्राणि लोकानां स क्रमेण व्यवर्धत ॥ ७८ ॥
अंकादंके नरेन्द्राणां संचरन् स व्यराजत । अरविंदादरविंदे सितच्छद[5] इवोच्चकैः ॥ ७९ ॥
रूपेणाप्रतिरूपेण स बालोऽपि मृगीदृशाम् । जहार दृष्टमात्रोऽपि नेत्राणि च मनांसि च ॥ ८० ॥
सांगानि शब्दशास्त्राणि समस्तज्ञानमातृकाः । पपौ गुरुमुखोद्गीर्णा[6]न्येष गंडूषलीलया ॥ ८१ ॥

---

१ मंडलाग्रेण खड्गेन जितं शत्रुमंडलं येन सः । २ तस्य खड्गे । ३ दातुमिच्छाया अनुमानेनाल्पार्थिषु । ४ चंद्रः । ५ हंसः । ६ गुरुमुखान्निर्गतानि ।

राज्यश्रीभुवनस्तंभान् स्वदोःस्तंभानिवापरान् । स आददे शस्त्रशास्त्राण्यर्थशास्त्राणि चान्वितः ॥ ८२ ॥
अन्या अपि कलाः सर्वाः कलयामास लीलया । क्रमेण वर्धमानः स कलानिधिरिवामलः ॥ ८३ ॥
स सार्धैकचत्वारिंशद्धनुरुन्नतविग्रहः । मर्त्यलोकादिव दिवं शैशवात् प्राप यौवनम् ॥ ८४ ॥
तस्याभूत् परमं मित्रं कालिंदीसूरनंदनः । महेंद्रसूर इत्याख्याख्यातः प्रख्यातविक्रमः ॥ ८५ ॥
प्राप्ते वसंते सोऽन्येद्युः कालिंदीसूनुना समम् । मकरंदाख्यमुद्यानं कौतुकात् क्रीडितुं ययौ ॥ ८६ ॥
क्रीडाभिस्तत्र चित्राभिश्चिक्रीड सुहृदा समम् । सनत्कुमारो गीर्वाण[1]कुमार इव नंदने ॥ ८७ ॥
तदा च राज्ञोऽश्वपतेः प्राहिणोत् प्राभृतान् हयान् । धारा[2]पंचकचतुरान् सर्वलक्षणलक्षितान् ॥ ८८ ॥
नाम्ना जलधिकल्लोलं कल्लोलमिव चंचलम् । एकं सनत्कुमारस्याप्यर्पयामास वाजिनम् ॥ ८९ ॥
त्यक्त्वा क्रीडां कुमारस्तमारुरोह तुरंगमम् । हस्त्यश्वे राजपुत्राणां कौतुकं सर्वतोऽधिकम् ॥ ९० ॥
[3]कशामुत्क्षिप्य चैकेन वल्गां चैकेन पाणिना । [4]आसनास्पृष्टपर्याण ऊरुभ्यां प्रैरयच्च तम् ॥ ९१ ॥
पर्यधाविष्ट वेगेन पादैः क्ष्मामस्पृशन्निव । गच्छन् बहुतरं व्योम्नि सोऽश्वान् द्रष्टुं रवेरिव ॥ ९२ ॥
वल्गया चकृषे सोऽश्वः कुमारेण यथा यथा । तथा तथा [5]विपरीतशिक्षोऽधिकमधावत ॥ ९३ ॥
[6]सादिनां राजपुत्राणां धावतामपि मध्यतः । निर्ययौ स क्षणादश्वोऽश्वमूर्तिरिव राक्षसः ॥ ९४ ॥
पश्यतामपि भूपानामुडूना[7]मिव चंद्रमाः । स आरूढकुमारोऽश्वोऽभूददृश्यः क्षणादपि ॥ ९५ ॥

---

१ देवकुमारः । २ धाराऽश्वस्य गतिविशेषः । ३ अश्वस्य ताडनी कशा । ४ आसनेनोपवेशनेनास्पृष्टं पर्याणं येन सः । ५ विपरीता शिक्षा यस्य सः । ६ अश्ववाराणाम् । ७ नक्षत्राणाम् ।

अश्वेन सूनुमाकृष्टं नदीपूरेण पोतवत् । प्रत्यानेतुमन्वचालीदश्वसेनोऽश्वसेनया ॥ ९६ ॥
यात्यसौ यात्यसावश्वः पदान्येतानि तस्य हि । फेनलालास्तस्य चेमा यावदाख्यदिदं जनः ॥ ९७ ॥
तावद्वात्योदभूच्चंडा[1] पूर्णब्रह्मांडभस्त्रिका । अकालिका कालरात्रिरिवांधंकरणी दृशाम् ॥ ९८ ॥
॥ युग्मम् ॥
अपटीभिरिवौकांसि[2] दिशोऽछादयंत रेणुभिः । स्तंभितानीव सैन्यानि नोत्क्षेप्तुं[3] पादमप्यलम् ॥ ९९ ॥
पदफेनानि चिह्नानि गच्छतस्तस्य वाजिनः । अशेषाण्यपि भग्नानि पांसुकल्लोलमालया ॥ १०० ॥
न निम्नं नोन्नतं नापि स्थपुटं[4] न द्रुमाद्यपि । अलक्षि पाताल इव प्रविष्टोऽभूज्जनोऽखिलः ॥ १०१ ॥
मूढोपायाः सैनिकास्ते पर्याकुलयभवन्नथ । अन्धावम्भःपूर्यमाणयानाः सांयात्रिका इव ॥ १०२ ॥
नत्वा महेंद्रसिंहोऽश्वसेनमेवं व्यजिज्ञपत् । देव दैवस्य घटना दुर्घटान्यस्य खल्वियम् ॥ १०३ ॥
अन्यथा हि कुमारः क्व दूरदेशो हयः क्व च । तत्र चाज्ञातशीले[5] क्व कुमारस्याधिरोहणम् ॥ १०४ ॥
कुमारस्यापहरणं तेन दुर्वाजिना क्व च । क्व वा वात्येयमुद्दंडरजश्छादितदृक्पथा ॥ १०५ ॥
पर्यंतसामंतमिव दैवं जित्वा तथापि हि । आनेष्याम्यहमन्विष्य स्वमित्रं स्वामिसन्निभम् ॥ १०६ ॥
कंदरेषु गिरींद्राणां तुंगेषु शिखरेषु च । निरंतरतरुस्तोमदुर्गमास्वटवीषु च ॥ १०७ ॥
रोधोरंध्रेषु[6] पातालकल्पेषु सरितामपि । निर्जलेष्वपि देशेषु विषमेष्वपरेष्वपि ॥ १०८ ॥

---

१ वायुसमूहो वात्या । २ यथा गृहाणि अपटीभिः पटविशेषैश्छाद्यंते तथा । ३ स्थापयितुं । ४ समप्रदेशम् । ५ अज्ञातं शीलं यस्य तस्मिन्नश्वे । ६ रोधसां तीराणां रंध्रेषु ।

ममाल्पपरिवारस्य क्वचिदेकाकिनोऽपि वा । ईषत्करं [1]चरस्येव कुमारान्वेषणं प्रन्नो ॥ १०९ ॥
देवस्यामितसैन्यस्यासम्मातो यत्र कुत्रचित् । तन्नार्हं ह्रस्वरथ्यायां प्रवेशइव दंतिनः ॥ ११० ॥
न्नूयो न्नूयोऽप्येवमुक्त्वा पादलग्नेन तेन तु । निवर्तितोऽश्वसेनः स्वं दुःखितो नगरं ययौ ॥ १११ ॥
मितसारपरीवारो दुर्वार इव वारणः । महेंद्रसिंहः सहसा प्रविवेश महाटवीम् ॥ ११२ ॥
पाषाणैः [2]खड्गिविषाणोत्क्षिप्तैर्विषमपद्धतिम् । घर्मार्तप्रविशत्[3]क्रोडपंकिलीकृतपल्वलाम् ॥ ११३ ॥
प्रौढ[4]न्नल्लूकहिक्कान्निः प्रतिशब्दितगह्वराम् । गह्वरासीनशार्दूलकृतबूत्कारदारुणाम् ॥ ११४ ॥
उत्फालचित्रककुल[5]व्याकुलैणकुलाकुलाम् । गलितश्वापदैर्बाढं[6]वाहसैर्वेष्टितद्रुमाम् ॥ ११५ ॥
[7]चमूरुचक्रैराक्रांतमार्गच्छायावनीरुहाम् । [8]सिंहीसखीपयःपायिसिंहरुद्धाध्वनिम्नगाम् ॥ ११६ ॥
मत्तकुंजरन्नग्नाध्वशाखिशाखातिदुर्गमाम् । सनत्कुमारमन्वेष्टुं स विष्वक् तामगाहत ॥ ११७ ॥
॥ पंचन्निः कुलकम् ॥

विकटां कंटकितरुश्वापदै[9]रवटैः स्थलैः । महाटवीं तामटतस्तस्य सैन्यं व्यशीर्यत ॥ ११८ ॥
खिन्नखिन्नैर्मुच्यमानो मंत्रिमित्रादिकैरपि । त्यक्तसंगो मुनिरिव स एकाकी क्रमादन्नूत् ॥ ११९ ॥
न्नूयो महानिकुंजेषु गिरीणां कंदरेष्वपि । पल्लीपतिरिवैकोऽपि स बभ्राम धनुर्धरः ॥ १२० ॥
बृंहिते वननागानां सिंहगुंजारवेष्वपि । सोऽधावत् सनत्कुमारवीरध्वनितशंकया ॥ १२१ ॥

---

१ दूतस्येव । २ खड्गी गंडकः । ३ क्रोडः सूकरः । ४ भल्लूक ऋक्षः । ५ एणकुलं मृगकुलम् । ६ वाहसोऽजगरः । ७ चमूरुर्हरिणभेदः । ८ सिंही सखीव तया सह पयःपिबद्भिः सिंहै रुद्धा मार्गसरितो यस्यां ताम् । ९ गर्तैः ।

गतिरीदृशी ॥ १२२ ॥

स्वमित्रं तत्र चापश्यन्नुच्छलन्निर्झरध्वनौ । तदाशंक्यन्यतोऽधावत् प्रेम्णो हि गतिरीदृशी ॥ १२३ ॥

नदीकरिदरीनूचे मद्बंधोर्ध्वनिरेप यत् । स वः पार्श्वे ततो लभ्यं सर्वं ह्येकांशदर्शनात् ॥ १२४ ॥

सर्वत्राप्रेक्ष्य सुहृदमुच्चैरारुह्य शाखिनः । दिशो न्यरूपयद्भूयो मार्गभ्रांत इवाध्वगः ॥ १२५ ॥

बद्धशोक इवाशोकेष्वाकुलो बकुलेष्वपि । असहः सहकारद्रुष्वमल्लो मल्लिकास्वपि ॥ १२६ ॥

न्यक्कारी कर्णिकारेषु पाटलः पाटलास्वपि । दूरस्थः सिंदुवारेषु सोत्कंपश्चंपकेष्वपि ॥ १२७ ॥

पराङ्मुखश्च मलयानिलेष्वपि खलेष्विव । स्फुटत्कर्णः कोकिलानां पंचमोच्चारितेष्वपि ॥ १२८ ॥

अशांततापः पीयूपरश्मेरपि हि रश्मिपु । स वसंतमतीयाय रोरपुत्र इवैककः ॥ १२९ ॥

॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

कुकूलैरिव विस्तीर्णैः पादपद्मनखंपचैः । भृज्यमानोऽर्कांशुतप्तैर्भूरजोभिः पदे पदे ॥ १३० ॥

सद्यो निर्वाणदावाग्निभस्मदुःसंचरेऽध्वनि । पादतापमजानानोऽग्निस्तंभमिव सूत्रयन् ॥ १३१ ॥

उष्णवात्याभिरनलज्वालाभिरिव भूरिभिः । वपुस्तापमगणयन् करी गिरिचरो यथा ॥ १३२ ॥

पिबन् पयांसि स ग्रीष्मं भ्राम्यन्नेकोऽत्यवाहयत् ॥ १३२ ॥

॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

काथान् रोगीव सरितां पंकिलान्यूष्मलानि च । पिबन् पयांसि स ग्रीष्मं भ्राम्यन्नेकोऽत्यवाहयत् ॥ १३२ ॥

रक्षोभिरिव जीमूतैरुद्यद्विद्युन्मुखाग्निभिः । अक्षोभ्यमाणहृदयो विश्वविक्षोभणैरपि ॥ १३३ ॥

---

१ तन्निगन्नगाशंकत इति तदाशंकी । २ यत्रैकांशदर्शनं तत्र सर्वं गवेदिति न्यायात् । ३ आम्रवृक्षेषु । ४ तिरस्कर्ता । ५ दीनपुत्रः । ६ तुषानलैः । ७ वायूनां समूहो वात्या । ८ मेघैः ।

अखंडप्रसरैर्धारासारैः शितशरैरिव । विध्यमानोऽपि संनद्ध इवामुह्यन् मनागपि ॥ १३४ ॥
पदे पदे वननदीर्वेगोन्मूलितपादपाः । दुस्तरा अप्यनायासं राजहंस इवोत्तरन् ॥ १३५ ॥
आक्रामन् पंकिलं मार्गं वराह इव लीलया । मित्रान्वेषी पर्यटन् स वर्षा अप्यत्यवाहयत् ॥ १३६ ॥
॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥
मूर्ध्नि चित्रातपं घोरं पादयोस्तप्तवालुकाः । सहमानोऽग्निशरावसंपुटांतर्वसन्निव ॥ १३७ ॥
स्वच्छे तोये तोयजेषु हंसादिषु च पक्षिषु । अविश्रांतमनाः क्वासि क्वासि मित्रेवमुद्गृणन् ॥ १३८ ॥
मदगंधिसप्तपर्णक्रुद्धधावितदंतिनाम् । मध्येन गच्छन् दंतीव वनांतरसमागतः ॥ १३९ ॥
सख्येव पवमानेन प्रेर्यमाणोऽब्जगंधिना । अत्यगाच्छरदमपि स भ्रमन् शरदभ्रवत् ॥ १४० ॥
॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥
उत्तरेण समीरेण हिमाद्रेरिव बंधुना । हिमसात् क्रियमाणेषु सरसीसरिदंबुषु ॥ १४१ ॥
दवाग्निनाप्यदाह्यासु दह्यमानासु सर्वतः । जलांतःपद्मकह्लारकैरवोत्पलपंक्तिषु ॥ १४२ ॥
शीतार्त्तेषु किरातेषु दवानलमपीच्छुषु । हेमन्तमप्यतीयाय स बाढं दृढनिश्चयः ॥ १४३ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥
शीर्णेषु जीर्णपर्णेषु जानुदघ्नेषु भूरुहाम् । छन्नाहिवृश्चिकेष्वंघ्रिन्यासं निःशंकमादधत् ॥ १४४ ॥

---

१ तीक्ष्णवाणैः । २ वर्मितः । ३ चित्रा नक्षत्रं तस्य तापम् । ४ पंकजेषु । ५ मदो हस्तिमदस्तस्येव गंधो यस्यैतादृशेन सप्तपर्णवृक्षेण क्रुद्धा अत एव धाविताश्च ते दंतिनश्च तेषाम् । ६ वायुना । ७ छन्नाः सर्पाश्च वृश्चिकाश्च येषु तेषु ।

कर्णमर्माविद्भिरिव मर्मरैररति दुःश्रवैः । प्रबुद्धोत्कर्णपंचास्य[1]बूत्कारैष्वप्यकंपितः ॥ १४५ ॥
प्रत्यग्रपल्लवास्वादमात्रेणैवोदरंभरिः । शिशिरं गमयामासोऽशिशिरो मित्रपीडया ॥ १४६ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

एवं सनत्कुमारस्यान्वेषणायाटतोऽटवीम् । एको महेन्द्रसिंहस्य जगाम परिवत्सरः ॥ १४७ ॥
तस्यामटव्यामन्येद्युर्गत्वा कियदवस्थितः । दिशो विलोकयामास नैमित्तिक इवोन्मुखः ॥ १४८ ॥
ततः कारंडवक्रौंचहंससारसपक्षिणाम् । क्षणादाकर्णयामास कोलाहलमनाकुलः ॥ १४९ ॥
मरुता पंकजामोदवाहिनाश्वासितश्च सः । सरः किंचिदिहास्तीति निश्चिकायानुमानतः ॥ १५० ॥
आनंदबाष्पतोयेन निश्चिन्वन् मित्रसंगमम् । सरोवरस्याभिमुखं स ययौ राजहंसवत् ॥ १५१ ॥
गच्छन्नग्रे च शुश्राव गीतं गांधारबंधुरम् । मधुरं वेणुनादं च वीणाक्वाणं च हारि[3]णम् ॥ १५२ ॥
विचित्रवस्त्रनेपथ्यरमणीमध्यवर्तिनम् । मित्रं सनत्कुमारं स ददर्श प्रियदर्शनम् ॥ १५३ ॥
असौ प्रियसुहृत् किं मे माया कस्यापि कापि वा । इन्द्रजालमिदं किं वा हृदयान्निर्गतोऽग्र मे ॥ १५४ ॥
इति सोऽचिंतयद्यावत्तावत् कर्णरसायनम् । वैतालिकेन केनापि पठ्यमानमदोऽशृणोत् ॥ १५५ ॥
कुरुवंशसरोहंसाश्वसेनाब्धिनिशाकर । सनत्कुमार सौभाग्यमनोभव चिरं जय ॥ १५६ ॥
जय विद्याधरवधूदोर्लतालिंगनद्रुम । आढ्यंभविष्णो वैताढ्यश्रेणिद्वयजयश्रिया ॥ १५७ ॥
एवं समाकर्ण्य सनत्कुमारस्य स दृक्पथम् । जगाम ग्रीष्मसंत[2]प्तो जलाशयमिव द्विपः ॥ १५८ ॥

---

१ पंचास्यः सिंहः । २ तप्तः । ३ मनोहरम् ।

हर्षाश्रुधारया तुल्यं स पतन् पादपद्मयोः । अभ्युत्थायो[1]द्धृत्य सनत्कुमारेणाभिपस्वजे ॥ १५९ ॥

उभौ हर्षाश्रु वर्षन्तौ वार्षिकाविव वारिदौ । सविस्मयावप्रतर्क्य[2]परस्परसमागमात् ॥ १६० ॥

साश्चर्यैर्वीक्ष्यमाणौ तौ विद्याधरकुमारकैः । महार्घ्यासनयोरासांचक्राते रोमहर्षिणौ ॥ १६१ ॥

अनन्यदृष्टिमनसौ तावभूतां परस्परम् । योगिनाविव रूपस्थध्यानमुद्रापरायणौ ॥ १६२ ॥

सनत्कुमारकुमारयोगाद्दिव्यौषधादिव । तदा महेन्द्रसिंहस्य श्रमो रोग इवात्रुटत् ॥ १६३ ॥

सनत्कुमारो हर्षाश्रु प्रमृज्याथ स्वचक्षुषोः । महेन्द्रसिंहमित्यूचे ससुधोद्गारया गिरा ॥ १६४ ॥

कथमत्र स[3]मायासीरेकाक्यासीः कथं नु वा । मामज्ञासीः कथं वात्र कथं वा कालमक्षिपः ॥ १६५ ॥

मद्वियोगे पितृपादाः कथं प्राणानधारयन् । कथं पितृभ्यामेकाकी प्रेपितोऽसीह दुर्गमे ॥ १६६ ॥

इति पृष्टः कुमारेण बाष्पगद्गदवागथ । महेन्द्रसिंहः प्राग्वृत्तमाचचक्षे यथातथम् ॥ १६७ ॥

ततः सनत्कुमारस्तं विद्याधरवधूजनैः । चतुरैः कारयामास म[4]ज्जनं भोजनादि च ॥ १६८ ॥

महेन्द्रसिंहस्तदनु वि[5]स्मयस्मेरलोचनः । सनत्कुमारमित्यूचे विनयाञ्चितांजलिः ॥ १६९ ॥

तदा तेन तुरंगेणापहृतः कियतीं भुवम् । त[6]दादि मद्वियोगे च प्राप्तं किमथवा त्वया ॥ १७० ॥

इयमृद्धिः कुतो वा ते प्रसीदाख्यातुमर्हसि । रहस्यभूतमेतत्ते गोपनीयं न चेन्मयि ॥ १७१ ॥

सनत्कुमार इत्युक्तश्चिंतयामास चेतसि । आ[7]त्मकल्पे वयस्येऽस्मिन् गोपनीयं न किंचन ॥ १७२ ॥

---

१ उत्थाप्य । २ तर्कितुमशक्यः परस्परसमागमस्तस्मात् । ३ आगतः । ४ स्नानम् । ५ विस्मयेन प्रफुल्लनेत्रः । ६ तत्प्रभृति । ७ स्वसदृशे ।

परैरप्युच्यमानेन स्ववृत्तेन सतापि[1] हि । महापुमांसो लज्जन्ते तत् स्ववृत्तं कथं ब्रुवे ॥ १७३ ॥
ज्ञवत्वेवं तावदिति विनिश्चित्याश्वसेनसूः । इत्यादिदेश दयितां वामपार्श्वे निषेदुषीम् ॥ १७४ ॥
प्रिये बकुलमतिके विद्यया वेद्य वेदिनि । अस्मै महेन्द्रसिंहाय तथ्यां कथय मत्कथाम् ॥ १७५ ॥
मुकुलीकुरुते नेत्रांभोजे निद्रा तु मेऽधुना । इत्युदित्वा रतिगृहं सुषुप्सुः प्रविवेश सः ॥ १७६ ॥
ततो बकुलमतिरप्यवोचत्तत्र वासरे । सखा ते वाजिना[2] जह्रे युष्माकं पश्यतामपि ॥ १७७ ॥
प्रवेशितश्च महतीमटवीमतिदारुणाम् । रहःक्रीडास्थानमिव देवस्य समवर्तिनः[3] ॥ १७८ ॥
गच्छन्नह्नि द्वितीयेऽपि सोऽश्वः पंचमधारया[4] । मध्याह्ने क्षुत्पिपासार्त्तः कृष्ट्वा जिह्वामवास्थितः ॥ १७९ ॥
तस्माच्छ्वासापूर्णकंठात्स्तब्धपादात्तुरंगमात् । आर्यपुत्रोऽप्यवातारीत् प्रपित्सोः कुट्टिमादिव ॥ १८० ॥
त्रोटयित्वा तदुदरबंधिनं पट्टमायतम् । सोऽश्वादुत्तारयामास पर्याणकविके[5] स्वयम् ॥ १८१ ॥
तुरंगमः स घूर्णित्वा पपात धरणीतले । सद्यश्च मुमुचे प्राणैः सहपातभयादिव ॥ १८२ ॥
पिपासयाथार्यपुत्रः पयोऽन्वेष्टुमितस्ततः । तस्यामटव्यां बभ्राम नापश्यच्च मराविव ॥ १८३ ॥
सुकुमारतयांगस्य दूरायातश्रमेण च । दवदाहादटव्याश्च व्याकुलोऽभूत् सखा तव ॥ १८४ ॥
गत्वादूरात् सप्तपर्णतरुमूले द्रुतं ततः । जपाविक्रान्मुकुलितेक्षणः क्षोण्यां पपात च ॥ १८५ ॥
तदा चामुं पुण्यवशाद्यक्षस्तद्वनदैवतम् । जलैः सिषेच सर्वांगं शिशिरैरमृतोपमैः ॥ १८६ ॥

---

१ सत्येनापि । २ अश्वेन । ३ यमराजस्य । ४ गतिविशेषेण । ५पर्याणं अश्वपृष्ठाच्छादनं कविका वल्गानुगता 'चोकडा'इति ख्याता।

उत्थाय लब्धसंज्ञोऽसौ तद्दत्तं तत्पयः पपौ । कस्त्वं कुतो वा वारीदमित्यपृच्छच्च तं शनैः ॥ १८७ ॥
यक्षोऽहमिह वास्तव्यो [1]मानसात् त्वत्कृते पयः । इदं मया समानीतमित्याचख्यौ स यक्षराट् ॥ १८८ ॥
आर्यपुत्रोऽवदद्भूयः संतापोऽङ्गे महानयम् । न विना मानससरोमज्जनादपयास्यति ॥ १८९ ॥
तवेछां पूरयाम्येष इत्युक्त्वा यक्षपुंगवः । कदलीसंपुटे क्षिप्त्वामुं मानससरोऽनयत् ॥ १९० ॥
तत्र च स्नपयामासार्यपुत्रं स यथाविधि । गजराजं [2]गजायुक्त इव शीतामलैर्जलैः ॥ १९१ ॥
सर्वांगीणं सुखस्पर्शैरपनिन्ये श्रमो जलैः । आर्यपुत्रस्य निपुणैः संवाहकजनैरिव ॥ १९२ ॥
तत्रासिताक्षो यक्षः प्राग्जन्मारिः सुहृदस्तव । हननाय समागछत् कृतांत इव नूतनः ॥ १९३ ॥
अरे रे तिष्ठ सिंहेन क्षुधितेनेव कुंजरः । चिरादसि मया दृष्टः कियद्दूरं गमिष्यसि ॥ १९४ ॥
इत्यूर्जितं स [3]तर्जित्वा समुन्मूल्यैकमं[4]घ्रिपम् । आर्यपुत्राय सोऽनार्यः प्राक्षिपद्यष्टिलीलया ॥ १९५ ॥
समापतंतं हस्तेन निहत्यापातयद्द्रुमम् । तं ते सखा प्रतिं[5]कारज्जस्त्रामिव मतंगजः ॥ १९६ ॥
ततो बहलधूलीभिरंधकारमयं जगत् । अकालोत्पन्नकल्पान्तमिव यक्षश्चकार सः ॥ १९७ ॥
स विचक्रे पिशाचांश्च धूमधूम्रकलेवरान् । सोदरानन्धकारस्य दारुणाकारधारिणः ॥ १९८ ॥
ज्वालाजालकरालास्यास्ते [6]चित्या इव जंगमाः । अट्टहासं विमुंचन्तः पतत्पविरवोपमम् ॥ १९९ ॥
पिंगकेशाः पिंगनेत्राः [7]सदवा इव पर्वताः । लंबजिह्वाः कोटरान्तःस्थिताहय इव द्रुमाः ॥ २०० ॥

---

१ तन्नाम्नः सरोवरात् । २ हस्तिपकः । ३ निर्भर्त्स्य । ४ वृक्षम् । ५ गजग्रहणोपायभूतां मल्लाम् । ६ अग्नयः । ७ दवानलसहिताः ।

तीक्ष्णवक्त्रा महादंष्ट्रा दधानाः कर्त्रिका इव । अधावन्ताध्यार्यपुत्रमधिमध्विव मक्षिकाः ॥ २०१ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

भ्राम्यतो विकृताकारान्रंगादाविव नर्तकान् । आर्यपुत्रोऽपि तान् पश्यन्न बिभाय मनागपि ॥ २०२ ॥
पिशाचेभ्योऽप्यचकितमार्यपुत्रं तरस्विनम् । अकालकालपाशाभैर्नागपाशैर्बबंध सः ॥ २०३ ॥
आर्यपुत्रस्तु तान् सर्वांस्त्रोटयामास लीलया । हस्तोत्क्षेपेण हस्तीवाविहस्तो वल्लिमंरूपम् ॥ २०४ ॥
अमुं यक्षो विलक्षोऽथ करघातैरघातयत् । महागिरिप्रस्थमिव लांगूलाच्छोटनैर्हरिः ॥ २०५ ॥
आजघानार्यपुत्रस्तं वज्रसारेण मुष्टिना । महामात्र इव क्रुद्धो लोहगोलेन दन्तिनम् ॥ २०६ ॥
अयोवलयितेनाथ मुद्गरेण गरीयसा । आर्यपुत्रं न्यहन् यक्षस्तडितेवाद्रिमंबुदः ॥ २०७ ॥
चंदनद्रुममुन्मूल्य तेन वार्धिणुराहतः । यक्षः पपात क्षुण्णूर्ध्वशोषं शुष्क इव द्रुमः ॥ २०८ ॥
यक्षोऽपि शैलमुत्क्षिप्य लीलया गंडशैलवत् । आर्यपुत्रस्योपरिष्टाच्चिक्षेपामर्षणः क्षणात् ॥ २०९ ॥
तेन शैलप्रहारेण जज्ञे निश्चेतनः क्षणम् । सायं नदीह्रद इव मीलितेक्षणपंकजः ॥ २१० ॥
लब्धसंज्ञो विधूयाद्रिं महावायुरिवांबुदम् । आर्यपुत्रः प्रववृते बाहुभ्यां योद्धुमुच्चकैः ॥ २११ ॥
दंडेन दंडभृदिव दोर्दंडेन निहत्य तम् । चक्रे सखा ते कणशः सोऽमरत्वात्तु नामृत ॥ २१२ ॥
ततो विरसमारभ्य मुमूर्षन्निव सूकरः । असिताक्षः पलायिष्ट वायवीयेन रंहसा ॥ २१३ ॥
रणकौतुकवीक्षिण्यः सुरविद्याधरांगनाः । त्वन्मित्रे ववृषुः पुष्पाण्यृतुश्रिय इव स्वयम् ॥ २१४ ॥

१ बलिनम् । २ अमंदः । ३ विषण्णः । ४ दंडधारी वरुणो वा यमः । ५ वायुसदृशेन ।

अपराह्णे ततोऽचालीन्मानसाब्धीरमानसः । आर्यपुत्रो ययौ वाह्यां भुवं मत्त इव द्विपः ॥ २१५ ॥
नंदनात्तत्र चायाता असौ खेचरकन्यकाः । ईक्षांचक्रे रूपवतीः [1]स्मरजीवातुसन्निभाः ॥ २१६ ॥
सखा ते ताभिरप्यैक्षि हावभावमनोहरम् । स्वयंवरस्रज इव क्षिपंतीभिर्दृशोऽलसाः ॥ २१७ ॥
आविश्चिकीर्षुः सद्भावमार्यपुत्र उपेत्य ताः । सुधामधुरया वाचा प्रोवाचार्यो वचस्विनाम् ॥ २१८ ॥
यूयं महात्मनः कस्य पुत्र्यः कुलविभूषणम् । युष्माभिर्भूषितं चेदमरण्यं केन हेतुना ॥ २१९ ॥
ता अप्यूचुर्महाभाग विद्याधरमहीपतेः । श्रीमतो भानुवेगस्य वयमष्टापि कन्यकाः ॥ २२० ॥
इतश्चानतिदूरेऽस्ति तातस्य नगरी वरा । तामलंकुरु विश्रांत्या राजहंस इवाब्जिनीम्[2] ॥ २२१ ॥
इत्युक्तः प्रश्रयात्[3] ताभिः सखा ते तत्पुरीमगात् । सांध्यं विधिं कर्तुमिवांभोधौ भानुर्ममज्ज च ॥ २२२ ॥
वरचिंताशल्यभृतो विशल्यकरणौषधिः । ताभिः सखा ते स्वपितुरंतिकेऽनायि [4]सौविदैः ॥ २२३ ॥
अभ्युत्थानं भानुवेगः कृत्वेत्यमुमभाषत । दिष्ट्या नः सदनं पुण्यं पुण्यराशिर्यदागमः ॥ २२४ ॥
आकृत्यापि ज्ञायसे त्वं महावंश्यो महाभुजः । इन्दोः क्षीरार्णवाजन्म मूर्त्त्यापि ह्यनुमीयते ॥ २२५ ॥
यत्कन्यानां त्वमुचितो वरोऽसीति मयार्थ्यसे । इमाः परिणयाष्टापि रत्नं स्वर्णे हि योज्यते ॥ २२६ ॥
एवमभ्यर्थितस्तेन तदैव विधिपूर्वकम् । ता दिक्श्रिय इवाष्टापि पर्यणैषीत् सखा तव ॥ २२७ ॥
ताभिः समं रतिगृहे सुप्तोऽसौ बद्धकंकणः । निद्रासुखं चान्वभवद्तल्पर्यंकमास्थितः ॥ २२८ ॥
निद्रापराजितं चैतमसिताक्षः क्षणादपि । उत्क्षिप्यान्यत्र चिक्षेप बलिभ्योऽपि छलं बलिः ॥ २२९ ॥

---

१ स्मरजीवनतुल्याः । २ कमलिनीम् । ३ विनयात् । ४ अंतःपुरचारिभिः नपुंसकनरैः ।

पश्यन् सखा ते निशान्ते स्वं भूमिष्ठं सकंकणम् । एकाकिनमरण्यान्तर्दध्यौ किमिदमित्यथ ॥ २३० ॥
असावटन्नटव्यंतरेकाकी पूर्ववत् पुनः । अभ्रंलिहं ददर्शैकं प्रासादं सप्तभूमिकम् ॥ २३१ ॥
कस्यापि मायिनोऽदोऽपि मायाविलसितं किमु । इत्यामृशन्नार्यपुत्रस्तं प्रासादं समासदत् ॥२३२॥
कस्याश्चिद्योषितस्तत्र कुररीकरुणस्वरम् । अश्रौषीद्रुदितमसौ वनांतमपि रोदयत् ॥ २३३ ॥
आर्यपुत्रो दयावीरः प्रासादे तत्र सप्तमीम् । आरोहद्भूमिकां धिष्ण्यविमानभ्रान्तिदायिनीम् ॥ २३४ ॥
सनत्कुमार कौरव्य मम जन्मान्तरेऽपि हि । भर्ता भूयास्त्वमेवेति भूयो भूयोऽपि शंसिनीम् ॥ २३५ ॥
अश्रुपूर्णेक्षणां दीनां कन्यामेकामधोमुखीम् । रूपलावण्यपुण्यांगीं सखा ते तत्र चैक्षत ॥ २३६ ॥
स्वनामश्रवणात् केयं ममेत्याशंकितोऽथ सः । पुरोभूयेत्यभाषिष्ट प्रत्यक्षेवेष्टदेवता ॥ २३७ ॥
भद्रे सनत्कुमारः कः कासि त्वं किमिहागता । किं वा ते व्यसनं येन तं स्मरन्तीति रोदिषि ॥ २३८ ॥
इत्युक्ता तेन सा बाला बलादाह्लादमीयुषी । पीयूषमिव वर्षन्ती गिरा मधुरयावदत् ॥ २३९ ॥
साकेतपुरनाथस्य सुराष्ट्रस्य महीपतेः । देव्याश्च चंद्रयशसः सुनंदा नाम पुत्र्यहम् ॥ २४० ॥
कुरुवंशनभोभानोरश्वसेनस्य भूपतेः । सूनुः सनत्कुमारस्तु रूपन्यक्कृतमन्मथः ॥ २४१ ॥
स मनोरथमात्रेण भर्ता मम महाभुजः । तस्मै पितृभ्यां दत्तास्मि यस्मादुदकपूर्वकम् ॥ २४२ ॥
ततोऽकृतविवाहां मामेको विद्याधरात्मजः । स्वकुट्टिमादिहानैषीत् परस्वमिव तस्करः ॥ २४३ ॥

---

१ आकाशगामिनम् । २ विचारयन् । ३ कुररीवत् करुणः स्वरो यस्मिन् । ४ धिष्ण्यं नक्षत्रं तारा वा । ५ संकल्पपूर्वकम् । ६ परधनम् ।

इमं विकृत्य प्रासादं मामत्रैव विमुच्य च । क्वापि विद्याधरः सोऽगान्न जाने किं भविष्यति ॥ २४४ ॥
अवोचदार्यपुत्रोऽपि मा भैषीः कातरेक्षणे[1] । सनत्कुमारः सोऽस्म्येष कौरव्यो यं स्मरस्यलम्[2] ॥ २४५ ॥
प्रत्यभाषिष्ट साप्येवं चिराद्दृष्टिपथेऽद्य मे । देव दैवेन सुस्वप्नमिव दिष्ट्यासि दर्शितः ॥ २४६ ॥
एवं तयोरालपतोरागात् क्रोधारुणेक्षणः । विद्याधरो वज्रवेगाभिधानोऽशनिवेगसूः ॥ २४७ ॥
उत्पाट्योल्लालयामास स विद्याधरदारकः । आर्यपुत्रं समुत्पातिखेचरभ्रमदायिनम् ॥ २४८ ॥
हा नाथ नाथ दैवेन निहतास्मीति भाषिणी । मूर्छया सा महीपृष्ठे शीर्णपर्णमिवापतत् ॥ २४९ ॥
क्रुद्धः सन्नार्यपुत्रोऽपि मुष्ट्या मशकमुष्टिवत् । वज्रौजसा वज्रवेगमवधीत्तं दुराशयम् ॥ २५० ॥
अक्षतांगस्तदभ्यर्णमार्यपुत्रः समाययौ । नेत्रनीलोत्पलानंदं जनयंश्चन्द्रमा इव ॥ २५१ ॥
समाश्वास्य च तां सद्यः पर्यणैषीन्मनीष्यसौ[3] । नैमित्तिकवरैः सा हि स्त्रीरत्नमिति सूचिता ॥ २५२ ॥
आगात्तत्र क्षणेनापि वज्रवेगस्य सोदरा[4] । कन्या संध्यावली नामाकुप्यज्ज्ञातृवधाच्च सा ॥ २५३ ॥
“भर्ता ते भ्रातृवधको भावीति” ज्ञानिनां वचः । स्मृत्वाशाम्यत् क्षणेनापि स्वलोभः कस्य नोपरि २५४
जयश्रीः सा द्वितीयेव स्वयंवरपरायणा । आर्यपुत्रं नाथमिच्छन्त्युपतस्थे कुमारिका ॥ २५५ ॥
अनुज्ञातस्त्वत्सखाथानंदभाजा सुनंदया । गांधर्वेण विवाहेन तामुपायंस्त रागिणीम् ॥ २५६ ॥
एत्य विद्याधरौ द्वौ च तदानीमाश्वसेनेये[5] । महारथं ससन्नाहमुपनीयेत्यवोचताम्[6] ॥ २५७ ॥
त्वया हतं वज्रवेगं गरुडेनेव पन्नगम् । विज्ञायाशनिवेगस्तत्पिता विद्याधरेश्वरः ॥ २५८ ॥

---

१ अधीरेक्षणे । २ अतिशयेन । ३ बुद्धिमान् । ४ भगिनी । ५ अश्वसेनस्य पुत्राय । ६ कवचसहितम् ।

। त्वां योधयितुमेत्येष रोषक्षारांबुसागरः ॥ २५९ ॥
विद्याधरबलछन्नदिको दिक्करिविक्रमः । आवां श्वशुर्यौ भवतः साहाय्यार्थं समागतौ ॥ २६० ॥
पितृभ्यां चंद्रवेगेन भानुवेगेन चेरितौ । अमुं चामुंच सन्नाहं विजयस्व द्विषां बलम् ॥ २६१ ॥
तत्प्रेषितं रथं चासुमारोहेन्द्ररथोपमम् । साहाय्यायागतौ विद्धि निजे मूर्त्ती इवापरे ॥ २६२ ॥
चंद्रवेगभानुवेगौ वाहनैर्वायुवेगिभिः । चंद्रवेगभानुवेगावब्धी पूर्वापराविव ॥ २६३ ॥
तौ तदानीमपि महावाहिनीकौ समेयतुः । उत्तस्थौ तुमुलो व्योम्नि पुष्करावर्त्तकैरिव ॥ २६४ ॥
तदा चाशनिवेगस्यागच्छतः सैन्यसंचयैः । विद्यां प्रज्ञप्तिकां नाम भर्तृगृह्या हि योषितः ॥ २६५ ॥
तदानीमार्यपुत्राय संध्यावलिरदत्त सा । रणायोत्कंठितस्तस्थौ क्षत्रिया हि रणप्रियाः ॥ २६६ ॥
आर्यपुत्रोऽपि सन्नह्य समारुह्य च तं रथम् । स्वसैन्यैर्ववृिरे वैरियशोविधुविधुंतुदाः ॥ २६७ ॥
चंद्रवेगभानुवेगादयो विद्याधरा अमुम् । आगमन्नतिवेगेनाशनिवेगस्य सैनिकाः ॥ २६८ ॥
गृह्णीत गृह्णीत हत हतेति च विभाषिणः । ताम्रचूडा इवोत्पत्योत्पत्यामर्षात् प्रहारिणः ॥ २६९ ॥
उभयोरप्ययुध्यन्त सैन्या दैन्यविनाकृताः । तदायुधेभ्यो दीप्तेभ्यो नान्यत्किंचित्त्वदृश्यत ॥ २७० ॥
तेषां क्ष्वेडारवादन्यन्नकिंचित्तुश्रुवे तदा । प्रतीयुश्च रणविदः सुभटाः कुंजरा इव ॥ २७१ ॥
अपासर्पन्नुपासर्पन् प्रहारानसकृद्ददुः । समुत्तस्थेऽशनिवेगो रथेनानिलवेगिना ॥ २७२ ॥
युद्ध्वा चिरेण भग्नेषु सैनिकेषु द्वयोरपि । इत्याक्षिपन् परानुच्चैः साधिज्यं विदधे धनुः ॥ २७३ ॥
भो भोः क्व वज्रवेगारिर्यमागारनवातिथिः ।

---

१ गृहाण । २ वैरिणां यश एव चंद्रस्तस्मिन् राहुसदृशाः । ३ दीनतारहिताः । ४ कुर्कुटाः । ५ गर्जनाशब्दात् । ६ प्रतिजग्मुः ।

एषोऽहं वज्रवेगारिर्मार्गणारसनातिथिः । इति ब्रुवन्नार्यपुत्रोऽप्याततज्यं धनुर्व्यधात् ॥ २९४ ॥
ततः प्रववृते युद्धं द्वयोरपि महौजसोः । शराशरि तिरोभूतदिवाकरकरोत्करम् ॥ २९५ ॥
द्वावप्यार्यपुत्रविद्याधरेशौ मारतत्परौ । मुक्त्वा महाधीरध्वस्त्रैरसंजातपराजयौ ॥ २९६ ॥
सार्पगारुडमाग्नेयवारुणाद्यैस्तु दारुणैः । दिव्यैरस्त्रैरयुध्येतामन्योन्यं बाध्यबाधकैः ॥ २९७ ॥ युग्मम् ॥
विद्याधरपतेश्चापमास्फाल्योन्मुंचतः शरम् । आर्यपुत्रः सायकेन जीवां जीवमिवाछिदत् ॥ २९८ ॥
मंडलाग्रमथाकृष्याशनिवेगस्य धावतः । यशोऽर्धमिव दोरर्धं निचकर्ताश्वसेनभूः ॥ २९९ ॥
नष्टैकदन्तो दन्तीव दंष्ट्रीवास्तैकदंष्ट्रिकः । निरेकभुजदंडोऽपि सोऽतिक्रोधादधावत ॥ ३०० ॥
प्रहर्तुं धावतस्तस्य दशनैर्दशतोऽधरम् । विद्यार्पितेन चक्रेण शिरश्चिच्छेद मत्पतिः ॥ ३०१ ॥
ततश्चाशनिवेगस्य राज्यलक्ष्मीः समंततः । मम भर्तरि संधाता विक्रान्तो हि श्रियां पदम् ॥ ३०२ ॥
चंद्रवेगप्रभृतिभिः समं विद्याधरेश्वरैः । गिरिं जगाम वैताढ्यमाश्वसेनिरशंकितः ॥ ३०३ ॥
विद्याधरमहाराज्याभिषेकोऽमुष्य तत्र च । विद्याधरेन्द्रैर्विदधे प्रपेदानैः पदातिताम् ॥ ३०४ ॥
शाश्वतार्हत्प्रतिमानां तत्रैषोऽतिमहर्द्धिकः । नंदीश्वरे शक्र इव विदधेऽष्टाह्निकोत्सवम् ॥ ३०५ ॥
अथार्यपुत्रमन्येद्युर्विद्याधरशिरोमणिः । चंद्रवेगो मम पिता सप्रश्रयमदोऽवदत् ॥ ३०६ ॥
कोऽप्येकदा मया पूर्वमपूर्वमहिमा मुनिः । ज्ञानरत्नाकरो दृष्टः स पृष्टः शिष्टवानिति ॥ ३०७ ॥

---

१ आतता विस्तीर्णा ज्या यस्मिन् । २ तिरोभूतः सूर्यकिरणसमूहो यस्मिन् । ३ धनुर्गुणम् । ४ नष्टैकदंष्ट्रः । ५ दन्तैः । ६ संधास्यति । ७ विक्रमी । ८ प्राशैः । ९ कथितवान् ।

चक्री चतुर्थोऽत्र सनत्कुमारः परिणेष्यति ॥ २८८ ॥
तवेदं बकुलमतिप्रमुखं कन्यकाशतम् । त्वं भाग्यैरिह समागमः ॥ २८९ ॥
इति चिंताजुषो मे
कथं गम्यः कथं प्राथ्यः कन्या दातुममूः स तु । ऋषेर्वचः ॥ २९० ॥
याञ्चा ह्यमोघा महताममोघं च
तत्प्रसीद शतं कन्या अमूः परिणय प्रभो । पर्यणैषीत्तव सुहृच्छतं कन्या मदादिकाः ॥ २९१ ॥
प्रार्थितो मम पित्रैवमार्थिचिंतामणिस्तदा । कदाप्यालेख्यवीक्षणैः ॥ २९२ ॥
कदाचिच्चारुसंगीतैः कदाचिद्वरनाटकैः । कदाप्याख्यानकवरैः कदाप्युद्यानवीथीषु पुष्पोच्चयनकेलिभिः ॥ २९३ ॥
कदाचिद्दिव्यवापीषु जलक्रीडामहोत्सवैः । कालं सुखं सखा ॥ २९४ ॥
कदाचिदन्याभिरपि क्रीडन् क्रीडाभिरेष ते । विद्याधरैः परिवृतोऽनैषीत्
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

दलितो दुर्दैवस्य मनोरथः ॥ २९५ ॥
क्रीडानिमित्तमधुना त्विहागात्तव बांधवः । मिलितस्त्वं च
इत्युक्तवत्यां बकुलमत्यां रतिनिकेतनात् । सनत्कुमारो निरगाद्ध्रदादिव मतंगजः ॥ २९६ ॥
समं महेन्द्रसिंहेन विद्याधरसमावृतः । वैताढ्याद्रिं ततः सोऽगात् सुमेरुमिव वासवः ॥ २९७ ॥
स कालं गमयन्नृद्ध्या महत्या परिबृंहितः । महेन्द्रसिंहेनान्येद्युर्व्यज्ञपीदं यथोचितम् ॥ २९८ ॥
तव ऋद्ध्यानया स्वामिन् मनो मे मोदतेतमाम् । पितरौ त्वद्वियोगार्तौ स्मारं स्मारं च सीदतः ॥ २९९॥
असौ सनत्कुमारोऽसौ महेन्द्र इति तन्मयम् । पितरौ पश्यतो विश्वं मन्ये तनयवत्सलौ ॥ ३०० ॥
तत्प्रसीदावगच्छामो नगरं हस्तिनापुरम् । आनंदय पितृजनं शशांक इव सागरम् ॥ ३०१ ॥

१ चिंतासेविनः चिंतातुरस्येति यावत् । २ याचकेषु चिंतामणिसमानः ।

तेनेत्यभिहितः सख्या सोत्कण्ठः सोऽपि तत्क्षणात् । विद्याधराधिपशतैश्चमूयुक्तैः समावृतः ॥ ३०२ ॥
विमानैर्भासुरैः कुर्वन्नानादित्यमिवांबरम् । विद्याधरैः कैश्चिदपि विधृतातपवारणः ॥ ३०३ ॥
उद्धूतचामरः कैश्चित्कैश्चिदप्यूढपादुकः । कैश्चिद्गृहीतव्यजन आत्तवेत्रश्च कैश्चन ॥ ३०४ ॥
ध्रियमाणस्थगिकोऽन्यैः कथ्यमानपथोऽपरैः । दर्श्यमानविनोदोऽन्यैस्स्तूयमानगुणोऽपरैः ॥ ३०५ ॥
कैरपि द्विरदारूढैरश्वारूढैश्च कैश्चन । कैश्चिच्च स्यंदनारूढैः खे कैश्चित् पादचारिभिः ॥ ३०६ ॥
सकलत्रः समित्रश्चामित्रशैलमहाशनिः । सनत्कुमारः संप्राप नगरं हस्तिनापुरम् ॥ ३०७ ॥

॥ षड्भिः कुलकम् ॥

पितरौ तत्र दुःखार्तौ पौरांश्च निजदर्शनात् । स समानंदयद्ग्रीष्मतापार्तानिव वारिदः ॥ ३०८ ॥
सनत्कुमारं स्वे राज्येऽश्वसेननृपतिर्न्यधात् । महेन्द्रसिंहं तत्सेनाधिपत्ये प्रीतमानसः ॥ ३०९ ॥
श्रीधर्मतीर्थकृत्तीर्थे स्थविराणामथान्तिके । परिव्रज्यां समादाय राजा स्वार्थमसाधयत् ॥ ३१० ॥
राज्यं सनत्कुमारस्य परिपालयतः सतः । महारत्नान्यजायंत चक्रादीनि चतुर्दश ॥ ३११ ॥
ततः स साधयामास चक्रमार्गानुगः स्वयम् । षट्खंडं भरतक्षेत्रं नैसर्प्याद्यान्निधीनपि ॥ ३१२ ॥
दशभिर्वर्षसहस्रैः साधयित्वा स भारतम् । प्राविशद्गजभूतेन हस्तिना हस्तिनापुरम् ॥ ३१३ ॥
प्रविशन्तं महात्मानमवधिज्ञानतोऽथ तम् । वीक्षांचक्रे सहस्राक्षः साक्षात् स्वमिव सौहृदात् ॥ ३१४ ॥
सौधर्मेन्द्रः पूर्वजन्मन्यसौ मे तेन बांधवः । इति स्नेहवशाच्छक्रः कुबेरमिदमादिशत् ॥ ३१५ ॥

१ स्थगी तांबूलकरंकः ।

अयं शक्रवरश्चक्री कुरुवंशाब्धिचंद्रमाः । राज्ञोऽश्वसेनस्य सुतो महात्मा बन्धुवन्मम ॥ ३१६ ॥
सनत्कुमारः षट्खंडं साधयित्वाद्य भारतम् । स्वपुरं प्रविशत्येषोऽभिषेकोऽस्य विधीयताम् ॥ ३१७ ॥
हारं च शशिमालां चातपत्रं चामरे अपि । मुकुटं कुंडलयुगं देवदूष्यद्वयीमपि ॥ ३१८ ॥
सिंहासनं पादुके च पादपीठं च भासुरम् । सद्यः सनत्कुमारार्थं कुबेरस्यार्पयद्धरिः ॥ ३१९ ॥
तिलोत्तमोर्वशीमेनारंभातुंबुरुनारदान् । अन्यानपीन्द्रस्तदभिषेकायाशु समादिशत् ॥ ३२० ॥
ततः कुबेरस्तैः सार्धमेत्य नागपुरे[1] पुरे । आख्यात् सनत्कुमाराय तमादेशं दिवस्पतेः[2] ॥ ३२१ ॥
सनत्कुमारानुज्ञातो विचकारैकयोजनम् । माणिक्यपीठं धनदो रोहणाद्रेस्तटीमिव ॥ ३२२ ॥
तदूर्ध्वं मंडपं दिव्यं मणिपीठं च मध्यतः । सिंहासनं तदुपरि विदधे धनदः क्षणात् ॥ ३२३ ॥
क्षीरोदात्रिदशैरंभोऽथानायि धनदाज्ञया । गंधमाल्यादि चानर्घ्यं सर्वैरपि च पार्थिवैः ॥ ३२४ ॥
सनत्कुमारं विज्ञप्य तत्र सिंहासनोत्तमे । कुबेर आसयामास शक्रप्राभृतमार्पयत् ॥ ३२५ ॥
तस्थौ सनत्कुमारस्य सामन्तादिः परिच्छदः । सामानिकादिको वज्रपाणेरिव यथोचितम् ॥ ३२६ ॥
तस्याथ चक्रवर्तित्वाभिषेकं पुण्यवारिभिः । राज्याभिषेकं श्रीनाभिसूनोरिव[3] सुरा व्यधुः ॥ ३२७ ॥
मंगल्यं गीतमारेभे तुंबुरुप्रमुखैरथ । पटहादीनि वाद्यानि त्रिदशैस्ताडितानि च ॥ ३२८ ॥
रंभोर्वशीप्रभृतिभिर्नर्तकीभिरनृत्यत । विचित्राण्यभ्यनीयन्त गंधर्वैर्नाटकानि च ॥ ३२९ ॥
सनत्कुमारं त्रिदशा अभिषिच्यैवमुच्चकैः । वस्त्रांगरागनेपथ्यमाल्यैर्दिव्यैरयोजयत् ॥ ३३० ॥

---

१ हस्तिनापुरे । २ इन्द्रस्य । ३ आदीश्वरस्य ।

गजरत्नं गन्धवरमध्यारोह्य न्यवीविशत् । सनत्कुमारं मुदितः कुबेरो हस्तिनापुरे ॥ ३३१ ॥
स्वपुरीवद्धनापूर्णं नगरं हस्तिनापुरम् । कृत्वा कुबेरोऽथ ययौ विसृष्टश्चक्रवर्तिना ॥ ३३२ ॥
राजभिर्बद्धमुकुटैः सामन्तैरपरैरपि । तस्याभिषेको विदधे स्वसंपद्वल्लिसारणिः ॥ ३३३ ॥
अभिषेकोत्सवात्तस्याभूत् पुरं हस्तिनापुरम् । द्वादशाब्दीं दंडशुल्कभटवेशादिवर्जितम् ॥ ३३४॥
स चक्री पालयामास पितेव विधिवत्प्रजाः । महार्द्धिः शक्र इव करादिभिरपीडयन् ॥ ३३५ ॥
न समोऽस्य प्रतापेन यथा कश्चिदजायत । तथैवाप्रतिरूपेण रूपेणापि जगत्त्रये ॥ ३३६ ॥
तदानीं च सुधर्मायां रत्नसिंहासनस्थितः । शक्रः सौदामनीं नाम नाटकं नाटयन्नभूत् ॥ ३३७ ॥
अनवद्येन रूपेण सर्वरूपाभिभाविना[1] । विस्मापयन् दिविपदस्तत्पर्षदि निषेदुषः[2] ॥ ३३८ ॥
देहप्रभाभिस्तिरयंस्[3]तेजांस्यखिलनाकिनाम् । ऐशानकल्पादभ्यागात् संगमस्तत्र चामरः ॥ ३३९ ॥
॥ युग्मम् ॥

गतेऽथ तस्मिन् पप्रच्छुः शक्रमेवं दिवौकसः । अस्य लोकोत्तरं तेजो रूपं चानुपमं कथम् ॥ ३४० ॥
शक्रोऽप्यशंसदेतेन प्राग्जन्मनि कृतं तपः । आचामाम्लवर्धमानं तेनेमे रूपतेजसी ॥ ३४१ ॥
किमन्योऽपीदृशः कोऽपि विद्यतेऽत्र जगत्त्रये । इतिभूयोऽमरैः पृष्टः सौधर्मेन्द्रोऽब्रवीदिदम् ॥ ३४२ ॥
राज्ञः सनत्कुमारस्य कुरुवंशशिरोमणेः । यद्रूपं न तदन्यत्र देवेषु मनुजेषु च ॥ ३४३ ॥
इति प्रशंसां रूपस्याश्रद्दधानावुभौ सुरौ । विजयो वैजयन्तश्च पृथिव्यामवतेरतुः ॥ ३४४ ॥

---

१ सर्वरूपतिरस्कारिणा । २ निषण्णान् । ३ आच्छादयन् ।

ततस्तौ विप्ररूपेण रूपान्वेषणहेतवे । प्रासादद्वारि नृपतेस्तस्थतुर्द्वाःस्थसन्निधौ ॥ ३४५ ॥
आसीत् सनत्कुमारोऽपि तदा प्रारब्धमज्जनः[1] । मुक्तनिःशेषनेपथ्यः सर्वांगाभ्यंगमुद्वहन् ॥ ३४६ ॥
द्वारस्थौ द्वारपालेन द्विजाती[2] तौ निवेदितौ । न्यायवर्ती चक्रवर्ती तदानीमप्यवीविशत् ॥ ३४७ ॥
सनत्कुमारमालोक्य विस्मयस्मेरमानसौ । धूनयामासतुर्मौलिं चिंतयामासतुश्च तौ ॥ ३४८ ॥
ललाटपट्टः पर्यस्ताष्टमीरजनिजानिकः[3] । नेत्रे कर्णांतविश्रान्ते जितनीलोत्पलत्विषी ॥ ३४९ ॥
दंतच्छदौ पराभूत पक्वबिम्बफलच्छवी । निरस्तशुक्तिकौ कर्णौ कण्ठोऽयं पाञ्चजन्यजित् ॥ ३५० ॥
करिराजकराकारतिरस्कारकरौ भुजौ । स्वर्णशैलशिलालक्ष्मीविलुंटाकमुरस्थलम्[4] ॥ ३५१ ॥
मध्यभागो मृगारातिकिशोरोदरसोदरः । किमन्यदस्य सर्वांगलक्ष्मीर्वाचां न गोचरा ॥ ३५२ ॥
अहोकोऽप्यस्य लावण्यसरित्पूरो निरर्गलः । येनाभ्यंगं न जानीमो ज्योत्स्नयोडुप्रभामिव[5] ॥ ३५३ ॥
यथेन्द्रो वर्णयामास तथेदं भाति नान्यथा । मिथ्या न खलु भाषंते महात्मानः कदाचन ॥ ३५४ ॥
"किं निमित्तमिहायातौ भवन्तौ द्विजसत्तमौ । इत्थं सनत्कुमारेण पृष्टौ तावेवमूचतुः ॥ ३५५ ॥
लोकोत्तरचमत्कारकारकं सचराचरे । भुवने भवतो रूपं नरशार्दूल गीयते ॥ ३५६ ॥
दूरतोऽपि तदाकर्ण्य तरंगितकुतूहलौ । विलोकयितुमायातावावामवनिवासव[6] ॥ ३५७ ॥
वर्ण्यमानं यथा लोके शुश्रुवेऽस्माभिरद्भुतम् । रूपं नृप ततोऽप्येतत् सविशेषं निरीक्ष्यते ॥ ३५८ ॥
ऊचे सनत्कुमारोऽपि स्मितविच्छुरिताधरः । इयं हि कियती कांतिरंगेऽभ्यंगतरंगिते ॥ ३५९ ॥

---

१ प्रारब्धं मज्जनं स्नानं येन । २ द्विजौ । ३ रजनिजानिश्चंद्रः । ४ विलुंटाकश्चौरः । ५ तारकप्रभाम् । ६ अवनिपते ।

अत्रान्तरे सुरपतिः समुद्दिश्य दिवौकसः । हृदि जातचमत्कारश्चकारेत्यस्य वर्णनम् ॥ ३८८ ॥
चक्रवर्तिश्रियं त्यक्त्वा प्रज्वलत्तृणपूलवत् । अहो सनत्कुमारोऽयं तप्यते दुस्तपं तपः ॥ ३८९ ॥
तपोमाहात्म्यलब्धासु सर्वास्वपि हि लब्धिषु । शरीरनिरपेक्षोऽयं स्वरोगान्न चिकित्सति ॥ ३९० ॥
अश्रद्दधानौ तद्वाक्यं वैद्यरूपधरौ सुरौ । विजयो वैजयन्तश्च तत्समीपमुपेयतुः ॥ ३९१ ॥
ऊचतुश्च महाभाग किं रोगैः परिताम्यसि । वैद्यावावां चिकित्सावो विश्वं स्वैरेव भेषजैः ॥ ३९२ ॥
यदि त्वमनुजानासि रोगग्रस्तशरीरकः । तदह्नाय निगृह्णीवो रोगानुपेचितांस्तव ॥ ३९३ ॥
ततः सनत्कुमारोऽपि प्रत्यूचे भोश्चिकित्सकौ । द्विविधा देहिनां रोगा द्रव्यतो भावतोऽपि च ॥ ३९४ ॥
क्रोधमानमायालोभा भावरोगाः शरीरिणाम् । जन्मान्तरसहस्रानुगामिनोऽत्यंतदुःखदाः ॥ ३९५ ॥
तांश्चिकित्सितुमीशौ[3] चेद्युवां तर्हि चिकित्सतम् । अथो चिकित्सथो द्रव्यरोगांस्तद्भुत पश्यतम् ॥ ३९६ ॥
ततोऽङ्गुलिं गलत्पामां शीर्णां स्वकफ[4]विप्रुषा । लिप्त्वा शुद्धं रसेनेव ताम्रं सुवर्णीचकार सः ॥ ३९७ ॥
ततस्तामङ्गुलीं स्वर्णशलाकामिव भास्वतीम् । आलोक्य पादयोस्तस्य पेततुः प्रोचतुश्च तौ ॥ ३९८ ॥
निरूपयिषू त्वद्रूपं यौ त्वामायातपूर्विणौ । तावेव त्रिदशावावां संप्रत्यपि समागतौ ॥ ३९९ ॥
सिद्धलब्धिरपि व्याधिबाधां सोढा तपस्यति । सनत्कुमारो भगवानितीन्द्रस्त्वामवर्णयत् ॥ ४००[5] ॥
आवाभ्यां तदिहागत्य प्रत्यक्षेण परीक्षितम् । इत्युदित्वा च नत्वा च त्रिदशौ तौ तिरोहितौ ॥ ४०१ ॥

---

१ आज्ञापयासि । २ वृद्धान् । ३ समर्थौ । ४ स्वकफबिंदुना । ५ लोहं ।

इतो भूत्वा प्रतीक्षेथां क्षणमात्रं द्विजोत्तमौ । यावन्निर्वर्त्यतेऽस्माभिरेष मज्जनकक्षणः ॥ ३६० ॥
विचित्ररचनाकेद्यं भूरिभूषणभूषितम् । रूपं पुनर्निरीक्षेथां सरत्नमिव कांचनम् ॥ ३६१ ॥
ततोऽवनिपतिः स्नात्वा कल्पिताकल्पभूषणः । साडंबरः सदोऽध्यास्तांबररत्नमिवांबरम् ॥ ३६२ ॥
अनुज्ञातौ ततो विप्रौ पुरोभूय महीपतेः । निर्दध्यतुश्च तद्रूपं विषण्णौ दध्यतुश्च तौ ॥ ३६३ ॥
क्व तद्रूपं क्व सा कान्तिः क्व तल्लावण्यमप्यगात् । क्षणेनाप्यस्य मर्त्यानां क्षणिकं सर्वमेव हि ॥ ३६४ ॥
नृपः प्रोवाच तौ कस्माद्दृष्ट्वा मां मुदितौ पुरा । कस्मादकस्मादधुना विषादमलिनाननौ ॥ ३६५ ॥
ततस्तावूचतुरिदं सुधामधुरया गिरा । महाभाग सुरावावां सौधर्मस्वर्गवासिनौ ॥ ३६६ ॥
मध्येसुरसभं शक्रश्चक्रे त्वद्रूपवर्णनम् । अश्रद्दधानौ तद्द्रष्टुं मर्त्यमूर्त्त्यागताविह ॥ ३६७ ॥
शक्रेण वर्णितं यादृक्तादृगेव पुरेक्षितम् । रूपं नृप तवेदानीमन्यादृशमजायत ॥ ३६८ ॥
अधुना व्याधिभिरयं कान्तिसर्वस्वतस्करैः । देहः समंतादाक्रांतो निःश्वासैरिव दर्पणः ॥ ३६९ ॥
यथार्थमभिधायेति द्राक् तिरोहितयोस्तयोः । विच्छायं स्वं नृपोऽपश्यद्धिमग्रस्तमिव द्रुमम् ॥ ३७० ॥
सोऽचिंतयच्च धिगिदं सदा गर्दपदं वपुः । मुधैव मुग्धाः कुर्वन्ति तन्मूर्छां तुच्छबुद्धयः ॥ ३७१ ॥
शरीरमन्तरुत्पन्नैर्व्याधिभिर्विविधैरिदम् । दीर्यते दारुणैर्दारु दारुकीटगणैरिव ॥ ३७२ ॥
बहिः कथंचिद्यद्येतत्प्ररोच्येत तथापि हि ॥ नैयग्रोधं फलमिव मध्ये कृमिकुलाकुलम् ॥ ३७३ ॥

१ विचित्ररचनयासज्जीभूतम् । २ कल्पितानि नेपथ्यानि च भूषणानि च यस्य । ३ सभाम् । ४ सूर्यः । ५ ददृशतुः । ६ रोगस्थानं । ७ काष्ठकीटसमूहैः ।

रुजा लुम्पति कायस्य तत्कालं रूपसंपदम् । महासरोवरस्येव वारि सेवालवल्लरी ॥ २७४ ॥
शरीरं श्रथते नाशा रूपं याति न पापधीः । जरा स्फुरति न ज्ञानं धिक् स्वरूपं शरीरिणाम् ॥ २७५ ॥
रूपं लावणिमा कान्तिः शरीरं द्रविणान्यपि । संसारे तरलं सर्वं कुशाग्रजलबिंदुवत् ॥ २७६ ॥
अद्यश्वीनविनाशस्य[1] शरीरस्य शरीरिणाम् । सकामनिर्जरासारं तप एव महत्फलम् ॥ २७७ ॥
इति संजातवैराग्यज्ञावनः पृथिवीपतिः । प्रव्रज्यां स्वयमादित्सुः सुतं राज्ये न्यवीविशत् ॥ २७८ ॥
गत्वोद्याने सविनयं विनयंधरसूरितः । सर्वसावद्यविरतिप्रधानं सोऽग्रहीत्तपः ॥ २७९ ॥
महाव्रतधरस्यास्य दधानस्योत्तरान् गुणान् । ग्रामाद् ग्रामं विहरतः समतैकाग्रचेतसः[2] ॥ २८० ॥
गाढानुरागबन्धेन सर्वं प्रकृतिमंडलम् । पृष्ठतोऽगात् करिकुलं महायूथपतेरिव ॥ २८१ ॥ युग्मम् ॥
निःकषायमुदासीनं निर्ममं निष्परिग्रहम् । तं पर्युपास्य षण्मासान् कथंचित्तन्न्यवर्तत ॥ २८२ ॥
कृतषष्ठः पारणाय प्रविष्टो गोचरेऽन्यदा । लेभे चीनककूरं स साजातक्रमज्ञुक्त[3] च ॥ २८३ ॥
भूयोऽपि षष्ठनिष्क्रान्ते तथैव कृतपारणात् । व्याधयोऽस्य ववृधिरे संपूर्णादिव दोहदात् ॥ २८४ ॥
कच्छूशोषज्वरश्वासारुचिकुक्ष्यक्षिवेदनाः । सप्ताधिसेहे पुण्यात्मा सप्त वर्षशतानि सः ॥२८५ ॥
दुःसहान् सहमानस्य तस्याशेषपरीषहान् । उपायनिरपेक्षस्य समपद्यंत लब्धयः ॥ २८६ ॥
कफविप्रुड्जल्लमलविष्ठामर्षास्तथापरम् । सर्वमप्यौषधिरिति नामतः सप्त लब्धयः ॥ २८७ ॥

---

१ अद्य वा श्वो वा अद्यश्वीनः । २ समतयैकाग्रं चेतो यस्य तस्य । ३ अजायास्तक्रेण सहितं ।

तस्य चासीद्यशोभद्रा भद्राभक्तिः कुलोद्भवा । सधर्मचारिणी गेहलक्ष्मीरिव विहारिणी ॥ २६ ॥
तस्याः क्रमेण जज्ञाते द्वौ पुत्रौ कुलदीपकौ । ज्येष्ठो नाम्ना नंदिभूतिः श्रीभूतिरिति चापरः ॥ २७ ॥
तस्य च ब्राह्मणस्यासीत् कपिला नाम दासिका । तयापि च चिरं रेमे दुर्जया विषयाः खलु ॥ २८ ॥
स्वछंदं रममाणस्य क्रमयोगेन तस्य च । अजनिष्ट कपिलायां कपिलो नाम नंदनः ॥ २९ ॥
स तु द्विजो यशोभद्राकुक्षिजातावुभौ सुतौ । सांगान् वेदान् सरहस्यान् प्रह्वः स्वयमपाठयत् ॥ ३० ॥
कपिलोऽप्यतिमेधावी तूष्णीकोऽप्यवधारयन् । वेदाब्धिपारगो जज्ञे प्रज्ञायाः किं न गोचरम् ॥ ३१ ॥
स प्राडुष्यवैदुषीको निर्गत्य पितृवेश्मतः । यज्ञोपवीतद्वितयं कंठदेशे निधाय च ॥ ३२ ॥
द्विजोत्तमोऽस्मीति गिरा ध्वनयन्निव डिंडिमम् । देशांतरेषु बभ्राम विदेशो विदुषां हि कः ॥ ३३ ॥

॥ युग्मम् ॥

भ्रमन् क्रमेण स प्राप तद्रत्नपुरपत्तनम् । पांडित्यं दर्शयंस्तत्र जगर्ज प्रावृडब्दवत्[1] ॥ ३४ ॥
तत्र चाशेषपौराणामुपाध्यायः कलानिधिः । अवात्सीत् सत्यकिर्नाम धीपात्रछात्रशोभितः[2] ॥ ३५ ॥
कपिलः सत्यकेः पाठशालां गत्वा दिने दिने । पृच्छतां खंडिकानां[3] च संशयानन्तराछिदत् ॥ ३६ ॥
विस्मितः सत्यकिरपि तं पप्रछ कुतूहलात् । दुर्ज्ञानानि रहस्यानि शास्त्राणां मंत्रजातवित् ॥ ३७ ॥
आचख्यौ कपिलस्तस्मै सविशेषाणि तानि तु । उपाध्यायधिया छात्रैः श्रद्दधानैर्निरीक्षितः ॥ ३८ ॥
शालायां सत्यकिश्चक्रे तं स्वकर्मधुरंधरम् । युवराजमिव राजा क नार्घन्त्युज्वला गुणाः ॥ ३९ ॥

---

१ अब्दो मेघः । २ धियां पात्रैः स्थानैश्छात्रैः शोभितः । ३ छात्राणाम् ।

व्याख्यां समस्तशिष्याणा चकार कपिलोऽन्वहम् । निश्चिंतः सत्यकिस्तस्थौ तेन स्वेनेव सूनुना ॥ ४० ॥
न्वक्तिं पितुरिवात्यंतं सत्यकेः कपिलोऽकरोत् । किमेतस्मै करोमीति प्रीतो दध्यौ च सत्यकिः ॥ ४१ ॥
सत्यकेर्जंबुका नाम तदा न्नार्येदमब्रवीत् । यद्यप्यवहितोऽसि त्वं तथापि स्मार्यसे मया ॥ ४२ ॥
देवकन्येव निःसीमरूपलावण्यशालिनी । विनीता ह्रीमंती क्षांतिमार्दवार्जवशालिनी ॥ ४३ ॥
मत्कुक्षिसंन्नवा तेऽसौ सत्यन्नामेति कन्यका । संप्राप्तयौवनं तस्या वरं मृगयसे न किम् ॥ ४४ ॥
कन्यका वर्धते यस्य ऋणं वैरं रुजापि च । तस्य निद्रा कथं नामाचिंतः शेते न्नवान् पुनः ॥ ४५ ॥
ऊचे सत्यकिरप्येवं सत्यं सत्यमिदं प्रिये । इयत्कालमहं नापं सत्यन्नामोचितं वरम् ॥ ४६ ॥
अयं तु रूपसंपन्नो गुणिनामग्रणीर्युवा । विनीतः कपिलो विप्रः सत्यन्नामोचितो वरः ॥ ४७ ॥
आमेत्युक्ते जंबुकया शुन्ने लग्ने स सत्यकिः । सत्यन्नामाकपिलयोर्विवाहं विधिवद्व्यधात् ॥ ४८ ॥
न्नोगान्निर्न्नामिया सत्यन्नामया वुन्नुजेऽन्वहम् । पूज्यमानः सत्यकिवत् स पौरैः सकले पुरे ॥ ४९ ॥
सत्यकेरपि पूज्योऽयमिति तस्मै ददौ जनः । विशिष्टं धनधान्यादि सर्वेष्वपि हि पर्वसु ॥ ५० ॥
एवं च वर्तमानः स वर्तमानद्विजोत्तमः । समृद्धः कपिलो जज्ञे धनैरपि गुणैरपि ॥ ५१ ॥
अन्यदा प्रावृषि निशि प्रेक्षणीयेक्षणाय सः । बहिर्जगाम सदनाच्चिरं तत्र तथा स्थितः ॥ ५२ ॥
निवृत्तस्यार्धमार्गेऽथ वेश्मने तस्य गच्छतः । सूचिन्नेद्यं तमः कुर्वन् ववर्षात्यन्तमम्बुदः ॥ ५३ ॥
विजनत्वात्तदानीं स नग्नीन्नूय स्ववाससी । प्रक्षिप्य कक्षान्तरगाद्वेश्मद्वारे च पर्यधात् ॥ ५४ ॥

१ लज्जावती । २ तथेत्युक्ते । ३निर्न्नीत्या । ४ नाट्यविलोकनाय ।

पंचमं पर्व ।

प्रथमः सर्गः ।

श्रीशांतिनाथचरित्रम् ।

ॐ नमः श्रीशांतिनाथाय कृतविश्वाघशान्तये । षोडशाय जिनेन्द्राय पञ्चमाय च चक्रिणे ॥ १ ॥
मोहान्धकारसंदोहकर्त्तनैकविकर्त्तनम्[1] । कीर्तयिष्यामि तस्याहं चरित्रमतिपावनम् ॥ २ ॥
अस्यैव जंबूद्वीपस्य मंडलाकारधारिणः । इन्दोरिव सप्तमोंऽशः क्षेत्रं भरतमस्त्यदः ॥ ३ ॥
अर्धे च दक्षिणे तस्य मध्यखंडविभूषणम् । अस्ति रत्नपुरं नाम पुरं सुरपुरोपमम् ॥ ४ ॥
तत्र श्रीषेण इत्यासीद्राजा राजीवलोचनः[2] । राजीवमिव वासाय श्रियो देव्या विकस्वरम् ॥ ५ ॥
ज्येष्ठं बन्धुमिवाजस्रं स धर्मं बह्वपूजयत् । अर्थकामौ कनीयांसाविवाबाधमपालयत् ॥ ६ ॥
प्रार्थनामर्थिलोकस्य पूरयामास सोऽनिशम् । स्मरातुरपरस्त्रीणां न पुनर्धर्मकर्मठः[3] ॥ ७ ॥
तथा रूपमभूदस्य सर्वौपम्यविलक्षणम् । आलेख्यस्याप्यविषयो यथा ह्यालेख्यकारिणाम्[4] ॥ ८ ॥
दंडप्रधानं साम्राज्यमपि स प्रतिपालयन् । दयामाराधयामास देवतामिव कामदाम् ॥९॥
विशुद्धशीला तद्भार्या नाम्नाभूदभिनंदिता । हृदयानंदिनी वाचा नेत्रकैरवचंद्रिका ॥ १० ॥
मनसापि न सा शीलं खंडयामास जातुचित् । मंडयामास तेन[5] स्वं फल्गु[6] बाह्यं हि मंडनम् ॥ ११ ॥

---

१ विकर्तनः सूर्यः । २ राजीवं कमलम् । ३ धर्मकुशलः । ४ चित्रस्य । ५ शीलेन । ६ तुच्छम्

भूषणान्यप्यभूष्यंत निवेश्य स्वतनौ तया । तस्या निसर्गसुंदर्या भारभूतानि तानि तु ॥ १२ ॥
तरंगायितलावण्यपुण्यावयवशालिनः । तद्रूपस्य प्रतिच्छंदो[1] दर्पणेष्वेव नान्यतः ॥ १३ ॥
मातापितृश्वशुराणां युगपत् सा कुलत्रयम् । एकाप्यनेकरूपेवाभूषयद्गुणभूषणा ॥ १४ ॥
द्वितीयाप्यभवत्तस्य राज्ञो हृच्छिखिनंदिका[2] । मेघमालेव दयिता नामतः शिखिनंदिता ॥ १५ ॥
सुखं वैषयिकं पत्यानुभवन्त्या अखंडितम् । जज्ञेऽभिनंदितादेव्या गर्भः कालेन गच्छता ॥ १६ ॥
सूर्याचंद्रमसौ स्वप्ने स्वोत्संगस्थौ ददर्श सा । पुत्रद्वयं तवोत्कृष्टं भावीत्याख्याच्च तत्पतिः ॥ १७ ॥
संपूर्णे समये सूनुयुग्मं देव्यभिनंदिता । असूत तेजसानूनं[3] रवेश्चंद्रमसोऽपि च ॥ १८ ॥
इन्दुषेणो बिंदुषेणश्चेत्याख्ये पुत्रयोर्द्वयोः । श्रीषेणः पार्थिवोऽकार्षीदुत्सवेन महीयसा ॥ १९ ॥
धात्रीभिर्लाल्यमानौ तावतियत्नेन पुष्पवत् । ववृधाते क्रमादन्यौ भुजाविव महीभुजः ॥ २० ॥
अथ व्याकरणादीनि शास्त्राणि पृथिवीपतिः । तावध्यजीगपदुपाध्यायेन निजनामवत् ॥ २१ ॥
शस्त्रे शास्त्रे च निष्णातावपरासु[4] कलास्वपि । व्यूहप्रवेशनिष्काशकुशलौ तौ बभूवतुः ॥ २२ ॥
मनोभवविकाराब्जविकासनदिवामुखम्[5] । भेजौ तौ प्रतिपेदाते यौवनं रूपपावनम् ॥ २३ ॥
इतश्चास्तीह भरते मगधेषु महर्द्धिकः ॥ ग्रामाणां ग्रामणीर्ग्रामोऽचलग्राम इतीरितः[6] ॥ २४ ॥
तत्र सांगचतुर्वेदवेदी द्विजशिरोमणिः । धरणीजट इत्यभून्नाम्ना धरणिविश्रुतः ॥ २५ ॥

---

१ प्रतिकृतिः । २ हृदयमेव मयूरस्तस्यानंदयित्री । ३ अन्यूनम् । ४ कुशलौ । ५ कामविकार एवाब्जं कमलं तस्य विकासने प्रातःकालसमानम् । ६ मुख्यः ।

वृष्ट्या वस्त्राणि मङ्क्तुस्तिमितानीति मानिनी । सत्यभामान्यवस्त्राणि गृहीत्वा समुपास्थिता ॥ ५५ ॥
मुग्धे विद्याप्रभावेण स्तिमिते मे न वाससी । कृतं तदन्यैर्वासोभिरित्यूचे कपिलः प्रियाम् ॥ ५६ ॥
तस्य वासांस्यनार्द्राणि वपुरार्द्रं च सर्वतः । सत्यभामा निदध्यौ च दध्यौ चेदं स्वचेतसि ॥ ५७ ॥
विद्याशक्त्या स्ववासांसि यद्यरक्षदसौ जलात् । नारक्षत्तत्कथं स्वांगं नूनं नग्नोऽयमाययौ ॥ ५८ ॥
अकुलीनस्ततो मन्ये वृत्तेनानेन मत्पतिः । मेधाबलादध्यगीष्ट कर्णश्रुत्या श्रुतीरपि ॥ ५९ ॥
एवं च मन्यमाना सा तदाप्रभृति तत्र च । मंदानुरागा समभूद्दानीतेव खेदिनी ॥ ६० ॥
तदा च धरणिजटो दैवात् क्षीणधनोऽभवत् । आढ्यं च कपिलं श्रुत्वा स्वं समुद्धर्तुमाययौ ॥ ६१ ॥
पाद्यस्नानादिना तं च सच्चक्रे कपिलः स्वयम् । आराध्योऽतिथिमात्रोऽपि किं पुनः स पितातिथिः॥६२॥
अथ पित्रा कृते स्नाने निर्मिते नित्यकर्मणि । भोजनावसरे प्राप्ते प्रोवाच कपिलः प्रियाम् ॥ ६३ ॥
शरीरकारणं मेऽस्ति तत्प्रिये पितृहेतवे । विभिन्नं भोजनस्थानमुत्तमं प्रगुणीकुरु ॥ ६४ ॥
पितुः पुत्रस्य च तयोर्दृष्ट्वाचरणमन्यथा । आशशंकेऽधिकं सत्या कुलीना सा यतः स्वयम् ॥ ६५ ॥
कुलीनं श्वशुरं ज्ञात्वा चरितैरतिनिर्मलैः । आराधयज्जनकवद्गुरुवद्देववच्च सा ॥ ६६ ॥
दत्वान्यदा ब्रह्महत्याशपथं रहसि स्वयम् । श्वशुरं परिपप्रच्छ महता विनयेन सा ॥ ६७ ॥
युष्माकं किमसौ सूनुः शुद्धपक्षद्वयोद्भवः । अवरुद्धोद्भवः किं वा सत्यं ब्रूत प्रसीदत ॥ ६८ ॥
ततश्च धरणिजटः समाचख्यौ यथातथम् । महात्मानः प्रकृत्यापि शपथच्छेदकातराः ॥ ६९ ॥

---

१ आर्द्राणि । २ ददर्श । ३समृद्धम् । ४ विपरीतोद्भवः ।

विसृष्टः कपिलेनाथ ब्राह्मणो धरणीजटः । पुनरेव निजं ग्राममवलग्राममभ्यगात् ॥ ७० ॥
सत्यभामापि गत्वैवं श्रीश्रीषेणं व्यजिज्ञपत् । अकुलीनोऽभवद्भर्ता मम दैववशादयम् ॥ ७१ ॥
शार्दूलादिव सुरेभिं राहोः शशिकलामिव । चटकामिव च श्येनान्मोचयास्मात्तदद्य माम् ॥ ७२ ॥
आचरिष्यामि सुकृतं मुक्तानेन सती सती । दुष्कर्मणा प्राक्तनेन वंचितास्मि कियच्चिरम् ॥ ७३ ॥
श्रीषेणोऽप्यधत्तैवमाहूय कपिलं स्वयम् । मुच्यतां सत्यभामेयं धर्माचरणहेतवे ॥ ७४ ॥
विरक्तायां तवैतस्यां कीदृग्वैषयिकं सुखम् । भविष्यति बलात्कारापहृतान्यस्त्रियामिव ॥ ७५ ॥
कपिलोऽपि जगादैवं क्षणमप्यनया विना । प्राणान् धर्तुं नालमस्मि जीवातुरयमेव मे ॥ ७६ ॥
इमां पाणिगृहीतां स्वां न त्यजामि कथंचन । त्यजनं त्याजनं वापि गणिकास्वेव युज्यते ॥ ७७ ॥
उद्भामा सत्यभामोचे त्यजत्येष न मां यदि । जले वा ज्वलने वापि प्रवेक्ष्यामि तदा ह्यहम् ॥ ७८ ॥
राजापि व्याजहारैवं मा स्म त्याक्षीदसूनसौ । दिनानि कतिचित्तिष्ठत्वस्मद्वेश्मनि ते प्रिया ॥ ७९ ॥
एवमस्त्विति तेनोक्ते राज्ञा राज्यै समर्पिता । समाचरंती विविधं तपः सा समवास्थिता ॥ ८० ॥
तदा च राजा कौशांब्यां बलो नाम महाबलः । श्रीकांतां श्रीमतीदेवीप्रसूतां निजकन्यकाम् ॥ ८१ ॥
उद्यौवनां रूपवतीं प्रैषीदृद्ध्या प्रभूतया । श्रीषेणनृपपुत्रस्येन्दुषेणस्य स्वयंवरे ॥ ८२ ॥
तया सहागतां वेश्यामनंतमतिकाभिधाम् । इन्दुषेणबिंदुषेणौ रूपोत्कृष्टामपश्यताम् ॥ ८३ ॥
एषा मम ममैषेति प्रजल्पन्तावुभावपि । सामर्षौ देवरमणाभिधानोद्यानमीयतुः ॥ ८४ ॥

---

१ सिंहात् । २ धेनुम् । ३ जीवनौषधम् । ४ उत्कटा । ५ प्राणान् । ६ समृद्ध्या ।

तत्रोभावपि संनद्धावेककांतारिरंसया । वृषभाविव दुर्दान्तौ युयुधाते महाभुजौ ॥ ८५ ॥
निषेधितुं तयोर्युद्धं नालमासीन्महीपतिः । प्रियसामा[1] स हि सदा दंभसाध्यास्तु दुर्मदाः ॥ ८६ ॥
तां प्रवृत्तिं तयोर्द्रष्टुं निरोद्धुं चाक्षमो नृपः । सहाभिनंदिताशिखिनंदिताभ्यां विचार्य च ॥ ८७ ॥
प्राप्तकालमिदमिति ब्रुवाणः सरसीरुहम् । आघ्रात्तालपुटाविद्धं[2] विपेदे[3] च क्षणादपि ॥ ८८ ॥

॥ युग्मम् ॥

देव्यावपि तदाघ्राय तमेवाध्वानमीयतुः । न मनागपि जीवंति कुलनार्यः पतिं विना ॥ ८९ ॥
सत्यभामापि कपिलादनर्थं चिन्तयन्त्यथ । तत्पद्ममाघ्राय ययौ तत्पथं शरणोज्झिता ॥ ९० ॥
अत्यंतमार्दवान्मृत्वा ते चत्वारोऽपि जज्ञिरे । जंबूद्वीपोत्तरकुरुक्षेत्रे युगलधर्मिणः ॥ ९१ ॥
अभूतां नृस्त्रियौ तत्र श्रीषेणोऽथाभिनंदिता । ते शिखिनंदितासत्यभामे अपि तथैव हि ॥ ९२ ॥
ते च पल्यत्रयायुष्का गव्यूतत्रितयोच्छ्रिताः । अनुभूतसुखाद्वैताः सुखं कालमलंघयन् ॥ ९३ ॥
तयोश्चेन्दुषेणबिन्दुषेणयोर्युध्यमानयोः । आगादेको विमानस्थः कोऽपि विद्याधराग्रणीः ॥ ९४ ॥
दैवस्येवानुकूलस्य प्रतीहारो निवारकः । स तयोरन्तरे स्थित्वा निजगादैवमुद्भुजः ॥ ९५ ॥
अज्ञात्वा भगिनीमेतां भार्यीयन्तौ कुमारकौ । किं युध्येथे विस्तरेण श्रूयतां वचनं मम ॥ ९६ ॥
जंबूद्वीपस्यास्य महाविदेहेऽस्ति सुविस्तृतः । सीतानद्युत्तरतटे विजयः पुष्कलावती ॥ ९७ ॥
अभ्रंलिहोऽस्ति मेदिन्याः किरीट इव राजतः[4] । तत्र विद्याधरावासो वैताढ्यो नाम पर्वतः ॥ ९८ ॥

---

१ प्रियं सामवाक्यं यस्य सः । २ तालपुटनाम्ना विषेण व्याप्तम् । ३ अम्रियत । ४ रूप्यमयः ।

तत्राढ्यावुत्तरश्रेण्यामादित्याभाभिधे पुरे । राजा सुकुण्डलीत्यस्ति कुण्डलेन्द्र इव श्रिया ॥ ९९ ॥
तस्यास्त्यजितसेनेति दयिता शीलशालिनी । अहमस्मि तयोः पुत्रो नामतो मणिकुंडली ॥ १०० ॥
अपरेद्युस्ततः स्थानाद्रभसा पक्षिराडिव । जिनेन्द्रं वंदितुमगां नगरीं पुंडरीकिणीम् ॥ १०१ ॥
तत्र चामितयशसं भगवन्तं जिनेश्वरम् । वंदित्वा सांजलिपुटमश्रौषं धर्मदेशनाम् ॥ १०२ ॥
मया च देशनाप्रांते भगवन् केन कर्मणा । विद्याधरोऽहमभवमिति पृष्टोऽब्रवीत् प्रभुः ॥ १०३ ॥
पश्चिमे पुष्करवरद्वीपस्यार्धे महर्द्धिके । शीतोदाया महानद्या विशाले दक्षिणे तटे ॥ १०४ ॥
विजये सलिलावत्यां वीतशोकजनाकुला । वीतशोकाभिधाना पूरस्ति स्वस्तिकवद्भुवः ॥ १०५ ॥
॥ युग्मम् ॥
मीनध्वजो रूपधेयेनौजसा कुलिशध्वजः । तत्र रत्नध्वजो नाम चक्रवर्त्यभवत्पुरा ॥ १०६ ॥
प्रधानभार्ये तस्योभे अभूतां शीलभूषणे । एका तत्र कनकश्रीर्द्वितीया हेममालिनी ॥ १०७ ॥
अंकस्थकल्पलतिकाद्वितयस्वप्नसूचिते । कनकश्रीर्दुहितरौ सुषुवे धीश्रियाविव ॥ १०८ ॥
तयोश्च कनकलतेत्याख्यां पद्मलतेति च । चक्रतुर्मातापितरौ जन्मोत्सवसमोत्सवम् ॥ १०९॥
स्वप्ने पद्मलतालोकसूचिता हेममालिनी । पद्मा नाम प्रसुषुवे नंदनां कुलनंदनीम् ॥ ११० ॥
प्रापुः कलाकलापं ता यौवनं चाथ पावनम् । विधात्रा श्रिय एकत्र त्रैलोक्यस्याहृता इव ॥ १११ ॥
पद्माप्यजितसेनार्या सान्निध्येन विरागिणी । तत्पादांते परिव्रज्यामुपादत्त यथाविधि ॥ ११२ ॥

१ शेषनागः । २ तन्नामानम् । ३ शोकरहितैर्जनैर्व्याप्ता । ४ इन्द्रः ।

एकदानुज्ञयार्यायास्तपःकर्म चतुर्थकम् । चक्रे त्रिरात्रे द्वे षष्टिश्चतुर्थानि स्युरत्र तु ॥ ११३ ॥
यथावत्पालयित्वा च दुस्तपं तत्तपोऽन्यदा । बहिः शरीरचिंतार्थं गच्छन्ती राजवर्त्मनि ॥ ११४ ॥
कृते मदनमंजर्या वेश्यायाः कामलंपटौ । युध्यमानौ महाबाहू राजपुत्रौ ददर्श सा ॥ ११५ ॥

॥ युग्मम् ॥

तौ दृष्ट्वाचिंतयत् पद्माप्यस्याः किमपि सुभ्रुवः । अहो सौभाग्यमेतौ यद्युध्येते हंत तत्कृते ॥ ११६ ॥
तन्ममाप्यस्य तपसः प्रभावेण भवान्तरे । सौभाग्यमीदृशं भूयान्निदानमिति साकरोत् ॥ ११७ ॥
अन्ते सानशनं कृत्वानालोचितनिदानिका[1] । मृत्वा सौधर्मकल्पेऽभूदमरी विपुलर्धिका ॥ ११८ ॥
कनकश्रीर्भवं भ्रांत्वा भवे दानाद्यनन्तरे[2] । कृत्वा विद्याधरेन्द्रत्वं नाम्नाभूर्मणिकुंडली ॥ ११९ ॥
भवं भ्रांत्वा च कनकलतापद्मलते अपि । दानादिधर्मं बहुधा विधाय प्राग्भवेषु च ॥ १२० ॥
जंबूद्वीपस्य भरतेऽभूतां रत्नपुरे पुरे । इन्दुषेणबिन्दुषेणौ श्रीषेणनृपतेः सुतौ ॥ १२१ ॥

॥ युग्मम् ॥

पद्माजीवोऽपि सौधर्माच्च्युत्वा तत्रैव भारते । वेश्या बभूव कौशांब्यामनंतमतिकाभिधा ॥ १२२ ॥
इन्दुषेणबिन्दुषेणावनंतमतिकाकृते । अधुना युध्यमानौ स्तस्तौ देवरमणे वने ॥ १२३ ॥
श्रुतपूर्वभवः सोऽहं स्नेहादिह समागमम् । विनिवारयितुं युद्धात् प्राग्जन्मज्ञापनेन वाम्[3] ॥ १२४ ॥
अहं वां प्राग्भवे माता गणिकेयं पुनः स्वसा । बुध्येथां सर्वमप्येवं संसारे मोहजृंभितम्[4] ॥ १२५ ॥

---

१ अनालोचितं निदानं यया सा । २ पूर्वस्मिन् भवे दानादि कृत्वा । ३ युवाम् । ४ मोहविलसितम् ।

अर्ककीर्तेरभूत् पत्नी ज्योतिर्मालेति नामतः । दुहिता मेघवनस्य विद्याधरनरेशितुः ॥ १४० ॥
च्युत्वा श्रीषेणजीवोऽपि तदा सौधर्मकल्पतः । ज्योतिर्मालोदरे हंस इवाब्जे समवातरत् ॥ १४१ ॥
ददर्श च तदा स्वप्ने प्रविशंतं निजे मुखे । सहस्ररश्मिममिततेजसं द्योतितांबरम् ॥ १४२ ॥
समयेऽसूत सा सूनुं पुण्यलक्षणलक्षितम् । साम्राज्यभुवनाधारसुदृढस्तंभमुच्चकैः ॥ १४३ ॥
दृष्टस्वप्नानुमानेन पितरौ तस्य चक्रतुः । नामामिततेजा इति मूर्त्याप्यमिततेजसः ॥ १४४ ॥
न्यस्यार्ककीर्तौ स्वं राज्यं प्राव्राजीद्वह्निजव्यथ । चारणर्षिजगन्नंदनाभिनंदनयोः पुरः ॥ १४५ ॥
जीवोऽपि सत्यभामायाश्च्युत्वा सौधर्मकल्पतः । ज्योतिर्मालासूर्यकीर्त्योः पुत्रीत्वेनोदपद्यत ॥ १४६ ॥
गर्भस्थायामिहापश्यत् सुतारां जननी निशाम् । इति तस्याः सुतारेति पितरौ नाम चक्रतुः ॥ १४७ ॥
स चाभिनंदिताजीवश्च्युत्वा सौधर्मकल्पतः । त्रिपृष्टः स्वयंप्रभयोः पुत्रत्वेनोदपद्यत ॥ १४८ ॥
यत्स्वप्ने साभिषेका श्रीगर्भस्थेऽत्रांबयेक्षिता । तेन श्रीविजय इति तस्य नाम पिता व्यधात् ॥ १४९ ॥
स्वयंप्रभायास्तनयो द्वैतीयीकोऽप्यजायत । नामतो विजयभद्रो जयभद्रनिकेतनम् ॥ १५० ॥
स शिखिनंदिताजीवश्च्युत्वा प्रथमकल्पतः । त्रिपृष्टस्वयंप्रभयोः पुत्री ज्योतिःप्रभेत्यभूत् ॥ १५१ ॥
सत्यभामापतिः पूर्वं कपिलो नाम योऽभवत् । संसारं स चिरं भ्रान्त्वा तिर्यगादिषु योनिषु ॥ १५२ ॥
पुर्यां चमरचंचायां विद्याधरनरेश्वरः । अजायताशनिघोष इति नाम्ना हि विश्रुतः ॥ १५३ ॥
॥ युग्मम् ॥
अर्ककीर्तिर्दुहितरं सुतारां तारलोचनाम् । त्रैपृष्टिना श्रीविजयनाम्ना स्वां पर्यणाययत् ॥ १५४ ॥

ज्योतिःप्रज्ञां त्रिपृष्टोऽपि स्वपुत्रीमतिसुंदरीम् । व्यवाहयदर्ककीर्तिपुत्रेणामिततेजसा ॥ १५५ ॥
सुतारया श्रीविजयो भुंक्ते वैषयिकं सुखम् । समं च ज्योतिःप्रज्ञयामिततेजा महाभुजः ॥ १५६ ॥
अन्यदा रथनूपुरचक्रवालाभिधे पुरे । विशाले बहिरुद्याने श्रिया सौमनसोपमे ॥ १५७ ॥
त्रयोऽभिनंदनजगन्नंदनावग्निजव्यपि । ज्ञानादीनीव रत्नानि मूर्त्तानि समवासरन् ॥ १५८ ॥
॥ युग्मम् ॥

ज्ञात्वार्ककीर्तिरायातं गुरुं गुरुगुरू अपि । एत्यावंदिष्ट नोत्कंठा विलंबं सहते क्वचित् ॥ १५९ ॥
अथाभिनंदनमुनिर्विदधे धर्मदेशनाम् । महामोहहिमस्तोमविद्रावणरविप्रभाम् ॥ १६० ॥
तया देशनया चार्ककीर्तिर्वैराग्यभागभवे । रचितांजलिरित्यूचेऽभिनंदनमहामुनिम् ॥ १६१ ॥
तावदागमयस्वेह यावतामिततेजसम् । निजे राज्ये निवेश्याहमायामि व्रतहेतवे ॥ १६२ ॥
न प्रमादो विधातव्य इति शिष्टो महर्षिणा । अर्ककीर्तिर्ययौ धाम प्रागनुस्यूतमानसः ॥ १६३ ॥
भूयो भूयः सनिर्बंधमभ्यर्थ्यामिततेजसम् । राज्यमग्राहयदयं क्रमो जनकपुत्रयोः ॥ १६४ ॥
कृतनिष्क्रमणः सोऽथ नृपेणामिततेजसा । परिव्रज्यामुपादत्ताभिनंदनमुनेः पुरः ॥ १६५ ॥
समं गुरुजनेनाथ विजहार वसुंधराम् । अर्ककीर्तिराजमुनिः शमराज्यं प्रपालयन् ॥ १६६ ॥
विद्याधरेन्द्रमुकुटोद्घृष्टपादांबुजासनः । तेजस्वी सोऽमिततेजाः पित्र्यां राज्यधुरां दधौ ॥ १६७ ॥

---

१ पितुर्गुरू । २ महामोह एव हिमस्तोमस्तस्य विद्रावणे नाशने सूर्यप्रभासदृशीम् । ३ प्रतीक्षस्व । ४ आग्रहसहितम् ।

इतश्चान्ते त्रिपृष्टस्य शुचा वैराग्यमुद्वहन् । राज्ये श्रीविजयं न्यस्य प्रवव्राजाचलो बलः ॥ १६८ ॥
नरेश्वरैरर्च्यमानो विजयश्रीस्वयंवरः । ततः श्रीविजयो विश्वं पित्र्यं राज्यमपालयत् ॥ १६९ ॥
अन्यदा चामिततेजास्तत्पोतनपुरं पुरम् । सुताराश्रीविजययोर्दर्शनोत्कंठितो ययौ ॥ १७० ॥
नगरं तदपश्यच्चोत्पताकामंचतोरणम् । संजातानंदसाम्राज्यमनुत्तरविमानवत् ॥ १७१ ॥
विशेषतो राजकुलं स हृष्टं वीक्ष्य विस्मितः । व्योमतोऽवातरत्तत्र समुद्र इव भास्करः ॥ १७२ ॥
अभ्युत्तस्थौ दूरतस्तं दृष्ट्वा श्रीविजयो नृपः । पूजार्हा[1]तिथिमात्रेऽपि किं पुनस्तादृशोऽतिथौ ॥ १७३ ॥
परस्परं श्वशुर्यौ[2] तौ मिथः स्वसृपती च तौ । सस्वजाते मिथो गाढं प्रौढप्रीतिसुधाह्रदौ ॥ १७४ ॥
महार्घ्यसिंहासनयोर्निषेदतुरुभावपि । पूर्वपश्चिमयोरद्र्योः सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ १७५ ॥
ततश्चामिततेजास्तं पप्रच्छ स्वच्छमानसः । नाधुना कौमुदी नाग्रहायणी ग्रीष्मको न च ॥ १७६ ॥
वसंतो नापि नो पुत्रजन्मापि तव भूपते । पुरं केनोत्सवेनेदमुद्यदानंदमीक्ष्यते ॥ १७७ ॥

॥ युग्मम् ॥

ततः श्रीविजयोऽशंसदितः प्रागष्टमे दिने । एको नैमित्तिकः कश्चिदागादागामिवेदकः[3] ॥ १७८ ॥
याचितुं किमिहायासीः समाख्यातुं किमप्यथ । मयैवं सादरं पृष्ट इत्यभाषिष्ट स स्फुटम् ॥ १७९ ॥
जीवामो याचितेनैव वयं यद्यपि पार्थिव । तथापि याचितुं त्वत्तः सांप्रतं न हि सांप्रतम्[4] ॥ १८० ॥
शक्यते न यदाख्यातुं तदाख्यातुमिहागमम् । आख्याते हि प्रतीकारो भवेद्धर्मादिनापि हि ॥ १८१ ॥

---

१ अतिथिमात्रेऽपि पूजा योग्या । २ श्यालौ । ३ भविष्यवेत्ता । ४ योग्यम् ।

अस्मादह्नः सप्तमेऽह्नि मध्याह्नसमये ध्वनन् । अशनिः पोतनपुरेश्वरोपरि पतिष्यति ॥ १८२ ॥
तया कटुकया वाचा विषेणेवातिघूर्णितः । पतिष्यति त्वयि किमित्युवाच सचिवाग्रणीः ॥ १८३ ॥
नैमित्तिकोऽप्यभ्यधिष्ट मह्यं सचिव मा कुपः । शास्त्रदृष्टमिदं वच्मि ह्याव दोषोऽत्र मे न हि ॥ १८४ ॥
तस्मिन् दिने मयि पुनर्वसुधारासहोदरा । वस्त्राभरणमाणिक्यस्वर्णवृष्टिः पतिष्यति ॥ १८५ ॥
मयाप्यभिहितो मंत्री मास्मै कुप्य महामते । उपकारी प्रणिधिवद्यथार्थकथनादयम् ॥ १८६ ॥
नैमित्तिक परं ब्रूहि निमित्तं शिक्षितं कुतः । निराम्नायस्य वचसि श्रद्धा न प्रत्ययं विना ॥ १८७ ॥
नैमित्तिकोऽप्यभ्यधिष्ट क्ष्माधव श्रूयतां तदा । बलदेवेन देवेन प्रव्रज्यां गृह्णता सह ॥ १८८ ॥
उपादत्त परिव्रज्यां शांडिल्यो नाम मे पिता । तदनु प्राव्रजमहं पितृवात्सल्यमोहितः ॥ १८९ ॥
निमित्तजातमखिलं तदेदं शिक्षितं मया । ज्ञानमव्यभिचारि स्यान्नान्यतो जिनशासनात् ॥ १९० ॥
लाभालाभौ सुखं दुःखं जीवितं मरणं जयः । पराजयश्चेति वेद्मि निमित्तमहमष्टधा ॥ १९१ ॥
संप्राप्तयौवनश्चाहं विहरन्नपरेऽहनि । अगमं पद्मिनीखंडं नाम पत्तनमुत्तमम् ॥ १९२ ॥
हिरण्यलोमिका नाम मम तत्र पितृष्वसा । वसत्युद्यौवना चंद्रयशास्तद्दुहितापि च ॥ १९३ ॥
तां दत्तपूर्विणी सा मे बालायापि हि बालिकाम् । दीक्षालक्षणविघ्नेन विवाहस्त्वभवन्न हि ॥ १९४ ॥
तां दृष्ट्वा सानुरागोऽहं हित्वा जारमिव व्रतम् । पर्यणैषं विवेको हि स्मरार्त्तानां कियच्चिरम् ॥ १९५ ॥
ज्ञात्वा स्वार्थं निमित्तेन महानर्थमिमं च ते । अत्रागममहं राजन् यज्जानासि कुरुष्व तत् ॥ १९६ ॥

---

१ विद्युत् । २ हे अंग । ३ दूतवत् । ४ कामपीडितानाम् ।

इत्युदित्वा स्थिते तस्मिंस्तत्क्षणं राजरक्षणे । अब्रूवन् बुद्धिमन्तोऽपि व्याकुलाः कुलमंत्रिणः ॥ १९७ ॥
तत्रैकः सचिवोऽवोचद्विद्युत्पातोऽर्णवे[1] न हि । ससाहं तत्र तत्स्वामी नावमारुह्य तिष्ठतु ॥ १९८ ॥
द्वितीयोऽप्यब्रवीन्मंत्री नेदं मे प्रतिभासते । पतंतीं विद्युतं तत्र हंत को वारयिष्यति ॥ १९९ ॥
वैताढ्ये नावसर्पिण्यां विद्युत्पातो यतस्ततः । तस्योपरि गुहां गत्वा ससाहं वसतु प्रभुः ॥ २०० ॥
मंत्र्यवोचत्तृतीयोऽपि मह्यं नादोऽपि रोचते । अवश्यभावी यो ह्यर्थो यत्र तत्र स नान्यथा ॥ २०१ ॥
तथाह्यत्रैव भरते पुरे विजयनामनि । अवात्सीद्[2]ब्राह्मणवरो रुद्रसोमोऽभिधानतः ॥ २०२ ॥
अनपत्यस्य तस्याथ महद्भिरुपयाचितैः । पत्न्यां ज्वलनशिखायां शिखी नाम सुतोऽभवत् ॥ २०३ ॥
एकदा राक्षसस्तत्र कश्चिदप्यतिदारुणः । अधिष्ठितः क्रूरदेवेनागान्मर्त्यपलप्रियः[3] ॥ २०४ ॥
मानुषाण्यन्वहं तत्र बहूनि प्रणिहंति सः । अल्पं तु ग्रसते शेषं फेलामिव[4] समुज्झति ॥ २०५ ॥
राजा जजल्प तं साम्ना किं मुधा हंसि नॄन् बहून् । घ्नंति व्याघ्रादयोऽप्यज्ञा जन्तुमेकं क्षुदौषधम् २०६
दिने दिने त्वयाप्येकं ग्राह्यं ग्रासाय मानुषम् । मन्निर्णीतेन वारेण तत्तत्र स्वयमेष्यति ॥ २०७ ॥
तेनाभ्युपगतेऽर्थेऽस्मिन्नृपः स्वपुरवेश्मसु । मानुषाणां नामगोलांश्चक्रे वारकहेतवे ॥ २०८ ॥
कृष्यमाणः करे गोलो यदा यस्य चटेत्तदा । प्रयाति पुररक्षायै भदयभूतः[5] स रक्षसे ॥ २०९ ॥
तस्य ब्राह्मणपुत्रस्य निर्ययौ गोलकोऽन्यदा । तन्नाम वाचितं चांतरंतकेनेव पत्रकम् ॥ २१० ॥
तच्छ्रुत्वा तस्य माता तु रोदयंती पशूनपि । हा पुत्र नासि नासीति रुरोद करुणस्वरम् ॥ २११ ॥

१ समुद्रे । २ अवसत् । ३ मर्त्यपलं मनुष्यमांसं प्रियं यस्य । ४ उच्छिष्टमिव । ५ यमेन ।

आसीच्च तद्गृहासन्नमेकं भूतगृहं महत्। तद्भूतैः क्रंदितं तस्याः शुश्रुवे कर्णदुःश्रवम् ॥ २१२ ॥
उत्पन्नकरुणैस्तैश्च जगदे ब्राह्मणीति सा। मा रोदीर्नैव सुस्था त्वं त्वत्पुत्रो यातु रक्षसे ॥ २१३ ॥
राक्षसाग्रतोऽप्येनमानेष्यामस्तवांतिके। लंघिष्यते न व्यवस्थां न चाप्येष मरिष्यति ॥ २१४ ॥
साधु हे देवताः साधु यावदेवं जजल्प सा। आरक्षास्तावदजवन्निन्युराकृष्य तत्सुतम् ॥ २१५ ॥
तद्दत्तं यावदादत्ते राक्षसस्तं द्विजात्मजम्। अपहृत्यानयन् भूतास्तावत्तन्मातुरंतिके ॥ २१६ ॥
भीता भयानि पश्यंती ब्राह्मण्यपि तमात्मजम्। अन्तर्गिरिगुहं[1] रक्षाकृते चिक्षेप तत्क्षणम् ॥ २१७ ॥
तत्रस्थेन जग्रसे च जाग्रताजगरेण सः। तद्वदन्यदपि भवेन्न भावि क्वचिदन्यथा ॥ २१८ ॥
इदमौपयिकं तस्मात् सर्वैराचर्यतां तपः। निकाचितानामपि यत् कर्मणां तपसा क्षयः ॥ २१९ ॥
मंत्री तुर्योऽप्यभाषिष्टोपरिष्टात् पोतनप्रभोः। ख्यातोऽनेन तडित्[2]पातो न श्रीश्रीविजयस्य तु ॥ २२० ॥
तत् सप्ताहं पुरेऽमुष्मिन् कोऽप्यन्यः क्रियतां पतिः। पतिष्यत्यशनिस्तत्र दुरितं यातु तेन वः ॥ २२१ ॥
अथ नैमित्तिको हृष्टः प्राशंसदिति मंत्रिणम्। मन्निमित्तज्ञानतोऽपि मतिज्ञानं तवाधिकम् ॥ २२२ ॥
अनर्थपरिहाराय कुरुध्वममुमाशु तत्। जिनपूजारतश्चैत्यस्थितो राजापि तिष्ठतु ॥ २२३ ॥
मयाप्यवादि योऽप्यद्य नरो राज्येऽभिषिच्यते। चिंतयामि कथं तस्य प्राणनाशं निरागसः[3] ॥ २२४ ॥
आ[4] शक्रादा कृमेः प्राणाः प्राणिनामतिदुस्त्यजाः। कथं वराकः पुंमात्रः पश्यतो मे विपत्स्यते ॥ २२५ ॥
परेषां प्राणिनां प्राणत्राणैकपुरुषव्रताः। वयं हि घातयामोऽन्यं स्वप्राणितकृते कथम् ॥ २२६ ॥

१ गिरेर्गुहायाम्। २ विद्युत्। ३ निरपराधिनः। ४ इंद्रादारभ्य कीटपर्यंतम्।

मंत्रिणोऽथाब्रुवन् देव कार्यद्वयमिदं हि नः । यास्यति स्वामिनोऽनर्थः प्राणी च न विपत्स्यते ॥ २२७ ॥
वैश्रवणस्य प्रतिमा देव राज्येऽभिषिच्यताम् । तां च त्वामिव सप्ताहं सर्वः सेविष्यते जनः ॥ २२८ ॥
दिव्यशक्त्योपसर्गश्चेन्न स्यात्तदपि सुंदरम् । स्याच्चेत्तदपि न प्राणिवधपापं भविष्यति ॥ २२९ ॥
युक्तमेतदिति प्रोच्य गतोऽस्मि जिनमंदिरम् । दर्भसंस्तारके[2] तस्मिन्नस्थां च कृतपौषधः ॥ २३० ॥
नरेंद्रवदवर्तंत मूर्तौ वैश्रवणस्य ते । स्वाम्युदर्काय[3] धीमंतो यांति स्वाम्यंतरेऽपि हि ॥ २३१ ॥
सप्तमे च दिने प्राप्ते मध्याह्नेऽत्यूर्जिगर्जितः । दिव्युन्ननाम पर्जन्यः प्रलयांबुददारुणः ॥ २३२ ॥
तस्मादंभोधराद्घोराद्ब्रह्मांडं स्फोटयन्निव । निपपाताशनिस्तस्मिन् यक्षे राज्यधरीकृते[4] ॥ २३३ ॥
यथा यक्षे तडित्पातस्तत्र नैमित्तिके तथा । रत्नादिवृष्टिरभवद्विहितांतःपुरादिभिः ॥ २३४ ॥
पत्तनं पद्मिनीखंडमखंडितमहर्द्धिकम् । दत्वा नैमित्तिकवरो व्यसृज्यत मयापि हि ॥ २३५ ॥
मूर्तिं वैश्रवणस्यापि दिव्यरत्नमयीं नवाम् । अकारयमहं सद्यो विपद्बंधुः स मे यतः ॥ २३६ ॥
मद्विघ्नशांत्या तदमी पौरामात्यादयो मुदा । महोत्सवं विदधते सर्वोत्सवशिरोमणिम् ॥ २३७ ॥
इति श्रुत्वामिततेजाः सुतारां भगिनीं निजाम् । वस्त्रालंकारदानेन पूजयामास संमदात्[5] ॥ २३८ ॥
सुताराश्रीविजययोः पार्श्वे कालं कमप्यथ । अतिवाह्यामिततेजाः[6] स्वमेव[7] नगरं ययौ ॥ २३९ ॥
अथ श्रीविजयो राजा देव्या सह सुतारया । वनं ज्योतिर्वनं नाम ययौ क्रीडाकुतूहलात् ॥ २४० ॥

---

१ कुबेरस्य । २ कुशासने । ३ स्वामिहिताय । ४ अराज्यधरो राज्यधरः कृतो राज्यधरीकृतस्तस्मिन् । ५ हर्षात् । ६ उल्लंघ्य । ७ स्वकीयम् ।

तच्छ्रुत्वा हरिणं मुक्त्वा ववले स इलापतिः । अभियोगो[1] हि योगाय क्षेमे सति विपश्चिताम् ॥ २५३ ॥
भूमौ च लुठितां दृष्ट्वा तां निःसहशरीरिकाम् । मणिमंत्रौषधिवरैरुपाचारीन्नरेश्वरः[2] ॥ २५४ ॥
प्राग्दृष्टप्रत्ययमपि सर्वमप्यगदादिकम् । उपचारः[3] खल इव तस्यामफलतां ययौ ॥ २५५ ॥
निमीलन्नेत्रनलिना विच्छाय[4]वदनच्छविः । कंपमानोरुयुगला वेपमानपयोधरा ॥ २५६ ॥
शिथिलीभूतसर्वांगोपांगसंध्यस्थिबंधना । नृपतेः पश्यतोऽप्याशु कालधर्ममियाय[5] सा ॥ २५७ ॥

॥ युग्मम् ॥

परासुरिव निःसंज्ञः परासु[6]मवलोक्य ताम् । पपात मूर्छितः पृथ्व्यां स पृथ्वीपतिपुंगवः ॥ २५८ ॥
पुनर्व्यावृत्तचैतन्योऽभिषिक्तश्चंदनद्रवैः । मूर्धाभिषिक्त[7]मूर्धन्यो विललापैवमुच्चकैः ॥ २५९ ॥
ह हा दैवेन मुषितो नयता त्वां मनोरमे । त्वद्रूपैरेव हि प्राणैः प्राणितव्यं ममाभवत् ॥ २६० ॥
त्वां विनैष जनः कांते शोकसंभारभारतः । जीर्णं गृहमिवाधारस्तंभहीनं पतिष्यति ॥ २६१ ॥
मद्वल्लभां लोभयता वल्लभादेशतत्परः । कांचनेन कुरंगेण वंचितोऽस्मि ह हा जडः ॥ २६२ ॥
प्रत्यक्षं मे प्रियां दष्टुं तक्षकोऽपि हि न क्षमः । कुर्कुटाहिस्तु दूरेऽस्तु दैवं हि बलवत् परम् ॥ २६३ ॥
ततोऽनुगंतुं दयितां त्यजन् प्राणान् हुताशने । जनं प्रपूरयाम्यद्य दुर्दैवस्याभिसर्पतः ॥ २६४ ॥
तया सह महीनाथः सद्यो विरचितां चिताम् । अलंचक्रे स्वयं धीरो रतिमंदिरतल्पवत् ॥ २६५ ॥

---

१ अभियोगः परास्कंदनम् । २ उपचारमकरोत् । ३ विनयः । ४ म्लानमुखकांतिः । ५ मृत्युमगच्छत् । ६ गतप्राणाम् । ७ मूर्धाभिषिक्तानां राज्ञां मूर्धन्यो मुकुटसमानः ।

यावज्ज्वलितुमारेभे क्षणादप्याशुशुक्षणिः[1] । तावदाजग्मतुस्तत्र द्वौ विद्याधरपूरुषौ ॥ २६६ ॥
अभिमंत्र्य तयोरेकः सिषेच पयसा चिताम् । प्रतारिण्यपि तत्कालं पलायिष्टाट्टहासकृत् ॥ २६७ ॥
क्व स ज्वलन उज्ज्वालः परासुः प्रेयसी क्व मे । कृताट्टहासा केयं च किमिदं दैवनाटकम् ॥ २६८ ॥
इति संचिंतयन् स्वस्थः पुरःस्थौ तौ च पूरुषौ । सौम्याकृती किमिदमित्यपृच्छत् पृथिवीपतिः ॥ २६९ ॥
तौ च प्रणम्य राजानमूचतुर्विनयोचितम् । विद्याधरपतेरावां पत्ती अमिततेजसः ॥ २७० ॥
पितापुत्रौ च संभिन्नश्रोतोदीपशिखाभिधौ । निर्गतौ स्वेच्छया तीर्थजिनबिंबानि वंदितुम् ॥ २७१ ॥
अत्रापतद्भ्यामावाभ्यामश्रावि[2] श्रुतिदुःश्रवा[3] । पशूनप्युत्कर्णयंती वागियं करुणाक्षरा ॥ २७२ ॥
हा श्रीविजय मत्प्राणनाथ भूनाथसेवित । हा बांधवामिततेजस्तेजस्तुलितभास्कर ॥ २७३ ॥
हा वत्स विजयभद्र बलभद्रसमौजसा । हा सर्वदा संनिहितास्त्रिपृष्ठकुलदेवताः ॥ २७४ ॥
दुष्टविद्याधरादस्माद्वृकादिव कुरंगिकाम् । इमां सुतारां त्रायध्वं त्रायध्वमविलंबितम् ॥ २७५ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

स्वसारं स्वामिनो ज्ञात्वा ह्रियमाणां दुरात्मना । तां वाचमन्वगच्छाव शब्दपातिशराविव[4] ॥ २७६ ॥
अचिरादप्यपश्याव सुतारां तरलेक्षणाम् । आत्तामशनिघोषेण पद्मिनीमिव दंतिना ॥ २७७ ॥
ह्रियमाणां स्वामिजामिं[5] तामुपेक्षितुमक्षमौ । आबद्धभ्रकुटी वाचमवोचाव च वैरिणम् ॥ २७८ ॥
रे विद्याधर[6] हतकाशनिघोष क्व यास्यसि । हृत्वा सुतारां चंडालो देवताप्रतिमामिव ॥ २७९ ॥

१ अग्निः । २ श्रुता । ३ कर्णदुःश्रवा । ४ शब्दानुसारिणौ शरौ इव । ५ जामिः भगिनी । ६ रे दुष्टविद्याधर ।

अरे रे न भवस्येष हन्वस्त्वामुद्धतायुधम् । आवां विद्याधरपतेः पत्ती ह्यमिततेजसः ॥ २८० ॥
एवमाक्षिप्य कृष्टासी कृष्णाही इव वार्तिकौ । आवां नरजघन्यं तं जिघांसंतावुपस्थितौ ॥ २८१ ॥
ततः सुतारादेव्योक्तं युष्मेन युवयोरक्षम् । वनं ज्योतिर्वनं यातं तत्र श्रीविजयः प्रभुः ॥ २८२ ॥
प्रतारण्या वंचयित्वा त्याज्यमानमसूनपि । निषेधतं श्रीविजयं तस्मिन् जीवामि जीवति ॥ २८३ ॥
द्रुतमावां तदादेशादिह त्वां समुपस्थितौ । विध्यापितश्चितावह्निरावाभ्यां मंत्रितोदकैः ॥ २८४ ॥
इयं प्रतारणी विद्या सुताराखपधारिणी । वेतालवत्समुत्ताला साट्टहासा पलायत ॥ २८५ ॥
हृतां सुतारां विज्ञाय विषसाद महीपतिः । चितानलादप्यधिकं प्रज्वलन्विरहानलः ॥ २८६ ॥
तं तावित्यूचतुः स्वामिन् मा ताम्य कुशली न सः । यतो न दूरे भवतो दैवस्येव क यास्यति ॥ २८७ ॥
तौ प्रणम्याथ राजानं जानुस्पृष्टमहीतलौ । गाढमभ्यर्थ्य वैताढ्यमात्मना सह निन्यतुः ॥ २८८ ॥
ततः सर्वाभिसारेणामिततेजाः क्षणादपि । अभ्युत्तस्थौ श्रीविजयं विजयो मूर्तिमानिव ॥ २८९ ॥
महत्या प्रतिपत्त्या तमासयित्वोचितासने । ससंभ्रमोऽमिततेजाः पप्रच्छागमकारणम् ॥ २९० ॥
तौ च विद्याधरवरौ तस्मै श्रीविजयेरितौ[3] । सुताराहरणोदंतमाचख्यतुरशेषतः ॥ २९१ ॥
अथार्ककीर्तितनयो भ्रृकुटीकुटिलालिकः[4] । रुषारुणकपोलाक्षो निजगादेति भूपतिम् ॥ २९२ ॥
कंडूयित्वा तुंडमिव तक्षकस्य फणाभृतः । सटामुष्टिमिवोत्पाट्य[6] शयानस्य मृगद्विषः ॥ २९३ ॥

---

१ हंतुमिच्छन्तौ । २ उन्मत्ता । ३ श्रीविजयेन प्रेरितौ । ४ भ्रुवः कौटिल्येन वक्रमलिकं ललाटं यस्य सः । ५ मरतकम् । ६ सटानां केसराणां मुष्टिम् ।

तव भार्यां स्वसारं मे सुतारामपहृत्य सः । जीविष्यति कियन्नामाशनिघोषो नराधमः ॥ २९४ ॥
॥ युग्मम् ॥

ततश्च शस्त्रावरणीं बंधनीं मोचनीमपि । विद्यां श्रीविजयायादादर्ककीर्तिसुतः स्वयम् ॥ २९५ ॥
रश्मिवेगामितवेगरविवेगार्ककीर्तयः । भानुवेगादित्ययशोभानुचित्ररथा अपि ॥ २९६ ॥
अर्कप्रभोऽथार्करथो रवितेजाः प्रभाकरः । तथा किरणवेगोऽपि सहस्रकिरणोऽपि च ॥ २९७ ॥
इत्यादीनां स्वपुत्राणां शतपंचशतीमथ । समं त्रैपृष्टिना वीरप्रष्ठेन[1] पृतनावृतान्[2] ॥ २९८ ॥
पुर्यां चमरचंचायां तस्मादशनिघोषतः । सद्यः सुतारामादातुं प्राहिणोदहितांतकः[3] ॥ २९९ ॥
॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

ततो विद्याधरबलछन्नाशेषनभस्तलः । दिवि केतुशतानीवोद्भावयन् सुभटायुधैः ॥ ३०० ॥
प्रभूतहयहेषाभिर्हेषयन् भास्वतो हयान् । वितन्वानो गजैर्व्योम्नि मेघमालामिवापराम् ॥ ३०१ ॥
विमानैर्दर्शयन् दीप्रैरर्कानौत्पातिकानिव । जगाम चमरचंचां त्रिपृष्टितनयः क्षणात् ॥ ३०२ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

तं चाधिविद्यमशनिघोषं ज्ञात्वार्ककीर्तिसूः । सहस्ररश्मिना सार्धं सूनुनानूनशक्तिना ॥ ३०३ ॥
परविद्याछेदकरीं महाज्वालाभिधायिकाम् । विद्यां स्वयं साधयितुं हिमवंतं गिरिं ययौ ॥ ३०४ ॥
॥ युग्मम् ॥

१ वीरेषु प्रष्ठेन श्रेष्ठेन । २ सेनासहितान् । ३ शत्रुनाशकः ।

स तत्र च जयंतस्य महर्षेः प्रतिमाजुषः । तथैव धरणेन्द्रस्य पादमूलेऽतिपावने ॥ ३०५ ॥
स्थितो मासिकभक्तेन प्रतिमां साप्तरात्रिकीम् । समुद्वहन् प्रववृते विद्यासाधनकर्मणि ॥ ३०६ ॥
॥ युग्मम् ॥

सहस्ररश्मिः पितरं ररक्ष च तथास्थितम् । एवं च तिष्ठतोर्मासः किंचिदूनस्तयोरभूत् ॥ ३०७ ॥
इतश्च चमरचंचाबहिर्देशे कृतस्थितिः । प्रैषीदशनिघोषाय दूतं श्रीविजयो नृपः ॥ ३०८ ॥
दूतो गत्वाथ निःशंकोऽशनिघोषमभाषत । धिग्ह्रीकरमिदं कर्म काकेनेव त्वया कृतम् ॥ ३०९ ॥
धैर्यवीर्यविहीनानां छलमेव हि पौरुषम् । तेषतामद्य धुर्योऽसि देवीमपहरंस्तथा ॥ ३१० ॥
प्रतारिणीं श्रीविजये विद्यां स्फोरयतस्तदा । प्रेक्षापूर्वककारित्वमहो ते श्मश्रुधारिणः ॥ ३११ ॥
ज्ञातस्त्वया श्रीविजयः प्रतापतपनो न किम् । निष्प्रतापे त्वादृशानां छलानि प्रभवंति हि ॥ ३१२ ॥
स मोघीकृत्य तां विद्यामिहायासीद्यथा तथा । सुतारां नेष्यति बलात्तद्धीमन् स्वयमर्पय ॥ ३१३ ॥
स्वयमर्पयतो देवीं प्रणिपातपुरःसरम् । त्वज्जीवितस्य कुशलं कीनाशः प्रगुणोऽन्यथा ॥ ३१४ ॥
वभाषेऽशनिघोषोऽपि घननिर्घोषघोरगीः । साध्वहो दूत दृष्टोऽसि धृष्टो नेदृक् क्वचिन्मया ॥ ३१५ ॥
यद्यत्रागाच्छ्रीविजयस्तत् किं तेन तपस्विना । सुमेरुमपि गच्छंति खगाः किं तेषु पौरुषम् ॥ ३१६ ॥
ममैकयत्नलेशेन नष्टशक्तिः स यास्यति । न वालुकादेवकुलं सहते सरितो रयम् ॥ ३१७ ॥
पथा यथागतेनैव स प्रयातु निजौकसि । सुतारां याचमानस्तु प्रयास्यति यमौकसि ॥ ३१८ ॥

१ लज्जाकरम् । २ छलवताम् । ३ विफलीकृत्य । ४ यमः । ५ वेगम्

इति ध्यं समालोच्य यातु तिष्ठतु वाद्य सः। गच्छ त्वमपि मद्वाचं समाख्याहि तदग्रतः ॥ ३१९ ॥

एवमुक्तस्तेन दूतो द्रुतं निर्गत्य तत्पुरात्। आख्यत्त्रैपृष्ठये तस्य वाचिकं वंचकात्मनः ॥ ३२० ॥

कोपानलानिलप्रायं श्रुत्वा तत्तस्य वाचिकम्। राजा श्रीविजयः सेनां सज्जितामप्यसज्जयत् ॥ ३२१ ॥

ज्ञात्वा श्रीविजयानीकान्यनीकोत्कंठितान्यथ। आदिदेशाशनिघोषो युद्धातिथ्यकृते सुतान् ॥ ३२२ ॥

अश्वघोषः शतघोषः सहस्रघोष एव च। महाघोषो भीमघोषो घनघोषस्तथापरे ॥ ३२३ ॥

तत्पुत्रा मेघघोषाद्याः सर्वे सर्वाभिसारतः। युद्धाय चमरचंचापुर्या द्वारि विनिर्ययुः ॥ ३२४ ॥

॥ युग्मम् ॥

रणतूर्याण्यवाद्यंत सैन्ययोरुभयोरपि। ध्वनिना शरदंभोदसोदराणि गरीयसा ॥ ३२५ ॥

शरच्छिन्नोच्छलच्छत्रैः शतेंदूभवदंबरम्। कुन्तोत्पतच्छिरोभिश्च संमूर्छद्बहुराह्विव ॥ ३२६ ॥

पतद्भिस्तेजितैः शल्यैः पतदुल्कमिवोच्चकैः। आस्फल्यत्पर्वतमिवास्फलद्भिर्गंधसिन्धुरैः ॥ ३२७ ॥

भुवि विश्रांतसंध्याभ्रमिव कीलालकर्दमैः। मद्यस्येवासृजः पानान्माद्यद्वेतालपेटकम् ॥ ३२८ ॥

महाभटैर्जप्यमानमंत्रास्त्रमिव हुंकृतैः। शल्याहतेभकुंभोत्थमुक्तातारकितांबरम् ॥ ३२९ ॥

सैन्यरेणुभिरुद्भूतप्रदोषमिव सर्वतः। महत् प्रववृते युद्धमुभयोरपि सैन्ययोः ॥ ३३० ॥

॥ पंचभिः कुलकम् ॥

---

१ कोपाग्निवायुसदृशम्। २ युद्धोत्कंठितानि। ३ युद्धसत्काराय। ४ शतचंद्रीभवत् अंबरं यत्र तत्। ५ शोणितकर्दमैः। ६ पेटकः समूहः। ७ शस्त्रैराहता ये गजास्तेषां कुंभेभ्य उत्थिताभिर्मुक्ताभिस्तारकितमाकाशं यत्र तत्।

घोरैर्गदाप्रहरणप्रहारैरतिमूर्छिताः । अंचलान् व्यजनीकृत्य केऽप्यवीज्यंत बन्धुभिः ॥ ३३१ ॥
वल्लभाभिः पयस्कुंभहारिणीभिः पिपासिताः । केऽप्यंभोऽनुपदिनीभिरपाय्यंत मुहुर्मुहुः ॥ ३३२ ॥
पश्यन्तीनां प्रेयसीनामपि केऽप्यमरीजनैः । अयं मेऽयं ममेशस्तान् सोत्कंठमिति वव्रिरे ॥ ३३३ ॥
आदाय कोऽप्यरेर्मौलिं नृत्यति स्म महाभुजः । तत्स्पर्धयेव तद्वैरिकबंधोऽपि ननर्त च ॥ ३३४ ॥
प्रथमस्यंदनाद्भग्नात् कोऽपि च स्यंदनान्तरम् । समुत्पत्य ययौ वृक्षादिव वृक्षांतरं कपिः ॥ ३३५ ॥
कोऽपि युध्ध्वा चिरतरं निष्ठितास्त्रो महाभटः । स्वकेनैव शिरस्केन प्रहृत्यामारयत् परम् ॥ ३३६ ॥
परिक्षीणेषु शस्त्रेषु निखिलेष्वपि केचन । दोर्दण्डाभ्यां युयुधिरे दंताभ्यामिव दंतिनः ॥ ३३७ ॥
अस्त्रैः शस्त्रैर्मायया च सैन्ययोर्युध्यमानयोः । किंचिदूनो व्यतीयाय मास एको द्वयोरपि ॥ ३३८ ॥
सैन्यैः श्रीविजयस्याथ पवनैरिव पादपाः । अभज्यंताशनिघोषकुमारा मारपीडिताः ॥ ३३९ ॥
अथाशनिमिवोद्यम्याशनिघोषो महागदाम् । कुमारांस्तर्जयन् भग्नान् भंजयन्नपि च विद्विषः ॥ ३४० ॥
वराहः पल्वलमिव समुद्रमिव मन्दरः । विशिष्टविद्यादोर्वीर्योऽगाहिष्ट द्विषतां बलम् ॥ ३४१ ॥
मंक्षु तेनाप्यभज्यंत सूनवोऽमिततेजसः । कृते प्रतिकृतं सद्यः कुर्वन्ति हि मनस्विनः ॥ ३४२ ॥
सुताराभ्रातृजान् भग्नान् वीक्ष्य श्रीविजयो नृपः । युद्धे स्वयमढौकिष्ट तिष्ठ तिष्ठेत्यरिं ब्रुवन् ॥ ३४३ ॥
अथ द्वावपि गर्जन्तौ तर्जन्तौ च परस्परम् । शस्त्रशक्तिं दर्शयन्तौ विद्याशक्तिं च तादृशीम् ॥ ३४४ ॥

---

१ तृषिताः । २ अनुपदं गच्छंतीभिः । ३ शीर्षरहितो देहः कबंधः । ४ शस्त्ररहितः । ५ शिरस्त्राणेन । ६ प्रतीकारम् ।

प्रहारान् वंचयमानावन्योऽन्यस्यातिलाघवात् । सुरासुरैर्वीक्ष्यमाणौ युयुधाते महाभुजौ ॥ ३४५ ॥
॥ युग्मम् ॥

अथ श्रीविजयः क्रुद्धः खड्गेनाहत्य विक्रमी । व्यधाद् द्विधाशनिघोषं कदलीकांडलीलया ॥ ३४६ ॥
[1]वटपादादिव वटौ ते च खंडे उभे अपि । अभूतामशनिघोषौ घोषत्रेषितसैनिकौ ॥ ३४७ ॥
तावप्यशनिघोषौ स यावच्चक्रे द्विधा द्विधा । संजज्ञिरेऽशनिघोषाश्चत्वारस्तावदुद्धताः ॥ ३४८ ॥
चतुरोऽपि द्विधा चक्रे तान् यावदवनीपतिः । तावदष्टाशनिघोषा जज्ञिरे समराजिरे ॥ ३४९ ॥
खंडितैरशनिघोषैरेवं तेन मुहुर्मुहुः । सहस्रशोऽशनिघोषाः शालिस्तंबा इवाभवन् ॥ ३५० ॥
बहुशोऽशनिघोषैस्तैर्युगपत् पोतनेश्वरः । अलक्षि वेष्ट्यमानः सन् विन्ध्याद्रिरिव वारिदैः ॥ ३५१ ॥
[2]छेदं छेदं च तान् श्रांतो यावच्छ्रीविजयोऽभवत् । तावत् सिद्धमहाज्वालोऽमिततेजाः समाययौ॥३५२॥
आगच्छतः [3]प्रतापोष्णतेजसोऽमिततेजसः । प्रणेशुरशनिघोषसैन्याः सिंहान्मृगा इव ॥ ३५३ ॥
न नंष्टुमपि दातव्यं द्विषामेषां दुरात्मनाम् । इति विद्यां महाज्वालां विन्ययुंक्तार्ककीर्तिसूः ॥ ३५४ ॥
[4]अहिता मोहिताः सद्यस्ते महाविद्यया तया । शरण्यं शरणायेयुस्तमेवामिततेजसम् ॥ ३५५ ॥
गन्धेभगन्धमाघ्राय करीवामिततेजसम् । अवलोक्याशनिघोषः पलायिष्ट निरर्गलम् ॥ ३५६ ॥
दूरादपि दुरात्मायमानेतव्यस्त्वयेति सा । महाज्वाला महाविद्यादिदिशेऽमिततेजसा ॥ ३५७ ॥
ततश्चाशनिघोषस्य पृष्ठतो रुष्टकालवत् । पर्यधाविष्ट सा विद्या सर्वविद्यांतकारिणी ॥ ३५८ ॥

---

१ वटमूलात् । २ छित्वा छित्वा । ३ प्रतापेन सूर्यसमानस्य । ४ शत्रवः ।

तस्याः पलायमानः सोऽनाप्नुवन् शरणं क्वचित् । अपाग्भरतवर्षार्धं प्राविशच्छरणेच्छया ॥ ३५९ ॥
ततश्च तत्र सीमाद्रौ चैत्ये श्रीऋषभप्रभोः । समवसरणस्थाने स्थापितोऽस्ति गजध्वजः ॥ ३६० ॥
बलदेवमुनिस्तत्राचलः पूर्वाब्धिपारगः[1] । शुक्लध्यानी प्रत्यपादि प्रतिमामेकरात्रिकीम् ॥ ३६१ ॥
कर्मणां घातिनां छेदात्तदा तस्य महामुनेः । उत्पेदे केवलज्ञानं विश्वसंक्रांतिदर्पणः ॥ ३६२ ॥
तस्याथ केवलज्ञानमहिमानं विधित्सवः । सुरासुराः समाजग्मुराहूता इव सत्वरम् ॥ ३६३ ॥
तौ चार्चिनंदनजगन्नंदनौ वह्निजट्यपि । त्रिजटी चार्ककीर्तिश्च पुष्पकेतुरथापरे ॥ ३६४ ॥
विमलमत्यादयोऽपि समेयुश्चारणर्षयः । बलं प्रदक्षिणीकृत्य नत्वा च समुपाविशन् ॥ ३६५ ॥
॥ युग्मम् ॥

महाज्वालापातभीतोऽशनिघोषोऽपि तत्क्षणम् । ययौ शरण्यमचलं प्रशमैकसुधाह्रदम् ॥ ३६६ ॥
सापि मुक्त्वाशनिघोषं महाज्वाला न्यवर्तत । न हीन्द्रकुलिशस्यापि स्फूर्तिः केवलिपर्षदि ॥ ३६७ ॥
अशेषं तं च वृत्तान्तमुपेत्यामिततेजसे । कथयामास सा विद्या निजमोघत्वलज्जिता[2] ॥ ३६८ ॥
तं च वृत्तांतमाकर्ण्य कैलापीव[3] घनध्वनिम् । अमोदतामिततेजा राजा श्रीविजयोऽपि च ॥ ३६९ ॥
इतः पूर्याः समादाय सुतारां द्रुतमानयेः । एवं मारीचिमादिश्योत्कंठापूरितमानसः ॥ ३७० ॥
ससैन्योऽमिततेजाः स च श्रीविजयो नृपः । वायुवद्व्योमयानेन सीमाद्रिं द्रुतमीयतुः ॥ ३७१ ॥
तत्र चर्षभनाथस्य वंदित्वा बिंबमादितः । बलदेवं ववंदाते तदग्रे च निषेदतुः ॥ ३७२ ॥

---

१ चतुर्दशपूर्वाण्येव समुद्रस्तस्य पारगः । २ स्वस्य वैफल्येन लज्जिता । ३ मयूरइव ।

ततः प्रतिनिवृत्तः सन् वने ज्योतिर्वनाभिधे । इमां सुतारामद्राक्षं स्थितां श्रीविजयांतिके ॥ ३८७ ॥
केनापि हेतुनामुष्यां कोऽपि वाचामगोचरः । ममालोकितमात्रायां स्नेहः समुदपद्यत ॥ ३८८ ॥
ततश्चाचिंतयमहं नालं गन्तुं विनानया । मनो मम प्रोत्सहते संदानितमिवोच्चकैः ॥ ३८९ ॥
राज्ञः श्रीविजयस्यास्य दोष्मतः पार्श्ववर्तिनी । न चैषा शक्यते हर्तुं शेषस्येव शिरोमणिः ॥ ३९० ॥
प्रतारण्या विद्यया तन्मोहयित्वा महीपतिम् । एतामहमपाहार्षं चिल्ली हारलतामिव ॥ ३९१ ॥
स्वजनन्याः समीपे चामुंचमेतामनिंदिताम् । चन्द्रस्यापि कलङ्कोऽस्ति न त्वेतस्या मनागपि ॥ ३९२ ॥
न चोक्तं वचसाप्यस्यां मया किंचिदशोभनम् । परमाख्याहि भगवन् किं मेऽस्यां स्नेहकारणम् ॥३९३॥
अथाख्यद्भगवान् सत्यभामाकपिलयोः कथाम् । श्रीषेणस्य शिखिनंदिताभिनंदितयोरपि ॥ ३९४ ॥
स मुनिः पुनरप्याख्यच्छ्रीषेणोऽथाभिनंदिता । सा शिखिनंदिता सत्या मृत्वा युगलिनोऽभवन् ॥३९५॥
ततोऽपि मृत्वा सौधर्मे चत्वारोऽप्यभवन् सुराः । ततोऽपि च्युत्वा श्रीषेणोऽमिततेजा अभूदयम्॥३९६॥
शिखिनंदिताजीवस्तत्पत्नी ज्योतिःप्रभेत्यभूत् । तथाभिनंदिताजीवः सोऽयं श्रीविजयोऽभवत् ॥ ३९७ ॥
जीवस्तु सत्यभामायाः सुतारेयमजायत । मृत्वार्तध्यानी कपिलो बभ्रामानेकयोनिषु ॥ ३९८ ॥
आर्तध्यानोद्भवं कर्माकामनिर्जरया स तु । उत्पद्योत्पद्याक्षपयत्तिर्यङ्नरकवासिषु ॥ ३९९ ॥
भूतरत्नाभिधाटव्यामैरावत्याश्च रोधसि । तापसाग्र्यस्य जटिलकौशिकस्य तपस्विनः ॥ ४०० ॥
पत्न्यां पवनवेगायां धर्मिलो नाम दारकः । उत्पेदे कपिलजीवः शमिलायुगयोगवत् ॥ ४०१ ॥
लाल्यमानस्तापसीभिराश्रमांगणवृक्षवत् । क्रमादासादयामास वृद्धिं धर्मिलदारकः ॥ ४०२ ॥

दीक्षां निजपितुः पार्श्वे गृहीत्वा स जटाधरः । समारेभे बालतपः पैतृकं मातृकं हि तत् ॥ ४०३ ॥
अधिसेहे स हेमंते हिमरात्रीमासु रात्रिषु । गलंत्या वारिसंपातं शैलाश्मा निर्झरादिव ॥ ४०४ ॥
मार्तंडो मूर्ध्नि पार्श्वेषु ज्वलंत्यश्च हसंतिकाः । सहते स्मेति पंचाग्नीन् ग्रीष्ममध्यंदिनेषु सः ॥ ४०५ ॥
पयोदवृष्टिपूर्तेषु स्वयं खातसरस्सु च । अघोरमंत्राद्यजपदाकंठं पयसि स्थितः ॥ ४०६ ॥
वापीः कूपान् सरसीश्च चखानाखानयच्च सः । अप्कायपृथिवीकायजीवबाधानिरर्गलः ॥ ४०७ ॥
आदाय दात्रपरशू कृषीवल इव स्वयम् । चिच्छेद समिधो दर्भान् सोऽर्जवत् स्वल्पबुद्धिकः ॥ ४०८ ॥
स चक्रे धर्मशकटीर्मार्गदीपानदत्त च । घुणदाहपतंगादिपातपातकनिर्भयः ॥ ४०९ ॥
अतिथीनामिव सदा काकादीनां दुरात्मनाम् । पिंडदानं स विदधे भोजनस्यादितोऽपि हि ॥ ४१० ॥
आनर्च च ववंदे च देववद्गोः स गोनिभः । न्यग्रोधपिप्पलारिष्टप्रभृतीनंघ्रिपानपि ॥ ४११ ॥
संपूतरैः स पानीयैः सिषेच स महीरुहान् । पानीयशाला बिभ्ररांचकार च पदे पदे ॥ ४१२ ॥
इत्यादिकं धर्मबुद्ध्या विदधानः स मुग्धधीः । कालं ललंघे भूयांसमायासफलजीवितः ॥ ४१३ ॥
अपरेद्युर्विमानस्थं स गच्छन्तं विहायसा । विद्याधरं ददर्शैकं महर्द्धिकमिवापरम् ॥ ४१४ ॥
फलेन तपसोऽमुष्येदृग्भूयासं भवान्तरे । इत्यकार्षीन्निदानं स क्रमेणाप च पंचताम् ॥ ४१५ ॥
ततश्चमरचंचायां पुर्यां विद्याधरप्रभोः । इंद्राशनेः स आसुर्यां पत्न्यां त्वमुदभूः सुतः ॥ ४१६ ॥

---

१ मेघवृष्टिपूर्णेषु । २ मृतानां जन्मांतरे तत्तल्लाभार्थं शकटी दीयते तथा तन्निमित्तं दीपदानं कुर्वंति । ३ गाः धेनूः । ४ वृषभसदृशः । ५ पूतरा जलजंतुविशेषाः । ६ मृत्युम् ।

ततः प्राग्भवसंबंधात् सुतारायां तवाभवत् । स्नेहोऽयं पूर्वसंस्कारो याति जन्मशतान्यपि ॥ ४१७ ॥
सुतारामिततेजाश्च तथा श्रीविजयोऽशनिः । संवेगं विस्मितं चेयुः प्राग्भवाकर्णनात्ततः ॥ ४१८ ॥
भव्यः किमस्मि यदि वा नास्मीत्यमिततेजसा । पृष्टोऽभाषिष्ट भगवान् बलभद्रमहामुनिः ॥ ४१९ ॥
इतो भवात् त्वं नवमे भवे क्षेत्रेऽत्र भारते द्वात्रिंशद्बद्धमुकुटनृपसहस्रैश्च सेवितः ॥ ४२० ॥
चतुर्दशमहारत्ननाथो नवनिधीश्वरः । समुद्रक्षुद्रहिमवन्मेखलायाः पतिर्भुवः । ४२१ ॥
सेव्यमानो मागधाद्यैरपि देवकुमारकैः । पंचमश्चक्रवर्ती त्वं महाभुज भविष्यसि ॥ ४२२ ॥
भवे तत्र चतुःषष्टिसुरेन्द्रप्रणतक्रम[3]ः । शांतिनाथ इति ख्यातः षोडशोऽर्हन् भविष्यसि ॥ ४२३ ॥
राजा श्रीविजयोऽयं तु तस्मिन्नेव भवे तव । प्रथमस्तनयो भावी प्रथमो गणभृत्तथा ॥ ४२४ ॥
ततो मुनिं प्रणम्य श्रीविजयामिततेजसौ । नरेन्द्रौ द्वादशविधं भेजतुः श्रावकव्रतम् ॥ ४२५ ॥
प्रणम्याशनिघोषस्तु बलभद्रं महामुनिम् । एवं विज्ञपयामास सुमना भक्तिवामनः ॥ ४२६ ॥
सर्वज्ञ त्वन्मुखाच्छ्रुत्वा स्वदुःखं प्राग्भवोद्भवम् । मनो मम तदावेशादिदानीमपि कंपते ॥ ४२७ ॥
भगवन् भवदाख्याते पुरा कपिलजन्मनि । आर्त्तध्यानं चकाराहं यत्प्रियाविप्रयोगतः ॥ ४२८ ॥
नानाविधवधच्छेदभेदभीमासु योनिषु । उत्पद्योत्पद्य बहुशः प्राप्तवानस्मि तत्फलम् ॥ ४२९ ॥
अकामया निर्जरया जीर्णदुष्कर्मकस्ततः । कथंचित्प्राप्तवानस्मि मानुष्यं पूर्वजन्मनि ॥ ४३० ॥

---

१ वैराग्यम् । २ विस्मयम् । ३ क्रमः पादः । ४ भक्त्या नम्रः ।

आयतनेष्वार्हतेषु प्रकृष्टाष्टाह्निकोत्सवान् । कुर्वाणावनणुश्रीकौ शक्रेशानाविवानिशम् ॥ ४४६ ॥
एषणीयकल्पनीयप्रासुकैर्वस्तुभिः सदा । कृतार्थयंतौ स्वामृद्धिं साधूनामुपढौकितैः ॥ ४४७ ॥
अनेकचिंतासंतानग्रीष्मसंतापितात्मनाम् । आर्तिं हरंतावार्तानां पूर्वानिलघनाविव ॥ ४४८ ॥
श्रुतस्कंधरहस्यानि श्रुतानि गुरुसंनिधौ । भावयंतौ सुधीश्रेष्ठावात्मगोष्ठ्यां दिवानिशम् ॥ ४४९ ॥
कुतीर्थिगोष्ठीमुज्झंतौ छायां बिभीतकीमिव । कुपथ्यवत्त्यजंतौ च व्यसनान्यखिलान्यपि ॥ ४५० ॥
सुखान्यनुभवंतौ च क्षणे वैषयिकाण्यपि । राज्यचिंतामप्यनघां विदधानौ यथाक्षणम् ॥ ४५१ ॥
स्वे स्वे पुरेऽवतिष्ठतावेकत्र मनसा पुनः । कालं व्यतीयतुस्तौ श्रीविजयामिततेजसौ ॥ ४५२ ॥
॥ सप्तभिः कुलकम् ॥

अन्येद्युरमिततेजाश्चैत्यांते पौषधौकसि । पौषधी विद्याधराणामाचख्यौ धर्ममार्हतम् ॥ ४५३ ॥
तदा च चारणमुनी धर्मस्येव भुजावुभौ । आजग्मतुस्तत्र चैत्ये जिनबिंबं विवंदिषू ॥ ४५४ ॥
तावापतंतावालोक्यामिततेजा महीपतिः । अभ्युत्थायाभ्यवंदिष्ट हृष्टोऽभीष्टावलोकनात् ॥ ४५५ ॥
तौ त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य जिनेन्द्रं मुनिपुंगवौ । ववंदाते बभाषाते इति चामिततेजसम् ॥ ४५६ ॥
मराविवांभः संसारे मानुष्यमतिदुर्लभम् । तत्प्राप्तं न मुधा नेयमविवेकेन जातुचित् ॥ ४५७ ॥
जैने धर्मे विधातव्यो न प्रमादो मनागपि । जिनधर्मं विना नान्यदुत्तरोत्तरकामदम् ॥ ४५८ ॥
इत्युदित्वा जग्मतुस्तौ पुनरेव विहायसा । विश्वेष्टदर्शनौ वृष्टा प्रावृषेण्याविवांबुदौ ॥ ४५९ ॥

१ अनल्पलक्ष्मीकौ । २ सुधीश्रेष्ठौ । ३ अवसरे । ४ पौषधवान् । ५ वर्षाकालसंबंधिनौ ।

मुनी प्रदक्षिणीकृत्य वंदित्वा च नृपोत्तमौ । आसन्नौ[1] शुश्रुवतुर्धर्मदेशनां पुरतस्तयोः ॥ ४७५ ॥
सदा संविधवर्त्येव मृत्युस्तेनेह देहिनाम् । पशूनां सौनिकगृहेष्विव[2] स्याज्जीवितं कियत् ॥ ४७६ ॥
क्षणिकं क्षणिका[3]वत्तज्जानंतोऽपि न कुर्वते । धर्मोद्यमं मानवा यत्तदहो मोहजृंभितम् ॥ ४७७ ॥
मोहः खलु महाशत्रुर्जन्मतो मरणावधि । आत्मनीनं[4] नृणां धर्मं मूलादपि निकृन्तति[5] ॥ ४७८ ॥
हित्वा मोहं सर्वथा तन्मर्त्यजन्मफलेच्छया । कार्यो धर्मः कथंचिद्धि भूयः स्याज्जन्म मानुषम् ॥ ४७९ ॥
इत्याकर्ण्य स्वमायुस्तावत्शिष्टमपृच्छताम् । षड्विंशतिं दिनान्यायुः शेषं चाचख्यतुर्मुनी ॥ ४८० ॥
अमोघं तद्वचो ज्ञात्वा नरविद्याधरेश्वरौ । महानुतापनिर्वेदगर्भमेवमथोचतुः ॥ ४८१ ॥
सदा निद्रालुभिरिव सदापीतमदैरिव । सदा बाह्यवद्भिरिव सदा मूर्छां गतैरिव ॥ ४८२ ॥
सदापस्मारिभिरिव हहास्माभिः प्रमादिभिः । विफलं क्षपितं जन्मारण्यजातीप्रसूनवत् ॥ ४८३ ॥
॥ युग्मम् ॥

अथ तौ चारणमुनी प्रत्यबोधयतामिति । विषादेनालमद्यापि प्रव्रज्या युज्यते हि वाम् ॥ ४८४ ॥
अंतेऽप्यात्ता परिव्रज्या शुभव्रज्या[6]निबन्धनम् । कौमुदी हि निशान्तेऽपि कुमुदामोदकारणम् ॥ ४८५ ॥
एवं ताभ्यां बोधितौ श्रीविजयामिततेजसौ । उपेयतुर्निजनिजं हर्म्यं धर्म्यक्रियोत्सुकौ ॥ ४८६ ॥
तत्र चैत्येषु चक्राते परमष्टाह्निकोत्सवम् । दीनानाथादिजंतूनां ददतश्च यथारुचि ॥ ४८७ ॥

---

१ समीपवर्ती । २ चांडालगृहेषु । ३ विद्युत् । ४ आत्महितम् । ५ छिनत्ति । ६ कल्याणसमूहस्य कारणम् ।

राज्यं स्वपुत्रयोर्न्यस्योपाददाते नरेश्वरौ । ततोऽग्निनंदनजगन्नन्दनयोः पुरो व्रतम् ॥ ४८८ ॥
पादपोपगमं नामानशनं तौ च चक्रतुः । तदानीं च श्रीविजयः सस्मार पितरं निजम् ॥ ४८९ ॥
तद्दर्द्धिमधिकां स्वां तु ऋद्धिं हीनां विचिंतयन् । भूयासं तादृगेवाहं निदानमिति चाकरोत् ॥ ४९० ॥
कृताकृतनिदानौ श्रीविजयामिततेजसौ । विपद्य प्राणते कल्पे बभूवतुरथामरौ ॥ ४९१ ॥
विमाने सुस्थितावर्ते नन्दितावर्तके च तौ । मणिचूलदिव्यचूलनामानौ तस्थतुः सुखम् ॥ ४९२ ॥

अमरौ रतिसागरावगाढावायुर्विंशतिसागरोपमं तौ ।
अतिवाहयतः स्म सौख्यमग्नौ मनसा सिद्धसमीहितार्थलाभौ ॥ ४९३ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये पंचमे पर्वणि
श्रीशांतिनाथदेवस्य श्रीषेणादिकभववर्णनो
नाम प्रथमः सर्गः समाप्तः ॥

१ तस्य पितुर्नर्द्धिम् ।

द्वितीयः सर्गः ।

इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् प्राग्विदेहविभूषणे । विजये रमणीयाख्ये शीताया दक्षिणे तटे ॥ १ ॥
शुभव्यूहकरी भूमेः शुभा च परमर्द्धिभिः । शुभाभिधास्ति नगरी शुभलक्ष्मीनिकेतनम् ॥ २ ॥
स्थैर्येणात्यमर[1]गिरिर्गांभीर्येणाथ सागरः । तस्यामासीन्नरपतिर्नाम्ना स्तिमितसागरः ॥ ३ ॥
तस्याभूतामभिभूताप्सरःसौभाग्यसंपदौ । वसुंधरानुन्धरा च पत्न्यौ शीलधुरंधरे ॥ ४ ॥
च्युत्वा च नंदितावर्तात् स जीवोऽमिततेजसः । श्रीमद्वसुंधरादेव्या उदरे समवातरत् ॥ ५ ॥
चतुरश्च महास्वप्नान् सुखसुप्ता वसुंधरा । स्वमुखे विशतोऽद्राक्षीद्बलजन्माभिसूचकान् ॥ ६ ॥
तदैव परमानंदजनिताभिजवादिव । दूरं गतायां निद्रायां राज्ञी राज्ञे व्यजिज्ञपत् ॥ ७ ॥
दंतावल[2]श्चतुर्दन्तः स्फटिकाद्रिनिभो मया । दृष्टो विशन् स्ववक्त्रांतर[3]भ्रांतरिव चंद्रमाः ॥ ८ ॥
शरदभ्रमिवावर्त्य निर्मितो निर्मलद्युतिः । ककुद्मानुच्चककुदोऽथ गर्जन्नृजुवालधिः[4] ॥ ९ ॥
निशाकरः करांकूरैर्दूरदूरं प्रसारिभिः । कर्णावतंसरचनां चिन्वन्निव दिशामथ ॥ १० ॥
ततश्च पद्मैरुन्निद्रैर्मञ्जुगुञ्जन्मधुव्रतैः । पूर्णं सरः शतमुखीभूय गायदिवोच्चकैः ॥ ११ ॥
स्वामिन्नमीषां स्वप्नानां फलं किमिति शंस मे । प्रष्टुमर्हो न सामान्यजनो हि स्वप्नमुत्तमम् ॥ १२ ॥

---

१ अमरगिरिं मेरुमतिक्रांतः । २ गजः । ३ मेघांतः । ४ ऋजुपुच्छः ।

धूमध्वजश्च निर्धूमो ज्वालापल्लवितांबरः । दृशोः सुखकरालोकः सप्तमश्चेति सप्त ते ॥ २७ ॥
सुप्तोत्थिता च सा देवी स्वप्नान् पत्ये शशंस तान् । विष्णुस्ते तनयो भावीत्याख्यात् स्वप्नफलं च सः ॥२८॥
समये सुषुवे साथ तनयं नयनोत्सवम् । नीलोत्पलदलश्यामं देवी द्यौरिव वारिदम् ॥ २९ ॥
अनंतवीर्य इत्याख्यां महावीर्यस्य भूपतिः । महोत्सवेन विदधेऽनुभ्रातनुजन्मनः ॥ ३० ॥
पद्मात्पद्मे हंस इव सोऽङ्कादङ्के दिवानिशम् । धात्रीणां संचरन् वृद्धिमाससाद शनैः शनैः ॥ ३१ ॥
स वर्धिष्णुः क्रमाद्भ्रात्रा ज्यायसा सवया इव । रमणीयाकृती रेमे रमणीजनवीक्षितः ॥ ३२ ॥
श्वेतश्यामशरीरौ तौ भ्रेजाते भ्रातरावुभौ । एकत्र मिलितौ शरद्घनप्रावृड्घनाविव ॥ ३३ ॥
लीलयैव हि शास्त्राणि तौ सर्वाण्यधिजग्मतुः । विद्या हि प्राग्भवाभ्यस्ताः स्वयमायांति तादृशाम् ॥३४॥
अभ्यस्यतः स्म शास्त्राणि तथा तौ गुरुसन्निधौ । यथोपजीव्यविज्ञानौ गुरोरपि बभूवतुः ॥ ३५ ॥
मंत्रतंत्रादिरहितं कामिनीजनकार्मणम् । प्रपेदाते यौवनं तौ श्रियो वासगृहोपमौ ॥ ३६ ॥
अन्येद्युश्चाययौ तत्र मुनिर्नाम स्वयंप्रभः । नानातिशयसंपन्नस्तस्थौ चोपवने क्वचित् ॥ ३७ ॥
इतश्च निर्ययौ पुर्या राजा स्तिमितसागरः । वाहान् वाहयितुं वाहकेल्यां तत्केलिकोविदः ॥ ३८ ॥
अशूकलान् शूकलांश्च वाहयित्वा तुरंगमान् । स वाहकेली[2]रेवन्तः श्रांतस्तद्वनमभ्यगात् ॥ ३९ ॥
विश्रांत[3]जीमुतमिव बहुलैस्तरुणाघ्रिपैः । कुट्याभिर्निर्झरोद्गारिगिरिप्रस्था[4]नुहारकम् ॥ ४० ॥
तालवृन्तधरमिवाध्वगानां कदलीदलैः । सर्वत्र शाद्वलोर्वीकं बद्धं मरकतैरिव ॥ ४१ ॥

---

१ अग्निः । २ अश्वक्रीडायां रेवन्तसमानः । ३ विश्रांता मेघा यस्मिंस्तदिव । ४ प्रस्थः सानुः ।

एलालवंगकक्कोललवलीगंधवाहिभिः । मरुद्भिः कृतसैरंध्रीकर्मकं शर्मकारिभिः ॥ ४२ ॥
प्रविवेश तदुद्यानं भूमिष्ठमिव नंदनम् । राजा प्रमोद[1]स्तिमितेक्षणः स्तिमितसागरः ॥ ४३ ॥

॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

स व्यश्राम्यत् क्षणं यावदपश्यत्तावदग्रतः । अशोकमूले ध्यानस्थं तं मुनिं प्रतिमाधरम् ॥ ४४ ॥
भक्त्योल्लसितरोमांचोऽतिशैत्यादिव तत्क्षणम् । तं प्रदक्षिणयामास ववंदे च मुनिं नृपः ॥ ४५ ॥
पारयित्वा मुनिर्ध्यानं धर्मलाभाशिषं ददौ । स्वकार्यमारब्धमपि सन्तोऽन्यार्थे त्यजंति हि ॥ ४६ ॥
ततः स्वयंप्रभमुनिर्विदधे धर्मदेशनाम् । तैस्तैर्निदर्शनैः श्रोतुः प्रत्यक्षानुभवामिव ॥ ४७ ॥
श्रुत्वा तां देशनां राजा प्रतिबुद्धः क्षणादपि । धाम्नि गत्वानंतवीर्यं निजराज्ये न्यवीविशत् ॥ ४८ ॥
कृतनिष्क्रमणोऽनंतवीर्येण च बलेन च । उपस्वयंप्रभं गत्वा पर्यव्राजीन्नरेश्वरः ॥ ४९ ॥
परीषहान् सहमानोऽतिमहादुःसहानपि । स सम्यक् पालयामास मूलोत्तरगुणांश्चिरम् ॥ ५० ॥
पर्यन्तकाले मनसा श्रा[2]मण्यं स विराद्धवान् । विपद्य च समुत्पेदे चमरेन्द्रोऽसुराधिपः ॥ ५१ ॥
अनन्तवीर्योऽप्यशिषन्मेदिनीं सापरा[3]जितः । निःसीमपौरुषधनः सुरैरप्यपराजितः ॥ ५२ ॥
अन्येद्युः केनचिद्विद्याधरेण समभूत्तयोः । मैत्री पवित्रा संसर्गः सद्भिरेव सतां यतः ॥ ५३ ॥
ताभ्यां सोऽथ महाविद्यां विद्याधरवरो ददौ । साधयेथामिति चोपदिश्य वैताढ्यमभ्यगात् ॥ ५४ ॥
बर्बरीति किरातीति नाम्नोभे चेटिके तयोः । अभूतां गीतनाट्यादिकलाकौशलशोभिते ॥ ५५ ॥

---

१ प्रमोदेन हर्षेण स्तिमिते निश्चले ईक्षणे नेत्रे यस्य सः । २ चारित्रम् । ३ अपराजितेन भ्रात्रा सहितः ।

गायन्त्यावथ नृत्यन्त्यौ रंभादिभ्योऽपि शोभनम् । रंजयामासतुश्चित्तं ते बलानन्तवीर्ययोः ॥ ५६ ॥
आस्थानीमन्यदास्थाय तालांकगरुडध्वजौ । प्रावर्तेतां कारयितुं ताभ्यां नाटकमुत्तमम् ॥ ५७ ॥
तदानीं च चलच्चूलो[1] वृषीपाणि[2]स्त्रिदंडभृत् । साक्षसूत्रब्रह्मसूत्रः कौपीनी[3] पीनकुक्षिकः ॥ ५८ ॥
श्वेतवर्णो राजहंस इव यायी विहायसा । सौवर्णपादुकान्यस्तपादो धृतकमंडलुः ॥ ५९ ॥
संचरन्नखिले लोके कलहालोककौतुकी । आस्थान्यामाययौ[4] तस्यां नारदोऽस्थैर्यपारदः ॥ ६० ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥
रामविष्णू बर्बरिकाकिरातीनाटकेक्षणे । व्याक्षिप्तमनसौ तं च नासत्राजयताम्[5] ऋषिम् ॥ ६१ ॥
कुपितो नारदोऽप्येवं चिंतयामास चेतसि । मामप्यभ्यागतं नैवाभ्युदस्थातां मदादिमौ ॥ ६२ ॥
नाटकं बहुमंसातामाश्चेटीमात्रयोरिमौ । आयातं हीनजनवन्मां पुनः पश्यतोऽपि न ॥ ६३ ॥
प्रेष्ठ[6]चेटीकयोश्चेट[7]प्रष्ठयोरिव तद्रुतम् । अवज्ञायाः फलमहं दर्शयिष्यामि संप्रति ॥ ६४ ॥
चिंतयित्वेति सहसा नारदः पवमानवत्[8] । जगाम वैताढ्यगिरौ दमितारिनृपांतिके ॥ ६५ ॥
विद्याधरेन्द्रो दमितारिरपीन्द्र इव स्वश्रिया । विद्याधरधराधीशैः शतशः परिवारितः ॥ ६६ ॥
सिंहासनं पादुके च त्यक्त्वा सद्यः ससंभ्रमः । अभ्युत्तस्थौ समायाते नारदे दूरतोऽपि हि ॥ ६७ ॥
तत्र सिंहासनं तस्मै दमितारिरदापयत् । प्रतिपत्तिस्तादृशानामृषीणां कियतीयती ॥ ६८ ॥

---

१ चलच्छिखः । २ व्रतिनां यदासनं सा वृषीत्युच्यते । ३ कौपीनवान् । ४ सभायाम् । ५ न सत्कारमकुरुताम् । ६ प्रेष्ठेऽतिप्रिये चेट्यौ दास्यौ ययोस्तयोः । ७ श्रेष्ठदासयोरिव । ८ वायुवत् ।

तत्र सिंहासनं त्यक्त्वा स्ववृष्यां स उपाविशत् । भक्तिमेव हि कांक्षंति न हि वस्तूनि तादृशाः ॥६९॥
तं नारदो जगादेवं त्रिखंडविजयेश्वर । विद्याधराधिनाथाय स्वस्ति तुभ्यं महौजसे ॥ ७० ॥
राज्ये राष्ट्रे पुरे गोत्रे संबंधिषु परिग्रहे । अन्यत्रापि भवद्गृहे सर्वत्र कुशलं नृप ॥ ७१ ॥
दमितारिरदोऽवादीत् सर्वत्र कुशलं मम । विशेषतोऽतः परं तु मुने भवदनुग्रहात् ॥ ७२ ॥
भवंतं किं तु पृच्छामि स्वच्छंदं व्योमयायिना । अदृष्टपूर्वं किं दृष्टमाश्चर्यं भवता क्वचित् ॥ ७३ ॥
सिद्धो मनोरथो मेऽसौ चिंतयन्निति नारदः । हर्षोत्फुल्लकपोलाक्षो दमितारिमदोऽवदत् ॥ ७४ ॥
अद्यैव दृष्टमस्माभिः सुरलोकेऽप्यसंभवि । आश्चर्यमेकं धरणीपरिभ्रमणजं फलम् ॥ ७५ ॥
शुभाख्यायां महापुर्यां क्रीडयाद्यगतोऽस्म्यहम् । आस्थानस्थमपश्यं चानन्तवीर्यं महीपतिम् ॥ ७६ ॥
तस्याग्रतो बर्बरिकाकिरातीभ्यां च नाटकम् । तत्राभिनीयमानं स्म पश्याम्याश्चर्यकारणम् ॥ ७७ ॥
उभौ लोकौ संचरामि द्यां भूमिं च कुतूहलात् । न च क्वचिन्मया दृष्टमीदृङ्नाटकमद्भुतम् ॥ ७८ ॥
शक्रो यथा हि सौधर्मे विजयार्धेऽत्र भूपते । आश्चर्यभूतवस्तूनां तथा त्वमसि भाजनम् ॥ ७९ ॥
किं विद्याभिः किमोजोभिः किं तेजोभिः किमाज्ञया । किं राज्येन न यद्यत्र तदानयसि नाटकम् ॥८०॥
इत्युदित्वा नारदमुनिरुप्तबीज[1] इवावनौ । तत्र स्वार्थं संक्रमय्य नभसा रभसाद्ययौ ॥ ८१ ॥
त्रिखंडविजयैश्वर्यगर्वितः प्राहिणोदथ । दमितारिर्नृपो दूतमपराजितबंधवे ॥ ८२ ॥
शुभाख्यां स पुरीं गत्वानंतवीर्यं सहाग्रजम् । नमश्चक्रे चाभाषिष्ट विशिष्टवचनक्रमः ॥ ८३ ॥

१ उप्तं बीजं कलिरूपं येन सः ।

विजयार्धेऽत्र यत्किंचिदद्भुतं वस्तु जायते । तत्सर्वं राजराजस्य दमितारेरसंशयम् ॥ ८४ ॥
उभे नाटककारिण्यौ प्रसिद्धे तव चेटिके । बर्बरी च किराती च प्रेष्यतां दमितारये ॥ ८५ ॥
स्वाधीनं तस्य चेट्यादि सर्वराज्यस्य यः पतिः । दीयमाने हि सदने किं भवत्यश्वकः पृथक् ॥ ८६ ॥
जगादानंतवीर्योऽपि गच्छ त्वं दूत संप्रति । आलोच्य किंचिदचिरात् प्रेषयिष्यामि चेटिके ॥ ८७ ॥
इत्युक्तो विष्णुना दूतो मुदितोऽभ्येत्य सत्वरम् । प्रयोजनं कृतप्रायं शशंस दमितारये ॥ ८८ ॥
कुंभाविव छन्नवह्नी गूढामर्षावितश्च तौ । मंत्रयामासतुरुभावपराजितशार्ङ्गिणौ ॥ ८९ ॥
अस्मानाकाशयानेन विद्यासिद्धिबलेन च । एवमाज्ञापयति स नास्मत्तस्याधिकं परम् ॥ ९० ॥
विद्याधरेण सुहृदा विद्या दत्ताः पुरा हि याः । सांप्रतं साधयावस्तास्ततः को नौ तपस्व्यसौ ॥ ९१ ॥
इत्यचिंतयतां यावद्भुवौ तौ भ्रातरौ रहः[1] । प्रज्ञप्त्याद्यास्तावदागुर्विद्याः संकेतिता इव[2] ॥ ९२ ॥
तरणितेजःसमोद्योता नानालंकारभूषिताः । विचित्रदिव्यवसना जजल्पुः प्राञ्जलीति ताः ॥ ९३ ॥
ता एताः स्मो वयं विद्या याः सिसाधयिषू युवाम् । पूर्वजन्मनि सिद्धास्तदिदानीमप्युपस्थिताः ॥ ९४ ॥
युष्मद्वपुषि संक्रांतिं मंत्रास्त्र[3] इव देवताः । करिष्यामो महाभागौ समादिशतमद्य नः ॥ ९५ ॥
एवमस्त्विति तद्वाचा तदात्मत्वं तदंगयोः । विद्याः प्रपेदिरे पूर्वापराब्ध्योरिव निम्नगाः ॥ ९६ ॥
निसर्गतोऽपि बलिनौ विद्यासिद्ध्या तया पुनः । तावभूतामभ्यधिकं सिंहौ संवर्मिताविव ॥ ९७ ॥
पूजां तासां च विद्यानां गंधैर्माल्यैर्मनोरमैः । चक्रतुस्तौ न लंघंते पूज्यपूजां विवेकिनः ॥ ९८ ॥

१ रहसि । २ कृतसंकेता इव । ३ यथा मंत्रास्त्रे देवताः संक्रमण कुर्वंति तथा ।

वेगादुपेत्य साक्षेपं पर्यभाषिष्ट ताविति ॥ ९९ ॥
अत्रांतरे पुनर्दूतो निर्दिष्टो दमितारिणा । अज्ञानत्वात्समारब्धः कोऽयं स्वामिनि विप्लवः १००
भो भो युवाभ्यां युवभ्यां खङ्गिभ्यामिव संप्रति । मुमूर्षू किं युवां मूर्खौ ज्ञातः सोऽमर्षणो न किम् ॥१०१॥
चेटिके प्रेषयिष्याव इत्युक्त्वा प्रेषिते न यत् । समूर्खौ वामनुन्मूह्य मन्ये न खलु यास्यति ॥ १०२ ॥
कृत्याद्वयमिदं वां हि चेटीव्याजादुपस्थितम् । ग्रहीष्यत्यन्यथा स्वामी ते च राज्यश्रियं च वाम् ॥ १०३ ॥
मा युवां बहुदौ भूतं दत्तमद्यैव चेटिके । स्मितज्योत्स्नास्तबकिताधरः साम्नेत्युवाच तम् ॥ १०४ ॥
गूढकोपः प्रभविष्णुरपि विष्णुस्ततः सुधीः । प्राभृतीकृत्य संतोष्यो दमितारिनृपेश्वरः ॥ १०५ ॥
रत्नैर्महार्घैर्द्रविणैः प्रचुरैः कुंजरैर्हयैः । ते गृहीत्वा तदद्यैव गच्छ त्वमपरेऽहनि ॥ १०६ ॥
दमितारिः स चेदाभ्यां चेटीभ्यामपि तुष्यति । मन्यमानो दूतकलां कृतकृत्यामिवात्मनः ॥ १०७ ॥
इत्युक्तो विष्णुना दत्तावासे दूतो जगाम सः । आरोपयामासतुस्तौ राज्यभारं सुमंत्रिषु ॥ १०८ ॥
गृहभारमिव स्तंभेष्वनोभारमिवोक्षसु । तौ विद्यया बर्बरिका किरात्यभवतां ततः ॥ १०९ ॥
कीदृक्षो दमितारिः स द्रष्टव्य इति कौतुकात् । प्रहिते स्त इति गत्वा पुंश्रेष्ठौ दूतमूचतुः ॥ ११० ॥
अद्यापराजितानंतवीर्याभ्यां दमितारये । उपेत्य वैताढ्यगिरौ दमितारिं व्यजिज्ञपत् ॥ १११ ॥
चेटिकाभ्यां समं ताभ्यां दूतः प्रमुदितो ययौ । पन्नगा धरणस्येव गरुडस्येव पक्षिणः ॥ ११२ ॥
असुराश्चमरस्येव शक्रस्येव दिवौकसः ।

१ सतिरस्कारं यथा तथा । २ अवगानः । ३ कृत्या देवतानामसद्देवताविशेषः राक्षसी । ४ समर्थोऽपि । ५ सामवाक्येन । ६ धनैः । ७ वृषेषु शकटभारमिव । ८ धरणेन्द्रस्य ।

रमणीयस्य विजयस्यार्धेऽत्र वसुधाभुजः । न लंघयंति भवतः शासनं दुष्टशासन ॥ ११३ ॥
॥ युग्मम् ॥

विशेषतोऽपराजितानंतवीर्यौ नतौ त्वयि । सदा धत्तस्तवैवाज्ञां किरीटमिव मूर्धनि ॥ ११४ ॥

इमे च ते बर्बरिका किरात्यौ नाम चेटिके । नटीरत्ने प्राभृते ते ताभ्यां सद्यो ममार्पिते ॥ ११५ ॥

दमितारिश्च ते चेट्यावपश्यत् सौम्यया दृशा । गुणः श्रुतो जनश्रुत्याप्यनुरागाय तद्विदाम् ॥ ११६ ॥

दमितारिरथादिक्षन्नाटकाभिनयाय ते । अपूर्वस्य दिदृक्षा हि कालक्षेपं क्षमेत न ॥ ११७ ॥

ततश्च ते नटीपात्रे रंगे विविशतुः क्षणात् । प्रत्याहारादिकैरंगैः पूर्वरंगं च चक्रतुः ॥ ११८ ॥

रंगाचार्यो रंगपूजां कुसुमाञ्जलिभिर्व्यधात् । यथादिशं न्यषीदच्च गायन्यादिपरिच्छदः ॥ ११९ ॥

नान्दीपाठं नटश्चक्रे नांदीवादनपूर्वकम् । प्रस्तावनामंगयुक्तां नांद्यंतेऽभिनिनाय च ॥ १२० ॥

विचित्रनेपथ्यधरो नेपथ्ये गायनीजनः । जगौ च जातिरागाद्यां पात्रप्रावेशिकां ध्रुवाम् ॥ १२१ ॥

प्रकृत्यवस्थासंध्यंगसंधिसंबंधबन्धुरम् । प्रचक्रमेऽथाभिनेतुं नाटकं रससागरम् ॥ १२२ ॥

संप्रयोगैरथैकान्तसुखपीयूषसिन्धुभिः । विप्रयोगैरपि तत्तदुःखावस्थानिबन्धनैः ॥ १२३ ॥

तत्तत्संघट्टनोपायैरपायपरिहारतः । क्वाप्यभूत् स्मरसाम्राज्यसंधिविग्रहकल्पनम् ॥ १२४ ॥
॥ युग्मम् ॥

तुंदिलैर्[3]दन्तुरैः खंजैः कुब्जैश्चिपिटनासिकैः । विकीर्णकेशैः खल्वाटैः काणैर्व्यंगैरथापरैः ॥ १२५ ॥

---

१ गायकादिपरिच्छदः । २ गीतिम् । ३ बृहत्कुक्षिभिः । ४ अकेशमस्तकैः ।

अपानघंटैर्भस्मांगैः कक्षानासिकवादकैः । कर्णभ्रूनर्तकैरन्यजनभाषानुवादकैः ॥ १२६ ॥
विदूषकविटप्रायैः सद्यः कपटमुग्धकैः । ग्रामीणवदहास्यंत छेकाः[1] पौरा अपि क्वचित् ॥ १२७ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

आकाशभाषणैर्देवोपालंभैरश्रुमोक्षणैः । अस्थानयाचनैर्भूमिलुंठनै रोदनैरपि ॥ १२८ ॥
भृगुपात[2]तरूद्बंधजलवह्निप्रवेशनैः । विषादिभक्षणैः शस्त्रघातैर्हृत्ताडनैरपि ॥ १२९ ॥
ऋद्धिप्रणाशेष्टवधादिजन्मभिरनेकशः । आर्द्रीकृता नृशंसा अप्यमुंचंताश्रु कुत्रचित् ॥ १३० ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

दंतोष्ठपीडनैर्नेत्ररागैर्भ्रूकुटिबंधनैः । गंडस्फुरणहस्ताग्रनिष्पेषै[3]र्भूमिपाटनैः ॥ १३१ ॥
आयुधाकर्षणै रक्ताकर्षणै[4]र्वेगधावनैः । संप्रहारैः[5] प्रहारैश्च गात्रकंपाश्रुमोक्षणैः ॥ १३२ ॥
दारापहारभृत्याधिक्षेपप्रभृतिजन्मभिः । क्वापि कंपमवाप्यंत नरा धीरतरा अपि ॥ १३३ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

गांभीर्यधैर्यशौंडीर्य[6]वैशारद्यैस्तथापरैः । अवदाततरैस्तैस्तैस्त्यागप्रभृतिभिर्गुणैः ॥ १३४ ॥
दिग्वर्ति[7]विक्रमनयाध्यवसायादिजन्मभिः । निसर्गभीरवोऽप्यासन् सद्यः संजातपौरुषाः ॥ १३५ ॥

॥ युग्मम् ॥

१ चतुराः । २ भृगुपातः गिरिशिखरात्पतनं । ३ करतलपेषणैः । ४ शोणितकर्षणैः । ५ युद्धैः । ६ शौंडीर्यं शौर्यम् । ७ शत्रवर्तिपराक्रमनयाध्यवसायादिजन्मभिः ।

तालुकंठोष्ठशोषेण चलनेत्रनिरीक्षणैः । करकंपैः स्वरच्छेदैर्वैवर्ण्योष्मजलोक्षणैः ॥ १३६ ॥
प्रेतादिविकृतालोकतत्स्वरश्रवणादिजैः । अनीयत त्रासदशां क्षणं क्वापि सत्राजनः ॥ १३७ ॥
॥ युग्मम् ॥

अंगसंकोचहृल्लासनासामुखविकूणनैः । निष्ठीवनैरोष्ठदलमोटनप्रमुखैरपि ॥ १३८ ॥
पूतिवांतिव्रणकृमिप्रेक्षणश्रवणादिजैः । नितांतमघृणीयंत क्षणं सामाजिकाः क्वचित् ॥ १३९ ॥
॥ युग्मम् ॥

विस्तारणैर्लोचनानां निर्निमेषनिरीक्षणैः । स्वेदाश्रुपुलकोद्भेदैः साधुवादादिकैरपि ॥ १४० ॥
दिव्यालोकेप्सितप्राप्तीन्द्रजालप्रेक्षणादिजैः । विस्माय्यंते स्म सहसा क्वचनापि सत्रासदः ॥ १४१ ॥
॥ युग्मम् ॥

मूलोत्तरगुणध्यानैरध्यात्मग्रंथचिंतनैः । सद्गुरूपासनैर्देवपूजाद्यैरितरैरपि ॥ १४२ ॥
वैराग्यसंसारत्र्यतत्त्वज्ञानादिजन्मभिः । शममीयुः क्वचिदपि विषयास्वादगृध्नवः ॥ १४३ ॥ युग्मम् ॥
यथा यथाऽन्यनीयंत रसाः सर्वे कुशीलवैः । सामाजिकजनः सर्वस्तन्मयोऽभूत्तथा तथा ॥ १४४ ॥
वाचिकाद्यैरभिनयैर्यथावदुपपातितैः । अलक्ष्यंताभिनेतारोऽप्यभिनेया इवागताः ॥ १४५ ॥
तं नाटकविधिं प्रेक्ष्य नृपः प्रेक्षावदग्रणीः । संसाररत्नभूतं तु चेटीद्वयममन्यत ॥ १४६ ॥
अथ नाटकशिक्षायै मायाचेट्योस्तयोर्नृपः । पुत्रीं समर्पयामास नामतः कनकश्रियम् ॥ १४७ ॥

---

१ हृल्लासः हृदयस्य खेदः । २ पूतिर्दुर्गन्धिः । ३ विषयास्वादलोलुपाः । ४ नटैः ।

राकाशशांकवदनां त्रस्यदेणीविलोचनाम् । पक्वबिंबाधरां कंबुकंठीं बिसलताभुजाम् ॥ १४८ ॥
स्वर्णकुंभोपमकुचां वज्रमध्यकृशोदरीम् । वापीगंभीरनाभीकां पुलिनाभकटीतटाम् ॥ १४९ ॥
करभोरू मृगीजंघां पद्मोपमकरक्रमाम् । लावण्यजलमग्नांगीं मधुरालापशालिनीम् ॥ १५० ॥
शिरीषसुकुमारांगीं कुमारीं प्राप्तयौवनाम् । दृष्ट्वा कपटचेट्यौ ते मधुरालापपूर्वकम् ॥ १५१ ॥
भूयो भूयो दर्शयित्वा शिक्षयामासतुर्भृशम् । तन्नाटकं साभिनयं सर्वं निर्वहणावधि ॥ १५२ ॥
॥ पंचभिः कुलकम् ॥
मध्ये मध्ये नाटकस्यानंतवीर्यं महाभुजम् । ते चेट्यौ जगतुः कामं रूपशौर्यादिभिर्गुणैः ॥ १५३ ॥
कनकश्रीरथापृच्छत् क एष पुरुषोत्तमः । हे युवत्यौ युवाभ्यां यो गीयतेऽत्र क्षणे क्षणे ॥ १५४ ॥
मायाचेटी स्मित्वेदमब्रवीत् । शुभानने शुभेत्यस्ति विजयेऽस्मिन् महापुरी ॥ १५५ ॥
अथापराजितो दिवाकरः प्रतापेन बभूव वसुधाधवः ॥ १५६ ॥
तस्यां च नाम्ना स्तिमितसागरो गुणसागरः । ज्येष्ठोऽपराजितो नाम विपक्षैरपराजितः ॥ १५७ ॥
जज्ञे महात्मनस्तस्य तनयो विनयैकभूः । रूपेण जितकंदर्पो विद्वद्दर्पग्रंथिदारणः ॥ १५८ ॥
कनिष्ठोऽनंतवीर्योऽभूदकनिष्ठोऽमलैर्गुणैः । नागराजायतभुजः शिलापृथुभुजांतरः ॥ १५९ ॥
स वदान्यः सत्यसंधः शरणागतवत्सलः । आश्रितांभोजमार्तंडो दाक्षिण्यक्षीरसागरः ॥ १६० ॥
वासागारं श्रिय इव भुवोऽप्याधारभूरिव ।

१ त्रस्यंती या मृगी तत्सदृशे लोचने यस्याः । २ निर्वहणः नाटकस्य पंचमः संधिः । ३ शत्रुभिः । ४ सत्या संधा प्रतिज्ञा यस्य सः ।

कियद्वा वर्ण्यतेऽस्माभिः स महात्माल्पबुद्धिभिः । तत्तुल्यो नापरः कोऽपि सुरासुरनरेष्वपि ॥ १६१ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

कनकश्रीस्तमाकर्ण्य दृष्टेव पुरतः स्थितम् । वाताहतेव सरसी बभूवोत्कलिकावती ॥ १६२ ॥
रोमांचव्याजतो भिन्ना साक्षात् स्मरशरैरिव । पांचालिकेव निःस्पंदा सा दध्याविति चेतसि ॥ १६३ ॥
धन्यः स विषयो धन्या सा पूर्धन्या च सा प्रजा । धन्यः स स्त्रीजनोऽनंतवीर्यो येषां स नायकः ॥ १६४ ॥
कुमुद्वतीं मोदयते दूरस्थोऽपि करैः शशी । शिखंडिनीस्तांरूवयत्यंबरस्थोऽपि वारिदः ॥ १६५ ॥
उपपन्नमिदं तेषां हंत दैवानुकूल्यतः । अनंतवीर्ये मयि च कीदृग्दैवं भविष्यति ॥ १६६ ॥
दूरे तस्य पतिभावो दृष्टव्योऽपि कथं नु सः । सिद्धौ मनोरथस्यास्य सखापि खलु दुर्लभः ॥ १६७ ॥
चिंतां प्रपन्नां तामेवं विलोक्य कनकश्रियम् । इंगिताकारविदुर एवमूचेऽपराजितः ॥ १६८ ॥
श्रुत्वापराजितस्यानुजन्मानं मन्मुखादपि । किं ताम्यसि सशल्येव मुग्धे किं त्वं दिदृक्षसे ॥ १६९ ॥
कनकश्रीरश्रुमुखी पद्मिनीव तुषारिणी । दीनदीनैवमवदत् स्वरभेदक्षताक्षरम् ॥ १७० ॥
आदित्सेयं करेणेन्दौ पद्भ्यां जिगमिषा दिवि । दोर्भ्यां तितीर्षा जलधौ दिदृक्षा तत्र मे खलु ॥ १७१ ॥
शुभाधिनाथः सुभगः स मया मंदभाग्यया । कथं दृग्गोचरीकार्यः कष्टं को मे मनोरथः ॥ १७२ ॥
ज्येष्ठा पुंनव्युवाचैवं भद्रे तं चेद्दिदृक्षसे । तन्मुग्धेऽलं विषादेन दर्शयाम्यद्य तं तव ॥ १७३ ॥
विद्याशक्त्यानंतवीर्यं तं च तं चापराजितम् । अत्रानये वन इव वसंतमलयानिलौ ॥ १७४ ॥

---

१ उत्कंठिता । २ पुरी । ३ मयूरीः । ४ आदातुमिच्छा ।

पारिपार्श्विकयसि यतस्तयोर्गुणसमुद्रयोः ॥ १७५ ॥
कनकश्रीर्वेलापेऽथ सर्वं संभवति त्वयि । त्वन्मुखेऽवातरन्नूनं कापि मे कुलदेवता ॥ १७६ ॥
मन्येऽनुकूलं मे दैवमेवं यदभिलापसे । तादृशां परिवारोऽपि मिथ्या न खलु जायते ॥ १७७ ॥
अनुतिष्ठात्मनो वाचमधुनैव कलावति । सद्योऽपराजितानंतवीर्यौ तुष्टाविवामरौ ॥ १७८ ॥
अथाविश्चक्रतुः स्वं स्वं रूपं रूपमनोभवौ । मज्ज्ञातानंतवीर्योऽयं संवदत्येष वा न हि ॥ १७९ ॥
ऊचेऽपराजितो जज्ञे कीर्तितो यो मयाद्य सः । वाचामगोचरस्तत्तु गोचरीकुरु चक्षुषोः ॥ १८० ॥
स्तोकमेव मयाख्यातमस्य रूपादिवैभवम् । तद्दर्शनाद्दमितारिकन्या युगपदानशे ॥ १८१ ॥
आवेगविस्मयव्रीडाप्रमोदमदचापलैः । उत्तरीयेण नीरंगीं तन्वंगी विदधेऽथ सा ॥ १८२ ॥
अपराजितपादानां सद्यः श्वशुरमानिनी । रोमाञ्चदंतुरवपुः कदंब इव पुष्पितः ॥ १८३ ॥
आसीदनंतवीर्योऽपि स्मरमेघमहोदयात् । स्वयं दूतित्वमालंब्यानंतवीर्यमदोऽवदत् ॥ १८४ ॥
उत्सृज्य सहजं मानं मंदाक्षं च मृगेक्षणा । नारदाच्च क्व तातस्य तच्चेटीनाटकश्रुतिः ॥ १८५ ॥
वैताढ्यपर्वतः क्वार्य शुभाख्या सा पुरी क्व च । चेटिकारूपधरयोर्युवयोः क्वेह चागतिः ॥ १८६ ॥
युष्मत्पार्श्वे च तातेन तच्चेटीयाचनं क्व च । आर्यपुत्र तवार्येण क्व वा त्वद्गुणवर्णनम् ॥ १८७ ॥
क्व वा नाटकशिक्षायै युवयोरर्पितास्म्यहम् । एतत्सर्वमसंभाव्यं मद्भाग्योपचयादभूत् ॥ १८८ ॥
क्व वा युवाभ्यां सद्योऽपि साक्षात्करणमात्मनः । अतः परं ते मद्वत्या न चेत्पासि मनोभवात् ॥ १८९ ॥
नाट्याचार्यो यथा त्वं मे त्वमेव हि पतिस्तथा ।

१ लज्जाम् । २ आगमनम् । ३ उपचयोवृद्धिः । ४ मदघातः ।

गृहीतं श्रुतमात्रेण त्वया मे हृदयं पुरा । गृहाण पाणिमधुना प्रसीदानुगृहाण माम् ॥ १९० ॥
वैताढ्यपर्वतेऽमुष्मिन् दक्षिणोत्तरयोरपि । श्रेण्योर्विद्याधरेन्द्राणां कुमारेषु युवस्वपि ॥ १९१ ॥
भवादृशवराभावादभावो मे भवे ध्रुवम् । दिष्ट्या प्राप्तोऽसि जीवातुर्जीवलोकैकचंद्रमाः ॥ १९२ ॥
अनंतवीर्यो व्याहार्षीत् सुभ्रु यद्येवमिच्छसि । उत्तिष्ठ तर्हि गच्छामः सुभगे नगरीं शुभाम् ॥ १९३ ॥
कनकश्रीरप्यवोचत्त्वं प्राणानामपीशिषे । मम किं तु पिता दुष्टो विद्यासामर्थ्यदुर्मदः ॥ १९४ ॥
करिष्यति महानर्थमनर्थनिलयो ह्ययम् । एकाकिनौ भवन्तौ तु निरस्त्रौ बलिनावपि ॥ १९५ ॥ युग्मम्॥
स्मित्वोचेऽनन्तवीर्योऽपि मा भैषीरयि[1] कातरे । कतरस्ते पिता सर्वाभिसार्यप्यार्यसंगरे[2] ॥ १९६ ॥
अन्यो वा पृष्ठतः कोऽपि युयुत्सुर्यः समेष्यति । तं मृत्युं प्रापयिष्यामः प्रिये निःशंकमेहि तत् ॥ १९७ ॥
इत्युक्तानंतवीर्येण निजदोर्वीर्यशालिना । प्रतस्थे कनकश्रीः श्रीरिव साक्षात् स्वयंवरा ॥ १९८ ॥
अनन्तवीर्योऽप्युद्बाहुः प्रासाद इव सध्वजः । इत्यूचेऽत्युच्चकैर्मेघघोषगंभीरया गिरा ॥ १९९ ॥
भो भोः सर्वे पुराध्यक्षाः सेनाधिपतयश्च भोः । भो मंत्रिणः कुमारा भो भोः सामन्तभटाश्च भोः ॥ २०० ॥
अपरेऽपि दमितारेर्ये केचित् पक्षपातिनः । ते सर्वेऽवहितीभूय[3] शृण्वन्तु वचनं मम ॥ २०१ ॥
असावनन्तवीर्योऽहमपराजितराजितः । दमितारेर्दुहितरं स्ववेश्मनि नयाम्यमूम् ॥ २०२ ॥
अपवादो न दातव्यो नीता चौरिकयेत्यहो[4] । नोपेक्षध्वं निरीक्षध्वं स्वशक्ति शस्त्रधारिणः ॥ २०३ ॥
एवमुद्घोषणां कृत्वा सप्रियः सापराजितः । वैक्रियेण विमानेनानन्तवीर्यश्चचाल खे ॥ २०४ ॥

---

१ अयीति कोमलामंत्रणे । २ अपराजितयुद्धे ३ । सावधानीभूय । ४ चौर्येण ।

ततश्चानन्तवीर्योऽपि स्थैर्यमेरुरमर्षणः । ससर्ज विद्यया सद्यस्तच्चमूद्विगुणां चमूम् ॥ २१९ ॥
प्रावर्त्तंत तया योद्धुं दमितारेस्ततो भटाः । असृक्पंकार्द्रवपुषः सधातव इवाद्रयः ॥ २२० ॥
मम प्रेयानयं भूयात् कबंधो यस्य तांडवी[1] । कुन्तप्रोतः सरति यस्तस्मै पत्येऽहमुत्सुका ॥ २२१ ॥
योऽयं वर्णयति घ्नंतं स कदा रंस्यते मया । मुखे विशंतं यः कुन्तं दंतैर्धत्ते पतिः स मे ॥ २२२ ॥
य एष करिणः कुंभमारोहति स मे धवः । भग्नास्त्रो यः शिरस्केन योद्धा तस्यास्मि किंकरी ॥ २२३ ॥
उत्खातदंतिदंतेन यः शस्त्री सोऽस्तु मे प्रियः । इत्यंबरे सुरस्त्रीणामनुरागोक्तयोऽभवन् ॥ २२४ ॥
॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥
दमितारेरपि सैन्या विद्याशक्त्यापि दुर्मदाः । न मनागप्यभज्यंत समरे भद्रदन्तिवत् ॥ २२५ ॥
पांचजन्यं ततो जन्यनाटका[2]भिनये नटः । वादयामास नादेन रोदःकुक्षिंभरिं हरिः ॥ २२६ ॥
तेन विष्णोर्जगज्जिष्णोः शंखनादेन मूर्छिताः । फेनायमाना न्यपतन् सापस्मारा इव द्विषः ॥ २२७ ॥
ततश्च रथमारुह्य दमितारिनृपः स्वयम् । युयुधेऽनंतवीर्येण शस्त्रैः रस्त्रैश्च दैवतैः ॥ २२८ ॥
शार्ङ्गिणं दुर्जयं ज्ञात्वा जनकः कनकश्रियः । सस्मार चक्रं विधुरे प्रियमित्रमिवोद्धुरम् ॥ २२९ ॥
दमितारेः करे तच्च ज्वालाशतसमाकुलम् । समापपात सहसादौर्वानल इवार्णवे ॥ २३० ॥
दमितारिरथावादीदरे तिष्ठन् मरिष्यसि । अद्यापि गच्छ मत्पुत्रीं मुक्त्वा मुक्तोऽसि दुर्मते ॥ २३१ ॥
अनन्तवीर्योऽपीत्यूचे त्वच्चक्रं त्वदसूनपि । त्वत्कन्यकामिवादाय प्रजिष्याम्यन्यथा न तु ॥ २३२ ॥

१ नृत्यवान् । २ जन्यं युद्धं तदेव नाटकं तस्याभिनये ।

एवमुक्तो दमितारिर्ज्वलन् ज्वलनवद्रुषा । भ्रमयित्वामुचच्चक्रमपराजितबंधवे ॥ २३३ ॥
चक्रतुंबाग्रघातेन न्यपतन्मूर्छितो हरिः । प्राक् सुप्त इव चोत्तस्थावपराजितवीजितः ॥ २३४ ॥
तदेव चक्रं पार्श्वस्थमाददे शार्ङ्गपाणिना । शतारमपि तत्पाणौ सहस्रारमजूच्च तत् ॥ २३५ ॥
सोऽर्धचक्रधरः स्मित्वेत्यूचे प्रत्यर्धचक्रिणम् । कनकश्रीपितेति त्वं मुक्तोऽस्यद्यापि गच्छ भोः ॥ २३६ ॥
अवदद्दमितारिस्तं मदस्त्रेण किमरूयसि । उत्तमर्णधनेनेवाधमर्णो धनवानरे ॥ २३७ ॥
चक्रं तन्मुञ्च मुञ्चेदं मुञ्च चाद्यापि पौरुषम् । अनंतवीर्य मद्वीर्यवार्धौ वा लोष्टतां व्रज ॥ २३८ ॥
इत्युक्तोऽनन्तवीर्यस्तच्चक्रं क्रुद्धान्तकोपमः । मुमोच दमितारेश्च चक्रंताबुजवच्छिरः ॥ २३९ ॥
उपर्यनन्तवीर्यस्य तद्वीर्यमुदिताः सुराः । पंचवर्णानि कुसुमान्यवर्षन्निति चोचिरे ॥ २४० ॥
भो भो विद्याधरनृपाः सर्वे शृण्वन्तु तत्पराः । विष्णुरेषोऽनन्तवीर्यो बलोऽयमपराजितः ॥ २४१ ॥
एतत्पादानुपाध्वं तन्निवर्तध्वं रणाजिरात् । यस्योदयः स वन्द्यो हि यथा हीन्दुर्यथा रविः ॥ २४२ ॥
ततो विद्याधरेन्द्रास्ते सर्वे नमितमौलयः । बलदेववासुदेवौ शरण्यं शरणं ययुः ॥ २४३ ॥
सह विद्याधरेन्द्रैस्तैः साग्रजः सप्रियो हरिः । प्रचचाल विमानस्थः शुभ्रां वरपुरीं प्रति ॥ २४४ ॥
गच्छन्नुपकनकगिर्यूचे विद्याधरैर्हरिः । आशातनां मा स्म कार्षीः श्रीमतामर्हतामिह ॥ २४५ ॥
संत्यत्र कनकगिरौ जिनचैत्यान्यनेकशः । यथावत्तानि वंदित्वा वंद्यपादा व्रजंत्वितः ॥ २४६ ॥
विमानादवतीर्याथ शार्ङ्गभृत् सपरिच्छदः । दृशां जनितशैत्यानि तानि चैत्यान्यवंदत ॥ २४७ ॥

१ अग्निवत् । २ कद्धयमोपमः । ३ चिच्छेद । ४ सेवध्वम् । ५ मेरुसमीपम् ।

कौतुकात्तं गिरिं पश्यन् सोऽपश्यदथ चैकतः । वर्षोपवासप्रतिमास्थितं कीर्तिधरं मुनिम् ॥ २४८ ॥
कर्मणां घातिनां घातात्तदैवोत्पन्नकेवलम् । देवारब्धमहिमानं तं दृष्ट्वा मुमुदे हरिः ॥ २४९ ॥
त्रिश्च प्रदक्षिणीकृत्य वंदित्वाग्रे निषद्य च । शुश्राव देशनां तस्मात् प्रांजलिः सपरिच्छदः ॥ २५० ॥
देशनांते कनकश्रीर्नत्वा पप्रच्छ तं मुनिम् । कुतः पितृवधो बंधुविरहश्च ममेदृशः ॥ २५१ ॥
आख्यन्मुनिरिति द्वीपे धातकीखंडनामनि । अस्ति प्राग्भरते शंखपुरग्रामो महर्द्धिकः ॥ २५२ ॥
श्रीदत्ता नाम तत्रासीन्नारी दारिद्र्यपीडिता । परौकः[1]कर्मकरणाजीविकाधृतजीविता ॥ २५३ ॥
कंडनं[2] पेषणं वारिवहनं गृहमार्जनम् । गृहलेपनमित्यादि सकलं दिवसं व्यधात् ॥ २५४ ॥
लंघिते सकलेऽप्यह्नि समपद्यत भोजनम् । आलोकनमिवोलूक्यास्तस्या ही मंदभाग्यता ॥ २५५ ॥
अपरेद्युर्भ्रमंती सा सादयामास पर्वतम् । सुपर्व[3]पर्वतमिव श्रिया श्रीपर्वताभिधम् ॥ २५६ ॥
तथामलशिलासीनं गुप्तित्रयपवित्रितम् । दुःसहैरपराभूतं भूतैरिव परीषहैः ॥ २५७ ॥
अखंडपंचसमितिं मितेतरतपःश्रियम्[4] । निःसंगं निर्ममं शान्तं समकाञ्चनलोष्टुकम्[5] ॥ २५८ ॥
शुक्लध्याने वर्तमानं शैलशृंगमिव स्थिरम् । नामतः सत्ययशसं सेक्षांचक्रे महामुनिम् ॥ २५९ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

कल्पद्रुममिवाप्रेक्ष्य सा प्रीता प्रणनाम तम् । धर्मलाभं ददौ तस्यै सोऽपि श्रेयोद्रु[6]दोहदम् ॥ २६० ॥

---

१ परगृहस्य कर्मकरणेन या आजीविका तया धृतं जीवितं यया सा । २ खंडनम् । ३ देवपर्वतं मेरुमिति यावत् । ४ अमिता तपःश्रीर्यस्य तम् । ५ समौ कांचनलोष्टुकौ यस्य तम् । ६ श्रेय एव वृक्षस्तस्य दोहदम् ।

श्रीदत्ताप्यभ्यधत्तैवमीदृग्दौस्थ्यानुमानतः । पूर्वजन्मन्यहं धर्मं न ह्यकार्षं मनागपि ॥ २६१ ॥
नित्यं दुष्कर्मदग्धाया मम त्वद्धर्मलाभगीः । मेघवृष्टिरिव ग्रीष्मतप्तायाः सानुमद्भुवः[1] ॥ २६२ ॥
यद्यप्यस्मिन्नयोग्याहं मंदभाग्या तथापि हि । अमोघं ते वच इति श्रेयसे किंचिदादिश ॥ २६३ ॥
यथा भवांतरे भूयो नेदृशी स्यां तथा कुरु । त्वादृशे त्रातरि त्रातः[2] किं किं न स्यान्मनीषितम्[3] ॥ २६४॥
इत्याकर्ण्य वचस्तस्या योग्यतां च विचार्य सः । धर्मचक्रवालं नाम तपोऽनुष्ठातुमादिशत् ॥ २६५ ॥
द्वे त्रिरात्रे चतुर्थानि सप्तत्रिंशदिह त्वया । विधातव्यानि गुर्वर्हदाराधननिलीनया ॥ २६६ ॥
प्रभावात्तपसोऽमुष्य न हि भूयो भविष्यति । अपत्यमिव वायस्यास्तवेदृक्[illegible]अन्तरम् ॥ २६७ ॥
तदादृत्य वचो वाचंयमाग्र्यं[4] तं प्रणम्य च । सा जगाम निजं ग्रामं तपस्तच्चोपचक्रमे ॥ २६८ ॥
तत्प्रभावात् पारणके स्वप्नेऽप्यप्राप्तपूर्वकम् । सा प्राप भोजनं स्वादु सुदशानाटकामुखम्[5] ॥ २६९ ॥
ततः प्रभृति सा कर्मवेतनं चाढ्यवेश्मसु । द्विगुणं त्रिगुणं चाप वस्त्राणि प्रवराणि च ॥ २७० ॥
एवं सकिंचना किंचिच्छ्रीदत्ता समजायत । पूजां देवगुरूणां च यथाशक्ति ततोऽकृत ॥ २७१ ॥
तत्सद्मनोऽपरेद्युश्च जीर्णो वातादिताहतः । कुड्यैकदेशो न्यपतत्क्षेत्रे[6] स्वर्णादिकं च सा ॥ २७२ ॥
तपःसमाप्तौ च तयोद्यापनं विदधे महत् । चैत्यपूजासाधुसाध्वीप्रतिलाभादिपूर्वकम् ॥ २७३ ॥
तपोऽन्तपारणदिने यावद्दिग्वीक्षणं व्यधात् । मासक्षपणकं तावत् सुव्रतार्षं ददर्श सा ॥ २७४ ॥
धन्यंमन्या ततः सा च प्रासुकान्नादिना स्वयम् । तं प्रत्यलाभयन्नत्वा धर्मं पप्रच्छ चार्हतम् ॥ २७५ ॥

---

१ पर्वतभुवः । २ हे रक्षक । ३ इच्छितम् । ४ मुनिश्रेष्ठं । ५ सुदशा शोभनावस्थैव नाटकं तस्य प्रस्तावनाम् । ६ सधना ।

मुनिरप्यब्रवीदेवमेष कल्पो न नः शुभे । यन्निशार्थं गतैः क्वापि क्रियते धर्मदेशना ॥ २७६ ॥
यदि ते धर्मशुश्रूषा[1] तद्वसतौ गतस्य मे । आगच्छेः समये भद्रे जल्पित्वेति जगाम सः ॥ २७७ ॥
कृत्वा च पारणं तस्य स्वाध्यायं कुर्वतो मुनेः । वंदनार्थं पौरलोकः श्रीदत्ता च समाययौ ॥ २७८ ॥
वंदित्वा च यथास्थानमुपविष्टेषु तेषु सः । एवं प्रसन्नया वाचा विदधे धर्मदेशनाम् ॥ २७९ ॥
संसारे चतुरशीतियोनिलक्षामटन् भवान् । दैवादाप्नोति मानुष्यमंधः स्थानमिवेप्सितम् ॥ २८० ॥
तत्रापि सर्वधर्मेषु ज्योतिष्केष्विव चंद्रमाः । प्रधानः खलु सर्वज्ञोपज्ञधर्मः सुदुर्लभः ॥ २८१ ॥
तस्मात्तत्रैव कर्तव्यो यत्नः सम्यक्त्वपूर्वकम् । संसारी येन संसारवार्धिं तरति लीलया ॥ २८२ ॥
श्रीदत्तापि नमस्कृत्य पुरः सुव्रतपादयोः । सर्वज्ञोक्तं प्रत्यपादि धर्मं सम्यक्त्वपूर्वकम् ॥ २८३ ॥
वंदित्वा सुव्रतमुनिं पौरलोकोऽखिलोऽपि सः । श्रीदत्ता च प्रमुदिता ययौ निजनिकेतनम् ॥ २८४ ॥
कियंतमपि कालं सा तं धर्मं प्रत्यपालयत् । तस्याः कर्मपरीणामाद्विकल्पः स्वमनस्यभूत् ॥ २८५ ॥
यदिदं जिनधर्मस्य परमं कीर्त्यते फलम् । तत्किं भविष्यति न वा ममेति न हि वेद्म्यहम् ॥ २८६ ॥
तादृग्गुरूपदेशेऽपि विचिकित्सां यदीदृशीम् । श्रीदत्ताकल्पयत्तदा दुर्वारा भवितव्यता ॥ २८७ ॥
अन्यदा सत्ययशसं वंदितुं प्रस्थितांबरे । सा विद्याधरयुगलं विमानस्थितमैक्षत ॥ २८८ ॥
तद्रूपमोहिता सा तु समेत्य निजवेश्मनि । विचिकित्सामनालोच्याप्रतिक्रम्य व्यपद्यत ॥ २८९ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् प्राग्विदेहस्य मंडने । विजये रमणीयेऽस्ति वैताढ्यो नाम पर्वतः ॥ २९० ॥

---

१ धर्मश्रवणेच्छा ।

तत्रास्ति नगरं शक्रनगर्या इव सोदरम्। शिवानां मंदिरीभूतं नामतः शिवमंदिरम् ॥ २९१ ॥
तत्र चासीन्महर्द्धीनां विद्याधरमहीभुजाम्। पूज्यांघ्रिः कनकपूज्य इति नाम्ना महीपतिः ॥ २९२ ॥
वायुवेगाभिधानायां तस्य पत्न्यामसावहम्। अभूवं तनयः कीर्तिधर इत्यभिधानतः ॥ २९३ ॥
अभूदनिलवेगेति पत्नी मेऽन्तःपुराग्रणीः। तयैकदा सुप्तया तु त्रिस्वप्नी ददृशे निशि ॥ २९४ ॥
कैलासधवलो हस्ती गर्जन् मेघ इवोद्धराट्। निधिकुंभोपमः कुंभः स्वप्नास्तेऽमी त्रयः क्रमात् ॥२९५॥
तत्कालोत्फुल्लवदना पद्मिनीव निशात्यये। महादेवी महास्वप्नानाख्याति स्म ममाग्रतः ॥ २९६ ॥
त्रिखंडविजयस्वामी चक्रवर्त्यर्द्धवैभवः। भावी भवत्यास्तनय इति चाख्यातवानहम् ॥ २९७ ॥
काले च सुषुवे सूनुं सा देवी देवसंनिभम्। सर्वलक्षणसंपूर्णं रत्नमाकरभूरिव ॥ २९८ ॥
गर्भस्थेऽस्मिन् विशेषेण दमिता विद्विषो मया। तेन तस्य दमितारिरित्यभिख्यामहं व्यधाम् ॥ २९९ ॥
क्रमेण ववृधे सोऽथ जग्राह च कलाः क्रमात्। क्रमेण च प्रत्यपादि यौवनं रूपपावनम् ॥ ३०० ॥
अन्यदान्यत्र विजये विजयी विहरन् विभुः। महात्मा समवासार्षीच्छान्तिः शान्तिकरो जिनः ॥ ३०१ ॥
तं वंदित्वा निषण्णोहमश्रौषं धर्मदेशनाम्। सद्यो विरक्तो राज्ये च दमितारिं न्यवीविशम् ॥ ३०२ ॥
श्रीशांतिपादमूले च प्राव्राजिषमहं ततः। ग्रहणासेवनारूपे शिक्षे चाग्राहिषं तदा ॥ ३०३ ॥
अकार्षं वार्षिकीमत्र पर्वते प्रतिमामहम्। घातिकर्मक्षयादस्मि चाद्यैवोत्पन्नकेवलः ॥ ३०४ ॥
उत्पन्नचक्रो विजितत्रिखंडविजयः स च। दमितारिरभूद्राजा प्रतिविष्णुर्महाबलः ॥ ३०५ ॥

---

१ कल्याणानाम्।

प्रियायां मदिरानाम्न्यां दमितारेर्महीभुजः । श्रीदत्ताजीव एव त्वं कनकश्रीसुताभवः ॥ ३०६ ॥
विचिकित्सामनालोच्याप्रतिक्रम्य च यन्मृता । तद्दोषाद्बंधुविरह ईदृक् पितृवधश्च ते ॥ ३०७ ॥
कलंकः खलु धर्मस्य स्तोकोऽप्यत्यंतदुःखदः । विषमल्पमपि प्सातं[1] प्राणनाशाय जायते ॥ ३०८ ॥
ईदृग्भूयो न तत्कार्यमीदृग्भूयो यथा भवेत् । किं तु सम्यक्त्वमादेयं पंचदोषीविवर्जितम् ॥ ३०९ ॥
कनकश्रीस्ततः सद्यो वैराग्यावेगधारिणी । इत्थं विज्ञपयामास चक्रलांगलधारिणौ ॥ ३१० ॥
दुष्कृतेनाल्पकेनापि यद्येवं दुःखमाप्यते । तदलं कामभोगैर्मे दुष्कृतोत्पत्तिखानिभिः ॥ ३११ ॥
स्तोकेनापि हि रंध्रेण यथा मज्जति नौर्जले । दुष्कर्मणाल्पकेनापि तथा दुःखेषु ही जनः ॥ ३१२ ॥
तदा दारिद्र्यभीतायाः कुर्वंत्यास्तादृशं तपः । विचिकित्सा कुतोऽप्यासीदहो मे मन्दभाग्यता ॥ ३१३ ॥
संप्रत्यैश्वर्यमत्ताया मम भोगजुषः[2] खलु । कियती विचिकित्सैका यत्स्युर्दोषान्तराण्यपि ॥ ३१४ ॥
तत्प्रसद्यानुमन्येथां प्रव्रज्याग्रहणाय माम् । ईदृक्फलपरादस्माद्भीतास्मि भवराक्षसात् ॥ ३१५ ॥
विस्मयस्मेरनयनौ ततस्तावित्यवोचताम् । भवत्विदमविघ्नं ते गुरुपादप्रसादतः ॥ ३१६ ॥
किं त्विदानीं शुभां यामो नगरीं धीगरीयसि[3] । यथा तत्र महर्द्ध्या ते कुर्मो निष्क्रमणोत्सवम् ॥ ३१७ ॥
स्वयंप्रभजिनेन्द्रांते गृह्णीयास्तत्र चानघे । संसारवारितरणे तरकांडोपमं[4] व्रतम् ॥ ३१८ ॥
तथेति प्रतिपेदानां तामादायाथ भक्तितः । तं च नत्वा महर्षिं तौ जग्मतुर्नगरीं शुभाम् ॥ ३१९ ॥
तत्रादौ प्रेषितैर्वीरै रणाय दमितारिणा । अनन्तसेनं पुत्रं तौ युध्यमानमपश्यताम् ॥ ३२० ॥

---

१ भक्षितम् । २ भोगान् सेवमानायाः । ३ संबोधनमेतत् । ४ नौसदृशम् ।

अनन्तवीर्यपुत्रं तैः क्रोडं[1] श्वभिरिवावृतम् । निरीक्ष्य भ्रमयन् सीरं सीरी[2] कोपादधावत ॥ ३२१ ॥
दमितारिभटास्तेऽपि बलवातासहिष्णवः । तूलपुञ्जा इव ययुः कांदिशीका दिशो दिशम् ॥ ३२२ ॥
अथ प्राविशत् सपरीवारः स्वपुरीं तां जनार्दनः । शुभेऽहन्यर्धचक्रित्वेऽभ्यषिच्यत नरेश्वरैः ॥ ३२३ ॥
इमां धरित्रीं विहरन् स्वामी तत्रापरे दिने । उपेत्य समवासार्षीत् स्वयंप्रभजिनेश्वरः ॥ ३२४ ॥
श्रीस्वयंप्रभनाथस्यागत्या दिष्ट्याद्य वर्धसे । इत्यूचिरेऽनंतवीर्यं ततश्च द्वारपालकाः ॥ ३२५ ॥
सार्धद्वादश रूप्यस्य कोटीस्तेभ्यः प्रदाय सः । साग्रजः सकनकश्रीः स्वामिनं वंदितुं ययौ ॥ ३२६ ॥
स्वयंप्रभोऽपि भगवान् भव्यानुग्रहकाम्यया । सर्वभाषानुगामिन्या विदधे देशनां गिरा ॥ ३२७ ॥
कनकश्रीर्जगादेवं वेश्मन्यापृच्छ्य शार्ङ्गिणम् । आगमिष्यामि दीक्षार्थं कृपां कुरु जगद्गुरो ॥ ३२८ ॥
न प्रमादो विधातव्य इति तीर्थकृतोदिते । कनकश्रीर्हरिः सीरी जग्मुर्निजनिकेतनम् ॥ ३२९ ॥
सानुज्ञाप्य हरिं[3] तेन कृतनिष्क्रमणोत्सवा । ऋद्ध्या महत्या तत्रैत्य प्राव्राजीदन्तिके प्रभोः ॥ ३३० ॥
तप एकावलिं मुक्तावलिं च कनकावलिम् । भद्रं च सर्वतो भद्रमित्याद्याचरति स्म सा ॥ ३३१ ॥
शुक्लध्यानाग्निनिर्दग्धघातिकर्मैधसोऽन्यदा[4] । अम्लानं केवलज्ञानं तस्याः समुदपद्यत ॥ ३३२ ॥
भवोपग्राहिकर्माणि क्षपयित्वा क्रमेण च । कनकश्रीराससाद पदं तदपुनर्भवम् ॥ ३३३ ॥
भुञ्जानौ विविधान् भोगान् शार्ङ्गसीरधरावपि । गमयामासतुः कालं सुखमग्नौ सुराविव ॥ ३३४ ॥
आसीच्च बलदेवस्य दयिता विरताह्वया । तस्याः कुक्षौ समुत्पेदे सुमतिर्नाम कन्यका ॥ ३३५ ॥

---

१ सुकरम् । २ बलभद्रः । ३ हरिणा । ४ शुक्लध्यानाग्निना निर्दग्धानि घातिकर्माण्येवैधांसि काष्ठानि यया तस्याः ।

बाल्यतोऽपि हि सर्वज्ञोपज्ञधर्मानुसारिणी । जीवाजीवादितत्त्वज्ञा तपोऽनुष्ठानशालिनी ॥ ३३६ ॥
अखंडद्वादशविधश्रावकव्रतधारिणी । अर्हत्पूजागुरूपास्तितत्परा सा सदाप्यभूत् ॥ ३३७ ॥
अन्यदा तूपवासांते पारणाय निषेदुषी । सा यावद् द्वारमैक्षिष्ट कोऽप्यृषिस्तावदागमत् ॥ ३३८ ॥
त्रिगुप्तिं पंचसमितिं धर्मं साक्षादिवागतम् । तं स्थालस्थापितान्नेन प्रतिलाभयति स्म सा ॥ ३३९ ॥
तत्राभूच्च तदा दिव्यं वसुधारादिपंचकम् । महात्मभ्यः प्रदत्तं हि कोटीकोटिगुणं भवेत् ॥ ३४० ॥
ततः स्थानादृषिरपि विहरन्नन्यतो ययौ । स्थानं नैकत्र साधूनां निःसंगानां समीरवत्[1] ॥ ३४१ ॥
आकर्ण्य रत्नवृष्टिं तामेयेतुर्[2] बलशार्ङ्गिणौ । दृष्ट्वा च विस्मयोत्कर्णौ बभूवतुरुभावपि ॥ ३४२ ॥
आश्चर्यभूतमेतस्याश्चरित्रमिति वादिनौ । कोऽनुरूपो वरोऽमुष्या इत्यचिंतयतां च तौ ॥ ३४३ ॥
ततश्च मंत्रयित्वा तावीहानंदेन मंत्रिणा । दृढयामासतुस्तस्याः स्वयंवरमहोत्सवम् ॥ ३४४ ॥
वासुदेवाज्ञया विद्याधरेन्द्रा भूभुजोऽपि च । तत्र स्वयंवरायेयुर्विजयार्धनिवासिनः ॥ ३४५ ॥
सभागृहमिवेन्द्रस्योपेन्द्रायुक्तास्[3] ततो व्यधुः । रत्नस्तंभसहस्रांकं मंडपं क्षितिमंडनम् ॥ ३४६ ॥
फणीन्द्रफणमाणिक्यश्रेणिभ्रांतिप्रदान्यथ । तत्र प्रकल्पयामास रत्नसिंहासनानि ते ॥ ३४७ ॥
वासुदेवाज्ञया तेषूपाविक्षन्नवनीभुजः । विद्याधरकुमाराश्च मारतुल्या[4] वपुःश्रिया ॥ ३४८ ॥
संवीतदिव्यवसना[5] रत्नालंकारधारिणी । विचित्रकल्पिताकल्पा[6] नल्पामोदविलेपना ॥ ३४९ ॥

१ वायुवत् । २ आगच्छतुः । ३ उपेन्द्रस्य वासुदेवस्यायुक्ताः किंकराः । ४ कामदेवतुल्याः । ५ संवीतानि धृतानि दिव्यवसनानि यया सा । ६ विचित्राणि कल्पितान्याकल्पानि भूषणानि यस्याः सा ।

मूर्ध्नि श्वेतातपत्रेण शशिबिंबानुकारिणा । शोभमाना सवयोभिः सखीभिः परिवारिता ॥ ३५० ॥
प्रतीहार्या दर्श्यमानपथा काञ्चनदंडया । वरमालामुद्वहन्ती बलभद्रस्य कन्यका ॥ ३५१ ॥
सुरेष्विवोपस्थितेषु विद्याधरनृपेष्वथ । तं मंडपमलंचक्रे सुमतिः श्रीरिवोदधिम् ॥ ३५२ ॥
॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥
नीलोत्पलस्रजमिव सृजन्ती मुग्धया दृशा । ईक्षांचक्रे कुरंगाक्षी सा स्वयंवरमंडपम् ॥ ३५३ ॥
अत्रान्तरे रत्नमयमाणिक्यस्तंभशोभितम् । लंबमानं नभो मध्ये मार्तंडस्येव मंडलम् ॥ ३५४ ॥
अधिष्ठितं देवतया रत्नसिंहासनस्थया । अकस्मादाविरभवद्विमानमधिमंडपम् ॥ ३५५ ॥ युग्मम् ॥
सा कन्या ते च राजानस्ते च विद्याधरेश्वराः । तदीक्षांचक्रिरेऽत्यंतविस्मयस्मेरचक्षुषः ॥ ३५६ ॥
तेषां संपश्यमानानां विमानादवतीर्य सा । अधिसिंहासनं देवी मंडपांतरुपाविशत् ॥ ३५७ ॥
सोत्क्षिप्य दक्षिणं पाणिमूचे सुमतिकन्यकाम् । मुग्धे धनश्रीर्बुध्यस्व बुध्यस्व प्राग्भवं स्मर ॥ ३५८ ॥
पुष्करवरद्वीपार्धेऽस्ति पूर्वभरतस्य च । मध्यखंडे विशालर्द्धि श्रीनंदनपुरं पुरम् ॥ ३५९ ॥
शरणार्थिजनत्राणेष्वतंद्रालुर्दिवानिशम् । महेन्द्र इव तत्रासीन्महेन्द्र इति भूपतिः ॥ ३६० ॥
राज्ञस्तस्य महादेवी प्राणेभ्योऽप्यतिवल्लभा । अनन्तमतिरित्यासीदनन्तगुणभाजनम् ॥ ३६१ ॥
एकदा सा निशाशेषे सुंषुप्ता[1] स्वप्नमैक्षत । निजोत्संगस्थिते पुष्पमाले सुरभिनिर्मले ॥ ३६२ ॥
आख्याते च तया स्वप्ने राजा व्याख्यातवानिति । भविष्यत्यनवद्यं ते निश्चितं दुहितृद्वयम् ॥ ३६३ ॥

---

१ सुखने सुप्ता ।

जज्ञाते समये तस्याः पुत्र्यौ तत्राहमादिमा । कनकश्रीरिति त्वं तु धनश्रीरिति नामतः ॥ ३६४ ॥
समं परस्परप्रीत्या ववृधाते उभे अपि । समं कलाकलापेन प्रापतुर्यौवनं च ते ॥ ३६५ ॥
इतस्ततश्च क्रीडन्त्यौ स्वेच्छयान्येद्युरीयतुः । सुपर्वविश्रामभवं पर्वतं गिरिपर्वतम् ॥ ३६६ ॥
फलानि तत्र स्वादूनि पुष्पाणि सुरभीणि च । विचिन्वंत्यौ भ्रमेतुस्ते वनाद्रेरिव देवते ॥ ३६७ ॥
रहःप्रदेशे चैकस्मिन्नेकान्तशमशालिनम् । ते नंदनगिरिं नामालोकयामासतुर्मुनिम् ॥ ३६८ ॥
विलोक्य मुदिते ते च तं मुनिं त्रिःप्रदक्षिणम् । कृत्वा भक्त्या ववंदाते अवदाते उभे अपि ॥ ३६९ ॥
धर्मलाभाशिषं दत्वा स नंदनमहामुनिः । हृदयानंदनीं धर्मदेशनां विदधे तयोः ॥ ३७० ॥
तां धर्मदेशनां श्रुत्वेत्यूचतुः प्राञ्जली उभे । यदि नौ योग्यता काचिद्धर्मोदेशं प्रयच्छ तत् ॥ ३७१ ॥
विचार्य योग्यतां सोऽपि भगवानुभयोरपि । दिदेश द्वादशविधं धर्मं जगृहतुश्च ते ॥ ३७२ ॥
तं वंदित्वा मुनींद्रं ते जग्मतुर्निजवेश्मनि । सदाप्यवहिते धर्मं पर्यपालयतां च तम् ॥ ३७३ ॥
क्रीडागिरिसरिद्वापीविविधद्रुमसंकुलाम् । एकदाशोकवनिकां जग्मतुस्ते कुतूहलात् ॥ ३७४ ॥
विविधक्रीडया तत्र क्रीडन्त्यौ ते नदीतटे । अहार्षीत् खेचरयुवा वीरांगस्त्रिपुराधिपः ॥ ३७५ ॥
वज्रश्यामलिका नाम तस्य भार्या शुभाशया । त्याजयामास ते तस्मान्मृग्याविव मृगाधिपात् ॥ ३७६ ॥
भीमाटव्यां नदीतीरे वंशजालोपरि क्षणात् । व्योम्नस्ते पेततुर्बाले शापभ्रष्टामरीनिभे ॥ ३७७ ॥

---

१ अमरी देवी ।

अन्यधुर्भूभुजोऽप्येवमेवमस्तु तवानघे । अनुज्ञाता त्वमस्माभिर्निर्विघ्नं स्तात्तवेप्सितम् ॥ ३९१ ॥
सर्वोत्सवशिरोरत्नं तस्या निष्क्रमणोत्सवम् । चक्रतुः परया भक्त्या मुदितौ सीरिशार्ङ्गिणौ ॥ ३९२ ॥
महिष्यो देवराजस्य[1] यक्षराजस्य चैत्य ताम् । आनर्च पूजनीया हि वासवस्यापि तादृशः ॥ ३९३ ॥
सुव्रतार्याङ्घ्रिपद्मांते कन्यानां सप्तभिः शतैः । सहाददे सा प्रव्रज्यां मोक्षपादपसारणिम् ॥ ३९४ ॥
साग्रहीद् द्विविधां शिक्षां तेपे च विविधं तपः । संवेगभाविता[2] तस्थावात्माब्जध्यानषट्पदी[3] ॥ ३९५ ॥
कालांतरेण क्षपकश्रेणिमारूढवत्यसौ । केवलज्ञानमुत्पेदे मोक्षश्रीदूतसन्निभम् ॥ ३९६ ॥
प्रबोध्य भव्यभविनो भवोपग्राहिकर्मणाम् । क्षयं कृत्वा च सुमतिः प्रपेदे पदमव्ययम् ॥ ३९७ ॥
तौ चापराजितानंतवीर्यौ सम्यक्त्वशालिनौ । पर्यपालयतां राज्यं संपृक्तावश्विनाविव ॥ ३९८ ॥
पूर्वलक्षचतुरशीत्यायुरंते जनार्दनः । निकाचितैः कर्मभिस्तैर्ययौ नरकमादिमम् ॥ ३९९ ॥
द्विचत्वारिंशत्सहस्रवर्षायुस्तत्र नारकः । विविधा वेदना लेभे नाशो नार्जितकर्मणाम् ॥ ४०० ॥
आगत्य चमरस्तत्र पिता प्राग्विष्णुजन्मनि । वेदनोपशमं चक्रेऽपत्यस्नेहो बली खलु ॥ ४०१ ॥
अनन्तवीर्यजीवोऽपि संविग्नः सम्यगेव ताः । वेदनाः समधिसेहे स्वं कर्मावधिना स्मरन् ॥ ४०२ ॥
भ्रातृशोकाद्बलभद्रोऽप्यात्मजे न्यस्य मेदिनीम् । जयंधरगणधरपादान्ते व्रतमाददे ॥ ४०३ ॥
तमनुप्राव्रजन्राज्ञां सहस्राणि च षोडश । महतामनुलग्नैर्हि महदासाद्यते फलम् ॥ ४०४ ॥

---

१ इंद्रस्य । २ वैराग्येन भाविता । ३ आत्मैव कमलं तस्य ध्याने भ्रमरीतुल्या ।

तं च चालयितुं ध्यानान्नाशकत् स मनागपि । किं कंपते क्वचिच्छैलो दंतघातेन दंतिनः ॥ ४१९ ॥
वी[1]क्षापन्नो जगामाथ सोऽसुरो मलिनाननः । ध्यानं च पारयामास मेघनादमहामुनिः ॥ ४२० ॥

उपसर्गपरीषहैरकम्प्रः स तपस्तीव्रतरं चिरं चरित्वा ।
अन्तेऽनशनं विधाय मृत्वाच्युतसामानिकदेव[2]भूयमाप ॥ ४२१ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
पञ्चमे पर्वणि श्रीशांतिनाथदेवीयषष्ठसप्तमभववर्णनो
नाम द्वितीयः सर्गः संपूर्णः ।

---

१ विस्मयं प्राप्तः । २ देवभूयं देवत्वं ।

अनन्तवीर्यजीवोऽपि प्रच्युत्याच्युतकल्पतः । आगाल्लक्ष्मीवतीकुक्षिं खादिवाब्दजलं महीम् ॥ १३ ॥
सुस्वप्नसूचितं सूनुमसूत समयेऽथ सा । सर्वलक्षणसंपूर्णमादित्यमिव तेजसा ॥ १४ ॥
जन्मोत्सवादप्यधिकेनोत्सवेन शुभेऽहनि । सहस्रायुध इत्याख्यां पितरौ तस्य चक्रतुः ॥ १५ ॥
पीयूषदीधितिरिव सोऽपि चावर्धत क्रमात् । कलाकलापसंपूर्णः प्रतिपेदे च यौवनम् ॥ १६ ॥
स राजकन्यां कनकश्रियं नाम वपुःश्रिया । अतिश्रियं पर्यणैषीद्रूपश्रीमकरध्वजः ॥ १७ ॥
तस्यापि तस्यां संजज्ञे संपूर्णनरलक्षणः । सूनुः शतबलिर्नाम महाबल इवौजसा ॥ १८ ॥
अथैकदा पुत्रपौत्रप्रपौत्रैर्मित्रमंत्रिभिः । सामन्तैश्च सहाध्यास्त राजा क्षेमंकरः सभाम् ॥ १९ ॥
तदा चैशानकल्पेऽभूदिति चर्चा दिवौकसाम् । अनुवज्रायुधं धात्र्यां दृढसम्यक्त्वशालिनः ॥ २० ॥
अश्रद्दधानस्तां वाचं चित्रचूलाभिधः सुरः । विचित्ररत्नमुकुटश्चलत्कुंडलमंडलः ॥ २१ ॥
मिथ्यात्वमोहितमना नास्तिकीभूय दुर्मतिः । समाययौ विवंदिषुस्तां क्षेमंकरपर्षदम् ॥ २२ ॥
तत्रालापेषु चित्रेषु जायमानेषु सोऽमरः । आस्तिक्योद्योतमाक्षिप्य सावष्टम्भमदोऽवदत् ॥ २३ ॥
नास्ति पुण्यं न पापं न जीवो लोकः परो न च । आस्तिक्यबुद्ध्या त्वेतेषां मुधा क्लिश्यंति देहिनः ॥२४॥
निर्व्याजसम्यक्त्वधरस्ततो वज्रायुधोऽभ्यधात् । भोः प्रत्यक्षविरुद्धं ते वचस्विन् किमिदं वचः ॥ २५ ॥
त्वं प्रयुज्यावधिं तावत् सम्यक्पश्यात्मनोऽपि हि । प्राग्जन्मधर्मानुष्ठानफलमेतद्धि वैभवम् ॥ २६ ॥
पूर्वजन्मनि मर्त्यस्त्वममर्त्यस्त्वधुनाभवः । न चेद्भवति जीवस्तद्ब्रूहीदं घटते कथम् ॥ २७ ॥

---

१ आकाशात् । २ लक्ष्मीमतिक्रांताम् । ३ विवादं कर्तुमिच्छुः ४ आस्तिक्यस्य प्रकाशं तिरस्कृत्य. ५ पुण्यादीनाम् ।

इह मर्त्यत्वमाप्तस्य देवत्वं च परत्र ते । प्रत्यक्षः परलोकोऽपि तद्धीमन्निहलोकवत् ॥ २८ ॥
क्षेमंकरकुमारेणेत्थंकारं प्रतिबोधितः । चित्रचूलोऽप्युवाचैवं साधु साधु कृतं त्वया ॥ २९ ॥
संसारे निपतन्नेष उद्धृतोऽस्मि कृपालुना । किमुच्यतेऽथवा यस्य साक्षात्तीर्थकरः पिता ॥ ३० ॥
चिरं मिथ्यात्ववानस्मि दृष्टो दिष्ट्येर्ष्ययाप्यसि । सम्यक्त्वरत्नं मे देहि न वंध्यं दर्शनं सताम् ॥ ३१ ॥
वज्रायुधोऽपि तद्भावं ज्ञात्वा मतिमतां वरः । दिदेश तस्मै सम्यक्त्वं सर्वीयस्य[1] सुतः स हि ॥ ३२ ॥
भूयोऽप्यूचे चित्रचूलः कुमाराद्यप्रभृत्यहम् । आदेशकार्यस्मि[2] तव याचस्वाद्यैव किंचन ॥ ३३ ॥
कुमारोऽपि जगादैवं त्वत्तोऽदो याचितं मया । अतः परं त्वया भाव्यं दृढसम्यक्त्वशालिना ॥ ३४ ॥
देवोऽप्यवोचत् केयं ते प्रार्थना स्वार्थ एष मे । तद्ब्रूहि किंचित्कार्यं त्वं यथा स्यामनृणस्तव ॥ ३५ ॥
मत्कार्यमिदमेवेति वक्रे वज्रायुधाय सः । देवायेव निरीहाय दिव्यालंकरणान्यदात् ॥ ३६ ॥
ईशानेन्द्रसभां गत्वा चित्रचूलोऽन्यधादिति । स्थाने वज्रायुधोऽश्लाघि दृढसम्यक्त्ववांस्त्वया ॥ ३७ ॥
अयं महात्मा भगवानर्हन् भावीति संगृणन्[3] । ईशानपतिरस्तावीद्वज्रायुधमनायुधः ॥ ३८ ॥
एवं विचित्रगोष्ठीभिः क्रीडाभिरपि चारुभिः । वज्रायुधः सौख्यमग्नस्तस्थौ सुर इवर्द्धिमान् ॥ ३९ ॥
वसन्तसमयेऽन्येद्युस्तत्पुष्पपटलीधरा[4] । वेश्या सुदर्शना नाम वज्रायुधमजिज्ञपत् ॥ ४० ॥
यूनां क्रीडासखो मीनकेतोर्जयसखः परः । स्वामिन्नद्य वसंतोयमेकछत्रो विजृंभते ॥ ४१ ॥

---

१ सर्वं जानातीति सर्वीयस्तस्य । २ आदेशवर्ती । ३ कथयन् । ४ वसंतपुष्पगुच्छधरा ।

दोलान्दोलनसंसक्ता योषितोऽन्नार्द्रयौवनाः । पतिनामानि पृछ्यंते सखीभिर्यष्टिपाणिभिः ॥ ४२ ॥
स्वयं चिन्वंति पुष्पाणि ग्रथ्नंति स्वयमेव हि । स्वयमर्चैति पुष्पास्त्रं स्वयं मानं त्यजंति च ॥ ४३ ॥
स्वयं दूतीभवन्तीह मनस्विन्योऽपि संप्रति । अनुभावो विजयते ऋतुराजस्य कोऽप्ययम् ॥ ४४ ॥

॥ युग्मम् ॥

पिकीनां कूजितैरत्र भृंगीणां विरुतैरपि । सुप्तस्मरनृपोद्बोधबन्दिकोलाहलायितम् ॥ ४५ ॥
पुष्पोत्तंसाः पुष्पहाराः पुष्पकेयूरकंकणाः । पाखंडमिव पुष्पेषोर्युवान इह बिभ्रति ॥ ४६ ॥
वसंतसखसंकाशवसन्तेऽस्मिन्नुपस्थिते । विज्ञापयति देव त्वां देवी लक्ष्मीवती मया ॥ ४७ ॥
अथ सूरनिपाताख्यमुद्यानं नंदनोपमम् । गत्वा मधुश्रियं नव्यां द्रष्टुं नः कौतुकं प्रभो ॥ ४८ ॥
अस्तुंकारस्तद्वचसः कुमारः सपरिच्छदः । तदैव हि तदुद्यानं जगामानंगधाम सः ॥ ४९ ॥
लक्ष्मीवतीप्रभृतीनि सप्त देवीशतानि च । कुमारमनुयांति स्म तारा इव निशाकरम् ॥ ५० ॥
एकछत्रमिव छायापादपैरतिविस्तृतैः । अद्वैतामोदसाम्राज्यमिव पुष्पितशाखिभिः ॥ ५१ ॥
गलत्परागकणिकापंकिलाबालमंडलम् । फलभारनमच्छाखिशाखानुस्पृष्टभूतलम् ॥ ५२ ॥
क्वाप्युन्नमन्नमन् क्वापि योगीव विवरं विशन् । सांतःपुरस्तदुद्यानं कुमारो विजहार सः ॥ ५३ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

---

१ आर्द्रं नवीनं यौवनं यासां ताः । २ कामदेवम् । ३ सुप्तो यः स्मरनृपस्तस्योद्बोधे बंदिनां कोलाहलमिवाचरितम् । ४ कामदेवस्य । ५ अद्वितीयो य आमोदस्तस्य साम्राज्यमिव । ६ गलंत्यो याः परागकणिकास्ताभिः पंकिलानि अबालानि महांति मंडलानि ।

तेनोद्यानविहारेण श्रांतः श्रांतवधूजनः । जलक्रीडाकृते वापीं स ययौ प्रियदर्शनाम् ॥ ५४ ॥
नंदीश्वरद्वीपवापीमिव वापीं मनोरमाम् । कुमारः श्रमनाशाय सप्रियः स विवेश ताम् ॥ ५५ ॥
प्रेयसीभिः समं तत्र गिरिनद्यामिव द्विपः । प्रावर्तिष्ट जलक्रीडां कर्तुं वज्रायुधस्ततः ॥ ५६ ॥
जलक्रीडाकराघातैरुत्क्षिप्तानामलक्ष्यत । हारमुक्ताकणानां च सीकराणां च नांतरम् ॥ ५७ ॥
अंतःपुरस्त्रीमुखानां हैमानां चांबुजन्मनाम् । वयस्यानामिव चिरादभूदन्योऽन्यसंगमः ॥ ५८ ॥
अंजलिभिः शृंगिकाभिर्गंडूषैश्च मृगीदृशाम् । वारिप्रहरणो जज्ञे मन्ये पुष्पायुधस्तदा ॥ ५९ ॥
लुलंत्यः समलक्ष्यंत कबर्यो वरयोषिताम् । मीना मीनध्वजेनेव ध्वजार्थे प्रगुणीकृताः ॥ ६० ॥
जलकेलिपरिश्रांता विश्राम्यंत्यः पयस्तटे । गौरांग्यः समलक्ष्यंत जलदेव्य इव स्थिताः ॥ ६१ ॥
सापत्नांभोजसंघर्षेणेव नेत्राणि सुभ्रुवाम् । वारिच्छटाच्छोटनेन ताम्रतां प्रतिपेदिरे ॥ ६२ ॥
मृगीदृशामंगरागैर्मार्गनाभैरभूत् पयः । सुगंधिगंधेभमदैरिव वन्यनदीजलम् ॥ ६३ ॥
इत्थं च निर्भरं वारिक्रीडया व्यग्रमानसः । वज्रायुधकुमारोऽस्थादस्थानमसुहृद्भियाम् ॥ ६४ ॥
प्राग्जन्मारेर्दमितारेर्जीवो भ्रान्त्वा भवे चिरम् । देवत्वं प्राप्तवानागाद्विद्युद्दंष्ट्राभिधस्तदा ॥ ६५ ॥
दृष्ट्वा वज्रायुधं विद्युद्दंष्ट्रो दंष्ट्राः कषन्मिथः । आः क यास्यत्यसौ जीवन्निति संचिंतयन्रुषा ॥ ६६ ॥
कुमारं सपरीवारं पेष्टुं चणकमुष्टिवत् । वाप्यास्तस्या उपरिष्टाच्चिक्षेपोत्क्षिप्य पर्वतम् ॥ ६७ ॥

---

१ जलकणानाम् । २ वारियंत्रैः । ३ वार्येव प्रहरणमायुधं यस्य सः । ४ शत्रुभूतानां पंकजानां स्पर्धया । ५ कस्तूरीसंबंधिभिः । ६ शत्रुभयानामस्थानम् । ७ क्रोधेन ।

[1]पाशिपाशोपमैर्नागपाशैः सोऽसुरपांसनः । वज्रायुधं बबंधाधः पदोर्मेरू इव द्विपम् ॥ ६८ ॥
गिरिं वज्रीव वज्रेण मुष्ट्या वज्रायुधोऽपि तम् । पिपेषात्रोटयच्चाथ तान् पाशान् बिसतंतुवत् ॥ ६९ ॥
शेषाहिरिव पातालादद्भुतांगो महाभुजः । तस्याः सांतःपुरो वाप्याः कुमारो निर्ययौ ततः ॥ ७० ॥
तदा नंदीश्वरे यात्रां कर्तुं शक्रो विदेहजान् । जिनान्नत्वा व्रजन् वाप्या निर्गच्छन्तं ददर्श तम् ॥ ७१ ॥
भवेऽत्र चक्र्यसौ भाविन्यर्हन्निति पुरंदरः । तमानर्चोपचारः स्याज्ञाविन्यपि हि भूतवत् ॥ ७२ ॥
धन्योऽसि जंबूद्वीपस्य क्षेत्रे भरतसंज्ञके । तीर्थकृत् षोडशः शान्तिर्भावीत्युक्त्वा ययौ हरिः ॥ ७३ ॥
वज्रायुधोऽपि विविधाः क्रीडाः कृत्वा यदृच्छया । सांतःपुरपरीवारः प्रविवेश निजं पुरम् ॥ ७४ ॥
अथ क्षेमंकरो लोकांतिकदेवैः प्रबोधितः । [3]प्रविव्रजिषुरात्मीये राज्ये वज्रायुधं न्यधात् ॥ ७५ ॥
प्रदाय वार्षिकं दानं प्रव्रज्यामाददे प्रभुः । विविधाभिग्रहपरस्तपस्तेपे च दुस्तपम् ॥ ७६ ॥
कर्मणां घातिनां घाताद्भर्तुर्जज्ञे च केवलम् । केवलज्ञानमहिमा विदधे चामरेश्वरैः ॥ ७७ ॥
यथास्थानं निषण्णेषु वज्रिवज्रायुधादिषु । स्थितः समवसरणे सर्वज्ञो देशनां व्यधात् ॥ ७८ ॥
श्रुत्वा तां देशनां लोकाः प्राज्याः पर्यव्रजन्नथ । स्वं स्वं स्थानं ययुर्वज्रधरवज्रायुधादयः ॥ ७९ ॥
अस्त्रागारे चक्ररत्नमुत्पन्नमिति तारवाक् । तदास्त्रागारिको वज्रायुधस्याकथयन्मुदा ॥ ८० ॥
वज्रायुधस्ततश्चक्रे चक्रपूजां महीयसीम् । अन्यान्यपि महारत्नान्यस्याभूवंस्त्रयोदश ॥ ८१ ॥
चक्ररत्नानुगः सोऽथ स वैताढ्यमहीधरम् । अपि व्यज्येष्ट षट्खंडं विजयं मंगलावतीम् ॥ ८२ ॥

---

१ वरुणपाशोपमैः । २ हस्तिपकः । ३ प्रव्रज्यामादित्सुः । ४ बहवः । ५ उच्चैर्वाक् ।

सहस्रायुधकुमारं यौवराज्ये न्यधत्त च । धरित्रीधरणसहं मूर्त्यंतरमिवात्मनः ॥ ८३ ॥
एकदा राजसामंतामात्यसेनाधिपैर्वृतः । सामानिकैरिव हरिः सोऽध्यास्तास्थानमंडपम् ॥ ८४ ॥
तदानीं चांबरतलादापतन्नवनीतलम् । वेपमानाखिलवपुर्द्विपाहत इव द्रुमः ॥ ८५ ॥
एको विद्याधरयुवा वज्रायुधमहीभुजम् । शरण्यं शरणायागान्मैनाक इव सागरम् ॥ ८६ ॥
॥ युग्मम् ॥
तत्पृष्ठे खड्गफलकधरा विद्याधरांगना । आगात् सुरेखा चार्वंगी विद्यादेवीव मूर्तिभाक् ॥ ८७ ॥
साप्यूचे चक्रिणं देव दुरात्मायं विसृज्यताम् । यथास्य दुर्नयफलं दर्शयाम्यचिरादहम् ॥ ८८ ॥
तत्पृष्ठतश्चोरुगदापाणिर्भ्रूकुटिभीषणः । यमदूत इवैकः कोऽप्यागाद्विद्याधरः क्रुधा ॥ ८९ ॥
विद्याधरं सोऽप्यवोचच्छ्रूयतामस्य दुर्नयः । येनेहेयमहं चागामेतद्वधविधित्सया ॥ ९० ॥
अस्त्यस्य जंबूद्वीपेऽस्य विदेहक्षेत्रभूषणे । सुकच्छनाम्नि विजये वैताढ्यो नाम पर्वतः ॥ ९१ ॥
तस्योपरि पुरश्रेणिशिरोमणितया स्थितम् । पुरं शुक्लपुरं नाम शुल्कं कल्पश्रियामिव ॥ ९२ ॥
शुक्लदंतोऽभवत्तत्र विद्याधरनरेश्वरः । पत्नी यशोधरा तस्य कुलद्वययशोधरा ॥ ९३ ॥
तयोरभूवं पवनवेगो नामाहमात्मजः । क्रमात् कलाकलापं च यौवनं च प्रपन्नवान् ॥ ९४ ॥
तत्रैव वैताढ्यगिरावुत्तरश्रेणिमंडने । पुरे किन्नरगीतेऽभूद्दीप्तचूलो महीपतिः ॥ ९५ ॥

१ सभामंडपम् । २ महती गदा पाणौ यस्य सः ।

तस्य पत्न्यां चन्द्रकीर्तौ सुकांता नाम पुत्र्यभूत् । सर्वलक्षणसंपूर्णा सा मया पर्यणीयत ॥ ९६ ॥
अथावयोः समभवद्रूपशीलविराजिनी । पुत्री शांतिमती नाम पुरस्तादस्ति या तव ॥ ९७ ॥
इयं हि साधयंत्यासीन्महाविद्यां यथाविधि । प्रज्ञप्तिकां भगवतीं पर्वते मणिसागरे ॥ ९८ ॥
विद्याधरेणामुनेयं विद्यासाधनतत्परा । व्योमन्युच्चिक्षिपेऽथास्या विद्यासिध्यत्तदैव च ॥ ९९॥
अस्याः पलायितः सद्यः शरणं क्वाप्यनाप्नुवन् । त्वत्पादमूलं प्राप्तोऽयं दुरात्मा खेचराधमः ॥ १०० ॥
प्रज्ञप्तिविद्यापूजार्थं गृहीत्वा बलिमागमम् । न चापश्यमहं तत्र गिरौ दुहितरं निजाम् ॥ १०१ ॥
आभोगिन्या[1] ततो ज्ञात्वा स्वामिन्नहमिहागतः । दोषाणामाकरः सोऽयं त्यज्यतां दुष्टशासक ॥ १०२ ॥
नालिकेरीफलमिव यथैनं गदयानया । दलयित्वा प्रापयामि प्रेतराज[2]निकेतनम् ॥ १०३ ॥
अथ ज्ञात्वावधिज्ञानाच्चक्री वज्रायुधोऽवदत् । भो भोः प्राग्भवसंबंध एतेषां श्रूयतामयम् ॥ १०४ ॥
अस्यैव जंबूद्वीपस्य क्षेत्र ऐरावताभिधे । पुरे विंध्यपुरे विंध्यदत्तो नामाभवन्नृपः ॥ १०५ ॥
पत्न्यां सुलक्षणाख्यायां संपूर्णनरलक्षणः । बभूव तस्य नलिनकेतुरित्याख्यया सुतः ॥ १०६ ॥
आसीत्तत्रैव नगरे सार्थवाहशिरोमणिः । मित्राब्जाना मित्र[3] इव धर्ममित्रोऽभिधानतः ॥ १०७ ॥
श्रीदत्तायां तस्य पत्न्यां दत्तो नामाभवत् सुतः । दत्तस्याप्यभवत् पत्नी दिव्यरूपा प्रभंकरा ॥ १०८ ॥
एकदा स वसंततौ समं दयितया तया । जगाम रंतुमुद्याने रत्येव मकरध्वजः ॥ १०९ ॥
राज्ञश्च सूनुर्नलिनकेतुः सोऽपि तदागतः । प्रभंकरामपश्यत्तां जघ्ने च स्मर[4]पत्रिभिः ॥ ११० ॥
श्लाघ्यमस्या अहो रूपं श्लाघ्यः सोऽपि च योऽनया । रमेतेति विचिंत्यांतस्तां सोऽहार्षीत्स्मरातुरः॥१११

---

१ तन्नाम्न्या विद्यया । २ यमराजगृहम् । ३ मित्राण्येव कमलानि तेषां विकासे मित्रः सूर्य इव । ४ कामबाणैः ।

क्रीडोद्यानसरिद्वाप्यादिषु नित्यं तया सह । स्वछंदं नलिनकेतुरक्रीडन्मीनकेतुवत्[1] ॥ ११२ ॥

उन्मत्त इव दत्तोऽपि तद्वियोगानलार्दितः । उद्याने तत्र बभ्राम ध्यायन् विष्वक् प्रभंकराम् ॥ ११३ ॥

तत्र पर्यटता तेन दृक्सुधांजनदर्शनः[2] । ईक्षांचक्रे वरमुनिः सुमना इति नामतः ॥ ११४ ॥

मुनेः सुमनसस्तस्य घातिकर्मक्षयात्तदा । उत्पेदे केवलज्ञानमज्ञानध्वान्तवासरः[3] ॥ ११५ ॥

चक्रिरे केवलज्ञानमहिमानं दिवौकसः । मुनेस्तस्य पदाम्भोजद्वंद्वं दत्तोऽप्यवंदत ॥ ११६ ॥

पीत्वा तस्मान्मुनेर्धर्मदेशनां रूपिणीं सुधाम् । दत्तः प्राक्तापवैधुर्यमुज्झति स्म क्षणादपि ॥ ११७ ॥

उपशान्तो दानधर्मरतोऽनारतमेव सः । अतिवाह्य शुभ्रध्यानी प्रकृष्टं पुरुषायुषम् ॥ ११८ ॥

जंबूद्वीपे प्राग्विदेहे सुकच्छे विजयोत्तमे । वैताढ्यपर्वते स्वर्णतिलके प्रवरे पुरे ॥ ११९ ॥

महेन्द्रविक्रमार्कस्य विद्याधरमहीपतेः । पत्न्यामनिलवेगायां सुतत्वेनोदपद्यत ॥ १२० ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

तस्याजितसेन इति नामधेयं पिता व्यधात् । ददौ विद्याश्च विधिवत्तेषां मूलधनं हि ताः ॥ १२१ ॥

उद्यौवनः पर्यणैषीत् स विद्याधरकन्यकाः । रेमे च ताभिर्विहरन् व्योम्ना गिरिवनादिषु ॥ १२२ ॥

विन्ध्यदत्ते विपन्ने तु पुरे विन्ध्यपुरेऽभवत् । राजा नलिनकेतुः स तार्क्ष्यकेतुरिवोद्भटः[4] ॥ १२३ ॥

स प्रभंकरया सार्धं दत्तपत्न्यापनीतया[5] । कांदर्पिकः सुर इवाभुंक्त वैषयिकं सुखम् ॥ १२४ ॥

---

१ कामदेववत् । २ दृशोः नेत्रयोः सुधांजनमिव दर्शनं यस्य सः । ३ अज्ञानमेव तमस्तस्य नाशने दिवसतुल्यम् । ४ विष्णुरिव । ५ अपहृतया ।

प्रासादमन्यदारोहत् सप्रभंकरया समम् । वैमानिकः समं देव्या विमानमिव भासुरम् ॥ १२५ ॥
गिरीन्द्रशिखराकारानञ्जनद्युतितस्करान् । गर्जितर्जितदिक्चक्रानुक्रान्तानिव दिग्गजान् ॥ १२६ ॥
विद्युदुद्योतितव्योम्न ऋजुरोहितधारिणः । अकस्मादुन्नतान्मेघान्ददर्श मुमुदे च सः ॥ १२७ ॥युग्मम्॥
तांश्च प्रचंडवातेन पोतानिव[2] दिशो दिशम् । आद्राक्षीन्नीयमानांश्च कुहकोत्पादितानिव[3] ॥ १२८ ॥
इत्युत्पत्तिं विपत्तिं[4] च क्षणार्धेऽपि पयोमुचाम् । निरीक्ष्य नलिनकेतुर्वैराग्यादित्यचिन्तयत् ॥ १२९ ॥
यथामी वारिदा व्योम्नि क्षणादुदयमासदन् । क्षणादस्तमपि तथा संसारे सुखमीदृशम् ॥ १३० ॥
युवा वृद्धो धनी रोरः[5] पतिः पत्तिर्विरुक् सरुक् । एकजन्मन्यपि जनो धिक् सर्वं क्षणिकं भवे ॥ १३१ ॥
एवं विमृश्य पुत्रं स्वं राज्ये न्यस्य स तत्क्षणात् । प्रव्रज्यामाददे क्षेमंकरतीर्थकरांतिके ॥ १३२ ॥
उग्रैस्तपोभिर्ध्यानेन घाततो[6] घातिकर्मणाम् । केवलज्ञानमुत्पेदे तस्य कालक्रमेण तु ॥ १३३ ॥
भवोपग्राहिकर्माणि हत्वा चत्वार्यपि क्षणात् । जगाम नलिनकेतुर्महर्षिः पदमव्ययम् ॥ १३४ ॥
ऋजुर्भद्रस्वभावा च सापि राज्ञी प्रभंकरा । सुव्रतागणिनीपार्श्वेऽचरच्चान्द्रायणं तपः ॥ १३५ ॥
फलेन तपसस्तस्य सम्यक्त्वादि विनापि हि । विपद्य दुहिता जज्ञे सेयं शान्तिमती तव ॥ १३६ ॥
दत्तजीवोऽजितसेनस्त्वेष विद्याधरोऽभवत् । पूर्वस्नेहादनेनेयमुत्क्षिप्ता तेन मा कुपः ॥ १३७ ॥
एनं क्षमयतं त्यक्त्वाऽनुबंधं[7] बंधुवत् परम् । कषाया नरकायैव यतोऽनन्तानुबंधिनः ॥ १३८ ॥
एवं वज्रायुधगिरा मुक्तवैरास्त्रयोऽपि हि । अन्योऽन्यं क्षमयामासुः संवेगावेगभाजिनः[8] ॥ १३९ ॥

---

१ ऋजुरोहितमिन्द्रधनुः । २ नाव इव । ३ माययोत्पादितानिव । ४ नाशम् । ५ निर्धनः । ६ नाशात् । ७ आग्रहम् । ८ वैराग्यावेशवन्तः ।

चक्रभृत् पुनराचख्यौ क्षेमंकरजिनान्तिके । त्रयोऽपि यूयमचिरात् परिव्रज्यां ग्रहीष्यथ ॥ १४० ॥
करिष्यति तपो रत्नावलीं शांतिमती पुनः । मृत्वा चानशनेनासावीशानेन्द्रो भविष्यति ॥ १४१ ॥
तदैव केवलज्ञानं घातिकर्मपरिक्षयात् । युवयोः पवनवेगाजितसेनौ भविष्यति ॥ १४२ ॥
युवयोः केवलज्ञानमहिमानं महोत्सवात् । एत्य स्वदेहपूजां च स ईशानः करिष्यति ॥ १४३ ॥
कालेन च ततश्च्युत्वेशानेन्द्रः प्राप्य मर्त्यताम् । उत्पन्नकेवलज्ञानः सिद्धिमासादयिष्यति ॥ १४४ ॥
त्रिकालज्ञानविषयं तच्छ्रुत्वा चक्रिणो वचः । व्यस्मयंत स्मेरदृशः सर्वे तत्र सभासदः ॥ १४५ ॥
राजा पवनवेगस्तत्सुता शान्तिमती च सा । विद्याधरोऽजितसेनस्तं प्रणम्यैवमूचिरे ॥ १४६ ॥
पिता स्वामी गुरुर्देवस्त्वमस्माकं जगत्पते । मिथोऽपायैप्रसक्तानां को नस्त्रातापरो भवेत् ॥ १४७ ॥
आहत्यान्योऽन्यमद्यैवाया स्याम नरके वयम् । अस्माकं नाभविष्यच्चेत्तद्द्वारे त्वद्वचोऽर्गला ॥ १४८ ॥
तत्स्वामिन्ननुमन्यस्वाद्यैव संसारभीरवः । शरणाय व्रजिष्यामः क्षेमंकरजिनेश्वरम् ॥ १४९ ॥
इति विज्ञपयन्तस्तेऽनुज्ञाताश्चक्रवर्तिना । उपेत्य प्राव्रजन् क्षेमंकरतीर्थकरांतिके ॥ १५० ॥
ते तपस्तेपिरेऽत्युग्रमनुग्रमनसश्चिरम् । कृशीभवद्भिः शरीरैः परिहारभयादिव ॥ १५१ ॥
तत्र शान्तिमती मृत्वेशानकल्पाधिपोऽभवत् । तदैव केवलज्ञानमभूदितरयोः पुनः ॥ १५२ ॥
तयोश्च केवलज्ञानमहिमानमुपेत्य सः । ईशानेन्द्रोऽकरोत्तस्य निजदेहस्य चार्चनम् ॥ १५३ ॥

---

१ संबोधनमेतत् । २ स्वमृतदेहसंस्कारम् । ३ प्रफुल्लदृष्टयः । ४ घातकरण आसक्तानाम् । ५ नरकद्वारे । ६ अनुग्रं कोमलं मनो येषां ते । ७ नाशभयात् ।

ततश्च्युत्वा स ईशानो जन्मन्यन्यत्र सिद्धवान् । आयुःक्षयेऽपरौ तौ च तद्भवेऽपीयतुः शिवम् ॥ १५४ ॥
स तु वज्रायुधश्चक्री ससहस्रायुधो भुवम् । सहस्राक्षः सजयन्त इव द्यां पर्यपालयत् ॥ १५५ ॥
सहस्रायुधपत्नी तु जयनेत्यन्यदा निशि । स्वप्ने ददर्श कनकशक्तिं किरणदन्तुराम् ॥ १५६ ॥
तया च प्रातराख्याते पतिर्व्याख्यातवानिति । तव पुत्रो महाशक्तिर्नूनं देवि भविष्यति ॥ १५७ ॥
तदैव देवी सा गर्भमुद्वाह सुदुर्वहम् । कालेऽजनिष्ट तनयरत्नं सस्यमिवोर्वरा[1] ॥ १५८ ॥
पिता च जयना देवी दृष्टस्वप्नानुसारतः । तस्य बालस्य कनकशक्तिरित्यभिधां व्यधात् ॥ १५९ ॥
स क्रमात् समतिक्रांतशैशवो नवयौवनः । सुमंदिरपुरे तस्य तनयां मेरुमालिनः ॥ १६० ॥
मल्लादेवीकुक्षिभवां रूपलावण्यशालिनीम् । नामतः कनकमालामुपयेमे यथाविधि ॥ १६१ ॥ युग्मम् ॥
इतश्च मशकासारे श्रीसारे प्रवरे पुरे । समभूदजितसेन इति नाम्ना महीपतिः ॥ १६२ ॥
तस्य चासीत् प्रियसेनादेवीकुक्षिभवा सुता । वसन्तसेना कनकमालायाः सा सखी वरा ॥ १६३ ॥
पिता वसन्तसेनाया अपश्यन्नुचितं वरम् । प्रैषीत् स्वयंवरां तां तु पुत्रीं कनकशक्तये ॥ १६४ ॥
ततः कनकशक्तिस्तामुपायंस्त यथाविधि । तस्याश्च पैतृष्वस्रीयो रुरोषोद्वाहतस्ततः ॥ १६५ ॥
उद्याने कनकशक्तिर्विहरन्नेकदैककम् । उत्पतंतं पतन्तं चापश्यत् कुर्कुटवन्नरम् ॥ १६६ ॥
ऊचे कनकशक्तिस्तं किं त्वमुत्पातपातकृत् । पतंग इव भोः शंस रहस्यं भवतो न चेत् ॥ १६७ ॥
सोऽप्युवाच पुमानेवं त्वादृशानां महात्मनाम् । रहस्यमप्याख्यातव्यं तदाख्यातं गुणाय हि ॥ १६८ ॥

१ पृथ्वी धान्यमिव ।

धर्मलाभं ततः प्राप्य देवीभ्यां सममेव सः । अश्रौषीद्भवदावाग्निप्रावृषं धर्मदेशनाम् ॥ १८२ ॥
ततः प्रबुद्धः कनकशक्तिर्देव्यावुभे अपि । राज्यश्रीवद्गृहे मुक्त्वा प्रवव्राज महामतिः ॥ १८३ ॥
देव्यौ ते अपि संविग्ने विवेकिन्यौ शुभाशये । आर्याया विमलमतेः पार्श्वे जगृहतुर्व्रतम् ॥ १८४ ॥
विहरन् कनकशक्तिर्गत्वा सिद्धिपदे गिरौ । शिलायामेकरात्रिक्या तस्थौ प्रतिमया स्थिरः ॥ १८५ ॥
तथा च तं स्तम्भमिव स्थिरं दृष्ट्वा दुराशयः । हिमचूलसुरः कर्तुमुपसर्गान् प्रचक्रमे ॥ १८६ ॥
तस्योपसर्गान् कुर्वाणं तं च गीर्वाणपांसनम् । क्रुधा न्यत्रासयन् विद्याधराः पक्षे सतां जनः ॥ १८७ ॥
प्रतिमां पारयित्वा तां विहरन्नगमत्ततः । स तपःसंचयगिरिर्नगरीं रत्नसंचयाम् ॥ १८८ ॥
अथ सूरनिपाताख्ये तत्रैवोपवने मुनिः । चक्रे गिरिरिवाकम्पः प्रतिमामेकरात्रिकीम् ॥ १८९ ॥
तस्य च क्षपकश्रेणिमारूढस्य क्षणादपि । घातिकर्मक्षयाज्जज्ञे केवलज्ञानमुज्ज्वलम् ॥ १९० ॥
तस्य केवलमहिमामुपेत्य विदधुः सुराः । हिमचूलस्तु तद्दृष्ट्वा भीतस्तं शरणं ययौ ॥ १९१ ॥
वज्रायुधोऽपि तस्यर्षेर्यथावन्महिमां व्यधात् । श्रुत्वा च देशनां तस्माज्जगाम स्वपुरीं पुनः ॥ १९२ ॥
अन्यदा समवासार्षीत्तत्र क्षेमंकरः प्रभुः । कोटिसंख्यैः सेव्यमानः सुरासुरनरेश्वरैः ॥ १९३ ॥
वज्रायुधाय चाचख्युरुपेत्यायुक्तपूरुषाः । स्वामिनं समवसृतं क्षेमंकरजिनेश्वरम् ॥ १९४ ॥
स्वर्णस्य द्वादश सार्धाः कोटीस्तेभ्यः प्रदाय सः । क्षेमंकरं तीर्थकरं जगाम सपरिच्छदः ॥ १९५ ॥
तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य नमस्कृत्य च भक्तितः । उपविश्यानुशक्रं च सोऽश्रौषीद्धर्मदेशनाम् ॥ १९६ ॥

---

१ अधमदेवम् । २ तपसां संचयस्य समूहस्य गिरिः ।

देशनान्ते प्रभुं नत्वा चक्री वज्रायुधोऽवदत् । स्वामिन् भीतोऽस्मि संसारार्णवादस्माद्दुरुत्तरात् ॥१९७॥
स्वे सहस्रायुधं राज्ये यावन्न्यस्यापताम्यहम् । तावदागमयस्वेह दीक्षां दातुं मम प्रभो ॥ १९८ ॥
न प्रमादो विधातव्य इत्युक्तः स्वामिना नृपः । गत्वा पुरीं निजे राज्ये सहस्रायुधमादधौ ॥ १९९ ॥
स सहस्रायुधेनाथ कृतनिष्क्रमणोत्सवः । आरुह्य शिबिकां गत्वा क्षेमंकरजिनांतिके ॥ २०० ॥
चतुःसहस्र्या राज्ञीनां भूभुजां च किरीटिनाम् । सुतानां सप्तशत्या च सहितो व्रतमाददे ॥ २०१ ॥
विविधाभिग्रहपरः सहमानः परीषहान् । वज्रायुधर्षिर्विहरन्नगमत् सिद्धिपर्वतम् ॥ २०२ ॥
उपसर्गान् सहिष्येऽहमिति बुद्ध्या स शुद्धधीः । स्थाने विरोचने तत्र प्रतिमां वार्षिकीं दधौ ॥ २०३ ॥
इतश्चाश्वग्रीवसुतौ चिरं भ्रान्त्वा भवाटवीम् । मणिकुंभो मणिकेतुः कृत्वा बालतपोऽन्यदा ॥ २०४ ॥
उत्पन्नावसुरत्वेन प्रारब्धस्वैरचर्यया । तदा तत्र समायातौ तं महर्षिमपश्यताम् ॥ २०५ ॥
॥ युग्मम् ॥

ततस्तावमिततेजोभववैरेण तं मुनिम् । प्रारेभाते उपद्रोतुं महाद्रुं महिषाविव ॥ २०६ ॥
सिंहीभूयोभयोस्तस्य पार्श्वयोस्तावुभावपि । नखरैश्चक्षतुर्देहं खरैर्वज्रांकुरैरिव ॥ २०७ ॥
अथ तं कुंजरीभूयांतर्वेदिमिव जघ्नतुः । करघातैर्दन्तघातैः पादघातैश्च दुःसहैः ॥ २०८ ॥
भूयश्च भुजगीभूय तस्यर्षेः पार्श्वयोर्द्वयोः । दृढबंधं ललंबाते योक्त्रपाशाविवानसः ॥ २०९ ॥
दधानौ कर्त्रिकां तीक्ष्णां निजदंष्ट्रासहोदराम् । उपद्रुद्रुवतुरथ राक्षसीभूय तं मुनिम् ॥ २१० ॥

---

१ आगच्छामि । २ प्रतीक्षस्व । ३ प्रारब्धा या स्वैरचर्या स्वेच्छागमनं तया । ४ योक्त्र "जोतर" इति भाषायाम् । ५ शकटस्य ।

इत्थं च नानौ तौ यावत्तमुपाद्रवतां मुनिम् । तावद्वंदितुमर्हन्तं चेलुः पद्मयो विभ्रौजसः ॥ २११ ॥
रंभातिलोत्तमाद्यास्तास्ततस्त्रिदशयोषितः । मुनौ तत्रोपसर्गास्तौ कुर्वाणौ ददृशुः सुरौ ॥ २१२ ॥
आः पापौ किमिहारब्धं युवाभ्यां मुनिपुंगवे । इति ब्रुवाणा वेगात्ता अवतेरुर्नभस्तलात् ॥ २१३ ॥
तत्र चावतरंतीस्ताः प्रेक्ष्य तौ क्षुभितौ सुरौ । त्रेसतुः सूर्यभालोके कियत्तिष्ठन्ति कौशिकाः ॥ २१४ ॥
इन्द्रस्येव मुनीन्द्रस्य पुरस्तात्तस्य भक्तितः । नाट्यं प्रपंचयामासू रंभाद्याः सुरयोषितः ॥ २१५ ॥
ततः पवित्रमानिन्यस्तं वंदित्वा महामुनिम् । देव्यस्ताः सपरीवाराः स्वं स्वं स्थानं पुनर्ययुः ॥ २१६ ॥
प्रतिमां पारयित्वा तां महर्षिः सोऽपि वार्षिकीम् । अतुल्ययमनियमो विजहार वसुंधराम् ॥ २१७ ॥
सहस्रायुधराजोऽपि राजश्रेणीविराजितः । राजपुत्रीमिवोढूढां राज्यश्रियमभुक्त सः ॥ २१८ ॥
एकदा समवासार्षीन्नानामुनिगणावृतः । तस्य पुर्यां गणधरो नामतः पिहिताश्रवः ॥ २१९ ॥
तं सहस्रायुधोऽभ्येत्य ववन्दे भक्तिभावितः । अश्रौषीत् कर्णपीयूषवृष्टिं तस्य च देशनाम् ॥ २२० ॥
इन्द्रजालमिवासारं संसारं तत्क्षणाद्विदन् । सद्यः स राजा स्वे राज्ये पुत्रं शतबलिं न्यधात् ॥ २२१ ॥
पिहिताश्रवपादान्ते प्रव्रज्यां स्वयमाददे । आदाय द्विविधां शिक्षां विजहार वसुंधराम् ॥ २२२ ॥
विहरन्नपरेद्युश्च स सहस्रायुधो मुनिः । वज्रायुधस्य राजर्षेः सोमस्येव बुधोऽमिलत् ॥ २२३ ॥
संयुक्तौ तौ पितापुत्रौ तपोध्यानपरौ सदा । परीषहसहौ स्वांगेऽप्यनपेक्षौ क्षमाधनौ ॥ २२४ ॥

---

१ विविधप्रकारेण । २ उल्काः । ३ आत्मानं पवित्रं मन्यंते ताः । ४ चंद्रस्येव ।

विहरन्तौ पुरग्रामारण्यादिष्वनवस्थितौ । गमयामासतुः प्राज्यं कालमेकाहवत्सुखम् ॥ २२५ ॥
तत ईषत्प्राग्भाराख्यं गिरिमारुह्य तौ मुनी । प्रपेदाते अनशनं पादपोपगमाभिधम् ॥ २२६ ॥

आयुःक्षये वपुरपास्य महामुनीन्द्रौ ग्रैवेयकेऽथ परमर्द्धिपदे तृतीये ।
सद्योऽहमिन्द्रपदमद्भुतमाप्य पंचविंशत्यर्णवोपममितस्थिति तस्थतुस्तौ ॥ २२७ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
पंचमे पर्वणि श्रीशांतिनाथदेवीयाष्टमनवमभववर्णनो
नाम तृतीयः सर्गः ।

---

१ एकदिनवत् ।

अथ चतुर्थः सर्गः ।

अथास्य जंबूद्वीपस्य प्राग्विदेहेषु विस्तृते । विजये पुष्कलावत्यां सीतायाः सरितोऽन्तिके ॥ १ ॥
मध्यखंडस्य मध्येऽस्ति नगरी पुंडरीकिणी । श्रियो निधानमस्त्येतं सरोऽन्तः पुंडरीकवत्[1] ॥ २ ॥
॥ युग्मम् ॥

तस्यां घनरथो राजा खंडितारिमनोरथम् । अजून्महारथप्रेष्ठो[2] जूमिष्ठ इव वासवः ॥ ३ ॥
तस्याजूतामुन्ने पत्न्यौ गंगासिंधू इवांबुधेः । एका प्रियमतिर्नाम द्वितीया तु मनोरमा ॥ ४ ॥
वज्रायुधस्य जीवोऽपि च्युत्वा ग्रैवेयकादथ । प्रियमत्या महादेव्या उदरे समवातरत् ॥ ५ ॥
तदा च रजनीशेषे स्वप्नांतर्ददृशे तया । वर्षन् गर्जंस्तडिन्माली[3] मेघोऽन्तर्वदनं विशन् ॥ ६ ॥
तया तं प्रातराख्यातं स्वप्नं व्याख्यन्महीपतिः । पृथ्वीसंतापहृन्मेघ इव जावी तवात्मजः ॥ ७ ॥
सहस्रायुधजीवोऽपि च्युत्वा ग्रैवेयकात्ततः । मनोरमामहादेव्याः कुक्षौ समवतीर्णवान् ॥ ८ ॥
तयापि ददृशे स्वप्ने स्वमुखान्तर्विशन् रथः । सौवर्णकिंकिणीमाली पैताकी[4] लोहनेमिकः[5] ॥ ९ ॥
तयापि स्वप्नमाख्यातं व्याचख्याविति जूपतिः । सूनुर्महारथप्रष्ठस्तव देवि जविष्यति ॥ १० ॥
समये सुषुवाते ते क्रमेण तनयावुजौ । मूर्त्यन्तरमिव प्राप्तौ दिवाकरनिशाकरौ ॥ ११ ॥

---

१ कमलवत् । २ प्रष्ठः श्रेष्ठः । ३ विद्युतां मालाः संत्यस्य । ४ ध्वजयुक्तः । ५ नेमिश्चक्रधारा ।

अथ प्रियमतीसूनोः शुभेऽहनि महीपतिः । स्वप्नानुसारतो मेघरथ इत्यभिधां व्यधात् ॥ १२ ॥
राज्ञीस्वप्नानुसारेण द्वितीयस्यापि भूपतिः । सूनोर्दृढरथ इति नामधेयमकल्पयत् ॥ १३ ॥
मेघरथदृढरथौ दृढसौभ्रात्र[1]शालिनौ । क्रमेण ववृधाते तौ सीरिशार्ङ्गधराविव ॥ १४ ॥
राज्यस्थानमनंगस्य कामिनीजनकार्मणम् । तौ रूपोत्कर्षजनकं यौवनं प्रापतुः क्रमात् ॥ १५ ॥
राज्ञोऽथ निहतशत्रोः सुमंदिरपुरेशितुः । एत्यामात्यो घनरथं प्रणम्यैवं व्यजिज्ञपत् ॥ १६ ॥
तैस्तैर्गुणैरुपेता वः कीर्तिः कुंदोज्वला प्रभो । प्रभेव हरिणांक[2]स्य प्रमोदयति कं न हि ॥ १७ ॥
दूरस्थितोऽपि निहतशत्रुर्युष्मासु सौहृदी[3] । संबंधात्सन्निधीभूय विशेषस्नेहमिच्छति ॥ १८ ॥
तिष्ठंति कन्या निहतशत्रोस्तस्य महीपतेः । पृथग्जगत्त्रयस्त्रीणां स्वामितायामिव स्थिताः ॥ १९ ॥
तत्र मेघरथस्य द्वे एकां दृढरथस्य च । दित्सते[4] निहतशत्रुर्भूयास्तं सुहृदौ युवाम् ॥ २० ॥
राजा घनरथोऽप्यूचे घनध्वनितधीरवाक् । घनीभवतु नौ स्नेहः संबन्धेनामुनाधुना ॥ २१ ॥
प्रवाहैरिव संबंधैरापतद्भिः[5] पुरः पुरः । सतां स्नेहाः प्रवर्धन्ते नद्यः सानुमतामिव ॥ २२ ॥
सोऽप्यमात्यो जगादैवं देव दैवज्ञपुंगवम् । आहूयादिश लग्नं मे कल्यं[6] कल्याणकर्मसु ॥ २३ ॥
प्रस्थापय कुमारौ तन्मारतुल्यौ[7] वपुःश्रिया । कन्योद्वाहमिषात् स्वामिन्नस्मत्स्वाम्यनुगृह्यताम् ॥ २४ ॥
ज्ञानिना लग्नमासूत्र्यागमनं च कुमारयोः । प्रतिपद्य नरेन्द्रोऽथ सचिवं विससर्ज तम् ॥ २५ ॥

१ सुभ्रातुर्भावः सौभ्रात्रम् । २ चंद्रस्य । ३ सुहृदो भावः सौहृदं तदस्त्यस्य । ४ दातुमिच्छति । ५ आगच्छद्भिः । ६ शुभम् । ७ कामदेवसमानौ ।

सुहृष्टः सचिवः शीघ्रं सुमंदिरपुरं ययौ । नृपं निहतशत्रुं च तदाख्यानादहर्षयत् ॥ २६ ॥
प्रैषीद्घनरथो मेघरथं दृढरथान्वितम् । सवसन्तं स्मरमिव सुमंदिरपुरं प्रति ॥ २७ ॥
सामंतामात्यसेनानीसेनापरिवृतौ ततः । सरिदोघाविवाविघ्नं कुमारौ तौ प्रचेलतुः ॥ २८ ॥
गत्वा प्रयाणैरव्यग्रैर्मर्यादापालनार्णवौ । सुरेन्द्रदत्तनृपतेर्देशसीमन्यथोषतुः ॥ २९ ॥
राज्ञा सुरेन्द्रदत्तेन दत्तशिक्षोऽभ्युपेत्य तम् । ऊचे मेघरथं दूतः सावष्टंभ[1]मिदं वचः ॥ ३० ॥
सुरेन्द्रदत्तो नः स्वामी सुरेन्द्र इव विक्रमी । अस्मद्देशस्य मध्येन मा गास्त्वमिति वक्ति सः ॥ ३१ ॥
अस्मत्सीमानमुत्सृज्य त्वं गच्छान्येन वर्त्मना । संमृगेन्द्रे[2] गतिर्मार्गे मृगस्य कुशलाय न ॥ ३२ ॥
स्मित्वा मेघरथोऽप्येवमवदद्वदतां वरः । अस्माकमयमेवाध्वा ऋजुः स त्यज्यतां कथम् ॥ ३३ ॥
पूरयन्त्यवटान्[3] वृक्षानुत्खनन्ति खनंति च । स्थलीस्तुंगा न चाध्वानं त्यजंति सरितोऽपि हि ॥ ३४ ॥
एते वयमनेनैव यास्यामो वर्त्मनर्जुना । अनृजुः स तु ते स्वामी स्वशक्तिं दर्शयत्वहो ॥ ३५ ॥
इति मेघरथेनोक्तमशेषमपि तत्क्षणम् । गत्वा सुरेन्द्रदत्ताय राज्ञे दूतो न्यवेदयत् ॥ ३६ ॥
श्रुत्वा सुरेन्द्रदत्तस्तच्छ्रुतहक्क[4] इव द्विपः । आध्मातताम्रताम्रास्यो[5] रणत्त्रामवीवदत् ॥ ३७ ॥
निषादिनां सादिनां च पत्तीनां रथिनामपि । तस्यापेतुः समीकार्थान्य[6]थानीकान्यनेकशः ॥ ३८ ॥
भटोद्भटकरास्फोटैर्धनुष्टंकारडंबरैः । अश्वस्यन्दनमातंगहेषाचीत्कारबृंहितैः ॥ ३९ ॥

---

१ सगर्वम् । २ सिंहसहिते मार्गे । ३ गर्तान् । ४ गजाह्वानशब्दो हक्कः । ५ तप्तताम्रवद्रक्तमुखः । ६ युद्धार्थीनि ।

ते कुर्वाणाः करास्फोटं तर्जयन्तः परस्परम् । दोर्युद्धेनान्ययुध्यन्त बंधज्ञाः पन्नगा इव ॥ ५३ ॥
ते चत्वारः क्षणं रेजुर्युद्धे तस्मिन्महौजसः । तिर्यगुत्क्षिप्तदोःश्रृंगा गजदंता इवाद्रयः ॥ ५४ ॥
मेघरथदृढरथकुमाराभ्यामथ क्षणात् । खेदयित्वा बबंधाते वन्येभाविव तावुभौ ॥ ५५ ॥
देशे तस्मिन्निजामाज्ञां भ्रमयित्वा स्वदेशवत् । कुमारावीयतुः प्रीतौ सुमंदिरपुरं ततः ॥ ५६ ॥
अन्याजगाम निहतशत्रू राजकुमारयोः । अन्यत्राप्यतिथावभ्युत्थेयं तादृक्षु किं पुनः ॥ ५७ ॥
तावालिलिंग नृपतिश्चुचुंब च शिरस्तले । सुखाद्वैतमनुभवन्नहमिन्द्र इवामरः ॥ ५८ ॥
सुलग्ने मेघरथेन प्रियमित्रामनोरमे । ज्यायस्यौ कन्यके राजा विधिना पर्यणाययत् ॥ ५९ ॥
कन्यां सुमतिनामानं तृतीयां तु कनीयसीम् । उपयेमे दृढरथो राजधौतपदांबुजः ॥ ६० ॥
ऋद्ध्या महत्या विवाहे यथावद्विहितेऽथ तौ । विसृष्टौ गौरवाद्राज्ञा चेलतुः स्वां पुरीं प्रति ॥ ६१ ॥
सुरेन्द्रदत्तं स्वे राज्ये युवराजसमन्वितम् । तथैव स्थापयित्वा तौ जग्मतुर्नगरीं निजाम् ॥ ६२ ॥
सह प्रियाभिस्तौ भोगान् बुभुजाते महाभुजौ । इंद्रोपेन्द्राविवैकत्र मिलितौ प्रीतियोगतः ॥ ६३ ॥
प्रियमित्रा नंदिषेणं मेघसेनं मनोरमा । सुषुवाते मेघरथपत्न्यौ पुत्रद्वयं क्रमात् ॥ ६४ ॥
पत्नी दृढरथस्यापि प्रासूत सुमतिः सुतम् । रथसेनाभिधं चारुगुणरत्नैकरोहणम् ॥ ६५ ॥
राजा घनरथोऽन्येद्युरंतरंतःपुरं सुखम् । कलत्रैः पुत्रपौत्रैश्च यूथद्विप इवावृतः ॥ ६६ ॥

---

१ तिर्यक् उत्क्षिप्तानि दोषाणो बाहव एव श्रृंगाणि यैस्ते । २ राज्ञा धौतं पादपद्मं यस्य सः । ३ चारुगुणा एव रत्नानि तेषामेकरोहणाचलम् । ४ अंतःपुरस्य मध्ये ।

विनोदैर्विविधैरस्थाद्यावत्तावत् सुसेनया । व्यज्ञप्येवं गणिकया चरणायुधहस्तया ॥ ६७ ॥ युग्मम् ॥
देवायं ताम्रचूडो मे चूडारत्नं स्वजातिषु । कस्यापि ताम्रचूडेन जीयते जातुचिन्नहि ॥ ६८ ॥
जीयते यदि कस्यापि कुर्कुटेनैष कुर्कुटः । दीनाराणां तदा लक्षं पणे तस्य ददाम्यहम् ॥ ६९ ॥
अपरस्यापि कस्यापि यद्यस्ति चरणायुधः । मत्प्रतिज्ञापणममुं स उत्क्षिपतु तत्प्रभो ॥ ७० ॥
देवी मनोरमाथोचे पणितेनामुनैव मे । ताम्रचूडस्ताम्रचूडेनामुना युध्यतामिह ॥ ७१ ॥
एवमस्त्विति राज्ञोक्ते राज्ञी सद्यो मनोरमा । आनाययच्चेटिकया वज्रतुंडाख्यकुर्कुटम् ॥ ७२ ॥
तावप्युत्तारितौ भूमावंकपत्ती इवाथ तौ । विचित्रपादगतिकौ प्रनृत्यंतौ प्रजह्रतुः ॥ ७३ ॥
उत्पेततुः पेततुश्च सस्रतुश्चापसस्रतुः । ददतुः प्रतीपतुश्च तौ प्रहारान् परस्परम् ॥ ७४ ॥
प्रचंडचंचुचरणप्रहारोद्भूतशोणितैः । ताम्रापि ताम्राभूच्चूडा ताम्रचूडाग्रयोस्तयोः ॥ ७५ ॥
पक्षिरूपाविव नरौ सायुधौ चरणायुधौ । नखान् परस्परस्यांगे तीक्ष्णांश्चिक्षिपतुर्मुहुः ॥ ७६ ॥
जयत्ययं महादेव्याः सुसेनाया जयत्ययम् । इति क्षणं जयभ्रांतिरभून्नो कस्यचिज्जयः ॥ ७७ ॥
आयुध्यमानयोरित्थं तयोर्घनरथोऽवदत् । द्वयोरप्यनयोर्मध्यान्नैकोऽप्येकेन जेष्यते ॥ ७८ ॥
ऊचे मेघरथोऽप्येवमनयोर्युध्यमानयोः । किमित्येकस्य न जयो नैकस्य च पराजयः ॥ ७९ ॥
ततो ज्ञानत्रयधरो राजा घनरथोऽब्रवीत् । श्रूयतामनयोः पूर्वभववृत्तमशेषतः ॥ ८० ॥
अस्मिन्नेव जंबूद्वीपे क्षेत्र ऐरावताभिधे । अस्ति रत्नपुरं नाम नानारत्नोत्करं पुरम् ॥ ८१ ॥

---

१ कुर्कुटहस्तया । २ कुर्कुटः । ३ अंकश्चिन्नयुद्धम् तस्मिन् पत्ती समौ । ४ श्रेष्ठकुर्कुटयोः ।

अभूतां वणिजौ तत्र द्वौ मिथो मैत्र्यशालिनौ । एको धनवसुर्नाम दत्तो नामापरः पुनः ॥ ८२ ॥
अनिवृत्तधनाशौ[1] तौ तृषितौ चातकाविव । भांडैर्नानाविधैर्भृत्वा शकटीशकटादिकम् ॥ ८३ ॥
ग्रामाकरपुरद्रोणमुखादिषु सदा युतौ । भ्रेमतुर्व्यवहाराय दारिद्र्यपितराविव ॥ ८४ ॥
तृषितान् क्षुधितान् श्रांतान्मंदान्व्यंगान् कृशानपि । शीतालूष्णालुतृष्णालूनति[2]भाराधिरोपणैः ॥ ८५ ॥
प्रतोदैर्यष्टिघातैश्च लांगूलोन्मोटनैरपि । वाहयामासतुर्गास्तौ परमाधार्मिकाविव ॥ ८६ ॥
क्षुरैस्ततक्षतुः पृष्ठान्युल्लूनानि[3] च तौ गवाम् । प्राग्वेधे त्रुटिते नासात्वचं विविधतुः पुनः ॥ ८७ ॥
कालेऽप्यमुंचतां नोक्ष्णो[4] मंक्ष्वीप्सितयियासया । बुभुजाते च गच्छन्तौ विलंबस्यासहौ स्वयम् ॥ ८८ ॥
कूटतुलाकूटमानकूटनाणककर्मभिः । कूटार्थकथनैश्चापि तावमोहयतां जनम् ॥ ८९ ॥
अवञ्चयेतां तौ विश्वं गोमायू[5] इव मायिनौ । एकद्रव्याभिलाषाच्च युध्येते स्म परस्परम् ॥ ९० ॥
मिथ्यात्वमोहितमती निर्दयौ पुरुषौ सदा । लोभाघ्रातौ न धर्मस्य तौ वार्तामपि चक्रतुः ॥ ९१ ॥
इत्थं प्रपन्नार्तध्यानौ तौ गजायुर्बबंधतुः । आर्तध्यानस्य हि फलं तिर्यग्योनिषु संभवः ॥ ९२ ॥
अन्यदा श्रीनदीतीर्थे रागद्वेषवशंवदौ । तौ मिथो जातकलहौ युध्वा पंचत्वमापतुः ॥ ९३ ॥
तत्रैवैरवते स्वर्णकूलाकूले[6] बभूवतुः । तौ गजौ ताम्रकलशकांचनकलशाभिधौ ॥ ९४ ॥
क्रमादुद्यौवनौ तौ च सप्तधा प्रक्षरन्मदौ । तटद्रुमांश्च निघ्नंतौ नदीतीरे विजह्रतुः ॥ ९५ ॥

---

१ न निवृत्ता धनाशा ययोस्तौ । २ शीतोष्णतृष्णार्तान् । ३ सशोफानि । ४ वृषान् तूर्णमिष्टस्थानं गंतुमिच्छया न मुमुचतुः । ५ शृगालौ । ६ स्वर्णकूलानदीतीरे ।

उद्यानावेकदा तौ जग्मतुर्मेरुमूर्धनि । प्रतिमाश्च ववंदाते श्रीमतां शाश्वतार्हताम् ॥ १११ ॥
भ्रमन्तौ कौतुकात्तौ तु तत्र स्वर्णशिलास्थितम् । नंदने सागरचंद्रं चारणर्षिमपश्यताम् ॥ ११२ ॥
प्रदक्षिणापूर्वकं तौ तं नमश्चक्रतुर्मुनिम् । कृताञ्जली शुश्रुवतुः पुरोभूय च देशनाम् ॥ ११३ ॥
देशनान्ते नमस्कृत्य मुनिं तावेवमूचतुः । अज्ञानतिमिरार्ताभ्यां दिष्ट्या प्राप्तोऽसि दीपवत् ॥ ११४ ॥
आवयोः प्राक्तनान् सम्यगाख्याहि भगवन् भवान् । सूर्योदय इवान्योपकृत्यै[१] ज्ञानं भवादृशाम् ॥११५॥
आख्यन्मुनिरपि द्वीपे धातकीखंडनामनि । वर्षे पूर्वैरवतेऽस्ति नाम्ना वज्रपुरं पुरम् ॥ ११६ ॥
तस्मिन्नार्ताभयघोषो[२]ऽभयघोषोऽभवन्नृपः । सुवर्णतिलका नाम प्रेयसी तस्य चाभवत् ॥ ११७ ॥
विजयो वैजयन्तश्च संजज्ञातेऽनयोः सुतौ । क्रमात् कलाकलापं च प्रापतुर्यौवनं च तौ ॥ ११८ ॥
इतश्च तत्रैरवते पुरे स्वर्णद्रुमेऽभवत् । शंखोज्ज्वलगुणः शंख इति नाम्ना महीपतिः ॥ ११९ ॥
उत्संगस्थितपुष्पस्रक्स्वप्नदर्शनसूचिता । पृथ्वीदेव्यां तस्य पुत्री पृथ्वीसेनेत्यजायत ॥ १२० ॥
रूपप्रकर्षवैदग्ध्यविशेषपरिपोषकौ । क्रमेण यौवनकलाकलापावाससाद सा ॥ १२१ ॥
अनुरूपो वरोऽमुष्या अयमेवेति चिन्तयन् । कन्यामभयघोषाय शंखराजोऽथ तां ददौ ॥ १२२ ॥
पृथिवीसेनया सार्धं स पृथ्वीनाथपुंगवः । नवोढया तया रेमे रमयेव रमापतिः ॥ १२३ ॥
अपरेद्युर्वसन्ततौ वैसन्तसुमनोधरा[३] । काप्यागाच्चेटिका राज्ञोऽभयघोषस्य सन्निधौ ॥ १२४ ॥
तां प्रेक्ष्य स्वर्णतिलका देव्येवं नृपमभ्यधात् । अमंड्यत वसन्तेनोद्यानं षड्तुकाभिधम् ॥ १२५ ॥

---

१ अन्येषामुपकाराय । २ दीनानां प्राणिनामभयं घोषयतीति तथा । ३ वसंतपुष्पधरा ।

प्रवृत्तिस्ते परार्थैव स्वामिन् विज्ञप्यसे ततः । प्रतीक्षस्व क्षणं विश्वप्रतीक्ष्य करुणानिधे ॥ १४१ ॥
विश्वं विश्वंभराभारं निधाय तनये निजे । यावदायामि दीक्षायै त्वत्पादकमलान्तिके ॥ १४२ ॥
॥ युग्मम् ॥
नैव प्रमादिना भाव्यमित्युक्तः स्वामिना नृपः । गृहे गत्वा सुतावेवमभाषिष्ट पृथक् पृथक् ॥ १४३ ॥
हे वत्स विजयादत्स्व राज्यमेतत् क्रमागतम् । यौवराज्यं वैजयन्त त्वमस्य परिपालय ॥ १४४ ॥
अहं तु प्रव्रजिष्यामि व्रजिष्यामि जिनांतिके । आव्रजेयं न हि यथा भूयोऽपि भवगह्वरे ॥ १४५ ॥
तावपीत्यूचतुस्तात भवभीतो यथा भवान् । भवभीतौ तथैवावां त्वदीयौ ननु नंदनौ ॥ १४६ ॥
अप्यावां प्रव्रजिष्यावः प्रव्रज्याया शुभे फले । इह त्वत्पादशुश्रूषा मोक्षप्राप्तिः परत्र च ॥ १४७ ॥
साधु वत्साविति वदन् वदान्यो मेदिनीपतिः । ददौ कस्मैचिदन्यस्मै राज्यं प्राज्यमपि स्वयम् ॥ १४८॥
ताभ्यां सह तनूजाभ्यां गत्वानंतजिनान्तिके । प्राव्राजीदभयघोषः श्रीमत्संघस्य पश्यतः ॥ १४९ ॥
त्रयोऽपि तेपिरेऽत्युग्रं ते तपो भूपतिस्तु सः । विंशत्या स्थानकैरर्हन्नामगोत्रमुपार्जयत् ॥ १५० ॥
त्रयोऽपि काले ते कालं कृत्वा प्रययुरच्युते । देवा बभूवुर्द्वाविंशत्यर्णवोपमजीविताः ॥ १५१ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् प्राग्विदेहविभूषणे । विजये पुष्कलावत्यामस्ति पूः पुंडरीकिणी ॥ १५२ ॥
तस्यां हेमांगदो नाम बभूव वसुधाधवः । शचीव वज्रिणो वज्रमालिनी तस्य च प्रिया ॥ १५३॥
च्युत्वा ततोऽभयघोषस्तस्याः कुक्षाववातरत् । चतुर्दशमहास्वप्नसूचितार्हतवैभवः ॥ १५४ ॥

१ विश्वस्य प्रतीक्ष्योऽर्च्यस्तत्संबोधनम् । २ समग्रम् । ३ पृथ्वीभारम् । ४ आगच्छेयम् ।

प्राग्जन्मावधिना ज्ञात्वा तौ विमानं विकृत्य च । उपेयतुर्मेघरथं पूर्वजन्मोपकारिणम् ॥ १७० ॥
भक्तिभाजौ मेघरथं तौ प्रणम्यैवमूचतुः । अद्यैवावां त्वत्प्रसादादभूव व्यंतरेश्वरौ ॥ १७१ ॥
मर्त्याविभौ[1] सैरिभौ[2] च मेषौ तदनु कुर्कुटौ । एतत्प्रकर्ष[3]जन्मानावभूवावां स्वकर्मभिः ॥ १७२ ॥
कुर्कुटत्वे त्वहरहर्निःसंख्यकृमिभोजनौ । आप्स्यावः कां गतिं नाथाभविष्यः शरणं न चेत् ॥ १७३ ॥
प्रसीदानुग्रहाणैतद्विमानमधिरुह्य च । विश्वां विश्वंभरां पश्य ज्ञानेन ज्ञातपूर्व्यपि ॥ १७४ ॥
इत्थमभ्यर्थितस्ताभ्यां दाक्षिण्यक्षीरसागरः । तदारोहन्मेघरथो विमानं सपरिच्छदः ॥ १७५ ॥
उत्पपात विमानं तच्चचाल च मनोगति[4] । अंगुल्या दर्शयन्तौ तौ दृश्या[5]न्येनमशंसताम् ॥ १७६ ॥
वैडूर्यमय्यसौ भाभिर्दूर्वांकुरितदिङ्मुखा । चत्वारिंशद्योजनोच्चा चूला मेरुमहागिरेः ॥ १७७ ॥
अस्याः प्रतिदिशं चार्धचंद्राकाराः शिला इमाः । अर्हज्जन्माभिषेकांभःपुण्याः सिंहासनांकिताः ॥१७८॥
इमान्यायतनान्युच्चैः स्वामिनां शाश्वतार्हताम् । तदर्चाचरितार्थद्रुपुष्पमेतच्च पांडकम् ॥ १७९ ॥
अमी वर्षधराः शैलाः षट्सु षडमी ह्रदाः । चतुर्दशमहासिन्धुसीमंतितमहीतलाः ॥ १८० ॥
अद्र्योऽमी च वैताढ्या आढ्या विद्याधरर्द्धिभिः । स्वस्वक्षेत्रार्धमर्यादाशिलाभित्तिसहोदराः ॥ १८१ ॥
अमीषामपि कूटेषु सिद्धचैत्यान्यमूनि च । प्रतिमाभिः सनाथा[6]नि श्रीमतां शाश्वतार्हताम् ॥ १८२ ॥
इयं च जगती[7] जंबूद्वीपस्य वलयाकृतिः । उत्तुंगजालकटकैर्विद्याधरविलासभूः ॥ १८३ ॥

---

१ गजौ । २ महिषौ । ३ एतद्व्यंतरेश्वररूपं प्रकृष्टं जन्म ययोस्तौ । ४ मनोवद्गमनं यस्य तत् । ५ दृश्यवस्तूनि । ६ सहितानि । ७ दुर्गः ।

भुजंगभूषणाः केचित्केचिन्नकुलभूषणाः । दीपित्व[1]ग्वसनाः केऽपि व्याघ्रत्वग्वाससोऽपरे ॥ १९८ ॥
भस्मांगरागाः केचिच्च केचिद्रक्त[2]विलेपनाः । उलूकोत्तंसिनः केचित्केचिद्गृध्रावतंसिनः ॥ १९९ ॥
आखुस्रग्मालिनः केचित्केचित् सरटमौ[3]लिनः । मुंडमालाधराः केऽपि केऽपि कंकाल[4]पाणयः ॥ २०० ॥
कृताट्टहासाः केचिच्च केचित्तुमुलकारिणः । हेषाविधायिनः केचित्केचिद्बृंहितकारिणः ॥ २०१ ॥
करास्फोटकराः केऽपि केऽपि तालप्रदायिनः । मुखा[5]तोद्यकराः केऽपि कक्षावाद्यकृतोऽपरे ॥ २०२ ॥
दलयंत इव क्षोणिं स्फोटयंत इवांबरम् । चारीप्रचारैरुद्दंडं प्रारभन्ताथ तांडवम् ॥ २०३ ॥
॥ अष्टभिः कुलकम् ॥
एवं नरेन्द्रतोषाय यावत्ते ताण्डवं व्यधुः । प्रादुरासीत्तावदेकं विमानवरमंबरे ॥ २०४ ॥
रत्या मनोभव इव युवत्या युत एकया । अन्तस्तस्य पुमानेको ददृशे सुंदराकृतिः ॥ २०५ ॥
प्रियमित्रा ततो देवी जगादैवं महीपतिम् । कोऽयं केयं कुतो हेतोरिह चापततः प्रभो ॥ २०६ ॥
अथ मेघरथोऽशंसज्जंबूद्वीपेऽत्र भारते । वैताढ्यस्योत्तरश्रेण्यामलकेत्यस्ति पूर्वरा ॥ २०७ ॥
तत्र विद्युद्रथो नाम विद्याधरनरेश्वरः । तस्य मानसवेगेति प्रिया चासीत् प्रियंवदा ॥ २०८ ॥
सिं[6]हरथ्यरथस्वभात् कृतसिंहरथाभिधः । तस्यां तस्याभवत्सूनुर्विक्रमोत्फुल्लदोर्द्रुमः ॥ २०९ ॥
कन्यां वेगवतीं नाम प्रकृष्टकुलसंभवाम् । स्वानुरूपामुपायंस्त स चंद्र इव रोहिणीम् ॥ २१० ॥

---

१ चित्रकचर्मवस्त्राः । २ रुधिरविलेपनाः । ३ कृकलासमालावंतः । ४ कंकालमस्थिपंजरः । ५ मुखमेव वादित्रं तस्य कराः । ६ सिंहा एव रथ्यास्तद्युक्तो रथस्तस्य स्वभात् ।

यौवराज्ये निजे राजा तं च विद्युद्रथो न्यधात् । पुत्रे हि कवचहरे युक्तमेतन्महीभुजाम् ॥ २११ ॥

लीलोपवनवाप्यादिस्थानेषु ललनासखः[1] । वने सिंह इव स्वैरं रेमे सिंहरथः सुखम् ॥ २१२ ॥

विद्युद्रथोऽपरेद्युश्च विद्युल्लोलस्वभावकम् । संसारे सकलं ज्ञात्वा परं वैराग्यमासदत् ॥ २१३ ॥

राज्ये सिंहरथं न्यस्य सद्यो विद्युद्रथो नृपः । सर्वसावद्यविरतिं गुरुपादांतिकेऽग्रहीत् ॥ २१४ ॥

संवेगातिशयापन्नः संयमैर्नियमैरपि । ध्यानेन च विधायाष्टकर्मक्षयमगाच्छिवम् ॥ २१५ ॥

राजा सिंहरथोऽप्युद्यत्प्रतापस्तपनोपमः[2] । स विद्याधरचक्रित्वमाससाद दुरासदम् ॥ २१६ ॥

निशायां सोऽन्यदा दध्यौ विनिद्र इव योगवित् । अरण्ये मालतीपुष्पस्येव जन्म मुधा मम ॥ २१७ ॥

अर्हतः समवसृतान् केवलज्ञानिनः प्रभून् । भवांभोधिमहापोतान्नापश्यं तान्न चार्चयम् ॥ २१८ ॥

पावयामि तदात्मानं दृष्ट्वा साक्षाज्जिनेश्वरम् । तद्दर्शनं ह्येकदापि सुस्वप्न इव कामधुक् ॥ २१९ ॥

इत्थं विचिंत्य स द्वीपे धातकीखंडनामनि । पश्चिमेषु विदेहेषु सीतोदोत्तररोधसि ॥ २२० ॥

सूत्राभिधाने विजये पुरे खड्गपुराभिधे । गत्वार्हन्तं समं पत्न्या ददर्शामितवाहनम् ॥ २२१ ॥

॥ युग्मम् ॥

प्रणम्य भगवन्तं तं सोऽश्रौषीन्मेदिनीपतिः । भवांभोधितरीकल्पामनल्पां[3] धर्मदेशनाम् ॥ २२२ ॥

आकर्ण्य देशनां तां च दुःखानलजलच्छटाम् । नत्वाचार्हन्तमचलत् स निजां नगरीं प्रति ॥ २२३ ॥

अत्रोर्ध्वं गच्छतश्चास्य बभूव स्खलनं गतेः । दृढवेत्रवनाकीर्णे पोतस्येव पयोनिधौ ॥ २२४ ॥

---

१ ललनासहचरः । २ सूर्योपमः । ३ भवसागरे नौसदृशीम् ।

गतिर्मे स्खलिता केनेत्यथ ज्ञातुमधो दृशम् । न्यधाद्यावदसौ तावदद्राक्षीन्मामिह स्थितम् ॥ २२५ ॥
सकोपाटोपमेषोऽथ मामुद्धेतुमुपासरत् । आक्रम्यत मया चायं वामो वामेन पाणिना ॥ २२६ ॥
ररास विरसं चैष सिंहाक्रान्त इव द्विपः । तन्नार्या सपरीवारा प्रपन्ना शरणं च माम् ॥ २२७ ॥
ततो मयामुच्यतायं मुक्तश्च पुरतो मम । विकृत्य नाना रूपाणि संगीतमकरोदिदम् ॥ २२८ ॥
भूयोऽपि प्रियमित्रोचे प्रिय पूर्वभवेऽमुना । किं कृतं कर्म येनैषा ऋद्धिरस्य महीयसी ॥ २२९ ॥
आख्यन्मेघरथोऽप्येवं पुष्करार्धस्य भारते । पूर्वस्मिन् विद्यते संघपुरं नाम महापुरम् ॥ २३० ॥
राज्यगुप्तोऽभिधानेन तत्रासीत् कुलपुत्रकः । दुःस्थः सदा परकर्मकरणोत्पन्नभोजनः ॥ २३१ ॥
शंखिका नाम तस्यानुरक्ता भक्ता च पत्न्यभूत् । उभावपि हि चक्राते कर्माणि परवेश्मसु ॥ २३२ ॥
अन्येद्युश्च फलार्थं द्वावपि नानाद्रुमाकुलम् । संभूय जग्मतुः संघगिरिं नाम महागिरिम् ॥ २३३ ॥
तस्मिन् वनफलार्थं तौ पर्यटन्तावपश्यताम् । कुर्वाणं देशनां सर्वगुप्तं नाम महामुनिम् ॥ २३४ ॥
विद्याधरसभामध्यमध्यासीनमुपेत्य तम् । तौ नमश्चक्रतुर्भक्त्या पुरतश्च निषेदतुः ॥ २३५ ॥
तयोर्विशेषतो धर्मं दिदेश स मुनीश्वरः । दुःस्थितेषु हि महतां वात्सल्यमतिरिच्यते ॥ २३६ ॥
देशनांते महर्षिं तं तौ प्रणम्यैवमूचतुः । पापयोरपि नौ पुण्यमेतद्दृष्टोऽसि यत्प्रभो ॥ २३७ ॥
स्वयं विश्वजनीनोऽसि तथाप्यार्तैस्त्वमर्थ्यसे । अस्मदर्थं तपः किंचिज्जगदर्ह्य समादिश ॥ २३८ ॥
तद्योग्यतानुसारेण सर्वगुप्तो महामुनिः । द्वात्रिंशत्कल्याणकाख्यमादिदेश तपस्तयोः ॥ २३९ ॥

१ अधमः । २ दुरवस्थः । ३ विश्वहितः । ४ जगत्पूज्य ।

तथेति प्रतिपद्योभौ गत्वा स्वौकसि चक्रतुः । द्वे त्रिरात्रे चतुर्थानि द्वात्रिंशदिति तत्तपः ॥ २४० ॥
पारणस्य च समये द्वारे प्रक्षिप्य चक्षुषी । गवेषयामासतुस्तौ कंचिदप्यतिथिं मुनिम् ॥ २४१ ॥
साधुं धृतिधरं नाम प्रविशंतमपश्यताम् । प्रत्यलाभयतां चोभौ भक्त्या भक्तोदकादिना ॥ २४२ ॥
अन्यदा विहरंस्तत्र सर्वगुप्तमुनिः पुनः । स आजगाम तत्पार्श्वे धर्मं शुश्रुवतुश्च तौ ॥ २४३ ॥
आददाते परिव्रज्यां सर्वगुप्तमुनेः पुरः । फलं मानुषकल्पद्रोस्तौ विवेकपरायणौ ॥ २४४ ॥
ततश्च राज्यगुप्तर्षिर्विदधे गुर्वनुज्ञया । आचामाम्लवर्धमानाभिधानं दुस्तपं तपः ॥ २४५ ॥
अन्ते चानशनं चक्रे चतुःशरणमाश्रितः । विपद्य ब्रह्मलोकेऽभूद्दशसागरजीवितः ॥ २४६ ॥
ब्रह्मलोकात् परिच्युत्य विद्युद्रथनृपात्मजः । अयं सिंहरथो नाम जज्ञे विद्याधरेश्वरः ॥ २४७ ॥
शंखिका सापि तद्भार्या विधाय विविधं तपः । ब्रह्मलोके सुरो जज्ञे च्युत्वासावस्य पत्न्यभूत् ॥ २४८ ॥
इतः स्वनगरं गत्वा पुत्रं राज्ये विधाय च । पादान्ते मत्पितुर्दीक्षामयमादास्यते सुधीः ॥ २४९ ॥
तपोध्यानादिभिः कृत्वा कर्माष्टकपरिक्षयम् । उत्पन्नकेवलज्ञानः सिद्धिमेष व्रजिष्यति ॥ २५० ॥
श्रुत्वा तद्वचनं मेघरथं नत्वा च भक्तितः । गत्वा च स्वपुरे पुत्रं राज्ये सिंहरथो न्यधात् ॥ २५१ ॥
श्रीमद्धनरथस्वामिपादांते दांतमानसः । परिव्रज्य चरित्वा च तपःसिद्धिमियाय सः ॥ २५२ ॥
राजा मेघरथो देवरमणोद्यानतस्ततः । प्राविशत् सपरीवारो नगरीं पुंडरीकिणीम् ॥ २५३ ॥
अपरेद्युर्मेघरथः पौषधौकसि पौषधी । धर्ममाख्यातुमारेभे जिनाख्यातं विपश्चिताम् ॥ २५४ ॥

---

१ शुद्धमानसः । २ विदुषाम् ।

तस्योत्संगे तदानीं च संजातजयवेपथुः । पारापतः पपातैको मुमूर्षुरिव दीनदृक् ॥ २५५ ॥
अजयं याचमानं तं खगं मानुषजाषया । मा स्म जैषीर्मा स्म जैषीरित्यजाषिष्ट जूपतिः ॥ २५६ ॥
एवमाजाषितस्तस्थौ सुस्थः पारापतस्ततः । बालः पितुरिवोत्संगे राज्ञः कारुण्यवारिधेः ॥ २५७ ॥
जक्ष्यं ममेदं मुंचाशु राजन्निति वदन्नथ । तस्यानुमार्गमेवागाछ्येनोऽहेरिवं पक्षिराट् ॥ २५८ ॥
श्येनमूचे नृपोऽप्येवं नार्पयिष्याम्यमुं तव । क्षत्रियाणां न धर्मोऽयं शरणार्थी यदर्प्यते ॥ २५९ ॥
अपरं च तथापीदं युज्यते न हि धीमतः । परप्राणापहारेण स्वप्राणपरिपोषणम् ॥ २६० ॥
उत्खन्यमाने पिछेऽपि यथा ते जवति व्यथा । अन्यस्यापि जवत्येवं मार्यमाणस्य का कथा ॥ २६१ ॥
जग्धेनाप्यमुना तृप्तिर्जाविनी क्षणमेव ते । सर्वजन्मापहारस्तु पक्षिणोऽस्य जविष्यति ॥ २६२ ॥
पंचेन्द्रियप्राणिवधात्तन्मांसस्य च जक्षणात् । नरके जंतवो यांति सहंते दुःसहां व्यथाम् ॥ २६३ ॥
परत्रात्यंतदुःखाय क्षणमत्र सुखाय च । विवेकवान् कथं हन्यात् प्राणिनं क्षुधितोऽपि हि ॥ २६४ ॥
अपरेणापि जोज्येन क्षुत्पीडा हंत शाम्यति । पित्ताग्निः शर्कराशम्यः पयसा किं न शाम्यति ॥ २६५ ॥
न च प्राणिवधप्राप्तनरकप्रजवा व्यथाः । केनापि हि प्रकारेण शाम्यंति सहनं विना ॥ २६६ ॥
ततः प्राणिवधं मुंच धर्ममेकं समाचर । जवे जवे येन सुखं प्राप्नोषि त्वमसंशयम् ॥ २६७ ॥
मनुष्यजाषया श्येनोऽप्यजाषत महीपतिम् । जवंतं मद्भयादेष कपोतः शरणं ययौ ॥ २६८ ॥

---

१ मर्तुमिच्छुः । २ पक्षिविशेषः "बाज" इति भाषायाम् । ३ गरुडः । ४ खादितेन । ५ शर्करया शम्यते यः पित्ताग्निः स दुग्धेनापि शम्यत इत्यर्थः । ६ विना भोगम् ।

क्षुत्पीडयादतोऽहं तु कं यामि शरणं वद । सर्वेष्वप्यनुकूला हि महान्तः करुणाधनाः ॥ २६९ ॥
यथैनं त्रायसे राजंस्तथा त्रायस्व मामपि । इमे गच्छंति ही प्राणा बुभुक्षाबाधितस्य मे ॥ २७० ॥
धर्माधर्मविमर्शो हि सुस्थितानां शरीरिणाम् । धर्मप्रियोऽपि किं पापं न करोति बुभुक्षितः ॥ २७१ ॥
तद्धर्मवार्तयालं मे भक्ष्यभूतोऽयमर्प्यताम् । क एष धर्मस्त्रातव्य एको मार्यस्तथापरः ॥ २७२ ॥
तृप्तिर्भवेन्महीपाल न च भोज्यांतरैर्मम । सद्यः स्वयंहतप्राणिस्फुरन्मांसाशनो ह्यहम् ॥ २७३ ॥
राजाप्येवमवोचत्तं स्वमांसं ते ददाम्यहम् । तुलयित्वा कपोतेन सुहितीभव मा मृथाः ॥ २७४ ॥
आमेत्युक्तवति श्येने तुलायामेकतो नृपः । कपोतं निदधेऽन्यत्र छित्वा छित्वा स्वमामिषम् ॥ २७५ ॥
उत्कृत्योत्कृत्य मांसं स्वं राजाक्षैप्सीद्यथा यथा । तथा तथा कपोतः स भारेण ववृधेतराम् ॥ २७६ ॥
भारेण वर्धमानं तं कपोतं प्रेक्ष्य भूपतिः । स्वयमेवाध्यारुरोह तुलामतुलसाहसः ॥ २७७ ॥
तुलाधिरूढं राजानं प्रेक्ष्य हाहारवाकुलः । सर्वोऽपि संशयतुलामारुरोह परिच्छदः ॥ २७८ ॥
सामन्तामात्यमुख्याश्चाभ्यधुरेवं महीपतिम् । एतदस्मद्भाग्येन किमारब्धं त्वया प्रभो ॥ २७९ ॥
अनेन हि शरीरेण त्रातव्या सकला मही । एकस्य पक्षिमात्रस्य त्राणे त्यजसि तत्कथम् ॥ २८० ॥
किं च कोऽप्येष मायावी त्रिदशो दानवोऽथवा । न हीदृक् पक्षिमात्रस्य भारः संभवति क्वचित् ॥ २८१ ॥
जगद्भर्यावदेवं ते तावदाविरभूत् पुरः । किरीटी कुंडली स्रग्वी तेजोराशिरिवामरः ॥ २८२ ॥
नृदेवं देव इत्यूचे त्वमेकः पुरुषेष्वसि । न चाल्यसे पौरुषाद्यत् स्वस्थानादिव मंदरः ॥ २८३ ॥

---

१ भोज्यरूपः । २ तृप्तो भव ।

सज्ञायां वर्णयामास त्वामीशानदिवस्पतिः । अहं त्वसहमानस्तत्त्वत्परीक्षार्थमागमम् ॥ २८४ ॥
प्राग्जन्मवैराद्युद्धायोपस्थितौ पक्षिणाविमौ । अपश्यं चाध्यतिष्ठं चाकार्षं चैतत्सहस्व तत् ॥ २८५ ॥
इत्युदित्वा नृपं कृत्वा सज्जं देवो दिवं ययौ । सामन्ताद्याश्च राजानं पप्रच्छुरिति विस्मयात् ॥ २८६ ॥
श्येनपारापतावेतौ कीदृशौ पूर्वजन्मनि । किंहेतु वानयोर्वैरं देवोऽयं प्राग्भवे च कः ॥ २८७ ॥
राजाप्याख्यज्जंबूद्वीपैरवतक्षेत्रमंडनम् । पद्मिनीखंडमित्यस्ति पुरं श्रीपद्मखंडवत् ॥ २८८ ॥
तत्र सागरदत्तोऽभूत् संपदा सागरोपमः । भार्या विजयसेनेति तस्य चासीदनिंदिता ॥ २८९ ॥
संजज्ञाते तयोः पुत्रौ नामतो धननंदनौ । यौवनं च प्रपेदाते वर्धमानौ क्रमेण तौ ॥ २९० ॥
क्रीडाभिर्विविधाभिस्तौ विहरन्तावुभावपि । गमयामासतुः कालं पितृऋद्धिसमुद्धतौ ॥ २९१ ॥
अन्यदा सागरदत्तं तौ प्रणम्यैवमूचतुः । देशान्तरे वणिज्यार्थमावां तात समादिश ॥ २९२ ॥
पित्रापि समनुज्ञाते मुदितेन तदैव तौ । सूनोः पुरुषकारो हि हर्षाय प्रथमं पितुः ॥ २९३ ॥
आदाय विविधं भांडं तौ सार्थेन प्रचेलतुः । प्रापतुश्च क्रमान्नागपुरं नाम महापुरम् ॥ २९४ ॥
तत्र व्यवहरन्तौ तौ श्वानौ भक्ष्यमिवैककम् । किंचिदेकं महामूल्यं महारत्नमवापतुः ॥ २९५ ॥
तौ च शंखनदीतीरे तस्य रत्नस्य हेतुना । युयुधाते मिथः क्रुद्धौ दुर्दान्तौ वृषभाविव ॥ २९६ ॥
युध्यमानौ पेततुस्तावगाधे तन्महाह्रदे । विपेदाते च सद्योऽपि लोभः कस्य न मृत्यवे ॥ २९७ ॥
विपद्य तावुभौ बंधू उत्पेदाते इमौ खगौ । प्राग्जन्मवैरादेवं च वैरायेते इहापि हि ॥ २९८ ॥

१ को हेतुर्यस्य तद्वैरविशेषणम् ।

अन्यच्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् प्राग्विदेहविभूषणे । सीताया दक्षिणतटे विजये रमणीयके ॥ २९९ ॥
शुभाख्यायां पुरि नृपोऽभवत्स्तिमितसागरः । तस्येतः[1] पंचमभवेऽभूवं पुत्रोऽपराजितः ॥ ३०० ॥
तदा हि बलदेवोऽहं वासुदेवोऽपि मेऽनुजः । अनन्तवीर्य इत्यासीदयं दृढरथोऽस्ति यः ॥ ३०१ ॥
प्रतिविष्णुस्तदानीं च दमितारिर्महाभुजः । कनकश्रीकन्यकार्थेऽस्माभिर्युधि निपातितः ॥ ३०२ ॥
स भ्रान्त्वा भवकांतारे जंबूद्वीपस्य भारते । अष्टापदगिरेर्मूले निकृत्याः सरितस्तटे ॥ ३०३ ॥
सोमप्रभाभिधानस्य तापसस्य सुतोऽभवत् । बालं तपश्चरित्वाभूत्सुरूपो नामतः सुरः ॥ ३०४ ॥
॥ युग्मम् ॥

सोऽयं सुरोऽस्मत्प्रशंसामीशानेन्द्रेण निर्मिताम् । असहिष्णुः समागच्छद्युधाच्चैतत्परीक्षणम् ॥ ३०५ ॥
तच्छ्रुत्वा वचनं राज्ञो जातजातिस्मृती उभौ । श्येनपारापतौ सद्यो मूर्छया पेततुर्भुवि ॥ ३०६ ॥
राजलोककृतैस्तालवृंतानिलजलोक्षणैः[2] । भूयोऽपि संज्ञां लेभाते तौ प्रसुप्तोत्थिताविव ॥ ३०७ ॥
तौ स्ववाचोचतुर्भूपं साध्वावां ज्ञापितौ त्वया । प्राग्जन्मदुःकृतं स्वामिन्नीदृग्योनिनिबन्धनम् ॥ ३०८ ॥
स्वामिन् शुल्का तदावाभ्यां रत्नं नाम न केवलम् । अतिलोभाभिभूताभ्यां मर्त्यजन्मापि हारितम् ॥ ३०९ ॥
इदानीं नारकं जन्माभवन्निकटमावयोः । निषिद्धावंधवत् कूपात् परमावां ततस्त्वया[3] ॥ ३१० ॥
अतः परमपि स्वामिन्नुन्मार्गाद्रक्ष रक्ष नौ । सन्मार्गमादिश शुभस्थानं येन लभावहे ॥ ३११ ॥
तयोश्च योग्यतां ज्ञात्वावधिज्ञानोर्मिवारिधिः । समादिदेशानशनं कालप्राप्तं महीपतिः ॥ ३१२ ॥

---

१ इतोऽस्माद्भवात् पूर्वं पंचमे भवे । २ उक्षणं सेचनम् । ३ नारकात् ।

प्रपद्य तावनशनं शुभचित्तौ विपद्य च । उत्पेदाते सुरवरौ मध्ये भुवनवासिनाम् ॥ ३१३ ॥
पौषधं पारयित्वा तं राजा मेघरथोऽपि हि । यथावत्पालयन्नुर्वीं तस्थौ न्याय इवांगवान् ॥ ३१४ ॥
कपोतश्येनवृत्तांतमन्यदानुस्मरन्नृपः । परं वैराग्यमापेदे बीजं प्रशमशाखिनः ॥ ३१५ ॥
कृत्वाष्टमतपः सोढुमुपसर्गपरीषहान् । तस्थौ प्रतिमया शैल इव सर्वांगनिश्चलः ॥ ३१६ ॥
ईशानेन्द्रस्तदानीं च मध्येशुद्धांतमासितः । नमो भगवते तुभ्यमिति जल्पन्नमोऽकरोत् ॥ ३१७ ॥
महिष्यस्तस्य पप्रच्छुः कस्मै स्वामिन्नमस्क्रिया । त्वया जगन्नमस्येन विदधेऽत्यंतभक्तितः ॥ ३१८ ॥
ईशानेन्द्रः शशंसैवमर्हद् घनरथात्मजः । नगर्यां पुंडरीकिण्यां सरस्यां पुंडरीकवत् ॥ ३१९ ॥
अयं मेघरथो नाम कृताष्टमतपोनृपः । विशुद्धध्यानमापन्नो महाप्रतिमया स्थितः ॥ ३२० ॥
भावी तीर्थकरश्चैष भरतक्षेत्रमंडनम् । दृष्ट्वा तदेनमेतस्मै नमोऽकार्षमिह स्थितः ॥ ३२१ ॥
ध्यानादस्मादमुं धीरं न हि चालयितुं क्षमाः । सुरासुरगणाः सेन्द्रा अपि मर्त्यादयस्तु के ॥ ३२२ ॥
ईशानेन्द्रमहिष्यौ च सुरूपा चातिरूपिका । असहिष्णू प्रशंसां तां राज्ञः क्षोभार्थमीयतुः ॥ ३२३ ॥
युवतीस्ते विचक्राते लावण्यांभस्तरंगिणीः । दुर्गं वा जंगमं जैत्रमस्त्रं वा मीनलक्ष्मणः ॥ ३२४ ॥
विकारैर्विविधैस्तैस्तैः स्मरोज्जीवनभेषजैः । अनुकूलानुपसर्गानुपचक्रमिरेऽथ ताः ॥ ३२५ ॥
कापि मिथ्या परिक्षिप्तधम्मिल्लोद्बंधनछलात् । आविश्चक्रे भुजामूलं स्मरमूलनिकेतनम् ॥ ३२६ ॥
अर्धस्रंसितसंव्यानं जघनं काप्यदर्शयत् । पिधानपटनिर्यातमिव दर्पणमंडलम् ॥ ३२७ ॥

---

१ अंतःपुरमध्ये । २ इवार्थे वा शब्दः । ३ जयनशीलम् । ४ कामदेवस्य । ५ धम्मिल्लः केशपाशः । ६ संव्यानं वस्त्रम् ।

काचिदालीजनालापव्यपदेशान्मुहुर्मुहुः । भ्रूलतोत्क्षेपमकरोत् स्मरास्त्रोत्क्षेपसन्निभम् ॥ ३२८ ॥
स्मरेतिवृत्तसंदब्धं गांधारग्रामबंधुरम् । मुखदृष्टिविकाराढ्यं जगौ काप्यनुरागिणी ॥ ३२९ ॥
कामशास्त्रकथालापं कापि लीलावती मुहुः । स्वानुभूतरतक्रीडाप्रस्तावनपराकरोत् ॥ ३३० ॥
पित्तादीनां प्रकृतीनामनुरूपाणि धातुना । रतोपज्ञानि करणान्यालिलेखापरा पुनः ॥ ३३१ ॥
ययाचे काचिदालापं करस्पर्शं च काचन । दृष्टिप्रसादं काचिच्च काचिदालिंगनं पुनः ॥ ३३२ ॥
कलाप्रकारान् विविधान् व्यधुरेवं महीपतेः । विज्ञावर्यामाविर्ज्ञातं विकृत्य सुरयोषितः ॥ ३३३ ॥
टंकप्रहारवद्वज्रे मोघीभूतानि भूभुजि । तानि वैक्रियरूपाणि देव्यौ संजह्रतुस्ततः ॥ ३३४ ॥
क्षमयित्वा मेघरथं नत्वा चानुशयान्विते । ईशानेंद्रमहिष्यौ ते निजधामनि जग्मतुः ॥ ३३५ ॥
राजाप्यपारयत्प्रीतः प्रतिमामथ पौषधम् । स्मारं स्मारं निशावृत्तं परं संवेगमासदत् ॥ ३३६ ॥
महादेवी प्रियमित्रा प्रियमालोक्य तादृशम् । सापि संवेगमापेदे सत्यो हि पतिवर्त्मगाः ॥ ३३७ ॥
अथापरेद्युर्विहरन्नर्हन् घनरथः स्वयम् । तत्रेत्य समवासार्षीत् पूर्वोत्तरदिशि प्रभुः ॥ ३३८ ॥
स्वाम्यागमनमाचख्यू राज्ञे चायुक्तपूरुषाः । स पारितोषिकं तेभ्यो दत्त्वागात्सानुजः प्रभुम् ॥ ३३९ ॥
आयोजनविसर्पिण्या सर्वभाषानुयातया । सग्रामरागया वाचा देशनां विदधे विभुः ॥ ३४० ॥
देशनांते जिनपतिं नत्वा भूपतिरब्रवीत् । विश्वत्राणोद्यतोऽसि त्वं नाथ त्रायस्व मामपि ॥ ३४१ ॥

१ फागवृत्तांतग्रथितं । २ रवस्य कामक्रीडाया उपज्ञा प्राथम्यमीदृशानि करणानि चित्राणि । ३ प्रातःकालपर्यंतम् । ४ पति-
मार्गानुसारिण्यः ।

सर्वं जानासि सर्वस्य हितोऽसि च जगत्पते । तथापि प्रार्थये स्वामिन् स्वार्थे क इव नोत्सुकः ॥३४२॥
यावत्कुमारं स्वे राज्ये निधायेहापताम्यहम् । दीक्षादानाय मे नाथ त्वया तावत्प्रतीक्ष्यताम् ॥ ३४३ ॥
न प्रमादो विधातव्य इति शिष्टोऽर्हता स्वयम् । ययौ मेघरथो वेश्मावरजं[1] चेत्यवोचत ॥ ३४४ ॥
आदत्स्व वत्स भूभारं यथा हि प्रव्रजाम्यहम् । भवभ्रमणतोऽमुष्मान्निर्विण्णोऽस्म्येष पान्थवत् ॥३४५॥
ततो दृढरथोऽप्येवं जगाद रचितांजलिः । दुःखैः[2] खल्वेष संसारस्त्याज्य एव विवेकिभिः ॥ ३४६ ॥
अस्मिन्नेवंविधेऽपारे कूपार[3] इव दुस्तरे । आरोप्य धरणीभारं कथं मुंचसि मां प्रभो ॥ ३४७ ॥
आत्माभेदेन[4] मामद्य यावद्दृष्ट्वाधुना पृथक् । किं करोषि प्रसीदेश मामप्यात्मवदुद्धर ॥ ३४८ ॥
अद्यैव तातपादान्ते भवत्पादैः सहैव हि । प्रव्रजिष्याम्यहं स्वामिन्नन्यस्मै दीयतां मही ॥ ३४९ ॥
ततो मेघरथो राज्यं मेघसेने निजात्मजे । यौवराज्यं रथसेने न्यधाद् दृढरथात्मजे ॥ ३५० ॥
ततश्च मेघसेनेन कृतनिष्क्रमणोत्सवः । समं दृढरथेनात्मजन्मनां[5] सप्तभिः शतैः ॥ ३५१ ॥
राज्ञां चतुःसहस्र्या च गत्वा भगवतोऽन्तिके । सर्वसावद्यविरतिं राजा मेघरथोऽग्रहीत् ॥ ३५२ ॥
॥ युग्मम् ॥

परीषहानुपसर्गान् सहमानोऽतिदुःसहान् । त्रिगुप्तिः पंचसमितिर्निराकांक्षो वपुष्यपि ॥ ३५३ ॥
विविधाभिग्रहतपःपरो दृढरथान्वितः । एकादशांगीधरणो धरणीं विजहार सः ॥ ३५४ ॥
॥ युग्मम् ॥

१ अनुजम् । २ दुःखरूपः । ३ समुद्रः । ४ आत्मसदृशेन । ५ पुत्राणाम् ।

विंशत्या स्थानकैरर्हद्भक्तिप्रभृतिभिः शुभैः । कर्मार्हन्नामगोत्रं स दुरुपार्जमुपार्जयत् ॥ ३५५ ॥
सिंहनिःक्रीडितं नाम स कृत्वा दुस्तपं तपः । श्रामण्यं पालयित्वा च पूर्वलक्षमखंडितम् ॥ ३५६ ॥
आरुह्यांबरतिलकं गिरिं गिरिरिव स्थिरः । महात्मा विधिवत् प्रायं चक्रे मेघरथो मुनिः ॥ ३५७ ॥

पूर्णायुरापदथ मेघरथो विमानं सर्वार्थसिद्धिमनुजेन समन्वितोपि ।
तत्रापितामनुबभूवतरां त्रयस्त्रिंशद्यायुरव्ययपदोपपथे सुखानि ॥ ३५८ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये पंचमे पर्वणि
श्रीशांतिनाथदेवीयदशमैकादशभववर्णनो
नाम चतुर्थः सर्गः समाप्तः ॥

---

१ प्रायमनशनम् । आत्रा सहैवानशनं चक्रे मेघरथो मुनिः इति पाठांतरम् ।

अथ पंचमः सर्गः ।

अथास्य जंबूद्वीपस्य वर्षे भरतनामनि । महर्द्धि कुरुदेशेऽस्ति नगरं हस्तिनापुरम् ॥ १ ॥
शातकुंभमयाः[1] कुंभास्तत्र प्रासादमूर्धसु । कलयंति सदोद्भूतस्थलांभोजवनश्रियम् ॥ २ ॥
तस्मिंश्च परितो भाति दीर्घिका वलयाकृतिः । विमलस्वच्छसलिला प्राकारस्येव दर्पणः ॥ ३ ॥
तत्रोद्यानेषु राजंते सारणीनां[2] तटे तटे । स्निग्धद्रुमा जलादानावतीर्णा इव वारिदाः ॥ ४ ॥
निशि तत्रौकसां रत्नवलभीषु निशाकरः । लिह्यते प्रतिबिंबस्थो दधिपिंडधियौतुभिः[3] ॥ ५ ॥
तच्चैत्येषु प्लुष्यमाणागरुधूमलतास्तताः[4] । खेचरीणां प्रयच्छंति पटवासमयत्नजम् ॥ ६ ॥
तत्राट्टपंक्तौ लक्ष्यंते रत्नमालाः प्रलंबिताः । रत्नसर्वस्वमानीतं सर्वरत्नाकरादिव ॥ ७ ॥
तत्र चैत्येषु भूमिष्ठा ध्वजच्छायाश्चलाचलाः । भांति धर्मनिधानस्य रक्षा[5]विषधरा इव ॥ ८ ॥
इन्द्रनीलावनीकानि[6] वासवेश्मानि तत्र च । दर्शयंति पयःपूर्णक्रीडावापीसमानताम् ॥ ९ ॥
तस्मिन्निक्ष्वाकुवंशाब्धिसुधांशुर्नयनोत्सवः । यशोज्योत्स्नाधौतविश्वो विश्वसेनोऽभवन्नृपः ॥ १० ॥
वज्रागारं शरण्यानामर्थिनां कल्पपादपः । सख्यसंकेतभूः श्रीवाग्देव्यो[7]रपि बभूव सः ॥ ११ ॥

---

१ सुवर्णमयाः । २ क्षुद्रनदीनां । ३ बिडालैः । ४ विस्तृताः । ५ रक्षाकारिणः सर्पा इव । ६ इंद्रनीलमणीनां पृथ्वी येषु तानि । ७ लक्ष्मीसरस्वत्योः ।

विकस्वरैः सुरभिभिः सुंदरं सरसीरुहैः । सरोवरं पयःपूर्णं पद्महृद इवापरः ॥ ३७ ॥
समालिलिंगिषुरिवाभ्रमालामंबरस्थिताम् । उदंचयन्वीचिहस्तानपारो मकराकरः ॥ ३८ ॥
विचित्ररत्नकलशं पताकामालभारि च । विमानं चाप्रतिमानं व्योम्नः प्रासादसन्निभम् ॥ ३९ ॥
सूर्यादिज्योतिषां सृष्टिपुञ्जानामिवोच्चयः । रत्नपुंजोऽम्बरतलं लिंपन्नुरुमरीचिभिः ॥ ४० ॥
अभ्रंलिहाभिः कीलाभिर्जिह्वाभिरिव भूरिभिः । तमःपूरं कवलयन्निर्धूमश्च विभावसुः ॥ ४१ ॥
सुप्तोत्थिता तु सा देवी विश्वसेनाय भूभुजे । तान् स्वप्नान् कथयामास व्याचख्याविति सोऽपि हि ॥
लोकोत्तरगुणः श्रीमांस्त्रैलोक्यत्राणकर्मठः । एभिः स्वप्नैर्महादेवि तव सूनुर्भविष्यति ॥ ४३ ॥
नैमित्तिकैरपि प्रातः पृष्टैरूचे तवात्मजः । चक्री वा धर्मचक्री वा स्वप्नैरेभिर्भविष्यति ॥ ४४ ॥
स्वप्नार्थावेदकान्राजा सत्कृत्य विससर्ज तान् । देवी च रत्नगर्भेव गर्भरत्नं बभार सा ॥ ४५ ॥
प्रागुत्पन्नान्यशिवानि तदा चासन्ननेकशः । उद्वेगरोगमार्यादिकारीणि कुरुमंडले ॥ ४६ ॥
तत्प्रशांत्यै जनश्चक्रे नानोपायानुपायवित् । तानीषदपि नाशाम्यन्नंभोभिर्वाडवाग्निवत् ॥ ४७ ॥
भगवत्यचिराद्देव्याः प्राप्तमात्रेऽपि गर्भताम् । अशाम्यन्नशिवान्यर्हत्प्रभावस्यावधिर्न हि ॥ ४८ ॥
ततो नवसु मासेषु दिनेष्वर्धाष्टमेषु च । ज्येष्ठकृष्णत्रयोदश्यां भरणीस्थे निशाकरे ॥ ४९ ॥
ग्रहेषु चोच्चसंस्थेषु मृगांक इव पूर्वदिक् । मृगांकं कांचनरुचिमचिरा सुषुवे सुतम् ॥ ५० ॥
तदा च क्षणमुद्योतस्त्रिजगत्यप्यजायत । अपि नारकजंतूनां सुखं चाभूतपूर्व्यभूत् ॥ ५१ ॥

---

१ मेघमालाम् । २ कल्लोला एव हस्तास्तानुदंचयन्नूर्ध्वीकुर्वन् । ३ ज्वालाभिः । ४ अग्निः । ५ अशुभानि ।

ततश्च दिक्कुमारीणामासनानि चकंपिरे । अर्हज्जन्मावधिज्ञानादजानन् जहृषुश्च ताः ॥ ५२ ॥
अधोलोकादथाष्टेयुर्दिक्कुमार्योऽर्हदोकसि । नेमुर्जिनेन्द्रं विधिवज्जिनेन्द्रजननीं च ताः ॥ ५३ ॥
देव्यै स्वं ज्ञापयित्वा ता मा भैषीरित्युदीर्य च । संवर्तकानिलेनापनिन्युरायोजनं रजः ॥ ५४ ॥
जिनेंद्रजिनजनन्योरनत्यासन्नदूरतः । गायंत्यस्तद्गुणांस्तस्थुर्गायिन्य इव तास्ततः ॥ ५५ ॥
अष्टोर्ध्वलोकादीयुर्दिग्देव्यः प्राग्विधिपूर्वकम् । विकृत्याब्दान् सिषिचुः क्ष्मां गायंत्योऽस्थुस्तथैव ताः ५६
अष्टेयुः पूर्वरुचकाद्देव्यो दर्पणपाणयः । जिनं जिनांबां नत्वास्थुर्गायंत्यः पूर्वदिश्यथ ॥ ५७ ॥
देव्योऽपाग्रुचकादेयुरष्टौ भृंगारपाणयः । नत्वार्हंतं तदंबां च गायंत्योऽस्थुरपाग्दिशि ॥ ५८ ॥
प्रत्यग्रुचकतोऽष्टेयुर्देव्यो नत्वा जिनाचिरे । गायंत्यस्तद्गुणांस्तस्थुः प्रतीच्यां व्यजनांचिताः ॥ ५९ ॥
उदग्रुचकतोऽप्येत्य देव्योऽष्टौ तौ प्रणम्य च । उदीच्यां चामरभृतस्तस्थुस्तद्गुणगायिकाः ॥ ६० ॥
विदिग्रुचकतोऽप्येत्य चतस्रो दिक्कुमारिकाः । प्राग्वन्नत्वा विदिक्ष्वस्थुर्गायंत्यो दीपपाणयः ॥ ६१ ॥
चतस्रो रुचकद्वीपांतःस्था एत्य प्रणम्य तौ । नालं जिनेंद्रस्य चतुरंगुलोत्कर्षमच्छिदन् ॥ ६२ ॥
खनित्वा विवरं द्रव्यं निधाय तत्र तच्चयधुः । रत्नैर्वज्रैस्तदापूर्याबध्नन् पीठं च दुर्वया ॥ ६३ ॥
सूतिकावेश्मनस्तस्य पूर्वोदग्दक्षिणासु ताः । सचतुःशालानि रंभासदनानि विचक्रिरे ॥ ६४ ॥
नीत्वार्हदम्बिरादेव्यौ दक्षिणे कदलीगृहे । रत्नसिंहासने मध्ये चतुःशालं निवेश्य च ॥ ६५ ॥
दिव्यैः सुरभिभिस्तैलैरभ्यानंजुरुभावपि । ततश्चोद्वर्तयामासुर्गंधद्रव्यैः सुगंधिभिः ॥ ६६ ॥

१ गानकारिण्यः । २ विवरं गर्त्तं । ३ अभ्यंगं चक्रुः ।

प्राग्रंभासदने नीत्वा न्यस्य सिंहासने च तौ । ता देव्योऽस्नपयन् गंधपुष्पशुभ्रोदकैस्ततः ॥ ६७ ॥
द्वावप्यामोच्य दिव्यानि वस्त्रालंकरणानि ताः । उदग्रंभागृहे नीत्वा रत्नसिंहासने न्यधुः ॥ ६८ ॥
गोशीर्षचंदनं क्षुद्रहिमाद्रेराभियोगिकैः । आनाय्याप्लुष्य चावध्नन् रक्षाग्रंथिं द्वयोरपि ॥ ६९ ॥
पर्वतायुर्भवेत्युच्चैर्वदंत्यो जिनकर्णयोः । ताः समास्फालयामासू रत्नपाषाणगोलकौ ॥ ७० ॥
जिनेंद्रजिनजनन्यौ निन्युस्ताः सूतिकागृहे । पर्यंके न्यस्य तस्थुश्च गायंत्यो भगवद्गुणान् ॥ ७१ ॥
तदा चासनकंपेन ज्ञात्वार्हज्जन्म वज्रभृत् । पालकेन विमानेन तत्रागात्सपरिच्छदः ॥ ७२ ॥
नमस्तुभ्यं रत्नकुक्षिधारिणीति वदन्नधात् । शक्रोऽवस्वापनीं देव्या रूपान्तरमथार्हतः ॥ ७३ ॥
पंचरूपस्ततो भूत्वा चतुर्भिरिव दर्पणैः । तत्र चैकेन रूपेण पाणिभ्यां प्रभुमुद्दधे ॥ ७४ ॥
दधानश्चामरे द्वाभ्यां छत्रमेकेन चोज्ज्वलम् । एकेन च पुरो वल्गु वज्रमुल्लालयन् ययौ ॥ ७५ ॥
क्षणाद्गत्वा मेरुशैलेऽतिपांडुकंबलां शिलाम् । सिंहासने निषसाद शक्रांकारोपितप्रभुः ॥ ७६ ॥
तदैवासनकंपेनाच्युताद्या अपि वासवाः । त्रिषष्टिरपि तत्राद्रौ ससंकेता इवाययुः ॥ ७७ ॥
ह्रदिनीनाथह्रदिनीह्रदादिभ्यः समाहृतैः । पयोभिः पूरितैः कुंभैरच्युतोऽस्नपयत् प्रभुम् ॥ ७८ ॥
तं षोडशं तीर्थकरं तीर्थांभः कुंभपाणयः । अन्येऽपि स्नपयामासुर्द्वाषष्टिरपि वासवाः ॥ ७९ ॥
पंचमूर्तिरथेशानो दधौ मूर्त्यैकया प्रभुम् । तिसृभिश्चामराद्यग्रे तस्थौ शूलभृदन्यया ॥ ८० ॥
भर्तुश्चतुर्षु पार्श्वेषु स्फाटिकांश्चतुरो वृषान् । शक्रो विचक्रे सपदि कैकुभ्भासानिवामलान् ॥ ८१ ॥

---

१ परिधाप्य । २ दग्ध्वा । ३ आदिशब्देन छत्रम् । ४ दिक्प्रकाशान् ।

तद्विषाणाग्रनिर्यातैर्वारिभिः स्वामिनं हरिः । स्नपयामास विमलैर्धारायंत्रोत्थितैरिव ॥ ८२ ॥
ममार्ज देवदूष्येण गोशीर्षैर्विलिलेप च । दिव्यालंकारमालाभिरानर्च च हरिः प्रभुम् ॥ ८३ ॥
आरात्रिकमथोत्तार्य स्वामिनो विधिपूर्वकम् । पवित्रं स्तोत्रमारेभे हर्षगद्गदया गिरा ॥ ८४ ॥
भगवन् भवते विश्वजनीनायाद्भुतर्द्धये । संसारमरुमार्गैकच्छायाविटपिने नमः ॥ ८५ ॥
संचितैर्नस्तमस्विन्याः प्रभातसमयो मया । त्वदीयं दर्शनं दिष्ट्याधिगतं परमेश्वर ॥ ८६ ॥
लोचनान्यपि धन्यानि यैर्दृष्टोऽसि जगत्पते । तेभ्योऽपि पाणयो धन्यास्त्वत्संस्पर्शोऽन्वभावि यैः ॥८७॥
विद्याधराणां महर्द्धिश्चक्रवर्ती कदाप्यसि । प्रकृष्टोऽस्येकदा देवो बलदेवोऽसि चैकदा ॥ ८८ ॥
एकदाप्यच्युतेंद्रोऽसि ज्ञानी चक्रभृदेकदा । एकदा त्वं महेंद्रोऽसि ग्रैवेयकविभूषणम् ॥ ८९ ॥
महासत्वोऽवधिज्ञानधरो राजासि चैकदा । सर्वार्थसिद्धालंकारोऽहमिंद्रः पुनरेकदा ॥ ९० ॥
क्व क्व जन्मनि नाभूस्त्वमुत्कृष्टः परमेश्वर । तीर्थकृज्जन्मना त्वद्य पर्याप्ता वर्णना गिरः ॥ ९१ ॥
नेशोऽस्मि त्वद्गुणान् वक्तुं स्वमर्थं किं तु वच्म्यहम् । भवे भवे भवतु मे भक्तिस्त्वत्पादपद्मयोः ॥९२॥
इति स्तुत्वेशमीशानात् पुनरादाय वज्रभृत् । आशु गत्वाचिरादेव्याः पार्श्वेऽमुंचद्यथास्थितिः ॥ ९३ ॥
स्वामिनो दृग्विनोदायोपरि श्रीदामगंडुकम् । देवदूष्ये कुंडले चोच्छीर्षके तु न्यधाद्धरिः ॥ ९४ ॥
अथेत्थं घोषयामास मोघवाग्मघवामरैः । अमरेष्वथ दैत्येषु मानवेष्वपि दुर्मतिः ॥ ९५ ॥

---

१ संचितपापान्येव रात्रिस्तस्याः ।

राजकन्या नरपतिः शांतिना पर्यणाययत् । पुत्रोत्साहोत्सवानां हि न तृप्यंति महत्त्वेयः ॥ ११०॥
पंचविंशत्यब्दसहस्रांते शांतिं महीपतिः । राज्ये न्यधान्निजं कार्यमन्वतिष्ठत् स्वयं पुनः ॥१११॥
यथावत् पालयामास वसुधां विश्वसेनसूः । महतामवतारो हि विश्वपालनहेतवे ॥ ११२ ॥
रेमे पाणिगृहीतीभिरचिरानंदनोऽपि हि । निकाचितं भोगफलं भोग्यं कर्मार्हतामपि ॥ ११३ ॥
सर्वान्तःपुरमूर्धन्या तस्य पत्नी यशोमती । स्वप्नेऽपश्यन्मुखे चक्रं विशदस्रोन्तरकेयत् ॥ ११४ ॥
तदा विमानात् सर्वार्थात् पूरयित्वायुरात्मनः । जीवो दृढरथस्यैतस्याः कुक्षावथावातरत् ॥ ११५ ॥
तदानीमेव सा सुप्तोत्थिता देवी यशोमती । नाथाय शांतिनाथाय तमाख्यत् स्वप्नमात्मनः ॥ ११६ ॥
ज्ञानत्रयधरः शांतिस्वामी व्याख्यादिदं ततः । आसीद्दृढरथो नाम मम जन्मांतरेऽनुजः ॥ ११७ ॥
च्युत्वा विमानात् सर्वार्थात् स इदानीं तवोदरे । अवातारीत्तनूजं तं समये प्रसविष्यसे ॥ ११८ ॥
तदानीवं वचः पत्युः प्रगेऽब्दस्येव गर्जितम् । श्रुत्वा प्रमुदिता देवी सद्यो गर्भं बभार तम् ॥ ११९ ॥
काले च सुषुवे पुत्रं पवित्रं पूर्णलक्षणम् । देवी यशोमती पत्युः प्रतिबिंबमिवाद्भुतम् ॥ १२० ॥
गर्भस्थेऽस्मिन् यशोमत्या स्वप्ने यच्चक्रमीक्षितम् । तेन चक्रायुध इति तस्य नामाकरोत् पिता ॥ १२१ ॥
चक्रायुधोऽपि ववृधे करिपोत इव क्रमात् । धात्रीभिर्लाल्यमानः सन्नृलोकतिलकोपमः ॥ १२२ ॥
यौवनं युवतीवर्गविलोचनविमोहनम् । अनंगक्रीडोपवनं प्राप चक्रायुधः क्रमात् ॥ १२३ ॥
स्वयंवराः श्रिय इव रूपलावण्यशालिनीः । अनेकशो राजपुत्रीः पिता तेनोदवाहयत् ॥ १२४ ॥

---

१ मार्याभिः । २ मेघांतः सूर्यवत् । ३ वत्सम् । ४ प्रातःकाले ।

श्रीमतः शांतिनाथस्य राज्यं पालयतः सतः । व्यतियांति स्म वर्षाणां सहस्राः पंचविंशतिः ॥ १२५ ॥
शांतेरथास्त्रशालायां विशालज्योतिराजितम् । अभूच्चक्रमुपपादशय्यायामिव निर्जरः ॥ १२६ ॥
तस्य चाकारयत् स्वामी चक्रस्याष्टाह्निकोत्सवम् । पूजामाचारपूज्यस्य पूज्या अपि हि कुर्वते ॥ १२७ ॥
तच्चक्रमस्त्रशालायाः पयोराशेरिवार्यमा । चचाल पूर्वाभिमुखं मुखं दिग्विजयश्रियः ॥ १२८ ॥
अरैरिव सहस्रेण यक्षैस्तत्समधिष्ठितम् । अन्वचालीन्महीपालः सैन्यच्छन्नमहीतलः ॥ १२९ ॥
दिने दिने योजनं तद्गत्वा चक्रमवास्थित । द्वादशयोजनायामं कृत्वा च शिबिरं प्रभुः ॥ १३० ॥
एवं दिने दिने गच्छन्नछिन्नं[1] विश्वसेनसूः । आसदन्मागधं तीर्थं पूर्वाब्धिमुखमंडनम् ॥ १३१ ॥
स्कन्धावारं दृढस्कंधः श्रीशान्तिस्तस्य रोधसि । अलब्धमध्यमंभोधिमिव सद्यो न्यवीविशत् ॥ १३२ ॥
ततो मागधतीर्थाभिमुखं सिंहासनोत्तमे । जिगीषुरप्यनाबद्धविकारो[2] न्यषदत् प्रभुः ॥ १३३ ॥
तदा द्वादशयोजन्यां तस्थुषो मागधेशितुः । सिंहासनं तदा सद्यः खंजपादमिवाचलत् ॥ १३४ ॥
अथ संचिन्तयामास मनसा मागधेश्वरः । किमपूर्वमिदमहो चलितं यन्ममासनम् ॥ १३५ ॥
किं नु च्यवनकालो मे संप्रत्ययमुपस्थितः । ऋद्धिं ममासहिष्णुः किं कोऽप्यचालयदासनम् ॥ १३६ ॥
एवमुत्पन्नसंदेहः प्रयुक्तावधिनाथ सः । अज्ञासीदागतं शांतिं चक्रिणं धर्मचक्रिणम् ॥ १३७ ॥
भूयो मागधतीर्थाधिपतिरेवमचिंतयत् । अज्ञानचिंतितमिदं धिगहो मे शिशोरिव ॥ १३८ ॥
अयं हि षोडशस्तीर्थकरश्चक्री च पंचमः । मां प्रत्यस्त्येवमासीनोऽनुकंपागलितः[3] प्रभुः ॥ १३९ ॥

१ सततप्रयाणेनेत्यर्थः । २ निर्विकारः । ३ कृपापूर्णः ।

त्रि[1]जगत्त्राणसंहारक्षमदोष्णो जगत्पतेः । पुरस्तादस्य कोऽस्म्येष खद्योत इव भास्वतः ॥ १४० ॥
अच्युतेन्द्रादयो यं च पदातिवदुपासते । तस्मिन् भक्तिं करिष्यामि कीदृशीमहमीदृशः ॥ १४१ ॥
तथापि हि जगन्नाथममुं स्वयमिहागतम् । वाससो दशे[2]येन्दुमर्चयामि स्वसंपदा ॥ १४२ ॥
इति निश्चित्य मनसा गृहीत्वोपायनं महत् । नाथो मागधतीर्थस्य शांतिनाथमुपास्थित ॥ १४३ ॥
सोऽन्तरिक्षस्थितो नाथं प्रणम्यैवमवोचत । दिष्ट्या मां त्रिजगन्नाथान्वग्रहीः पत्तिमात्रकम् ॥ १४४ ॥
एषोऽस्मि शासनधरः पूर्वदिक्पालकस्तव । दुर्गपाल इवादेश्यस्त्वया स्वामिन्नहर्निशम् ॥ १४५ ॥
एवमुक्त्वा नमस्कृत्य सोऽर्पयामास भक्तितः । दिव्यालंकारवस्त्राणि शय्यापाल इव प्रभोः ॥ १४६ ॥
श्रीशांतिरपि सत्कृत्य गीर्वाणं विससर्ज तम् । प्रतस्थे चक्ररत्नं च दक्षिणाभिमुखं ततः ॥ १४७ ॥
दक्षिणांभोनिधेरोधस्यरुद्धप्रसरः प्रभुः । चक्रमार्गानुगोऽथागादगाधभुजविक्रमः ॥ १४८ ॥
उद्दिश्य वरदामानमनाक्षेपो जगत्पतिः । तीरे नीरनिधे रत्नसिंहासन उपाविशत् ॥ १४९ ॥
ज्ञात्वा चावधिनायातं वरदामपतिः प्रभुम् । गृहीतोपायनोपायोऽपा[3]यरक्षार्थमाययौ ॥ १५० ॥
सोऽपि नाथं नमस्कृत्य तस्यासेवां प्रतीक्ष्य च । उपायनमुपानैषीद्दिव्यालंकरणादिकम् ॥ १५१ ॥
सप्रसादं तमालप्य विससर्ज जगत्पतिः । चक्ररत्नमचालीच्च प्रति प्राचे[4]तरां दिशम् ॥ १५२ ॥
नागवल्लीवनाबद्धपूगद्रुमसमाकुले । प्रतीच्यजलधेः सै[5]कंधे स्कंधावारं न्यधाद्विभुः ॥ १५३ ॥

---

१ त्रिजगतां रक्षणे नाशे च समर्थबाहोः । २ वस्त्रस्योभयप्रांततंतुर्दशेत्युच्यते । ३ अपायात् नाशाद्रक्षायै रक्षसेति यावत् गृहीतमुपायनं तद्रूप उपायो येन सः । ४ पश्चिमायाम् । ५ तीरे ।

चलितासनः प्रभासपतिः सिंहासनस्थितम् । एत्य श्रीशांतिमानर्च प्रतीयेष च शासनम् ॥ १५४ ॥
सिंधुदेवीमथोद्दिश्य पश्चिमोत्तरवर्त्मना । चक्रं प्रतस्थे तन्मार्गानुगः शांतिरपि प्रभुः ॥ १५५ ॥
निकषा[2] सिंधुं सदनं दक्षिणे सिंधुरोधसि । स्वामी न्यधत्त शिबिरं चलन्नगरसंनिभम् ॥ १५६ ॥
सिंहासनमथाध्यास्य सिंधुं मनसिकृत्य च । तस्थौ तत्संमुखः स्वामी योगीवाकृष्टितत्परः[3] ॥ १५७ ॥
आयातं स्वामिनं ज्ञात्वावधिना सिंधुदेव्यपि । उपात्तोपायना सद्यो भक्तितस्तमुपाययौ ॥ १५८ ॥
सा शांतिस्वामिनं नत्वा जगादैवं कृतांजलिः । आदेशकारिणी देशेऽस्मिन्नस्मि पृतनेव[4] ते ॥ १५९ ॥
इत्युक्त्वा सार्पयामास भक्तिप्रह्वा[5] जगत्पतेः । रत्नस्वर्णस्नानपीठकलशान् भूषणादि च ॥ १६० ॥
ततश्चचाल तच्चक्रं सानीकैः[6] शांतिचक्र्यपि । दिशोदक्पूर्वयापच्च वैताढ्योपत्यकाभुवम् ॥ १६१ ॥
श्रीशांतिस्वामिनस्तत्र वैताढ्याद्रिकुमारकः । प्राभृतान्यर्पयामास बभूव च वशंवदः ॥ १६२ ॥
चक्रमार्गानुगः स्वामी तमिस्रां निकषा गुहाम् । जगाम विदधे चाशु कृतमालामरं वशे ॥ १६३ ॥
श्रीशांतिशासनात् सिंधुनदीमुत्तीर्य चर्मणा । सेनानीः साधयामास सिंधोर्दक्षिणनिष्कुटम् ॥ १६४ ॥
ततश्चोद्घाटयामास तमिस्रां पृतनापतिः । कपाटौ ताडयन् दंडरत्नेनामोघशक्तिना ॥ १६५ ॥
गजरत्नं समारूढः प्ररूढप्रौढविक्रमः । तस्यां गुहायां सबलस्वामी सिंह इवाविशत् ॥ १६६ ॥
दक्षिणे कुंभिनः कुंभे मणिरत्नं तमश्छिदे[7] । उदयाज्ञाविवादित्यं विदधे विश्वसेनसूः ॥ १६७ ॥

---

१ अंगीचकार । २ समीपे । ३ आकर्षणतत्परः । ४ सेना । ५ भक्तिनम्रा । ६ ससैन्यः । ७ तमसश्छेदार्थं ।

काकिणीरत्नमादाय पाणिनोन्नयतः प्रभुः । क्रमादेकोनपंचाशन्मंडलान्यालिखन् ययौ ॥ १६८ ॥
ततो वर्धकिरत्नेन गुहारथ्यांतरस्थयोः । स्वाम्युन्मग्नानिमग्नाख्यनद्योः[1] पद्यामबंधयत् ॥ १६९ ॥
उत्ततार तरंगिण्यौ दुस्तरे अपि पद्यया । शांतिनाथः ससैन्योऽपि सर्वमप्यृजु दोष्मताम् ॥ १७० ॥
गुहाया उत्तरद्वारं स्वयमुद्घघटे क्षणात् । प्रभावात् स्वामिनः प्रातः पद्मिनीकोशवद्भवेः ॥ १७१ ॥
तस्या गुहाया द्वारेण ससैन्यस्तेन निर्ययौ । सर्वत्रास्खलितो मार्गः प्रभूणां श्रोतसामिव ॥ १७२ ॥
गुहाया निःसृतं तस्याः ससैन्यं प्रेक्ष्य चक्रिणम् । म्लेच्छाः संभूय संभूय सोपहासमदोऽवदन् ॥ १७३ ॥
अरे रे कोऽयमायातोऽप्रार्थितप्रार्थकोऽधुना[2] । अस्मद्देशे सिंहयूथाक्रांतारण्य इव द्विपः ॥१७४ ॥
यथेष्टमुड्डीकमाना[3] उटंमन्याः पदातयः । धूलीधूसरसर्वांगाः के त्वमी रासभा इव ॥ १७५ ॥
आरूढकरिणः केऽमी वृक्षस्थाः प्लवगा[4] इव । केऽमी च तुरगारूढास्तरंगस्था इवाटयैः[5] ॥ १७६ ॥
अमी किं पंगव इवाधिरूढाः स्यंदनेषु च । अंगारशकटीप्रायमयःखंडमिदं च किम् ॥ १७७ ॥
अहो एषामनालोच्यकारित्वमसुमेधसाम्[6] । संभूयैर्निर्यदारेभ्ने शृगालैरिव जागरः ॥ १७८ ॥
अथवैतानुपेक्ष्यालं विषं वैरी ह्युपेक्षितः । वयमेतान् हनिष्यामः काकोलाः[7] शलभानिव ॥ १७९ ॥
एवमन्योऽन्यमुक्त्वा ते विविधायुधपाणयः । प्रावर्तताग्रसैन्येन योद्धुं श्रीशांतिचक्रिणः ॥ १८० ॥
निजघ्नुः परिघैः केऽपि वल्मीकानिव कुंजरान् । गदाभिः स्यंदनानेकेऽपिंषन् घटकपालवत् ॥ १८१ ॥

---

१ सेतुम् । २ अप्रार्थितस्य मृत्योः प्रार्थयिता । ३ उत्प्लुत्यमानाः । ४ वानराः । ५ मत्स्याः । ६ अशोभना बुद्धिर्येषां ते मूर्खा इत्यर्थः । ७ काकविशेषाः ।

शरशूलैः केऽपि विद्धाश्वान् श्वाविध[1] इव न्यधुः । शल्यैरकीलयन् पत्तीन् केऽपि मंत्रैः परेतवत्॥१८२॥
इत्थं विचित्रं निघ्नंतस्तन्वंतस्तुमुलं महत् । वारंवारं करास्फोटं कुर्वाणाः सिंहनादिनः ॥ १८३ ॥
उच्छलंतो दुर्ललिताः किराताः प्लवगा इव । अग्रसैन्यं वनमिवाभांक्षुस्ते चक्रवर्तिनः ॥ १८४ ॥
सैन्यानां जातभंगेन श्रीशांतेः पृतनापतिः । हुताशन इवाहुत्या दीप्यमानोऽतित्विषः ॥ १८५ ॥
कृतांत इव संनद्धः खड्गरत्नं करेऽदधत् । अश्वरत्नं समारुह्य किरातान् प्रत्यधावत ॥ १८६ ॥
॥ युग्मम् ॥

सेनानीवाजिनिस्त्रिंशास्त्रीणि रत्नानि तानि तु । संयुक्ताः समलक्ष्यंत त्रयोऽग्नय इवैकतः ॥ १८७ ॥
गरुडः पादचारीव पाटयन्निव भूतलम् । सेनान्यो मनसा तुल्यं प्रससार स वाजिराट् ॥ १८८ ॥
सादिनः पत्तयो वापि किराताः स्थातुमग्रतः । न ह्यलंभूष्णवोऽभूवन्नघोघस्येव शाखिनः ॥ १८९ ॥
रंध्रेषु केऽप्यडुर्कंपां केऽपि कुंजेषु लिह्यिरे । गिरिषु प्राविशन् केऽपि दुडुवुः[2] केऽपि वारिषु ॥ १९० ॥
तत्यजुः केचिदस्त्राणि स्ववस्त्राण्यपरे जहुः । मृतीभूयेव केऽप्यस्थुर्निश्चेष्टं लुठिता भुवि ॥ १९१ ॥
केषांचिद्बाहवः पेतुः शाखा इव महीरुहाम् । शिरांसि च फलानीव दलानीव करा अपि ॥ १९२ ॥
दंता निपेतुः केषांचित् केषांचिच्चरणाः पुनः । केषांचित् पुस्फुटुस्तुच्छपात्रवच्च करोटयः[3] ॥ १९३ ॥
सेनान्यामश्वरत्नेन गाहमाने रणार्णवम् । किं किं विपत्तये नासीद्विद्विषां यादसामिव ॥ १९४ ॥
एवमालोकितास्तेन ते किराताः क्षणादपि । जग्मुर्दिशो दिशं सर्वे पवनोद्धूततूलवत् ॥ १९५ ॥

१ भाषायां "शाहुडी" इति । २ निममज्जुः । ३ करोटिः शिरोऽस्थि ।

ते योजनानि भूयांसि गत्वैकत्रामिलन्नथ । मंत्रयांचक्रिरे चैवममर्षव्रीडपीडिताः ॥ १९६ ॥
अहो किमिदमस्माकमाकस्मिकमुपस्थितम् । यत्कश्चिदेष वैताढ्यं लंघित्वेह समाययौ ॥ १९७ ॥
तत्रापि चातिमात्रेण सैन्येनानन्यसन्निभः । छादयामास नः पृथ्वीमुद्वेल इव वारिधिः ॥ १९८ ॥
पदातिमात्रं तस्यापि कोऽप्येकांगोऽयमुद्भटः । भटोऽस्मान् कुट्टयामास चिरं सुभटमानिनः ॥ १९९ ॥
अन्योऽन्यस्यापि जिह्रीमः प्राक्शौर्यो[1]च्छूनबाहवः । अतः परं मुखमपि न स्वं दर्शयितुं क्षमाः ॥२००॥
अधुना प्रविशामः किं दीप्यमानहुताशनम् । झंपां दद्मोऽथवा मर्तुं गिरिशृंगाद्गरीयसः ॥ २०१ ॥
स्वयं कवलयामः किं कालकूटं समुत्कटम् । दोलावल्लंबयामः किं बद्ध्वा स्वं शाखिमूर्धसु ॥ २०२ ॥
स्वोदरं दारयामः किं शस्त्री[3]भिर्जीर्ण[4]चीरवत् । दशनैः खंडयामः किं जिह्वामैर्वारु[5]खंडवत् ॥ २०३ ॥
येन तेन प्रकारेण मरणं शरणं हि नः । एवं पराभवाक्रांतः को मानी जीवितुं क्षमः ॥ २०४ ॥
यदि वैक उपायोऽस्ति परेषां साधनाय नः । आह्वयामो वयं मेघ[6]मुखान् स्वकुलदेवताः ॥ २०५ ॥
क्षीणोपायविशेषाणां क्षीणपौरुषसंपदाम् । परैराक्रम्यमाणानां शरणं कुलदेवताः ॥ २०६ ॥
इति निश्चित्य सर्वेऽपि सिंधो रोधसि ते ययुः । चक्रिप्रतापसंतप्ता मिमंक्षव[7] इवांभसि ॥ २०७ ॥
दीना दिग्वासस[8]ः सर्वे ते तत्रोत्तानशायिनः । तस्थुर्हारितसर्वस्वा द्यूतकारनरा इव ॥ २०८ ॥
एवं स्थितास्ते संभूय प्रसादाय पयोमुचाम् । अकार्षुरष्टमतपो भक्तिग्राह्या हि देवताः ॥ २०९ ॥

---

१ पीनबाहवः । २ अंझः । ३ छुरिकाभिः । ४ जीर्णवस्त्रवत् । ५ इर्वारुः भाषायां "काकडी" इति ख्यातः । ६ मेघादीन् । ७ मंक्तुमिच्छवः । ८ नग्नाः ।

तपोऽन्तेऽब्दमुखा देवाः प्रादुर्भूता दिवि स्थिताः । ऊचुर्मा भैष्ट मा भैष्ट वत्साः का वोऽर्तिरुच्यताम् ॥ २११ ॥
म्लेछा अप्यूचिरे चक्री कश्चिदेष निहंति नः । तद्भयादिह नष्टाः स्मः काकनाशमिमे वयम् ॥ २१२ ॥
त्रायध्वं भगवन्तोऽब्दास्त्रातारो यूयमेव नः । उन्मूढे हि प्लुते प्रायेणैकः शरणमर्यमा ॥ २१३ ॥
म्लेछानप्यादिशन् देवा मेधास्या अद्य वो रिपून् । आप्लाव्याब्भिर्दनिष्यामः शीतलेनापि मृत्युना ॥ २१४ ॥
शांतिसैन्येऽम्बुधाराभिरार्थैसैर्मुसलैरिव । कर्तुमारेभिरेऽथाब्दा महीमेकार्णवामिव ॥ २१५ ॥
आप्लाव्यमानं सलिलेनालोक्य शिबिरं निजम् । चक्रभृत् पंचमश्चर्मरत्नं पस्पर्श पाणिना ॥ २१६ ॥
तच्चर्मरत्नं ववृधे सद्यो द्वादशयोजनीम् । सेवालजालडिंडीरैर्पिंरूवच्चातरत्तराम् ॥ २१७ ॥
श्रीशांतिशासनात्तत्र चर्मरत्नेऽखिलं बलम् । आरुरोहोडुप इव निकीलित इव स्थिरे ॥ २१८ ॥
चर्मवत् पाणिना स्पृष्ट्वा कृत्वा द्वादशयोजनीम् । सैन्योपरि छत्ररत्नमतनोच्छांतिचक्रभृत् ॥ २१९ ॥
छत्रस्य दंडमूले च गवाक्ष इव दीपकम् । मणिरत्नं न्यधाद्ध्वांतध्वंसाय नृशिरोमणिः ॥ २२० ॥
उप्ताः प्रभाते मध्याह्ने निष्पन्नास्तत्र शालयः । सैन्यैर्बुभुजिरे गेहिरत्नस्य महिमा ह्ययम् ॥ २२१ ॥
तस्थावहानि सप्तैवं ससैन्यः शांतिचक्रभृत् । सांयात्रिक इवांभोधौ तस्मिन्नेकजलेऽपि हि ॥ २२२ ॥
तस्याथ किंकरसुराः कुपिताः शस्त्रधारिणः । इत्यूचिरे मेघमुखकुमारांस्त्रिदिवौकसः ॥ २२३ ॥
अरे किमेतदारब्धमविमृश्य विधायिनः । स्वशक्तिं परशक्तिं च न जानीथ हताशयाः ॥ २२४ ॥
अभ्रंलिहाग्रशिखरः सुवर्णशिखरी क्व च । जानुदघ्ना वामलूराः क्व च मृद्वाखुकामयाः ॥

१ नष्टे । २ मेघमुखाः । ३ लोहमयैः । ४ डिंडीरः समुद्रफेनम् । ५ नौकायाम् । ६ मेरुः । ७ वल्मीकाः ।

जगद्द्योती क्क मार्तंडः क्क च खद्योतपोतकाः । क्क स्थामधाम गरुडो निःसाराः शलभाः क्क च ॥२२५॥
क्क नागराजो भूधर्ता वराकाः क्क च राजिलाः । स्वयंभूरमणः क्वाब्धिः क्क च श्रोतांसि वेश्मनाम् ॥२२६॥
क्वैष चक्रधरस्तीर्थकृच्च त्रैलोक्यवंदितः । वराकाः क्क भवन्तश्च जय्या अस्मादृशामपि ॥ २२७ ॥
चतुर्भिः कलापकम् ॥

यात यात द्रुतं तस्मादपराधमतः परम् । न सहिष्यामहे हंत वयं श्रीशांतिकिंकराः ॥ २२८ ॥
इति साटोपमुक्तास्तैर्ययुर्मेघमुखाः सुराः । म्लेच्छानबोधयंस्तांश्च शरणं शांतिरेव वः ॥ २२९ ॥
शिष्टा मेघमुखैस्तेऽपि म्लेच्छा निःश्वस्य किंचन । पर्यशाम्यन् गतामर्षा द्विपा गतमदा इव ॥ २३० ॥
वाहनानि विचित्राणि चित्राण्याभरणानि च । वासांसि च महार्घाणि रूप्यस्वर्णोत्करानपि ॥ २३१ ॥
प्रभोरुपायनीकृत्य किराताः शरणार्थिनः । सर्वांगलुठनैर्भूमिं मृजन्तस्ते समाययुः ॥ २३२ ॥ युग्मम् ॥
समर्प्योपायनं शांतेस्ते प्रणम्यैवमब्रुवन् । सदाप्यदान्ताः स्मः स्वामिन्नरण्यवृषभा इव ॥ २३३ ॥
ततोऽस्माभिरजानद्भिस्त्वां स्वामिनमिहागतम् । रभसादपराद्धं यत्तत्सहस्व प्रसीद नः ॥ २३४ ॥
स्वाम्यस्यतः परं त्वं नः शाधि साधितभूतलः । स्थास्यामस्तावकीभूय भूयः किं ब्रूमहे वयम् ॥ २३५ ॥
एवमुक्त्वा स्थितान् म्लेच्छान् स्वीकृत्यान्वग्रहीत्प्रभुः । असाधयच्च सेनान्या सिंधोरुत्तरनिष्कुटम् ॥२३६॥
गादयन्नंतरं गंगासिंध्वोः सैन्यैर्निरंतरैः । सोऽभ्युर्द्धृतनः क्षुद्रहिमाद्रिमगमत्ततः ॥ २३७ ॥
गोशीर्षचंदनैः पद्महृदांभोभिरथापरैः । रत्नैरानर्च हिमवत्कुमारः शांतिचक्रिणम् ॥ २३८ ॥

---

१ निर्विषसर्पाः । २ उद्धताः । ३ प्राभृतमंगीकृत्येत्यर्थः । ४ बृहत्सैन्यः ।

गत्वा ऋषभकूटाद्रौ समादाय च काकिणीम् । शांतिश्चक्रीत्यक्षराणि कद्पें इत्यलिखत्प्रभुः ॥ २३९ ॥
ततो रथस्थो ववले शांतिः शांतारिपौरुषः । प्राप क्रमेण वैताढ्यपर्वतोपत्यकाभुवम् ॥ २४० ॥
विद्याधरनृपैस्तत्र श्रेणिद्वितयवर्तिभिः । सच्चक्रे चक्रवर्ती स इहामुत्र च शर्मणे ॥ २४१ ॥
अथ गंगातटे गत्वा गंगां स्वयमसाधयत् । सेनान्या साधयामास गांगं चोत्तरनिष्कुटम् ॥ २४२ ॥
गुहां खंडप्रपाताख्यामापपात ततः प्रभुः । नाट्यमालामरं तत्र चकार च वशंवदम् ॥ २४३ ॥
सेनानीर्दंडरत्नेनोद्घाटयामास तां गुहाम् । चक्ररत्नानुगः शांतिचक्रभृत् प्रविवेश च ॥ २४४ ॥
पूर्ववन्मणिरत्नेन काकिणीमंडलैरपि । गुहागृहे ध्वांतशांतिं शांतिर्दीपैरिव व्यधात् ॥ २४५ ॥
लीलयोन्मग्ननिमग्नजले नद्यौ स पद्यया । उत्ततार ससैन्योऽपि दुष्करं नास्ति दोष्मताम् ॥ २४६ ॥
स्वयमुद्घटितेनापाग्द्वारेण पृतनान्वितः । गुहाया निरगात्तस्याः पंचानन इव प्रभुः ॥ २४७ ॥
न्यधत्त विपुले गंगापुलिने शिबिरं प्रभुः । गंगातरंगतरलैस्तुरंगैः समलंकृतम् ॥ २४८ ॥
नैसर्पप्रमुखास्तत्र गंगामुखनिवासिनः । नवापि निधयः शांतेरेत्याभूवन् वशंवदाः ॥ २४९ ॥
स्वछंदं म्लेछभूयिष्ठं गांगं दक्षिणनिष्कुटम् । साधयामास सेनान्या पल्लिमात्रमिव प्रभुः ॥ २५० ॥
इत्थं भरतषट्खंडीमरिषड्वर्गवत्प्रभुः । साधयित्वाष्टभिर्वर्षशतैर्निववृते ततः ॥ २५१ ॥
प्रयाणैरनवच्छिन्नैर्भिंदन् मार्गं दिने दिने । आजगाम श्रियां धाम नृहस्ती हस्तिनापुरम् ॥ २५२ ॥
पौरैर्ग्राम्यैश्च सोत्कंठैर्निर्निमेषैः सुरैरिव । वीक्ष्यमाणः शांतिनाथो ययौ निजनिकेतनम् ॥ २५३ ॥

१ आचारः ।

अमरैर्बद्धमुकुटैर्नरेंद्रैरपरैरपि । विदधे चक्रवर्तित्वाभिषेकः शांतिचक्रिणः ॥ २५४ ॥
अभिषेकोत्सवश्चाभून्नगरे हस्तिनापुरे । अदंडशुल्कभटप्रवेशो द्वादशाब्दिकः ॥ २५५ ॥
ततः पृथक् पृथग्यक्षसहस्राधिष्ठितात्मभिः । स चतुर्दशभी रत्नैर्निधिभिर्नवभिः श्रितः ॥ २५६ ॥
चतुःषष्ट्या सहस्रैश्चावृतोऽन्तःपुरयोषिताम् । लक्षैश्चतुरशीत्येभरथाश्वस्य च भूषितः ॥ २५७ ॥
ग्रामाणां पैदिकानां च कोटिषण्णवतेः प्रभुः । द्वात्रिंशतः सहस्राणां भूभुजां नीवृतामिव ॥ २५८ ॥
सेवितः सूपकाराणां त्रिषष्ट्यग्रैस्त्रिभिः शतैः । श्रेणिप्रश्रेणिभिश्चाष्टादशभिः शोभमानभूः ॥ २५९ ॥
महापुरसहस्राणां पाता द्वासप्ततेस्तथा । एकसहस्रोनद्रोणमुखलक्षस्य शासिता ॥ २६० ॥
पत्तनाष्टाचत्वारिंशत्सहस्राणामधीश्वरः । चतुर्विंशसहस्राणां कर्पटानां मडंबवत् ॥ २६१ ॥
रत्नाद्याकरसहस्रविंशतेरप्यधीशिता । षोडशानां तथा खेटसहस्राणां च शासकः ॥ २६२ ॥
चतुर्दशानां संबाधसहस्राणामपि प्रभुः । पंचाशतं षडधिकांस्त्रायमाणोऽन्तरोदकान् ॥ २६३ ॥
पंचाशतः कुराज्यानामेकोनायाश्च नायकः । किमन्यदुपभुंजानः षट्खंडमपि भारतम् ॥ २६४ ॥
गीतैर्लास्यैस्तांडवैश्च नाटकाभिनयैरपि । पुष्पोच्चयजलक्रीडादिभिश्चानुभवन् सुखम् ॥ २६५ ॥
आरभ्य चक्रवर्तित्वादष्टवर्षशतोनिताम् । गमयामास सोऽब्दानां सहस्रान् पंचविंशतिम् ॥ २६६ ॥
ब्रह्मलोके तदानीं च लोकांतिकदिवौकसाम् । आसनानि स्म कंपंते दोलितानीव केनचित् ॥ २६७ ॥

---

१ दंडकरभटप्रवेशै रहितः । २ पत्तीनाम् । ३ देशानाम् । ४ रक्षकः । ५ पर्वतविशेषाणाम् । ६ खेटो लघुग्रामः । ७ द्वीपान् । ८ किमन्यद्वक्तव्यमिति शेषः ।

पच्चेलिमफलोद्भ्रांतकीरपिञ्छैर्निरंतरैः । द्विगुणीभूतमाकंददलश्रद्ध्यातिबंधुरम् ॥ २८३ ॥
अंधिवापि जलक्रीडारसव्याकुलनागरम् । ययौ सहस्राम्रवणमचिरानंदनप्रभुः ॥ २८४ ॥
षड्भिः कुलकम् ॥
शिबिकायास्ततस्तस्याः समुत्तीर्य जगत्पतिः । उज्झांचकार रत्नालंकारमाल्यादि राज्यवत् ॥ २८५ ॥
ज्येष्ठकृष्णचतुर्दश्यां भरण्यां पश्चिमेऽहनि । कृतसिद्धनमस्कारः कृतषष्ठतपाः प्रभुः ॥ २८६ ॥
समं नृपसहस्रेण परिव्रज्यामुपाददे । तदैव चासदज्ज्ञानं मनःपर्यवसंज्ञकम् ॥ २८७ ॥
ततश्च मंदिरपुरे सुमित्रनृपमंदिरे । पारणं परमान्नेन द्वितीयेऽह्नि व्यधाद्विभुः ॥ २८८ ॥
विदधे विबुधैस्तत्र वसुधारादिपंचकम् । रत्नपीठं सुमित्रेण स्वामिपादपदे पुनः ॥ २८९ ॥
अनासीनोऽशयानश्च निःसंगो निर्ममः प्रभुः । मूलोत्तरगुणाधारो विजहार वसुंधराम् ॥ २९० ॥
अथ द्वादशमासांते विहरन् परमेश्वरः । आगात् सहस्राम्रवणं नगरे हस्तिनापुरे ॥ २९१ ॥
नंदिवृक्षतले तत्र षष्ठेन तपसा प्रभोः । शुक्लध्यानांतरस्थस्य घातिकर्माणि तुत्रुटुः ॥ २९२ ॥
पौषस्य शुद्धनवम्यां चंद्रे च भरणीस्थिते । उत्पेदे शांतिनाथस्य केवलज्ञानमुज्ज्वलम् ॥ २९३ ॥
ज्ञात्वा चासनकंपेन केवलज्ञानमीशितुः । एयुरिंद्रादयो देवास्तं देशं स्वामिपावितम् ॥ २९४ ॥
संमार्जनीभूत इव देवाः संवर्तकानिलैः । आयोजनमपानैषू रजःकाष्ठतृणादिकम् ॥ २९५ ॥
गंधोदकं च ववृषू रजःशमनहेतवे । पंचवर्णा जानुदघ्नीर्दिव्याः सुमनसश्च ते ॥ २९६ ॥

---

१ वाप्याम् । २ पुष्पाणि ।

भुवं स्वर्णशिलाभिस्तां बबंधुः संधिबंधुरम् । तोरणानि च रम्याणि चक्रुः पूर्वादिदिक्षु ते ॥ २९७ ॥
मध्ये कृत्वा मणीपीठं चतुर्गोपुरसुंदरान् । प्राकारांस्त्रीन् क्रमाद्रूप्यस्वर्णरत्नैर्विचक्रिरे ॥ २९८ ॥
तत्रोपरितने रत्नवप्रे मध्यावनौ व्यधुः । तेऽशीत्यग्रचतुर्धन्वशतोच्चं चैत्यपादपम् ॥ २९९ ॥
तस्याधश्छंदकं चक्रुरप्रतिछंदकं सुराः । छंदकांतः पूर्वदिशि रत्नसिंहासनं च ते ॥ ३०० ॥
चतुस्त्रिंशदतिशयैर्भ्राजिष्णुर्भगवानपि । पूर्वद्वारेण समवसरणं प्रविवेश तत् ॥ ३०१ ॥
तत्र प्रदक्षिणीकृत्य चैत्यवृक्षं जगद्गुरुः । तीर्थाय नम इत्यूचे जिनेंद्राणां स्थितिर्ह्यसौ ॥ ३०२ ॥
पूर्वसिंहासने तत्र प्राङ्मुखो न्यषदत्प्रभुः । दिक्ष्वन्यासु विचक्रुश्च तद्रूपत्रितयं सुराः ॥ ३०३ ॥
यथाद्वारं प्रविश्याथ सुरासुरनृणां गणः । अवतस्थे यथास्थानं स्वाम्यास्यमवलोकयन् ॥ ३०४ ॥
विरोधिनोऽपि तिर्यंचो मध्यवप्रेऽवतस्थिरे । प्राकारेऽधस्तने त्वस्थुर्वाहनान्यखिलान्यपि ॥ ३०५ ॥
तदा चक्रायुधनृपं हर्षोत्फुल्लविलोचनाः । सहस्राम्रवणोद्यानपाला एत्य व्यजिज्ञपन् ॥ ३०६ ॥
दिष्ट्याद्य वर्धसे देव यच्छांतिस्वामिनोऽधुना । उत्पेदे केवलज्ञानं सहस्राम्रवणस्थितेः ॥ ३०७ ॥
इत्याकर्ण्य गिरं हृष्टः सद्यश्चक्रायुधो नृपः । पारितोषिकमेतेभ्यो दत्वा स्वामिनमाययौ ॥ ३०८ ॥
तत्र प्रदक्षिणीकृत्य शांतिनाथं प्रणम्य च । विनयी निषसादानुशक्रं चक्रायुधो नृपः ॥ ३०९ ॥
भूयश्च स्वामिनं नत्वा शक्रश्चक्रायुधोऽपि च । प्रचक्रमे स्तोतुमेवं हर्षगद्गदया गिरा ॥ ३१० ॥
श्रेयो[1]दशाप्रवेशोऽद्य जगतोऽपि जगत्पते । ज्ञानादित्येन भवता सुदिनोत्सवकारिणा ॥ ३११ ॥

---

१ कल्याणदशायां प्रवेशः ।

पुण्यैरस्माद्दशामेते तव कल्याणकोत्सवाः । कल्याणचिंतामणयः प्रभवंति जगद्गुरो ॥ ३१२ ॥
कषायादिमलालीढं मनः सर्वशरीरिणाम् । क्षालयंति जगन्नाथ त्वद्दर्शनजलोर्मयः ॥ ३१३ ॥
कर्मच्छिदे बध्नयत्नस्तीर्थकृत्कर्म यत् पुरा । आर्जयस्तत्तव स्वार्थानपेक्षान्योपकारिता ॥ ३१४ ॥
घोरसंसारभीतानां महादुर्गमिव प्रभो । जगत्यदस्ते समवसरणं शरणं नृणाम् ॥ ३१५ ॥
जानासि सर्वं सर्वेषां भावं सर्वहितोऽसि च । प्रार्थनीयं न तत् किंचित्तथापि प्रार्थ्यसे मया ॥ ३१६ ॥
यथा हि विहरन्नुर्व्यां ग्रामाकरपुरादिकम् । क्षणे क्षणे त्वं त्यजसि मा त्याक्षीर्मन्मनस्तथा ॥ ३१७ ॥
त्वत्पादपंकजध्यानषट्पदीभूतचेतसः । व्यतिक्रामतु मे कालो भगवंस्त्वत्प्रसादतः ॥ ३१८ ॥
स्तुत्वेति सति तूष्णीके शक्रे चक्रायुधेऽपि च । श्रीशांतिनाथो भगवानारेभे देशनामिति ॥ ३१९ ॥
अनेकदुःखसंताननिदानं दववह्निवत् । अहो खल्वेष संसारश्चतुर्गत्यात्मकः सदा ॥ ३२० ॥
क्रोधमानमायालोभाः कषायास्तस्य चोच्चकैः । आधारभूताश्चत्वारस्तंभा इव महौकसः ॥ ३२१ ॥
तत्क्षीणेषु कषायेषु संसारः क्षीयते स्वयम् । मूलेषु हि विशुष्केषु शुष्क एव महीरुहः ॥ ॥ ३२२ ॥
विनेंद्रियजयं नैव कषायान् जेतुमीश्वरः । हन्यते हैमनं[1] जाड्यं न विना ज्वलितानलम् ॥ ३२३ ॥
अदांतैरिंद्रियहयैश्चलैरपथगामिभिः । आकृष्य नरकारण्ये जंतुः सपदि नीयते ॥ ३२४ ॥
इंद्रियैर्विजितो जंतुः कषायैरभिभूयते । वीरैः[2] कृष्टेष्टकः[3] पूर्वं वप्रः कैः कैर्न खंड्यते ॥ ३२५ ॥
कुलघाताय पाताय बंधाय च वधाय च । अनिर्जितानि जायंते करणानि[4] शरीरिणाम् ॥ ३२६ ॥

---

१ सुवर्णसंबंधि जाड्यं मलम् । २ अदमितैः । ३ कृष्टा इष्टका यस्य वप्रस्य । ४ इंद्रियाणि ।

इंद्रियैः स्वार्थविवशैः कस्को नैव विडंब्यते । अपि विज्ञातशास्त्रार्थाश्चेष्टंते बालका इव ॥ ३२७ ॥
किमतोऽपि घृणा[1]स्थानमिंद्रियाणां प्रकाश्यते । यद्बंधौ बाहुबलिनि भरतोऽप्यस्त्रमक्षिपत् ॥ ३२८ ॥
जयो यद्बाहुबलिनि भरते च पराजयः । जिताजितानां तत्सर्वमिंद्रियाणां वि[2]जृंभितम् ॥ ३२९ ॥
यच्छस्त्राशस्त्रि युध्यंते चरमेऽपि भवे स्थिताः । दुरन्तानामिंद्रियाणां महिमानेन लभ्यते ॥ ३३० ॥
दंड्यंतां चंडचरितैरिंद्रियैः पशवो नराः । [3]शांतमोहाः पूर्वविदो दंड्यंते यत्तदद्भुतम् ॥ ३३१ ॥
जिता हृषीकैरत्यंतं देवदानवमानवाः । जुगुप्सितानि कर्माणि [4]ह्री तन्वंति तपस्विनः ॥ ३३२ ॥
अखाद्यमपि खादंति चाप्यपेयं पिबंति च । अगम्यं चापि गच्छंति [5]हृषीकवशगा नराः ॥ ३३३ ॥
वेश्यानां नीचकर्माणि दास्यान्यपि च कुर्वते । कुलशीलोज्झितास्त्यक्तकरुणैः करणैर्हताः ॥ ३३४ ॥
परद्रव्ये परस्त्रीषु मोहान्धमनसां नृणाम् । या प्रवृत्तिः सैंद्रियाणामत[6]ंद्राणां विजृंभितम् ॥ ३३५ ॥
पाणिपादेन्द्रियच्छेदमरणानि शरीरिभिः । प्राप्यंते यद्वशात्तेषां करणानां किमुच्यते ॥ ३३६ ॥
विनयं ग्राहयंत्यन्यैर्ये स्वयं करणैर्जिताः । पिधाय पाणिना वक्त्रं तान् हसंति विवेकिनः ॥ ३३७ ॥
आ देवेंद्रादा च कीटाद्ये केचिदिह जंतवः । विमुच्यैकं वीतरागं ते सर्वेऽपींद्रियैर्जिताः ॥ ३३८ ॥
वशास्पर्शसुखास्वादप्रसारितकरः करी । आलानबंधनक्लेशमासादयति तत्क्षणात् ॥ ३३९ ॥
पयस्यगाधे विचरन् गिलन् गलगतामिषम् । मै[7]निकस्य करे दीनो मीनः पतति निश्चितम् ॥ ३४० ॥

१ लज्जास्थानम् । २ विलासः । ३ उपशांतमोहनाम्नि गुणस्थाने वर्तमानाः । ४ हीति खेदे । ५ इंद्रियवशगाः । ६ जागरूकाणाम् । ७ धीवरस्य ।

निपतन्मत्तमातंगकपोले गंधलोलुपः । कर्णतालतलाघातान्मृत्युमाप्नोति षट्पदः ॥ ३४१ ॥
कनकच्छेदसंकाशशिखालोकविमोहितः । रभसेन पतन् दीपे शलभो लभते मृतिम् ॥ ३४२ ॥
हरिणो हारिणीं[1] गीतिमाकर्णयितुमुद्धुरः । आकर्णाकृष्टचापस्य याति व्याधस्य वेध्यताम् ॥ ३४३ ॥
एवं विषय एवैकः पंचत्वाय[2] निषेवितः । कथं हि युगपत् पंच पंचत्वाय भवंति न ॥ ३४४ ॥
तदिंद्रियजयं कुर्यान्मनःशुद्ध्या महामतिः । यां विना यमनियमैः कायक्लेशो वृथा नृणाम् ॥ ३४५ ॥
अनिर्जितेंद्रियग्रामो यतो दुःखैः प्रबाध्यते । तस्माज्जयेदिंद्रियाणि सर्वदुःखविमुक्तये ॥ ३४६ ॥
न चेंद्रियाणां विजयः सर्वथैवाप्रवर्तनम् । रागद्वेषविमुक्तानां प्रवृत्तिरपि तज्जयः ॥ ३४७ ॥
अशक्यो विषयो स्प्रष्टुमिंद्रियैः स्वसमीपगः । रागद्वेषौ पुनस्तत्र मतिमान् परिवर्जयेत् ॥ ३४८ ॥
हताहतानींद्रियाणि सदासंयमयोगिनाम्[3] । अहतानि हितार्थेषु हतान्यहितवस्तुषु ॥ ३४९ ॥
जितान्यक्षाणि मोक्षाय संसारायाजितानि तु । तदेतदंतरं ज्ञात्वा यद्युक्तं तत्समाचरेत् ॥ ३५० ॥
स्पर्शे मृदौ च तूलादेरुपलादेश्च कर्कशे । भवेद्रत्यरती हित्वा जेता स्पर्शनमिंद्रियम् ॥ ३५१ ॥
रसे स्वादे च भक्ष्यादेरितरस्मिन्नथापि वा । प्रीत्यप्रीती विमुच्योच्चैर्जिह्वेंद्रियजयी भवेत् ॥ ३५२ ॥
घ्राणदेशमनुप्राप्ते शुभे गंधे परत्र वा । ज्ञात्वा वस्तुपरीणामं जेतव्यं घ्राणमिंद्रियम् ॥ ३५३ ॥
मनोज्ञं रूपमालोक्य यदि वा तद्विलक्षणम् । त्यजन् हर्षं जुगुप्सां च निर्जयेच्चक्षुरिंद्रियम् ॥ ३५४ ॥
स्वरे श्रव्ये च वीणादेः खरोष्ट्रादेश्च दुःश्रवे । रतिं जुगुप्सां च जयन् श्रोत्रेंद्रियजयी भवेत् ॥ ३५५ ॥

१ मनोहराम् । २ मृत्यवे । ३ सदासंयमधारिणां योगिनाम् ।

कोऽपि नास्तीह विषयो मनोज्ञ इतरोऽपि वा। य इन्द्रियैर्नोपभुक्तस्तत्स्वास्थ्यं किं न सेव्यते ॥ ३५६ ॥
शुभा अप्यशुभायंते शुभायंतेऽशुभा अपि। विषयास्तत्क रज्येत विरज्येत क चेंद्रियैः॥ ३५७ ॥
स एव रुच्यो द्वेष्यो वा विषयो यदि हेतुतः। शुभाशुभत्वं भावानां तन्न तत्त्वेन जातुचित् ॥ ३५८ ॥
जितेंद्रियो मनःशुद्ध्या ततः क्षीणकषायकः। अचिरान्मोक्षमाप्नोति जंतुरक्षीणशर्मकम् ॥ ३५९ ॥
आकर्ण्य कर्णपीयूषवृष्टिमेवं च देशनाम्। चक्रायुधः ससंवेगो भगवंतं व्यजिज्ञपत् ॥ ३६० ॥
स्वामिन् भीतोऽस्मि संसारादस्मात् क्लेशैकवेश्मनः। न पौरुषाभिमानोऽत्र दोष्मतोऽपि विवेकिनः ३६१
दीप्यमाने यथा गेहे पोते स्फुटति वा यथा। तन्नेता किंचिदादाय सारवस्त्वन्यतो व्रजेत् ॥ ३६२ ॥
तथा भवे जन्मजरामरणादिकरालिते। एकमात्मानमादाय त्वां शरण्यं श्रितोऽस्म्यहम् ॥ ३६३ ॥
स्वामिन् मा मामुपेक्षस्व निपतंतं भवार्णवे। तस्योत्तरणनावं मे दीक्षामद्यैव देहि तत् ॥ ३६४ ॥
युक्तं विवेकिनस्तेऽद इत्युक्तः स्वामिना ततः। तनये कवचहरे राज्यं चक्रायुधो न्यधात् ॥ ३६५ ॥
सहितो राजभिः पंचत्रिंशता स्वामिनोऽन्तिके। स्वामिसूनुरुपादत्त प्रव्रज्यां संघसाक्षिकम् ॥ ३६६ ॥
चक्रायुधादिगणभृत्षट्त्रिंशत उपादिशत्। उत्पादविगमध्रौव्यलक्षणां त्रिपदीं प्रभुः ॥ ३६७ ॥
तत्रिपद्यनुसारात्ते द्वादशांगीमसूत्रयन्। अनुयोगगणानुज्ञे[3] स्वामी तेषामदत्त च ॥ ३६८ ॥
नरा नार्यश्च भूयांसः स्वाम्यंते प्राव्रजंस्तदा। जगृहुः श्रावकत्वं च केचित्सम्यक्त्वपूर्वकम् ॥ ३६९ ॥
पूर्णायामादिपौरुष्यामुत्थाय परमेश्वरः। देवछंदे विशश्राम मध्यप्राकारमंडने ॥ ३७० ॥

---

१ वैराग्यसहितः। २ नावि त्रुटंत्यां सत्यां। ३ अनुयोगानुज्ञां गणानुज्ञां च।

स्वाम्यंघ्रिपीठाध्यासीनः संघे तत्रैव तस्थुषि । विदधे देशनां चक्रायुधो गणधराग्रणीः ॥ ३७१ ॥
पूर्णद्वितीयपौरुष्यां व्यसृजत् सोऽपि देशनाम् । नत्वाथ स्वामिनं जग्मुः स्वं स्वं स्थानं सुरादयः ॥३७२॥
तत्तीर्थजन्मा गरुडयक्षो गजरथोऽसितः[1] । क्रोडास्यो[2] बीजपूर[3]ाब्जभृद्दक्षिणकरद्वयः ॥ ३७३ ॥
वामौ दधानो नकुलाक्षसूत्रसहितौ करौ । श्रीशांतिस्वामिपादानां जज्ञे शासनदेवता ॥ ३७४ ॥
तत्तीर्थजन्मा निर्वाणी गौरांगी कमलासना । पुस्तकोत्पलसंयुक्तौ बिभ्रती दक्षिणौ करौ ॥ ३७५ ॥
सकमंडलुकमलौ वामौ च दधती करौ । अजायत जगद्भर्तुस्तथा शासनदेवता ॥ ३७६ ॥
अमुक्तसंनिधिस्ताभ्यां भगवाननन्यतत्परः । बोधाय भव्यभविनां विजहार वसुंधराम् ॥ ३७७ ॥
विहरन्नन्यदा तत्र नगरे हस्तिनापुरे । उपेत्य समवासार्षीद्भगवान् करुणानिधिः ॥ ३७८ ॥
पौरजानपदोपेतः स्वामिनं तत्पुरेश्वरः । उपतस्थे कुरुचंद्रश्चंद्रोऽर्कमिव पर्वणि[4] ॥ ३७९ ॥
यथास्थानं स्थिते चाथ श्रीमत्संघे चतुर्विधे । संसारवैराग्यकरीं विदधे देशनां प्रभुः ॥ ३८० ॥
देशनांते विभुं नत्वा कुरुचंद्रोऽब्रवीदिदम् । प्राग्जन्मकर्मणा केन स्वामिन् राज्यमिहासदम् ॥ ३८१ ॥
ढौकने मम ढौकंतेऽद्भुतानि प्रतिवासरम् । पंचवस्तुफलादीनि केन प्राग्जन्मकर्मणा ॥ ३८२ ॥
इष्टेभ्यस्तानि दास्यामीत्युपभुंजे न हि स्वयम् । न चान्यस्मै प्रयच्छामि भगवन् केन कर्मणा ॥ ३८३ ॥
प्रभुरप्याख्यदेतद्धि साधवे दानतस्तव । राज्यश्रीरन्वहं चेदं ढौकनं पंचवस्तुनः ॥ ३८४ ॥
अदानाभोग्यते[5] चैषां पुण्यसाधारणत्वतः । वस्त्वधीनं बहूनां हि न खल्वेकेन भुज्यते ॥ ३८५ ॥

---

१ कृष्णवर्णः । २ वराहमुखः । ३ बीजपूरं भाषायां "बीजोरु" इति प्रसिद्धं । ४ अमावास्यायाम् । ५ अदानत्वमभोग्यतां च ।

अभीष्टेभ्यः प्रदास्येऽहमिति चिंतापि ते ततः । पूर्वकर्मानुसारेण जायते जन्मिनां हि धीः ॥ ३८६ ॥

अस्यैव जंबूद्वीपस्य क्षेत्रे चात्रैव भारते । कोसलाख्ये जनपदे नगरे श्रीपुरेऽभवत् ॥ ३८७ ॥

सुधनो धनपतिश्च धनदश्च धनेश्वरः । वणिक्पुत्राः सवयसश्चत्वारः सोदरा इव ॥ ३८८ ॥

अन्यदार्थोपार्जनार्थं ते चत्वारोऽपि संहताः । रत्नद्वीपं प्रत्यचलन् [1]द्रोणकोदूढशंबलाः ॥ ३८९ ॥

महाटवीं प्राविशंस्ते तीर्णप्राया कृता च सा । क्षीणप्रायं च पाथेयं तेषामजनि बह्वपि ॥ ३९० ॥

तदा चैकं ददृशुस्ते मुनिं प्रतिमया स्थितम् । अस्मै किंचित् प्रयच्छाम इति चाचिंतयन् क्षणम् ॥ ३९१ ॥

तं च द्रोणकनामानमूचुः शंबलवाहिनम् । भो भद्र किंचिदप्यस्मै द्रोण देहि महर्षये ॥ ३९२ ॥

तेभ्योऽधिकश्रद्धया स तं मुनिं प्रत्यलाभयत् । महाभोगफलं कर्म तेन [2]निर्वर्तितं तदा ॥ ३९३ ॥

रत्नद्वीपं च तेऽपीयुर्व्यवहारं च चक्रिरे । उपार्ज्यार्थं समाजग्मुर्भूयोऽपि नगरं निजम् ॥ ३९४ ॥

तेनैव पुण्यबीजेन ननंदुः सर्वदापि ते । जीवंत्यप्येकदासेन धान्यानि स्वातिवारिणा ॥ ३९५ ॥

धनेश्वरधनपती किं तु मायापरौ मनाक् । अधिकं शुद्धवृत्तिस्तु तेषु च द्रोणकोऽभवत् ॥ ३९६ ॥

आयुःक्षये च प्रथमं विपद्य द्रोणकः स तु । दानप्रभावात् पुत्रोऽभूस्त्वं हास्तिनपुरेशितुः ॥ ३९७ ॥

जनन्या च मुखे विशच्चंद्रस्वप्नावलोकनात् । पितृभ्यां नामधेयं ते कुरुचंद्र इतीरितम् ॥ ३९८ ॥

सुधनो धनदश्चोभौ मृत्वाभूतां वणिक्सुतौ । कांपील्यनगरे पूर्वो द्वितीयः कृत्तिकापुरे ॥ ३९९ ॥

वसंतसेनो नामाद्यः कामपालोऽपरः पुनः । विपेदाते धनपतिः कालात् स च धनेश्वरः ॥ ४०० ॥

---

१ द्रोणकेन उदूढं पाथेयं येषांते । २ बद्धम् ।

मदिराकेसरानाम्न्यौ वणिक्पुत्र्यौ बभूवतुः । एका शंखपुरेऽन्या तु जयंत्यां तावुभावपि ॥ ४०१ ॥
क्रमेण वर्धमानास्ते समतिक्रम्य शैशवम् । नव्यमासादयामासुश्चत्वारोऽपि हि यौवनम् ॥ ४०२ ॥
वसंतदेवः कांपील्याद्व्यवहारेण सोऽन्यदा । जयंत्यां प्रययौ पुर्यामर्थं च समुपार्जयत् ॥ ४०३ ॥
अन्यदा सोऽष्टमीचंद्रोत्सवेऽगच्छद्यदृच्छया । रतिनंदनमुद्यानं तत्राद्राक्षीच्च केसराम् ॥ ४०४ ॥
तया वसंतदेवोऽपि ददृशे स्निग्धया दृशा । तयोः प्राग्जन्मजूः स्नेहः प्रादुरासीत्परस्परम् ॥ ४०५ ॥
जयंतीवासिनं तत्र वणिक्पुत्रं प्रियंकरम् । वसंतदेवः पप्रच्छ केयं कस्य सुतापि वा ॥ ४०६ ॥
सोऽप्याख्यदेषा दुहिता श्रेष्ठिनः पंचनंदिनः । स्वसा जयंतिदेवस्य केसरा नाम कन्यका ॥ ४०७ ॥
वसंतदेवो जयंतिदेवेन सह सौहृदम् । समारेभे मिथो वेश्मगतागतनिबंधनम् ॥ ४०८ ॥
वसंतदेवो जयंतिदेवेन स्वगृहेऽन्यदा । न्यमंत्रि तत्प्रकारो हि मैत्र्यङ्कोरेष दोहदः ॥ ४०९ ॥
अर्चंतीं केसरां तत्र कुसुमैः कुसुमायुधम् । वसंतदेवः प्रैक्षिष्ट नेत्रकैरवकौमुदीम् ॥ ४१० ॥
जयंतिदेवहस्ताद्भात् प्रतीच्छन्[1] कुसुमस्रजम् । तया वसंतदेवोऽपि ददृशे सानुरागया ॥ ४११ ॥
अदोऽनुकूलं शकुनमिति हर्षोऽत्यभूत्तयोः । अन्योऽन्यशुभचेष्टा हि शुभोदर्का[2] द्वयोरपि ॥ ४१२ ॥
द्वयोश्चालक्षयद्भावं धात्रीपुत्री प्रियंकरा । सुलक्ष्यं हि परस्वांतमिंगिताकारवेदिभिः ॥ ४१३ ॥
वसंत इव वसंत[3]सखस्य सुहृदोऽकरोत् । पूजां वसंतदेवस्य केसरासोदरोऽथ सः ॥ ४१४ ॥
ऊचे प्रियंकरा तां च केसरे तव सोदरः । करोत्यर्चामसावस्य त्वमप्युचितकृद्भव ॥ ४१५ ॥

१ गृह्णन् । २ शुभपरिणामा । ३ कामदेवस्य ।

केसरा युगपदपि व्रीडाभीहर्षधारिणी । ऊचे त्वमेव जानासि कुरुष्वास्य यथोचितम् ॥ ४१६ ॥
प्रियंकराप्यंगणस्थप्रियंगुतरुमंजरीम् । कक्कोलादीनि चादाय वसंतमिदमब्रवीत् ॥ ४१७ ॥
स्वामिनी मे स्वहस्ताग्रोच्चितान्येतानि सुंदर । इष्टदेयानि ते दत्ते पुष्पाणि च फलानि च ॥ ४१८ ॥
अभीष्टोऽस्म्यहमेतस्या इति हृष्टः स्वपाणिना । वसंतदेवो जग्राह पुष्पाणि च फलानि च ॥ ४१९ ॥
नाममुद्रां स दत्वोच्चैस्त्वयेदं शोभनं कृतम् । वर्तितव्यं सदापीष्टानुरूपमिति तां ददे ॥ ४२० ॥
गत्वा च तद्वचोऽशंसत् केसरायै प्रियंकरा । दृढानुरागकंदस्योद्भेदने वारिसेकवत् ॥ ४२१ ॥
पश्चिमे यामिनीयामे सुप्ता स्वप्नेऽथ केसरा । वसंतदेवेनात्मानमुह्यमानमुदैक्षत ॥ ४२२ ॥
तदा वसंतदेवोऽपि स्वप्ने परिणिनाय ताम् । स्वप्नदर्शनमप्यासीद्विवाहादधिकं तयोः ॥ ४२३ ॥
प्रियंकरायै तं स्वप्नं कथयामास केसरा । सद्यो रोमांचितवपुः प्रतीयंती[१] तमेव हि ॥ ४२४ ॥
भविष्यत्येवमेवेदमिति स्वार्थप्रसाधकम् । पुरोधसा निजगदे तदानतिदवीयसा[२] ॥ ४२५ ॥
वसंतदेवस्ते भर्ता स्वप्नेन शकुनेन च । बध्यतां शकुनग्रंथिरित्यूचे तां प्रियंकरा ॥ ४२६ ॥
गत्वा वसंतदेवस्याप्याख्यत् स्वप्नं प्रियंकरा । सोऽपि स्वस्वप्नसंवादात् सिद्धमर्थममन्यत ॥ ४२७ ॥
प्रियंकरोचे स्वामिन्या तुभ्यमात्मा प्रकल्पितः । कल्प्यतां निर्विकल्पं तत्सर्वं वैवाहिकं त्वया ॥ ४२८ ॥
वसंतदेवोऽप्यवदद्व्यधायि विधिनैव तत् । प्रायो मनुष्यघटितं[३] कार्यं विघटते क्वचित् ॥ ४२९ ॥

---

१ प्रतीतिं कुर्वंति । २ समीपस्थेनेत्यर्थः । ३ परं दैवघटितं कार्यं कदापि न विघटत इति तात्पर्यम् ।

एवं वसंतदेवस्तां नियतिं रूपिणीमिव । आलप्य च सत्कृत्य च व्यसृजत् कृत्यकोविदः ॥ ४३० ॥
इत्थं प्रत्यहमन्योऽन्योदंतपीयूषपायिनोः । कियानप्यगमत् कालस्तयोर्वर्षशतोपमः ॥ ४३१ ॥
वसंतदेवेनान्येद्युः स्वगृहे तस्थुषा सता । मंगल्यतूर्यमश्रावि सदने पंचनंदिनः ॥ ४३२ ॥
सुदत्तश्रेष्ठिपुत्राय कन्यकुब्जनिवासिने । प्रदत्ता वरदत्ताय केसरा पंचनंदिना ॥ ४३३ ॥
वर्धापनकृते तेन तूर्यमेतद्धि वाद्यते । इति प्रवृत्तिं स प्राप प्रेषितैः पूरुषैर्निजैः ॥ ४३४ ॥
॥ युग्मम् ॥

एवमाकर्ण्य सोऽसूद्गन्मुज्वरेणेव ताडितः । एवमाश्वासयांचक्रे झाक् प्रियंकरया ततः ॥ ४३५ ॥
त्वां केसरा संदिशति खेदः कार्यस्त्वया न हि । गुरूपक्रांतमाकर्ण्य विवाहामि मम प्रियम् ॥ ४३६ ॥
गुरवो मदनिप्रायानभिज्ञाः किंचिदीदृशम् । चिकीर्षंति विधित्संतु न विधास्याम्यहं त्विदम् ॥ ४३७ ॥
त्वमेव भर्ता भावी मे भावि वा मरणं ध्रुवम् । बोद्धव्यं नान्यथा नाथ न हि मिथ्या कुलीनवाक् ॥ ४३८
प्रीतो वसंतोऽपीत्यूचे तादृशं स्वप्नदर्शनम् । प्रतिज्ञा च कुलीनानां न मुधा जातु जायते ॥ ४३९ ॥
प्रतिज्ञास्माकमप्येषा केसरामुद्वहामि वा । येन केनाप्युपायेन यामि वा यममंदिरम् ॥ ४४० ॥
एवमुक्ता विसृष्टा सा प्रययावुपकेसरम् । तदुक्तदयितोदंतान्मुमुदे केसराप्यथ ॥ ४४१ ॥
तयोरन्योऽन्यसंबंधोपायचिंताजुषोर्ययौ । कालः कियानप्यसुखं रजनीव रथांगयोः ॥ ४४२ ॥
अर्थस्तयोरसंपन्न एवोपायकृतोरपि । जन्ययात्रायया प्रातः केसरोद्वाहहेतवे ॥ ४४३ ॥

---

१ दैवम् । २ गुरुणा पित्रादिनोपक्रांतमारब्धम् । ३ विधातुं कर्तुमिच्छंति । ४ चक्रवाकयोः ।

वसंतदेवस्तच्छ्रुत्वा निर्गत्य नगराद्बहिः । उद्यानमेकमगमत्त्वरमाणः समीरवत् ॥ ४४४ ॥
वसंतदेवो दध्यौ च सान्योद्वाहेन निश्चितम् । अंगुलीदर्शनेनेव कूष्मांडं हा विपत्स्यते[1] ॥ ४४५ ॥
यथार्हयोगाविज्ञाभ्यां[2] पितृभ्यां खेदिता चिरम् । मदुद्वाहनिराशा सानूढापि हि मरिष्यति ॥ ४४६ ॥
तस्याः पुरस्तात्तन्मृत्वा शांतदुःखो भवाम्यहम् । कः श्रोष्यति प्रियामृत्युं दग्धे पिटकसंनिभम् ॥ ४४७ ॥
वसंतश्चिंतयित्वैवमशोकतरुमूर्धनि । पाशग्रंथिं गले दत्वोद्बबंध स्वं निषंगवत्[3] ॥ ४४८ ॥
ईषद्बद्धे च तत्पाशे निकुंजात् कोऽपि पूरुषः । मा मा भोः साहसं कार्षीरिति जल्पन् समाययौ ॥ ४४९ ॥
आरुह्याशोकवृक्षं स तत्पाशग्रंथिमच्छिदत् । विरुद्धमाकृतेरस्याः कृतं किमिति चाब्रवीत् ॥ ४५० ॥
वसंतोऽपि जगादेवं दैवदग्धस्य मेऽनया । किमिंद्रवारुणस्येवाकृत्या भ्रांतोऽसि सुंदर ॥ ४५१ ॥
प्रियाविरहदुःखांतहेतुमृत्युं ममेप्सतः । किं त्वया विहितो विघ्नः पाशग्रंथिं निकृंतता ॥ ४५२ ॥
ततश्च दयितोदंतं वसंतस्तस्य पृच्छतः । शशंस शस्यमानं हि दुःखं प्रायः प्रशाम्यति ॥ ४५३ ॥
स पुमानप्युवाचैवं यद्यप्येवमुपस्थितम् । तथापि युज्यते नेत्थं प्राणत्यागो विवेकिनः ॥ ४५४ ॥
उपाया एव युज्यंतेऽभीष्टार्थप्राप्तिहेतवः । उपेये[4] त्वत्र ते संति पशुवन्मा मृथास्ततः ॥ ४५५ ॥
यस्मिन्नुपेये नोपायो मर्तुं तत्रापि नोचितम् । मृतो न तदवाप्नोति याति कर्मोचितां गतिम् ॥ ४५६ ॥
उपायाभावतोऽप्राप्येऽभीष्टे वस्तुनि पर्यटन् । एष जीवामि जीवन् हि नरो भद्राणि पश्यति ॥ ४५७ ॥
कृत्तिकापुरवास्तव्यः कामपालोऽस्मि नामतः । निरगां यौवनोन्मत्तो देशांतरदिदृक्षया ॥ ४५८ ॥

---

१ विनंक्ष्यति । २ यथायोग्यसंबंधकरणेऽज्ञाभ्याम् । ३ तूणीरवत् । ४ प्राप्ये वस्तुनि ।

पर्यटंश्चासदं शंखपुरं नाम महापुरम् । तत्रेक्षितुं शंखपालयक्षोत्सवमगामहम् ॥ ४५९ ॥
तत्र चूतनिकुंजांतः स्मरांतःपुरिकोपमाम् । अपश्यं कन्यकामेकामेकान्तशुभ्रदर्शनाम् ॥ ४६० ॥
सानुरागः सानुरागं तयाप्यहमुदीक्षितः । तादृक्पाशैर्बद्ध इव चिरं तत्र स्थितोऽस्मि च ॥ ४६१ ॥
सखीहस्तेन मेऽदत्त सा तांबूलमनिंदिता । ओष्ठरागस्येव मनोरागस्यापि निबन्धनम् ॥ ४६२ ॥
तांबूलमाददानस्तद्युज्यते मम किं त्विह । [1]कृतप्रतिकृतिचिकीरिति यावदचिंतयम् ॥ ४६३ ॥
तावदालानमुन्मूल्य परितस्त्रो[2]टितान्दुकः । प्रससार महासारः कोऽप्येको [3]व्यालकुंजरः ॥ ४६४ ॥
॥ युग्मम् ॥
प्रतीकारासहैर्दूरात् प्रतिकारैः समुज्झितः । [4]अतिमात्राकुलैर्धावन् [5]महामात्रैरुदीक्षितः ॥ ४६५ ॥
[6]आराहस्तान् हस्तिपकान् विहस्तानपहस्तयन् । हस्ती चूतनिकुंजं तं क्षणादप्याससाद सः ॥ ४६६ ॥
॥ युग्मम् ॥
तस्याः सर्वः पलायिष्ट कन्यकायाः परिच्छदः । आत्मैवोपरि सर्व[7]स्य प्रायेणोपस्थिते भये ॥ ४६७ ॥
आपतत्यपि तत्रेभे सा पलायितुमक्षमा । हरि[8]णारौ हरिणीव तस्थौ तत्रैव वेपिनी ॥ ४६८ ॥

---

१ कृतस्य प्रत्युपकर्तुमिच्छन् । २ अंदुकः पादशृंखला । ३ मत्तो गजः । ४ अत्यंताकुलैः । ५ हस्तिपकैः । ६ आरा शस्त्रविशेषो करे येषां तान् पुनः विहस्तान् व्याकुलान् हस्तिपकानपसारणार्थं हस्तं शुंडादंडं ऊर्ध्वीकुर्वन् । ७ सर्वस्योपरि सर्वस्मादधिकः स्वस्यात्मैव । ८ हरिणानां शत्रुः सिंहस्तस्मिन्नागच्छति सतीत्यर्थः ।

यावदादत्त हस्तेन तां कन्यां सामि सामजः[1] । लकुटेन मया तावत् पेचके[2] स न्यहन्यत ॥ ४६९ ॥
कन्यां मुक्त्वा सोऽवलिष्ट पुच्छस्पृष्ट इवोरगः । तं गजं वंचयित्वा च तां चादायान्यतोऽगमम् ॥ ४७० ॥
विमुक्ता सा मयैकस्मिन् प्रदेशे निरुपद्रवे । सा तु वारितैवामेव[3] हृदयान्न मुमोच माम् ॥ ४७१ ॥
तस्याः परिजनस्तत्र भूयोऽपि हि समाययौ । त्रातां च मदिरां ज्ञात्वा बंदीवावर्णयच्च माम् ॥ ४७२ ॥
पुनश्चूतवने तस्मिन् सा सखीभिरनीयत । दैवादापतन्ननिलाकृष्टाश्च करिशीकराः ॥ ४७३ ॥
भीता दिशो दिशं यातास्ततः सर्वेऽपि सा पुनः । गता क्वापीत्यजानानः पर्यटं तद्दिदृक्षया ॥ ४७४ ॥
तामदृष्ट्वा चिरेणापि शून्यस्वांत इहागमम् । न म्रिये निरुपायोऽपि किं तु जीवामि पश्य माम् ॥ ४७५ ॥
केसरायास्तु संप्राप्तावुपाया अपि संत्यहो । तत्तुल्यदुःखं मित्रं त्वां वच्म्यज्ञानेन मा मृथाः ॥ ४७६ ॥
प्रातर्विवाह इत्यद्य स्मरं रतिसमन्वितम् । कल्पोऽयमिति सैकैव पूजयिष्यति केसरा ॥ ४७७ ॥
ततोऽनागतमेवावां स्मरदेवकुलांतरे । सखे प्रविश्य तिष्ठावो निभृतं[4] साधकाविव ॥ ४७८ ॥
तस्यां तत्र प्रविष्टायां तद्वेषग्रहणादहम् । सेव यास्यामि तज्जेहं मोहयंस्तत्परिच्छदम् ॥ ४७९ ॥
मयि दूरमपक्रांते तामादाय त्वमन्यतः । गच्छेः स्वच्छंदमिच्छा ते सेत्स्यत्येवमशंकिता ॥ ४८० ॥
वचसा मुदितस्तेन वसंतोऽप्येवमब्रवीत् । ममात्र योगः क्षेमं च पश्यामि व्यसनं तव ॥ ४८१ ॥
तदा च वृद्धब्राह्मण्येष्टदेव्येव कृतं क्षुतम् । ऊचे च कामपालेन ममेह व्यसनं न हि ॥ ४८२ ॥
त्वत्कार्येऽस्मिन् प्रसक्तस्य[5] प्रत्युताभ्युदयो मम । प्रयाति सात्विकानां हि दैवमप्यनुकूलताम् ॥ ४८३ ॥

---

१ गजः । २ पुच्छाग्रभागे । ३ वारितानि वाणानि दूषणानि यया सा । ४ गुप्तं यथा तथा । ५ लग्नस्य ।

अत्रांतरे ब्राह्मणेन वृद्धेन स्वार्थसंगतम् । एवमेतन्न संदेह इत्यूचे हृष्टचेतसा ॥ ४८४ ॥
निबध्य शकुनग्रंथिं प्रतिपद्य च तद्वचः । वसंतदेवः सुहृदा सह तेनाविशत् पुरीम् ॥ ४८५ ॥
तत्राशनादि कृत्वा तौ सायं निर्गत्य वेश्मनः । स्मरदेवकुलं गत्वा तस्थतुः स्मरपृष्ठतः ॥ ४८६ ॥
तत्र स्थिताभ्यां ताभ्यां तु मंगल्यस्तूर्यनिःस्वनः । आयाति केसरा नूनमिति हर्षेण शुश्रुवे ॥ ४८७ ॥
सापि स्मरणमात्रेण साध्यमंत्रं मुहुर्मुहुः । प्रेयःसमागमं नाम स्मरंती तत्र चाययौ ॥ ४८८ ॥
याप्ययानात् समुत्तीर्य विमानादिव नाकिनी । प्रियंकराकरात् स्वर्णमयीं पूजामुपाददे ॥ ४८९ ॥
एकाकिनी प्राविशत् सा स्मरदेवकुलं ततः । आचार इत्यपिदधे तद्द्वारं निजपाणिना ॥ ४९० ॥
भूतले पुष्पपत्रार्थं प्रक्षिप्योद्दिश्य मन्मथम् । मन्मथाक्रांतहृदया प्रांजलिः सैवमब्रवीत् ॥ ४९१ ॥
चित्ते भवसि सर्वेषां सदा वससि तत्र च । तेन जानासि तद्भावं भगवन् मकरध्वज ॥ ४९२ ॥
सर्वभावविदस्तत्किमेतद्युक्तं तव प्रभो । अनभीष्टेन यत् पत्या नियोजयसि मां बलात् ॥ ४९३ ॥
विना वसंतदेवं मे नान्यत्र रमते मनः । विषकन्या पत्युरिवान्यः पतिर्मरणाय मे ॥ ४९४ ॥
वसंतदेवो मे भर्ता भूयाज्जन्मान्तरेऽपि हि । नमस्कृतोऽसि सुचिरं नमस्कारोऽयमंतिमः ॥ ४९५ ॥
इत्युक्त्वा यावदात्मानं तोरणे प्रोद्बबंध सा । तावद्वसंतो धावित्वा पाशग्रंथिं व्यसूत्रयत् ॥ ४९६ ॥
कुतोऽयमिति साश्चर्या सव्रीडा सभया च सा । एवं वसन्तदेवेन जगदे कुमुदेक्षणा ॥ ४९७ ॥
असौ वसन्तदेवोऽस्मि प्रिये प्राणप्रियस्तव । मनोभवाद्याचसे यं परलोकेऽप्यधीश्वरम् ॥ ४९८ ॥

सखि किं चासि धन्या त्वं यस्यास्ते प्रेयसा समम् । अब्रूवन् दर्शनालापप्रभृतीनि मुहुर्मुहुः ॥ ५१४ ॥
वृत्तांतो दारुणो मे तु दुःश्रवः श्रूयतां सखि । शंखपालोत्सवेऽहं हि समं परिजनैरगाम् ॥ ५१५ ॥
तत्राशोकद्रुमस्याधो मनःसर्वस्वतस्करम् । युवानमेकमद्राक्षं प्रत्यक्षमिव मन्मथम् ॥ ५१६ ॥
सखीहस्तेन तांबूलं तस्मै च प्रेषितं मया । रक्षितास्मि च तेनाहं व्यालेभादन्तकादिव ॥ ५१७ ॥
पुनश्च हस्तिशंकायां त्रस्ताहं ससखीजना । भूयोऽपि च विमार्गन्ती नापश्यं तं क्वचिद्गतम् ॥ ५१८ ॥
अलिदष्टा मर्कटीव सर्वत्रारतिभाजनम् । तदाप्रभृति जीवामि वराक्येषा कथंचन ॥ ५१९ ॥
अद्ययावत्तमद्राक्षं स्वप्न एव मनोरमम् । यदि दैवप्रसादेन स प्रत्यक्षो भविष्यति ॥ ५२० ॥
तं च दुःखं लघूकर्तुं रहस्यं शस्यते मया । अन्यं हि दुःखितं दृष्ट्वा समाश्वसिति दुःखितः ॥ ५२१ ॥
तदलं सखि खेदेनानुकूले हि विधौ स्वयम् । प्रेयःसमागमो भावी कातरे धैर्यभाग्भव ॥ ५२२ ॥
अथापसार्य नीरंगीं कामपालोऽब्रवीदिदम् । त्वया यक्षोत्सवे दृष्टपूर्वोऽस्म्येष स ते प्रियः ॥ ५२३ ॥
दैवानुकूल्यादधुनैवावयोरिव संगमः । अभवत् कांते वसंतदेवकेसरयोरपि ॥ ५२४ ॥
अलमालापविघ्नेन विमुंच भयनिघ्नताम्[1] । किंचिन्निर्गमनद्वारं दर्शयानिंद्यदर्शने ॥ ५२५ ॥
एवमुक्त्वा गृहोद्याने पश्चिमद्वारवर्त्मना । मदिरादर्शितेनागात् समं मदिरयैव सः ॥ ५२६ ॥
पूर्वं पुरेऽस्मिन् वसंतदेवकेसरयोस्तयोः । आयातयोः संयुयुजे कामपालोऽथ सप्रियः ॥ ५२७ ॥

१ भयाधीनत्वम् ।

पूर्वस्नेहेन ते नित्यं ढौकनं पंचवस्तुकम् । अद्भुतं विदधाते तौ राजञ्जानीहि ते त्वमी ॥ ५२८ ॥
अमीभिः सह तद्भोक्तुं त्वमिष्टैरीशिषे नृप । नेयत्कालमभुंक्थास्त्वमभीष्टानविदन्नमून् ॥ ५२९ ॥
श्रुत्वा प्रभोर्वचांस्येवं राज्ञस्तेषां च तत्क्षणम् । जातिस्मरणमुत्पेदे प्राक्स्नेहोद्योतदीपकः ॥ ५३० ॥
भगवंतं ततो नत्वा कुरुचंद्रमहीपतिः । तान् सोदर्यानिव स्नेहादनैषीन्निजवेश्मनि ॥ ५३१ ॥
देवा अपि प्रभुं नत्वा स्थानं निजनिजं ययुः । भगवानप्यतोऽथागादनुगृह्णन्महीतलम् ॥ ५३२ ॥
श्रमणानां सहस्राणि द्वाषष्टिर्नैष्ठिकात्मनाम् । साध्वीनामेकषष्टिस्तु सहस्राः षट् शतानि च ॥ ५३३ ॥
चतुर्दशपूर्वभृतां शतान्यष्टौ महात्मनाम् । तथा सहस्रत्रितयमवधिज्ञानधारिणाम् ॥ ५३४ ॥
चत्वारि च सहस्राणि मनःपर्यवशालिनाम् । केवलज्ञानभाजां त्रिचत्वारिंशच्छतानि च ॥ ५३५ ॥
जातवैक्रियलब्धीनां सहस्राणि षडेव हि । वादलब्धिमतां द्वे तु सहस्रे सचतुःशते ॥ ५३६ ॥
श्रावकाणामुभे लक्षे सहस्रा नवतिस्तथा । सहस्रत्रिनवत्यग्रा श्राविकाणां त्रिलक्ष्यपि ॥ ५३७ ॥
आरभ्य केवलाद्वर्षसहस्रान् पंचविंशतिम् । एकाब्दोनां विहरतः परिवारोऽभवत् प्रभोः ॥ ५३८ ॥
निर्वाणकालं ज्ञात्वा च संमेताद्रिं प्रभुर्ययौ । प्रपेदेऽनशनं सार्धं मुनीनां नवभिः शतैः ॥ ५३९ ॥
मासांते च ज्येष्ठकृष्णत्रयोदश्यां निशाकरे । भरणीस्थे ययौ स्वामी मोक्षं तैर्मुनिभिः सह ॥ ५४० ॥
कौमारे मंडलीकत्वे चक्रभृत्त्वे व्रतेऽपि च । प्रत्येकं लक्षतुर्यांशोऽब्दलक्षायुरिति प्रभुः ॥ ५४१ ॥
श्रीधर्मनाथनिर्वाणाच्छ्रीशांतिस्वामिनिर्वृतिः । पादोनपल्यन्यूनेषु सागरेष्वभवत्रिषु ॥ ५४२ ॥

चक्रे शांतिजिनस्य मोक्षमहिमा तत्रेंद्रमुख्यैः सुरैः कालेनार्जितकेवलो गणधरश्चक्रायुधः सोऽपि च ।
भव्योद्बोधकृते विहृत्य सुचिरं संन्यस्य चायुःक्षये तीर्थे कोटिशिलाभिधे शिवमगात्प्राज्यैः समं साधुभिः॥५५३

षट्खंडोर्वीतलजयविधावप्यनायासभाजस्त्यक्त्वा लक्ष्मीं तृणमिव च तामप्युपात्तव्रतस्य ।
चक्रित्वेन प्रथितयशसस्तीर्थकृत्त्वेन चोच्चैर्धीरोदात्तं जयति चरितं धीरशांतं च शांतेः ॥ ५५४ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
पंचमे पर्वणि श्रीशांतिनाथचरमभववर्णनो
नाम पंचमः सर्गः ।

॥ समाप्तं चेदं पंचमं पर्व ॥

॥ श्री ॥

॥ श्रीत्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते ॥

षष्ठं पर्व ।

प्रथमः सर्गः ।

॥ श्रीकुंथुस्वामिचरितम् ॥

जयंति जयिनः[1] कुंथुस्वामिनो देशनागिरः । महामोहदृषद्भेदसरित्पूरसहोदराः[2] ॥ १ ॥
त्रैलोक्यस्वामिनः कुंथोश्चरित्रं वच्मि पावनम् । संसारांभोधिमथने मंथनाचलसन्निभम्[3] ॥ २ ॥
अस्यैव जंबूद्वीपस्य प्राग्विदेहेषु सुंदरे । आवर्तनाम्नि विजये कृतस्वर्विजये[4] श्रिया ॥ ३ ॥
महापुर्यां खड्गिनाम्न्यां निःसीमगुणभाजनम् । सीमा धर्मधुरीणानां राजा सिंहावहोऽभवत् ॥ ४ ॥
आधार इव धर्मस्य कुगार इव पाप्मनः । न्यायस्य कुलवेश्मेव सुधियां जन्मभूरिव ॥ ५ ॥
तस्य मंत्रो मन इव दुर्लक्षो विदुषामपि । शक्रस्येव प्रभुत्वं चोत्साहश्चाभूद्धरेरिव ॥ ६ ॥
अनुल्लंघितमर्यादः समुद्र इव स स्वयम् । मर्यादायां जगदपि धारयामास शक्तिमान् ॥ ७ ॥

---

१ जयशीलस्य । २ महामोह एव पाषाणस्तस्य भेदे नदीपूरसमानाः । ३ मंदराचलसदृशम् । ४ कृतः स्वर्गस्य जयो येन तस्मिन्।

कृष्टिमंत्र इव श्रीणां भेदमंत्र इव द्विषाम् । रक्षामंत्र इवावन्यास्तस्य रेजे धनुर्ध्वनिः ॥ ८ ॥
धर्मायैव शशासोर्वीं न पुनर्द्रविणाय सः । सर्वदा धर्मनिष्ठानां फलं तद्ध्यानुषंगिकम्[३] ॥ ९ ॥
अनासक्त्योपभुंजानो भोगान् योगीव भोजनम् । किंचिदप्यतिचक्राम कालं तत्त्वविदग्रणीः ॥ १० ॥
वेलामब्धेरिवान्येद्युर्वैराग्यमधिकं दधत् । संवराचार्यपादांते गत्वा दीक्षां स आददे ॥ ११ ॥
व्रतं प्रपालयंस्तीव्रमर्हदाराधनादिभिः । स्थानकैरर्जयामास तीर्थकृन्नाम कर्म सः ॥ १२ ॥
स मृत्वा कालयोगेन सम्यग्दृष्टिः समाहितः । देवो विमाने सर्वार्थसिद्धनामन्यजायत ॥ १३ ॥
इतश्च जंबूद्वीपस्य द्वीपस्यास्यैव भारते । क्षेत्रेऽस्ति हास्तिनपुरमिति ख्यातं महापुरम् ॥ १४ ॥
तत्र चैत्येषु विशदपताकाव्यपदेशतः । नित्यं प्रमुदितो धर्म इव नृत्यति निर्भरम् ॥ १५ ॥
तद्गृहेष्वभितो रत्नबद्धप्रांगणभूमिषु । नामाप्यभूत् कर्दमस्य केवलं यक्षकर्दमे ॥ १६ ॥
तद्वप्रे रत्नघटिते स्वैरेव प्रतिबिंबितैः । परेभबुद्ध्या गंधेभा दन्तघातान् वितन्वते ॥ १७ ॥
नृपौकस्सु जनौकस्सु गोपुरेष्वपरत्र च । तत्सर्वमार्हतैर्बिंबैर्व्याप्तं व्योम ग्रहैरिव ॥ १८ ॥
तेजसाभिनवः सूर्यः शूरो नाम महीपतिः । बभूव तस्मिन्नलकापुर्यामिव धनेश्वरः ॥ १९ ॥
द्वैतीयिकोऽन्तरात्मेव हृदि तस्यावसत् सदा । धर्म एवार्थकामौ तु बहिःस्थौ बहिरात्मवत् ॥ २० ॥
प्रतापाक्रांतदिक्कस्य तस्य शस्त्राणि जज्ञिरे । दोष्णोर्विभूषणायैव केयूरकटकादिवत् ॥ २१ ॥
न चुकोप स कस्मैचिज्जुगोप च महीमिमाम् । विनापि तीव्रतां विश्वं प्रकाशयति चंद्रमाः ॥ २२ ॥

१ वशीकरणमंत्रः । २ द्रविणम् । ३ आनुषंगिकं अवांतरफलम् । ४ अन्यगजशंकया । ५ सूर्यरूप इत्यर्थः ।

रूपलावण्यपुण्यांगी शीलनैर्मल्यशालिनी । श्रीदेवीव हरेस्तस्य नाम्ना श्रीरिति पत्न्यभूत् ॥ २३ ॥
किं सुधासारणिः किं वा सुधांशोरधिदेवता । सुधां क्षरंती वचसा शुशुभे सा शुभानना ॥ २४ ॥
मंदमेवानवद्यांगी जगाम च जगाद च । हंसीव राजहंसस्य तस्य सा प्राणवल्लभा ॥ २५ ॥
तया देव्या समं भोगान् बुभुजे शूरपार्थिवः । निर्विघ्नसुखनिर्मग्नो वैमानिक इवामरः ॥ २६ ॥
इतश्च सर्वार्थसिद्धे विमाने पूरयन्निजम् । जीवः सिंहावहस्यायुस्त्रयस्त्रिंशार्णवप्रमम् ॥ २७ ॥
श्रावणासितनवम्यां कृत्तिकास्थे निशाकरे । च्युत्वा ततस्तस्य जीवः श्रियः कुक्षाववातरत् ॥ २८ ॥
चतुर्दन्तो गजः श्वेतः ककुद्मान्[1] कुमुदद्युतिः । केसर्युत्केसरो लक्ष्मीरभिषेकमनोरमा ॥ २९ ॥
पंचवर्णं पुष्पदाम पार्वणो[2] रजनीकरः । प्रद्योतनः[3] कृतद्योतः सपताको महाध्वजः ॥ ३० ॥
शातकौम्भः[4] पूर्णकुम्भः पद्मपूर्णं सरोवरम् । सरितां पतिरुद्वीचिर्विमानं रत्ननिर्मितम् ॥ ३१ ॥
रत्नपुंजोऽभ्रंलिहरुग्निर्धूमश्च विभावसुः । एते चतुर्दश स्वप्नास्तदा ददृशिरे तया ॥ ३२ ॥
देव्या च कथितान् स्वप्नान् व्याचख्यौ नृपतिः प्रगे[5] । स्वप्नैरेभिः सुतो भावी चक्रभृत्तीर्थकृच्च ते ॥ ३३ ॥
ततो नवसु मासेषु दिनेष्वर्धाष्टमेषु च । राध[6]कृष्णचतुर्दश्यां कृत्तिकास्थे निशाकरे ॥ ३४ ॥
ग्रहेषु चोच्चसंस्थेषु छागांकं कांचनच्छविम् । सर्वलक्षणसंपूर्णं श्रीदेवी सुषुवे सुतम् ॥ ३५ ॥
नारकाणां क्षणं सौख्यमुद्योतश्च जगत्त्रये । अभूत्तदा चासनानि शक्रादीनां चकंपिरे ॥ ३६ ॥
उपेत्यासनकंपेन कर्मकर्य[7] इव क्षणात् । षट्पंचाशद्दिक्कुमार्यः सूतिकर्माणि चक्रिरे ॥ ३७ ॥

---

१ वृषः । २ पूर्णिमासंबन्धी । ३ सूर्यः । ४ सौवर्णः । ५ प्रातःकाले । ६ वैशाखकृष्णचतुर्दश्याम् । ७ किंकर्यः ।

शक्रः पंचवपुर्भूत्वा मेरुशैलेऽनयत् प्रभुम् । इन्द्राश्च स्नपयामासुस्त्रिषष्टिरतीर्थवारिभिः ॥ ३८ ॥
ईशानांके निवेश्येशं शक्रोऽप्यस्नपयत्ततः । कृत्वा पूजादिकं चोच्चैरिति स्तोतुं प्रचक्रमे ॥ ३९ ॥
अद्य नीराणि क्षीरोदप्रभृतीनामुदन्वताम् । पद्मप्रभृतिह्रदानां पद्मानि च पयांसि च ॥ ४० ॥
अद्य नीराणि क्षीरोदप्रभृतीनां महीभृताम् । भद्रशालप्रभृतीनां वनानां कुसुमान्यपि ॥ ४१ ॥
ओषध्यः क्षुद्रहिमवत्प्रभृतीनां महीभृताम् । भद्रशालप्रभृतीनां वनानां कुसुमान्यपि ॥ ४१ ॥
मलयाधित्यकादीनां भूमीनां चंदनानि च । युष्मत्स्नात्रोपयोगेन कृतार्थानि जगत्पते ॥ ४२ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

कृतार्थमिदमैश्वर्यमखिलानां दिवौकसाम् । देव त्वज्जन्मकल्याणमहोत्सवविधानतः ॥ ४३ ॥
उत्कृष्टो भूभृतामद्य तीर्थभूतोऽयमद्य च । प्रासाद इव बिंबेन त्वया मेरुरलंकृतः ॥ ४४ ॥
अद्य चक्षूंषि चक्षूंषि पाणयश्चाद्य पाणयः । दर्शनेन स्पर्शनेन भवतो भुवनेश्वर ॥ ४५ ॥
अद्य नः सफलं नाथावधिज्ञानं निसर्गजम् । जिन ते जन्म विज्ञाय जन्मोत्सवमकृष्महि ॥ ४६ ॥
यथाद्य हृदयद्वारे स्नात्रकाले ममाभवः । तथैव हृदयस्यांतरपि भूयाश्चिरं प्रभो ॥ ४७ ॥
जगन्नाथमिति स्तुत्वा गृहीत्वाशु पुरंदरः । गत्वा च हास्तिनपुरं श्रीदेव्याः पार्श्वतोऽमुचत् ॥ ४८ ॥
चक्रे जन्मोत्सवः सूनोः शूरेणापि महीभुजा । यद्घोत्पन्ने तीर्थनाथे सदोत्सवमयं जगत् ॥ ४९ ॥
दृष्टो देव्या गर्भगेऽस्मिन् कुंथ्वाख्यो रत्नसंचयः । कुंथुरित्यभिधां तेन स्वामिनो विदधे पिता ॥ ५० ॥
शक्रसंक्रमितांगुष्ठपीयूषं भगवान् पिबन् । क्रमेण वर्धमानोऽभूत् पंचत्रिंशद्धनून्नतः ॥ ५१ ॥

पित्राज्ञया पर्यणैषीत् स काले राजकन्यकाः । कर्मभोगफलं भेत्तुं चान्यथा शक्यते न हि ॥ ५२ ॥
त्रयोविंशत्यब्दसहस्रेष्वर्धाष्टमशतेषु च । गतेषु जन्मतो राज्यं प्रभुः पित्राज्ञयाग्रहीत् ॥ ५३ ॥
गतेष्वब्देषु तावत्सु भर्तुर्मण्डलिकस्थितौ । मध्येऽस्त्रसदने[1] चक्ररत्नं समुदपद्यत ॥ ५४ ॥
चक्रेऽर्चां[2] चक्ररत्नस्य जगदर्च्योऽपि शूरसूः । महात्मानो हि कुर्वंति सेवकेष्वपि सत्कृतिम् ॥ ५५ ॥
मागधेशं वरदामप्रभासाधिपती अपि । क्रमेण साधयामास चक्ररत्नानुगः प्रभुः ॥ ५६ ॥
सिन्धुदेवीं वैताढ्याद्रिकुमारं कृतमालकम् । स्वयं सोऽसाधयदथ सेनान्या सिन्धुनिष्कुटम् ॥ ५७ ॥
सेनान्योद्घाटितद्वारा प्रविश्य च तमिस्रया । निर्गत्य चापातनाम्नो म्लेच्छान् प्रभुरसाधयत् ॥ ५८ ॥
सेनान्या च वशीचक्रे द्वितीयं सिन्धुनिष्कुटम् । गत्वा च क्षुद्रहिमवत्कुमारं स्वाम्यसाधयत् ॥ ५९ ॥
केऽस्य इत्यृषभकूटे निजं नाम लिलेख च । ववले च ततः स्थानाच्चक्ररत्नानुगः प्रभुः ॥ ६० ॥
आगतश्चोप[3]वैताढ्यं तच्छ्रेणिद्वयवर्तिभिः । विद्याधरेन्द्रैरानर्चे विविधोपायनैः प्रभुः ॥ ६१ ॥
गंगादेवीं नाट्यमालं स्वयं प्रभुरसाधयत् । गांगं तु निष्कुटं सैन्यपतिना म्लेच्छसंकुलम् ॥ ६२ ॥
सेनान्योद्घाटितखंडप्रपातागुहया प्रभुः । प्रविश्य वैताढ्यगिरेर्निर्ययौ सपरिच्छदः ॥ ६३ ॥
नैसर्पप्रमुखास्तत्र नवापि निधयः प्रभोः । सिध्यंति स्म स्वयमपि गंगामुखनिवासिनः ॥ ६४ ॥
द्वितीयं निष्कुटं गांगं सेनान्यासाधयत् प्रभुः । विजिग्ये भरतक्षेत्रं षड्भिर्वर्षशतैरिति ॥ ६५ ॥
संपूर्णचक्रभृत्संपन्नरामरनिषेवितः । ततो निवृत्तः श्रीकुंथुराययौ हस्तिनापुरम् ॥ ६६ ॥

---

१ अस्त्रशालायाम् । २ आचारः इति हेतोः । ३ वैताढ्यसमीपम् ।

चक्रे चक्रित्वाभिषेकः प्रभोर्देवैर्नरैरपि । उत्सवश्च द्वादशाब्दीं पुरे तस्मिन्नजायत ॥ ६७ ॥
त्रयोविंशत्यब्दसहस्राः सार्धाष्टमशता ययुः । श्रीकुंथुस्वामिनश्चक्रवर्तिवैभवशालिनः ॥ ६८ ॥
तीर्थं प्रवर्तय स्वामिन्निति लोकांतिकैः प्रभुः । विज्ञप्तो वार्षिकं दानं ददौ राज्यं च सूनवे ॥ ६९ ॥
स्वामी नृपैश्च देवैश्च कृतनिष्क्रमणोत्सवः । विजयाशिबिकारूढः सहस्राम्रवणं ययौ ॥ ७० ॥
चुंबता चंपकलताश्चूतयष्टीर्विधुन्वता । वासंतिका नर्तयता निर्गुंडीरभिमृद्नता ॥ ७१ ॥
आलिंगिता च लवलीः स्पृशता नवमल्लिकाः । पाटलीश्च पाटयता पद्मिनीश्चाभिसर्पता ॥ ७२ ॥
आक्रामताशोकलताः कदलीरनुगृह्णता । यूनेव पवमानेन दक्षिणेन मनोरमम् ॥ ७३ ॥
दोलांदोलनसंसक्तललनाललटभीकृतम् । कुसुमावचयक्रीडाव्यग्रपौरेभ्यदारकम् ॥ ७४ ॥
उन्मत्तकोकिलालापैर्मधुरैश्चालिकूजितैः । विहितस्वागतमिवोद्यानं तत्प्राविशत्प्रभुः ॥ ७५ ॥
॥ पंचभिः कुलकम् ॥
शिबिकायाः समुत्तीर्य त्यक्त्वालंकरणादिकम् । वैशाखकृष्णपंचम्यां कृत्तिकास्वह्नि पश्चिमे ॥ ७६ ॥
समं राजसहस्रेण षष्ठेन प्राव्रजत्प्रभुः । चतुर्थं प्राप च ज्ञानं मनःपर्ययसंज्ञकम् ॥ ७७ ॥
पुरे चक्रपुरे व्याघ्रसिंहपार्थिववेश्मनि । द्वितीयेऽह्नि व्यधात् स्वामी परमान्नेन पारणम् ॥ ७८ ॥
विदधे वसुधारादिपंचकं तत्र नाकिभिः । रत्नपीठं व्याघ्रसिंहेनांघ्रिस्थाने पुनः प्रभोः ॥ ७९॥
निःसंगोऽप्रतिबद्धश्च समीरण इव प्रभुः । छद्मस्थः षोडशाब्दानि विजहार वसुंधराम् ॥ ८० ॥

---

१ आम्रलताः । २ वायुना । ३ दोलांदोलने संसक्ताश्च ता ललनाश्च ताभिः सुंदरीकृतम् । ४ देवैः ।

अन्येद्युर्विहरन्नागात् सहस्राम्रवणं प्रभुः । कृतषष्ठस्तिलकाद्धौ तस्थौ च प्रतिमाधरः ॥ ८१ ॥
चैत्रशुक्लतृतीयायां कृत्तिकास्थे निशाकरे । घातिकर्मक्षयात्तत्र संजज्ञे केवलं प्रभोः ॥ ८२ ॥
सेन्द्रैश्चतुर्विधैर्देवनिकायैरेत्य तत्क्षणम् । चक्रे समवसरणं प्राकारत्रयमंकितम् ॥ ८३ ॥
सुरैः संचार्यमाणेषु स्वर्णाब्जेषु ददत् क्रमौ । पूर्वद्वारेण समवसरणं प्राविशद्विभुः ॥ ८४ ॥
विंशत्यग्रचतुर्धन्वशतोच्चं चैत्यपादपम् । तत्र प्रदक्षिणीचक्रे धर्मचक्री जगद्गुरुः ॥ ८५ ॥
तस्याधश्छंदके जहत्पंस्तीर्थाय नम इत्यथ । पूर्वसिंहासने पूर्वाभिमुखः स्वाम्युपाविशत् ॥ ८६ ॥
स्वामिनः प्रतिरूपाणि दिक्ष्वन्यास्वपि तत्क्षणम् । तादृंशि तत्प्रभावेण विचक्रुर्व्यंतरामराः ॥ ८७ ॥
अवतस्थे यथास्थानं श्रीमान् संघश्चतुर्विधः । मध्यवप्रे तु तिर्यंचोऽधस्तने वाहनानि तु ॥ ८८ ॥
ज्ञात्वा च समवसृतं प्रभुमागात्कुरूद्वहः । नमस्कृत्यानुशक्रं च निषसाद कृतांजलिः ॥ ८९ ॥
भूयोऽपि स्वामिनं नत्वा सौधर्मेन्द्रकुरूद्वहौ । उद्वहन्तौ हृदि मुदं प्रारेभाते इति स्तुतिम् ॥ ९० ॥
चतुर्धा धर्मदेष्टारं चतुर्गात्रं चतुर्मुखम् । चतुर्थपुरुषार्थेशं त्वां स्तुमः परमेश्वरम् ॥ ९१ ॥
चतुर्दशमहारत्नीं[1] निःसंगत्वात्त्वमत्यजः । रत्नत्रयीं त्वनवद्यां दधासि जगदीश्वर ॥ ९२ ॥
मनो हरसि विश्वस्य निर्मनस्कस्तथाप्यसि । उत्तप्तस्वर्णवर्णस्त्वं ध्यायसे चेन्दुसन्निभः ॥ ९३ ॥
निःसंगोऽपि महर्द्धिस्त्वं ध्येयोऽपि ध्यातृतास्पदम् । कोटिशोऽप्यावृतो देवादिभिः कैवल्यभागसि[2]॥९४॥
विश्वस्य रागं तनुषे वीतरागोऽसि च स्वयम् । अकिंचनोऽपि भवसि जगतः परमर्द्धये ॥ ९५ ॥

---

१ चतुर्दशानां महारत्नानां समाहारः । २ कैवल्यं एकाकित्वमिति विरोधः केवलज्ञानमिति तत्परिहारः ।

अविज्ञेयप्रभावायाज्ञेयरूपाय तायिने । नमो भगवते सप्तदशाय भवतेऽर्हते ॥ ९६ ॥
प्रणामोऽपि त्वयि विभोऽचिन्त्यचिन्तामणिर्नृणाम् । किं पुनर्मनसा ध्यानं स्तवनं वचसापि वा ॥ ९७ ॥
प्रणामे स्तवने ध्याने प्रभो त्वद्विषये मम । प्रवृत्तिः सर्वदाप्यस्तु कृतमन्यैर्मनोरथैः ॥ ९८ ॥
स्तुत्वैवं दिविषन्नाथे कुरुराजे च तस्थुषि । श्रीकुन्थुनाथो भगवान् विदधे धर्मदेशनाम् ॥ ९९ ॥
योनिलक्षचतुरशीत्यावर्तापातभीषणः । अयं खलु भवांभोधिर्महादुःखनिबन्धनम् ॥ १०० ॥
तरणे च भवांभोधेरलंभूष्णुर्विवेकिनाम् । यानपात्रं मनःशुद्धिरिन्द्रियोर्मिजयोर्जिता ॥ १०१ ॥
दीपिका खल्वनिर्वाणा[2] निर्वाणपथदर्शिनी[3] । एकैव मनसः शुद्धिः समाम्नाता मनीषिभिः ॥ १०२ ॥
सत्यां हि मनसः शुद्धौ सन्त्यसंतोऽपि यद्गुणाः[4] । संतोऽप्यसत्यां नो सन्ति सैव कार्या बुधैस्ततः ॥१०३॥
मनःशुद्धिमबिभ्राणा ये तपस्यंति मुक्तये । त्यक्त्वा नावं भुजाभ्यां ते तितीर्षंति महार्णवम् ॥ १०४ ॥
तपस्विनो मनःशुद्धिं विनाभूतस्य सर्वथा । ध्यानं खलु मुधा चक्षुर्विकलस्येव दर्पणः ॥ १०५ ॥
तप्यमानांस्तपो मुक्तौ गन्तुकामान् शरीरिणः । वात्येव तरलं चेतः क्षिपत्यन्यत्र कुत्रचित् ॥ १०६ ॥
मनःक्षपाचरो[5] भ्राम्यन्नपशंकं[6] निरंकुशः । प्रपातयति संसारावर्तगर्ते जगत्रयीम् ॥ १०७ ॥
अनिरुद्धमनस्कः सन् योगश्रद्धां दधाति यः । पद्भ्यां जिगमिषुर्ग्रामं स पंगुरिव हस्यते ॥ १०८ ॥
मनोरोधे निरुध्यन्ते कर्माण्यपि समंततः । अनिरुद्धमनस्कस्य प्रसरंति हि तान्यपि ॥ १०९ ॥

---

१ रक्षित्रे । २ अनपायिनी । ३ मोक्षमार्गप्रकाशिनी । ४ यद्यस्मात्कारणान्मनसः शुद्धौ सत्यामविद्यमाना अपि गुणा भवन्ति, मनःशुद्धौ चासत्यां विद्यमाना अपि गुणा न भवन्ति । ५ मन एव क्षपाचरो राक्षसः । ६ निःशंकम् ।

मनःकपिरयं विश्वपरिभ्रमणलंपटः । नियंत्रणीयो यत्नेन मुक्तिमिच्छुभिरात्मनः ॥ ११० ॥
तदवश्यं मनःशुद्धिः कर्तव्या सिद्धिमिच्छता । तपःश्रुतयमप्रायैः किमन्यैः कायदंडनैः ॥ १११ ॥
मनःशुद्ध्यैव कर्तव्यो रागद्वेषविनिर्जयः । कालुष्यं येन हित्वात्मा स्वस्वरूपेऽवतिष्ठते ॥ ११२ ॥
श्रुत्वेति देशनां भर्तुर्बहवः प्राव्रजञ्जनाः । स्वयंभूप्रमुखाः पंचत्रिंशद्गणभृतोऽभवन् ॥ ११३ ॥
पूर्णायामादिपौरुष्यां देशनाविरते प्रभौ । स्वयंभूर्देशनां स्वामिपादपीठस्थितोऽकरोत् ॥ ११४ ॥
पूर्णद्वितीयपौरुष्यां व्यसाक्षीत् सोऽपि देशनाम् । नत्वा श्रीकुन्थुमीयुश्च स्वं स्वं स्थानं सुरादयः ॥ ११५ ॥
तत्तीर्थभूश्च गंधर्वयक्षो हंसरथोऽसितः । दधानो दक्षिणौ बाहुदंडौ वरदपाशिनौ ॥ ११६ ॥
मातुलिंगांकुशधरौ धारयन् दक्षिणेतरौ । श्रीमतः कुन्थुनाथस्य जज्ञे शासनदेवता ॥ ११७ ॥
तत्तीर्थभूर्बलादेवी गौरांगी केकिवाहना । बिभ्राणा दक्षिणौ बाहू बीजपूरकशूलिनौ ॥ ११८ ॥
मुषंढीपंकजभृतौ बिभ्रती दक्षिणेतरौ । सदा सन्निहिता जज्ञे प्रभोः शासनदेवता ॥ ११९ ॥
ताभ्यामभुक्तसान्निध्यस्ततः स्थानादथान्यतः । भव्यजन्तूपकाराय विजहार जगद्गुरुः ॥ १२० ॥
षष्टिसहस्री[2] साधूनां सा साध्वीनां सषट्शता । चतुर्दशपूर्वभृतां सप्तत्यधिकषट्शती ॥ १२१ ॥
सहस्रद्वितयं सार्धमवधिज्ञानशालिनाम् । चत्वारिंशत्त्रयस्त्रिंशच्छती चापि मनोविदाम् ॥ १२२ ॥
केवलज्ञानिनां त्रीणि सहस्राणि शतद्वयम् । शतानि चैकपंचाशद्वैक्रियलब्धिशालिनाम् ॥ १२३ ॥
संजातवादलब्धीनां सहस्रद्वितयं पुनः । श्रावकाणां लक्षमेकं न्यूनाशीतिसहस्रयुक् ॥ १२४ ॥

१ कृष्णवर्णः । २ षड्भिः शतैः सह वर्तमाना सा षष्टिसहस्री ।

द्वितीयः सर्गः ।

॥ श्रीअरनाथचारितम् ॥

इक्ष्वाकुवंशतिलकश्चारुगोरोचनाद्युतिः । चतुर्थारसरोहंसः[1] पायादरजिनेश्वरः ॥ १ ॥

त्रिजगत्कुमुदानंदचंद्रस्य परमेष्ठिनः । श्रीमतोऽरजिनेन्द्रस्य वक्ष्ये चरितमुज्ज्वलम् ॥ २ ॥

अस्यैव जंबूद्वीपस्य प्राग्विदेहेषु विस्तृते । सीतानद्युत्तरतटे विजये वत्सनामनि ॥ ३ ॥

सुसीमायां महापुर्यां निःसीमा[2] शौर्यसंपदाम् । नृपो धनपतिर्नामान्वर्द्धमयशोधनः ॥ ४ ॥

वंधनं ताडनं चांगखंडनं दंडनादि च । नाभूत् कस्यापि तत्राज्ञासारे[3] शासति मेदिनीम् ॥ ५ ॥

मिथोऽसंजातकलहैर्वत्सलैश्च मिथो जनैः । सकलापि मही तस्मिन् यत्याश्रम इवाभवत् ॥ ६ ॥

मनःसरोवरे तस्य दयावारितरंगिते । चिक्रीड निर्भरं हंस इव धर्मो जिनोदितः ॥ ७ ॥

विरक्तः सोऽथ संसारादसाराद्विश्वसारधीः । अन्तिके संवरमुनेः प्राव्राजीदात्तसंवरः[4] ॥ ८ ॥

स व्रतं पालयंस्तीव्रं तप्यमानस्तपांसि च । विजहार महीमात्तविविधाभिग्रहः सुधीः ॥ ९ ॥

चतुर्मासोपवासांतपारणे प्रत्यलाभयत् । श्रेष्ठिपुत्रो जिनदासः श्रद्धया तं महामुनिम् ॥ १० ॥

अर्हदाराधनाद्यैश्च स्थानैर्धनपतिर्मुनिः । आर्जयत्तीर्थकृन्नाम कर्म कर्मद्विषन्नपि[5] ॥ ११ ॥

---

१ चतुर्थार एव सरस्तस्मिन् हंससदृशः । २ नितरां सीमारूपः । ३ आज्ञैव सारो यस्य तस्मिन् तत्र राज्ञि । ४ गृहीतसंवरः । ५ कर्मशत्रुरपि ।

परमर्द्धिकः ॥ १२ ॥
विपद्य कालयोगेन समाहितमनाः स तु । नवमग्रैवेयकेऽभूदमरः परमर्द्धिकम् ॥ १३ ॥
इतश्च जंबूद्वीपस्यास्यैव क्षेत्रे च भारते । समस्ति हास्तिनपुरं पुरं परमर्द्धिकम् ॥ १४ ॥
राजानोऽपि प्रजायन्ते तत्र सेवार्थमागताः । दिव्यवाहननेपथ्या राजायंते प्रजाः पुनः ॥ १५ ॥
विभाति तत्र परिखा परितो वलयाकृतिः । श्रियः स्थैर्यकृते दत्ता स्वाज्ञालेखेव वेधसा ॥ १६ ॥
हैमस्फाटिकनैलानि तत्र चैत्यान्यनेकशः । शृंगाणि मेरुकैलासांजनाद्रीणामिवाबभुः ॥ १७ ॥
सुदर्शनश्चंड इव तत्र नाम्ना सुदर्शनः । अभूद्भूमिभुजां प्रेष्ठः सुराणामिव वृत्रहा ॥ १८ ॥
तस्यासने वा तल्पे वा गृहे वा बहिरेव वा । धर्मोऽनुज्झितसान्निध्यः प्रियमित्रमिवाभवत् ॥ १९ ॥
सिद्धमंत्रोपमे तस्य प्रतापे परिसर्पति । प्रक्रियामात्रमेवासीच्चतुर्धा सैन्यसंग्रहः ॥ २० ॥
गृहांगणरजस्तस्य शमयामासुरन्वहम् । घनैर्मदजलासारैर्नृपोपायनदन्तिनः ॥ २१ ॥
देवी नाम महादेवी कापि देवीव चागता । अंतःपुरशिरोरत्नमभवत्तस्य वल्लभा ॥ २२ ॥
न कोपं प्रणयेनापि पत्यौ जातु चकार सा । सपत्नीष्वपि मात्सर्यं प्रकृत्यार्या दधार न ॥ २३ ॥
पतिप्रसादसौभाग्यादीनि तस्या मदाय न । सा तथापि हि संजज्ञे प्रमदासु शिरोमणिः ॥ २४ ॥
तस्याश्च निरवद्यांग्या लावण्यसरितः खलु । अदृश्यत प्रतिच्छंदो दर्पणेष्वेव नान्यतः ॥ २५ ॥

---

१ प्रजा इवाचरन्ति । २ नैलानि नीलमणिमयानि । ३ मेरुशृंगसादृश्यं हैमचैत्यानामेवमनुक्रमेण ज्ञेयम् । ४ शोभनं दर्शनं यस्य सः । ५ श्रेष्ठः । ६ प्रकृष्टो मदो यासां तासु शिरोमणिरिति विरोधः । प्रमदासु युवतिष्विति तत्परिहारः ।

तया च भोगान् भुंजानः सुभुजो भूभुजां वरः । सुदर्शनो व्यतीयाय कालं कमपि नाकिवत् ॥ २५ ॥
इतश्च ग्रैवेयकस्थो जीवो धनपतेः स तु । एकान्तसुखनिर्मग्नो निजमायुरपूरयत् ॥ २६ ॥
स च्युत्वा फाल्गुनशुक्लद्वितीयायां निशाकरे । रेवतीस्थे महादेव्या देव्याः कुक्षाववातरत् ॥ २७ ॥
चतुर्दश महास्वप्नांस्तीर्थकृज्जन्मसूचकान् । सुखसुप्ता निशाशेषे महादेवी ददर्श सा ॥ २८ ॥
तस्याः पीनामतन्वानस्तन्वानश्च तनुश्रियम् । ज्ञानत्रितयसंयुक्तो गर्भो गूढमवर्धत ॥ २९ ॥
सा मार्गशुद्धदशम्यां रेवत्यां कनकद्युतिम् । संपूर्णलक्षणं नंद्यावर्ताकं सुषुवे सुतम् ॥ ३० ॥
षट्पंचाशद्दिक्कुमार्यः सूतिकर्माणि चक्रिरे । अभिषेकश्चतुःषष्ट्या मेरौ चक्रे च वासवैः ॥ ३१ ॥
विलिप्य पूजयित्वा च कृत्वा चारात्रिकादिकम् । स्वामिनं तमिति स्तोतुं सौधर्मेन्द्रः प्रचक्रमे ॥ ३२ ॥
नष्टाष्टादशदोषायाष्टादशायार्हते प्रभो । अष्टादशविधब्रह्मभृतां ध्येयाय ते नमः ॥ ३३ ॥
ज्ञानत्रयं गर्भतोऽपि यथैवायतने तव । तथैवाखिलमप्येतत्तीर्थनाथ जगत्त्रयम् ॥ ३४ ॥
मोहावस्वापिनीं दत्वा रागद्वेषादिदस्युभिः । चिरं जगदवस्कन्नं स्वामिंस्त्रायस्व संप्रति ॥ ३५ ॥
पथि श्रांतैरिव रथस्तृष्णाक्रांतैरिवापगा । तप्तैरिव तरुच्छाया निमज्जद्भिरिवोडुपः ॥ ३६ ॥
रोगिभिरिव भैषज्यं ध्वान्तान्धैरिव दीपकः । हिमार्तैरिव मार्तण्डो मार्गमूढैरिवाग्रगः ॥ ३७ ॥

---

१ शोभनपाणिः । २ देववत् । ३ शरीरशोभां विस्तारयन् । ४ नंद्यावर्तस्सांकं लांछनं यस्य तम् । ५ नष्टा अष्टादश दोषा यस्य तस्मै । ६ हृदयरूपे भवने । ७ ब्रुडद्भिः समुद्र इति शेषः । उडुपः प्लवः । ८ अग्रगामी मार्गदर्शक इति यावत् ।

क्रीडन्नागरनारीणां केशपाशावलोकनात् । ह्रीतै[1]रिवोन्मुक्तबर्हैर्बर्हिणैः शरणीकृतम् ॥ ५१ ॥
पुन्नागकुसुमामोदप्रमोदितमधुव्रतम्[2] । कर्कन्धूनागरंगीणां फलैः पिंजरितांबरम् ॥ ५२ ॥
लवलीफलिनीकुंदमुचुकुन्दाग्रकुड्मलैः । समन्ततः शोभमानं हेमन्त[3]हसितैरिव ॥ ५३ ॥
रजोघ्नी रोध्रपुष्पाणां निर्मलीकृतदिङ्मुखम् । प्रविवेश तदुद्यानं नंद्यावर्त[4]ध्वजो जिनः ॥ ५४ ॥
॥ पंचभिः कुलकम् ॥

वैजयन्त्याः समुत्तीर्य मार्ग[5]स्यैकादशीदिने । शुक्ले पौष्णगते[6] चेन्दावह्नो भागे च पश्चिमे ॥ ५५ ॥
समं राजसहस्रेण षष्ठेन प्राव्रजत् प्रभुः । मनःपर्ययसंज्ञं च तदैव ज्ञानमासदत् ॥ ५६ ॥
पुरे राजपुरे सद्मन्यपराजितभूपतेः । चक्रे स्वामी द्वितीयेऽह्नि परमान्नेन पारणम् ॥ ५७ ॥
अमरैर्विदधे तत्र वसुधारादिपंचकम् । रत्नपीठं तेन राज्ञा स्वामिपादपदे पुनः ॥ ५८ ॥
अनासीनोऽशयानश्च विविधाभिग्रहः प्रभुः । छद्मस्थस्त्रीणि वर्षाणि विजहार वसुन्धराम् ॥ ५९ ॥
अन्येद्युर्विहरन्नागात् सहस्राम्रवणं पुनः । सहकारतरोर्मूले चास्थात्प्रतिमया प्रभुः ॥ ६० ॥
कार्तिकशुक्लद्वादश्यां शशांके रेवतीगते । उत्पेदे केवलं तत्र घातिकर्मक्षयात् प्रभोः ॥ ६१ ॥
सद्यश्च देवैः समवसरणं तत्र निर्ममे । तत्र द्वारेण पूर्वेण प्रविवेश जगद्गुरुः ॥ ६२ ॥
चैत्यद्रुं तत्र षष्ट्यग्रकार्मुकत्रिशतोन्नतम् । प्रदक्षिणीकृत्य नमस्तीर्थायेत्यवदद्विभुः ॥ ६३ ॥

---

१ लज्जितैरिव ईदृशैर्मुक्तपिच्छैर्मयूरैः शरणीकृतं वनम् । हेमन्ततौ मयूराः पिच्छानि त्यजंतीति स्वभावोक्तिः । २ मधुव्रता भ्रमराः । ३ हेमन्तर्तोर्हास्यैरिव । ४ ध्वजश्चिह्नम् लांच्छनम् । ५ मार्गशीर्षस्य । ६ रेवत्यां गते ।

पूर्वसिंहासने तत्रोपाविशत् प्राङ्मुखः प्रभुः । व्यंतरास्तत्प्रतिच्छंदान् दिक्ष्वन्यास्वपि चक्रिरे ॥ ६४ ॥
अवास्थित यथास्थानं संघोऽपि भगवानथ । ज्ञात्वेशं समवसृतं तत्रागाच्च कुरूद्वहः ॥ ६५ ॥
भगवन्तं नमस्कृत्य सोऽनुशक्रमुपाविशत् । प्रारेभाते इति स्तोतुमथ शक्रकुरूद्वहौ ॥ ६६ ॥
जय त्रिभुवनाधीश जय विश्वैकवत्सल । जय कारुण्यजलधे जयातिशयशोभित ॥ ६७ ॥
विश्वप्रकाशनं भानोरमोघैर्भानुभिः[1] सदा । विश्वसंतापहरणं ज्योत्स्नया च हिमद्युतेः ॥ ६८ ॥
जगज्जीवनमंभोभिः प्रावृरंभोधरस्य च । जगदाश्वासनं वायोर्गत्या संततयापि च ॥ ६९ ॥
यथा निष्कारणमिह तथा ते परमेश्वर । जगत्रयोपकाराय प्रवृत्तिर्जयति प्रभो ॥ ७० ॥
अंधकारमयं चासीदंधं वा जगदप्यदः । सप्रकाशं सेक्षणं वा त्वया जज्ञेऽधुना पुनः ॥ ७१ ॥
नरकाणां खिलः[3] पंथा भवितातः परं प्रभो । तिर्यग्योनावपि गतिः स्तोकस्तोका भविष्यति ॥ ७२ ॥
सीमग्रामांतराणीव स्वर्गाश्च प्राणिनाममी । प्रत्यासन्ना भविष्यन्ति मुक्तिरप्यदवीयसी[4] ॥ ७३ ॥
त्वयि विश्वोपकाराय विहरत्यवनीमिमाम् । भावि किं किं न कल्याणमसंभाव्यमपि प्रभो ॥ ७४ ॥
इति स्तुत्वा सौधर्मेन्द्रे कुरुराजे च तस्थुषि । अरनाथः स भगवान् विदधे धर्मदेशनाम् ॥ ७५ ॥
चतुर्वर्गाग्रणीर्मोक्ष एकान्तसुखसागरः । तत्साधकतमं ध्यानमधीनं मनसश्च तत् ॥ ७६ ॥
आत्मायत्तमपि स्वान्तं कुर्वतामत्र योगिनाम् । रागादिभिः समाक्रम्य परायत्तं विधीयते ॥ ७७ ॥
रक्ष्यमाणमपि स्वान्तं समादाय मनाग्मिषम् । पिशाचा इव रागाद्याश्छलयंति मुहुर्मुहुः ॥ ७८ ॥

१ पूज्यः । २ किरणैः । ३ शून्यः । ४ नातिदूरा ।

रागादितिमिरध्वस्तज्ञानेन[1] मनसा जनः । अंधेनांधे[2] इवाकृष्टः पात्यते नरकावटे ॥ ७९ ॥

द्रव्यादिषु रतिप्रीती राग इत्यभिधीयते । तेष्वेवारतिमप्रीतिं चाहुर्द्वेषं मनीषिणः ॥ ८० ॥

उभावेतौ दृढतरौ बन्धनं सर्वजन्मिनाम् । सर्वदुःखानोकहानां[3] मूलकन्दौ प्रकीर्तितौ ॥ ८१ ॥

कः सुखे विस्मयस्मेरो दुःखे कः कृपणो भवेत् । मोक्षं को नाप्नुयाद्रागद्वेषौ स्यातां न चेदिह ॥ ८२ ॥

रागेण[4] ह्यविनाभावी द्वेषो द्वेषेण चेतरः । तयोरेकतरत्यागे परित्यक्तावुभावपि ॥ ८३ ॥

दोषाः स्मरप्रभृतयो रागस्य परिचारिकाः[5] । मिथ्याभिमानप्रमुखा द्वेषस्य तु परिच्छदः ॥ ८४ ॥

तयोर्मोहः पिता बीजं नायकः परमेश्वरः । ताभ्यामभिन्नस्तद्रक्ष्यः सर्वदोषपितामहः[6] ॥ ८५ ॥

एवमेते त्रयो दोषा नातो दोषान्तरं क्वचित् । तैरमी जन्तवः सर्वे भ्रम्यन्ते भववारिधौ ॥ ८६ ॥

स्वभावेन हि जीवोऽयं स्फटिकोपलनिर्मलः । उपाधिभूतैरेतैस्तु तादात्म्येनावभासते ॥ ८७ ॥

अराजकमहो विश्वं यदेभिः पश्यतोहरैः । ह्रियते ज्ञानसर्वस्वं स्वरूपमपि जन्मिनाम् ॥ ८८ ॥

ये जन्तवो निगोदेषु येऽपि चासन्नमुक्तयः । सर्वत्रास्पृष्टकरुणा पतत्येषां पताकिनी[7] ॥ ८९ ॥

मुक्त्या वैरं किमेतेषां मुक्तिकामैः[8] सहाथवा । येनोभयसमायोगस्तैर्भवन् प्रतिषिध्यते ॥ ९० ॥

व्याघ्रव्यालजलाग्निभ्यो न बिभेति तथा मुनिः । लोकद्वयापकारिभ्यो रागादिभ्यो भृशं यथा ॥ ९१ ॥

---

१ रागादय एवान्धकारं तेन ध्वस्तं ज्ञानं यस्य तत् । २ यथान्धेनाकृष्टोऽन्धोऽवटे कूपे पात्यते तद्वत् । ३ अनोकहो वृक्षः । ४ रागं विना द्वेषो न भवेत् द्वेषं च विना रागोऽपि न भवेदित्यर्थः । ५ सेवकाः । ६ सर्वदोषाणां पितरौ रागद्वेषौ तयोरपि पिता मोह इत्यर्थः । ७ सेना । ८ मुमुक्षुभिः ।

वर्त्मातिसंकटमहो योगिभिः समुपाश्रितम् । रागद्वेषौ व्याघ्रसिंहौ पार्श्वतो यस्य तिष्ठतः ॥ ९२ ॥
[1]अस्ततंद्रैरतः पुंभिर्निर्वाणपदकांक्षिभिः । विधातव्यः समत्वेन रागद्वेषद्विषज्जयः ॥ ९३ ॥
भूयांसः प्राव्रजञ्जनाः प्रभोर्देशनयानया । कुंभादयो गणभृतस्त्रयस्त्रिंशच्च जज्ञिरे ॥ ९४ ॥
पूर्णायामादिपौरुष्यां व्यसृजद्देशनां प्रभुः । कुंभस्तत्पादपीठस्थो गणभृद्देशनां व्यधात् ॥ ९५ ॥
द्वितीयस्यां तु पौरुष्यां व्यसृजत् सोऽपि देशनाम् । शक्राद्याश्च प्रभुं नत्वा जग्मुर्निजनिजं पदम् ॥ ९६ ॥
यक्षेन्द्रः षण्मुखस्त्र्यक्षः श्यामः शंखरथो भुजैः । मातु[2]लिंगिबाणिखड्गिमुद्गरिपाशयभीप्रदैः ॥ ९७ ॥
दक्षिणैः षड्भिरन्यैश्च नकुलीष्वासिचर्मिभिः । शूलांकुशाक्षसूत्राढ्यैर्युक्तस्तत्तीर्थभूस्तथा ॥ ९८ ॥
देवी च धारिणी नाम नीलांगी कमलासना । मातुलिंगोत्पलधरदक्षिणोभयबाहुका ॥ ९९ ॥
पद्माक्षसूत्रभृद्वामोभयबाहुररप्रभोः । सन्निधिस्थे सदाभूतामुभे शासनदेवते ॥ १०० ॥
ताभ्यामधिष्ठिताभ्यर्णो भगवान्विहरन्महीम् । अन्येद्युः समवासार्षीत् पद्मिनीखंडपत्तने ॥ १०१ ॥
तत्रापि देशनां कृत्वा विरते सत्यरे प्रभौ । स्वामीव विदधे कुंभो देशनां संशयच्छिदाम् ॥ १०२ ॥
तत्रैको वामनोऽभ्येत्य धर्मं श्रोतुमुपाविशत् । श्रेष्ठी सागरदत्तोऽथ कुंभं नत्वैवमब्रवीत् ॥ १०३ ॥
भवप्रकृत्या भगवन् दुःखिनो भविनोऽखिलाः । विशेषदुःखितश्चास्मि सुखलेशोऽपि नास्ति यत् ॥ १०४ ॥
भार्यायां जिनमत्यां मे नामतः प्रियदर्शना । उत्पन्ना दुहिता रूपाधरीकृतसुरांगना ॥ १०५ ॥
प्राप चानन्यसामान्यं सा कलास्वतिकौशलम् । द्वि[3]तीयं च वयो रूपवैदग्ध्यश्रीविशेषकम् ॥ १०६ ॥

१ आलस्यरहितैः । २ मातुलिंगमस्यास्तीत्येवं सर्वत्रास्त्यर्थे इनिः । ३ यौवनाख्यं ।

अनुरूपं वरं तस्या अपश्यन् दुःखितोऽभवम् । उक्तोऽस्मि जिनमत्या च चिंतामाप्नोसि नाथ किम्॥१०७
अनुरूपं त्वद्दुहितुर्वरमन्वेषयन्नपि । न प्राप्नोमि क्वचिदपि तेन ताम्यामि सुंदरि ॥ १०८ ॥
इत्युक्तं जिनमत्यापि श्रेष्ठिन् श्रेष्ठस्त्वया वरः । आद्यः स कोऽपि येन स्यान्नानुतापः प्रियावयोः ॥ १०९॥
अवोचमहमप्येवं प्रमाणं दैवमत्र हि । आत्मनीनो हि सर्वोऽपि लोकेषुः कोऽपि नात्मनः ॥ ११० ॥
इत्युक्त्वा विपणौ गच्छंस्तामजिह्याः समागतम् । अज्ञासमृषभदत्तं सार्थवाहं महर्द्धिकम् ॥ १११ ॥
साधर्मिकत्वात् सस्नेहा वाणिज्योदन्तगर्भिताः । अभूवन् पूर्वसुहृदेवालापाः सह तेन मे ॥ ११२ ॥
अन्यदा स ममागारमागात् केनापि हेतुना । ईक्षते स्म च सुचिरं मत्पुत्रीं प्रियदर्शनाम् ॥ ११३ ॥
कस्य कन्येयमिति तु तेन पृष्टोऽहमब्रवम् । ममेयं हेतुना केन सुचिरं वीक्ष्यते त्वया ॥ ११४ ॥
आह स्मर्षभदत्तोऽपि वीरभद्रोऽभिधानतः । संप्राप्तयौवनः श्रेष्ठिन्नस्ति मे तनयो नयी ॥ ११५ ॥
स रूपेणातिकंदर्पोऽतिकविः काव्यशक्तितः । अतिवाचस्पतिर्वाचा विज्ञानेनातिवर्धकिः ॥ ११६॥
अतिहूहूश्च गीतेन वीणया चातितुंबरुः । नाट्येषु चातिभरतो विनोदेष्वतिनारदः ॥ ११७ ॥
कामरूपः सुर इव गुटिकादिप्रयोगतः । किं चान्यत्सा कला नास्ति यां स्रष्टेवं न वेत्ति सः ॥ ११८ ॥
कन्यां तस्यानुरूपां तु नापश्यं क्वचिदप्यहम् । इयं तु कन्यका दृष्टा चिरात्तदुचिता मया ॥ ११९ ॥
मयाप्युक्तं ममाप्येषा कलाकौशलशालिनी । अनुरूपवरार्थेऽस्याश्चिरं ग्रस्तोऽस्मि चिन्तया ॥ १२० ॥

---

१ आत्मने हित आत्मनीनः आत्महितेच्छुरित्यर्थः । २ पूर्वमित्रेण सह यथालापा भवन्ति तथेत्यर्थः । ३ कविं शुक्राचार्यमतिक्रान्त इति समास एवं सर्वत्र । ४ हूहूर्गन्धर्वविशेषः । ५ ब्रह्मेव ।

साप्यूचे समयेऽत्रापि यत्ते वैदग्ध्यवागियम् । सोऽवोचन्मा कुपः कांते करिष्ये नेदृशं पुनः ॥ १३६ ॥
तां साभिप्रायमित्युक्त्वा रमयामास सोऽधिकम् । साप्यस्वाप्सीद्रतिश्रांता तां वक्रोक्तिमजानती ॥१३७॥
सत्यसुप्तेति तां मुक्त्वा दृढामुक्तांतरीयकः[1] । वीरवद्वीरभद्रोऽथ निर्जगाम निजागृहात् ॥ १३८ ॥
स्वं श्यामवर्णं गुटिकाप्रयोगेण चकार सः । याति वर्णपरावृत्त्या[2] रूपं काव्यवदन्यताम् ॥ १३९ ॥
कलाकलापविज्ञानातिशयं दर्शयंश्च सः । विद्याधर इवाभ्राम्यत् स्वैरं ग्रामपुरादिषु ॥ १४० ॥
सापृच्छ्य श्वशुरौ तातगृहेऽगात् प्रियदर्शना । विना पतिं कुलस्त्रीणां वासो ह्यन्यत्र नोचितः ॥ १४१ ॥
एकदा सिंहलद्वीपे रत्नाकरनृपाश्रितम्[3] । पुरं रत्नपुरं नाम वीरभद्रो ययावटन् ॥ १४२ ॥
स हट्टे श्रेष्ठिशंखस्य शंखोज्ज्वलगुणश्रियः[4] । न्यषीदत्तेन पृष्टश्च कुतो भद्र त्वमागमः ॥ १४३ ॥
बभाषे वीरभद्रोऽपि तामलिप्त्याः स्ववेश्मतः । रुषित्वा निःसृतो भ्राम्यन्निह ताताहमागमम् ॥ १४४ ॥
शंखः श्रेष्ठ्यप्यभाषिष्ट न सुष्ठु भवता कृता । कुमार सुकुमारेण विदेशगतिरीदृशी ॥ १४५ ॥
कर्मेदं वक्रमपि ते दैवेन सरलीकृतम् । अक्षतांगो यदत्रागास्त्वं वत्स मम सन्निधौ ॥ १४६ ॥
इत्युक्त्वा तं गृहे नीत्वा शंखश्रेष्ठी स्वपुत्रवत् । स्नपयित्वा भोजयित्वा सस्नेहमिदमभ्यधात् ॥ १४७ ॥
ममानुत्पन्नपुत्रस्य पुत्र पुत्रस्त्वमेव हि । स्वामी भूत्वा मद्विभवमुपभुंक्ष्व च देहि च ॥ १४८ ॥
कुरुष्व मद्दृशोः प्रीतिं विलसन्नमरर्द्धिकः[5] । धनं हि सुलभं वत्स तद्भोक्ता दुर्लभः सुतः ॥ १४९ ॥

---

१ दृढं आमुक्तं बद्धमांतरीयवस्त्रं येन सः । २ कवितापक्षे वर्णानामकारादीनां परावर्तनेनान्यार्थतां प्राप्नोति । ३ रत्नाकरनाम्ना नृपेणाश्रितम् । ४ शंख इवोज्ज्वला गुणाः श्रीश्च यस्य सः । ५ अमरस्येव ऋद्धिर्यस्य सः ।

पक्षावुत्पतनासहाविमौ ॥ १६५ ॥
प्रम्लानं वदनं चंचूः श्लथोपात्तमृणालिका । ग्रीवा च शिथिला पक्षावुत्पतनासहाविमौ ॥ १६५ ॥
शून्यं चेदमवस्थानमवस्थां विरहाकुलाम् । आख्याति व्यक्तमेतस्या अनाख्यातामपि स्वयम् ॥ १६६ ॥
कलाविदीदृशी कस्मादियत्कालं सखि त्वया । नानीतेयं गृहे क्षिप्त्वा रहस्यमिव किं धृता ॥ १६७ ॥
वीरभद्रोऽप्युवाचैवं गुरूणामभिशंकया । नानीताहमिह स्वस्रा नान्यत् किमपि कारणम् ॥ १६८ ॥
अनंगसुंदरीत्यूचेऽतः परं प्रत्यहं त्वया । आगन्तव्यं सह स्वस्रा किं चास्या नाम सुंदरि ॥ १६९ ॥
वीरभद्रो झगित्यूचे नाम वीरमतीति मे । भूयोऽप्यूचे राजपुत्र्या वेत्स्यन्या अपि किं कलाः ॥ १७० ॥
ऊचे विनयवत्यैवमचिराज्ज्ञास्यसि स्वयम् । न प्रत्ययः पराख्यातेष्वत्यद्भुतगुणेष्वपि ॥ १७१ ॥
एवमस्त्वित्युदित्वाथ मुदितानंगसुंदरी । सत्कृत्य विनयवतीं विससर्ज तदन्विताम् ॥ १७२ ॥
वीरभद्रो वधूवेषं गृहे मुक्त्वा ययौ पुनः । आपणे श्रेष्ठिनः पार्श्वे पितृभक्तिनियंत्रितः ॥ १७३ ॥
श्रेष्ठी तमूचे सस्नेहं वत्स क्वास्था इयच्चिरम् । इह त्वां पृच्छतां नृणां निर्विण्णोऽस्म्युत्तरं ददत् ॥ १७४ ॥
बभाषे वीरभद्रोऽपि तातोद्याने गतोऽस्म्यहम् । श्रेष्ठ्यप्यभाषतैवं च यद्येवं शोभनं कृतम् ॥ १७५ ॥
तथैवाह्नि द्वितीयेऽपि तत्र सोऽगात् कलानिधिः । अनंगसुंदरीं वीणां वादयंतीं ददर्श च ॥ १७६ ॥
इत्यूचे वीरभद्रस्तां तंत्रीरेषा न सुस्वरा । मनुष्यवालोऽमुष्यां यदनुस्यूतोऽस्ति सुंदरि ॥ १७७ ॥
कथं नु ज्ञायत इति तयोक्तः सोऽब्रवीदिदम् । ज्ञायते त्वदुपक्रांतरागनिर्वाहदर्शनात् ॥ १७८ ॥
ततश्च सार्पयामास वीरभद्रस्य वल्लकीम् । तदिदुत्कीलयामास तत्तंत्रीं सोऽपि तत्क्षणात् ॥ १७९ ॥

---

१ उड्डयनेऽक्षमौ ।

मनुष्यवालं तन्मध्यात् स शल्यं हृदयादिव । आकृष्य दर्शयामास तस्या विस्मयमादधत् ॥ १८० ॥
तत्तंत्रीं सज्जयित्वाथ भूयो दंडे निबध्य च । वादयामास तां वीणां प्रावीण्यजिततुंबरुः ॥ १८१ ॥
स्वरानुत्पादयामास सारण्या सुस्फुटश्रुतीन् । तानांश्च कूटतानांश्च व्यक्तव्यंजनधातुकान् ॥ १८२ ॥
वाद्यप्रकारमाश्रित्य सकलं निष्कलं च सः । रागं प्रपंचयामास विपंच्यां श्रवणामृतम् ॥ १८३ ॥
सानंगसुंदरी सा च पर्षदुत्कर्षहर्षभाक् । आलेख्यलिखितेवऽस्थाद्गीतहार्या मृगा अपि ॥ १८४ ॥
तद्वीणागीतमाकर्ण्य दध्यौ सा राजकन्यका । ईदृशं गुणवत्पात्रं देवानामपि दुर्लभम् ॥ १८५ ॥
निरर्थकं किं च मम जन्मापि ह्यनया विना । शोभते पुष्पदाम्नेव प्रतिमा सकलापि हि ॥ १८६ ॥
तस्या अवसरप्राप्तमन्यास्वपि कलासु सः । प्रावीण्यं दर्शयामास तन्मनोवित्ततस्करः ॥ १८७ ॥
वीरभद्रः स्वानुरक्तां विज्ञायानंगसुंदरीम् । अन्यदा श्रेष्ठिनं शंखं रहस्येवमवोचत ॥ १८८ ॥
पृष्ठतो विनयवत्यास्तात प्रत्यहमप्यहम् । गच्छाम्यनंगसुंदर्याः पार्श्वे युवतिवेषभृत् ॥ १८९ ॥
तद्युष्माभिर्न भेतव्यं करिष्येऽहं तथा यथा । न कोऽप्यनर्थो भावी वो भावि प्रत्युत गौरवम् ॥१९०॥
मह्यं दातुं निजां कन्यां चेद्वः प्रार्थयते नृपः । तदादौ नानुमंतव्यं मान्यमत्याग्रहे सति ॥ १९१ ॥
श्रेष्ठ्यपि व्याजहारैवं त्वं वेत्स्यभ्यधिको धिया । एकं तु ब्रूमहे वत्स कार्यं कुशलमात्मनः ॥ १९२ ॥
वीरभद्रः प्रत्युवाच विमनास्तात मा स्म भूः । पश्याचिराच्छुभोदर्कं[1] स्वसूनोः कर्म शोभनम् ॥ १९३ ॥
वत्स वेत्सि त्वमित्युक्त्वा स श्रेष्ठी मौनमाश्रयत् । रत्नाकरनृपास्थाने[2] वार्तेति च तदाभवत् ॥ १९४ ॥

१ शुभपरिणामम् । २ आस्थानं सभा ।

ताम्रलिप्त्याः कश्चिदागाल्लंखश्रेणिगृहे युवा । पुरे कलाभिश्चित्राभिरचित्रीयत सोऽन्वहम् ॥ १९५ ॥
तस्य वैदेशिकत्वाच्च ज्ञातिर्विज्ञायते न हि । महाकुलोत्पन्न इति व्याचष्टे तु तदाकृतिः ॥ १९६ ॥
अथेत्थं नृपतिर्दध्यौ युवायं रूपमन्मथः । सदाचारः सदाकारः कलारत्नाकरः सुधीः ॥ १९७ ॥
अनुरूपो मद्दुहित्रे यद्ययं रोचते वरः । न ह्यवद्यं तदा धातुर्युक्तसंबंधकारिणः ॥ १९८ ॥
वीरभद्रस्तदावोचद्विजनेऽनंगसुंदरीम् । इयत्यामपि सामग्र्यां किं भोगविमुखा सखि ॥ १९९ ॥
अनंगसुंदरीत्यूचे भोगाः कस्य न वल्लभाः । वल्लभो दुर्लभः किं तु स्वानुरूपः कुलोद्भवः ॥ २०० ॥
वरं मणिः केवलैव न तु काचांगुलीयगा[2] । वरं सरिज्जलरिक्ता न तु यादः[3]समाकुला ॥ २०१ ॥
शून्यैव हि वरं शाला न तु तस्करपूरिता । अद्रुमैव वरं वाटी विषद्रुममयी न तु ॥ २०२ ॥
[4]अनुदूढा वरं नारी रूपयौवनवत्यपि । निष्कलेनाकुलीनेन न तु पत्या विडंबिता ॥ २०३ ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

न हीयत्कालमद्राक्षमनुरूपं वरं सखि । वरमल्पगुणं वृत्वा कथं स्यां हास्यभाजनम् ॥ २०४ ॥
वीरभद्रोऽब्रवीदेवमनुरूपो वरो वरः[6] । मम नास्तीति नावादीर्बहुरत्ना हि भूरियम् ॥ २०५ ॥
अनुरूपं वरं किं तेऽद्यैव संपादयाम्यहम् । [7]अरोचकिनि भोगास्ते रोचिष्यंते परं न हि ॥ २०६ ॥
जगदेऽनंगसुंदर्याप्येवमाशाप्रदानतः । किं कर्षयसि मे जिह्वामथ मिथ्या वदस्यदः ॥ २०७ ॥

---

१ दोषः । २ काचस्यांगुलीयके वर्तिनीति मणिविशेषणम् । मणिशब्दः स्त्रीलिंगेऽप्यस्ति । ३ यादो जलजंतुः । ४ अपरिणीताः । ५ कलारहितेन । ६ श्रेष्ठः । ७ हे अरुचिवति ।

यद्यमिथ्या दर्शय त्वमनुरूपं वरं ततः । कलायौवनरूपादि कृतार्थी मे यथा भवेत् ॥ २०८ ॥
वीरभद्रस्तयेत्युक्तो निजरूपमदीदृशत् । साप्यूचे त्वदधीनास्मि तर्ह्यहं त्वं पतिर्मम ॥ २०९ ॥
अथ सोऽवोचदस्त्वेवं मापवादः स्म भूदिति । एष्याम्यतः परं नेह विज्ञप्यस्तत्त्वया नृपः ॥ २१० ॥
यथायं श्रेष्ठिनं शंखं सोपरोधं वदत्यदः । अनंगसुंदरी वीरभद्राय प्रतिगृह्यताम् ॥ २११ ॥
आमित्युक्तं तया वीरभद्रो निजगृहं ययौ । आहूय जननीं सद्यः सापि चैवमवोचत ॥ २१२ ॥
अनुरूपवराभावात् पित्रोः खेदाय केवलम् । अभूवमहमंबेयत्कालं शल्यमिवोरसि ॥ २१३ ॥
कलारूपादिभिः स्वस्यानुरूपोऽस्ति निरूपितः । वीरभद्राभिधः शंखश्रेष्ठिसूनुर्मया वरः ॥ २१४॥
अद्यैव देहि मां तस्मै ततो विज्ञप्यतां स्वयम् । तं तातः श्रेष्ठिनं शंखं मदर्थेऽर्थयते यथा ॥ २१५ ॥
इत्युक्त्या मुदिता राज्ञी नृपं गत्वैवमभ्यधात् । दिष्ट्याद्य वर्धसे वत्सानुरूपवरलाभतः ॥ २१६ ॥
स्वयं ह्यनंगसुंदर्या स्वानुरूपः परीक्षितः । शंखश्रेष्ठिसुतो वीरभद्रो नाम वरो युवा ॥ २१७ ॥
राजाप्यूचे चिंतयतो ममेदमिति वादिनी । चिन्तामणिरिवागास्त्वं कामधेनुरिवाथवा ॥ २१८ ॥
स्थैर्यं दाक्ष्यं च वत्साया अहो वरपरीक्षणे । इयत्कालमपि स्थित्वा यद्वव्रे वर ईदृशः ॥ २१९॥
सद्योऽप्याह्वायितो राज्ञा बहीश्वरवणिग्वृतः । शंखश्रेष्ठ्याययौ तत्र राजानं प्रणनाम च ॥ २२०॥
ततश्च श्रेष्ठिनं शंखमित्यभाषिष्ट भूपतिः । कोऽप्यायातस्तामलिप्त्या युवास्ति तव वेश्मनि ॥ २२१ ॥
स श्रूयते च सकलकलाजलधिपारगः । अद्भुतरूपसौन्दर्यो वर्यो गुणगणेन च ॥ २२२ ॥

---

१ साग्रहम् । २ आत्मार्थकत्वात् स्वस्येति पुंस्त्वम् ।

शंखोऽप्युवाच देवैवं गुणान् वेत्ति जनः पुनः । राजापि व्याजहाराथ स त्वदाज्ञावशो न वा ॥ २२३ ॥
शंखश्रेष्ठयप्यभाषिष्ट स्वामिन् किमिदमुच्यते । तस्यैव हि गुणक्रीतो वशवर्ती जनोऽखिलः ॥ २२४ ॥
अन्यथाद्भूपतिर्भूयस्तत्कृतेऽनंगसुन्दरी । अद्यैव गृह्यतां श्रेष्ठिंश्चिराद्योगोऽस्तु योग्ययोः ॥ २२५ ॥
श्रेष्ठ्यूचे त्वं हि नः स्वामी पाल्यास्तव वयं प्रजाः । संवन्धश्च सखित्वं च समयोरेव शोभते ॥ २२६ ॥
राजापीत्यादिशत् किं मां प्रत्यादिशसि भंगितः । कुर्वाज्ञां मे निर्विचारं गत्वा सज्जीभव द्रुतम् ॥२२७॥
आदृत्य शंखो राजाज्ञामुपेत्य च निजे गृहे । आचख्यौ वीरभद्राय तत्सर्वं राजशासनम् ॥ २२८ ॥
अनंगसुंदरीवीरभद्रयोर्ववृते ततः । महाविभूत्या विवाहः शुभे लग्ने शुभे दिने ॥ २२९ ॥
परस्परं तयोः प्रीतिरवर्धत दिने दिने । सा[3] स्यात् स्वयंवरवधूवरयोर्ह्युत्तरोत्तरा ॥ २३० ॥
जैनं धर्मं दिशन् वीरभद्रस्तां श्राविकां व्यधात् । आस्तामत्र सतां संगः परलोकेऽपि शर्मणे ॥ २३१ ॥
पटेऽर्हत्प्रतिमां संघं चतुर्विधमपि स्वयम् । स लिखित्वार्पयत्तस्यै सम्यग्ज्ञापयच्च ताम् ॥ २३२ ॥
वीरभद्रोऽन्यदा दध्यौ मयि स्निग्धेयमीक्ष्यते । स्त्रीणां प्रकृतिलोलानां परं स्थैर्ये न निश्चयः ॥ २३३ ॥
भवत्वाशयमेतस्या ज्ञास्यामीति विमृश्य सः । वैदग्ध्यसुंदरोऽनंगसुन्दरीमित्यभाषत ॥ २३४ ॥
त्वत्तः प्रियतमे किंचिदन्यत् प्रियतमं न मे । स्वदेशगमनायाहं त्वामापृच्छे तथापि हि ॥ २३५ ॥
यतश्चिरं मत्पितरौ मद्वियोगकदर्थितौ । अतीव दुःखमासाते तद्गत्वाश्वासयामि तौ ॥ २३६ ॥
इहैव तिष्ठेः सुभ्रु त्वं भूयोऽप्येष्याम्यहं द्रुतम् । न खलु त्वां विनान्यत्राहमपि स्थातुमीश्वरः ॥ २३७ ॥

१ वचनरचनया । २ अंगीकृत्य । ३ प्रीतिः । ४ बोधयामास ।

अपसंज्ञेव[1] पतिता निसर्गकरुणाजुषा । सा तापसकुमारेण ददृशेऽत्यार्द्रया दृशा ॥ २५२ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

तामुत्थाप्याश्रमपदे सोऽनैषीद्भगिनीमिव । विश्रब्धा पुत्रि तिष्ठेहेत्यूचे कुलपतिश्च ताम् ॥ २५३ ॥
पाल्यमाना तापसीभिर्दिनैः कतिपयैरपि । समजायत सा स्वस्था स्थिता पितुरिवौकसि ॥ २५४ ॥
तस्याः कुलपती रूपातिशयादित्यचिंतयत् । अत्रस्थेयं तापसानां स्यात्समाधिच्छिदे ध्रुवम् ॥ २५५ ॥
ततस्तापसवृद्धस्तामित्यूचेऽनंगसुन्दरीम् । इतोऽस्त्यदूरतो वत्से पद्मिनीखंडपत्तनम् ॥ २५६ ॥
वसंति सन्तः प्रायेण जनास्तत्र महाधनाः । भवत्यास्तत्र तिष्ठंत्याः स्वास्थ्यमुत्पत्स्यतेतमाम् ॥ २५७ ॥
अवश्यं तत्र भावी ते भर्त्रा च सह संगमः । तत्तत्र गच्छ वत्से त्वं जरद्भिस्तापसैः समम् ॥ २५८ ॥
इत्याज्ञया कुलपतेः सा जरत्तापसैर्वृता । हंसीव पद्मिनीखंडं पद्मिनीखंडमन्वगात् ॥ २५९ ॥
पुरे प्रवेशो नास्माकमर्ह इत्यभिधाय ताम् । पुराद्बहिरपि त्यक्त्वा जग्मुर्व्यावृत्त्य तापसाः ॥ २६० ॥
विदधाना दिवं दृष्टिपातैः सकुमुदामिव । वीक्षमाणा दिशो यूथपरिभ्रष्टैणिकेव[2] सा ॥ २६१ ॥
कार्यंचिन्तार्थमायांतीं[3] व्रतिनीभिः समावृताम् । गणिनीं सुव्रतानाम्नीं ददर्शांबां निजामिव ॥ २६२ ॥

॥ युग्मम् ॥

सस्मार च यदेतास्ताः पत्या मे निजपाणिना । अनवद्या जगद्वंद्या लिखित्वा दर्शिताः पटे ॥ २६३ ॥
इति संस्मृत्य सा पूर्वाभ्यस्तेन विधिना द्रुतम् । उपेत्य सुव्रतापादान् ववंदे व्रतिनीश्च ताः ॥ २६४ ॥

१ मूर्छिता । २ मृगीव । ३ स्थंडिलार्थम् ।

सिंहलद्वीपचैत्यानि मातर्वंदस्व मद्गिरा । रचितांजलिरित्यूचे सुव्रतां तां महाव्रताम् ॥ २६५ ॥
सुव्रताप्यन्यधत्तैवं सिंहलादागतासि किम् । कथमेकाकिनी नैषा ह्याकृतिर्निष्परिछदा ॥ २६६ ॥
सर्वं सुस्था कथयिष्याम्येवमुक्त्वा तया सह । सुव्रतागणिनी शीघ्रं जगाम स्वं प्रतिश्रयम्[1] ॥ २६७ ॥
वंदमाना साथ साध्वीरसाधारणभक्तितः । प्रियदर्शनया तत्र दृष्टा च सुतया तव ॥ २६८ ॥
पृष्टा च सा सुव्रतया प्रियदर्शनयापि च । सुव्रतादर्शनप्रांतमाख्यद्वृत्तांतमात्मनः[2] ॥ २६९ ॥
प्रियदर्शनया सोचे वीरभद्रस्य सुंदरि । सर्वं कलादि संवादि[3] वर्णेन तु स कीदृशः ॥ २७० ॥
तया चोक्ते श्याम इति जगाद प्रियदर्शना । विसंवदति मद्भर्तुरेको वर्णस्तु वर्णिनि[4] ॥ २७१ ॥
गणिन्युवाच ते धर्मस्वसेयं प्रियदर्शना । वत्से सहानया तिष्ठ धर्मानुष्ठानतत्परा ॥ २७२ ॥
एवं सुव्रतया सोक्ता प्रियदर्शनयापि च । दर्शनात्यंतवात्सल्यास्थात्तत्रानंगसुंदरी ॥ २७३ ॥
इतश्च वीरभद्रोऽपि भग्ने प्रवहणे तदा । एकस्मिन् फलके लग्नस्ताड्यमानो महोर्मिभिः ॥ २७४ ॥
रतिवल्लभसंज्ञेन विद्याधरवरेण सः । सप्तमे दिवसेऽदर्शि निन्ये वैताढ्यमूर्ध्नि च ॥ २७५ ॥
स्ववल्लभाया मदनमंजुकायाश्च सोऽर्पितः । पुत्रत्वेन स्वयं तेनापुत्रेण परया मुदा ॥ २७६ ॥
ताभ्यां पृष्टश्च सोऽम्भोधिपातवृत्तांतमादितः । आत्मनः सकलत्रस्य कथयित्वैवमब्रवीत् ॥ २७७ ॥
अहं तात त्वयाकृष्टो यमास्यादिव[5] सागरात् । कथं सा वर्ततेऽनंगसुंदरीति न वेद्मि तु ॥ २७८ ॥
आभोगिन्या विद्यया च ज्ञात्वाख्यद्रतिवल्लभः । वल्लभे भवतोऽनंगसुंदरीप्रियदर्शने ॥ २७९ ॥

---

१ उपाश्रयम् । २ सुव्रताया दर्शनं यावत् । ३ समानम् । ४ हे व्रतिनि । ५ यममुखात् ।

पत्तने पद्मिनीखंडे सुव्रतायाः प्रतिश्रये । धर्मानुष्ठाननिरते भगिन्याविव तिष्ठतः ॥ २८० ॥

॥ युग्मम् ॥

उभयोरपि पत्न्योस्तु तया कल्याणवार्तया । सर्वांगीणं सिक्त इव सुधया श्वसिति स्म सः ॥ २८१ ॥

अब्धेरुत्तीर्णमात्रोऽपि गुटिकां श्यामिकाकरीम् । सोऽपनीयाददे वर्णं सहजं गौरलक्षणम् ॥ २८२ ॥

वज्रवेगवतीकुक्षिभवां डुहितरं निजाम् । रत्नप्रभाख्यां तेनोदवाहयद्रतिवल्लभः ॥ २८३ ॥

बुद्धदास इति नामात्मीयं तत्राशशंस सः । समं च रत्नप्रभयान्वभूद्वैषयिकं सुखम् ॥ २८४ ॥

संभूय गच्छतो विद्याधरान् सोऽन्येद्युरैक्षत । क्वैते वेगेन गच्छंतीत्यपृच्छच्च निजां प्रियाम् ॥ २८५ ॥

आख्यद्रत्नप्रभाप्येवमत्राद्रौ शाश्वतार्हताम् । यात्रां कर्तुं प्रयांत्येते वेगाद्विद्याधराः प्रिय ॥ २८६ ॥

एवमाकर्ण्य स श्राद्धो बुद्धदासाभिधः सुधीः । वैताढ्यशैलशिखरमारुरोह तया सह ॥ २८७ ॥

ववंदे तत्र चैत्यानि स भक्त्या शाश्वतार्हताम् । देवाग्रे गीतनृत्तादि चक्रे रत्नप्रभापि च ॥ २८८ ॥

सोऽथाब्रवीदपूर्वोऽयं देवो मम यतः प्रिये । सिंहलद्वीपवास्यस्मि बुद्धोऽस्मत्कुलदेवता ॥ २८९ ॥

साप्यूचे नाथ तेनैव हेतुना निगदस्यदः । अपूर्वो मम देवोऽयं देवदेवो ह्ययं प्रभुः ॥ २९० ॥

सर्वज्ञो जितरागादिदोषस्त्रैलोक्यपूजितः । यथास्थितार्थवादी च देवोऽर्हन्परमेश्वरः ॥ २९१ ॥

देवा न बुद्धब्रह्माद्याः संसारावर्तपातिनः । स्वस्य मोहादिपिशुनमक्षसूत्रादिबिभ्रतः ॥ २९२ ॥

ततो विचित्रक्रीडाभिः क्रीडतोरन्वहं तयोः । कियानपि ययौ कालो रतिसागरमग्नयोः ॥ २९३ ॥

---

१ मोहादिसूचकम् ।

सोऽन्यदोषे निशाशेषे प्रिये रत्नप्रभेऽचिरात् । दक्षिणे भरतार्धेऽद्य गच्छामः क्रीडितुं सुखम् ॥ २९४ ॥

आमेत्युक्तवती सा च स च द्वावपि विद्यया । जग्मतुः पद्मिनीखंडे सुव्रतायाः प्रतिश्रयम् ॥ २९५ ॥

स्थित्वा प्रतिश्रयद्वारे वीरभद्रो जगाद ताम् । आचम्य यावदायामि तिष्ठेस्तावदिहैव हि ॥ २९६ ॥

इत्युक्त्वाऽपां भुवं गत्वा तद्रक्षणकृते पुनः । तस्थौ निलीय तत्रैव राजकीय इव स्पशः[१] ॥ २९७ ॥

साप्येकिका[२] क्षणादूर्ध्वं चक्रवाकीव निष्प्रिया । तारं रोदितुमारेभे स्त्रीस्वभावोऽयमीदृशः ॥ २९८ ॥

श्रुत्वा च करुणं शब्दं गणिनी करुणासरित् । स्वयमुद्घाटयामास कपाटौ तां ददर्श च ॥ २९९ ॥

इत्यन्वयाच्च गणिनी वत्से का त्वं कुतोऽन्यगाः । कथमेकाकिनी चासि कुतो हेतोश्च रोदिषि ॥ ३०० ॥

नत्वा सोवाच वैताढ्यात् पत्या सममिहागमम् । आचांत्यै स गतोऽद्यापि चिरयत्येव मे पतिः ॥ ३०१ ॥

मुहूर्तमपि स स्थातुं सहते मां विना न हि । आशंके कारणं तेन सुमहन्मातरातुरा ॥ ३०२ ॥

मन्मानसमवतप्से नकुलस्थितवत्ततः । अस्मि धारयितुं प्राणानपि संप्रत्यलं न हि ॥ ३०३ ॥

सानुकंपं सुव्रतोचे मा स्म भैषीः पतिव्रते । स्वस्था प्रतिश्रये तिष्ठ यावदायाति ते पतिः ॥ ३०४ ॥

गणिन्या बोधिता सैवं प्रविवेश प्रतिश्रयम् । जायां स्थाने गतां दृष्ट्वा वीरभद्रोऽप्यपासरत् ॥ ३०५ ॥

स्वेच्छावामनरूपः स क्रीडया पर्यटन् पुरे । मनो जहार पौराणां विचित्रा दर्शयन्कलाः ॥ ३०६ ॥

सोऽथ राजानमीशानचंद्रमप्यत्यरंजयत् । एकापि हि हरेच्चित्तं किं पुनः सकलाः कलाः ॥ ३०७ ॥

सापि चानंगसुंदर्या प्रियदर्शनयापि च । रत्नप्रभैवं जगदे कीदृशः कश्च ते पतिः ॥ ३०८ ॥

---

१ राज्ञो गूढचरः । २ एकैव एकिका ।

सारव्यस्सिंहलवास्तव्यो गौरोऽखिलकलानिधिः । बुद्धदासाभिधानश्च भर्ता रूपस्मरो मम ॥ ३०९ ॥
प्रियदर्शनयाथोचे संवदत्येव मे पतिः । न तु सिंहलवासित्वं बुद्धदासाभिधा न च ॥ ३१० ॥
ऊचे चानंगसुंदर्या वर्णः सिंहलवासिता । बुद्धदासाभिधा चेति विसंवदति मत्पतेः ॥ ३११ ॥
भगिन्य इव तिस्रोऽपि तपःस्वाध्यायतत्पराः । पुंवार्तामप्यकुर्वन्त्यः संति तास्तत्प्रतिश्रये ॥ ३१२ ॥
तिस्रोऽपि प्रेयसीस्तत्र स मायावामनोऽन्वहम् । निरीक्षते मोदते च तासां शीलेन हारिणा ॥ ३१३ ॥
अन्यदेशानचंद्रस्य राज्ञः पर्षद्यभूत्कथा । पुरे यदस्मिन्नार्यायाः सुव्रतायाः प्रतिश्रये ॥ ३१४ ॥
रूपवत्यो युवतयस्तिस्रः संति महात्मिकाः । तस्यास्त्रीणीव रत्नानि धात्रीपावित्र्यकारणम् ॥ ३१५ ॥
सतीमतल्लिकास्ताश्च सतीः पथि कुलोचिते । न हि कश्चिदलंभूष्णुरपि भाषयितुं पुमान् ॥ ३१६ ॥
स मायावामनोऽथोचे भाषयिष्याम्यहं क्रमात् । मम पश्यत सामर्थ्यं कर्मण्यत्रापि दुष्करे ॥ ३१७ ॥
प्रधानै राजपुरुषैर्वृतः कतिपयैरपि । पौरैरन्वीयमानोऽगात् स गणिन्याः प्रतिश्रयम् ॥ ३१८ ॥
स्थित्वा प्रतिश्रयद्वारे सोऽशात् सहचरानिति । प्रष्टव्यं तत्र युष्माभिः कथां कथय कामपि ॥ ३१९ ॥
स विविक्तपरीवारः प्राविशत्तं प्रतिश्रयम् । ववन्दे सुव्रतामन्या व्रतिनीश्चामलव्रताः ॥ ३२० ॥
निर्गत्योपाविशद् द्वारमंडपे कूटवामनः । तिस्रोऽप्येयुः सव्रतिन्यस्तास्तद्दर्शनकौतुकात् ॥ ३२१ ॥
अथोचे वामनो यावद्राज्ञो नावसरं किल । स्थास्यामस्तावदत्रैव विनोदाक्षिप्तचेतसः ॥ ३२२ ॥

---

१ रूपेण कामदेवः । २ एतावद्भिन्नत्वमन्यत्सर्वं कलादिकं समानमित्यर्थः । ३ मायया वामनरूपधर इत्यर्थः । ४ पतिव्रतासु मतल्लिकाः श्रेष्ठाः । ५ वर्तमानाः । ६ उपादिशत् । ७ अल्पपरिवारः ।

स्माह राजपुमान् कांचित्कथां शंस सकौतुकाम् । किं कथां वृत्तकमथ वच्मीत्यूचे च वामनः ॥ ३२३ ॥
कथावृत्तकभेदं तु पृष्टः प्रोवाच वामनः । वृत्तकं स्वानुभूतं स्यात् प्राक्पुंसां चरितं कथा ॥ ३२४ ॥
वृत्तकं कथ्यतां तर्हीत्युक्ते वामनकोऽवदत् । अस्तीह भरते नाम्ना ताम्रलिप्ती महापुरी ॥ ३२५ ॥
तस्यामृषभदत्तोऽस्ति श्रेष्ठी श्रेष्ठतरो गुणैः । वाणिज्यया सोऽन्यदागात् पद्मिनीखंडपत्तनम् ॥ ३२६ ॥
तत्र सागरदत्तस्य कन्यकां प्रियदर्शनाम् । दृष्ट्वोदवाहयत्स्वेन वीरभद्रेण सूनुना ॥ ३२७ ॥
सार्धं तया वीरभद्रोऽन्वभूद्वैषयिकं सुखम् । निशीथेऽलीकसुप्तां तामुदस्थापयदन्यदा ॥ ३२८ ॥
मा कदर्थय मां जातशिरोऽर्तिमिति सावदत् । किंदोषेणेति[1] तेनोक्ते त्वद्दोषेणेति सावदत् ॥ ३२९ ॥
स्वं दोषं तेन सा पृष्टा जगाद प्रियदर्शना । किमीदृशोऽपि समये विदग्धोक्तिस्तव प्रिय ॥ ३३० ॥
भूयो नैवं करिष्यामीत्युक्त्वा सोऽरमयच्च ताम् । सद्भावसुप्तां मुक्त्वाथ विदेशं तत्पतिर्ययौ ॥ ३३१ ॥
आख्यायैवं वामनस्तु मम राजकुलेऽधुना । सेवाक्षणोऽतियातीति समुत्तस्थौ ससंभ्रमः ॥ ३३२ ॥
प्रियदर्शनयोत्तिष्ठन् स भूयोऽभाषि सादरम् । क्व गतो वीरभद्रोऽस्ति ब्रूहि वेत्स्येव वामन ॥ ३३३ ॥
व्याहरद्वामनोऽप्येवं नाहं परमहिलया[2] । सहालपामि स्वकुलकलंकचकितः सदा ॥ ३३४ ॥
साप्युवाच कुलार्हं हि तव शीलं किमुच्यते । दाक्षिण्याच्छंसतस्[3]तद्धि कुलीनस्यादिमो गुणः ॥ ३३५ ॥
तर्हि श्वः शंसितास्मीति गदित्वा वामनो ययौ । स्वै[4]राख्याते तदुदंते नरेन्द्रोऽपि विसिष्मिये ॥ ३३६ ॥
द्वितीयेऽह्नि तथैवागात् स गणिन्याः प्रतिश्रयम् । अत्यादृतानां तासां च भूयोऽप्याख्यत्कथामिति ३३७

१ कस्य दोषः किंदोषस्तेन । २ परस्त्रिया । ३ कथयतः । ४ आप्तपुरुषैः ।

पुर्या निर्गत्य भूत्वा च कृष्णो गुटिकयाथ सः । पर्यटन् विविधान् देशान् सिंहलद्वीपमासदत् ॥ ३३८ ॥
तत्र रत्नपुरे श्रेष्ठिशंखहट्टे निषेदिवान् । श्रेष्ठिना ज्ञातवृत्तांतो निन्ये च निजवेश्मनि ॥ ३३९ ॥
पुत्रत्वेन प्रत्यपादि श्रेष्ठिश्रेष्ठेन तेन सः । सुखं चास्थात् पुरे तत्र कलाभिः कृतविस्मयः ॥ ३४० ॥
समं विनयवत्याथ श्रेष्ठिपुत्र्या जगाम सः । स्त्रीवेषोऽनंगसुंदर्या राजपुत्र्या निकेतने ॥ ३४१ ॥
कलाभिर्हृतचित्तां तां ज्ञापितात्मा क्रमेण सः । पितृदत्तामुपायंस्त चिरं भोगानभुंक्त च ॥ ३४२ ॥
तां गृहीत्वा गच्छतश्च ताम्रलिप्तिं पुरीं प्रति । भग्नं प्रवहणं तस्य दैवात्तत्रैव वारिधौ ॥ ३४३ ॥
संप्रत्यहं व्रजिष्यामि राजसेवाक्षणो ह्ययम् । सेवकानां विना सेवां भज्यते खलु जीविका ॥ ३४४ ॥
ततश्चानंगसुंदर्या सोपरोधमभाणि सः । भद्र क्व वीरभद्रोऽस्ति सोऽधुनाख्याहि सर्वथा ॥ ३४५॥
आख्यातास्मि श्व इत्युक्त्वा राजवेश्म जगाम सः । राज्ञे तमपि वृत्तांतं शशंसू राजपूरुषाः ॥ ३४६ ॥
तृतीयेऽप्यह्नि तत्रैत्य शशंसेति स वामनः । वीरभद्रस्तत्र दैवादेकं फलकमासदत् ॥ ३४७ ॥
ततो विद्याधरश्चागान्नामतो रतिवल्लभः । तं ददर्श च निन्येऽथ वैताढ्याद्रौ स्ववेश्मनि ॥ ३४८ ॥
अब्धेरुद्धृतमात्रोऽपि गुटिकां श्यामिकाकरीम् । अपकृष्याभवद्गौरस्ताम्रलिप्त्यामिव स्थितः ॥ ३४९ ॥
स्वं च सिंहलवास्तव्यं बुद्धदासं च नामतः । पृष्टः शशंस स रतिवल्लभस्यातिवल्लभः ॥ ३५० ॥
पुत्रीं रत्नप्रभाख्यां स तेनोक्तः परिणीतवान् । रमयंश्च सुखं तस्थौ विलासोपवनादिषु ॥ ३५१ ॥
तया सह क्रीडितुं च सोऽन्यदात्र समाययौ । मुक्त्वेह तामाचमनव्याजाच्चागमदन्यतः ॥ ३५२ ॥
यास्याम्यहमपीदानीमित्युक्त्वा स समुत्थितः । ऊचे च रत्नप्रभया बुद्धदासः क्व सोऽधुना ॥ ३५३ ॥

इतो भवे तृतीये मे प्राग्विदेहेषु पुष्कलम् । राज्यं त्यक्त्वा व्रतभृतः पृथ्व्यां विहरतः सतः ॥ ३७० ॥
चतुर्मासोपवासांते पुरे रत्नपुराभिधे । श्रेष्ठिसूर्जिनदासाख्यो भक्त्या भिक्षां ददावसौ ॥ ३७१ ॥
तेन पुण्येन देवोऽभूद्ब्रह्मलोके ततश्च्युतः । जंबूद्वीपस्थैरवते कांपील्येऽभून्महेभ्यभुक् ॥ ३७२ ॥
तत्रापि परमर्द्धिः सन् श्रावकत्वं प्रपाल्य च । मृत्वाच्युतेऽभवद्देवस्ततश्च्युत्वा त्वभूदसौ ॥ ३७३ ॥
पुण्यानुबन्धिना तेन पुण्येनेह भवेऽप्ययम् । भुंक्ते भोगान्यत्र तत्र पुण्यं ह्यनुचरं नृणाम् ॥ ३७४ ॥
भगवानेवमाख्याय प्रतिबोध्य बहूञ्जनान् । जगन्मोहमपहरन् विहरन्नन्यतो ययौ ॥ ३७५ ॥
भुक्त्वा भोगांश्चिरं वीरभद्रः प्रव्रज्य च क्रमात् । दृढपुण्यरथारूढो देवलोकं जगाम सः ॥ ३७६ ॥
सहस्राण्यथ पंचाशच्छ्रमणानां महात्मनाम् । तीव्रव्रतानां साध्वीनां पुनः षष्टिसहस्र्यपि ॥ ३७७ ॥
चतुर्दशपूर्वभृतां दशाग्राणि शतानि षट् । अवधिज्ञानभाजां तु द्वे सहस्रे सषट्शते ॥ ३७८ ॥
सार्धे सहस्रे द्वे एकपंचाशच्च मनोविदाम् । द्वे सहस्रे साष्टशते केवलज्ञानधारिणाम् ॥ ३७९ ॥
जातवैक्रियलब्धीनां त्रिसप्ततिशती पुनः । संजातवादलब्धीनां सहस्रं षट् शतानि च ॥ ३८० ॥
श्रावकलक्षे षोडशसहस्रोने ऊर्जे पुनः । तिस्रो लक्षाः श्राविकाणां द्वासप्ततिसहस्र्यपि ॥ ३८१ ॥
आ केवलात्त्रिवर्षोनाब्दसहस्रैकविंशतिम् । वसुंधरां विहरतः परिवारोऽभवत् प्रभोः ॥ ३८२ ॥
निर्वाणकालं ज्ञात्वा च स्वामी संमेतमभ्यगात् । समं मुनिसहस्रेणानशनं प्रत्यपादि च ॥ ३८३ ॥

---

१ व्रतं बिभर्ति तस्य । २ महश्च तदिभ्यं धनं च तद्भुनक्तीति विग्रहः ।

मासांते च मार्गशुद्धदशम्यां पौष्णगे विधौ । समं तैर्मुनिभिः स्वामी जगाम पदमव्ययम् ॥ ३०४ ॥
कौमारराज्यचक्रित्वव्रतेषु समभागकम् । आयुश्चतुरशीत्यब्दसहस्राण्यभवत् प्रभोः ॥ ३०५ ॥
वर्षकोटिसहस्रोने पल्यतुर्यांशके गते । श्रीकुंथुमोक्षान्मोक्षोऽभूच्छ्रीमतोऽरजिनेशितुः ॥ ३०६ ॥

तत्रारनाथस्य मुनीश्वरैस्तैः शिवं सहोपेयुष एत्य भक्त्या ।
शरीरसंस्कारपुरस्सरं ते निर्वाणकल्याणमकार्षुरिन्द्राः ॥ ३०७ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
षष्ठे पर्वणि श्रीअरनाथवर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः ।

---

१ पल्योपमस्य चतुर्थांशे गते सति । २ प्रासस्य ।

॥ तृतीयः सर्गः ॥

आनंदपुरुषपुंडरीकबलिचरित्रम्

अथ तीर्थेऽरनाथस्य षष्ठयोर्बलशार्ङ्गिणोः । प्रतिविष्णोर्बलेश्चाभूद्यच्चरित्रं तदुच्यते ॥ १ ॥
पुरेऽभूद्विजयपुरे नृपो नाम्ना सुदर्शनः । सुदर्शन[1]श्चंद्र इव जगदानंददायकः ॥ २ ॥
मुनेर्दमधराज्जैनं श्रुत्वा धर्मं विरक्तधीः । स प्रव्रज्य तपस्तप्त्वा सहस्रारेऽभवत्सुरः ॥ ३ ॥
तथेह भरतक्षेत्रे पोतने नगरे नृपः । प्रियमित्रोऽभवन्मित्राब्जेषु[2] मित्रो[3]दयोपमः ॥ ४ ॥
सुकेतुस्तत्प्रियां जह्रे विरक्तस्तत्पराभवात् । वसुभूतिमुनेः पार्श्वे स प्रव्रज्यामुपाददे ॥ ५ ॥
प्रियाहरणदुःखार्तः स तेपे दुस्तपं तपः । निदानं चाकरोत्पत्नीहारकस्य वधं प्रति ॥ ६ ॥
स निदानमनालोच्य विहितानशनो मृतः । समजायत माहेन्द्रे कल्पे देवो महर्द्धिकः ॥ ७ ॥
इतश्च वैताढ्यगिरौ पुरेऽरिञ्जयनामनि । सुभूमचक्रिणादत्तश्रेणिद्वितयवैभवः ॥ ८ ॥
तस्यैव चक्रभृत्पत्न्या नाम्ना पद्मश्रियः पिता । मेघनाद इति ख्यातो विद्याधरनृपोऽभवत् ॥ ९ ॥
स सुकेतोर्भवं भ्रान्त्वा जीवस्तत्रैव पत्तने । अन्वये मेघनादस्य प्रतिविष्णुरभूद्बलिः ॥ १० ॥
स पंचाशद्वर्षसहस्रायुः श्वेतेतरद्युतिः । षाड्विंशतिधनूत्तुंगस्त्रिखंडक्ष्माधरोऽभवत् ॥ ११ ॥
अथास्य जंबूद्वीपस्य भरतार्धेऽत्र दक्षिणे । पुरमस्ति चक्रपुरं महीमंडलमंडनम् ॥ १२ ॥

---

१ सुष्ठु दर्शनं यस्य सः । २ मित्राण्येव कमलानि तेषु । ३ मित्रः सूर्यः ।

नाम्ना महाशिरो नम्रीकृतराजमहाशिराः[1] । तत्राभूदवनीपालो लोकपाल इवापरः ॥ १३ ॥
तस्याद्भुतचरित्रस्य धात्रीपतिशिरोमणेः । धिषणा विक्रमेणेव श्रीर्विवेकेन भूषिता ॥ १४ ॥
सा कापि हि कला नास्ति या तस्मिन्न व्यदृश्यत । जीवजातिरिवाम्भोधौ स्वयंभूरमणाभिधे ॥ १५ ॥
नाभूद्वार्तापि चौराणां तस्मिन् शासति मेदिनीम् । केवलं चोरयामास स स्वयं तु सतां मनः ॥ १६ ॥
एकेषां जनयन् प्रीतिमपरेषां पुनर्भयम् । नह्युत्ततार हृदयात् स सतामसतामपि ॥ १७ ॥
वैजयंतीत्यभूद्रूपाजायन्ती स्वर्वधूरपि । तस्य पत्न्यपरा लक्ष्मीरिव लक्ष्मीवतीति च ॥ १८ ॥
सहस्रारात्परिच्युत्य सुदर्शनवरः सुरः । वैजयन्त्या महादेव्या उदरे समवातरत् ॥ १९ ॥
महास्वप्नचतुष्केण बलजन्माभिसूचिना । हृष्टा देवी वैजयन्ती दधौ गर्भमनुत्तरम् ॥ २० ॥
काले च सुषुवे पूर्णे पूर्णचंद्रमिवामलम् । एकोनत्रिंशद्धन्वोच्चमानंद इति नन्दनम् ॥ २१ ॥
जीवोऽथ प्रियमित्रस्य तुर्यकल्पात्परिच्युतः । लक्ष्मीवत्या महादेव्याः कुक्षौ समवतीर्णवान् ॥ २२ ॥
सप्तभिश्च महास्वप्नैः सूचितोपेन्द्रजन्मभिः[2] । हृष्टा लक्ष्मीवती गर्भं धारयामास देव्यथ ॥ २३ ॥
कालेऽसूत सुतं सा चैकोनत्रिंशद्धनून्नतम् । अभिधानेन पुरुषपुंडरीकं शितिद्युतिम्[3] ॥ २४ ॥
भ्रातरौ ववृधाते तौ पित्रोः सह मनोरथैः । तार्क्ष्यतालध्वजौ नीलपीतांबरधरौ सदा ॥ २५ ॥
कंपयन्ताविव महीं चेलतुर्लीलयापि तौ । बालावपि न चोद्वोढुमलं तौ बालधारकैः[4] ॥ २६ ॥
क्रमेण च प्रपेदाते यौवनं नेत्रपावनम् । तावशेषकलाम्भोधिपारगौ च बभूवतुः ॥ २७ ॥

१ नम्रीकृतानि नामितानि राज्ञां महान्ति शिरांसि येन सः । २ उपेन्द्रो वासुदेवः । ३ नीलकान्तिम् । ४ बालरक्षकाः ।

उपेन्द्रसेनो राजेन्द्रपुरेशोऽथ स्वकन्यकाम् । ददौ पद्मावतीं नाम पुंडरीकाय विष्णवे ॥ २८ ॥
श्रुत्वा रूपश्रिया दासीकृता[1]नंगांगनां च ताम् । प्रतिविष्णुर्बलिर्नाम हर्तुं तत्र समाययौ ॥ २९ ॥
बलिं भुजबलाध्मातमवज्ञात[2]जगद्बलम् । आनंदपुंडरीकावप्यन्यषेणयतां ततः ॥ ३० ॥
शार्ङ्गलांगलमुख्यानि तयोः शस्त्राणि नाकिभिः । अर्पयांचक्रिरे शस्त्रागारायुक्तै[3]रिव क्षणात् ॥ ३१ ॥
बलैर्बलै[4]र्बलीयोभिरभज्यत तयोर्बलम् । चक्रिरे सिंहनादांश्च स्वस्वामिजयशंसिनः ॥ ३२ ॥
आनंदः पुंडरीकश्च रथस्थौ रणकर्मणे । ढुढौकाते प्रमुदितौ वीराणां हि रणे मुदे ॥ ३३ ॥
पांचजन्यं पुंडरीकस्तारमापूरयत्ततः । यादश्चक्र[5]मिवांभोधे रणाभ्रष्टं द्विषद्बलम् ॥ ३४ ॥
शार्ङ्गं चास्फालयच्छार्ङ्गी शंखस्येवानुवादकम् । हतशेषद्विषोऽनश्यंस्तन्निनादेन भूयसा ॥ ३५ ॥
उपतस्थे बलिर्योद्धुं स्वयमुद्बणविक्रमः । निरंतरैः शरैर्वर्षन् धारासारैरिवांबुदः ॥ ३६ ॥
चिच्छेद तदिषून् विष्णुर्विष्णोः सोऽपि तथाच्छिदत् । एवं भूयः शरच्छेद[6]क्रुद्धश्चक्रं बलिर्दधौ ॥ ३७ ॥
अरे न हि भवस्येष इति जल्पन् बलिर्बली[7] । भ्रमयित्वामुचच्चक्रं पुंडरीकाय विष्णवे ॥ ३८ ॥
चपेटालग्नतत्तुंबप्रहारान्मूर्छितः क्षणम् । लब्धसंज्ञः क्षणाद्विष्णुस्तच्चक्रं स्वयमाददे ॥ ३९॥
अरे न हि भवस्येष इति जल्पञ्जनार्दनः । भ्रमयित्वामुचच्चक्रं चिच्छेद च बलेः शिरः ॥ ४० ॥
ततश्चानंदसहितो मध्नन्नहितभूभुजः । विष्णुश्चकार दिग्यात्रामर्धचक्री बभूव च ॥ ४१ ॥

---

१ दासीकृताऽनंगस्य कामस्यांगना रतिर्यया ताम् । २ तिरस्कृतं जगतो बलं येन तम् । ३ शस्त्रशालाधिकारिभिः। ४ बलवद्भिर्बलैः सैन्यैः । ५ जलचरसमूहः । ६ स्वशराणां छेदेन क्रुद्धः । ७ बलवान् ।

॥ चतुर्थः सर्गः ॥

सुभूमचक्रवर्त्तीचारित्रम् ।

अरतीर्थकृतस्तीर्थे सुभूमस्याथ चक्रिणः । अष्टमस्य क्रमायातं चरितं कीर्तयिष्यते ॥ १ ॥
इहैव भरतक्षेत्रे विशालनगरेऽभवत् । भूपालो नाम भूपाल[1]ः पालयन् क्षत्रियव्रतम् ॥ २ ॥
सोऽन्यदैकत्र संग्रामे बहुभिः परिपन्थिभि[2]ः । एकीभूय पराजिग्ये वृन्दं हि बलवत्तरम् ॥ ३ ॥
स वैरिभिः पराभूतोऽपमानमलिनाननः । संभूतमुनिपादान्ते परिव्रज्यामुपाददे ॥ ४ ॥
प्रभुत्वभोगविषयं निदानं तपसोऽथ सः । कृत्वावसानं चासाद्य महाशुक्रे सुरोऽभवत् ॥ ५ ॥
इतश्चर्षभनाथस्य कुरुरित्यभवत् सुतः । यस्य नाम्ना कुरुदेशो हस्तिनाम्ना च तत्सुतः ॥ ६ ॥
यन्नाम्ना हास्तिनपुरं तीर्थकृच्चक्रिजन्मभूः । तद्वंश्योऽनंतवीर्योऽभूत्तत्र राजा महाभुजः ॥ ७ ॥
इतश्च भरतक्षेत्रे वसंतपुरपत्तने । उच्छिन्नवंश एकोऽभूदग्निको नाम दारकः ॥ ८ ॥
सोऽन्यदा चलितस्तस्मात् स्थानाद्देशान्तरं प्रति । सार्थाद्धीन[3]ः परिभ्राम्यन्नगमत्तापसाश्रमम् ॥ ९ ॥
तमग्निं तनयत्वेनाग्रहीत् कुलपतिर्जनः । जमदग्निरिति ख्यातिं स लोकेषु ततोऽगमत् ॥ १० ॥
तप्यमानस्तपस्तीव्रं प्रत्यक्ष इव पावक[4]ः । तेजसा दुःसहेनासौ पप्रथे पृथिवीतले ॥ ११ ॥
तदा च श्राद्धः प्राग्जन्मनाम्ना[5] वैश्वानरः सुरः । धन्वंतरिश्च तापसभक्तो व्यवदतामि[6]ति ॥ १२ ॥

१ पृथ्वीपालः । २ शत्रुभिः । ३ सार्थरहितः । ४ अग्निः । ५ पूर्व जन्मनोऽभिधानेन । ६ विवादं कृतवन्तौ ।

एक आर्हतां धर्मः प्रमाणमितरः पुनः । तापसानां विवादेऽस्मिन् व्यधातामिति निर्णयम् ॥ १३ ॥
आर्हतेषु जघन्यो यः प्रकृष्टस्तापसेषु यः । परीक्षणीयावावाभ्यां को गुणैरतिरिच्यते ॥ १४ ॥
तदानीं मिथिलापुर्यां नवधर्मपरिष्कृतः । श्रीमान् पद्मरथो नाम प्रस्थितः पृथिवीतले ॥ १५ ॥
दीक्षां स वासुपूज्यांते ग्रहीतुं भावतो यतिः । गच्छंश्चंपापुरीं ताभ्यां देवाभ्यां ददृशे पथि ॥ १६ ॥
परीक्षाकांक्षया ताभ्यां पानान्ने ढौकिते नृपः । तृषितः क्षुधितोऽप्यौज्झद्धीराः सत्त्वाच्चलंति न ॥ १७ ॥
क्रकचैरिव चक्राते क्रूरैः कर्करकंटकैः । पीडां देवौ नृदेवस्य मृदुनोः पादपद्मयोः ॥ १८ ॥
पादाभ्यां प्रक्षरद्रक्तधाराभ्यां तादृशेऽध्वनि । तूलिकातलवच्चारु संचचार तथापि सः ॥ १९ ॥
निर्ममे गीतनृत्तादि ताभ्यां क्षोभाय भूपतेः । तन्मोघमभवत्तत्र दिव्यास्त्रमिव गोत्रजे ॥ २० ॥
तौ सिद्धपुत्ररूपेण पुरोभूयेदमूचतुः । तवाद्यापि महाभाग महदायुर्युवासि च ॥ २१ ॥
स्वच्छंदं भुंक्ष्व तद्भोगान् का धीर्यद्यौवने तपः । निशीथकृत्यं कः प्रातः कुर्यादुद्योगवानपि ॥ २२ ॥
यौवने तदतिक्रांते देहदौर्बल्यकारणम् । गृह्णीयास्त्वं तपस्तात द्वितीयमिव वार्धकम् ॥ २३ ॥
राजोचे यदि बह्वायुर्बहुपुण्यं भविष्यति । जलमानेन नलिनीनालं हि परिवर्धते ॥ २४ ॥
लोलेन्द्रिये यौवने हि यत्तपस्तत्तपो ननु । दारुणास्त्रे रणे यो हि शूरः शूरः स उच्यते ॥ २५ ॥
तस्मिन्नचलिते सत्त्वात् साधु साध्विति वादिनौ । तौ गतौ तापसोत्कृष्टं जमदग्निं परीक्षितुम् ॥ २६ ॥

---

१ नूतनधर्मेण संस्कृतः । २ क्रियाविशेषणमेतत् । ३ निष्फलम् । ४ बुद्धिः । ५ वारिणः प्रमाणेन यावज्जलं तावन्नलिन्या नालं वर्धत इत्यर्थः ।

न्यग्रोधमिव[1] विस्तारिजटासंस्पृष्टभूतलम् । वल्मीकाकीर्णपादांतं[2] दान्तं तौ तमपश्यताम् ॥ २७ ॥
तस्य श्मश्रुलताजाले नीडं निर्माय मायया । तदैव देवौ चटकमिथुनीभूय तस्थतुः ॥ २८ ॥
चटकश्चटकामूचे यास्यामि हिमवद्गिरौ । अन्यासक्तो[3] नेष्यसि त्वमिति तं नाप्यमंस्त सा ॥ २९ ॥
गोघातपातकेनाहं गृह्ये नायामि चेत्प्रिये । इत्युक्तशपथं[4] भूयश्चटकं चटकाब्रवीत् ॥ ३० ॥
ऋषेरस्यैनसा गृह्ये शपेथा इति चेत् प्रिय । विसृजामि तदैव त्वां पंथानः संतु ते शिवाः ॥ ३१ ॥
इत्याकर्ण्य वचः क्रुद्धो जमदग्निमुनिस्ततः । उभाभ्यामपि हस्ताभ्यामुभौ जग्राह पक्षिणौ ॥ ३२ ॥
आचचक्षे ततः सोऽपि कुर्वाणे दुष्करं तपः । उष्णरश्माविव ध्वांतमाः पापं मयि कीदृशम् ॥ ३३ ॥
अथार्षे चटकोवाच मा कुपस्ते मुधा तपः । अपुत्रस्य गतिर्नास्तीत्यश्रौषीस्त्वं न किं श्रुतिम् ॥ ३४ ॥
तथेति मन्यमानस्तु मुनिरेवमचिंतयत् । ममाकलत्रपुत्रस्य प्रवाहे सूत्रितं तपः ॥ ३५ ॥
तं दृष्ट्वा क्षुभितं ध्यायन् भ्रमितस्तापसैरिति[5] । जज्ञे धन्वन्तरिः श्राद्धः प्रत्येति प्रत्ययान्न कः ॥ ३६ ॥
बभूवतुरदृश्यौ च तावपि त्रिदशौ तदा । जमदग्निश्च संप्राप पुरं नेमिककोष्टकम् ॥ ३७ ॥
जितशत्रुं महीपालं तत्र भूयिष्ठकन्यकम् । स प्रेप्सुः[6] कन्यकामेकां गौरीं[7] हर इवागमत् ॥ ३८ ॥
कृत्वाभ्युत्थानमुर्वीशः प्रांजलिस्तमभाषत । किमर्थमागता यूयं ब्रूत किं करवाण्यहम् ॥ ३९ ॥

---

१ वटमिव । २ वल्मीकेन व्याप्तं पादप्रांतं यस्य तम् । ३ अन्यस्त्रियामासक्तः । ४ उक्तः शपथो येन तम् । ५ तापसैरहं भ्रमित इति ध्यायन् धन्वंतरिः श्रावको जात इत्यन्वयः । ६ प्रकर्षेणाप्तुमिच्छुः । ७ पार्वतीम् "दक्ष" मिति पाठांतरे दक्षनृपं प्रति ।

सादाद्ब्राह्मं चरुं स्वस्रे जातौ च तनयौ तयोः । तत्र रामो रेणुकायाः कृतवीर्यश्च तत्स्वसुः ॥ ५५ ॥
विद्याधरोऽन्यदा तत्र कोऽप्यागादतिसारकी[1] । विद्या तस्यातिसारार्त्या विस्मृताकाशगामिनी ॥ ५६ ॥
रामेण प्रतिचरितो[2] भेषजाद्यैः स्वबंधुवत् । रामाय सेवमानाय विद्यां पारशवीं[3] ददौ ॥ ५७ ॥
मध्येशरवणं गत्वा तां च विद्यामसाधयत् । रामः परशुरामोऽभूत्ततः प्रभृति विश्रुतः ॥ ५८ ॥
अन्येद्युः पतिमापृच्छ्य रेणुकोत्कंठिता स्वसुः । जगाम हास्तिनपुरे प्रेम्णो दूरे न किंचन ॥ ५९ ॥
श्यालीति लालयन् लोललोचनां तत्र रेणुकाम् । अनंतवीर्यो रमयत् कामः कामं निरंकुशः ॥ ६० ॥
ऋषिपत्न्या तया राजाहल्ययेव पुरंदरः । अन्वभूच्च यथाकामं संभोगसुखसंपदम् ॥ ६१ ॥
अनंतवीर्यात्तनयो रेणुकायामजायत । ममतायामिवोतथ्यः सधर्मिण्यां बृहस्पतेः ॥ ६२ ॥
तेनापि सह पुत्रेण रेणुकामानयन्मुनिः । स्त्रीणां लुब्धो जनः प्रायो दोषं न खलु वीक्षते ॥ ६३ ॥
तां पुत्रसहितां वल्लीमकालफलितामिव । संजातकोपः परशुरामः परशुनाच्छिदत् ॥ ६४ ॥
तद्भगिन्या स वृत्तांतोऽनंतवीर्यस्य शंसितः । कोपमुद्दीपयामास कृशानुमिव[4] मारुतः ॥ ६५ ॥
ततश्चावार्यदोर्वीर्योऽनंतवीर्यो महीपतिः । जमदग्न्याश्रमं गत्वाभांक्षीन्मत्त इव द्विपः ॥ ६६ ॥
तापसानां कृतत्रासः समादाय गवादि सः । मंदं मंदं परिक्रामन् केसरीव न्यवर्तत ॥ ६७ ॥
त्रस्यत्तपस्वितुमुलं श्रुत्वा ज्ञात्वा च तां कथाम् । क्रुद्धः परशुरामोऽथाधावत् साक्षादिवान्तकः ॥ ६८ ॥
सुभटग्रामसंग्रामकौतुकी जमदग्निजः । पर्शुना खंडशश्चक्रे दारुवद्दारुणेन तम् ॥ ६९ ॥

१ अतिसारो व्याधिविशेषस्तद्वान् । २ उपचरितः । ३ परशुसंबंधिनीम् । ४ अग्निम् ।

राज्ये निवेशयांचक्रे तस्य प्रकृतिपूरुषैः । कृतवीर्यो महावीर्यः स एव तु वयोलघुः ॥ ७० ॥
तस्याभवच्च महिषी तारा तारविलोचना । बुभुजाते च तौ भोगानविघ्नममराविव ॥ ७१ ॥
तस्याभवच्च महिषी तारा तारविलोचना । बुभुजाते च तौ भोगानविघ्नममराविव ॥ ७१ ॥
भूपालराजजीवोऽपि स्वमायुः परिपूर्य सः । महाशुक्रात् परिच्युत्य ताराकुक्षाववातरत् ॥ ७२ ॥
कृतवीर्योऽन्यदा मातुर्मुखाच्छ्रुत्वा पितुः कथाम् । आदिष्टाद्दिविवागत्य जमदग्निममारयत् ॥ ७३ ॥
रामः पितृवधक्रुद्धो द्रागगत्वा हस्तिनापुरे । अमारयत्कृतवीर्यं किं यमस्य दवीयसि ॥ ७४ ॥
जामदग्न्यस्ततस्तस्य राज्ये न्यविशत स्वयम् । राज्यं हि विक्रमाधीनं न प्रमाणं क्रमाक्रमौ ॥ ७५ ॥
रामाक्रांतपुराद्राज्ञी कृतवीर्यस्य गुर्विणी । व्याघ्राघ्रातवनादेणीवागमत्तापसाश्रमम् ॥ ७६ ॥
कृपाधनैर्भूगृहांतः सा निधाय निधानवत् । तपस्विभिर्गोप्यते स्म क्रूरात् परशुरामतः ॥ ७७ ॥
चतुर्दशमहास्वप्नसूचितोऽस्याः सुतोऽजनि । गृह्णन् भूमिं सुखेनाभूत् सुभूमो नामतस्ततः ॥ ७८ ॥
क्षत्रियो यत्र यत्रासीत्तत्र तत्राप्यदीप्यत । पर्शुः परशुरामस्य कोपाग्निरिव मूर्तिमान् ॥ ७९ ॥
रामोऽगादन्यदा तत्राश्रमे पर्शुश्च सोऽज्वलत् । क्षत्रं चासूचयद्धूम इव धूमध्वजं तदा ॥ ८० ॥
किमत्र क्षत्रियोऽस्तीति पृष्टास्तेन तपस्विनः । इत्यूचुस्तापसीभूताः क्षत्रिया वयमास्महे ॥ ८१ ॥
रामोऽप्यमर्षान्निःक्षत्रां सप्तकृत्वो वसुंधराम् । निर्ममे निस्तृणां शैलतटीमिव दवानलः ॥ ८२ ॥
क्षुण्णक्षत्रियदंष्ट्राभी रामः स्थालमपूरयत् । यमस्य पूर्णकामस्य पूर्णपात्रश्रियं दधत् ॥ ८३ ॥
रामः पप्रच्छ नैमित्तानन्येद्युर्मे कुतो वधः । सदा वैरायमाणा हि शंकंते परतो मृतिम् ॥ ८४ ॥

१ अतिदूरे । २ गर्भिणी । ३ मृगीव । ४ भुवि गृहं भूगृहं गुहा इति यावत् तस्यांतः । ५ अग्निम् । ६ सप्त वारान् ।

यो दंष्ट्राः पायसीभूताः सिंहासन इह स्थितः । भोक्ष्यतेऽमूस्ततस्त्यस्ते वधो भावीति तेऽब्रुवन् ॥ ८५ ॥
रामोऽथ कारयामास सत्रागारमवारितम् । धुरि सिंहासनं तत्रास्थापयत् स्थालमग्रतः ॥ ८६ ॥
अथाश्रमे स्वर्णवर्णोऽष्टाविंशतिधनून्नतिः । गतोऽङ्कणद्रुम इव सुभूमो वृद्धिमद्भुताम् ॥ ८७ ॥
विद्याधरो मेघनादोऽन्येद्युर्नैमित्तिकानिति । परिपप्रच्छ पद्मश्रीः कन्या मे कस्य दीयताम् ॥ ८८ ॥
तस्या वरं वरीयांसं सुभूमं तेऽप्युपादिशन् । दत्वा कन्यां ततस्तस्मै तस्यैवाभूत् स सेवकः ॥ ८९ ॥
कूपभेक इवानन्यगोपः पप्रच्छ मातरम् । सुभूमः किमियानेव लोकोऽयमधिकोऽपि किम् ॥ ९० ॥
माताप्यचीकथदथो लोकोऽनंतो हि वत्सक । मक्षिकापदमात्रं हि लोकमध्येऽयमाश्रमः ॥ ९१ ॥
अस्मिँल्लोकेऽस्ति विख्यातं नगरं हस्तिनापुरम् । पिता ते कृतवीर्योऽभूत्तत्र राजा महाभुजः ॥ ९२ ॥
हत्वा ते पितरं रामो राज्यं स्वयमशिश्रियत् । क्षितिं निःक्षत्रियां चक्रे तिष्ठामस्तद्भयादिह ॥ ९३ ॥
तत्कालं हास्तिनपुरे सुभूमो भौमैवज्ज्वलन् । जगाम वैरिणो क्रुद्धः क्षात्रं तेजो हि दुर्धरम् ॥ ९४ ॥
तत्र सत्रे ययौ सिंह इव सिंहासनेऽविशत् । दंष्ट्रास्ताः पायसीभूताः सुभुजो बुभुजे च सः ॥ ९५ ॥
उत्तिष्ठमाना युद्धाय ब्राह्मणास्तत्र रक्षकाः । जघ्निरे मेघनादेन व्याघ्रेण हरिणा इव ॥ ९६ ॥
प्रस्फुरदंष्ट्रिकाकेशो दशनैरधरं दशन् । ततो रामः क्रुधा कालपाशाकृष्ट इवाययौ ॥ ९७ ॥
रामेण मुमुचे रोषात् सुभूमाय परश्वधः । विध्यातस्तत्क्षणं तस्मिन् स्फुलिंग इव वारिणि ॥ ९८ ॥
शस्त्राभावात् सुभूमोऽपि दंष्ट्रास्थालमुदक्षिपत् । चक्रीबभूव तत्सद्यः किं न स्यात् पुण्यसंपदः ॥ ९९ ॥

---

१ ततो भवस्ततस्त्यः । २ गां पृथ्वीं पातीति गोपः । ३ मंगलवत् । ४ परशुः ।

चक्रवर्त्यष्टमः सोऽथ तेन चक्रेण भास्वता । शिरः परशुरामस्य पंकजच्छेदमच्छिदत् ॥ १०० ॥
क्षितिं निःक्षत्रियां रामः सप्तकृत्वो यथा व्यधात् । एकविंशतिकृत्वस्तां तथा निर्ब्राह्मणामसौ ॥ १०१ ॥
क्षुण्णक्षितिपहस्त्यश्वपदाति[1]व्यूहलोहितैः । वाहयन् वाहिनी[2]र्नव्याः स प्राक् प्राचीमसाधयत् ॥ १०२ ॥
स भिन्नानेकसुभटमुंरुमंक्षितभूतलः । आक्रामद्दक्षिणां दक्षि[3]णाशापतिरिवापरः ॥ १०३ ॥
भटास्थिभिर्दंतुरयन् शुक्तिशंखैरिवाभितः । रोधो[4] नीरनिधेः सोऽथ प्रतीचीमजयद्दिशम् ॥ १०४ ॥
हेलोद्घाटितवैताढ्यकंदरं स्थाममंदरः । म्लेच्छान् विजेतुं भरतोत्तरखंडं विवेश सः ॥ १०५ ॥
भ्रमदच्छोणितरसच्छटाच्छुरितभूतलः । म्लेच्छांस्तत्राथ सोऽभांक्षीदिक्षूनिव महाकरी ॥ १०६ ॥
मेघनादाय वैताढ्यगिरिश्रेण्योर्द्वयोरपि । विद्याधरेन्द्रपदवीं सुभूमश्चक्रभृद्ददौ ॥ १०७ ॥
पष्टिवर्षसहस्रायुश्चतुर्दिशमिति भ्रमन् । निहत्य सुभटानुर्वीं स पट्खंडामसाधयत् ॥ १०८ ॥

उज्ज्ञासयन्नसुमतामिति नित्यरौद्रध्यानानलेन सततं ज्वलदन्तरात्मा ।
आसाद्य कालपरिणामवशेन मृत्युं तां सप्तमीं नरकभूमिमगात् सुभूमः ॥ १०९ ॥
कुमारभावेऽब्दसहस्रपंचकं तन्मंडलित्वेऽथ शतानि पंच ।
जयेऽर्धलक्षं पुनरब्दपंचशत्यूनमस्याजनि चक्रभृत्त्वे ॥ ११० ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिपष्टिशलाकापुरुपचरिते महाकाव्ये पष्ठे पर्वणि
सुभूमचक्रवर्तिवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ।

---

१ व्यूहः समूहः । २ नदीः । ३ दक्षिणदिक्पतिर्यमः । ४ तीरम् ।

पंचमः सर्गः ।

दत्तनंदनप्रह्लादचरित्रम् ।

अरतीर्थेऽथासन् विष्णुबलप्रत्यर्धचक्रिणः । दत्तनंदनप्रह्लादास्तेषां चरितमुच्यते ॥ १ ॥
अस्यैव जंबूद्वीपस्य प्राग्विदेहविभूषणम् । पूः सुसीमास्ति तत्राभूत् पृथ्वीनाथो वसुंधरः ॥ २ ॥
स चिरं पालयित्वा क्ष्मां सुधर्ममुनिसन्निधौ । व्रतमादाय मृत्वा च ब्रह्मलोकमुपाययौ ॥ ३ ॥
इतश्च जंबूद्वीपस्य भरतार्धेऽत्र दक्षिणे । नाम्ना मंदरधीरोऽभूत् पुरे शीलपुरे नृपः ॥ ४ ॥
गुणरत्नार्णवस्तस्य महावीर्यो महाभुजः । सूनुर्ललितमित्रोऽभून्मित्रो मित्रांबुजन्मनाम् ॥ ५ ॥
ज्ञापयित्वा दुष्ट इति तं प्रत्याख्याय भूपतेः । भ्रातरं युवराजत्वे खलो मंत्री न्यवेशयत् ॥ ६ ॥
ततो ललितमित्रोऽपि विरक्तः सन् पराभवात् । घोषसेनमुनेः पार्श्वे परिव्रज्यामुपाददौ ॥ ७ ॥
तप्यमानः स विदधे निदानमिति दुर्मनाः । वधाय तपसानेन तस्य स्यां खलमंत्रिणः ॥ ८ ॥
स निदानमनालोच्य कालधर्ममुपागतः । सौधर्मे देवलोकेऽभूत्त्रिदशः परमर्द्धिकः ॥ ९ ॥
खलाख्यः सचिवः सोऽपि चिरं भ्रान्त्वा भवाटवीम् । अस्यैव जंबूद्वीपस्य गिरौ वैताढ्यनामनि ॥ १० ॥
उत्तरश्रेणितिलके पुरे सिंहपुराभिधे । विद्याधरेन्द्रः प्रह्लादः प्रतिविष्णुरजायत ॥ ११ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् भरतार्धे च दक्षिणे । पुरी वाराणसीत्यस्ति श्रिता सख्येव गंगया ॥ १२ ॥

१ सूर्यः । २ मित्राण्येव कमलानि तेषाम् । ३ दुष्टं मनो यस्य सः ।

प्रह्लादोऽपि धनुर्ह्रादै[1]र्ह्रादयन्नभितो दिशः । ढुढौके दृढदोर्दंडो दं[2]डपाणिरिवोत्कटः ॥ २८ ॥
उभौ मुमुचतुर्बाणान् हरिप्रतिहरी रुषा । मिथश्चिच्छिदतुश्चोभावन्योऽन्यजयकांक्षिणौ ॥ २९ ॥
गदामुद्गरदंडादीन्यायुधान्यपराण्यपि । परस्परं चिच्छिदतुश्छे[3]कावुभावपि ॥ ३० ॥
उल्काकुलं युगांतार्कमिव ज्वालाशताकुलम् । प्रह्लादो भ्रमयित्वा खेऽमुचच्चक्रं हरिं प्रति ॥ ३१ ॥
मोघीभूतं समीपस्थं हरिश्चक्रं तदेव हि । उपादाय प्रह्लादाय मुक्त्वा चिच्छेद तच्छिरः ॥ ३२ ॥
तथैव कृत्वा दिग्यात्रां भरतार्धमसाधयत् । अथोदध्रे कोटिशिलामर्धचक्री च सोऽभवत् ॥ ३३ ॥
कौमारे द्वे वर्षशते मंडलित्वे दिशां जये । प्रत्येकमब्दपंचाशदभूद्दत्तस्य शार्ङ्गिणः ॥ ३४ ॥
षट्पंचाशतमब्दानां सहस्राण्यतिवाह्य सः । ययौ कर्मवशाद्दत्तः पंचमीं नरकावनिम् ॥ ३५ ॥
दत्तस्य शार्ङ्गिणो जातेऽवसाने कालमत्यगात् । कथंचित् पंचषष्ट्यब्दसहस्रायुर्हलायुधः ॥ ३६ ॥

भ्रा[4]तृव्ययेन भवभावनया च भूरिवैराग्यवान् भुवनशोभित आत्तदीक्षः ।
तीव्रं व्रतं निरतिचारमपालयच्चागान्नंदनस्तदनु सिद्धिपदप्रतिष्ठाम् ॥ ३७ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये षष्ठे पर्वणि नंदनदत्तप्रह्लादचरितवर्णनो नाम पंचमः सर्गः ।

---

१ धनुः शब्दैः । २ यमः । ३ छेदे छेकौ चतुरौ । ४ भ्रातृमरणेन ।

॥ षष्ठः सर्गः ॥

श्रीमल्लिनाथचरित्रम् ।

जयंति मल्लिनाथस्य मल्लीमाल्यामला गिरः । आपीयमानाः सोत्कंठं भव्यजंतुमधुव्रतैः ॥ १ ॥

श्रोतृश्रोत्रेषु पीयूषश्रोतःसन्निभमद्भुतम् । उदीरयामश्चरितं श्रीमल्लिस्वामिनोऽधुना ॥ २ ॥

द्वीपेऽत्रैव जंबूद्वीपे विदेहेष्वपरेषु च । विजये सलिलावत्यां वीतशोकाभिधास्ति पूः ॥ ३ ॥

बलेनोच्चैर्बल इव बलस्तत्र नृपोऽभवत् । द्विषद्बलवनोन्माथकुंजरो निर्जराकृतिः ॥ ४ ॥

राज्ञोऽस्य धारिणीपत्न्यां केसरिस्वप्नसूचितः । जज्ञे महाबलो नाम सूनुरन्यूनविक्रमः ॥ ५ ॥

उद्यौवनः कमलश्रीप्रभृती राजकन्यकाः । शतानि पंचैकदिने पर्यणैषीन्महाबलः ॥ ६ ॥

तस्यासन् बालसुहृदोऽचलो धरणपूरणौ । वसुर्वैश्रवणश्चाभिचन्द्र इत्यभिधानतः ॥ ७ ॥

अपरेद्युर्बलो राजा तस्याः पुर्या बहिर्भुवि । ऐशान्यामिन्द्रकुब्जाख्य उद्याने समुपेयुषाम् ॥ ८ ॥

मुनीनामंतिके धर्मं श्रुत्वा वैराग्यवासितः । राज्ये महाबलं न्यस्य प्रव्रज्य च शिवं ययौ ॥ ९ ॥

॥ युग्मम् ॥

कमलश्रीमहादेव्यां सिंहस्वप्नेन सूचितः । सूनुर्महाबलस्याभूद्बलभद्रोऽभिधानतः ॥ १० ॥

---

१ मल्लीकुसुमानां मालावन्निर्मलाः । २ भव्यप्राणिन एव मधुकरास्तैः । ३ शत्रूणां बलमेव वनं तस्य मथने गजसदृशः ।

क्रमादुद्यौवनं तं च यौवराज्ये महाबलः । निजे निवेशयामास मूर्त्यंतरमिवात्मनः ॥ ११ ॥
षड्भिर्बालसुहृद्भिस्तैः समं राजा महाबलः । अश्रौषीदार्हतं धर्मं सौहार्दादेकभावतः ॥ १२ ॥
वयस्यान् सोऽन्यदेत्यूचे भो भो भीतोऽस्म्यहं भवात् । ततश्च प्रव्रजिष्यामि पन्थाः कोऽतः परं तु वः॥१३
तेऽप्यूचुः संभूय भुक्तं यथा सांसारिकं सुखम् । भोक्ष्यामहे शिवसुखं संभूयातः परं तथा ॥ १४ ॥
ततो न्यवेशयद्राज्ये बलभद्रं महाबलः । स्वे स्वे राज्ये सुतं स्वं स्वं ततश्च सुहृदोऽपि ते ॥ १५ ॥
वरधर्ममुनीन्द्रस्य पादमूले महाबलः । तैः सुहृद्भिः समं षड्भिः प्रवव्राज महाबलः ॥ १६ ॥
तपो यदेकः कर्ता नस्तत्कार्यमपरैरपि । सप्तानामप्यभूत्तेषां प्रतिज्ञेयं महात्मनाम् ॥ १७ ॥
एवं ते कृतसंकेताश्चतुर्थादितपः समम् । चतुर्थपुरुषार्थाय तुदयोत्कंठाः प्रचक्रिरे ॥ १८ ॥
अद्य मे दुष्यति शिरो दुष्यत्युदरमद्य च । अद्य नास्ति क्षुदित्यादि व्यपदिश्य महाबलः ॥ १९ ॥
नाभुंक्त पारणाहेऽपि स्वस्याधिकफलेच्छया । मायया वञ्चयित्वा तानधिकं विदधे तपः ॥ २० ॥
॥ युग्मम् ॥
मायामिश्रेण तपसाबध्नात् स्त्रीवेदकर्म सः । अर्हद्भक्त्यादिभिः स्थानैस्तीर्थकृन्नाम कर्म च ॥ २१ ॥
पूर्वलक्षचतुरशीत्यायुष्काः सप्त ते व्रतम् । पात्वा चतुरशीत्यब्दसहस्रीमायुषः क्षये ॥ २२ ॥
द्विधा संलेखनां कृत्वा गृहीत्वानशनव्रतम् । विपद्य वैजयन्त्याख्ये विमाने जज्ञिरे सुराः ॥ २३ ॥
इतश्च जंबूद्वीपेऽस्मिन् भरतार्धेऽत्र दक्षिणे । नगरी मिथिलेत्यस्ति धर्माशिथिलनागरा ॥ २४ ॥

१ धर्मेऽशिथिलास्तत्परा नागराः पौरा यस्यां सा ।

एकोनविंशमर्हतमाश्चर्यं कुंभलांछनाम् । नीलत्विषं सर्वशुभलक्षणां सुषुवे च सा ॥ ४० ॥
॥ युग्मम् ॥

उपेत्य दिक्कुमार्योऽस्याः सूतिकर्माणि चक्रिरे । मेरुमूर्ध्नि च नीत्वा तामिंद्राश्च स्नपनं व्यधात् ॥ ४१ ॥
स्नपनानंतरं शक्रस्तां विलिप्यार्च्य च स्वयम् । उत्तार्यारात्रिकं चेति भक्तिनिर्भरमस्तवीत् ॥ ४२ ॥
ज्ञानत्रयनिधानाय प्रधानाय जगत्त्रये । एकोनविंशतितमायार्हते ते नमो नमः ॥ ४३ ॥
दिष्ट्या त्वद्दर्शनेनानुगृहीतोऽस्मि चिरादहम् । सामान्यपुण्यैर्न ह्यर्हन् देवः साक्षान्निरीक्ष्यते ॥ ४४ ॥
देवानामद्य देवत्वं चरितार्थं चिरादभूत् । तव देवाधिदेवस्य जन्मोत्सवनिरीक्षणात् ॥ ४५ ॥
एकतोऽच्युतनाथस्य प्राणिमात्रस्य चान्यतः । समानुग्रहबुद्धे त्वं पाहि नः पततो भवे ॥ ४६ ॥
अस्मिन्मेरुगिरौ धात्र्याः सुवर्णमुकुटायते । इन्द्रनील इव न्यस्ता त्वमतीव विराजसे ॥ ४७ ॥
स्मरणेनापि मोक्षायानीहमानस्य जायसे । दृष्ट्वा स्तुत्वा याच्यसे किं ततोऽप्यत्यधिकं फलम् ॥ ४८ ॥
धर्माण्येकत्र सर्वाणि तव चैकत्र दर्शनम् । फलाप्तिसाधकत्वेन द्वितीयमतिरिच्यते ॥ ४९ ॥
नेन्द्रत्वे नाहमिन्द्रत्वे मन्ये मोक्षेऽपि नो तथा । यथा सुखं स्याद्भुवतः पुरस्त्वत्पादपद्मयोः ॥ ५० ॥
स्तुत्वैवं शक्र एकोनविंशमर्हतमुच्चकैः । नीत्वा च मिथिलापुर्याममुचन्मातृसन्निधौ ॥ ५१ ॥
गर्भस्थायां तत्र मातुर्यन्माल्यस्वापदोहदः । जज्ञे तदकरोत्तस्या नाम मल्लीति भूपतिः ॥ ५२ ॥
धात्रीभिरिन्द्रायुक्ताभिः पंचभिः प्रतिवासरम् । पुष्पमिव लाल्यमाना वृद्धिमाप क्रमेण सा ॥ ५३ ॥

१ अनिच्छोः । २ तव दर्शनम् ।

इतश्चाचलजीवोऽपि वैजयंतात्परिच्युतः । अभूद्भरतसाकेते प्रतिबुद्ध्यभिधो नृपः ॥ ५४ ॥
तस्य पद्मावती नाम साक्षात्पद्मेव रूपतः । बभूव प्रेयसी सर्वान्तःपुरस्त्रीशिरोमणिः ॥ ५५ ॥
इतश्च नगरे तस्मिन्नैशान्यां नागवेश्मनि । अतिष्ठन्नागप्रतिमा [1]उपयाचितपूरका ॥ ५६ ॥
देवी पद्मावती तासां यात्रायै सान्यदा नृपम् । आपप्रच्छे प्रतिबुद्धिं सोऽपि तामन्वमन्यत ॥ ५७ ॥
तया[2] पुष्पादि संपाद्य प्रतिबुद्धिरपि स्वयम् । जगाम यात्रादिवसेऽधिनागप्रतिमागृहम् ॥ ५८ ॥
पुष्पमंडपिकां पुष्पमुद्गरं[3] स्वां प्रियामपि । प्रेक्ष्येत्यूचे प्रतिबुद्धिः स्वबुद्धिं सचिवोत्तमम् ॥ ५९ ॥
त्वमस्मत्प्रेषणे राज्ञामगा वेश्मस्वनेकशः । स्त्रीरत्नमीदृक् कुसुममुद्गरश्च किमीक्षितः ॥ ६० ॥
स्वबुद्धिरभ्यधादेवं त्वदादेशान्मयेयुषा[4] । अंतिके कुम्भभूपस्य दृष्टा मल्लीति तत्सुता ॥ ६१ ॥
तस्याः स्त्रीरत्नमुख्याया आयुर्ग्रंथौ[5] विधीयते । स पुष्पमुद्गरः कोऽपि यादृक् स्वर्गेऽप्यसंभवी ॥ ६२ ॥
स्त्रीरत्नं चक्रिणो यच्च स्मरपत्नी च या रतिः । शच्याद्याः स्वःस्त्रियो याश्च तदग्रे तास्तृणोपमाः ॥ ६३ ॥
अप्येकवारं ददृशे येन सा कुम्भराजसूः । सुधारसास्वादमिव तद्रूपं विस्मरेन्न सः ॥ ६४ ॥
मल्लेः प्रतिकृतिर्नारी न मर्त्येषु सुरेषु च । तस्या हि रूपमद्वैतं वाचामपि न गोचरः ॥ ६५ ॥
प्रतिबुद्धिरपि सद्यः पूर्वजन्मानुरागतः । दूतं प्रैषीत्तां वरीतुं कुम्भराजांतिके निजम् ॥ ६६ ॥
इतो धरणजीवोऽपि वैजयन्तात् परिच्युतः । चंपापुर्यामभूच्चन्द्रच्छायो नाम महीपतिः ॥ ६७ ॥
तस्यां पुर्यां च वास्तव्यः श्रावकोऽर्हन्नयाभिधः । अंभोधियात्रामकरोत् पोतारूढो वणिज्यया ॥ ६८ ॥

---

१ इच्छितपूरका । २ तया पद्मावत्या सह । ३ पुष्पगुच्छम् । ४ गतेन । ५ आयुःसूचिकायां ग्रंथिरूपरेखायां ।

अर्हन्नयसमो नास्ति श्रावकः कश्चिदप्यहो । इति प्रशंसां विदधे शक्रो मध्येसभं तदा ॥ ६९ ॥
ततो मात्सर्यवानेको देवः कोऽप्येत्य सागरे । औत्पातिकमरुन्मेघाडम्बरं विदधे क्षणात् ॥ ७० ॥
पोतभंगभयात् सद्यो क्षुभ्यत्सांयात्रिका भृशम् । ऐच्छन्नभीष्टदेवेभ्य उपयाचितकानि च ॥ ७१ ॥
इतो विघ्नान्मृतिश्चेन्मे तदानशनमस्त्विति । प्रत्याख्याय समाधिस्थस्तस्थावर्हन्नयः पुनः ॥ ७२ ॥
रक्षोरूपं विकृत्योचे स देवो नभसि स्थितः । अर्हन्नयार्हतं धर्मं जहीहि कुरु मद्वचः ॥ ७३ ॥
नो चेदमुं स्फोटयित्वा पोतं घटकपालवत् । त्वां यादसां भोजनसात् करिष्ये सपरिच्छदम् ॥ ७४ ॥
तथाप्यचलिते धर्मात्तस्मिन् देवः स विस्मितः । चकार क्षमणां शक्रप्रशंसां तां जगाद च ॥ ७५ ॥
तस्मै च कुंडलद्वंद्वे दिव्ये दत्वा मनोरमे । घोरं च मेघवातादि संहृत्य स तिरोदधे ॥ ७६ ॥
क्रमेणार्हन्नयोऽप्यब्धेस्तीरोर्व्यामुत्ततार सः । अशेषं भांडमादाय ययौ च मिथिलापुरीम् ॥ ७७ ॥
एकं च कुंभराजस्योपायने[1] कुंडलद्वयम् । अर्हन्नयो यथार्हज्ञ[2]श्चकारोदारमानसः ॥ ७८ ॥
तदैव कुंभराजोऽपि दुहित्रे मल्लये ददौ । अर्हन्नयं नयज्ञस्तं सत्कृत्य विससर्ज च ॥ ७९ ॥
विक्रीतक्रीतभांडो[3]ऽथ सोऽगाच्चंपामकंपधीः । ददौ च चंद्रछायाय द्वितीयं कुंडलद्वयम् ॥ ८० ॥
राजा पप्रच्छ भोः श्रेष्ठिन् कुतोऽदः कुंडलद्वयम् । सोऽप्याख्यत् कुंडलप्राप्तिकथामवितथां तथा ॥ ८१ ॥
तादृक्षापरताडंकद्वयदानप्रसंगतः । स इत्यवर्णयन्मल्ल्या रूपोत्कर्षं विशेषतः ॥ ८२ ॥
तस्याश्चेदुद्यतं वक्त्रं तदस्तं यातु चन्द्रमाः । यदि द्युतिस्तदंगस्य कृतं मरकतेन तत् ॥ ८३ ॥

१ प्राभृते । २ यथार्हं यथायोग्यं जानातीति तथा । ३ पूर्वं विक्रीतानि पश्चात् क्रीतानि च भांडानि येन सः ।

तस्या लावण्यपूरश्चेत्तदलं जाह्नवीजलैः । तस्याश्च यदि रूपश्रीस्तद्दूरे सुरयोषितः ॥ ८४ ॥
वृथैव नेत्राणि नृणां न यैः सा देव दृश्यते । किं हंसैः पद्मिनीं स्मेरां ये न पश्यंति जातुचित् ॥ ८५ ॥
चंद्रच्छायनरेन्द्रोऽपि प्राग्जन्मस्नेहयोगतः । मल्लिं वरीतुं कुंभाय प्राहिणोद्दूतमुत्तमम् ॥ ८६ ॥
इतश्च पूरणात्मापि वैजयंतात् परिच्युतः । बभूव पुर्यां श्रावस्त्यां रुक्मी नाम महीपतिः ॥ ८७ ॥
तस्यासीद्धारणीपत्न्यां सुबाहुर्नाम कन्यका । रूपातिशयसंपन्ना पन्नगेन्द्रवधूरिव ॥ ८८ ॥
नृपतेः सातिवाल्लभ्यात्परिवारेण सादरम् । विशेषमज्जनविधिं चतुर्मास्यामकार्यत ॥ ८९ ॥
अन्तःपुरेणापरेद्युः स्नपिता सा विशेषतः । आमुक्तदिव्यालंकारा प्रणंतुं पितरं ययौ ॥ ९० ॥
तां पितोत्संगमारोप्य सौविदल्लमभाषत । कन्याया मज्जनविधिः किमीदृक् क्वचिदीक्षितः ॥ ९१ ॥
सोऽप्याख्यद्भवदादेशाद्गतेन मिथिलां मया । आयुर्ग्रंथौ कुंभपुत्र्या मल्लेरधिकमीक्षितः ॥ ९२ ॥
अदृष्टप्रतिरूपं च तस्या रूपमपि प्रभो । कथ्यमानमसंभाव्यं प्रत्येतव्यं तु मद्गिरा ॥ ९३ ॥
अदृष्टपूर्वं स्त्रीरत्नं मम तद्दृष्टपूर्विणः । अन्यस्त्रीवर्णने जिह्वा मौनव्रतमशिश्रियत् ॥ ९४ ॥
तस्या ह्यग्रे विभान्त्यन्यास्तन्निर्माल्योपमाः स्त्रियः । पुरः कल्पलताया हि सहकारलताः कियत् ॥९५॥
श्रुत्वा जातानुरागेण सद्यो राज्ञापि रुक्मिणा । दूतः प्रैष्यत कुंभाय मल्लिमार्गणहेतवे ॥ ९६ ॥
इतश्च वसुजीवोऽपि वैजयन्तात् परिच्युतः । जज्ञे वाराणसीपुर्यां शंखो नामावनीपतिः ॥ ९७ ॥

---

१ गंगाजलैः । २ प्रफुल्लाम् । ३ सर्पेन्द्रवधूः । ४ अतिवल्लभत्वात् । ५ आमुक्ता धृता दिव्यालंकारा यया सा । ६ अन्तःपुरचरं नपुंसकपुरुषम् । ७ अदृष्टं प्रतिरूपं प्रतिकृतिर्यस्य तत् । ८ विश्वसनीयम् ।

मल्लेस्तत्कुंडलद्वंद्वं दिव्यं विजघटेऽन्यदा । राज्ञादिष्टाः स्वर्णकारास्तस्य संघट्टनाय च ॥ ९८ ॥

वयं दिव्यमिदं देव न संघट्टयितुं क्षमाः । इत्युक्तवन्तस्ते पुर्या राज्ञा निर्वासिताः क्रुधा ॥ ९९ ॥

ते च वाराणसीमेयुः शंखाय च महीभुजे । तदशेषं समाचख्युरात्मनिर्वासकारणम् ॥ १०० ॥

कुंडलप्रक्रमायातं मल्ले रूपं तदद्भुतम् । राज्ञोऽग्रे वर्णयामासुर्दृष्टा[3]दूनतरं तु ते ॥ १०१ ॥

तस्या मुखस्य शशभृदोष्ठयोर्बिंबिकाफलम् । कंठ[4]देशस्य कंबुश्च दोष्णोर्बिसलतापि च ॥ १०२ ॥

[5]मध्यस्य पविमध्यं च तथोर्वोः करिणः करः । नाभेश्च सरिदावर्तो जघनस्य च दर्पणः ॥ १०३ ॥

जंघयोश्च मृगीजंघा पाणिपादस्य पंकजम् । उपमेयतया जज्ञे [6]यदन्यत्रोपमानभाक् ॥ १०४ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

पूर्वस्नेहानुबन्धेन तद्रूपाकर्णनेन च । कुंभादर्थयितुं मल्लीं शंखो दूतमथादिशत् ॥ १०५ ॥

जीवो वैश्रवणस्यापि वैजयन्तात् परिच्युतः । अदीनशत्रुर्नाम्नाऽभून्नृपतिर्हस्तिनापुरे ॥ १०६ ॥

इतश्च मल्लेरनुजो मल्लो नाम कुतूहलात् । अकारयच्चित्रकैश्चित्रितां चित्रशालिकाम् ॥ १०७ ॥

चित्रीयमाणश्चित्रेण तेष्वेकश्चित्रकृद्वरः । एकांगदर्शनात्तादृक्सर्वांगालेख्यलब्धिमान् ॥ १०८ ॥

अन्तर्जवनिकं मल्लेः पादांगुष्ठं निरीक्ष्य सः । सर्वांगोपांगसहितं यथावद्रूपमालिखत् ॥ १०९ ॥

तत्र च क्रीडितुं मल्लो गतः प्रेक्ष्य च चित्रगाम् । [7]मल्लीं साक्षान्मन्यमानो लज्जयापासरद्द्रुतम् ॥ ११० ॥

---

१ बभञ्जे । २ निष्कासिताः । ३ अतिशयेनादूनं सुंदरम् । ४ कंठभागस्य । ५ मध्यदेशः कटिभागः । ६ अन्यस्त्रीषु पूर्वोक्ताश्चन्द्रादय उपमानतां प्राप्नुवन्ति अस्यां तु उपमेयतामित्यर्थः । ७ मल्लीशब्दो दीर्घान्तोऽपि प्रयुक्तः संज्ञात्वात् ।

धात्र्या किमेतदित्युक्ते कुमारोऽप्यब्रवीदिति । स्वसा मल्ली पुरोऽस्त्येषा ततोऽत्र क्रीड्यते कथम् ॥११११॥
सम्यग्निरूप्य धात्री साप्याचख्यौ परिज्ञाप्यताम् । न साक्षान्महत्यसौ किं तु चित्रस्था मापसर्प तत् ११२॥
क्रुद्धो मल्लकुमारोऽपि तस्य चित्रस्य लेखकम् । निकर्त्य दक्षिणकरं संदंशं निरवासयत् ॥ ११३ ॥
सोऽन्येत्य हास्तिनपुरेऽदीनशत्रोर्महीपतेः । तं वृत्तांतं समाचख्यौ मल्लीं चैवमवर्णयत् ॥ ११४ ॥
अशेषजगदाकाशशशिलेखा वरांगना । मल्लिं विना क्वचित् कापि नास्ति नाजून भाविनी ॥ ११५ ॥
यस्तां कन्यां समालोक्यालोकयेदपरामपि । महानीलमणिं दृष्ट्वा काचखंडं स पश्यति ॥ ११६ ॥
रूपेण लावणिम्ना च गत्या चान्यैश्च चेष्टितैः । सैवैका योषितां धुर्या सरितामिव जाह्नवी ॥ ११७ ॥
इति तद्वर्णनं कृत्वा स चित्रकरपुंगवः । आकृष्य चित्रफलकं चित्रस्थां तामदर्शयत् ॥ ११८ ॥
दृष्ट्वा तां विस्मितः पूर्वस्नेहादुत्कंठितश्च सः । प्रैषीत्तद्याचनायोपकुंजराजं स्वपूरुषम् ॥ ११९ ॥
इतोऽभिचन्द्रजीवोऽपि वैजयन्तात्परिच्युतः । कांपील्यनगरे नाम्ना जितशत्रुर्नृपोऽभवत् ॥ १२० ॥
धारिणीप्रमुखं राज्ञीसहस्रं तस्य चाभवत् । पुण्याकृष्टं देवलोकाद्वृन्दमप्सरसामिव ॥ १२१ ॥
इतश्च मिथिलापुर्यां चोक्षा नाम विचक्षणा । एका परिव्राजिकाख्यद्राजेश्वरगृहेष्विति ॥ १२२ ॥
दानमूलः सदा धर्मस्तथा तीर्थाभिषेकजः । स्वर्गापवर्गयोर्हेतुरिति नस्तत्त्वतो वचः ॥ १२३ ॥
धर्मे प्रवर्तयन्त्यस्मिन् पौराञ्जानपदानपि । विहरन्त्यन्यदाभ्यागात् सदने मल्ल्यधिष्ठिते ॥ १२४ ॥

१ छित्त्वा । २ संदंशः स्यात्कंकमुख इत्यभिधानचिंतामणिः लोके "चीपीयो" इति ख्यातः । ३ लावण्येन । ४ निष्कास्य । ५ राज्ञामीश्वराणां धनिकानां च गृहेषु ।

त्रिदंडपाणिः काषायवसना कुंडिकाजलैः । सदर्भैर्भुवमभ्युक्ष्य स्ववृष्यां निषसाद सा ॥ १२५ ॥
मल्लेरप्यन्यजनवत् सा धर्मं तं तथा जगौ । ज्ञानत्रितयभृन्मल्लिरप्येवमवदत्ततः ॥ १२६ ॥
दानमात्रं न धर्माय तद्धि धर्माय चेद्भवेत् । तद्ध्योतुकुर्कुटादीनां पोषणान्यपि तत्कृते ॥ १२७ ॥
तीर्थाभिषेकैः प्राणातिपातमूलैः कथं शुचिः । असृजा क्षाल्यमानं किमसृग्दिग्धं विशुध्यति ॥ १२८ ॥
धर्मो विवेकमूलस्तु निर्विवेकस्य नास्ति सः । क्लेशाय केवलं तस्य तपांस्यपि न संशयः ॥ १२९ ॥
मल्ल्यैवमुक्ता सा चोक्षा विलक्षाभूदधोमुखी । केनेश्वरवचोयुक्तियुक्तं बाधितुमीश्यते ॥ १३० ॥
कियच्चिरमिदं विश्वमाः पाखंडिनि वंचितम् । त्वया कुशासनेनेति दास्यादिभिरभर्त्सि सा ॥ १३१ ॥
चोक्षेत्यचिंतयद्राज्यसंपदुन्मत्तयानया । एतत्परिच्छदेनापि स्वामिच्छंदानुवर्तिना ॥ १३२ ॥
यदस्मि तर्जिता स्वैरं तद्वैरानृण्यहेतवे । क्षेप्स्याम्येनां सपत्नीषु बह्वीषु निजबुद्धितः ॥ १३३ ॥
एवं विचिंत्य निर्गत्य सामर्षाध्मातमानसा । जगाम कांपील्यपुरे जितशत्रुनृपांतिके ॥ १३४ ॥
प्रतिपत्त्या महत्या सा दृष्टा तेन महीभुजा । कृताशीर्वादकल्याणा स्वस्यां वृष्यामुपाविशत् ॥ १३५ ॥
सा राज्ञान्तःपुरेणापि ववन्दे भक्तिपूर्वकम् । धर्मं तत्रापि चाशंसद्दानतीर्थाभिषेकजम् ॥ १३६ ॥
भूपतिस्तामुवाचैवं भगवत्यखिलां महीम् । एतामपरतंत्रत्वादभ्राम्यस्तेन पृच्छ्यसे ॥ १३७ ॥
वरमन्तःपुरंस्त्रैणं चोक्षे यादृगिदं मम । अन्यत्राप्यस्ति कुत्रापि किं तादृग्दृष्टपूर्विणी ॥ १३८ ॥

---

१ स्वदर्भासने । २ ओतुर्बिडालः । ३ धर्माय । ४ असृजा शोणितेन दिग्धं लिप्तम् । ५ समर्थीभूयते । ६ करणे तृतीया । ७ छंदः इच्छा । ८ अमर्षः क्रोधः । ९ गौरवेण । १० स्त्रीणां समूहः स्त्रैणम् ।

ऊचे तत्राद्यदूतेन यत्साकेतपुरेश्वरः । अनेकसामंतशिरोमार्जितांघ्रिसरोरुहः ॥ १५२ ॥
महाभुजो महोत्साहो रूपेण मकरध्वजः । निशाकरः सौम्यतया प्रतापेन दिवाकरः ॥ १५३ ॥
बृहस्पतिर्धिषणया प्रतिबुद्धिर्महीपतिः । कन्यां ते याचते मल्लीं परिणेतुमनिंदिताम् ॥ १५४ ॥
कन्या ह्यवश्यं दातव्या पित्रान्यस्यापि कस्यचित् । तदेनं तत्प्रदानेन स्वजनं कर्तुमर्हसि ॥ १५५ ॥
ऊचे द्वितीयदूतेन यच्चंपानगरीपतिः । युवा [1]युगायतभुजः पीनस्कंधः सुलोचनः ॥ १५६ ॥
कुलीनश्चतुरः [2]सत्यसंगरः [3]संगरोर्जितः । [4]अधीती सर्वशास्त्रेषु शस्त्रेषु च कृतश्रमः ॥ १५७ ॥
चंद्रवच्छायया [5]चंद्रच्छायो नाम महीपतिः । मल्लीं मार्गयति त्वत्तस्तां तस्मै दातुमर्हसि ॥ १५८ ॥
तृतीयेनापि जगदे यच्छ्रावस्तीपुरीश्वरः । चिन्तामणिः प्रणयिनां क्षत्रियाणां शिरोमणिः ॥ १५९ ॥
शरण्यः शरणेच्छूनां वरेण्यो वीर्यशालिनाम् । क्रीडागारं जयश्रीणामुद्यानं [6]गुणशाखिनाम् ॥ १६० ॥
रुक्मी नाम महीपालस्तव कन्यामभीप्सति । विधेह्युचितयोर्योगमुचितज्ञोऽसि पार्थिव ॥ १६१ ॥
तुर्येणाप्यन्यधाय्येवं यत्काशीनगरीश्वरः । अद्भुतेनेश्वरत्वेन [7]जितपुण्यजनेश्वरः ॥ १६२ ॥
वाग्मी सौन्दर्यकंदर्पो दर्पच्छित् परिपन्थिनाम् । सदाचारपथे पान्थः शासने पाकशासनः ॥ १६३ ॥
[8]शंखच्छेदोज्ज्वलयशाः शंखो नाम महीपतिः । त्वत्तः प्रार्थयते कन्यां प्रतिपद्यस्व तन्नृप ॥ १६४ ॥

---

१ युगवदायतौ भुजौ यस्य सः । २ सत्यप्रतिज्ञः । ३ युद्धे ऊर्जितः । ४ अधीतमनेनेति । ५ कान्त्या । ६ गुणा एव वृक्षास्तेषाम् ।
७ जितः पुण्यजनेश्वरः कुबेरो येन सः । ८ शंखखंडवदुज्ज्वलं यशो यस्य सः ।

इत्यूचे पंचमेनापि यद्धास्तिनपुराधिपः । हस्तिमल्लो महास्थाम्ना लघुहस्तो महाभुजः ॥ १६५ ॥
अनेकरणनिर्व्यूढो व्यूढोरस्कः सुधीर्युवा । प्ररोहणः कीर्तिवल्लेर्गुणरत्नैकरोहणः ॥ १६६ ॥
दीनानाथसमुद्धारोऽदीनशत्रुर्महीपतिः । कन्यां मार्गति मल्लीं ते विदेहाधीश देहि ताम् ॥ १६७ ॥
षष्ठेनापीत्यभिदधे यत्कांपील्यपुराधिपः । अकंपनीयो रिपुभिः कुञ्जरैरिव पर्वतः ॥ १६८ ॥
शोभितोऽनल्पसेनाभिर्नदीभिरिव सागरः । सेनानीभिः सुनासीर इवाप्रतिघशक्तिभिः ॥ १६९ ॥
जितशत्रुर्जिताशेषशत्रुर्मद्वचसा नृपः । तव कन्यामर्थयते दीयतामविलंबितम् ॥ १७० ॥
कुंभराजो जगादैवं के तु ते बहुमानिनः । अप्रार्थितप्रार्थका रे मूढाः पार्थिवपांशनाः ॥ १७१ ॥
जगत्त्रयशिरोरत्नं कन्यारत्नमिदं हि नः । अपि शक्रादिदेवानां परिणेतुं न योग्यता ॥ १७२ ॥
मनोरथो भवन्नाथैर्वृथा चक्रे दुराशयैः । दूता वराकास्तद्यात निर्यात नगरान्मम ॥ १७३ ॥
एवं ते निकृता राज्ञा गत्वा स्वस्वामिनां द्रुतम् । तद्वाचिकमवोचन्त क्रोधानलसमीरणम् ॥ १७४ ॥
ततः षडपि राजानस्ते समानपराभवाः । दूतान् परस्परं प्रेष्य निश्चिक्युः कुंभविग्रहम् ॥ १७५ ॥
चेलुः षडपि ते वर्षधराद्रय इवौजसा । स्थगयंतो महीं सैन्यैः प्रापुश्च मिथिलापुरीम् ॥ १७६ ॥
प्रवेशनिर्गमद्वारनिवारणविचक्षणाः । तेऽरुन्धन् वेष्टयित्वा तां चंदनद्रुमिवाहयः ॥ १७७ ॥
कुंभोऽपि तेन रोधेन खिन्नः कतिपयैर्दिनैः । चिन्तापन्नो यावदस्थात्तावन्मल्लिः समाययौ ॥ १७८ ॥
उद्विग्न इव किं तात तिष्ठसीति तयोदितः । उद्वेगकारणं तस्या आचख्यौ कुंभभूपतिः ॥ १७९ ॥

१ लघुः शीघ्रकारी हस्तो यस्य सः । २ अंकुरः । ३ इन्द्रः । ४ अप्रार्थ्यस्य प्रार्थयितारः । ५ नृपाधमाः । ६ निर्गच्छत । ७ तिरस्कृताः ।

मल्लिरप्यालपत्तात प्रत्येकं गुढपूरुषैः । तुभ्यं दास्यामि मल्लीमित्युक्त्वा षडपि बोधय ॥ १८० ॥
तस्या मम प्रतिमायाः पुरोपवरकेषु ते । क्रमेण सायमानेयाः प्रछन्नाः श्वेतवाससा ॥ १८१ ॥
तथैव विदधे राजा तेऽप्याजग्मुस्तथैव हि । कपाटजालकैर्मल्लीप्रतिमां ददृशुश्च ताम् ॥ १८२ ॥
अहो पुण्यैरियं प्रापि सुरूपा चारुलोचना । इति मल्लीधिया दध्युस्तेऽनुरागेण पार्थिवाः ॥ १८३ ॥
प्रतिमापृष्ठद्वारेण प्राविशत्तत्र मल्ल्यपि । प्रतिमान्तरिता तालुपिधानाब्जमपानयत् ॥ १८४ ॥
प्रक्षिप्तकुथिकाहारगंधः सद्यश्च निर्ययौ । शकृद्गंध इवासह्यः प्रसह्य घ्राणबाधकः ॥ १८५ ॥
कपाटजालैस्तदपवरकेष्वपि सोऽविशत् । षण्णामपि नरेन्द्राणां दारयन्निव नासिकाः ॥ १८६ ॥
पिधाय नासिकां तेऽपि वाससा गंधतस्ततः । पराङ्मुखा अजायन्त वैरिभ्य इव कातराः ॥ १८७ ॥
न्नोः किं पराङ्मुखा यूयमिति मल्ल्याज्ञापिताः । अमुं न शक्नुमः सोढुं दुर्गन्धमिति तेऽभ्यधुः॥१८८॥
मल्लिस्तान् प्रत्युवाचैवं सौवर्णी प्रतिमा ह्यसौ । अत्राप्यन्वहमाहारक्षेपाद्गंधोऽयमीदृशः ॥ १८९ ॥
किं ब्रूमस्तस्य यज्जन्म पित्रोः शुक्रासृगुद्भवम् । पश्चाच्च कललीभूतं मांसपेशीत्वभाक् ततः ॥ १९० ॥
ततो मातृकृताहारनिर्यासरसपोषितम् । जरायुनरकमग्नं वपुर्विण्मूत्रवासितम् ॥ १९१ ॥ युग्मम् ॥
एवंविधसमुत्पत्तेर्विष्ठाकोष्ठस्य वर्ष्मणः । रसासृग्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रांचितात्मनः ॥ १९२ ॥

---

१ शकृद्विष्टा तद्वद्गंधो यस्य सः । २ हठात् । ३ वीर्यशोणिताभ्यामुद्भूतम् । ४ कललं गर्भवेष्टनचर्म तद्वद्भूतम् । ५ मांसपेशी गर्भस्थप्राण्यवयवविशेषः । ६ निर्यासरसः सत्त्वरसः । ७ जरायुर्गर्भाशयः । ८ देहस्य ।

नारीकुचवदुष्णत्वात् पथिकैः शीतपीडितैः । आचम्यमानकूपांबु सेव्यमानवटद्रुमम् ॥ २०७ ॥
हेमन्तलक्ष्मीहसितैरिव कुन्दैर्विकस्वरैः । शोभमानं तदुद्यानं प्रविवेश जगद्गुरुः ॥ २०८ ॥

॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

बहिःपरिच्छदार्हाणां नृणां दशशतैः समम् । स्त्रीणामप्यन्तरपरीवारार्हाणां त्रिभिः शतैः ॥ २०९ ॥
मार्गस्य शुक्लैकादश्यां पूर्वाह्णे भेऽश्वयुज्यथ । यथाविधि प्रभुर्मल्लिः प्रवव्राज कृताष्टमः ॥ २१० ॥
मनःपर्ययमुत्पेदे मल्लिर्ज्ञानं तदैव हि । तस्मिन्नेव दिनेऽशोकमूले केवलमप्यभूत् ॥ २११ ॥
शक्रादिभिश्च समवसरणं विदधेऽमरैः । धनुःशतत्रयोत्तुंगचैत्यपादपशोभितम् ॥ २१२ ॥
तत्र प्रविश्य प्राग्द्वारा मल्लिस्तं चैत्यपादपम् । प्रदक्षिणीकृत्य नमस्तीर्थायेत्यभिधाय च ॥ २१३ ॥
प्राक्सिंहासनमध्यास्त प्राङ्मुखोऽथान्यदिक्ष्वपि । सद्यस्तत्प्रतिरूपाणि विचक्रुर्व्यंतरामराः ॥ २१४ ॥
अवतस्थे यथास्थानं श्रीमान् संघश्चतुर्विधः । कुंभस्ते षट् च राजानोऽनुशक्रं समुपाविशन् ॥ २१५ ॥
देवराजकुंभराजौ नमस्कृत्य जगद्गुरुम् । श्रद्धाधौतान्तरात्मानाविति तुष्टुवतुर्मुदा ॥ २१६ ॥
दिष्ट्या प्रणमतां भाले त्वत्पादनखरश्मयः । भवन्ति भवभीतानां रक्षातिलकसन्निभाः ॥ २१७ ॥
आजन्म ब्रह्मचारित्वाद्दीक्षा ते जन्मतोऽपि हि । व्रतपर्यायदेशीयं मन्ये जन्मापि तत्तव ॥ २१८ ॥
किं देवसद्मना तेन न यत्र तव दर्शनम् । इदं तु भूतलं श्रेयस्त्वदालोकपवित्रितम् ॥ २१९ ॥
नृदेवतिर्यग्जन्तूनां भीतानां भववैरितः । दुर्गं त्वदीयं समवसरणं शरणं प्रभो ॥ २२० ॥
कुकर्माण्यन्यकर्माणि त्वत्पादप्रणतिं विना । यैः कर्माण्येव सूयंते संसारस्थितिकारणम् ॥ २२१ ॥

दुर्ध्यानान्यन्यध्यानानि भवद्ध्यानं विना खलु । यैरात्मा बध्यते बाढं निजैर्लूतेव तंतुभिः ॥ २२२ ॥
कथाश्च दुःकथा एव भवद्गुणकथां विना । यकाभिस्तित्तिरिरिव वाग्भिर्विपदमश्नुते ॥ २२३ ॥
त्वत्पादपद्मसेवायाः प्रभावेण जगद्गुरो । भवच्छेदोऽस्तु यद्वास्तु त्वयि भक्तिर्भवे भवे ॥ २२४ ॥
एवं स्तुत्वा विरतयोरमरेन्द्रनरेन्द्रयोः । श्रोतुं चोत्कंठिते संघे श्रीमल्लिर्देशनां व्यधात् ॥ २२५ ॥
स्वतोऽप्यपारः संसारो वर्धते च विशेषतः । रागादिना पूर्णमासीदिनेनेव सरित्पतिः ॥ २२६ ॥
अमन्दानन्दजनके साम्यवारिणि मज्जताम् । जायते सहसा पुंसां रागद्वेषमलक्षयः ॥ २२७ ॥
प्रतिहंति क्षणार्धेन साम्यमालंब्य कर्म तत् । यन्न हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥ २२८ ॥
कर्मजीवं च संश्लिष्टं परिज्ञानात्मनिश्चयः । विभिन्नीकुरुते साधुः सामायिकशलाकया ॥ २२९ ॥
रागादिध्वांतविध्वंसे कृते सामायिकांशुना । स्वस्मिन् स्वरूपं पश्यंति योगिनः परमात्मनः ॥ २३० ॥
स्निह्यंति जंतवो नित्यवैरिणोऽपि परस्परम् । अपि स्वार्थकृते साम्यभाजः साधोः प्रभावतः ॥ २३१ ॥
चेतनाचेतनैर्भावैरिष्टानिष्टतया स्थितैः । न मुह्यंति मनो यस्य तस्य साम्यं प्रचक्ष्यते ॥ २३२ ॥
गोशीर्षचंदनालेपे वासिच्छेदे च बाह्वोः । अभिन्ना चित्तवृत्तिश्चेत्तदा साम्यमनुत्तमम् ॥ २३३ ॥
अभिष्टोतरि च प्रीते रोषांधे चातिशप्तरि । यस्याविशेषणं चेतः स साम्यमवगाहते ॥ २३४ ॥
हूयते न जप्यते न दीयते वा न किंचन । अहो अमूल्यक्रीतीयं साम्यमात्रेण निर्वृतिः ॥ २३५ ॥

---

१ ऊर्णनाभ इव । २ परिज्ञानेनात्मनो निश्चयो यस्य स आत्मज्ञानीत्यर्थः । ३ खड्गेन छेदे सति । ४ हस्तवाची बाहाशब्दोऽप्यस्ति । ५ स्तुतिं कुर्वति । ६ निंदां कुर्वति । ७ विना मूल्येन क्रीता ।

प्रयत्नकृष्टैः क्लिष्टैश्च रागाद्यैः किमुपासितैः । अयत्नलभ्यं हृद्यं च धार्यं साम्यं सुखावहम् ॥ २३६ ॥
परोक्षार्थप्रतिक्षेपात् स्वर्गमोक्षावपह्नुताम् । साम्यशर्म स्वसंवेद्यं नास्तिकोऽपि न निह्नुते ॥ २३७ ॥
कविप्रलापरूढेऽस्मिन्नमृते किं विमुह्यते । स्वसंवेद्यरसं हंत पेयं साम्यरसायनम् ॥ २३८ ॥
खाद्यलेह्यचूष्यपेयरसेभ्यो विमुखा अपि । पिबंति यतयः स्वैरं साम्यामृतरसं मुहुः ॥ २३९ ॥
कंठपीठे लुठन् भोगिभोगो मंदारदाम च । यस्याप्रीत्यै न वा नो वा प्रीत्यै स समतापतिः ॥ २४० ॥
न गूढं किंचनावार्यमुष्टिः काचिन्न वापरा । बालानां सुधियां चैकं साम्यं भवरुजौषधम् ॥ २४१ ॥
अतिक्रूरतरं कर्म शांतानामपि योगिनाम् । यद्घ्नंति साम्यशस्त्रेण रागादीनां कुलानि ते ॥ २४२ ॥
अयं प्रभावः परमः समत्वस्य प्रतीयताम् । यत्पापिनः क्षणार्धेन पदमिच्छति शाश्वतम् ॥ २४३ ॥
यस्मिन् सति सफलतामसत्यफलतां व्रजेत् । रत्नत्रयं स्वस्ति तस्मै समत्वाय महौजसे ॥ २४४ ॥
संसर्गेऽप्युपसर्गाणामपि मृत्यावुपस्थिते । न तत्कालोचितं किंचित् साम्यादौपयिकं वरम् ॥ २४५ ॥
एकं मोक्षतरोर्बीजमिहात्यद्भुतशर्मदम् । तस्मात्साम्यं विधातव्यं रागद्वेषजयेषिणा ॥ २४६ ॥
तया देशनया भूपाः षट् तेऽन्येपि प्रवव्रजुः । संजज्ञिरे श्रावकास्तु कुंभप्रभृतयस्तदा ॥ २४७ ॥
भिषगाद्या गणभृतोऽष्टाविंशतिरथाभवन् । भगवद्देशनांते च गणभृद्देशनां व्यधात् ॥ २४८ ॥
द्वितीयस्मिन् दिने मल्लिप्रभोस्तत्रैव कानने । विश्वसेननृपाज्जज्ञे परमान्नेन पारणम् ॥ २४९ ॥

---

१ प्रत्यक्षम् । २ सर्पदेहः । ३ संबंधे पष्ठीयम् । ४ प्रधानम् ।

कौमारे व्रतपर्याये चायुर्मल्लिजिनेशितुः । वर्षाणां पंचपंचाशत्सहस्राण्यभवन् विभोः ॥ २६४ ॥
अरनाथस्य निर्वाणाच्छ्रीमल्लिजिननिर्वृतिः । कोटीसहस्रे वर्षाणां समतिक्रांतवत्यभूत् ॥ २६५ ॥

तत्कालमुपेत्य सर्वतोप्यमरेन्द्रैरमरैश्च कोटिशः ।
निर्वाणमहोत्सवः प्रभोः श्रीमल्लेर्विदधे यथाविधि ॥ २६६ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये षष्ठे पर्वणि

श्रीमल्लिनाथचरितवर्णनो नाम

षष्ठः सर्गः ॥

॥ सप्तमः सर्गः ॥

श्रीमुनिसुव्रतनाथचरित्रम् ।

मुनिसुव्रतनाथस्य देशनायां रदत्विषः[1] । जयंति ज्ञानदुग्धाब्धेर्वेलाः पावितभूतलाः[2] ॥ १ ॥
विदुषां प्रति[3]भोल्लासे सारस्वतमिवामलम् । मुनिसुव्रतदेवस्य चरितं कीर्तयिष्यते ॥ २ ॥
अथात्रैव जंबूद्वीपे विदेहेष्वपरेषु तु । विजये भरताख्येऽस्ति चंपेति विपुला पुरी ॥ ३ ॥
तस्यामासीन्महाबाहुर्लोकोत्तरपराक्रमः । सुरश्रेष्ठ इव सुरश्रेष्ठो नाम महीपतिः ॥ ४ ॥
स चतुर्धाप्यभूद्वीरो दीनत्राता रणोत्कटः । प्रार्थनाकल्पविटपी[4] जिनधर्मधुरंधरः ॥ ५ ॥
खुरलीसमयेष्वेव[5] सोऽस्त्रविद्यामदर्शयत् । न पुना रणरंगेषु साधयन्नाज्ञया नृपान् ॥ ६ ॥
विनयादीन् गुणांस्तस्य वर्णयंतो दिवानिशम् । वाचंयमत्वं मुनयो जहुर्वाचंयमा अपि ॥ ७ ॥
सोऽन्यदा नंदनं नाम मुनिं हृदयनंदनम् । उद्याने समवसृतं ववन्दे भक्तितः सुधीः ॥ ८ ॥
तद्देशनावचः श्रुत्वा मोहपंकजलप्लवम् । स समासादयामास भववैराग्यभावनाम् ॥ ९ ॥
मुनेस्तस्यैव पादान्ते प्रव्रज्यां प्रत्यपादि सः । अपालयद्यथावच्च सात्विकानां शिरोमणिः ॥ १० ॥

---

१ दंतकांतयः । २ पवित्रितं भूतलं याभिस्ताः । ३ बुद्धेर्विकासकरणे । ४ प्रार्थनासिद्धौ कल्पवृक्षसदृशः । ५ अस्त्रविद्याभ्याससमये ।

अर्हद्भक्त्यादिभिः स्थानैस्तीर्थकृन्नाम कर्म सः । अर्जयित्वा विपद्याभूत्प्राणते त्रिदशोत्तमः ॥ ११ ॥
इतश्च्युत्वा ह्यसावर्हन् हरिवंशेऽभवत् किल । तस्य वंशस्य तेनेयमुत्पत्तिः पूर्वमुच्यते ॥ १२ ॥
तथाहि जंबूद्वीपस्यामुष्य क्षेत्रेऽत्र भारते । कौशांबी नाम पुर्यस्ति वत्समंडलमंडनम्[1] ॥ १३ ॥
तस्यां यशोभिः श्रीखंडद्रवैरिव सुगंधिभिः । मंडिताशामुखो[2] जज्ञे सुमुखो नाम भूपतिः ॥ १४ ॥
नृपैरलंघ्या तस्याज्ञा जांगुलीव भुजंगमैः । ऐश्वर्यमद्वितीयं च वज्रपाणेरिवाभवत् ॥ १५ ॥
सामकृत् सामयोग्येषु पितेव मृदुलाशयः । दानकृद्दानसाध्येषु परेतेष्विव[3] मांत्रिकः ॥ १६ ॥
अयस्कांत इवायःसु मायाविषु विभेदकृत् । स दंडभृच्च दंड्येषु दंडपाणिरिवापरः[4] ॥ १७ ॥
अपरेद्युर्वसन्ततौ प्राप्ते मदनबान्धवे । चचाल गंतुमुद्याने रंतुकामः स भूपतिः ॥ १८ ॥
स गच्छन् कुंजरारूढो वनमालामभिख्यया । भार्यां वीरकुविंदस्यारविंदाक्षीमुदैक्षत ॥ १९ ॥
पीनोन्नतकुचद्वंद्वां मृणालमृदुदोर्लताम् । वज्राल्पमध्यां पुलिनविपुलश्रोणिमंडलाम्[5] ॥ २० ॥
सरिदावर्तगंभीरनाभिं करिकरोरुकाम्[6] । नव्यकोकनदाताम्रपाणिपादां नतभ्रुवम् ॥ २१ ॥
श्रोण्या[7] विस्रंसि बिभ्राणां वासो वामेन पाणिना । कुचस्थलादुत्तरीयं निपतद्दक्षिणेन तु ॥ २२ ॥
तां पश्यन्नवनीभर्ता कामार्तिविधुरः क्षणात् । मन्दीकृतद्विपगतिर्मनस्येवमचिंतयत् ॥ २३ ॥

---

१ वत्सदेशस्य भूषणम् । २ भूषितं दिशां मुखं येन सः । ३ शवेषु । ४ यमः । ५ नदीतीरवद्विस्तीर्णं कटीतटं यस्याः सा । ६ हस्तिनः शुंडादंडवदुरू यस्याः सा । ७ कटीतटात्पतद्वस्त्रं वामेन पाणिना कुचस्थलाच्च पतद्वस्त्रं दक्षिणेन हस्तेन धारयंतीम् ।

उवाच सचिवोऽप्येवं सा हि ज्ञाता मया प्रभो । भार्या वीरकुविन्दस्य वनमालेति नामतः ॥ ३९ ॥
एष संपादयिष्यामि शीघ्रमेव तव प्रभो । परं सहपरीवारो यातु स्वामी स्वमालयम् ॥ ४० ॥
इत्युक्तः शिबिकारूढो विमना रोगवानिव । चिन्तयन् वनमालां तां स्वं स्थानमगमन्नृपः ॥ ४१ ॥
आत्रेयिकां नाम परिव्राजिकां सुमतिस्ततः । प्राहिणोद्वनमालायै विचित्रोपायपंक्तिताम् ॥ ४२ ॥
जगाम वनमालाया वेश्मात्रेय्यपि तत्क्षणम् । तया च वंदिता साशीःपूर्वमेवमवोचत ॥ ४३ ॥
वत्से कुतोऽद्य विछाया पद्मिनीव हिमागमे । दिवा शशिकलाकारौ कुतो गंडौ च पांडुरौ ॥ ४४ ॥
शून्यप्रक्षिप्तदृष्टिश्च ध्यायंती किं नु तिष्ठसि । आख्यातपूर्विणी सर्वं दुःखमाख्यासि किं न हि ॥ ४५ ॥
निःश्वस्य वनमालापि ललापैवं कृताञ्जलिः । दुष्प्रापार्थकतामात्मीयां कथां कथयामि काम् ॥ ४६ ॥
क्व रासभी वाजिराज उच्चैरुच्चैःश्रवाः क्व च । क्व च शृगालयुवतिः क्व केशरिकिशोरकः ॥ ४७ ॥
क्व वा वराकी चटका पक्षिणामधिपः क्व च । क्वाहं कुविन्दी तादृक् क्व दुर्लभः प्राणवल्लभः ॥ ४८ ॥
अप्येतेषां भवेद्योगः कथंचन विधेर्वशात् । हीनजातेर्मम तु तत्संगः स्वप्नेऽप्यसंभवी ॥ ४९ ॥
आत्रेयिकाप्येवमूचेऽर्थं ते संपादयाम्यहम् । असाधनीयं पुण्यानां मंत्रतंत्रविदां च किम् ॥ ५० ॥
प्रत्यूचे वनमालैवं मयाद्य पथि वीक्षितः । नृपतिः कुञ्जरारूढः प्रत्यक्ष इव मन्मथः ॥ ५१ ॥
अपि चन्दननिःस्यंदसोदरात्तस्य दर्शनात् । देहे मदीये मोद्भूतः प्रभूतो मान्मथो ज्वरः ॥ ५२ ॥
ज्वरहृत्तक्षकचूडामणिवत्तस्य संगमः । दुर्लभो हि वराक्या मे किं कर्त्री भगवत्यतः ॥ ५३ ॥
आत्रेय्यप्यन्यधादेवं देवं दैत्यं विधुं रविम् । विद्याधरं वा कर्षामि मंत्रैरत्र तु का कथा ॥ ५४ ॥

कौतुकालोकनोत्केन राजलोकेन तत्क्षणम् । निर्माल्यमाल्यसंवीतः सोऽवेष्ट्यत पिशाचकी ॥ ६९ ॥
उत्तालतालिकानादमिश्रकोलाहलध्वनिम् । तस्यानुगामिपौराणां शुश्राव सुमुखो नृपः ॥ ७० ॥
किमेतदिति जिज्ञासुः सहैव वनमालया । निजवेश्मांगणेऽभ्यागात् सुमुखः पृथिवीपतिः ॥ ७१ ॥
तं तथा विकृताकारं कश्मलं शून्यमानसम् । आक्रुश्यमानं लोकेन तप्यमानं च रेणुभिः ॥ ७२ ॥
वनमाले वनमाले क्वासीत्यादि प्रलापिनम् । निरीक्ष्य वनमाला च नृपतिश्चेति दध्यतुः ॥ ७३ ॥
कर्मैतन्निर्घृणमहो अस्माभिः सौनिकैरिव । दुःशीलैर्विदधे हंत विश्वस्तो ह्येष वंचितः ॥ ७४ ॥
मन्ये नातः परं पापं किंचिदन्यत् प्रकृष्यते । प्रकृष्टपापिनां मध्ये धौरेय्या वयमेव हि ॥ ७५ ॥
विश्वासघातकेभ्योऽपि निकृष्टा वयं मास्महे । इत्थं जीवन्मृतमिमं यद्वराकमकृष्महि ॥ ७६ ॥
धिग्धिग्विषयलांपट्यमविवेकपटीयसाम् । नरकेऽपि हि न स्थानं पाप्मनानेन नः खलु ॥ ७७ ॥
धन्यास्ते हि महात्मानः सर्वदा ये जितेन्द्रियाः । जहुर्वैषयिकं सौख्यं विपाके दुःखकारणम् ॥ ७८ ॥
जिनधर्ममहोरात्रं ये शृण्वन्त्याचरन्ति च । वंद्यास्ते स्वविवेकेन ये च विश्वोपकारिणः ॥ ७९ ॥
इति स्वं निन्दतोर्धर्मप्रसक्तांश्चाभिनन्दतोः । तयोः पपात स्वाद्विद्युत् प्राणानपजहार च ॥ ८० ॥
मिथः स्नेहपरीणामाच्छुभध्यानाच्च तौ मृतौ । उत्पेदाते हरिवर्षे वर्षे मिथुनरूपिणौ ॥ ८१ ॥
हरिश्च हरिणी चेति पितृभ्यां कल्पिताभिधौ । प्राग्जन्मवद्दंपती ताववियुक्तौ दिवानिशम् ॥ ८२ ॥

---

१ उत्क उत्कंठितः । २ संवीतः सहितः । ३ मलिनम् । ४ चांडालैरिव । ५ अधिकं भवति । ६ अग्रेसराः । ७ अधमाः । ८ तत्यजुः । ९ परिणामे ।

सुखेन तस्थतुस्तत्र विलसंतौ सुराविव ॥ ८३ ॥
कल्पद्रुमैर्दशविधैः संपादितसमीहितौ । सुखेन तस्थतुस्तत्र विलसंतौ सुराविव ॥ ८४ ॥
विद्युत्पातेन हतयोर्वनमालानरेन्द्रयोः । चक्रे बालतपो वीरकुविन्दोऽपि सुदुस्तपम् ॥ ८५ ॥
मृत्वा च कल्पे सौधर्मे सोऽभूत् किल्बिषिकः सुरः । प्राग्जन्मावधिनापश्यत् स्वं तथा हरिणीहरी ॥ ८६ ॥
रोषारुणेक्षणः सद्यो भृकुटीभंगभीषणः । संजिहीर्षुर्यम इव हरिवर्षं जगाम सः ॥ ८७ ॥
एवं च स सुरो दध्याविहावध्याविमौ खलु । मृतौ च यास्यतः स्वर्गेऽवश्यं क्षेत्रप्रभावतः ॥ ८८ ॥
निर्बंधेन दुर्गतीनामकालेऽपि मृतिप्रदे । नयाम्यन्यत्र तत्स्थाने पूर्वजन्मद्विषाविमौ ॥ ८९ ॥
इति निश्चित्य स सुरस्तौ कल्पतरुभिः सह । अनैषीदत्र भरते चंपापुर्यामुभावपि ॥ ९० ॥
तत्र पुर्यां तदानीं च नृप इक्ष्वाकुवंशजः । चन्द्रकीर्तिर्नामधेयेनापुत्रः पंचतां ययौ ॥ ९१ ॥
ततः प्रकृतयस्तस्य राज्यार्हमपरं नरम् । प्रावर्ततोऽभितोऽन्वेष्टुमात्मानमिव योगिनः ॥ ९२ ॥
सोऽथ देवो देवऋद्ध्या सर्वान् विस्मापयञ्जनान् । तेजःपुंज इवाकाशस्थित एवमवोचत ॥ ९३ ॥
भो भोः सचिवसामन्तप्रमुखा राजचिन्तकाः । असूनुर्वो मृतो राजा यूयं राजेच्छवस्ततः ॥ ९४ ॥
युष्मत्पुण्यैरिवाद्यैव प्रेरितोऽहमिहानयम् । हरिवर्षाद्धरिं नाम राज्यार्हं युग्मरूपिणम् ॥ ९५ ॥
अस्येयं हरिणी नाम सहजा[1] सहचारिणी[2] । आहारार्थमनयोश्चानीताः कल्पद्रुमा अमी ॥ ९६ ॥
श्रीवत्समत्स्यकलशकुलिशांकुशलांछितः । तदयं वो भवत्वद्य राजा राजीवलोचनः[3] ॥ ९७ ॥
कल्पद्रुमफलाविद्धं पिशितं[4] पशुपक्षिणाम् । मद्यं च देयमाहारेऽनयोर्मिथुनरूपिणोः ।

१ सहोत्पन्ना । २ पत्नी । ३ राजीवं कमलम् । ४ मांसम् ।

एवमस्त्विति ते प्रोच्य गीर्वाणं तं प्रणम्य च । मिथुनं रथमारोप्य तं निन्यू राजवेश्मनि ॥ ९८ ॥
ब्रह्ममागधगंधर्वमंगलोज्जीतिपूर्वकम् । हरिं राज्येऽभिषिषिचुस्ते सामन्तादयस्तदा ॥ ९९ ॥
स्वशक्त्या च तयोर्देवो ह्रस्वमायुः स्थितेर्व्यधात् । धनुःशतं च तुंगत्वे कृतार्थोऽथ तिरोदधे ॥ १०० ॥
शीतलस्वामिनस्तीर्थे हरी राजा बभूव सः । ततः प्रभृति तन्नाम्ना हरिवंशोऽभवद्भुवि ॥ १०१ ॥
असाधयद्धरी राजा वसुधामब्धिमेखलाम् । राज्ञां कन्याः श्रिय इवोपयेमेऽनेकशश्च सः ॥ १०२ ॥
हरेर्हरिण्यामजनि गते काले कियत्यपि । पृथुलोरःस्थलः पृथ्वीपतिरित्याख्यया सुतः ॥ १०३ ॥
हरिः समं हरिण्या च विपेदेऽर्जितपातकः । पृथ्वीपतिस्तयोः सूनुः पृथ्वीपतिरथाभवत् ॥ १०४ ॥
पालयित्वा चिरं राज्यं राज्ये सूनुं महागिरिम् । सोऽभिषिच्य तपस्तप्त्वा त्रिदिवं प्रत्यपद्यत ॥ १०५ ॥
महागिरिर्नरेन्द्रोऽपि क्रमाद्धिमगिरिं सुतम् । राज्ये न्यस्य तपस्तप्त्वा जगाम पदमव्ययम् ॥ १०६ ॥
ततो हिमगिरिर्ज्येष्ठं सुतं वसुगिरिं निजे । राज्येऽभिषिच्य प्राव्राजीदव्राजीच्चापुनर्भवम् ॥ १०७ ॥
सुतं गिरिं नाम वसुगिरिरप्यात्मनः पदे । निधायात्तपरिव्रज्यः[1] क्षीणकर्मा ययौ शिवम् ॥ १०८ ॥
सुतं मित्रगिरिं राज्ये निधाय गिरिरप्यथ । परिव्रज्यामुपादत्त स्वर्गलोकं जगाम च ॥ १०९ ॥
एवं क्रमेणासंख्याता हरिवंशेऽभवन्नृपाः । तपसा केऽपि निर्वाणं ययुः स्वर्गं च केचन ॥ ११० ॥
इतश्चात्रैव भरतक्षेत्रे मगधमंडनम् । नाम्ना पुरं राजगृहमस्ति स्वस्तिकवद्भुवः ॥ १११ ॥
तत्र यूनां रतभ्रष्टा[2] हारमुक्ताकणोत्कराः । वर्धनीभिरपोह्यन्ते[3] प्रातः प्रतिनिकेतनम् ॥ ११२ ॥

---

१ आत्ता गृहीता परिव्रज्या येन सः । २ रतेन सुरतेन भ्रष्टाः पतिताः । ३ संमार्जनकारिणीभिः ।

गृहे गृहे तत्र चाभ्वा दयादानं गृहे गृहे । गृहे गृहे चित्रशाला रंगशाला गृहे गृहे ॥ ११३ ॥
मरालानामिव सरः पुष्पमाल्यमिवालिनाम् । महामुनीनामपि तत्सेवनीयमभूत् सदा ॥ ११४ ॥
बभूव हरिवंशस्य मुक्तामणिरिवामलः । तत्रोग्रतेजसा मित्रः सुमित्रो नाम भूपतिः ॥ ११५ ॥
विनेता दुर्विनीतानां परिणेता जयश्रियाम् । उन्नेता निजवंशस्य स नेता सर्वभूभुजाम् ॥ ११६ ॥
नवमो दिग्गज इव कुलाचल इवाष्टमः । द्वितीय इव शेषाहिर्महीभारं बभार सः ॥ ११७ ॥
औदार्यधैर्यगांभीर्यादयो ये ये गुणाः किल । ते ते तस्मिन्नदृश्यन्त ज्ञेयानीव जिनागमे ॥ ११८ ॥
पद्मावतीत्यभिधया पद्मादेवी हरेरिव । सधर्मचारिणी तस्याभवद्भूतलपावनी ॥ ११९ ॥
तयाशेषस्य जगतो नयनानंदहेतुना । अलंचक्रे नरेन्द्रश्रीर्द्यौरिवोडुपलेखया ॥ १२० ॥
गुणैः शीलादिभिस्तैस्तैः स्वकीयैः सा सुगंधिभिः । राज्ञोऽध्यवासयच्चित्तं गंधचूर्णैरिवांशुकम् ॥ १२१ ॥
तस्या गुणगणं तारागणं दिव इवोच्चकैः । न संख्यातुमलंभूष्णुरभूदपि पतिर्गिराम् ॥ १२२ ॥
भोगांस्तया सहाभुंक्त सुमित्रः पृथिवीपतिः । पृथिव्येवानुरागेण जंगमीभावमाप्तया ॥ १२३ ॥
इतश्च प्राणते कल्पे सुरश्रेष्ठसुरोऽपि सः । सुखसागरनिर्मग्नो निजमायुरपूरयत् ॥ १२४ ॥
च्युत्वा श्रावणराकायां श्रवणस्थे निशाकरे । पद्मावतीमहादेव्याः कुक्षाववततार सः ॥ १२५ ॥
चतुर्दश महास्वप्नांस्तीर्थकृज्जन्मसूचकान् । सुखसुप्ता निशाशेषे तदा देवी ददर्श सा ॥ १२६ ॥

---

१ हंसानामिव । २ सूर्यः । ३ ज्ञेयवस्तूनि । ४ चन्द्ररेखया । ५ जगमत्वं आप्तया ।

ज्येष्ठस्य कृष्णाष्टम्यां भे श्रवणे कूर्मलांछनम् । तमालश्यामलच्छायं समयेऽसूत सा सुतम् ॥ १२७ ॥
विहिते दिक्कुमारीभिः सूतिकर्मणि भक्तितः । अर्हन् स विंशतितमो निन्ये मेरौ बिडौजसा ॥ १२८ ॥
शक्रोत्संगनिषण्णस्य त्रिषष्ट्येन्द्रैर्जगद्गुरोः । जन्माभिषेको विदधे पावनैस्तीर्थवारिभिः ॥ १२९ ॥
ईशानांकनिषण्णस्य शक्रोऽपि जगदीशितुः । स्नात्रपूजादिकं कृत्वा स्तोतुमित्युपचक्रमे ॥ १३० ॥
अद्यावसर्पिणीकालसरोवरसरोरुह[1] । दिष्ट्या प्राप्तोऽसि भगवन्नस्माभिर्भ्रमरैश्चिरात् ॥ १३१ ॥
अजायत तव स्तोत्राद्ध्यानात् पूजादिकादपि । वाङ्मनोवपुषां श्रेयः फलमद्यैव देव मे ॥ १३२ ॥
यथा यथा नाथ भक्तिर्गुरुर्भवति मे त्वयि । लघूभवंति कर्माणि प्राक्तनानि तथा तथा ॥ १३३ ॥
स्वामिन्नविरतानां नः स्याज्जन्मैतन्निरर्थकम् । यदि त्वद्दर्शनं न स्यादिदं पुण्यनिबंधनम् ॥ १३४ ॥
तवांगस्पर्शनस्तोत्रनिर्माल्याघ्राणदर्शनैः । गुणगीताकर्णनैश्च कृतार्थानीन्द्रियाणि नः ॥ १३५ ॥
मेरुमौलिरयं भाति नीलरत्नत्विषा त्वया । प्रावृषेण्यांबुदेनेव[2] नयनानन्ददायिना ॥ १३६ ॥
स्थितो भरतवर्षेऽपि सर्वगः[3] प्रतिभासि नः । यत्र तत्र स्थितानां यद्भवस्यार्तिच्छिदे स्मृतः ॥ १३७ ॥
अस्तु च्यवनकालेऽपि त्वत्पादस्मरणं मम । यथा प्राग्जन्मसंस्कारात्तदेव स्याद्भवान्तरे ॥ १३८ ॥
एवं तं विंशमर्हन्तं स्तुत्वादाय च वज्रभृत् । नीत्वा पद्मावतीदेवीपार्श्वेऽमुञ्चद्यथास्थिति ॥ १३९ ॥

---

१ अवसर्पिणीकाल एव सरोवरस्तस्मिन् कमलसमान । २ प्रावृषि वर्षाकाले भवः प्रावृषेण्यः स चासौ मेघश्च तेन । ३ सर्वत्र स्थितः ।

चक्रे जन्मोत्सवं सूनोः सुमित्रोऽपि नृपः प्रगे । कारामोक्षैरर्थदानाद्यैश्च लोकंपृणीभवन् ॥ १४० ॥
अस्मिन् गर्भस्थिते माता मुनिवत्सुव्रताभवत् । मुनिसुव्रत इत्याख्यां तेनास्य विदधे पिता ॥ १४१ ॥
अज्ञाननाटितं बाह्यक्रीडया नाटयञ्जने । ज्ञानत्रयपवित्रात्मा क्रमेण ववृधे प्रभुः ॥ १४२ ॥
संप्राप्तयौवनः स्वामी विंशधन्वसमुन्नतिः । प्रभावतीप्रभृतिका राजपुत्रीरुपायत ॥ १४३ ॥
मुनिसुव्रतनाथस्य सुव्रतो नाम नन्दनः । जज्ञे प्रभावतीदेव्यां प्राच्यामिव निशाकरः॥ १४४ ॥
अर्धाष्टमेषु वर्षाणां सहस्रेषु गतेष्वथ । पित्राध्यारोपितं राज्यभारं प्रभुरुपाददे ॥ १४५ ॥
क्ष्मां पालयन् पंचदशाब्दसहस्रीमलंघयत् । प्रक्षीणं भोगकर्मेति प्रभुर्ज्ञानाद्विवेद च ॥ १४६ ॥
तीर्थं प्रवर्तय स्वामिन्निति लौकान्तिकामरैः । विज्ञप्तो वार्षिकं दानं ददौ च परमेश्वरः ॥१४७ ॥
छत्रव्रतैकद्रविणं न्यायांभोजमधुव्रतम् । राज्ये न्यवेशयत् पुत्रं सुव्रतं मुनिसुव्रतः ॥ १४८ ॥
कृतनिष्क्रमणो देवैः सुव्रतेन च भूभुजा । सहस्रवाह्यां शिबिकां सोऽध्यष्ठादपराजिताम् ॥ १४९ ॥
माकन्दैर्नव्यमुकुलप्रोद्भेदाद्दन्तुरैरिव । उच्चलत्पल्लवतया जिह्वालैरिव शोभितम् ॥ १५० ॥
इतस्ततो मरुत्कीर्णजीर्णपर्णतया मुहुः । मर्मरैराह्वयदिवागामिनीं मधुसंपदम् ॥ १५१ ॥
दुर्वारां सिन्दुवाराणामीक्षितुं कुसुमश्रियम् । असहैरिव विमदीभूय कुन्दैर्निषेवितम् ॥ १५२ ॥

---

१ लोकं जगत्प्रीणाति प्रीणयतीति लोकंपृणस्तत्च्विः । २ नवीनमुकुलोद्गमात्सदन्तैरिव माकन्दैराम्रवृक्षैः शोभितम् । ३ उच्च्वलपल्लवतया स जिह्वैरिवाम्रैः शोभितम् । ४ सिन्दुवारो वृक्षविशेषः लोके 'नगोड' इति प्रसिद्धः । मदरहितैर्भूत्वा ।

उद्यद्दमनकामोदप्रमोदि[1] शिशिरर्द्धिकम्[2] । ययौ नीलगुहां नामोद्यानं त्रिजगदीश्वरः ॥ १५३ ॥

चतुर्भिः कलापकम् ॥

फाल्गुनश्वेतद्वादश्यां श्रवणे पश्चिमेऽहनि । समं नृपसहस्रेण षष्ठेन प्राव्रजत् प्रभुः ॥ १५४ ॥

द्वितीयेऽह्नि राजगृहे ब्रह्मदत्तनृपौकसि । अपारयत् पायसेन भगवान्मुनिसुव्रतः ॥ १५५ ॥

अमरैर्वसुधारादिपंचकं तत्र निर्ममे । रत्नपीठं स्वामिपादस्थाने ब्रह्मनृपेण तु ॥ १५६ ॥

निःसंगो निर्ममः सर्वान् सहमानः परीषहान् । ततो मासानेकादश छद्मस्थो व्यहरत्प्रभुः ॥ १५७ ॥

विहरन्नाययौ नीलगुहोद्यानं पुनः प्रभुः । तस्थौ च चंपकतरोरधस्तात्प्रतिमाधरः ॥ १५८ ॥

फाल्गुनकृष्णद्वादश्यां श्रवणस्थे निशाकरे । घातिकर्मक्षयात्तत्रोत्पेदे केवलमीशितुः ॥ १५९ ॥

शक्रादिभिश्च समवसरणं विदधेऽमरैः । चत्वारिंशेष्वासशतद्वयोच्चाशोकपादपम्[3] ॥ १६० ॥

तत्र प्रविश्य चैत्यद्रोः स्वामी कृत्वा प्रदक्षिणाम् । नमस्तीर्थायेत्युक्त्वा प्राक्सिंहासन उपाविशत् १६१

व्यन्तरास्तत्प्रतिछंदानन्यदिक्ष्वपि चक्रिरे । तस्थिवांश्च यथास्थानं श्रीमान् संघश्चतुर्विधः ॥ १६२ ॥

स्वामिनं समवसृतं तदा ज्ञात्वा च सुव्रतः । एत्य नत्वा स्वामिपादाननुशक्रमुपाविशत् ॥ १६३ ॥

भूयोऽपि स्वामिनं नत्वा ललाटघटिताञ्जली । भक्तिगर्भां स्तुतिमिमां चक्राते शक्रसुव्रतौ ॥ १६४ ॥

त्वत्पाददर्शनस्यैव प्रभावोऽयं जगत्पते । यत्त्वद्गुणान् वर्णयितुं मादृशोऽपि प्रगल्भते ॥ १६५ ॥

---

१ विकसद्दमनकपुष्पाणां गंधेनानन्ददायि । २ शिशिरस्य समृद्धिर्यस्मिंस्तत् । ३ इष्वासो धनुः ।

विनीमिह ॥ १६६ ॥

देशनासमये पुण्यां तव गां परमेश्वर । वंदामहे श्रुतस्कंध[1]वत्सप्रसविनीमिह ॥ १६७॥
त्वद्गुणग्रहणात् सद्यो भवंति गुणिनो जनाः । स्निग्धद्रव्यस्य योगाद्धि स्निग्धीभवति भाजनम् ॥ १६८ ॥
ये हि त्यक्तान्यकर्माणः शृण्वन्ति तव देशनाम् । त्यक्तप्राक्तनकर्माणस्ते भवंति क्षणादपि ॥ १६९ ॥
त्वन्नामरक्षामंत्रेण संवर्मितमिदं जगत् । अंहः[2]पिशाचैर्नैवातः परं देव ग्रसिष्यते ॥ १७० ॥
कस्यापि न भयं नाथ त्वयि विश्वाभयप्रदे । स्वस्थानयायिनो मे तु त्वद्वियोगभवं भयम् ॥ १७१ ॥
अपि शाश्वतवैरान्धा बहिरंगा न केवलम् । शाम्यंति तेऽन्तिके स्वामिन्नन्तरंगा[3] अपि द्विषः ॥ १७२ ॥
ऐहिकामुष्मिका[4]भीष्टदानकामगवी प्रभो । त्वन्नामस्मृतिरेवास्तु यत्र तत्र स्थितस्य मे ॥ १७३ ॥
शक्रसुव्रतयोरेवं स्तुत्वा विरतयोः सतोः । स्वामी विश्वावबोधाय विदधे धर्मदेशनाम् ॥ १७४ ॥
क्षारोदा[5]दिव संसारादसारात् सारमुत्तमम् । उपाददीत[6] सद्रत्नमिव धर्मं महामतिः ॥ १७५ ॥
संयमः सूनृतं शौचं ब्रह्माकिंचनता[7] तपः । क्षांतिर्मार्दवमृजुता मुक्तिश्च दशधा स तु ॥ १७६ ॥
निरीहो[8] निजदेहेऽपि स्वस्मिन्नपि हि निर्ममः । समाशयो[9] नमस्कुर्वत्यपकुर्वति चानिशम् ॥ १७७ ॥
नितान्तमीश्वरः सोढुमुपसर्गपरीषहान् । मैत्र्यादिभिर्भावनाभिर्नित्यं भावितमानसः ॥ १७८ ॥
क्षमावान् विनयी दान्तः श्रद्धालुर्गुरुशासने । जात्यादिगुणसंपन्नो यतिधर्माय कल्पते ॥ १७९ ॥

---

१ श्रुतस्कंध एव वत्सस्तज्जनयित्रीं गाम् वाणीं च । २ पापान्येव पिशाचास्तैः । ३ क्रोधादयोऽन्तरंगाः शत्रवः । ४ इहलोकपरलोकयोरिच्छितदाने कामधेनुसमाना । ५ क्षारसमुद्रात् । ६ गृह्णीयात् । ७ परिग्रहराहित्यम् । ८ इच्छारहितः । ९ समचित्तः ।

सम्यक्त्वमूलानि पंचाणुव्रतानि गुणास्त्रयः । शिक्षापदानि चत्वारि धर्मोऽयं गृहमेधिनाम् ॥ १७९ ॥
न्यायसंपन्नविभवः शिष्टाचारप्रशंसकः । कुलशीलसमैः सार्धं कृतोद्वाहोऽन्यगोत्रजैः ॥ १८० ॥
पापभीरुः प्रसिद्धं च देशाचारं समाचरन् । अवर्णवादी न क्वापि राजादिषु विशेषतः ॥ १८१ ॥
अनतिव्यक्तगुप्ते च स्थाने सुप्रातिवेश्मिके । अनेकनिर्गमद्वारविवर्जितनिकेतनः ॥ १८२ ॥
कृतसंगः सदाचारैर्मातापित्रोश्च पूजकः । त्यजन्नुपप्लुतं स्थानमप्रवृत्तश्च गर्हिते ॥ १८३ ॥
व्ययमायोचितं कुर्वन् वेषं वित्तानुसारतः । अष्टभिर्धीगुणैर्युक्तः शृण्वानो धर्ममन्वहम् ॥ १८४ ॥
अजीर्णे भोजनत्यागी काले भोक्ता च सात्म्यतः । अन्योऽन्याप्रतिबन्धेन त्रिवर्गमपि साधयन् ॥१८५॥
यथावदतिथौ साधौ दीने च प्रतिपत्तिकृत् । सदानभिनिविष्टश्च पक्षपाती गुणेषु च ॥ १८६ ॥
अदेशाकालयोश्चर्यां त्यजञ्जानन् बलाबलम् । वृत्तस्थज्ञानवृद्धानां पूजकः पोष्यपोषकः ॥ १८७ ॥
दीर्घदर्शी विशेषज्ञः कृतज्ञो लोकवल्लभः । सलज्जः सदयः सौम्यः परोपकृतिकर्मठः ॥ १८८ ॥
अन्तरंगारिषड्वर्गपरिहारपरायणः । वशीकृतेन्द्रियग्रामो गृहिधर्माय कल्पते ॥ १८९ ॥
संसारेऽस्मिन्मनुष्येण चैतन्यफलमिच्छता । सेव्यः श्रावकधर्मोऽपि यतिधर्मात्क्रमेण तु ॥ १९० ॥
श्रुत्वामुं देशनां भर्तुर्बहवः प्राव्रजञ्जनाः । श्रावकप्रभूवन्नेके च न मोघा देशनार्हताम् ॥ १९१ ॥
इन्द्रादयो गणधराः स्वामिनोऽष्टादशाभवन् । देशनाविरते नाथे चकारेन्द्रोऽपि देशनाम् ॥ १९२ ॥

---

१ सामायिकदेशावकाशिकपौषधातिथिसंविभागरूपाणि । २ व्रतानि गृहमेधिनाम् इति पाठांतरम् । ३ प्रतिपत्तिर्दानं गौरवं वा ।
४ अनाग्रही । ५ श्राद्धधर्मवन्तोऽभवन् । ६ विफला ।

देशनाविरते तत्राप्यभिवंद्य जिनेश्वरम् । स्वं स्वं स्थानं ययुः सर्वे वज्रभृत्सुव्रतादयः ॥ १९३ ॥
तत्तीर्थजन्मा वरुणयक्षस्त्र्यक्ष[1]श्चतुर्मुखः । श्वेतो जटी वृषरथश्चतुर्भिर्दक्षिणैर्भुजैः ॥ १९४ ॥
मातुलिंगगदाबाणशक्तिभृद्भिस्तथापरैः । नकुलाक्षधनुःपर्शुधारिभिः परिशोभितः ॥ १९५ ॥
तथोत्पन्ना नरदत्ता गौरी[2] भद्रासनस्थिता । भांती दक्षिणबाहुभ्यां वरदेनाक्षसूत्रिणा ॥ १९६ ॥
समातुलिंगशूलाभ्यां वामदोर्भ्यां च शोभिता । सुव्रतस्वामिनोऽभूतामुभे शासनदेवते ॥ १९७ ॥
ताभ्यामधिष्ठिताभ्यर्णः पृथिवीं विहरन् प्रभुः । अन्यदा समवासार्षीद्भृगुकच्छे महापुरे ॥ १९८ ॥
तत्र राजा जितशत्रुर्जात्यमारुह्य वाजिनम् । प्रभुं वन्दितुमभ्यागादथ शुश्राव देशनाम् ॥ १९९ ॥
रोमाञ्चितांगो निस्पंद[3] उत्कर्णः स्वामिदेशनाम् । अश्रौषीत्तुरगः सोऽपि जितशत्रुमहीपतेः ॥ २०० ॥
पप्रच्छ समये चैवं गणभृत्परमेश्वरम् । स्वामिन् प्रपेदे समवसरणे धर्ममत्र कः ॥ २०१ ॥
स्वाम्यप्यूचे धर्ममत्र न कोऽपि प्रत्यपद्यत । जितशत्रुनरेन्द्रस्य विनैकं जात्यवाजिनम् ॥ २०२ ॥
सविस्मयो जितशत्रुरप्यपृच्छज्जगद्गुरुम् । कोऽयमश्वो विश्वनाथ यो धर्मं प्रत्यपद्यत ॥ २०३ ॥
आचख्यौ भगवानेवं पद्मिनीषंडपत्तने । पुरासीच्छ्रावकश्रेष्ठी जिनधर्मोऽभिधानतः ॥ २०४ ॥
मित्रं सागरदत्तोऽस्य समस्तनगराग्रणीः । भद्रकत्वात् समं तेन ययौ चैत्येषु सोऽन्वहम् ॥ २०५ ॥
साधुभ्यः सोऽन्यदाश्रौषीद्योऽर्हद्बिंबानि कारयेत् । संसारमथनं सोऽन्यभवे धर्ममवाप्नुयात् ॥ २०६ ॥
श्रुत्वा सागरदत्तस्तत् सौवर्णं बिंबमार्हतम् । कारयित्वा महर्द्ध्या साधुभिः प्रत्यतिष्ठपत् ॥ २०७ ॥

---

१ त्रिनेत्रः । २ गौरांगी । ३ निश्चलः ।

नगरस्य बहिस्तस्य तेनासीत् कारितं पुरा । शिवायतनमुत्तुंगं सोऽगात्तत्रोत्तरायणे ॥ २०८ ॥
तत्र प्राक्संचितस्त्यानसर्पिस्कुंभाः शिवार्चकैः । क्षुमारे भिरे सर्पिः केवलाय कृतत्वरैः ॥ २०९ ॥
अधस्तेषां घटानां च पिंडीभूयोपदेहिकाः । लग्ना बभूवुर्भूयस्यो निपेतुस्ताश्च वर्त्मनि ॥ २१० ॥
संचरद्भिः पूजकैश्च चूर्यमाणाः समीक्ष्य ताः । सागरः कृपया वस्त्रेणापनेतुं प्रचक्रमे ॥ २११ ॥
किं श्वेतभिक्षुभिररे शिक्षितोऽसीति जल्पता । ततस्ताः पूजकेनैकेनांघ्रिघातेन चूर्णिताः ॥ २१२ ॥
श्रेष्ठी सागरदत्तोऽपि विलक्षीभूय तत्क्षणम् । तदा तदाचार्यमुखं तच्छिक्षार्थमुदैक्षत ॥ २१३ ॥
उपेक्षमाणे तत्पापं तस्मिन्नपि हि सागरः । एवं विचिन्तयामास धिगहो निर्घृणा अमी ॥ २१४ ॥
गुरुबुद्ध्या कथममी पूज्यंते दारुणाशयाः । आत्मानं यजमानं च दुर्गतौ पातयंति ये ॥ २१५ ॥
विचिन्त्येत्युपरोधाच्च कृत्वा तत्कर्म सागरः । अनासादितसम्यक्त्वो दानशीलस्वभावतः ॥ २१६ ॥
महारंभार्जितधनत्राणनिष्ठो विपद्य सः । जात्यस्तवाश्वोऽयमभूत्तद्बोधायाहमागमम् ॥ २१७ ॥
प्राग्जन्मकारितजिनप्रतिमायाः प्रभावतः । धर्मोपदेशं नः श्रुत्वा संबुद्धोऽयं क्षणादपि ॥ २१८ ॥
एवं भगवताख्याते स्तूयमानो जनैर्मुहुः । स्वैरचारी कृतः सोऽश्वः क्षमयित्वा क्षमाभुजा ॥ २१९ ॥
ततः प्रभृति तल्लोके प्रख्यातमतिपावनम् । तीर्थमश्वावबोधाख्यं भृगुकच्छमभूत्पुरम् ॥ २२० ॥
देशनां पारयित्वा तु भुवनोपचिकीः प्रभुः । विहरन् समवासार्षीदन्यदा हस्तिनापुरे ॥ २२१ ॥

---

१ स्त्यानं शीनम् घनीभूतमित्यर्थः । २ सर्पिःकवलाय घृतभक्षणायेत्यर्थः । ३ उपदेहिकाः कीटविशेषाः उधेही इति लोके प्रसिद्धः ४ निर्दयाः । ५ आग्रहात् पूजकाचार्यस्येति शेषः । ६ पूजादिकं कार्यम् । ७ महारंभेण लब्धस्य धनस्य रक्षणे निष्ठा यस्य सः ८ जगदुपकारं कर्तुमिच्छुः ।

तस्मिंश्च नगरे नाम्ना जितशत्रुरभून्नृपः । श्रेष्ठी वणिक्सहस्रेशः[1] कार्तिकः श्रावकोऽपि च ॥ २२२ ॥
तस्मिन् कषायवसनः पुरे भागवतव्रतः । मासं मासं चोपवासी पौरैर्भृशमपूज्यत ॥ २२३ ॥
पारणे पारणे पौरैः सोऽतिभक्त्या न्यमंत्र्यत । न सम्यक्त्वैकवसुना[2] श्रेष्ठिना कार्तिकेन तु ॥ २२४ ॥
भूतवच्छ्रेष्ठिनस्तस्य छिद्रान्वेषणतत्परः । सोऽन्यदा पारणे राज्ञा न्यमंत्रि जितशत्रुणा ॥ २२५ ॥
स परिव्राजकोऽप्यूचे यदि मे परिवेषणम् । करोति कार्तिको राजन् भुंजे तव गृहे तदा ॥ २२६ ॥
ओमेत्युक्त्वा नरेन्द्रोऽपि गत्वा तद्वेश्म कार्तिकम्[3] । ययाचे भगवतोऽस्य परिवेष्यं त्वयानघ ॥ २२७ ॥
स्वामिन्न युज्यतेऽस्माकमिदं पाखंडधारिषु । तवाज्ञया कार्यमेतदपीति प्रत्यपादि[4] सः ॥ २२८ ॥
पुरापि चेत्प्राव्रजिष्यं नाकरिष्यमिदं तदा । एवं विचिन्तयन् खेदाच्छ्रेष्ठी राजकुलं ययौ ॥ २२९ ॥
परिवेषयतस्तस्य परिव्राट् कार्तिकस्य सः । निकारं[5] दर्शयामास तर्जनीदर्शनैर्मुहुः ॥ २३० ॥
परिवेष्यानिच्छयापि श्रेष्ठी निर्वेदभावितः । समं वणिक्सहस्रेण स्वाम्यंते प्राव्रजत्तदा ॥ २३१ ॥
द्वादशांगधरः कृत्वा द्वादशाब्दीं परं व्रतम् । मृत्वा सौधर्मकल्पेन्द्रः कार्तिकः समजायत ॥ २३२ ॥
परिव्राडपि मृत्वा स आभियोग्येन कर्मणा । तस्यैव वाहनमभूदैरावण इति द्विपः ॥ २३३ ॥
तं शक्रं प्रेक्ष्य सामर्षः स प्रारेभे पलायितुम् । प्रसह्य धृत्वा शक्रस्तमारुरोह प्रभुर्हि सः ॥ २३४ ॥
द्वे शीर्षे स चकाराथ द्विमूर्तिर्वासवोऽप्यभूत् । एवं स यावच्छीर्षोऽभूत्तावद्रूपान् वासवोऽपि हि ॥ २३५ ॥

---

१ सहस्रवणिजां स्वामी । २ सम्यक्त्वमेवैकं धनं यस्य तेन । ३ कार्तिकस्येदं कार्तिकमिदमर्थेऽण् । ४ अंगीचकार । ५ तिरस्कारम् ।

भूयः पलायमानः स वज्रेणाहत्य वज्रिणा । प्राग्जन्ममत्सरी मंक्षु व्यधीयत वशंवदः ॥ २३६ ॥
आकेवलाद्विहरतः सुव्रतस्वामिनोऽपि हि । एकादशमासन्यूनार्धाष्टमाब्दसहस्रयगात् ॥ २३७ ॥
प्रभोस्त्रिंशत्सहस्राणि श्रमणानां महात्मनाम् । सहस्राणि तु पंचाशदार्यिकाणां तपोजुषाम् ॥ २३८ ॥
चतुर्दशपूर्वभृतां सहस्रार्धं महाधियाम् । अवधिज्ञानयुक्तानामष्टादश शतानि तु ॥ २३९ ॥
शतानि पंचदश तु मनःपर्ययशालिनाम् । केवलज्ञानयुक्तानामष्टादश शतानि तु ॥ २४० ॥
जातवैक्रियलब्धीनां सहस्रद्वितयं पुनः । उत्पन्नवादलब्धीनां सहस्रं द्वे शते तथा ॥ २४१ ॥
श्रावकाणां लक्षमेकं द्वासप्ततिसहस्रयपि । श्राविकाणां त्रिलक्षी च सार्धा विहरतोऽभवत् ॥ २४२ ॥
निर्वाणकाले संमेतं ययौ श्रीमुनिसुव्रतः । समं मुनिसहस्रेणानशनं प्रत्यपादि च ॥ २४३ ॥
मासस्यांते ज्येष्ठकृष्णनवम्यां श्रवणे च भे । समं तैर्मुनिभिः स्वामी ययौ पदमनश्वरम् ॥ २४४ ॥
सार्धाः सप्ताब्दसहस्राः कौमारव्रतयोः पृथक् । राज्ये पंचदश त्रिंशदित्यायुः सुव्रतप्रभोः[3] ॥ २४५ ॥
श्रीमल्लिस्वामिनिर्वाणान्मुनिसुव्रतनिर्वृतिः । चतुःपंचाशति समालक्षेष्वतिगतेष्वभूत् ॥ २४६ ॥

मुनिसुव्रतस्य मुनिभिः सहैव तैः पदमव्ययं गतवतः सुरेश्वराः ।
समुपेत्य मोक्षमहिमानमुच्चकैर्विधिवद्व्यधुः सविबुधाः ससंभ्रमाः ॥ २४७ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये षष्ठे पर्वणि मुनिसुव्रतस्वामिचरितवर्णनो नाम सप्तमः सर्गः ॥

---

१ प्राग्जन्मद्वेषी। २शीघ्रम् ।३कौमारे सार्धसप्त सहस्राणि वर्षाणि, तावन्ति व्रते पंचदश सहस्राणि च राज्ये एवं त्रिंशतसहस्राणि जातानि ।

क्रमेण ववृधाते तावुभावपि सहोदरौ । निमित्तीकृत्य चाचार्यं सर्वा जगृहतुः कलाः ॥ १२ ॥
स जिगीषुरिति ज्ञात्वा पद्मोत्तरमहीभुजा । यौवराज्ये महापद्मकुमारो निदधे सुधीः ॥ १३ ॥
इतश्चोज्जयिनीपुर्यां श्रीवर्मा नाम भूपतिः । बभूव तदमात्यस्तु नमुचिर्नाम विश्रुतः ॥ १४ ॥
विहरन्नन्यदा तस्यां नगर्यां समवासरत् । आचार्यः सुव्रतो नाम मुनिसुव्रतदीक्षितः ॥ १५ ॥
तद्वन्दनाय सर्वर्द्ध्या गच्छतो नगराञ्जनान् । प्रासादशिखरारूढोऽपश्यच्छ्रीवर्मभूपतिः ॥ १६ ॥
अमी अकालयात्रायां सर्वर्द्ध्या कुत्र नागराः । गच्छंतीति स पप्रच्छ स्वच्छधीर्नमुचिं नृपः ॥ १७ ॥
सोऽप्याख्यद्बहिरुद्याने श्रमणाः केचिदागताः । तद्वन्दनाय तद्भक्त्या एते गच्छंति सत्वराः ॥ १८ ॥
यामो वयमपीत्युक्ते राज्ञा नमुचिरब्रवीत् । यदि वो धर्मशुश्रूषा धर्मं वक्ष्येऽहमेव तत् ॥ १९ ॥
तत्रावश्यं गमिष्यामीत्युक्ते भूयोऽपि भूभुजा । मंत्र्यूचे स्वामिना तर्हि स्थेयं मध्यस्थवृत्तिना ॥ २० ॥
सर्वान्निरुत्तरीकृत्य वादे जेष्यामि तानहम् । पाखंडिनां हि पांडित्यं प्राकृतेष्वेव जृंभते ॥ २१ ॥
इत्युक्ते नृपतिर्मंत्री राजलोकोऽखिलोऽपि च । प्रययुः सुव्रताचार्यसन्निधौ विविधाशयाः ॥ २२ ॥
पप्रच्छुस्तत्र ते धर्मं मुनिभ्यः स्वैरवादिनः । मौनेन मुनयोऽप्यस्थुस्तेषामुच्चावचोक्तिभिः ॥ २३ ॥
ततश्च नमुचिः क्रुद्धो निंदन् शासनमार्हतम् । सूरिं प्रतिजगादैवं किमहो वेत्सि गौ[३]रवम् ॥ २४ ॥
इत्यूचुः सुव्रताचार्या अनार्यमपि मंत्रिणम् । जिह्वा कंडूयते ते चेत् किमपि ब्रूमहे तदा ॥ २५ ॥

---

१ जेतुमिच्छुर्जयनशील इति यावत् । २ पामरजनेषु साधारणजनेषु वा । ३ अधिकम् ।

इतश्च प्रांतवास्तव्यो नाम्ना सिंहबलो नृपः । दुर्गस्थ इत्यतिबली नक्रःस्थ इव राक्षसः ॥ ४० ॥
अवस्कंदमवस्कंदं महापद्मस्य मंडलम् । प्राविशत् स्वं पुनर्दुर्गं न धर्तुं कोऽपि तं क्षमः ॥ ४१ ॥
रुषितोऽथ महापद्मोऽवोचन्नमुचिमंत्रिणम् । कच्चित्कंचिदिहोपायं वेत्सि सिंहबलग्रहे ॥ ४२ ॥
सोऽप्यूचे देव वेद्मीति वचो वच्मि कथं ह्यहम् । गेहेनर्दीत्यपवादः सुलभो गर्जतां गृहे ॥ ४३ ॥
कृत्वोपायं फलेनैव स्वामिनो दर्शयाम्यहम् । उपायं वचसा वक्तुं कातरा अपि पंडिताः ॥ ४४ ॥
इत्युक्त्वा हृष्टचित्तेन महापद्मेन तत्क्षणम् । स आदिष्टो ययौ तस्य दुर्गं वायुरिवास्खलत् ॥ ४५ ॥
तीक्ष्णोपायः स तद्दुर्गं भंक्त्वा सिंहबलं च तम् । मृगं सिंह इवादाय महापद्ममुपाययौ ॥ ४६ ॥
वरं वृणीष्वेति महापद्मेनाभिहितो मुदा । ऊचे नमुचिमन्त्र्येवमादास्ये समये वरम् ॥ ४७ ॥
एवं च प्रतिपन्नार्थो यौवराज्यमपालयत् । महापद्मो नमुचिना कृतसाचिव्यमुच्चकैः ॥ ४८ ॥
ज्वालयाथ महापद्ममात्रार्हत्प्रतिमारथः । कैर्णीरथ इवाकारि भवसागरतारणे ॥ ४९ ॥
मिथ्यादृष्ट्या च सपत्नीमात्रा लक्ष्म्यभिधानया । अकार्यत ब्रह्मरथस्तत्प्रतीपविधित्सया ॥ ५० ॥
अयं ब्रह्मरथः पूर्वं परिभ्रमतु पत्तने । पश्चादर्हद्रथ इति लक्ष्म्यायाच्यत भूपतिः ॥ ५१ ॥
ऊचे ज्वालापि राजानं न प्राग्जैनरथो यदि । यात्रां करिष्यति पुरे तदाह्यनशनं मम ॥ ५२ ॥
ततश्च संशयापन्नो रथयोरुभयोरपि । यात्रां राजारुणत् का हि मध्यस्थस्यापरा गतिः ॥ ५३ ॥
ततश्च मातृदुःखेन महापद्मोऽतिपीडितः । निशि सुप्तेषु लोकेषु निर्ययौ हस्तिनापुरात् ॥ ५४ ॥

---

१ गृहे गर्जनशीलः । २ प्रवहणं । ३ प्रतीपं प्रतिकूलम् ।

प्रतीकारैः प्रतीकाराक्षमैर्मुक्तो विदूरतः । ताः पौरनारीर्निकषा झगित्येव स आययौ ॥ ७० ॥

॥ युग्मम् ॥

पलायितुं न शेकुस्तास्तस्थुस्तत्रैव साध्वसात् । नक्राक्रांतमरालीवत्तारतारं च चुक्रुशुः ॥ ७१ ॥

क्रोशन्तीः प्रेक्ष्य ताः सानुक्रोशं पद्मोऽभिधाव्य तम् । इत्थं ततर्ज रे वैयाल पश्यावाग्मदङ्कमद ॥ ७२ ॥

कुमाराभिमुखं रोषाद्ववले व्यालकुंजरः । कंपयन् काश्यपीं पादन्यासैः शुषिरिणीमिव ॥ ७३ ॥

अस्मद्रक्षाकृते कोऽपि महात्मात्मानमक्षिपत् । यमास्यस्येव करिणः पुर इत्यवदन् स्त्रियः ॥ ७४ ॥

क्षणेनाभ्येयुषोऽभ्यर्णं तस्य व्यालस्य सन्मुखम् । ऊर्ध्वं वासोऽक्षिपत्पद्मश्छद्मोऽपि क्वापि शोभते ॥७५॥

कुमारबुद्ध्या तद्वासो मुहुर्विव्याध सिन्धुरः । आध्यायः क्रोध एकोऽपि किं पुनर्मदमूर्छितः ॥ ७६ ॥

तदा च तुमुलेनोच्चैरमिलन्नागरो जनः । समं सामन्तसेनेशैर्महासेनश्च भूपतिः ॥ ७७ ॥

महासेनोऽवदत् पद्मं दोष्मन्नपसर द्रुतम् । अकालमृत्युनानेन करिणा रोषितेन किम् ॥ ७८ ॥

पद्मोऽपि निजगादैवं युक्तमुक्तं त्वया नृप । परं क्रीडाकरं तन्मे यदारब्धस्य मोक्षणम् ॥ ७९ ॥

वशीकृतमिमं व्यालमव्यालमिव जन्मतः । बाध्यमानं मया पश्य मा भूः सौजन्यकातरः ॥ ८० ॥

एवमुक्त्वा कुमारेण मुष्टिवज्रेण ताडितः । प्रच्छादनपटीवेधन्यग्मुखः स महाकरी ॥ ८१ ॥

ग्रहणाय कुमारस्योत्तस्थौ यावदिभः स तु । स तावद्विद्युदुत्क्षिप्तकरणेनारुरोह तम् ॥ ८२ ॥

---

१ भयात् । २ सदयं यथा स्यात्तथा । ३ हे दुष्टगज । ४ पृथ्वी । ५ छिद्रसहितामिव । ६ यममुखस्य । ७ आगच्छतः । ८ मत्तमिमं गजं जन्मतः शांतमिव । ९ आच्छादनवस्त्रस्य वेधे नम्रमुखः । १० विद्युद्वत्प्लुतगत्या ।

आसनैश्च नवनवैः स मंडूकासनादिभिः । अग्रतः पार्श्वतश्चापि विचरंस्तमखेदयत् ॥ ८३ ॥
कुंभदेशे चपेटाभिः कंठे चांगुष्ठपीडनैः । पादन्यासेन पृष्ठे च स पद्मेनाकुलीकृतः ॥ ८४ ॥
सविस्मयैर्वीक्ष्यमाणः पौरैः साध्विति वादिभिः । नृपेण बंधुबुद्ध्या च वर्ण्यमानपराक्रमः ॥ ८५ ॥
भ्रमयामास तन्नागमारोहकपुरन्दरः[1] । कुमारः कारयन् क्रीडां स्वैरं कलभलीलया ॥ ८६ ॥
आरोहकायापरस्मै तं समर्प्य च सिन्धुरम् । कक्षां[2] गृहीत्वावारोहदपरायां[3] पदं दधत् ॥ ८७ ॥
तं च विक्रमरूपाभ्यां प्रधानकुलभूरिति । राजा वितर्कयामास निन्ये च निजवेश्मनि ॥ ८८ ॥
निजं कन्याशतं तेन भूपतिः पर्यणाययत् । गृहागतो वरस्तादृक् पुण्यैरेव ह्यवाप्यते ॥ ८९ ॥
ताभिर्भोगान् कुमारस्य भुञ्जानस्याप्यहर्निशम् । स्मरणं मदनावल्या नित्यशल्यमिवाभवत् ॥ ९० ॥
सोऽन्यदा निशि पर्यंके सुप्तो हंस इवांबुजे । विद्याधर्या वेगवत्यापजह्रे वायुवेगया ॥ ९१ ॥
निद्राछेदे च किं क्षुद्रे हरसे मामिति ब्रुवन् । मुष्टिमुत्पाटयामास कुमारो वज्रगोलवत् ॥ ९२ ॥
साप्यूचे मा कुपः स्थामशालिन्[4] अवहितः शृणु । अस्ति सूरोदयं नाम पुरं वैताढ्यपर्वते ॥ ९३ ॥
तत्रास्तीन्द्रधनुर्नाम विद्याधरनरेश्वरः । श्रीकांता नाम तद्भार्या जयचन्द्रा तयोः सुता ॥ ९४ ॥
अनुरूपवराप्राप्त्या जयचन्द्रा च साभवत् । पुरुषद्वेषिणी जीवन्मृता हीनवराः स्त्रियः ॥ ९५ ॥
पटेष्वालेख्य रूपाणि भरतक्षेत्रभूभुजाम् । दर्शितानि मया तस्यै न किंचिदरुचत्परम् ॥ ९६ ॥

---

१ आरोहकेषु हस्तिपकेषु पुरंदर इन्द्रः श्रेष्ठ इति यावत् । २ हस्तिबंधनरज्जुम् । ३ अवातरत् । ४ स्थाम्ना तेजसा शोभमान ।

पटे त्वद्रूपमन्येद्युर्लिखित्वा दर्शितं मया । झाक् तस्या हृदि कामेन कामं च निदधे पदम् ॥ ९७ ॥
पुरुषद्वेषिणी सा प्राग्जीवितद्वेषिणी ततः । बभूव मन्यमाना त्वां दुर्लभं प्राणवल्लभम् ॥ ९८ ॥
पतिर्भवति वा मेऽसौ पद्मः पद्मोत्तरात्मजः । मरणं शरणं वा मे प्रतिज्ञामिति साकरोत् ॥ ९९ ॥
तस्यास्त्वय्यनुरागं तं पित्रोरहमचीकथम् । अनुरूपवरेच्छातस्तत्क्षणान्मोदमानयोः ॥ १०० ॥
अहं वेगवती नाम महाविद्याधरी प्रभो । ताभ्यामस्मि समादिष्टा त्वदानयनहेतवे ॥ १०१ ॥
तवानुरागिणीं चैतामाश्वासयितुमब्रवम् । सुभ्रु स्वस्था भवाद्यैव तत्र यास्यामि नन्वहम् ॥ १०२ ॥
आनेष्यामि महापद्मं तव हृत्पद्मभास्करम् । नो वा वह्निं प्रवेक्ष्यामि क्षामीकुरु मनोरुजम् ॥ १०३ ॥
एवं तामहमाश्वास्य तदाश्वाससुधाकरम् । इहोपेत्य नयामि त्वामुपकार्यसि मा कुपः ॥ १०४ ॥
साथ तं तदनुज्ञाता सूरोदयपुरेऽनयत् । आभियोग्यद्युसद्यानप्रायानल्पेन रंहसा ॥ १०५ ॥
प्रभाते सूरवत्सूरोदयनाथेन पूजितः । जयचंद्रामुपायंस्त स चंद्र इव रोहिणीम् ॥ १०६ ॥
जयचंद्रामातुलजौ गंगाधरमहीधरौ । महाविद्याधरौ विद्यामददोर्मददुर्धरौ ॥ १०७ ॥
तद्विवाहं समाकर्ण्य सद्यश्चुकुपतुस्तराम् । एकत्र्यभिलापो हि महद्वैरस्य कारणम् ॥ १०८ ॥
तौ च सर्वाभिसारेण शूरौ सूरोदये पुरे । समेयतुर्योधयितुं जयचन्द्रापतिं युतौ ॥ १०९ ॥
विद्याधरपरीवारो दुर्वारभुजविक्रमः । नगराभिरगात् पद्मोऽप्यत्युद्धरणकौतुकी ॥ ११० ॥
स कांश्चित्त्रासयन् कांश्चिद्भिन्दन् कांश्चिच्च मारयन् । लीलयायोधयद्वैरिसैन्यान् हरिरिव द्विपान् ॥१११॥

१ अत्यंतम् । २ मनःपीडां गल्पांकुरु । ३ सूर्यवत् ।

विद्याधरपती तौ च गंगाधरमहीधरौ । स्वसैन्यभंगमालोक्य जीवंग्राहं प्रणेशतुः ॥ ११२ ॥

ततश्चोत्पन्नचक्रादिरत्नः पद्मोत्तरात्मजः । षट्खंडभरतक्षेत्रविजयं विदधे बली ॥ ११३ ॥

स्त्रीरत्नेन विना तस्य चक्रिऋद्धिरपूर्यत । इन्दोः सितचतुर्दश्यां पूर्णतेव कलां विना ॥ ११४ ॥

पूर्वदृष्टां स्मरंस्तां च स्त्रीरत्नं मदनावलीम् । तदाश्रमपदं पद्मः क्रीडयेव ययौ पुनः ॥ ११५ ॥

आतिथ्यं तापसाश्चक्रुस्तस्मै तत्र भ्रमन् गतः । जनमेजयराजस्तु ददौ तां मदनावलीम् ॥ ११६ ॥

पूर्णचक्रधरर्द्धिः स प्रययौ हस्तिनापुरम् । ननाम पितरौ प्राग्वन्मुदितौ मुदितोऽधिकम् ॥ ११७ ॥

स्वसूनोश्चरितं तच्चाकर्ण्य कर्णरसायनम् । सोल्लासौ पितरौ तत्राभूतां सिक्ताविव द्रुमौ ॥ ११८ ॥

तदा च सुव्रतो नाम मुनिसुव्रतदीक्षितः । आचार्यो विहरंस्तत्र समेत्य समवासरत् ॥ ११९ ॥

तं गत्वा सपरीवारो राजा पद्मोत्तरोऽनमत् । तद्देशनां च शुश्राव भववैराग्यमातरम् ॥ १२० ॥

संस्थाप्य तनयं राज्ये दीक्षायै यावदेम्यहम्[3] । स्वामिंस्तावदिह स्थेयमित्याचार्यं नृपोऽवदत् ॥ १२१ ॥

न प्रमादो विधातव्य इत्युक्तः सूरिणा तु सः । तत्पादानभिवंद्य स्वं प्राविशन्नगरं नृपः ॥ १२२ ॥

आहूयामात्यसामन्तप्रभृतीः प्रकृतीर्निजाः । सुतं विष्णुकुमारं चेत्यूचे पद्मोत्तरो नृपः ॥ १२३ ॥

दुःखाब्धिरेष संसारस्तत्पोषाय[4] च देहिनः । प्रवृत्ती रोगितस्येवापथ्येच्छा रोगवृद्धये ॥ १२४ ॥

भवे मे पततः पुण्यैरिहागात् सुव्रतप्रभुः । उपकूपं गतस्येवांधस्य बाहुप्रदो नरः ॥ १२५ ॥

अद्य विष्णुकुमारस्तद्राज्ये संस्थाप्यतामयम् । व्रतं सुव्रतपादान्ते ग्रहीष्यामि ध्रुवं त्वहम् ॥ १२६ ॥

---

१ जीवं गृहीत्वा । २ हृष्टः पद्मविशेषणम् । ३ एमि आगच्छामि । ४ दुःखपोषणाय ।

विष्णुरप्यभ्यधत्तैवं कृतं राज्येन तात मे । त्वामनु प्रव्रजिष्यामि व्रजिष्यामि [1]त्वदध्वना ॥ १२७ ॥
राजाथ पद्ममाहूय सो[2]परोधमभाषत । वत्सोपादत्स्व राज्यं नः प्रव्रजामो यथा वयम् ॥ १२८ ॥
अभ्यधात् प्रांजलिः पद्मस्तात [3]तातसमे मम । आर्ये विष्णुकुमारे सत्येतन्न खलु युज्यते ॥ १२९ ॥
राज्येऽभिषिच्यतां विष्णुरलंभूष्णुर्जगत्यपि । भवामि युवराजोऽस्य पदातिवदहं पुनः ॥ १३० ॥
ऊचे राज्ञाभ्यर्थितोऽपि नैष राज्यं [4]जिघृक्षति । जिघृक्षति परिव्रज्यां किं तु सार्धं मयैव हि ॥ १३१ ॥
आत्तमौनस्ततः पद्मः पद्मोत्तरमहीभुजा । राज्येऽभ्यषेचि चक्रित्वाभिषेकेण सहैव हि ॥ १३२ ॥
कृतनिष्क्रमणस्तेन सुव्रतांघ्रितले व्रतम् । पद्मोत्तरनृपो विष्णुकुमारेण सहाददे ॥ १३३ ॥
स्वपुरेऽभ्रमयत् पद्मोऽप्यार्हतं मातृकं रथम् । पूज्यमानं जनैः सर्वैः स्वशासनमिवावनौ ॥ १३४ ॥
रथभ्रमणकालं तु तेऽपि सुव्रतसूरयः । तस्थुस्तत्रैव नगरे समं पद्मोत्तरादिभिः ॥ १३५ ॥
चक्रे जिनप्रवचनस्योन्नतिः पद्मचक्रिणा । स्वकीयस्येव वंशस्य चरित्राद्भुतशालिना ॥ १३६ ॥
ग्रामाकरपुरद्रोणमुखादिषु स उच्चकैः । कोटिशोऽकारयच्चैत्यान्यद्रीनिव नवोत्थितान् ॥ १३७ ॥
विहृत्य गुरुभिः सार्धं पालयित्वोत्तमं व्रतम् । उत्पन्नकेवलः सिद्धिं पद्मोत्तरमुनिस्त्वगात् ॥ १३८ ॥
मुनिर्विष्णुकुमारोऽपि तप्यमानोऽद्भुतं तपः । तपोमहिम्ना समभूत् संजातानेकलब्धिकः ॥ १३९ ॥
उत्तुंगो मेरुवद्व्योमचारी [5]विहंगराजवत् । गीर्वाणवत्कामरूपो रूपवान् [6]मीनकेतुवत् ॥ १४० ॥

---

१ तव मार्गेण । २ आग्रहसहितम् । ३ पितृसदृशे । ४ ग्रहीतुमिच्छति । ५ गरुडवत् । ६ देववत् ।

इत्यादि विविधावस्थो भवितुं प्रबभूव[1] सः । बभूव न तु साधूनां लब्धियोगोऽपदे[2] न हि ॥ १४१ ॥
तेऽन्यदा सुव्रताचार्याः साधुभिः परिवारिताः । प्रावृषोऽतिक्रमायैत्य न्यवसन् हस्तिनापुरे ॥ १४२ ॥
आचार्यागमनं ज्ञात्वा प्राग्वैरप्रतियातनाम्[3] । चिकीर्षुर्नमुचिर्मंत्री महापद्मं व्यजिज्ञपत् ॥ १४३ ॥
वरः प्राक्प्रतिपन्नो मे नरेन्द्रवर दीयताम् । न्यासवत्प्रतिपन्नस्य नास्ति नाशो महात्मसु ॥ १४४ ॥
याचस्वेति स राज्ञोक्तेऽब्रवीद्यक्ष्याम्यहं क्रतुम्[4] । तदन्तावधि मे राज्यं देहि वाचं निजां स्मरन् ॥ १४५ ॥
सत्यप्रतिज्ञो निदधे राज्ये नमुचिमंत्रिणम् । अन्तरन्तःपुरं राजा प्रविवेश स्वयं पुनः ॥ १४६ ॥
पुरान्निर्गत्य नमुचिः कपटात् क्रतुवाटके[5] । अभवद्दीक्षितः पापो दुष्टध्यायी बकोटवत्[6] ॥ १४७ ॥
तस्याभिषेककल्याणं कर्तुं प्रकृतयोऽखिलाः । श्वेतभिक्षून् विना सर्वे लिंगिनश्च समाययुः ॥ १४८ ॥
एयुर्मां लिंगिनः सर्वे न त्वमी श्वेतभिक्षवः । मात्सर्यादिति तच्छिद्रमग्रे चक्रे स दुर्मतिः ॥ १४९ ॥
गत्वा च सुव्रताचार्यानिति साक्षेपमब्रवीत् । यो यदा स्यान्नृपस्तं हि श्रयंते लिंगिनस्तदा ॥ १५० ॥
राजरक्ष्याणि हि तपोवनानीति तपोधनैः । राजाभिगम्यः क्रियते तपःषष्ठांशभाक् तथा ॥ १५१ ॥
मन्निन्दकाः पुनर्यूयं स्तब्धाः पाखंडिपांसनाः । निर्मर्यादाविधातारो लोकराजविरुद्धयोः ॥ १५२ ॥
तद्युष्माभिर्न मे राज्ये स्थातव्यं गच्छतान्यतः । योऽत्र वः स्थास्यति स मे वध्यः खलु खलाशयः ॥ १५३ ॥
बभाषे सूरिरप्येवं न नः कल्प इति त्वयि । अभिषिक्ते न संप्राप्ता निन्दामश्च न किंचन ॥ १५४ ॥
प्रत्यूचे स पुनः क्रुद्धः कृतमाचार्य विस्तरैः । सप्ताहादिह तिष्ठंतो निग्राह्या दस्युवन्मया ॥ १५५ ॥

---

१ समर्थोऽभूव, परं न कृतवानुपयोगमित्यर्थः । २ अस्थाने । ३ प्रतियातना प्रतिक्रिया । ४ यज्ञम् । ५ यज्ञमंडपे । ६ बकवत् ।

इत्युक्त्वा स ययौ स्वौकः सूरिरप्यब्रवीन्मुनीन् । किं कर्तव्यमिह ब्रूत यथाशक्ति यथामति ॥ १५६ ॥
तत्रैकः साधुरित्यूचे षष्टिवर्षशतीं तपः । तप्तवान् विष्णुकुमारो मन्दरे सोऽस्ति संप्रति ॥ १५७ ॥
सोऽग्रजः पद्मराजस्य तेन तद्वचनादसौ । शान्तिं यास्यति नमुचिः स्वामी सोऽप्यस्य पद्मवत् ॥ १५८ ॥
यो विद्यालब्धिमान् साधुस्तमानेतुं प्रयातु सः । उपयोगोऽपि लब्धीनां संघकार्ये न दुष्यति ॥ १५९ ॥
अथैकः साधुरित्यूचे गंतुं तत्र विहायसा । शक्नोमि न समागंतुं ब्रूत यत्कृत्यमत्र मे ॥ १६० ॥
त्वां समानेष्यते विष्णुरेवेति गुरुणोदिते । उत्पत्य तार्क्ष्यवद्व्योम्ना क्षणात् पद्माग्रजं ययौ ॥ १६१ ॥
दृष्ट्वा विष्णुकुमारस्तं चिंतयामासिवानिति । संघकार्यं महद्वेगाद्यदत्यस्यागमो मुनेः ॥ १६२ ॥
प्रावृट्काले हि साधूनां विहारो नान्यथा भवेत् । लब्धीनामुपयोगं च न ते कुर्युर्यथा तथा ॥ १६३ ॥
एवं विचिन्तयंतं तं स मुनिर्मुनिपुंगवम् । अभिवंद्य समाचख्यौ तन्निजागमकारणम् ॥ १६४ ॥
क्षणाद्विष्णुकुमारस्तं गृहीत्वार्षिं विहायसा । आययौ हास्तिनपुरे ववन्दे चात्मनो गुरून् ॥ १६५ ॥
ततः साधुपरीवारो विष्णुर्नमुचिमभ्यगात् । सर्वैर्नमुचिवर्जं च ववन्दे पार्थिवादिभिः ॥ १६६ ॥
विष्णुर्धर्मकथापूर्वंससांत्वमिदमभ्यधात् । यावत्प्रावृडिहैवामी तिष्ठंतु मुनयः पुरे ॥ १६७ ॥
एकत्र स्वयमप्येते चिरकालं वसंति न । वर्षासु जंतुबाहुल्याद्विहारस्तु न कल्पते ॥ १६८ ॥
गरीयसि पुरेऽमुष्मिन् भिक्षुभिर्भैक्षवृत्तिभिः । अस्मादृशैर्वसद्भिस्ते हानिः का नाम बुद्धिमन् ॥ १६९ ॥
भरतादित्यसोमाद्यैर्वंदिताः साधवो नृपैः । तथा न चेत् करोषि त्वं स्थातुं देहि तथापि भोः ॥ १७० ॥
इत्युक्तो विष्णुना मंत्री प्रत्यूचे कोपदारुणम् । अलमाचार्य वचनैर्वस्तुं नेह ददामि वः ॥ १७१ ॥

पुनरप्यन्यधाद्विष्णुः प्रव्रविष्णुरपि क्षमी । वसन्तूद्यानमेवामी नगरस्य बहिः स्थिताः ॥ १७२ ॥
जातामर्षो महर्षिं तं व्यब्रवीत् सचिवब्रुवः । न सहे गन्धमपि वः संवासप्रार्थनैरलम् ॥ १७३ ॥
पुरस्यांतर्बहिर्वापि निवासः श्वेतवाससाम् । दस्यूनामिव मर्यादाहीनानां न भविष्यति ॥ १७४ ॥
यदि वः प्राणितं प्रेयस्तदापसरत द्रुतम् । अन्यथा वो हनिष्यामि तार्क्ष्यो विषधरानिव ॥ १७५ ॥
इत्युक्त्योद्दीपितो विष्णुराहुत्येव हुताशनः । ऊचे तथाप्यहो देहि स्थातुं नस्त्रिपदीमिह ॥ १७६ ॥
ततो नमुचिरित्यूचे दत्ता वस्त्रिपदी मया । यस्त्रिपद्या बहिर्वः स्यान्निहनिष्यामि तं खलु ॥ १७७ ॥
एवमस्त्विति देहीति चोक्त्वा प्रववृधे मुनिः । किरीटी कुंडली स्रग्वी धनुर्वज्रकृपाणभृत् ॥ १७८ ॥
खेचरान् स्फारफूत्कारैर्भ्रंशयञ्जीर्णपर्णवत् । पद्मिनीपत्रवत्पाददर्दरैः[१] कंपयन् महीम् ॥ १७९ ॥
उल्लालयञ्जलनिधीन् कल्पांतपवमानवत् । प्रतीपगा[२] आपगाश्च कुर्वाणः सेतुबन्धवत् ॥ १८० ॥
ज्योतिश्चक्राणि पर्यस्यन् कर्करप्रकरानिव । दारयन् पर्वतवरानपि वल्मीकपुञ्जवत् ॥ १८१ ॥
स महौजा महातेजाः सुरासुरभयंकरः । वर्धमानः क्रमान्नानारूपो मेरुसमोऽभवत् ॥ १८२ ॥

॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

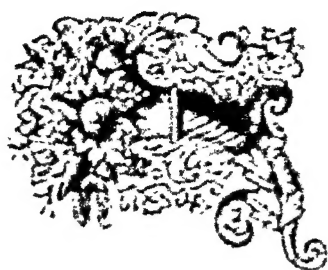
त्रिजगत्क्षोभमालोक्य प्रसादनकृतेऽस्य तु । सहस्राक्षः समादिक्षद्गायन्तीः सुरयोषितः ॥ १८३ ॥
कर्णमूले जगुस्तस्य गांधारग्रामबन्धुरम् । सर्वज्ञोपज्ञशास्त्रानुरूपमेतन्निरंतरम् ॥ १८४ ॥
कोपादिहापि दह्यंते स्वार्थे मुह्यंति चासकृत् । विपद्य चानंतदुःखं प्रयांति नरकं नराः ॥ १८५ ॥

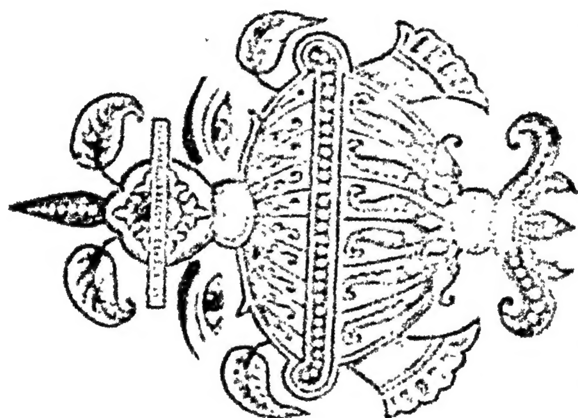
---

१ पादकुट्टनैः । २ प्रतीपं प्रतिलोमं गच्छंति ताः ।

इति कोपं शमयितुं किन्नरादिस्त्रियोऽपि हि । जगुश्च ननृतुश्चाग्रे तस्य विष्णुमहामुनेः ॥ १८६ ॥
धरण्यां नमुचिं क्षिप्त्वा मध्येपूर्वापरांबुधि । ददौ पादं जगद्वंद्यपादः पद्मानुजो मुनिः ॥ १८७ ॥
पद्मोऽपि ज्ञातवृत्तांतः समुपेत्य ससंभ्रमः । चकितः स्वप्रमादेन मंत्रिदोषेण तेन च ॥ १८८ ॥
स्वमग्रजं महर्षिं तं नमस्कृत्यातिभक्तितः । कृतांजलिर्नेत्रजलक्षालितांघ्रिरदोऽवदत् ॥ १८९ ॥
तातः पद्मोत्तरोऽद्यापि चेतसा मम तिष्ठति । स्वामिन् विजयिनि सति लोकोत्तरगुणे त्वयि ॥ १९० ॥
श्रीसंघाशातनां मंत्रिपांसनेनामुना त्वहम् । क्रियमाणां न जानामि ज्ञापितोऽस्मि न केनचित् ॥ १९१ ॥
अपराधी तथाप्यस्मि भृत्यः पापो ह्यसौ मम । स्वामिनो भृत्यदोषेण गृह्यंत इति नीतिवाक् ॥ १९२ ॥
तथाहमपि ते भृत्यस्त्वं स्वामी परमो मम । गृह्यसे मम दोषेण तत्कोपमुपसंहर ॥ १९३ ॥
पापस्यास्यापराधेन त्रैलोक्यं प्राणसंशये । महात्मन्निदमारूढं त्रायस्व करुणानिधे ॥ १९४ ॥
एवमन्येऽपि विविधं सुरासुरनरेश्वराः । तमृषिं सांत्वयामासुः श्रीसंघश्च चतुर्विधः ॥ १९५ ॥
अंतिशब्दपथां वृद्धिं प्राप्तो यावन्न सोऽशृणोत् । पादस्पर्शं व्यधुस्तस्य तावत्सर्वेऽपि भक्तितः ॥ १९६ ॥
पादस्पर्शेन सोधस्तादपश्यद्भ्रातरं पुरः । चतुर्विधं तथा संघं सुरासुरनृपानपि ॥ १९७ ॥
इत्थं च दध्यौ स मुनिः श्रीसंघोऽयं कृपापरः । अयं च दीनो मे भ्राता भीताश्चैते सुरादयः ॥ १९८ ॥
कोपोपसंहारकृते युगपत् सान्त्वयन्ति माम् । मान्यः संघोऽनुकंप्याश्च पद्मप्रभृतयो मम ॥ १९९ ॥
विमृश्यैवं वपुर्वृद्धिं संहृत्य स महामुनिः । तस्थौ प्रकृत्यवस्थायां गतवेल इवार्णवः ॥ २०० ॥

१ शब्दमार्गमतिक्रांतां शब्दातीतामित्यर्थः ।

इति श्रीत्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित्रे ३–४–५–६ पर्वाणि
श्रीसंभवनाथजिनमारभ्य मुनिसुव्रतस्वामिपर्यंतानां
चरित्राणि ॥